

ikke, eftersom der gives to andre Gaarde i Landet, som med mindst lige saa god Grund kunde antages at være Ivars Hjemsted: *Skea* i Sørum Sogn paa Romerike[1] og *Ske* Præstegaard nordlig i Bohuslen[2]. Da intet af, hvad der vides om Ivar, giver nogen Veiledning til at udfinde, hvor han var fra, maa Spørgsmaalet blive staaende uafgjort.

Det samme gjelder ved adskillige andre i Kongesagaerne omtalte Mænd, som almindelig nævnes efter et Gaardnavn: de kunne ligesaa godt være fra andre Gaarde af samme Navn, som fra den, til hvilken de almindelig henføres. Det tjener imidlertid til lidet at gaa ind paa de enkelte Tilfælde, medmindre man bestemt kan udpege den rette Gaard.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 109 (Fornm. s. IX 350). Da Kong Haakon i Januar 1225 tiltraadte sit bekjendte Tog til Vermland, vendte Dagfinn Bonde, som nys var kommen til ham, tilbage til sin Post i Bergen, men standsedes udenfor Nesjar[3] af Havisen, som havde samlet sig i den ved denne Tid herskende usædvanlig strenge Kulde. Dagfinn nødtes derved til at ty ind til Land, men her streifede Ribbungerne omkring overalt. Til Held for ham laa imidlertid en Mængde Tydskere med sine Kogger inde i *Sandefjord.* De indbød Dagfinn til sig og lagde hans Skib imellem Koggerne. Paa samme Maade tog de senere Sysselmanden i Sogn, Isak af Bø, under

---

[1] Skrevet Skeidiof i RB. 560.

[2] Skrevet Skeidiof, Skedof paa mange Steder i RB.

[3] d. e. den af flere langt fremstikkende Halvøer bestaaende Kyst mellem Langesundsfjorden og Tønsbergfjorden; se Munch Beskr. 170 og Fritzners Ordbog (2den Udg.) II 814 b.

sin Beskyttelse, der ligeledes var paa Hjemveien fra et Besøg hos Kongen.

Munch har her[1] optaget Læsemaaden Sandasund fra et enkelt Haandskrift (Eirspennil) som „aabenbart rigtigere“. Han sigter dermed tydeligvis til den bekjendte Udhavn Sandøsund i Kristianiafjorden, ved Østsiden af Tjømø.

Det bliver dog nok nødvendigt at holde sig til Læsemaaden *Sandefjord*, eftersom Sandøsund har Navn af den udenfor liggende Sandø og paa Sagaens Tid maa have hedet Sandeyjarsund.

Munchs Grund til at forkaste Sandefjord har formodentlig været den, at det vilde være mindre paafaldende at finde flere udenlandske Handelsskibe paa denne Aarstid samlede i Sandøsund end i det mere afsides, længere ind fra Leden liggende Sandefjord.

Det kunde dog jo godt tænkes, at Havisen havde drevet dem ind netop til det sidste Sted[2]. Desuden kunde der nok ogsaa være Mulighed for, at de havde Ærinde der, at de vare komne for at hente Trælast[3].

Det bliver visselig paafaldende at finde Udførsel drevet fra Sandefjord midtvinters i 13de Aarh. Men paafaldende er det i ethvert Fald at se et større Antal

---

[1] NFH. d 682.

[2] Jfr., hvad der siges om Isforholdene i denne Vinter længere nede i Sagaen (Kap. 124): „Der var da saa megen Is (i Havet) i Viken, at ingen kunde mindes sligt; om man gik op paa de høieste Fjelde, var ingen Aabning at se, men vel en Mængde indefrosne Skibe. Folk, som kom gaaende i Land fra Skibene, havde været indtil et Døgn om Veien og havde ikke seet nogen Aabning udenfor. Mange Skibe blev sporløst borte om Vaaren“.

[3] Se herom nærmere Alexander Bugge, Handelen mellem England og Norge, ovenfor S. 139 ff.

udenlandske Skibe samlede paa denne Aarstid i en hvilkensomhelst norsk Havn og mange andre Skibe indesluttede i Isen udenfor. At Skibene vare der, er imidlertid sikkert; derfor har man Sagaens uforkastelige Vidnesbyrd.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 117 (Fornm. s. IX 360). Paa Hjemveien fra Vermlandstoget red Kongen ind paa Grændseskoven om Morgenen, kom ved Middagstid paa norsk Grund og tilbragte Natten paa Folkisberg i en Bygd, som kaldes Ánsmǫrk.

Munch[1] har paavist, at her maa menes Gaarden Folkenborg (i rigtig gammel Form vistnok Folkinsborg) i Rødenes Sogn, ikke Gaarden af samme Navn i Eidsberg (Kongens Fødested). Fuld Sikkerhed derfor faar man ved det tilføiede Bygdenavn Ánsmǫrk. Dette kan nemlig ikke være andet end en Forvanskning af Aursmǫrk, som er Rødenesbygdens gamle Navn; det forekommer som saadant i to Breve fra 14de Aarh.[2] Ogsaa i en Jordebog fra 1604 har jeg seet Rødenes benævnt Øuersmark, og endnu 1792[3] siges, at Sognet „fordum kaldtes Ørsmark". Dette Navns første Led, Aurr, er utvivlsomt Rødenessjøens gamle Navn. Af dette er dannet Yrja, oprindelig Navn paa den korte Afløbselv fra Rødenessjøen til Ømarksjøen[4], nu paa Strøget deromkring (*Ørje*).

Aursmǫrk har det sidste Led tilfælles med de to Bygder, som ligge i Flugt med Rødenes langs Rigs-

[1] NFH. d 689 not. 2.
[2] DN. IX 168. XIII 16.
[3] Bassøes Beskrivelse af Rakkestad Fogderi, Topogr. Journal XVII 80.
[4] Jfr. Yrjubakki i DN. VI 661.

grændsen mod Syd, Eyjamǫrk (Ømark) og Aramǫrk (Aremark). Tilsammen udgjøre disse, vel i Forening med de tilgrændsende Bygder paa svensk Side[1], det gamle Markir, ofte omtalt i Kongesagaerne, særlig som Tilholdssted for Oprørsflokke i Tronkrigenes Tid.

I samme Linie som disse Bygder nordover langs Grændsen har man en anden Række, hvori Navnene alle ende med —skógr: *Rømskogen, Setskogen, Eidskogen.*

Haakon Haakonsens Saga Kap. 127 (Fornm. s. IX 371). Medens Kongen tidlig om Vaaren 1225 opholdt sig i Tønsberg, blev Ribbungerne saa overmodige, at de vovede sig saa nær Byen som til en Mil derfra. Kongen sendte da en stærk Afdeling ud mod dem, som traf dem ved Gaarden Agnleysa i Osloherred og tilføiede dem et alvorligt Nederlag[2].

Munch[3] har ved Bestemmelsen af Stedet holdt sig til Læsemaaden Angleysa og lagt særlig Vægt paa, at det formentlig maatte søges ikke for langt fra Tønsberg. Han har derfor troet at gjenfinde det i Gaarden *Løse* eller *Løise*[4] i Skoger Sogn. Tillægget Ang- kunde Navnet, mener M., have faaet, fordi Skoger er Nabobygd til Sande, hvis gamle Navn var Angr, og kunde regnes

---

[1] Ogsaa blandt disse findes et Par Navne med samme Endeled: Nössemark og Töcksmark.

[2] Ialfald to Haandskrifter have Formen Agnleysa (Skaalholtsbogen med en Streg over g, der vel er at betragte som betydningsløs); i Flatøbogen staar Agnlausa, i Cod. Frisianus Angleysa.

[3] Beskr. 173. NFH. d 698. — Munthes Forsøg (III 257) paa at identificere Angleysa med *Lyse* i Sørkedalen kan som sproglig umuligt sættes ud af Betragtning.

[4] I den sidste Form udtales Navnet i Bygden, og saaledes skrives det derfor i den nye Matrikel.

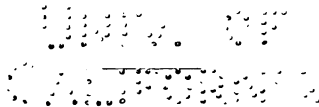

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET

AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

TREDIE RÆKKE

FJERDE BIND

KRISTIANIA
TRYKT HOS GRØNDAHL & SØN
1898

INDHOLD.

Side

Handelen mellem England og Norge indtil begyndelsen af det 15de aarhundrede.
Af Alexander Bugge 1

Et Brev fra Statsraad N. Aall om Konventionen i Moss m. m.
Ved Dr. Yngvar Nielsen 150

Nogle Bidrag til Baahuslens Historie i Overgangstiden fra dansk-norsk til svensk Herredømme.
Af Dr. Ludvig Daae 159

Om Reins-Ættens sidste, fyrstelige Medlemmer. Nogle Studier.
Af Dr. Ludvig Daae 198

Topografiske Oplysninger til Kongesagaerne.
Af O. Rygh 240

St. Sunniva og biskop Sigurd, Hellig-Olaf og biskop Grimkel. Nye bidrag til spørgsmaalet om forbindelser og slægtskab mellem den angelsaksiske kirke og den norske.
Ved Anathon Aall, Dr. philos. 315

De ældre norske Kongers Kroningsstad.
Af Gustav Storm 397

Om Skriftet „Bergens Fundats" og dets Forfatter.
Af Gustav Storm 418

Vitaliebrødrenes Plyndretog til Bergen i 1393.
Af Gustav Storm 428

Smaastykker:
1. Mere om Didrik Pining. (L. Daae) 195
2. „Axel Fredericksøns Rim". (Dr. A. Chr. Bang) . 391
3. Kyrmesse. (Dr. A. Chr. Bang) 392
4. Bergenfarernes gilde i Amsterdam. (A. Bugge) . 392
5. Om Amund Sigurdssøn Bolt i Sverige. (Gustav Storm) 395

Side

6. Naar og af hvem er Peder Klaussøns portræt malet? (A. E. Erichsen) 441

Register til Historisk Tidsskrift, 3. Række, Bind IV. Af A. Kjær 447

Trykfeil og Rettelser 480

Den norske historiske Forening . . . . I—XVIII

HANDELEN MELLEM ENGLAND OG NORGE INDTIL BEGYNDELSEN AF DET 15DE AARHUNDREDE.

AF
ALEXANDER BUGGE.

I.

Munch siger i „Det norske folks historie“[1]: „Det er en betydningsfuld omstændighed, at fra det øieblik, Norge mistede Syderøerne (1266), begyndte den tysk-hanseatiske indflydelse, den nationale skibsfarts forfald og Norges inddragen i fastlandets politiske forhold“. I disse ord ligger der megen sandhed. Thi Danmarks og Sveriges politik ledede gjennem hele middelalderen af forholdene paa fastlandet, i Mellemeuropa. I Norge derimod, saalænge Harald Haarfagres æt sad paa tronen, ja endnu længere, bestemtes vor skjæbne af Vesten, af de Britiske øer. Did gik vore forfædres krigstog, ligefra de første vikingers tid ned til Haakon Haakonssøns dage. Derfra var det, vi i middelalderen fik vore aandelige impulser, ja hele vor aandelige kultur. Vor gamle litteratur aflægger tydelige vidnesbyrd herom, lige fra Eddadigtene og de ældste skaldevers og ned til „Kongespeilet“ og alle de mange ridderromaner, som mod slutningen af det 13de

[1] II s. 529 anm. 1.

aarhundrede blev overførte til vort sprog. Det samme var tilfældet med kirken; Norge blev jo kristnet fra England. Derfra fik vi vore første præster og vor hele kirkelige ordning. Mange geistlige senere i tiden var ogsaa fødte i England eller havde faaet sin opdragelse dér, og en englænder, kardinal Nikolaus Breakspeare var det, som senere ordnede de kirkelige forhold i Norge og fik oprettet erkestolen i Nidaros. Næsten alle klostere i Norge var ogsaa stiftede fra England og underholdt længe forbindelsen med moderklostrene; især var dette tilfældet med det bekjendte cistercienserkloster i Lyse, som var grundet efter mønster fra klosteret Fountains ved York[1]. Mangfoldige er ogsaa de kirkelige udtryk, som fra angelsaksisk og engelsk er gaaet over i vort gamle sprog (ord som *kirkja*, *prestr*, *klerkr*, *guðspjall*, *skóli*, *krúna*, *kápa*, *klukka*, *pína*, *guðsifjar* o. fl.)[2].

Som i aandelig, saa var Norge ogsaa i materiel henseende afhængigt af England. Før hanseaterne paa Sverres tid begyndte at komme til landet, var englænderne omtrent de eneste fremmede, som drev handel her. Og det er vel værd at lægge merke til, at saalænge nordmændene selv drev handel paa udlandet, seilede de til de Britiske øer, men kun sjelden til Tyskland eller Nederlandene. I den allerældste tid var dog forholdet anderledes. Det var først med vikingetogene, at seiladsen paa de Britiske øer begyndte. Før den tid gik al handel og al forbindelse mellem Norge og udlandet mod syd, over Danmark og Tyskland.

---

[1] Se Langes „Klosterhistorie“ især s. 348 f.

[2] Se Taranger: „Den angelsaksiske kirkes indflydelse paa den norske“ og Kluge's afhandling i Paul's „Grundriss der germanischen Philologie“, I s. 785.

Dette viser sig tydelig af de gamle jordfund (fra den ældre jernalder) ikke blot paa Østlandet, men ogsaa paa Vestlandet, ja selv i det Throndhjemske. Jæderen stod saaledes fra ældgammel tid i forbindelse med Jylland[1]. Men især synes der paa Østlandet alt meget tidlig at have været drevet en temmelig livlig handel med Danmark og Tyskland. Dér findes jo de ældste handelspladse og byanlæg i Norge: det ældgamle Skiringssal og senere Tunsberg og Sarpsborg. Og derfra gik den lige vei mod syd: til Haløre marked paa Sjælland, til Hedeby (det senere Slesvig) og vel ofte helt bort til Gotland, som alt i oldtiden var det store handelscentrum i Norden.

Men vikingetogene var det, som sagt, der bragte os i forbindelse med Vesten. Og dermed begyndte ogsaa handelen. De gamle vikinger var jo ikke blot krigere, men ogsaa kjøbmænd. Og det varede vist ikke længe, før der kom et mere regelmæssigt og fredeligt handelssamkvem igang. Thorolf Kveldulfssøn paa Harald Haarfagres tid sendte saaledes skibe til England for at kjøbe varer og sælge tørfisk.

Men først da Olaf Kyrre havde anlagt Bergen, og denne by hurtig vokste op til at blive Norges vigtigste handelsstad, begyndte den stadige handelsforbindelse mellem Norge og England. Og at denne handel maatte blive livlig og faa stor betydning, ikke blot for Norge, men ogsaa for England, er let at forstaa. Thi fra Norge eller rettere fra Bergen udførtes al den tørfisk, som brugtes rundt om i Europa paa fyrstens som paa bondens bord, og som var et af de allervigtigste næringsmidler i middelalderens husholdning.

---

[1] Efter meddelelse af prof. Rygh.

Ogsaa ellers har — som jeg i forbigaaende skal bemerke — forbindelsen med nordboerne havt stor betydning for England. Angelsakserne var nemlig — ligesom de keltiske briter før dem — af naturen egentlig ikke noget søfarende folk. Men nordboerne lærte dem at blive det. Thi under sine tog til Island, Grønland og andre fjerne lande havde de nordiske folk og især nordmændene opfundet mange forbedringer i skibsbygningskunsten, saa at de trygt kunde seile over det aabne hav, medens man før ængstelig havde maattet holde sig til kysterne. Og disse opfindelser lærte englænderne ved vikingetogene at benytte sig af. Endnu kan vi i det engelske sprog se tydelige spor af denne indflydelse i de mange søudtryk, som fra nordisk er gaaet over i det[1]. Især Alfred den store viste megen iver for at ophjælpe sine landsmænds handel og skibsfart. Han bestemte saaledes, at den kjøbmand, som seilede 3 gange over havet (d. e. Nordsøen), skulde faa thegns værdighed. Og af hans Orosiusbearbeidelse ser vi, hvilken interesse han nærede for at faa oplyst Nordens geografi. Disse begyndende bestræbelser blev dog ikke til noget, før William Erobreren havde bragt ordnede forhold i England.

Omtrent samtidig, det vil sige henimod slutningen af det 11te aarhundrede, var det altsaa, at handelen be-

---

[1] Eks. gammelengelsk *cnearr* = oldnorsk *knǫrr*, gle. *hamele* = oldn. *hamla*, gle. *hásæta* skibskaptein = oldn. *hásæti*: se Paul's „Grundriss der germanischen Philologie", I s. 785 ff. Se ogsaa Worsaae: „Minder om de danske og nordmændene i England", især kap. om „Handel og skibsfart". Jeg skal i denne forbindelse ogsaa nævne, at myntinddelingen i *mark* og *øre* fra Norden er kommet over til England, hvorfra den igjen har udbredt sig til fastlandet. (Prof. J. Steenstrup: „Normannerne", V s. 389).

gyndte baade fra Norge til England og fra England paa Norge. Hvilken betydning forbindelsen med Norge havde, ser vi af den anseelse, som norske, ja endog islandske helgener havde i England. Flere kirker i London var saaledes indviede til St. Olaf, deriblant én i Southwark (egt. et nordisk navn *Suðrvirki*), hvor nordboerne fra gammel tid havde sin handelsplads. En kirke var desuden helliget Orknøjarlen St. Magnus[1]. Endog Islands nationalhelgen, biskop Thorlak var kjendt i England. Ett af hans mirakler skal være foregaaet i *Kynn* (d. er King's Lynn)[2]. Og fra gammel tid, vel som en følge af nordboernes erobringer, havde danske og norske betydelige handelsprivilegier i England[3]. De danske fik lov til at opholde sig i byerne hele aaret rundt og opslaa sine boder der og til frit at drage rundt til de store markeder. De var med andre ord ligestillede med de

---

[1] Worsaae: „Minder“ s. 40 f.

[2] Biskupasǫgur I s. 357.

[3] *Liber Custumarum* I s. 63—64 (udg. i *Rerum Britannicarum medii ævi scriptores*). Bestemmelserne lyder saaledes: „Danskerne har *botsate*, det er: lov til at opholde sig hele aaret rundt; men de har byen Londons ret til at drage til markederne i hele England. Nordmændene har *botsate*, det vil sige, ret til at opholde sig hele aaret igjennem; men udenfor cityen kan de ikke gaa“. De findes opførte blant Henrik 3's privilegier for byen London. Men de maa sikkerlig stamme fra en langt ældre tid, vel nærmest fra slutningen af den angelsaksiske periode. Thi de danske, som i hele middelalderen stod i meget ringe forbindelse med England, har her større rettigheder end nogen anden fremmed nation. (Hvad ordet *botsate* angaar, saa findes det ellers ikke i angelsaksisk. *Bot* er — ifølge prof. Steenstrups forklaring — det samme som det danske *both*, islandsk *búð* „bod“. *Botsate* svarer til isl. *búðseta* [*sitja búðseto* bruges i Grágás om de fremmedes ophold i landet]; Steenstrup „Danelag“, s. 380).

indfødte selv. Nordmændene var ogsaa meget begunstigede. Medens almindelige fremmede kun fik opholde sig 40 dage indenfor Londons mure, havde de tilladelse til at være hele aaret rundt i byerne og opslaa sine boder dér; til markederne fik de derimod ikke lov til at gaa. At nordmændene har vidst at benytte sig af disse privilegier, derom kan vi ikke tvivle. Men først i begyndelsen af det 12te aarhundrede begynder vi at faa sikre efterretninger om deres handel paa England. Af hvad sagaerne fortæller, f. eks. om den senere Orknøjarl Kale Kolssøn[1], og om islændingen Thord, ser vi, at det stedse var paa England, kjøbmændene seilede. Men vi ser ogsaa noget andet, nemlig at handelen blev drevet ikke af en særegen kjøbmandsstand, men af mænd af høvdingeklassen, folk som Kale Kolssøn eller Thord, der var den rige og høibyrdige Guld-Aasas elsker. Ogsaa „Kongespeilets" forfatter siger (kap. 3), at det ofte er de bedste (d. e. de fornemste) mænd, som bliver kjøbmænd. Man seilede ud ikke blot for at drive handel, men ogsaa for at se sig om i verden og lære fremmede landes sæder og skikke at kjende. Og disse høiættede mænd, som drev handel, var tillige og fornemmelig jordeiendomsbesiddere, saa for dem kunde handelen kun blive en bisag. Dette — en arv fra vikingetiden — er grunden til, at der ikke i Norge, saaledes som ellers i Europa, opstod en egen handelsstand, og derigjennem til de fremmedes senere overmagt i Norge. Men paa den anden side havde dette forhold ogsaa sine heldige sider, især for det aandelige liv i landet. Og høvdingernes større formuer gjorde vistnok ogsaa, at nordmændene i begyndelsen kom til at drive en mere udstrakt handel paa udlandet, end de ellers vilde have gjort. Vi ser og-

---

[1] Orkneyingasaga, ed. Vigfusson, k. 62.

saa baade af engelske og norske beretninger, at nordmændene ved denne tid har drevet en ikke liden handel paa England, især paa Grimsby og Bristol. Alt paa Henrik 1's tid (1100—1135) ser det saaledes ud til, at de har havt toldbegunstigelser i Grimsby[1]. Og Orkneyingasaga fortæller i anledning af Kale Kolssøns ankomst til Grimsby: „Did kom der en stor mængde mennesker baade fra Norge, Orknøerne, Skotland og Suderøerne". Om Bristol siger William af Malmesbury, som ca. 1140 skrev sin bog „*De gestis pontificum*", at den er en „havn for skibe, som kommer fra Irland, Norge og andre oversøiske lande". Fra gammel tid havde nordmændene vænnet sig til at betragte den Irske kanal som den ligeste vei, naar de skulde mod syd; desuden laa der jo en række norske nybygder paa begge sider af Kanalen og opover langs Skotlands kyst, saa det er ikke underligt, at nordmændene drev handel paa Bristol.

Om englændernes handel paa Norge hører vi endnu lidet. Men at forbindelsen har været livlig, kan vi skjønne, naar f. eks. Ordericus Vitalis[2] fortæller, at Magnus Barfod stod i forbindelse med en rig kjøbmand i Lincoln, som skaffede ham alt, hvad han behøvede: vaaben, pry-

---

[1] Der er nemlig bevaret et brev fra Henrik 2, hvori han bekræfter et dokument, som hans bedstefar Henrik 1 havde udstedt (Gross: „The Gild Merchant, II s. 377). Brevet lyder saaledes: „Henrik etc. hilser alle de nordmænd (*Norrensibus*), som kommer til havnen Grimsby. Jeg forudsætter, at I yder mine ombudsmænd i Lincolnshire alle skyldige toldpaalæg, som I pleiede at yde paa min bedstefar kong Henriks (d e. Henrik 1's) tid, og jeg forbyder enhver af Eder paa uretfærdig vis at holde tilbage for dem told eller andre ydelser, under straf af 10 punds bøder".

[2] Udg. af Duchesne i „Scriptores Normannici", s. 812.

delser, bohave etc. Til gjengjæld havde kjøbmanden Magnus's skat i forvaring. Den skal have beløbet sig til 20000 pund sterling, hvilket den engelske konge efter Magnus's fald bemægtigede sig. Især var det naturligvis til Bergen, at englænderne seilede. En meget sen og upaalidelig kilde, nemlig „Bergens rimkrønike“ (og efter den „Bergens fundats“) fortæller endog, at Olaf Kyrre gav englænderne store privilegier angaaende deres handel og kjøbmandsskab paa Bergen[1]. Dette er naturligvis en feiltagelse fra senere tider. Men af sagaerne kan vi se, hvor betydelig handelen paa Bergen alt tidlig var. Heimskringla fortæller saaledes (Olaf Kyrres saga k. 3), at da kong Olaf havde anlagt Bergen, nedsatte der sig snart mange rige mænd i byen, og der kom mange kjøbmænd did fra fremmede lande. Og Orkneyingasaga skriver (k. 63), at ved Kale Kolssøns ankomst var der i Bergen „en mængde mennesker baade nord og syd fra landet og mange fra andre lande, som havde bragt megen rigdom did“. Ordericus Vitalis fortæller ogsaa meget om Norges velstand ved denne tid. „Fra alle verdens kanter bringes der rigdomme til landet“, siger han, og som kjøbstæder opregner han: Bergen, Konghelle, Nidaros, Sarpsborg, Oslo og Tunsberg. De fremmede, som kom til Norge, var vistnok væsentlig englænderne. Vi kan derfor trygt tiltræde Schanz's mening, naar han siger[2], at „før det 13de aarhundrede var englænderne af alle fremmede vel de, som hyppigst besøgte det Skandinaviske Norden“ (og da naturligvis især Norge).

---

[1] „Norske Magasin“, I s. 15 og 521.

[2] „Englische Handelspolitik“, I s. 278.

II.

Handelen under Henrik 2—Johan uden land.

Mod slutningen af det 12te aarhundrede er der tydelige tegn paa, at handelen og i det hele forbindelsen mellem Norge og England blev meget livligere end før. Grunden hertil var dels Bergens øgede vækst og rigdom, og dels vistnok at englænderne nu fik nye og farlige konkurrenter, som det gjaldt at holde borte, nemlig hanseaterne. Dette maatte naturligvis gjøre, at englænderne meget ivrigere end før seilede til Norge og samtidig paa mange maader begunstigede nordmændene, naar de kom over til England. Og endnu — ja langt ind i næste aarhundrede — var det vistnok englænderne, som drev den meste handel paa Norge. Thi England var rigt og mægtigt, medens Hansestæderne endnu var i sin første vorden. Og englænderne — ser vi — bragte nyttige ting til landet: hvede, honning, mel og klæde. Tyskerne derimod indførte ikke andet end vin — i slig mængde, at drukkenskaben tog stygt overhaand i byerne. Derfor søgte kongerne af al magt at hindre dem fra at drive handel paa landet. Og befolkningen delte deres uvilje, saa det kom ofte til blodige slagsmaal, saaledes som i Bergen 1186. Sagaen fortæller[1], at om vaaren var der kommet en mængde skibe til byen „næsten fra alle lande". Tyskerne havde mest bragt vin, saa meget at den ikke var dyrere end øl. Det kom da en gang til et blodigt slagsmaal i en skjænkestue, som tyskerne holdt, mellem tyskerne og Sverres mænd, saa Sverre selv tilslut maatte skride ind. Kort tid efter holdt han — med disse hændelser for øie — en tale, som er ganske oplysende

[1] Sverres saga (ed. Unger) k. 95.

for forholdene. Han siger her blant andet: „Vi vil takke de engelske mænd, som er komne hid med honning, hvede, mel eller klæde. Ligeledes vil vi takke dem, som har indført lærred, lin, voks eller kjedler. Men tyskerne derimod, som er komne hid i stor mængde og med mange skibe i den hensigt at udføre herfra smør og skreid, hvorved landet lider stort tab, medens de derimod istedet indfører vin — — disse tyskere er jeg lidet taknemlig for deres færd, og hvis de vil beholde liv og gods, faar de se til at komme bort herfra jo før jo heller; deres ærinde her har været os og vort rige til lidet gavn“. Som man ser, var ikke forholdet til tyskerne noget synderlig venligt. Med England var der derimod det bedste venskab, ikke blot mellem folkene, men ogsaa — som vi siden skal se — mellem kongerne. Og dette maatte naturligvis virke sit til at gjøre handelen mellem landene livlig, især nu da Bergen var bleven en saa betydelig handelsstad. Hvor stor og rig Bergen alt nu var, ser vi tydelig af det lille skrift, „*De profectione Danorum in terram sanctam*“[1], der er forfattet af en danske, som var med paa toget til det Hellige land (1191—92). Om denne by siger forfatteren: „Den er paa grund af sin magt og velstand den første stad i landet. Den er meget folkerig og har munke- og nonneklostere. Der findes en saadan mængde tørfisk, at det overgaar alt maal og tal. Dér vil man kunne se en mængde folk, som allevegne fra strømmer til, islændere, grønlændere, englændere, tyske, danske, svenske, gotlændinger og endnu mange andre, som det vilde være for vidtløftigt at opregne allesammen. Ligeledes vil man se en mængde honning, hvede, gode klæder, sølv og andre slags varer. Der er

[1] Udg. i Langebeks „Scriptores“ V, jfr. Munch III s. 225 ff.

forraad nok, og enhver faar gjerne, hvad han behøver". Med andre ord: Bergen var blevet én af de vigtigste handelsstæder ved Nordsøen. Og englænderne var, som sagt, de vigtigste faktorer der.

Paa veien til Bergen var danskerne ogsaa indom i Tunsberg, der beskrives som en temmelig betydelig stad med mange skibe ude i havnen. At Tunsberg alt nu har havt ikke saa liden handel, ser vi ogsaa af vore hjemlige kilder. Da Sverre i 1200 holdt slag med bønderne i Oslo, bestod nemlig — efter hvad sagaen fortæller, — hans hær bl. a. af „bønder og kjøbmænd fra Tunsberg"[1]. — Dette er dog kun almindelige oplysninger; hvad vi i detaljen ved om handelen mellem Norge og udlandet, især England, er for det 12te aarhundredes vedkommende endnu yderst lidet. Det eneste, vi kan se, er, at den engelske konge ofte maa have brugt at sende skibe over til Norge for at kjøbe høge og jagtfalke (saaledes i 1162 og 63)[2]. Og aar 1200 faar en vis Robert, søn af Sunnolf (*Robertus filius Sunnolfi*) fra Lynn tilladelse til at udføre en skibsladning korn (d. e. hvede) til Norge[3]. Dette er første gang, vi i forbindelse med Norge hører om Lynn, som dog vel alt nu var hovedsædet for Norgeshandelen.

Der var heller ikke saa faa nordmænd, som i sidste halvdel af det 12te aarhundrede seilede paa England. Flere gange under Henrik 2's regjering (1155—89) ser vi, at de kongelige embedsmænd aflægger regnskab for

---

[1] Sverres saga udg. af Unger, k. 178.

[2] *Publications of the Pipe Roll Society,* bind VI (1162—63) s. 28 og 66. Norske høge og falke spillede i det hele en stor rolle i England paa denne tid. Se ogsaa „Pipe Roll Soc." II s. 4 og XIII s. 97 (1159 og 1169).

[3] Rotuli litterarum clausarum I s. 144 b.

told, som er ydet af norske[1]. Og vi har før hørt, at Henrik 2 bekræftede en forordning fra Henrik 1's tid angaaende nordmændenes handel paa Grimsby. Endnu var det vist næsten bare høvdingerne og de fornemme, der seilede til udlandet, saaledes som f. eks. islændingen Ingimund præst[2]. Han opholdt sig i slutningen af 80-aarene i Norge. Vaaren 1189 for han paa kjøbfærd til England og kom tilbage om høsten med en rig ladning vin, honning, hvede og klæde. Men da han kom til Bergen, blev det altsammen røvet af Kuvlungerne. Megen forstyrrelse i handelen bragte naturligvis de stadige borgerkrige, f. eks. i 1207, da Baglerne to gange indtog Bergen. Da Baglerne første gang dette aar seilede nordover, røvede og plyndrede de paa veien alt, hvad de kunde; bl. a. tog de to Englandsfarere, én udenfor Jæderen og én ved Karmøen[3], hvilke vel begge var paa veien enten til eller fra Bergen. Og Haakon Haakonssøn sigter vistnok til det samme i et brev til Henrik 3[4]. (Det er udateret, men maa være fra begyndelsen af hans regjering). Haakon skriver heri, at en kjøbmand har beklaget sig for ham over, at han, da det saa ud til krig i Norge, af frygt for krigen havde sat sine penge, til-

---

[1] „The great Rolls of the Pipe" (ed. Hunter) 1155—58, s. 177 (1157—58) *Northumberland: Ibidem vicecomes reddit compotum pro 40 s. de Norriscis.* „Publ. of the Pipe Roll Soc " VIII (1163—64) s. 9: *Ibidem vicecomes reddit compotum de C libris pro navi de Norw̃.*, (vel et norsk skib, som er strandet ved den engelske kyst, eller som af en eller anden grund er bleven beslaglagt). Og samtidig (s. 9): *Ibidem vicecomes reddit compotum de 40 s. pro moneta de Norw̃.* (*Norw̃* er den almindelige forkortning for *Norwegia* eller Norge).

[2] Biskupsǫgur I s. 433.

[3] Saga Hákonar, Guthorms ok Inga (ed. Unger) k. 16.

[4] Royal letters of Henry 3, I s. 485.

sammen 50 mark, fast hos en kjøbmand i Lynn ved navn John Lamberd. Men siden har han ikke kunnet faa dem tilbage hverken af John eller senere af hans søn. Derfor beder nu Haakon om skadeserstatning for den norske kjøbmand, forat der ikke skal tages repressalier paa englænderne i Norge. Dette brev refererer sig tydeligvis til krigsaarene omkring 1207. Thi kjøbmanden har naturligvis havt hjemme i Bergen; og de senere borgerkrige under Haakons egen regjering berørte ikke denne by. Brevet er ogsaa merkeligt i en anden henseende. Det viser den nære forbindelse mellem Norge og England, naar en nordmand saaledes kunde betro sine penge til et engelsk handelshus. Mandens formue i rede penge, 50 mark, var heller ikke liden for den tid at være. Vi har vistnok her én af de første spirer til en egen handelsstand i Norge. Haakon kalder jo manden kjøbmand, *mercator*. Men disse spirer fik ingen kraftig udvikling i Norge. De begyndte for sent, efterat alt de fremmede havde revet det meste af handelen til sig. Og dog er det ikke tvivlsomt, at vi ogsaa i Norge vilde have faaet en egen handelsstand, hvis ikke hanseaterne var komne til Norge. Thi disse havde paa den ene side en fast og sluttet organisation, som gjorde det muligt for dem at sætte sig fast ikke blot i Norge, men ogsaa i England, og paa den anden side tillod de nødig nogen fremmed at drive handel i sine egne stæder, men drev en til det yderste egoistisk handelspolitik. Englænderne derimod havde ikke hanseaternes kontorer og faktorier, og desuden tillod de uden hindring de fremmede at seile til deres egne byer. Deri ligger Englandshandelens store betydning for Norge. Thi den var det, som holdt liv i nordmændenes egen, selvstændige handel paa udlandet, og som gjorde, at vi under Haakon Haakonssøn og hans

søn og sønnesønner ialfald kan se tilløb til en begyndende, borgerlig handelsstand i Norge. De første spirer hertil tør vi — som sagt — maaske søge omkring 1200. Og den nylig nævnte norske kjøbmand er et eksempel herpaa. Ogsaa andre eksempler har vi muligens alt fra denne tid. 1204 befaler saaledes den engelske konge, at nogle norske kjøbmænd, som af en eller anden grund maa være arresterede, frit kan faa vende hjem, og at de skal faa én femtedel af sine varer tilbage[1]. Og 1213 ser vi, at der kom et norsk skib, som var lastet med graaværk, til mundingen af Tyne[2], og 1216 landede to skibe, tilhørende *Basse* og *Hurgoð* (d. e. Thorgaut) fra Norge ved Grimsby[3]. Disse faa eksempler viser dog lidet. Vægtigere vidnesbyrd om, hvor vigtig forbindelsen mellem Norge og England var, har vi i de stadige gesantskaber, som gik fra Norge til England, og i de mangehaande begunstigelser, som de engelske konger viste mod nordmændene, ikke blot mod de norske konger, men ogsaa mod privatfolk, især geistlige. Thi alle disse gesantskaber vilde man ikke have sendt, hvis ikke handelen med England havde havt saa stor betydning for Norge. (At det var for politiske formaals skyld, der saaledes aar efter andet gik norske sendebud til England, er lidet troligt). Desuden vilde de engelske konger ikke gjennem lange aarrækker have vist en saa paafaldende yndest mod Norge og nordmændene, havde det ikke været for handelens skyld. Vi har derfor i dette tydelige beviser, ikke alene for Norgeshandelens betydning for England, men ogsaa for, at der fra Norge blev drevet en ikke liden

---

[1] *Rotuli litterarum clausarum* I s. 7.
[2] *Rotuli litterarum patentium* s. 83 b.
[3] *Rotuli litterarum patentium* s. 198 b.

skibsfart paa England, saa at det i den anledning gjaldt at holde sig tilvens med de engelske magthavere. Behandlingen af forholdet mellem Norges og Englands monarker hører derfor nøie med, naar det gjælder at oplyse den økonomiske forbindelse mellem de to lande. De første norske gesantskaber til England, vi hører om, er under Henrik 2 (i aarene 1155, 1158 og 1163)[1]. Politisk betydning havde vist disse sendefærder ikke. De norske konger sendte sine mænd over til England med gaver — af høge og falke — for at minde om sit venskab[2]. Grunden dertil kan ikke have været nogen anden end handelen. Og de norske sendebud blev stadig godt modtagne i England; de fik underhold og penge. Én gang hører vi endog, at Henrik 2 selv sendte gaver til Harald Gilles sønner[3].

Venskabet mellem Norge og England viser sig ogsaa i den gunst, kong Henrik lagde for dagen mod den norske kirke. Saaledes fik erkebispen af Nidaros til-

---

[1] Meddelelser derom findes i „Publications of the Pipe Roll Society“ (efter optegnelser i de offentlige regnskabsbøger om de drikkepenge, som man gav sendebudene til bestridelse af deres reiseomkostninger). Bind I (1158—59) s. 45: *Et nuntiis Regis de Norwega 4 libras per breve Regis*; s. 64: *Et in liberationem nuntiorum Regis de Norwega 14 £ 13 s. 4 d.*; bind VI (1162—63) s. 68: *Et in liberationem nuntiorum Regis de Norwega 14 £ per breve comitis Legr̃* (d. e. greven af Leicester), samt i Hunters udgave af „The great Rolls of the Pipe“ (1155—58) s. 4 og s. 15: *Et in donum, quod rex misit Regibus de Norwega et in liberationem nuntiorum Regum 37 £ 2 s. per breve Regis*; og: *Et nuntiis Regum de Norwega 3 s.* Bind XI (1166—67): *In donum per breve Regis Episcopo Norwegie 66 s. 8 d.* (Her sigtes kanske ogsaa til et norsk gesantskab).

[2] *Publ. of the Pipe Roll Soc.* (1159—60) s. 4, (XIII (1168—69) s. 97.

[3] Se anm. 1 ovenfor.

ladelse til hvert aar fra England toldfrit at udføre en skibsladning korn og andre levnetsmidler, en forret, som erkestolen nød godt af i mere end femti aar[1]. Dette privilegium er vistnok oprindelig udstedt til erkebiskop Eystein, der som bekjendt efter slaget ved Ilevoldene flygtede til England, hvor han opholdt sig i 3 aar. Fra 11 august 1181 til februar næste aar boede han saaledes i St. Edmunds Abbedi, hvor han efter kongens befaling oppebar 10 s. daglig. Klosterets krønikeskriver fortæller, at han stod i stor anseelse baade hos kongen og munkene[2].

Ogsaa Richard Løvehjærte og især Johan uden land viste megen yndest mod den norske kirke, ikke blot mod erkestolen i Nidaros, men ogsaa mod andre geistlige stiftelser, især Lysekloster[3]. Men vigtigere er det, at der maa have bestaaet et virkeligt forbund mellem Johan og de norske konger. Da Sverre 1201 skulde beleire Slotsbjerget ved Tunsberg, fik han saaledes til undsætning fra kong Johan et par hundrede ingeniørtropper, de saakaldte „Ribbalder“ — noget stort pak forresten. Den engelske konge havde vistnok, som Munch mener,

---

[1] Privilegiet blev fornyet af Richard 1, Johan, af formynderregjeringen for Henrik 3 (1222) og af Henrik 3 selv (1241). Henrik 2's brev kjender vi kun fra kong Johans fornyelse (*Rotuli litterarum patentium* I s. 222—223. Ang. de senere gjentagelser se „Aktstykker fotograferede i England af stiftsarkivar Koren, no. 4 og no. 19).

[2] Se *Memorials of St. Edmunds Abbey* (Rer. Brit. medii ævi script.) I s. 223—24.

[3] 1212 faar et skib fra Lysekloster tilladelse til at seile bort uden at betale told (*Rotuli litterarum patentium* s. 95 a). Denne begunstigelse fornyes 1223 paa 2 aar (Korens fotografier). Og helt ned i det 14de aarhundrede ser vi Lysekloster drive handel paa England.

brugt dem i krigen mod Frankrig og var nu efter freden (1200) glad ved at blive dem kvit[1]. Men vi kan dog ikke tænke os, at han vilde have sendt dem til Norge, hvis der ikke havde bestaaet noget slags forbund eller overenskomst mellem ham og Sverre. Ialfald ved vi, at der under Inge Baardssøn eksisterede et forbund mellem England og Norge. Thi 1223 skriver Skule[2] (nominelt paa egne, men i virkeligheden paa den norske konges vegne) til Henrik, at han med stor glæde vil fornye „den fred", som blev sluttet mellem ham (d. e. Skule eller rettere den norske konge) og kong Johan. Hvordan dette forbund har været, kjender vi ikke noget til. Men det er vel sluttet for handelens skyld, forat der skulde være seilefrihed mellem de to lande. Eller har der ogsaa været andre ting med i spillet? Har der kanske bestaaet et forsvarsforbund mellem Norge og England, eller har Sverre ved en eller anden leilighed hjulpet kong Johan, ligesom denne sendte sine „Ribbalder" til Sverre? Det merkelige er nemlig, at de norske konger — som vi maa antage siden Sverres tid — havde et len i England[3]. Vi hører første gang om det i 1205, da en englænder, som midlertidig bestyrede lenet, betalte 62 mark i afgift af det[4]. Det var vel efter Sverres død, at kong Johan foreløbig havde overdraget det til en engelskmand. Og det ser ud til, at de norske konger ikke siden har faaet det tilbage. Men derfor glemte de det ikke. Thi 1223

[1] Se Sverressaga; jfr. Munch III s. 381 f. Om Ribbaldernes senere skjæbne véd vi intet.

[2] Royal letters of Henry 3, II s. 18.

[3] Prof. G. Storm har velvillig gjort mig opmerksom herpaa.

[4] *Rotuli litterarum clausarum* I s. 26: *Computate Brieñ Ostiar̄ 62 marcas argenti, quas pacavit in camera nostra de terra Regis Norwagie, quam ei commisimus in custodiendam.*

skriver Haakon Haakonssøn til Henrik 3 og minder ham om det stykke land, han skulde faa anvist i England[1]. Dette er, hvad vi ved om det engelske len. Men hvor det har ligget, hvor stort det har været, og hvorfor de norske konger fik det, er altsammen spørgsmaal, som det er umuligt at besvare.

Venskabet mellem Norge og England styrkedes naturligvis meget ved de gesantskaber og gaver, som stadig blev sendt mellem de to lande. Især maatte det jo være vigtigt for Norge at holde sig tilvens med England. Derfor ser vi ogsaa, at der næsten hvert aar, ialfald under Inges regjering, gik sendebud til den engelske konge. Og mange af disse hørte til landets høibyrdigste og mest anseede mænd. Ja en enkelt gang (i 1215) var endog et medlem af kongehuset som gesant derover[2] med gaver bl. a. af jagtfalke[3]. Hvem denne mand har været, siges ikke. Han kaldes kun „kongen af Norges nevø" (*nepos regis Norwagie*). Skule jarl kan det ikke have været; thi da vilde vi vistnok have hørt om det i sagaerne. Det maa sikkerlig have været Sverres søstersøn Roar Kongsfrænde. Blant Klevenfeldts samlinger paa det kongelige bibliothek i Kjøbenhavn findes der nemlig en del optegnelser fra arkiverne i London, som han har gjort paa sin reise til England 1744, vedrørende Nordens historie[4]. Deriblant har han for aar 1217 opført: „Leide for Roar, slægtning af H. (d. e. Haakon) konge

[1] *Royal letters of Henry 3*, I s. 217: *Et de terra nobis assignanda, sicut in prioribus litteris a celsitudine vestra postulavimus, si placet cogitate.*

[2] Rot. litt. claus. I s. 182 b.

[3] Rot. litt. claus. I s. 231.

[4] Prof. L. Daae har velvillig laant mig de afskrifter, han har taget efter Klevenfeldts samlinger.

af Norge"; (*de salvo conductu pro Rohero cognato H. Regis Norw.*). Denne Roar eller Roherus og den før nævnte nevø af den norske konge maa vel være en og samme person og identisk med Roar Kongsfrænde. Roar maa da have opholdt sig i England fra høsten (11 okt.) 1215 og til slutningen af 1217, eller ogsaa maa Klevenfeldt have skrevet 1217 feil for 1215 eller 16. Thi at der i 1215 og 1217 har været to forskjellige mænd af kongeætten i England, synes lidet troligt. Roars gesantskab maa have været ganske prægtigt. Han havde med sig, kan vi se, én kapellan og to tjenere. Og de fik alle en meget hæderlig modtagelse, baade penge og gaver: Roar selv 20 mark og desuden en pragtfuld dragt af skarlagen med kostbare prydelser paa og hans følge hver sin klædning. Desuden lod kong Johan forfærdige to kar, det ene forgyldt og det andet af sølv, med en vægt paa tilsammen 10 à 12 mark, som gave til kong Inge. (Det forgyldte kar var vistnok det samme som det „guldkar", sagaen fortæller, at Skule efter Inges død ofrede til Kristkirken i Nidaros, og som Inge havde faaet af den engelske konge). Dette var sikkerlig det stateligste og prægtigste gesantskab, som under Inge Baardssøn gik fra Norge til England. Men ogsaa ellers gik fornemme mænd som sendebud did, saaledes i 1208 biskopen af Bergen[1], mulig for at melde den engelske konge om forliget paa Hvitingsøerne. Det merkeligste gesantskab var dog det i 1213, da der kom udsendinge, ikke blot fra Inge Baardssøn, men ogsaa fra hans modstander kong Philippus i Viken, ja selv fra „Baglerbispen" Nikolaus i

---

[1] Rotuli litterarum patentium, I s. 85 b. Brevet taler kun om leide for biskopen. Men vi tør vel trygt antage, at han kom til England som gesant.

Oslo. Philip sendte, ser vi, en gave af høge til den engelske konge med en vis Viljam fra Norge (*Willielmus Norrensis*)[1], og det samme gjorde bisp Nikolas[2]. Hans sendebud var magister *Odardus* (eller Uddard), præst i Oslo[3]. Inges udsending var *Yvo*[4], vistnok den samme som hirdpræsten og kansleren Ivar Bodde[5]. Det besynderlige er, at alle disse udsendinge, efter hvad vi kan se af de engelske dokumenter, maa være komne samtidig og i følge[6]. Efter forliget paa Hvitingsøerne (1208) kjender vi fra de norske kilder egentlig intet til, hvordan forholdet var mellem Birkebeinernes og Baglernes konge. Men vi maa efter dette næsten antage, at det har været godt, ja næsten venskabeligt, især naar vi lægger merke til, at Philip i det engelske dokument kaldes „konge af Norge". Havde hans gesanter i England tillagt ham denne titel uden Inges samtykke, vilde Ivar Bodde sikkerlig have

---

[1] For kong Johans 14de regjeringsaar findes der opført i Exchequer: *Ibidem Willielmo Norrensi, qui tulit austurcos domino Regi ex parte Philippi Regis Norwegie eunti in propriam suam de dono 2 marcas.* (Documents illustrative of English History in the 13 and 14 centuries", ed. H. Cole, s. 239).

[2] *Rotuli litterarum clausarum* I s. 156 b. Brevet er fra 10 juli 1213.

[3] En *Uddard* nævnes 1214 ved en handel i Oslo (Diplomatarium Norvegicum I s. 6). Det maa vistnok være den samme som magister *Odardus.*

[4] *Rot. litt. claus.* I s. 138 b: 21 juli 1213 befaler den engelske konge, at der skal udleveres 10 fade vin til magister *Udardus,* biskop N. (d. e. Nikolaus) af Oslos udsending, og til Yvo, kongen af Norges sendebud, som gave til den nævnte konge og biskop.

[5] Efter hvad prof. Storm velvilligst har oplyst.

[6] Se anmerkningerne ovfr. At Philips og Nikolaus's gesanter er komne sammen, synes selvsagt. Men i det engelske dokument nævnes ogsaa Nikolaus's og Inges udsendinge sammen, saa det er tydeligt, at alle tre maa være komne i følge.

gjort indsigelser og oplyst om, hvordan det egentlig forholdt sig med Philippus.

Dette gesantskab er i en anden henseende oplysende. Naar baade Philip og Nikolaus kunde finde sig beføiede til at sende gesanter til England, saa synes det at vise, at det ikke blot var Bergen, men ogsaa Østlandet, som stod i handelsforbindelse med England. Thi af politiske grunde kan det neppe have været, at de sendte sine mænd til England; det maa visselig have været for handelens skyld. Skulde sildefiskerierne i Viken alt være begyndt? — Hvad her er nævnt, er de vigtigste gesantskaber, som under Inge Baardssøns regjering sendtes til England[1]. De viser tydelig, hvor vigtigt det var for landet at staa sig godt med englænderne. Og de viser tillige, at det endnu var englænderne, som drev den meste handel paa Norge. Thi vi hører ikke noget om, at der blev sendt lignende gesantskaber enten til Tyskland eller noget andet land[2]. Men ogsaa for England var Norges venskab af betydning, kan vi se. De norske gesanter blev stadig venlig modtagne i England; de fik baade penge og klæder, og desuden ofte gaver med hjem til sin konge[3]. En gang (i 1214) sendte endog Johan uden land paa egen haand en rig gave af korn, malt, ringe og spænder til den norske konge, som han kalder sin „kjære

---

[1] 1212 fik den engelske konge en del jagtfalke i foræring fra Norge. 30 aug. 1212 befaler nemlig kong Johan mayoren i Lynn indtil videre at passe paa nogle geirfalke, som var komne fra Norge (*Rotuli litterarum clausarum*, I. s. 213).

[2] Det maa dog merkes, at mange kilder til middelalderens historie enten er tabte eller endnu ikke udgivne. Men det er lidet rimeligt, at vi i dem vilde have kunnet finde noget.

[3] Se f. eks. gesantskaberne i 1213 og 1215.

ven"[1]. Noget saadant vilde vel den engelske konge aldrig have gjort, havde ikke Norge og handelen paa Norge havt den største økonomiske betydning for England. At venskabet med Norge ellers skulde kunne have nogen politisk vigtighed for England, er lidet troligt. Det var den tørrede skreid paa markedet i Bergen, som var hovedgrunden til dette, og dertil kom konkurrencen med hanseaterne, som mere og mere begyndte at gjøre sig gjældende.

III.

Haakon Haakonssøn.

A. Forbindelsen mellem Haakon og Henrik 3.

Haakon Haakonssøns regjering var Norges lykkeligste tid i middelalderen. Borgerkrigene var ophørte og alle fredens sysler, baade aandens og det praktiske livs idrætter: handel, skibsfart og alle næringsveie, blomstrede som aldrig før. Norge stod i udlandets øine som et rigt og mægtigt rige, hvis venskab det var værd at eie. Sagaerne fortæller med stolthed om Europas mægtigste fyrster: keiseren, paven og den hellige Ludvig af Frankrig, som alle søgte forbund og venskab med Haakon. Men især var forbindelsen med England livligere end nogensinde.

---

[1] Brev fra Johan til biskopen af Winchester: *Rex P. Wintoniensi Episcopo etc. Mandamus vobis, quod preparetis pulcrum et decens exennium de frumento et braesio et preterea ematis ad denarios nostros anulos et firmaclos pulcros et ea mittatis per presentem latorem ex parte nostra dilecto amico nostro Regi Norwegie et videatis, quod exennium illud tale sit et tantum, quod honorifice a tanto viro ei mitti possit, qui nos de jocabilibus suis visitavit* (Rotuli litterarum clausarum I s. 168). Brevet er dateret 10de juli 1214.

Næsten hvert aar ser vi norske gesanter over i England, rigt forsynede med gaver, sjeldenheder, som man i England vanskelig fik se, saasom hvalrostænder[1] og én gang endog én levende elg[2]. Men især var det falke, som de engelske konger satte stor pris paa. Og de ædleste, de hvide falke, kom fra Norden, især fra Island. Vi ser da ogsaa, at Haakon stadig sendte sine fuglefængere over til Island, hvor de, som Haakon skriver, „led utrolig paa grund af kulden og Oceanets nærhed". I det samme brev[1] skriver Haakon videre til Henrik 3, at han sender 3 hvide og 10 andre falke, og tilføier, at Henriks fader og forfædre „sagdes at sætte større pris paa Islandske fugle end paa sølv og guld". Og de norske gesanter bliver modtagne med udsøgt venlighed i England. De faar selv penge og klædninger og desuden gaver med hjem til sin konge. Ja den engelske konge sendte endog flere gange paa egen haand værdifulde smykker til kong Haakon, saaledes i nytaarsgave 1235[3] en rosenkrans af guld besat med ædle stene og i 1252 en guldkrone[4]. Og hvad mere er, de norske gesanter opnaaede, som vi siden skal se, virkelig fordele for sine landsmænd over i England. Grunden til denne paafaldende venlighed mod nordmændene fra den engelske konges side kan

[1] Royal letters of Henry 3, I s. 486 (brevets tid er usikker).

[2] 19 aug. 1222 betales der 2 mark til kongen af Norges sendebud Conrad, der har medbragt det dyr, som kaldes *Helc* (d. e. elg). (Rotuli litterarum clausarum, I s. 509).

[3] *Calendar of Documents relating to Scotland* I n. 1218 (1234—35). Lignende rosenkranse (*chaplets*) sendtes til kongen af Castilien og til kongens søstre, dronningen af Skotland og Isabella.

[4] *Korens fotografier*, no. 24. Den engelske konge befaler 7 okt. 1252, at den krone, som skal sendes til kongen af Norge, skal gjøres større, og at en lignende skal forfærdiges til ham selv.

naturligvis ikke have været andet end handelen, og ligeledes maa det vel have været for dennes skyld, at Haakon saa ofte sendte gesantskaber til England. Det var for at beskytte sine undersaatter og udvirke begunstigelser for dem, naar de kom over til England; saa disse gesantskaber har allerede af den grund krav paa vor interesse. Men ogsaa i andre henseender er de oplysende. I begyndelsen af Haakons regjering, da kongen endnu var umyndig, ja endog efter rigsmødet i Bergen 1223, var det som oftest Skule jarl, som skrev til den engelske konge fuldstændig paa egen haand, ja i sit eget navn, endog i anliggender, som angik ikke ham alene, men hele Norge. I det hele maa Skule ligeoverfor udlandet have staaet som den fuldt selvstændige fyrste, ligestillet med selve kongen. En norsk kjøbmand i England kalder sig saaledes den norske hertugs (d. e. Skules) kjøbmand (*mercator ducis Norwegie*)[1]. Og hele Skules brevveksling med den engelske konge viser det samme: baade hans virkelig selvstændige magtstilling og endnu mere kanske hans store ærgjerrighed og forfængelighed, den som gjorde det magtpaaliggende for ham ikke blot at *være*, men endnu mere at *synes* den første i landet. Straks i 1217, da Inge var død, blev der sendt et gesantskab over til England for at melde Haakons tronbestigelse og tillige for at faa sluttet en handelstraktat mellem Norge og England. Paa dette svarer nu den engelske konge (eller rettere hans formyndere) med et brev til Haakon og et ligelydende til Skule[2]; saa vi maa vel antage, at abbeden

[1] Rotuli litterarum clausarum, II s. 59 b. 1225.

[2] Rymer's *Foedera* (udg. af 1816) I s. 149, Brev af 10 okt. 1217. Henrik 3 skriver bl. a. ogsaa, at han har holdt abbeden af Lyse tilbage for efter ævne at skaffe skadeserstatning for et skib, der vistnok, som Munch mener, har lidt overlast under de urolige forhold ved Johan uden lands død.

af Lyse, som ved denne leilighed var gesant over i England, har faaet udtrykkelige instrukser til at optræde ikke bare paa Haakons, men ogsaa paa Skules vegne. 1221 sendte Skule sin kapellan Johannes med flere fornemme mænd til den engelske konge. Men skibet forliste ved kysten af Friesland, og det var kun saavidt, at Johannes selv blev reddet. Næste aar (1222) sendte Skule atter den samme Johannes over til England (sammen med Haakons udsendinge). I det medfølgende brev[1] fortæller han om ulykken forrige aar. Men det merkeligste ved dette brev er, at Skule her kalder sig „hertug af hele Norge“ (*dux totius Norwegie*). Hans gesant fik en meget venlig modtagelse i England, blev forsynet baade med penge og med gaver til sin herre, en ring, et bælte og en spænde, (til en værdi af 15 mark). For disse gaver takker Skule i et brev næste aar[2]. Dette brev er i det hele meget betegnende. Skule „af Guds naade hertug af Norge“, som han kalder sig, optræder her ganske paa egne vegne i sager, som tydeligvis angik kong Haakon

---

[1] Royal letters of Henry 3, II s. 17—18. Det er uden tidsangivelse, men maa være fra 1222. Thi kun dette aar finder vi kapellanen Johannes omtalt i de engelske dokumenter (19 aug. 1222. *Rotuli litterarum clausarum*, I s. 508 b).

[2] Royal letters of Henry 3, II s. 18—20. Dette brev er ogsaa udateret; men sammenhængen viser, at det maa være fra 1223. Vi ved nemlig ikke noget om, at Skule fik gaver fra den engelske konge uden i 1222. Og i dette brev takker han for de gaver, han fik forrige aar. Desuden skriver han i slutningen af brevet, at overbringeren skal give nærmere oplysninger om, hvordan krigen i Norge paany er begyndt at slumre ind (*quomodo etiam guerra de novo in terra nostra conquieverit*). Dette kan kun sigte til Ribbungernes opstand. Thi efter at Sigurd Ribbung 1222 havde sluttet forlig, var der ikke stort igjen af hans flok.

og hans rige alene. Efter at have takket for gaverne fortsætter han nemlig med at udtale sin glæde over og sin beredvillighed til at fornye det forbund, som blev sluttet mellem ham og Johan uden land[1]. Det gjør et ganske underligt indtryk at høre Skule tale om, at han har sluttet forbund med England paa en tid, da han endnu ikke var jarl[2]. Det er da tydeligt, at han her handler paa kong Haakons vegne, og tillige at han søger at give det udseende af, at han altid havde været jarl og førstemand i Norge. Og han fortsætter videre ganske i samme stil baade i dette og i det næste brev fra aaret efter[3] med at tale om en forurettelse, som en vis R. de Wodecoc og hans medskyldige havde tilføiet Skule og hans mænd (*nobis et hominibus nostris*) ved Scarborough. Men det merkelige er, at dette er skeet allerede paa Johan uden lands tid, og at baade han og Henriks formynder, jarlen William Marshall, havde lovet skadeserstatning derfor. Sagen kan altsaa ikke dreie sig om et privatanliggende for Skule. Rimeligvis har det været nogle norske gesanter — kanske selve Roar Kongsfrænde — som under de urolige tilstande ved Johans død har lidt overlast i Scarborough ved sin ankomst til England. At sagen har været alvorlig, kan man ialfald se af det væsen, Skule gjorde af den. Tilslut skaffede han sig endog et brev fra paven, som jo paa denne tid var Eng-

---

[1] „*Super hoc etiam quod nobis litteris vestris significastis confoederationem inter illustrissimum regem et patrem vestrum et nos habitam vos velle innovare, hilares facti sumus et jocundi, idem ex parte nostra absque omni scrupulo tenere et inviolabiliter observare cupientes*“, saaledes lyder ordene i Skules brev.

[2] Skule blev først jarl i beg. af 1217, og Johan døde allerede 1216.

[3] Royal letters of Henry 3, II s. 20—21.

lands lensherre. Men om det har nyttet, ved vi ikke. Rimeligvis var det i samme anledning, at Henrik 3 i 1217 havde skrevet til Haakon og Skule, at han holdt abbeden af Lyse tilbage for at se at faa skaffet skadeserstatning for et skib, som tilhørte Haakon[1].

En ikke mindre interesse har de gesantskaber, som Haakon sendte til England — om end paa en anden maade. De fleste af dem var, om jeg saa maa sige, høflighedsvisiter, — hilsener og gaver, som den ene monark sendte den anden for at forsikre om sit venskab. Men for handelens historie har de den største betydning, ikke bare i sin almindelighed som vidnesbyrd om den levende forbindelse mellem England og Norge, men ogsaa mere specielt. Thi vi kan se, at flere af Haakons sendebud ikke har været simple gaveoverbringere alene, men at de er afsendte ligetil for handelens skyld, for at slutte traktater og forbund, for at opnaa alskens lettelser for de norske kjøbmænd, som drog til England. Saaledes alt i 1217, — hensigten med abbeden af Lyses sendelse var at faa sluttet, hvad vi med et moderne udtryk nærmest vilde kalde en handelstraktat, mellem Norge og England. Haakons brev i denne anledning har vi ikke. Men Henriks svar er bevaret[2]. Han skriver bl. a.: „Det glæder og vil fremdeles glæde os, at vore lande er „fælles" (*communes*), saaledes at kjøbmænd fra Eders rige frit kan komme til vort og vore kjøbmænd ligeledes til Eders". Der søgtes med andre ord fuld seilefrihed mellem landene. Nogen traktat blev der dog sandsynligvis ikke afsluttet i 1217. Ordene i Henriks brev viser, at traktaten

[1] De navi vestra et rebus in ea contentis staar der i brevet til Haakon.

[2] *Rymer's Foedera* (udg. af 1816) I s. 149.

endnu ikke var ratificeret[1]. Om der er kommet nogen hindringer iveien, kan man ikke se. Muligens har gesantskaberne i 1218[2] og 1221[3] været afsendte for at rydde disse af veien og faa afsluttet en virkelig overensskomst. Udsending ved begge leiligheder var en mand, der vistnok var englænder af fødsel, nemlig en cisterciensermunk Richard, og i 1221 desuden én, som ialfald stod i nær forbindelse med de Britiske øer, nemlig en erkediakon Nikolaus fra Hjaltland[4]. Og naar disse to mænd blev sendte til England, synes det rimeligt, at det ikke blot var for at overbringe vennegaver, men at de ogsaa havde en diplomatisk mission at udføre, og da ligger det ubetinget nærmest at tænke paa traktaten. Men heller ikke dette aar blev der ratificeret nogen overenskomst. Der maatte sendes endnu et gesantskab, før det hele blev endelig afgjort. Næste aar (1222) ser vi da, at Haakon sender store gaver til England, baade falke[5] og

---

[1] *„Dum tamen litteras vestras patentes super hos nobis destineatis et nos vobis nostras transmittimus. Interim autem bene volumus et concedimus, quod mercatores tam de terra nostra quam vestra, eunt veniunt et redeunt per terras nostras.*

[2] 8 nov. 1218 faar *Richard, munk af Cistercienserordenen* (vel fra Lyse), den norske konges sendebud, en klædning af den engelske konge, og 2 januar 1219 faar han 2 mark. (*Rotuli litterarum clausarum*, I s. 382 og 387).

[3] 23 april 1221 udbetales der 5 mark til den norske konges sendebud *„Mag. Nicholao Archidiacon Hecland“* og *„fratri R. monacho“*. Og kort tid efter faar „broder Richard af Cistercienserordenen“ og „erkediakon Nicholaus“ hver sin klædning. (Rot. litt. claus. I s. 454 b og 476). [Nicholaus nævnes ogsaa i en pavebulle fra 1226. Han kaldes der: *Nicholaus archidiacomus Ihatlandensis*. Dipl. Norv. I no. 9].

[4] Den høiere geistlighed baade paa Orknøerne og Hjaltland var vistnok allerede i det 13de aarh. skotter.

[5] *Rot. litt. claus.* I s. 506, 23 juli 1222 ang. falke fra Norge.

elsdyr[1], og desuden afgaar der et stort gesantskab, anført af kansleren Ivar Bodde med et følge af fire andre mænd[2]. (Ogsaa Skule sendte, som vi før har hørt, dette aar sin kapellan Johannes til England)[3]. Og at dette var i anledning af traktaten, derpaa kan vi vel knapt tvivle. Thi aaret efter (1223) skrev Skule, som vi har hørt, til den engelske konge, at han med glæde vilde fornye det forbund, der var sluttet mellem ham og kong Johan[4]. Og 29 aug. 1223 meddeler den engelske konge i et aabent brev til sine embedsmænd, at han har taget de norske kjøbmænd, som kommer til England, under sin specielle beskyttelse, saaledes at de frit kan komme og gaa og handle i England[5]. Man maa huske paa, at paa den tid gik skibene kun paa langreis om sommeren. Derfor blev traktaten i virkeligheden sluttet i 1222; men den egentlige ratification kunde først finde sted aaret efter. Thi traktaten maatte jo sendes til Norge for at billiges og besegles, og saa skulde den tilbage til England igjen. Det gesantskab, som i denne anledning gik til England, — vel for at bringe traktaten tilbage — bestod af erkediakon Andres af Bergen og to ellers ukjendte mænd Asgaut og Asgeir (*Osgoð* og *Askerus*)[6]. I det brev, som

---

[1] *Rot. litt. claus.* I s. 509, 19 aug. 1222, 2 mark til Conrad, den norske konges sendebud, *qui tulit bæstiam, quæ vocatur Helc.*

[2] *Rot. litt. claus.* I s. 506, 19 juli 1222 udbetales der 5 mark til *Yvo le Noreis* og hans fire fæller til dækkelse af deres omkostninger.

[3] 19 aug. 1222 5 mark og gaver til kapellanen Johannes, hertug Skules udsending (*Rot. litt. claus.* I s. 508 b).

[4] Royal letters of Henry 3, II s. 18.

[5] Korens fotografier, no. 5.

[6] *Rot. litt. claus.* I s. 562. 7 sept. 1223 betales en del penge til den norske konges sendebud *Osgoð* og *Askerus*, som har bragt falke (*20 solidi* til *Osgoð* og 1 mark til *Askerus*) I s.

Haakon sendte med Andres[1], taler han vistnok ikke lige ud om forbundet med den engelske konge. Men vi kan læse mellem linjerne, at det var dette, som var formaalet med Andres's reise. Haakon skriver bl. a.: „Da Eders fader Johan, Englands berømmelige konge, altid har elsket vore forgjængere med venskabets uopløselige baand, ønsker vi at knyttes fast til Eders herlighed (*celsitudini vestræ cupimus astringi*), idet vi haaber, at den kjærlighed, som er begyndt i vor ungdom, stadig skal tiltage med de øgede aar, og at vi, ligesom vi har efterfulgt vore fædre i regjeringen, ogsaa skal efterfølge dem i den kjærlighed, som de nærede til hinanden i alle sine dage. Vi sender derfor til Eder vore trofaste — — — — —[2] og vor kjære klærk erkediakon Andres fra Bergen, til hvilke I maa have fuld tiltro angaaende det, som de fra vor side foreslaar Eder. Vi sender ligeledes med de samme mænd til Eders Excellense 6 geirfalke samt høge[3] som et tegn paa vort venskab, idet vi haaber at skulle kunne give Eders herlighed rigere gaver, naar vore sendebud er komne tilbage med fugle fra Island. Vi beder ogsaa Eders herlighed om, at I vil beskytte vore kjøbmænd, naar de kommer til Eders rige, og fri dem fra alle uretfærdige (told)paalæg, ligesom vi paa samme maade skal gjøre gjengjæld mod Eders kjøbmænd, naar de

---

584. 7 febr. 1224 faar vicomten af London befaling til at give en klædning til erkediakon Andres af Bergen, den norske konges udsending. Som man ser, omtales Andres først i beg. af 1224. Men han er vel sikkerlig kommet sammen med de to andre sendebud.

[1] Royal letters of Henry 3, I s. 216—17.

[2] Her er et par ord bortfaldne, vel navnene paa gesanterne, (Asgaut og Asgeir?).

[3] Det ord, som har angivet antallet af høge, er bortfaldt.

kommer til vort rige. Vi beder ogsaa Eders kongelige høiærværdighed, om at I, hvis I skulde finde behag i noget i vore lande, da fortrøstningsfuldt vil meddele os det; thi da skal vi hurtig og med beredvillig glæde udføre, hvad der kan behage Eders herlighed. Og angaaende det land, som skal anvises os, saa beder vi Eder tænke derpaa, saaledes som vi i tidligere breve har bedet Eders herlighed om". Som man ser, har hensigten med dette gesantskab dels været endelig at faa ordnet traktaten med England og dels at faa tilbage det len, som Sverre før havde havt der[1]. Hvordan det er gaaet med det sidste, ved vi ikke. Men forbundet maa sikkerlig være bleven sluttet, og som før omtalt, i 1223. Det er dog kanske værd at lægge merke til, at gesanterne blev over et aar i England. De reiste først 1225, forsynede med rige gaver af korn og malt til sin herre kong Haakon[2]. At de blev saalænge i England, synes ialfald tydelig at staa i forbindelse med handelsforholdene. Thi samme dag, som Henrik 3 befalede sheriffen af Norfolk i Lynn at give en del korn til de norske gesanter i anledning af deres afreise, skriver han ogsaa til de kongelige embedsmænd i denne by og meddeler dem, at han har givet sin kjære ven kongen af Norges undersaatter tilladelse til — trods udførselsforbudet — at udføre 1000 quarteria korn fra England[3].

[1] Se forud s. 17 f.

[2] (Rot. litt. claus. I s. 622 b) 28 sept. 1224 faar erkediakon Andres 60 *summas* korn og 60 *summas* malt (1 *summa* = 68 bushels). (Rot. litt. claus. II s. 60 a) beg. af 1225. Kong Henrik til sheriffen af Norfolk: *Precipimus tibi quod habere facias Archið de Berges et Asgoð nunciis Regis Norwegie 100 summas bladi apud Lennam de dono nostro.* (At kornet skal gives dem i Lynn, viser, at det er ved deres afreise).

[3] Rot. litt. claus. II s. 60 a.

Ligeledes skrev han (31 aug. 1225) til de [illegible] bailiffer i Lynn og befalede dem at modtage de norske kjøbmænd med venlighed, da han havde givet nordmændene tilladelse til i 3 aar fra førstkommende Mikkelsdag af uhindret at føre sine varer til Lynn[1]. Det er da rimeligt at antage, at det forbund, som blev sluttet mellem Norge og England, kun har indeholdt almindelige og noget svævende bestemmelser. Men det gjaldt ogsaa at opnaa mere specielle begunstigelser, især med hensyn til kornudførselen; og for at udvirke dette var det, gesanterne blev saalænge i England.

Fra Haakons senere regjeringsaar hører vi ogsaa om en del gesantskaber til England. Men de havde, saavidt vi kan se, ingen politiske formaal og kom kun med vennegaver fra kong Haakon til Henrik 3[2]. Mod

[1] Korens fotografier, no. 7.

[2] Royal letters of Henry 3. I s. 486. I et udateret brev fra Haakon til Henrik 3 meddeler Haakon, at de fuglefængere, han for to aar siden sendte til Island, er komne tilbage. Derfor sender han nu 13 falke til kong Henrik. Disse fuglefængere er vel de, som Haakon skrev om i sit brev med erkediakon Andres (1223, Royal letters I s. 216—17); saa vi maa antage, at falkene blev sendte 1225 eller 26; samtidig sendte Haakon ogsaa nogle hvalrostænder og et elsdyrgevir (*furcatura*).

1228 var to ellers ukjendte mænd *Raderus* og *Benedictus* gesanter i England. De faar ved sin afreise tilladelse til fra Yarmouth at udføre 3—400 quarteria korn til brug for den norske konge.

28 dec. 1229 giver Henrik 3 befaling til at udlevere til Andres prior af Lyse et skib, som føres af *Makarias de Sendehors*, som har bragt nytaarsgaver fra den norske konge (*Calendar of Documents relating to Scotland* I n. 1058). [*Makarias* synes at være = middelalderlig fransk *Macaire*, saa manden var vel franskmand eller englænder].

slutningen af Haakons regjering gjorde dog forholdene i udlandet det nødvendigt for ham igjen at søge en nærmere forbindelse med den engelske konge. En krig med Skotland stod jo for døren, og da var det vigtigt at sikre sig Englands neutralitet eller endnu hellere forbund med det. Thi baade var Henrik 3 svigerfader til den skotske konge, og Englands interesser kunde ogsaa ellers under den forestaaende krig paa mange maader komme i kollision med Norges[1]. Derfor søgte Haakon at faa et ægteskab istand mellem sin søn Magnus og Henriks datter Beatrice. Men dette var ikke beleiligt for Henrik, og en norsk kongesøn var vel heller ikke fornem nok for en engelsk prinsesse. Derfor skrev kong Henrik (14 mai 1259) til Haakon[2] og afslog frieriet, om end i meget smigrende udtryk og med mange forsikringer om sit venskab. Han benyttede som paaskud, at hans datter paa den franske konge Ludvig den Helliges foranstaltning allerede var bleven forlovet (nemlig med hertugen af Bretagne, som hun snart efter ægtede[3]).

1233 faar broder Laurentius, den norske konges sendebud, 40 shillings. (*Issues of the Exchequer Henry 3, Henry 6, ed. Devon, s. 513*).

1238. De protectione pro nunciis Regis Norw. (Klevenfeldts optegnelser, velvilligst meddelt af prof. L. Daae).

1251 var en vis *Thorlak* som Haakons gesant over i England, hvor han i Lynn blev udsat for vold og overfald. Henrik 3 befaler nemlig 16 nov. 1251, at uagtet der er blevet givet skadeserstatning til den norske konges udsending Thorlak for den overlast, som blev tilføiet ham i Lynn, saa skal misdæderne ogsaa bøde 40 £ sterling til kongen. (*Cal. of Doc. rel. to Scotland I no. 1820*).

[1] Især, som vi senere skal se, kunde forholdene i Irland let have givet anledning til krig mellem Norge og England.

[2] Korens fotografier no. 27.

[3] Royal letters of Henry 3, II s. 148. Af dette brev kan vi se,

Dette er det sidste, vi hører om sendebud og breve mellem Haakon Haakonssøn og Henrik 3. I Haakons sidste aar blev, som en følge af krigen med Skotland, forholdet til England temmelig kjøligt, og det var vist nær ved at blive til krig, — dog derom nærmere under Magnus Lagabøter. Hele tiden ellers var der ialfald det største venskab mellem de to konger. Og da Haakon var død, skriver kong Henrik til Magnus og siger, at han sørger over ham som sin specielle ven[1].

B. Handelen paa Haakons tid.

Alle disse gesantskaber og gaver, som Haakon under sin lange regjering sendte over til England, og de begunstigelser, han opnaaede for sine undersaatters handel der, viser, som før paapeget, hvor vigtig den handel var, som blev drevet ikke blot fra England paa Norge, men ogsaa fra Norge paa England. Det siger sig jo ogsaa selv, at de lange fredsaar i høi grad maa have virket fremmende for handelen og skibsfarten og alle næringsveie. Og naar der ved en enkelt leilighed, som ved branden i Bergen 1248, paa én gang kunde ligge over 200 skibe ude paa Vaagen[2], saa er det vidnesbyrd nok herfor. For englændernes handel paa Norge havde dette sikkerlig ogsaa sin store betydning. Vi begynder nu at kunne følge engelske kjøbmænd, især i Lynn, som sendte sine skibe til Norge, ikke bare en enkelt gang, men aar efter aar, folk, som med andre ord stod i stadig forbin-

---

at det virkelig var paa Ludvigs foranstaltning, at Beatrice blev gift med hertugen af Bretagne.

[1] Doc. rel. to Scotland, I no. 2355.

[2] Matthæus Parisiensis V, s. 36 (i Rer. Brit. medii ævi scriptores).

delse med Norge. Dette var f. eks. tilfældet med *William Hereward* fra Lynn, som mindst i 17 aar drev handel paa Norge, og det ikke smaahandel alene; han solgte endog til kong Haakon selv. 1221 klagede William Hereward og en anden kjøbmand fra Lynn, *Radbertus de Roma,* til den engelske konge[1]. De var med sine skibe og varer komne til Norge, fortalte de. Men der røvede norske kjøbmænd deres varer til en værdi af 300 mark, og endnu havde de ikke faaet dem tilbage. Derfor befaler nu den engelske konge sine ombudsmænd i Lynn at beslaglægge norske kjøbmænds varer, indtil de to nævnte kjøbmænd har faaet skadeserstatning. Hvordan det er gaaet i sagen, ved vi ikke. Ialfald hindrede det ikke William Hereward fra atter i 1224 med 2 skibe at seile til Norge med korn. (Samtidig med ham faar Edmund de Walsingham og Peter søn af Galfrid samt hans kompagnon Charles tilladelse til — trods kornudførselsforbudet — at føre korn til Skotland eller Norge[2]. Nu hører vi i flere aar ikke noget til William Hereward, før han 10 april 1235 igjen faar leide for at seile til Norge[3]. Og 1237 blev 7 norske skibe beslaglagte i Lynn paa grund af den norske konges gjæld til den samme William Hereward[4]; det maa have været ikke saa ganske smaa summer, det har dreiet sig om, siden man i den anledning har beslaglagt hele syv skibe. Som med William Hereward var det vistnok med mangfoldige andre, om hvem vi intet hører. Han er kun et tilfældigt, men derfor ikke mindre oplysende eksempel.

---

1 Rot. litt. claus. I s. 464 b.
2 Rot. litt. claus. I s. 607 b.
3 Korens fotografier, no. 14.
4 Korens fotografier, no. 18.

Efter alt, hvad vi kan se, var ogsaa nordmændenes handel paa England betydelig og af stor vigtighed. Det viser handelstraktaterne og alle de begunstigelser, som nordmændene fik i England. Og det var ikke, som tilfældet var med hanseaterne, englænderne, som søgte traktater og privilegier i Norge; det var nordmændene, som søgte at udvirke dem i England.

Især var det til Lynn, nordmændene seilede. Ved en enkelt anledning (i 1224) hører vi saaledes om 15 norske skibe i Lynn[1], og samtidig om skibe fra Norge og Island i Yarmouth[2]. Endnu merkeligere er det, at der i 1252 udbrød stridigheder i Lynn mellem de norske og byens borgere, saa at den engelske konge endog maatte sende sheriffen af Norfolk og Suffolk for at bilægge tvisten[3]. Private stridigheder, ja endog kaperier og mord, hørte vistnok til dagens orden overalt paa den tid og ikke mindst i handelen mellem England og Norge[4]. Der-

[1] Sommeren 1224 faar følgende norske skibe tilladelse til — trods paabudet om at holde skibe tilbage — at afseile fra Lynn: *naves Katilli* (d. e. Ketil), *Erlingi* (d. e. Erling), *Halgo* (d. e. Helge), *Haugno* (d. e. Høgne), *Galfridi*, *Finni* (d. e. Fin), *Berno* (d. e. Bjørn), *et abbatis Hauotheie* (d. e. abbeden for Hovedøens kloster), *Omeri* (d. e. Orm?), *et Gauti Presbiteri*. (*Rot. litt. claus.* I s. 606 b). Samtidig faar 5 skibe fra Bergen (*quinque naves de Berges de terra Regis Norwagie*) tilladelse til i Lynn at laste med korn og frit at seile bort. (*Rot. litt. claus.* I s. 607).

[2] *Rot. litt. claus.* I s. 642 b. 23 aug. 1224 befaling til baillifferne i Yarmouth om frit at lade seile alle skibe fra Skotland, Norge, Island, Friesland, Køln og Danmark, samt alle fiskerbaade. Kun skibe fra den franske konges besiddelser samt fra Poitou skal holdes tilbage.

[3] 18 sept. 1252. Korens fotografier, no. 23.

[4] Af sligt skal jeg nævne bl. a. den før omtalte William Herewards klager og fra norsk side følgende: 1227 blev den ud-

imod var det sikkerlig ikke nogen hverdagsbegivenhed, at en hel bys borgere kom i strid med de fremmede, at kongen selv maatte blande sig i sagen og sende distriktets høieste embedsmand for at bilægge og dømme i striden. Havde det endda været hanseaterne, indbyggerne i Lynn var komne i klammeri med. De havde jo sit kontor, sin store magt og sine rigdomme der i staden. Men nordmændene — det kan ikke bare have været nogle enkelte kjøbmænd, det maa have været en hel del norske, som pleiede at komme til Lynn og besøge markederne der. Handelen paa England maa have været meget større, end vi kan slutte os til af de tørre dokumenter.

Hvem var nu de norske, som drev handel og sendte sine skibe til fremmede lande? Her som med hensyn til kulturlivet overhovedet danner Haakon Haakonssøns regjering en overgangstid. Endnu, lærer vi af „Kongespeilet“ (som er skrevet af en hirdmand under kong Haakon), var det skik og brug, at mænd af høvdingeklassen drog paa kjøbfærd til udlandet. Men de udenlandske forestillinger om riddervæsen og adel trængte mere og mere ind i landet; og efter dem var det uforeneligt med en adelsmands værdighed at drive handel[1]. Det blev derfor sjeldnere og sjeldnere, at norske stormænd drev handel paa udlandet, om vi end helt ind i næste

valgte biskop til Orknøerne dræbt ved kysten af England (Cal. of Doc. rel. to Scotland I no. 981). 1226 blev et skib tilhørende erkebispen af Nidaros med norske kjøbmænd ombord plyndret ved Hull (*Rot. litt. claus.* I s. 156 b, 158, 167 b, 174). Begge overfald gav anledning til langvarige sager for de engelske domstole. At gesanten Thorlak 1251 blev overfaldt i Lynn, er før omtalt.

[1] Kun i de stater, hvor lensvæsenet ikke fik indpas, ser vi adelen drive handel, f. eks. i Venedig og Florenz.

aarhundrede finder eksempler derpaa (saaledes ridderen hr. Snare Aslakssøn). Ogsaa kong Haakon, ser vi, havde skibe, som han sendte til udlandet for at gjøre indkjøb og handle[1]. Ja det hændte endog, at den norske konge havde skibsparter og gik i kompagni med sine undersaatter. 1258 forliste der et norsk skib ved kysten af England. Varerne ombord blev solgte af folkene paa det sted, hvor det havde forlist. Men nu viste det sig, at godset tilhørte kong Haakon selv og flere norske kjøbmænd. Og Haakon havde krævet skadeserstatning og truet med at tage repressalier paa englænderne i Norge, hvis den ikke blev givet. Derfor befaler nu den engelske konge (4 mai 1259), at varerne eller deres værdi skal overleveres til de rette eiere[2]. Men især drev de geistlige stiftelser en temmelig udstrakt handel paa udlandet. Vi har tidligere hørt, at erkebispen af Nidaros havde ret til hvert aar at udføre en skibsladning korn fra England[3]. Og vi hører meget ofte om, at skibe tilhørende erkebispen kommer til England[4]. Og mange klostere

---

[1] *21 aug. 1223* faar et skib tilh. kong Haakon og et tilh. erkebispen af Nidaros tilladelse til frit at seile bort fra Lynn efter at have betalt den skyldige told (Rot. litt. claus. I s. 559). *1247* sendte kong Haakon et skib vest til England og andre lande for at gjøre de nødvendige indkjøb i anledning af kardinal Wilhelm af Sabinas ankomst (Haakon Haakonssøns saga k. 272). *1234* faar et skib tilhørende den norske konge i Lynn — trods paabudet om at holde skibe tilbage — lov til at seile, sammen med to andre norske (Korens fot. no. 11).

[2] Korens fotografier, no. 26.

[3] Tilladelsen fornyes under Henrik 3 i 1222 (indtil kongen blev myndig) samt i 1241 (Korens fotografier, no. 4 og 19).

[4] *Rot. litt. claus.* I s. 559. Et skib tilh. erkebispen af Nidaros i Lynn. 1226 et skib ved Hull (*Rot. litt. claus.* II s. 156 b).

sendte ligeledes stadig sine skibe til England, især Lysekloster, som jo blev meget begunstiget af den engelske konge. 1223 fik det saaledes tilladelse til i to aar fra førstkommende Mikkelsdag at udføre varer fra England uden at erlægge told af dem[1]. Og flere gange ellers (som i 1225 og 1233) hører vi om dets skibe i England[2]. Ogsaa abbeden for Hovedøens kloster sendte et par gange skibe til England[3].

Men for hvert aar, som gik, trak baade de geistlige og især de verdslige stormænd sig mere og mere tilbage fra den aktive handel og slog sig udelukkende paa jordbrug. I det høieste blev de passive deltagere og participanter, tog part i skibe eller lod sine varer fragte af andre[4]. Eller havde de skibe, saa leiede de dem ud til fragtfart, saaledes som f. eks. erkebispen af Nidaros gjorde. (1226 blev der nemlig ved Hull plyndret et skib med norske kjøbmænd ombord, som tilhørte erkebispen

---

Samme aar faar erkebispens mænd tilladelse til fra Lynn at udføre 10 *treias* korn og 10 *treias* malt, som en kongelig embedsmand, Thomas de Molenton, skal skaffe dem (i gave?), *Rot. litt. claus.* II s. 139. (Ang. *Th. de Molenton* se ogsaa II s. 77). 1236 faar erkeb. af Nidaros leide for to af sine skibe (Korens fotografier, no. 17).

[1] Korens fotografier, no. 6; 12 sept. 1223.

[2] *1225* faar munken Wilhelm fra Lyse lov til at føre 50 quarteria korn til sit kloster (*Rot. litt. claus.* II s. 61). *1233* frigives to skibe tilhørende broder *Ernis(ius)*, Lyseklosters „*celerarius*“, og kanniken Nicholaus fra „*Teseberia*“(?), der ifølge et almindeligt paabud om at beslaglægge skibe er holdte tilbage (Koren no. 10).

[3] *1224* i Lynn: *navis abbatis Hauotheie* (*Rot. litt. claus.* I s. 606 b). *1237* i anl. af kong Haakons gjæld til William Hereward beslaglægges i Lynn 7 norske skibe, deriblant ett, som tilhørte abbeden af *Capðinsul* (vel istd.for *Caputinsula* „Hovedøen“).

[4] Om dette oplyser „Kongespeilet“ udmerket (k. 4 slutningen).

af Nidaros)[1]. Der var saaledes aaben plads for en borgerlig handelsstand i Norge. Men fandtes der nu ikke en saadan her i landet? Svaret bliver, tror jeg, baade ja og nei. En virkelig kjøbmandsstand havde vanskeligere for at danne sig i Norge end noget andet sted paa denne tid. Hvad var det, som ellers rundt i Europa, i Tyskland, i England, i Frankrig, havde gjort borgerne, og særlig da kjøbmændene, saa rige og mægtige? Det var lensvæsenet, lensvæsenet som havde stykket staten op i en uendelighed af særskilte smaa-stater og -samfund. Hver provins, hver by, hver stand og hvert laug blev noget for sig, en stat i staten. Og hvor decentralisationen var størst, der blev byerne mægtigst. Derpaa er Hansestæderne det bedste bevis. Men ingen af disse betingelser for byernes og borgernes trivsel fandtes i Norge. Samfundsforholdene var her ganske forskjellige fra det øvrige Europa. Lensvæsenet fik aldrig indpas hos os. Her fandtes ingen stænder, som dannede nogen stat i staten; ikke engang kirken — end sige adelen — var fuldt selvstændig, og endnu mindre kunde naturligvis byerne være det. De fik allesammen sine forordninger og love fra oven af, ved kongeligt initiativ, ikke ved borgernes sammenslutning, og var ganske afhængige af kongemagten og de kongelige embedsmænd. Og dertil kom, som før omtalt, at det var stormændene, som i lang tid drev den vigtigste handel paa udlandet. Alt forenede sig saaledes om at hindre opkomsten af en egen handelsstand i Norge, — jeg mener ikke af smaa detaljhandlere, dem som „Kongespeilets“ høibyrdige forfatter med fornem foragt kalder „høkere og falsknere“, men af engroshandlere, som havde sine skibe gaaende paa fart til udlandet, og som

---

[1] *Rot. litt. claus.* II s. 156 b.

hjemme havde en anseet borgerlig stilling. Dog er det ikke tvilsomt, at der paa Haakon Haakonssøns tid holdt paa at danne sig en saadan stand i Norge, eller kanske rettere i den ene by Bergen. Handelen var for livlig og omfattende og sammenstrømningen af fremmede for stor, til at det længere gik an saadan lige til at stille bymænd og bønder under samme retslige vilkaar, saaledes som man før havde gjort. Under Haakon Haakonssøn og end mere under hans søn Magnus begyndte da byerne (d. e. Bergen, Nidaros, Oslo og Tunsberg) at ordnes som særskilte dele af riget, forskjellige fra landet, og at faa sine egne love og forordninger, ja endog en ringe grad af selvstyre[1]. Og hvad vi kan se af historiens sikre kjendsgjerninger, peger hen imod det samme — at der i byerne, fremforalt i Bergen, fandtes en klasse og det en temmelig talrig klasse næringsdrivende, hvis virksomhed det var at drive handel paa udlandet, eller rettere paa England, og dét en klasse mænd, som ikke først og fremst eller ved siden af var jordbrugere eller haandværkere eller hvad andet, det nu kan være, men som ene og alene var kjøbmænd. „Kongespeilets" sagkyndige forfatter fortæller saaledes ligefrem, at der var folk, som stadig sad i kjøbstæderne og drev handel[2]. Og i alle de privilegier, som nordmændene faar over i England, og i de overenskomster, som sluttes mellem den norske og den engelske konge, tales der om den norske konges kjøbmænd (*mercatores*),

---

[1] Ang. den ældre og den yngre (Magnus Lagabøters) bylov se „Norges gamle love"; jfr. Munch IV, 1 s. 569 ff.

[2] Kongespeilets ord (k. 4) lyder: „*En ef þú átt almikit fé í kaupferðum, þá skiptu því í þrjá hluti; legg einn hlut í félag við þeim mǫnnum, er jafnan sitja í kaupstǫðum ok sé þar tryggvir ok kunni vel við kaup.*

ikke om hans undersaatter[1]. Og paa Erik Magnussøns tid var der i Bergen et eget laug af „*Englandsfarere*“, eller skippere, som stadig var i fart mellem England og Norge[2]; (om laug af Tysklandsfarere eller Hollandsfarere hører vi derimod intet). Ikke blot fra Bergen, men ogsaa fra andre norske byer var det, handelen paa udlandet gik. 1225 f. eks. kom der til Lynn en skipper fra Nidaros, som kalder sig „Skule jarls kjøbmand“, og som fik lov til at kjøbe hele 200 quarteria korn der i staden[3].

---

[1] Se f. eks. traktaten af 1217 (Rymer I s. 149) og Haakons brev 1223 (Royal letters of Henry 3, I s. 216—217).

[2] „Norges gamle love“, III s. 25. Retterbod af 1295, hvori det forbydes inden- og udenlandske at slutte sig sammen til noget gilde eller nogen korporation, „digte sig nogen lov eller sætning“. Foruden haandværkere nævnes ogsaa „*Englandsfarere*“. Merkeligt er ogsaa følgende sted i Magnus Lagabøters bylov: „Hvis en matros bryder sin kontrakt med skipperen, skal han bøde én mark sølv, hvis det sker indenlands. Hvis matrosen bryder kontrakten i Danmark, eller Gautland eller Svitjod, skal han bøde 2 mark. Hvis manden bryder sin kontrakt paa Gotland eller i Samland, skal han bøde 4 merker sølv. Hvis han bryder kontrakten i England eller paa Orknøerne, Hjaltland eller paa Færøerne, skal han bøde 8 merker sølv. Bryder han endelig kontrakten paa Grønland eller Island eller øst i Rusland (*i Gaurðum*), skal han bøde 8 ørtuger og 13 merker sølv“ (N. G. L. II s. 276 f.). Her nævnes altsaa, hvad matrosen skal bøde i tilfælde af kontraktsbrud, og bodens størrelse afhænger, som man ser, af hvor langt fra hjemmet det er skeet. Disse steder, hvorhen norske skibe pleiede at fare, regnes da op i loven. Men blant dem leder vi forgjæves efter Tyskland og Nederlandene. Hvad kan grunden hertil have været? Vel ingen anden, end at norske saa sjelden kom til disse to lande, at loven ikke fandt det nødvendigt at sætte nogen bestemmelse for kontraktsbrud dér.

[3] Kjøbmanden hed Andres, søn af Arne, og kalder sig „*mercator ducis Norwegie*“. Skule blev 1223 jarl over det Nordenfjeldske

Men disse spirer fik ikke lov til at vokse og trives. Havde det endda været hundrede aar før i tiden. Men nu var det for sent. De fremmede havde faaet for stor magt, var blevne uundværlige i landet. 1250 sluttedes den første handelstraktat med Lübeck, og de første tyskere havde alt begyndt at nedsætte sig for alvor i Bergen[1]. Ja en enkelt gang hører vi endog om tyskere, som fra Norge af drev handel paa England[2]. Men endnu var det England, som spillede hovedrollen for Norge. Did var det, alle Haakons gesantskaber gik; did seilede de norske skibe, og med England var det, man sluttede overenskomster og traktater. Til den tyske keiser derimod gik der under Haakons lange regjering kun to gange sendebud. Og vi hører aldrig om norske skibe, som seilede til Hansestæderne. Forbindelsen med England var det, som holdt liv i vor handel og skibsfart, der gjorde Bergen til den store, rige og blomstrende by, som baade sagafortællerne og fremmede forfattere (som Matthæus Parisiensis) med beundring taler om.

Norge. Kjøbmanden kan derfor vanskelig have været andetstedsfra end fra Nidaros (*Rot. litt. claus.* II s. 10).

[1] Se Munch IV, 1 s. 584. (I anledning af striden mellem suterne og biskopen i Bergen blev det oplyst, at der alt paa Haakon den Gamles tid havde været tyske vintersiddere i Bergen, dog kun faa).

[2] *Cal. of Doc. rel. to Scotland* I no. 227. Der kom 1228 til England et skib med norsk besætning og tyske kjøbmænd ombord.

IV.

Magnus Lagabøter.

Krigen med Skotland i Haakon Haakonssøns sidste aar indvirkede ogsaa paa forholdet til England, og det var vist ikke langt fra en krig mellem Norge og England. Haakons tog vakte, kan vi se, ikke liden frygt i England[1]. Og det saa ogsaa ganske farligt ud, da Haakon tænkte paa at sætte over til Irland og hjælpe irerne mod deres engelske undertrykkere. Medens Haakon opholdt sig ved Suderøerne, kom der udsendinge fra irerne med bøn om hjælp mod englænderne, og Haakon stillede sig ikke afvisende til sagen, men sendte en suderøing ved navn Sigurd over til Irland for at undersøge[2] forholdene der. Sigurd kom en tid efter tilbage. Og det var kun den sene aarstid, som hindrede Haakon fra at drage over til Irland[3]. Istedet gik han i vinterkvarter paa Orknøerne. Og havde han levet længere, er der vist al sandsynlighed for, at han havde udført sit forsæt. Ialfald var dét den almindelige tro hos irerne, som naar annalerne fra

---

[1] Se Munch IV, 1 s. 397.

[2] Haakon Haakonssøns saga k. 361 (Ungers udg.): *Þá er Hákon konungr kom í Suðreyjar, kómu þau orð af Írlandi, at þeir buðust undir hans vald ok þóttust mjǫk þurfa, at kœmi af þeim úfrelsi enskra manna, þvíat þeir héldu þá alla hina beztu staði með sjónum. Konungr sendi þá út Sigurð Suðreying at skynja, með hverju Írar byði honum þangat.*

[3] Haakon Haakonssøns saga k. 362 (s. 475): *Þar* (d. e. paa øen Lamlash paa den indre side af Arran i Skotland) *kómu til hans þeir menn, er hann hafði sent til Írlands, ok sǫgðu, at Írar vildu halda allan herinn um vetrinn, til þess at Hákon konungr frelsaði þá undan valdi enskra manna. Hákon var mjǫk snúinn á þat at sigla til Írlands, en alþýðunni var þat mjǫk í móti skapi.*

Loch-Cé fortæller, at „*Ebdhonn* (d. e. Haakon) konge af Lochlann (d. e. Norge) døde i Innsi-Orc („Orknøerne") paa veien til Erin". Heldigvis blev der dog intet af dette, og Norge undgik en krig med England, som i alle tilfælde vilde have været farlig og unyttig, om end ikke ydmygende for Norge. Forholdet var dog fremdeles temmelig kjøligt, ikke blot mellem kongerne, men ogsaa mellem folkene i begge lande. Der forefaldt adskillige slagsmaal og uroligheder, som gav anledning til megen klage fra begge sider. Om dette faar vi oplysning i et brev, som Henrik 3 skrev til kong Magnus[1], da denne ved kanniken Adam fra Stavanger officielt havde meldt ham sin faders død. Kong Henrik begynder med at udtale sin sorg over Haakons bortgang, hvem han „sørger over som sin specielle ven". Han fortsætter med at omtale, at Magnus i sit brev havde nævnt, at norske kjøbmænd sidste vinter (1263) havde fortalt kong Haakon, at de nordmænd, som havde lidt tab i England, skulde faa skadeserstatning, hvis det samme skeede med englænderne i Norge. Grunden til, at der ikke er foretaget noget skridt i denne anledning, er, siger han, at nogle engelske skibe var blevne beslaglagte og benyttede i krigen mod hans svigersøn, kong Alexander af Skotland, „hvilket synes skjændigt for begge parter". Men — skriver kongen videre — da han ønsker at fortsætte det fredelige forhold, som var begyndt under Magnus's afdøde fader, er han villig til, at hans egne og de norske kjøbmænd frit skal kunne komme og gaa mellem begge lande indtil et aar efter førstkommende Michalsmesse (29 sept.),

[1] Cal. of doc. rel. to Scotland, I no. 2355. Brevet er dateret 28 juni 1268.

forudsat at der i mellemtiden er sluttet fred mellem Norge og Skotland.

Endnu varede det dog flere aar, før der kom ro og orden i handelen mellem Norge og England. Først 21 aug. 1269 fik de overordentlige gesanter, kansleren Askatin og erkediakon Peter af Hjaltland i Winchester istand en „freds- og enighedstraktat“ mellem kong Magnus og Henrik 3[1], angaaende den skade og de fornærmelser, som begge rigers indbyggere havde tilføiet hinanden. Der blev nu sluttet en evigvarende fred mellem landene, og tillige blev der fattet mange vigtige bestemmelser angaaende handelen. Kjøbmændene skulde frit og i fred og ro seile mellem landene og sælge sine varer, og ingen, som kjøbte af dem, skulde kunne tage varerne, før han havde betalt for dem. Skibbrudne skulde trygt kunne udbedre sine skibe og beskyttes mod overlast. De, som krænkede denne fred, skulde eftertrykkelig straffes. Hvis en fiende af den ene konge flygtede til den andens land, skulde han i høiden faa være der et aar, hvis han ikke i mellemtiden blev taget til naade igjen. Af brevet skulde ett eksemplar bero hos den engelske konge og ett ligelydende hos kong Magnus.

Ved denne overenskomst blev da det gode forhold mellem de to riger gjenoprettet. At dette havde stor betydning baade for Norge og ikke mindre for England, bliver klart ved et brev, som Henrik 3, straks efterat traktaten var sluttet, skrev til kong Magnus[2]. Vi ser deraf, at det i overenskomsten var bestemt, at de fornærmelser, nordmændene og englænderne før 15 aug. 1269 havde tilføiet hinanden, skulde gaa op i op. Herfra und-

---

[1] Rymer I s. 480. Se ogsaa Munch IV, 1 s. 670 f.

[2] Royal letters of Henry 3, II s. 330.

toges dog de fornærmelser, tab og overgreb, som 1269 var tilføiet nordmændene paa markederne i Boston, Lynn og Bolton af sex navngivne mænd[1]. Disse skulde dømmes efter Englands lov og ret.

I dette tror jeg, vi har et bevis mere paa, hvad jeg før talte om, nemlig at der under Haakon Haakonssøn begyndte at danne sig en virkelig handelsstand i vore byer. De fremmedes eksempel kan ikke have været uden lærdom for nordmændene. Borgerne har begyndt at slutte sig sammen og for alvor at optage konkurrencen med udlandet. De har forstaaet, hvor vigtigt det vilde være, om de selv kunde føre Norges produkter til de fremmede markeder. Men konkurrencen har vakt forbitrelse og had hos de engelske kjøbmænd. Man har søgt at holde nordmændene borte fra de store markeder i Boston, Lynn og Bolton. Det er kommet til stridigheder, og nordmændene har ligget under. Lige merkeligt er det dog, at de norske kjøbmænd har faaet skadeserstatning i England. Det omvendte hører vi ikke nogen tale om. Den engelske konge kan ikke have gjort dette,

[1] „*Exceptis dumtaxat damnis et iniuriis Noricis illatis anno prædicto* (ɔ: *1269*) *in nundinis St. Bothulphi* (*d. e. Boston*) *per Johannem de Benyngton, Thomam de la Gutere, Rogerum Chaumpeneys, et Willielmum Chaumpeneys, et etiam exceptis spoliationibus et iniuriis Noricis illatis per Willielmum de Lenn et Johannem de Bolton, volumus et concedimus prædicto regi Norwegiæ quod prædicta damna et iniuriæ prædictis Noricis illata in nundinis prædictis, et etiam præfatis Noricis similiter illata per præfatos Willielmum de Lenn et Johannem de Bolton corrigantur et emendantur, prout de jure et secundum legem et consuetudinem regni nostri fuerit faciendum.*"

(Hvad de nævnte navne angaar, saa kjendes kun *Gutere* andetstedsfra. En *Thomas de la Gutere* var 1300 parliamentsmedlem for Malmesbury; *Parliamentary writs and writs of military summons* I s. 651).

bare fordi englænderne i særlig grad havde forgrebet sig paa de norske. Det maa være skeet, fordi man fandt det nødvendigt at staa sig godt med Norge. Konkurrencen med hanseaterne spillede vel ogsaa ind. Thi først nu mod slutningen af aarhundredet var det, at tyskerne for alvor kastede sig ind paa Norgeshandelen. 1278 og 1279 fik Lübeck og Bremen sine første frihedsbreve i Norge, og Rudolf af Habsburg gjorde alt for at stemme Magnus venskabelig mod tyskerne[1]. Fremdeles var det dog mod vest og ikke mod syd, Norges politik gik. Magnus var en klog og forsigtig mand. Han indsaa godt, hvor farligt det vilde være at indrømme tyskerne altfor store friheder. Derfor var de begunstigelser, Lübeck og Bremen fik, i sig selv ganske smaa og ubetydelige, kun saa meget at man ikke fik hanseaterne til fiender. Med England herskede der derimod igjen den bedste forstaaelse.

Ofte gik der sendebud med breve og gaver mellem kongerne. Prægtigt var især et gesantskab, som Edward 1 i 1276 under Roger Brun fra Yarmouth sendte til kong Magnus. Bare reiseudgifterne beløb sig til 100 mark sterling[3]. Og lige før sin død skrev Magnus til kong Edward og anbefalede sine sønner til hans velvilje;

---

[1] Se Munch IV, 1. s. 666 ff.

[2] Suhm, Historie af Danmark, X s. 1008. Munch IV, 1. s. 671.

[3] Issues of the Exchequer (Henry 3—6), s. 91. [100 mark = omkr. 3000 kroner i vore penge, men har en flere gange større virkelig værdi]. Faa dage efter at Magnus havde takket for dette gesantskab, sendte han sin ridder Yvo til Edward med gaver af falke, hermelin og et hvalroshoved. [Rymer's *Foedera*]. 1279 sendte Magnus igjen falke til England [Rymer I s. 575]. Og i beg. af 1280 sendte Edward til Magnus nogle værdifulde relikvier. For disse takker Magnus i brevet lige før sin død. Dette blev dog først sendt, efter at han var død, 6 mai 1280. [Rymer I s. 580].

— et lidet eksempel blandt de mange, paa hvor vigtigt man ansaa Englands venskab for at være.

V.

Erik Magnussøn.

Under Erik Magnussøn fik — som bekjendt — forbindelsen med Norge for en tid en hidtil ukjendt betydning for England, nemlig paa grund af de skotske forhold: Eriks giftermaal med en skotsk prinsesse, den skotske konges død uden arvinger, pigen fra Norges arveret til Skotlands krone, hendes paatænkte ægteskab med Edwards søn, hendes tidlige død og de deraf opstaaede forviklinger. Vi ser da ogsaa, at der i denne anledning stadig gaar sendebud mellem den norske og den engelske konge, at Norges høibyrdigste og mest anseede mænd, som Bjarne og Vidkunn Erlingssøn, Alf jarl, Thore Haakonssøn o. fl. opholder sig som underhandlere i England[1]. Dette maatte naturligvis skabe en ret levende forbindelse mellem Norge og England og ikke mindst mellem de to landes stormænd. Saaledes kom Bjarne og Vidkunn Erlingssøn under gesantskabet i 1284 i et meget nært og venskabeligt forhold til den engelske konge[2]. Men

---

[1] Erik Magnussøns og hans datter „pigen fra Norges“ forbindelse med Skotland og England har Munch fuldstændig oplyst i sin historie (IV, 2), ligesom de vigtigste aktstykker findes aftrykte i *Diplomatarium Norvegicum* og i Rymers *Foedera.* Jeg skal derfor forbigaa det her.

[2] Brev fra Vidkunn Erlingssøn, hvori han takker kong Edward for hans venlighed mod ham og hans broder under opholdet i England (Korens fot. Meddelt i uddrag i „*6th Report of the Deputy Keeper of the Public Office*“, s. 110, no. 1487). Bjarne nævner i sit testamente en guldring, han fik af kong Edward

merkeligt er især et brev fra baronen hr. Thore Haakonssøn, hvori han beder om at faa blive den engelske konges mand, og hvori han for det tilfælde, at hans svoger *Olivarius* (d. e. Alf Erlingssøn) skulde ansøge om kongens beskyttelse, andrager om, at denne maa tilstaaes ham[1]. Dette brev er vistnok skrevet i 1289 eller 90, da Thore Haakonssøn var som gesant over i England[2]. Thore er vel ogsaa under Alfs strid med hertug Haakon kommet i et mindre venligt forhold til denne, saa han har for alle tilfældes skyld villet sikre sig og ogsaa sin svoger, Alf jarl, om det skulde gaa rent galt[3]. Hr. Thore fik forresten ikke nogen brug for den engelske konges beskyttelse. Thi Alf blev dræbt samme aar, og Thore selv vendte hjem til Norge, hvor han levede i fred og ro som en anseet mand indtil sin død mange aar efter[4]. Hvor megen indflydelse disse forhold havde paa handelen, er ikke godt at sige. Men vi tør vistnok antage, at nordmændene især i 80-aarene, før „pigen fra Norges" død, paa alle maader blev begunstigede, naar de kom til England for at handle. Traktaten af 1269 blev saaledes fornyet i 1284. I slutningen af Eriks regjering indtraadte

[1] *„Sixth Report of the Deputy Keeper of the Public Record Office"* s. 110, no. 1494. Hr. Thore kaldes i det engelske dokument *Theodoricus, baron af Tuisbergh*, hvilket sidste navn vistnok skal betegne Tønsberg. Theodoricus er naturligvis en latinisering af Thore. (Han kaldes ogsaa *Therricus* paa latin). Hans svoger (i brevet staar *frater*, som i middelalderen alm. betyder „svoger") *Olivarius* er naturligvis jarlen Alf Erlingssøn. [*Olivarius* kalder i sin „Norges Beskrivelse" Absalon Pederssøn ham, „Norske Magasin" I s. 81].

[2] Prof. G. Storm i „Norsk historisk Tidsskrift" 2 række IV s. 180.

[3] *Alf blev landsforvist 1286 og dræbt 1290.*

[4] Han døde 1317 som befalingsmand over Skienssyssel.

der, som Munch har paavist, et kjøligt forhold mellem Norge og England, idet Norge sluttede sig til Frankrig og Skotland mod Edward I[1]. Men hvilken betydning dette har havt for skibsfarten og handelen, kan man ikke tydelig se. Thi fra Eriks sidste aar har vi ingen efterretninger om forbindelsen mellem de to lande. Mulig er denne taushed et daarligt tegn. Men før 1294 var ialfald handelen meget livlig. Nordmændene drev handel ikke blot paa England, men ogsaa paa Skotland. Saaledes hører vi, at der 1286 blev beslaglagt nogle norske skibe i Berwick[2]. Og i Bergen var der, som det synes, et eget laug af Englandsfarere. Men ikke alene fra Bergen, ogsaa fra andre byer i Norge blev der drevet handel paa England, saaledes fra byerne ved Kristianiafjorden, Tønsberg og Oslo. I 1292 befalede nemlig Edward I, at der skulde anlægges sag mod en del personer, som ved kysten mellem Tornham og Burnham i grevskabet Norfolk havde overfaldt nogle „*Wykenger* og *Berges*“ og andre kjøbmænd fra Norge og røvet deres gods[3]. Nu er *Berges* naturligvis betegnelse for folk fra Bergen, og det ligger da nær at antage, at *Wykenger* vil sige folk fra Viken, vel nærmest fra byerne der, Tønsberg eller Oslo; mulig har der dog — ligesom i vore dage — boet skippere ikke bare i byerne, men langs hele fjorden, f. eks. paa Nøterø og Tjømø. (Det er ellers et

[1] Audun Hugleikssøn afsluttede, som bekjendt, 1295 en traktat mellem den norske og den franske konge.

[2] Se Munch IV, 2 s. 128 f. Brev fra Alf Erlingssøn under hans ophold i England til de skotske rigsforstandere, hvori han klager over beslaglæggelsen.

[3] Calendar of Patent Rolls of Edward I, 1281—92, s. 490.

ganske morsomt træf saa sent i middelalderen at støde paa ordet „*viking*“ i dets oprindelige betydning[1]).

Ligesom der i Bergen var „Englandsfarere“, saa var der vistnok i flere engelske byer en klasse kjøbmænd og skippere, som man vel snarest kunde kalde Norgesfarere. Og de mænd, som drev Norgeshandel, var — kan vi se — ikke smaafolk og ubetydelige kjøbmænd, men hørte tværtimod til de første i England og var af gamle kjøbmandsfamilier: saaledes f. eks. John le Jovene, som i 1280-aarene drev handel paa Norge[2]. Af folk med samme efternavn finder vi paa denne tid en kjøbmand i Berwick-on-Tweed[3] og en toldopkræver i byen Sandwich[4, 5].

---

[1] P. A. Munch antager, at oldn. *víkingr* vil sige „en mand fra Viken“.

[2] 30 apr. 1286 faar *John le Jovene* leidebrev for at drage til Norge. 1281 og 1285 faar han leide paa 2 aar hvergang for at gaa over havet. Dette „over havet“ (*beyond seas*) vil visselig sige til Norge. Thi hverken paa Danmark eller Østersøen drev England endnu nogen handel (Calendar of Patent Rolls, Edward I, 1281—92, s. 170 og 241).

[3] Calendar of Patent Rolls, Edw. I, 1281—92, s. 435, *Thomas le Jovene* (ell. *Joefne*), 1291.

[4] Parliamentary writs and writs of military summons. I, s. 683, *Michael le Joefne.*

[5] Af andre engelskmænd, som ved denne tid handlede paa Norge, kan mærkes *John fra Great Yarmouth* (Brev fra kong Erik til Edward I angaaende skadeserstatning til ham for nogle skibe. „Sixth Report“ s. 110, no. 1487). 1286, 4 juni faar *Arnold de Barache* og *Peter de Columbariis* leide indtil næste pintse for at reise til Norge med varer for *William Barache.* (Cal. of Patent Rolls, Edw. I, 1281—92, s. 249). Baade de to Barache'r og Peter de Columbariis var anseede folk. 1290 faar saaledes Arnold B., der her kaldes „attorney of Peter de Columbariis, the Kings butler“, i opdrag at reise rundt i de forskj. dele af riget for at kjøbe vin til kongen (Cal. of Patent Rolls, Edward I, 1281—92, s. 367).

Især er dog kong Eriks forbindelser med et banquierhus i London interessante. Firmaet hed *Awarson & Serwat* og var fra Cahors, en by i Sydfrankrig, hvis indbyggere havde store handelsprivilegier i London og ved siden af lombarderne var de største pengemænd i England.[1] Især maa det her nævnte firma have været meget betydeligt og anseet. Thi vi finder William Serwat flere gange omtalt som parliamentsmedlem for byen London[2]. Af disse kjøbmænd havde nu kong Erik laant penge for saa meget eftertrykkeligere at kunne virke for sine egne og sin datters anliggender i Skotland og desuden for at udstyre sin datter, da hun skulde ægte kong Edwards søn. Som sikkerhed for pengene havde han sat i pant til kjøbmændene de 700 mark sterling, han aarlig skulde have fra Skotland. Men efter kong Alexanders død (1286) havde han nu i fire aar ikke seet noget til disse penge. Derfor skriver baade kong Erik og hans broder hertug Haakon om vaaren 1290 til den engelske konge og beder ham om at søge at faa bevæget de skotske rigsforstandere til at udbetale de 2800 mark sterling, han skylder de to kjøbmænd[3].

---

[1] Se Lappenberg: „Geschichte des hansischen Stahlhofes zu London".

[2] Parliamentary writs II, 1 s. CCXIX. Han var parliamentsmedlem 1309 og 1319. Kjøbmændenes navne var *William de Awarson* og *William Serwat* (eller *Cerwat*). Munch, som — efter Rymer — kjender til, at kong Erik havde laant penge af dem, kalder dem feilagtig *William Daverson* og *William Suat* (IV, 2 s. 194).

[3] Korens fotografier no. 40 og 41. Hertug Haakon siger i sit brev, at det var Eriks dronning Margrete, som havde laant pengene. Men dette kan ikke være rigtigt. Thi den pengesum, Erik skyldte, var 2800 mark, og som pant derfor havde han sat indtægterne fra Skotland. Det er derfor rimeligt, at han havde laant pengene efter Alexanders død i 1286, da de 700 mark, han skulde have havt i de 4 aar derefter, nøiagtig bliver 2800 mark.

Men Erik fik ikke sine penge fra Skotland[1]. Og de engelske kjøbmænd trængte paa. Man maatte derfor finde paa en anden maade for midlertidig at tilfredsstille dem. I denne anledning reiste da William i slutningen af april 1290 over til Norge. 20 april 1290 udnævnte han William de Awarson og William Fresenede til sine befuldmægtigede, medens han selv reiste til Norge, og 28 april faar han leidebrev paa tre aar for sig selv, sine tjenere og sit skib „Cumfort", som han nylig havde kjøbt i Boston[2]. Hvorfor skulde han nu være borte i hele tre aar? Grunden synes tydelig. Afgiften fra Skotland, som kong Erik havde sat i pant for sin gjæld, var altfor tvivlsom til, at man længer kunde tage den for fuld sikkerhed. Det er da rimeligt, at Erik har maattet bekvemme sig til at sætte i pant nogle af de kongelige indtægter i Norge, f. eks. toldindtægterne eller lignende.

Under Erik Magnussøn mener man almindelig, at tyskernes overmagt i Norge begyndte. Den uheldige krig med Hansestæderne maatte naturligvis i høi grad øge disses indflydelse i landet, og vi ved jo, at det var kong Erik, som udstedte de første egentlige privilegier til Hansestæderne. Virkningen heraf viser sig ogsaa paa Englandshandelen. Vi ser flere tyskere, som direkte fra Norge driver handel paa England, og omvendt[3]. Ja hertug Haakon udførte endog èngang furuplanker og brynesten med en skipper fra Friesland, som vel var bosiddende og

---

[1] De var endnu ikke udbetalt i 1292 (Munch IV, 2 s. 198).

[2] Cal. of Patent Rolls, Edw. I 1181—92, s. 351 og 383.

[3] 1293 eller 94 anbefaler kong Erik til Edward I's velvilje *„discretus vir"* Conrad von Stege fra Elbing, hvis skib havde lidt skibbrud ved Englands kyst. Marts 1284 seilede Richard de Alemannia med hvede tilhørende Reginald Grey til Norge og derfra til Østersølandene for at kjøbe korn (d. e. rug). (Cal. of Patent Rolls, 1281—92, s. 116).

drev handel i Oslo[1]. Men alligevel har Munch neppe ret, naar han mener[2], at nordmændenes handel alt nu begyndte at forfalde, og at hanseaterne blev eneraadende over handelen. Thi paa Haakon Magnussøns tid, ja endnu senere ser vi fremdeles, at ikke faa norske kjøbmænd selvstændig drev handel paa udlandet. Og desuden maa vi huske paa, at konkurrencen med englænderne endnu var meget levende. Grunden til hanseaternes overmagt var vel i det hele — foruden deres fortrinlige organisation —, at de lidt efter lidt kom til at dominere handelen, ikke blot i Norge, men ogsaa i England, hvor de allerede i midten af det 13de aarhundrede havde sine kontorer i de største byer, som London, Boston og Lynn. Fra sine filialer i Norge og England kunde de saaledes fuldstændig dirigere Englandshandelen. Thi hovedudførselen fra Norge har sikkerlig altid gaaet mod vest til England og aldrig direkte til Tyskland. Denne opfatning støttes ogsaa af Schäfer, som siger[3]: „Hamburgs søret anser det for en selvfølge, at skibe, som gaar til Norge eller Skaane for at hente vinterfisk, derfra seiler videre til England, Flandern og gjennem den Britiske Kanal til vestkysten af Frankrig“. Kun hvad sildefisket ved Bohuslenskysten angaar, som netop ved denne tid begyndte at drives, maa vi antage, at tyskerne altid har været dominerende. Vi ser ogsaa, at de privilegier, som tyskerne under kong Erik fik, fornemmelig angik sildefisket og sildeudførselen.

---

[1] Hanseakten aus England, no. 16. I Ravenser i grevskabet York landede der bl. a. 1294 et skib, som tilhørte *Evitot de Frisia,* lastet med *ferenraft* (d. e. furuplanker) og *lapis acutus* (d. e. brynesten), *quæ bona sunt Hertof(i) fratris regis Norwagie.* [*Hertof* synes at maatte være en forvanskning af *hertogi*].

[2] IV, 2 s. 245 f.

[3] „Das Buch des lübeckischen Vogtes auf Schonen“ (udg. i Hansische Geschichtsquellen) indledningen, s. LXII.

Tørfisken derimod, Norges vigtigste udførselsartikel, udførtes fra Bergen. Og her var det, tyskerne og englænderne konkurrerede og netop ved sin konkurrence gjörde det muligt for den norske handel endnu en tid at existere. Og netop nu, i begyndelsen af det 14de aarhundrede, synes det, som om englænderne med fornyet kraft har kastet sig ind paa Norgeshandelen.

VI.

Haakon 5 Magnussøn.

Haakon 5's regjering er et vendepunkt i vor historie. Med ham afsluttes en gammel tid, og en ny begynder, ikke blot i vor ydre historie, men ogsaa i hele vor indre udvikling, i det aandelige som i det materielle liv i Norge. Og ligeledes med hensyn til handelen og næringslivet: England maa vige pladsen for hanseaterne. Grunden hertil laa vel for en væsentlig del i hanseaternes økonomiske overlegenhed overfor englænderne, saaledes at de kunde overbyde disse sidste i konkurrencen. Men at det var netop nu under Haakon 5, at hanseaterne fik overtaget, det skyldes andre grunde, det skyldes nordmændenes egen holdning overfor englænderne, Norges forandrede politik ligeoverfor udlandet.

For at forklare dette er det nødvendigt at gaa lidt tilbage i tiden, til Erik Magnussøns dage. Vi har før hørt om, hvorledes Erik Magnussøn ved sit giftermaal med to skotske prinsesser kom i et meget nært forhold til Skotland. Og i 1295 sluttede jo Audun Hugleikssøn paa kong Eriks vegne alliance med den franske konge, hvorved Norge kom i forbund med Frankrig og Skotland mod England. Men dette forbund fik ingen betydning;

thi Philip den smukke sluttede snart efter fred med Edward 1, som ægtede hans søster, og 1296 afsatte Edward den skotske konge John Balliol og gjorde sig selv til Skotlands herre Alle grunde maatte saaledes tale for, at man i Norge holdt sig tilvens med England. Og i Haakon 5's første aar hører vi heller ikke andet, end at forholdet mellem ham og Edward 1 var godt. Men anderledes var det med befolkningen i de to lande. Tyskernes eksempel har tydeligvis smittet. Englænderne er blevne mere og mere paagaaende og anmassende, og der er opstaaet uvilje mod dem i Norge. Der har været sammenstød og slagsmaal, og skibe er beslaglagte. Første gang, vi hører om noget saadant, er i januar 1304, da byen Scarborough (*Scardeburg*) skrev til Edward 1, at kong Haakon ikke vilde give skadeserstatning for et skib fra deres by, som var beslaglagt i Bergen. De bad derfor om at maatte faa vederlag ved beslaglæggelse af norske skibe i England [1]. Heri har kongen vistnok indvilget. Thi udpaa sommeren 1304 meddeler den kongelige embedsmand i byen Boston, at han har lagt arrest paa norske kjøbmænds varer til en værdi af 100 £ i anledning af den uret, man i Bergen havde tilføiet to borgere fra Scarborough [2]. Hvordan det videre er gaaet, kan vi desværre ikke se, da vi ikke har flere breve i denne sag.

Hvad der skeede under Edward 1, var dog kun som et forvarsel paa de senere begivenheder. Ialfald havde jo kong Haakon selv al grund til at søge at staa sig godt med Edward 1.

Anderledes blev dog forholdene, da Edward 1 døde (1307), og hans udulige og svage søn Edward 2 (1307—27) kom paa tronen, medens Robert Bruce omtrent sam-

[1] Korens fotografier no. 49.
[2] — — „ 50.

tidig begyndte sin opstand mod England. Thi baade var Robert Bruce en tapper og dygtig mand, som efter nogle aars forløb befriede Skotland og i sit folks som i udlandets øine stod som en prægtig helteskikkelse, og dertil kom, at han var nær i slægt med det norske kongehus. Hans søster Isabella, som endnu levede, var jo kong Eriks enke. Saa ser vi da, at kong Haakon baade af naturlig sympathi og slægtsfølelse og af politiske grunde begyndte at nærme sig Skotland. Thi haabet om muligens at gjenvinde Suderøerne og Man eller ialfald ønsket om at sikre den aarlige afgift fra Skotland virkede vistnok med.

Følgen af denne tilnærmelse var, at Haakon om høsten 1212 sendte et høitideligt gesantskab over til Skotland, hvorved traktaten i Perth blev fornyet og bekræftet og til gjengjæld Robert Bruce's kongeværdighed udtrykkelig anerkjendtes[1]. Samtidig blev der truffet en del bestemmelser angaaende den skade, som begge rigers indbyggere gjensidig havde tilføiet hinanden i de sidste aar. Vi ser deraf blant andet, at skotterne maa have drevet ikke saa liden handel paa Norge. Thi nogle kjøbmænd fra St. Andrews klagede over, at de kongelige sysselmænd i Norge havde fængslet dem og frataget dem deres gods. Ved overenskomsten i 1312 fik de nu godtgjørelse for sit tab, som ansloges til 600 mark sterling.

Før dette — i begyndelsen af Haakons regjering — var forholdet til England — som sagt — ganske godt. 1309 sendte endog Haakon et gesantskab over til England for at faa fornyet den gamle traktat[2]. Edward 2 svarer ganske venligt herpaa[3], og alt synes godt og vel.

---

[1] Acts of the Parliament of Scotland I s. 101; Diplomatarium Norvegicum, II no. 114.

[2] Traktaten var, som før omtalt, sluttet 1269 og fornyet 1284.

[3] Rymer II, 1 s. 81.

Men snart efter maa der være foregaaet et omslag i Norge. Thi Edward 2 skriver udpaa høsten (26 aug.) 1310 til sheriffen af Norfolk[1] og meddeler ham bl. a., at han paa den norske konges anmodning havde sendt denne en fredstraktat, som var sluttet mellem den afdøde konge (d. e. Edward 1, 1272—1307) og *Aquinus*, kongen af Norges fader[2], forat den inden en vis bestemt fastsat tid skulde besegles og sendes tilbage til England. Men uagtet denne frist nu forlængst var udløben, havde kong Haakon endnu ikke ladet høre noget fra sig. Hvad var nu grunden til dette pludselige omslag? Den maa have ligget dels i det forandrede forhold til Skotland og dels i selve englændernes optræden i Norge. Thi englænderne begyndte, som det synes, netop nu under Haakon 5's regjering ivrigere end nogensinde at drive handel paa Norge. Det var sagtens konkurrencen med tyskerne, som opildnede dem. Og dermed fulgte ogsaa, at englænderne ligedan som tyskerne søgte at opnaa udvidede privilegier i Norge. Af Edward 2's svar til Haakon angaaende traktatfornyelsen i 1309 ser vi, at englænderne klagede over, at de maatte hjælpe til med at trække skibe paa land, følge forbrydere til henrettelsen og udstaa andre utrolige ting (*alia enormia*)[3]. Dette var bestemmelser, som gjaldt saavel for de indfødte som de fremmede. Men tyskerne havde allerede under Erik Magnussøn faaet fritagelse for disse paalæg. Og nu vilde englænderne følge deres eksempel. Men her kom de i kollision med de norske myndigheder; det samme

[1] *Calendar of Close Rolls, Edw. II, 1307—13, s. 279.*

[2] Her maa der være en feil. Thi Haakon Haakonssøn var død før Edward 1, Edward 2's fader, besteg tronen. Rimeligvis er Haakon feil for Magnus, Haakon 5's fader, der 1269 afsluttede en traktat med England, som 1284 blev fornyet af Erik Magnussøn.

[3] Rymer II, 1 s. 81.

var tilfældet ved fiskerierne, som de besøgte. De var gjenstridige og vilde ikke rette sig efter de kongelige sysselmænds befalinger. Saa kom det til slagsmaal, ofte blodige, og stemningen blev mere og mere ophidset, indtil katastrofen, det store brud, skede i 1312. Vi kan af brevvekslingen mellem Haakon og Edward 2 se, hvorledes forbitrelsen i begge lande stadig vokser, samtidig med at overgrebene fra begge sider tiltager. Der har vel ligget skyld paa begge sider. Men især har englænderne, som det synes, optraadt anmassende i Norge og søgt at tiltvinge sig rettigheder og privilegier. Som f. eks. i den første sag, vi hører om fra Edward 2's tid, og som den engelske konge kræver skadeserstatning for[1]. Der var en kjøbmand i Lynn, *Peter de Thornden*[2], som klagede

[1] Cal. of Close Rolls, Edw. II, 1307—13, s. 127. Brevet er fra 1308, 28 okt.

[2] *Peter de Thornden* maa have været en af de største kjøbmænd i Lynn. Han var nemlig 1323 parliamentsmedlem for denne by (Parliamentary writs II, 1 s. CCXXV). Navnet selv minder merkelig nok om Norge. 1310 nævnes der nemlig en norsk kjøbmand ved navn *Snarri de Thornden*, og 1313 omtales en anden norsk kjøbmand ved navn *Ingelram Lende de Thorenden* (Cal. of Close Rolls, Edw. II, 1307—13, s. 209 og 577), hvilket vistnok vil sige Throndhjem. Endelig kan merkes, at i en skrivelse fra byen Greifswald til den engelske konge 1344 nævnes et skib fra Lynn tilhørende *Peter de Thruntem.* I en ligelydende skrivelse fra Rostock kaldes manden *Peter de Drunthem* (Hanseakten aus England, no. 129 og 130). Vistnok er der temmelig mange aar mellem 1307 og 1344. Men navneligheden synes for stor til at kunne være tilfældig. Og nu er jo *Drunthem* det almindelige plattyske navn for Throndhjem. Skulde da ikke *Thornden* ogsaa kunne være det og *Peter de Thornden* saaledes egentlig være af norsk herkomst? (Byen Throndhjems officielle navn i middelalderen var jo *Niðaróss.* Men ved siden deraf kaldtes den almindelig slet og ret *kaupangr* eller *kaupangr í Þrándheimi* efter det omliggende landskab. Og lidt efter lidt

over, at der i Norge var røvet for 75 £ varer fra ham. Desuden vilde han have godtgjørelse for 19 £ 10 s., som en hel del smaafolk skyldte ham, nemlig: *Robert Loncol*, *Syworth Frost*, dennes broder *Omundr*, *Haward Motk*, *Berdolf Skeldr*, *Omundr Portr* og *Nicholas „servant of Scalderothe“* [1]. Vi maa vel tænke os, at Peter de Thornden er kommen til Bergen, hvor han har havt butik og drevet smaahandel. Men der er han paa én eller anden maade kommen i kollision med øvrigheden. Thi de folk, som han beskyldte for at have røvet varerne, var ikke almindelige borgere, men hørte til statens fornemste og mest anseede mænd, nemlig baronen hr. Vilhjalm af Torgar, den høitstaaende bergensborger Arne i Grasgarði, ridderen hr. Haakon Ormssøn og baronen hr. Thore Haakonssøn [2]. Naar saadanne mænd har skredet ind mod den engelske kjøbmand, kan man vanskelig tænke sig, at det er skeet uden gyldig grund. Og ligedan var det vist ofte ellers, hvor vi ser den norske

begyndte byen simpelthen at kaldes *þrándheimr* (ell. Throndhjem). De første eksempler, vi har herpaa i Norge, er fra slutningen af det 14de aarh. Men allerede langt tidligere var vistnok navnet i brug, især hos fremmede.

[1] Saaledes er navnene i den engelske gjengivelse. Disse folk kjendes ikke ellers. Navnene er ogsaa forvanskede. Jeg skal kun (efter min fader prof. S. Bugges meddelelse) nævne, at *Skeldr* vel er oldn. *skjaldari* (skjoldmager), *Portr* oldn. *portari* (portner), og at *Skalderothe* synes at svare til *Skaldaruð* (Eysteins jordebog 178) eller *Skallaruð*. Adskillige gaarde af dette navn forekommer i det sydøstlige Norge. Derfra har dog Nicholas neppe været. „*Servant*“ (tjener, *servus*) har muligens været en titel; sml. *Claus Stofwosvein* (saa kaldes omkr. 1370 en kongelig tjener).

[2] Navnene er i den engelske original gjengivne saaledes: *Willielmus de Torwh, Thore Byshopessone, Orne Ingresgarth, Hakon Ormessone.* (*William de Torwh* og *Orne Ingresgarth* har prof. S. Bugge forklaret).

konges første mænd anklagede for at have røvet engelske kjøbmænds gods. Saaledes allerede aaret efter (1309), hvor vi har et ganske oplysende tilfælde. Brødrene *Richard* og *Nicholas de Fakenham* fra Lynn havde sendt sit skib *Welifare de Lenn* („Lynns Velfærd"?) til Norge med varer for over 73 £ sterling. Men da nu skibet kom til Norge (hvor, kan vi ikke se), arresterede kongens sysselmand paa stedet, *Omundr Daunz*[1] (d. e. baronen hr. Agmund den Unge Dans ell. Krøkedans) skibet med dets takkelage (til en værdi af 70 £) og førte bort med sig baade varerne ombord og en pung, hvori der laa 20 £. Og ikke nok hermed: han arresterede endog to af folkene ombord, John og Goeclin, og holdt dem i fængsel, indtil John døde og Goeclin slap fri mod at bøde 12 £. For disse tab (tilsammen 175 £ sterling) krævede nu kjøbmændene skadeserstatning[2] og klagede til den engelske konge. Edward 2 og ligesaa byen Lynn's øvrighed skrev nu til kong Haakon, men ganske forgjæves, kan man se. Hr. Agmund havde vel givet kong Haakon fyldestgjørende forklaring om grunden til det hele. Og Haakon har derfor ikke fundet det nødvendigt at svare. Men Edward, som kun hørte de engelske kjøbmænds ensidige forklaring, har ikke forstaaet dette. Derfor skrev han 22 mai 1309 til embedsmændene i Lynn og Boston og befalede dem at beslaglægge norske kjøbmænds varer, i Lynn (som den by, de mest søgte til) for 95 £ og i Boston for 80 £ sterling[3]. I Lynn lagde man nu — ifølge kongens befaling — arrest paa varerne og to skibe, som tilhørte *Snarre* og *Bordi* (d. e. Snare

[1] Hvor hr. Agmund havde syssel, ved man ikke. Se dog det følgende.

[2] For de to sømænds fangenskab og den enes død kræves der merkelig nok ingen skadeserstatning.

[3] Cal. of Close Rolls, Edw. 2, 1307—13, s. 115.

og Baard) *de Facstede* i Norge. Fire maaneder efter ser vi dog, de to norske skippere faar sit gods tilbage og tilladelse til at seile hjem igjen[1]. Men først havde de maattet stille fuld sikkerhed for, at de skulde betale de 95 £ inden førstkommende paaske, hvis de da virkelig med rette tilkom brødrene Fakenham. Næste paaske kom. Men de norske kjøbmænd har ikke kunnet bevise noget i disfavør af brødrene Fakenham. Derfor gav den engelske konge 7 mai 1310 befaling til baillifferne i Lynn om at overlevere til brødrene Fakenham de 95 £, som Snare og Baard fra *Falkestede*[2] havde efterladt som kaution.

Endnu var dog ikke sagen forbi. Thi foruden de 95 £ mente brødrene endnu, at de havde 80 pund tilgode. Disse skulde de jo, som vi har hørt, faa fra *Boston*. Men der kan ikke være kommet nogen skibe did i 1309. Thi 13 mai 1310 skriver Edward 2 igjen til embedsmændene i Lynn og siger, at de skal beslaglægge for 80 £ af norske kjøbmænds varer og holde dem tilbage, indtil brødrene Fakenham har faaet fuld skadeserstatning[3]. Dette er det sidste, vi hører om denne sag, som ikke bliver mindst merkelig derved, at én af de gaadefuldeste skikkelser i denne tid er indblandet i den: jeg mener baronen Agmund den unge Dans. Hr. Agmund blev ifølge de Islandske Annaler dræbt i 1309. Dette kan ikke være rigtigt. Thi 10de febr. 1310 træffer vi ham lyslevende i Bergen, hvor han er med at besegle et brev. Men nu fortæller Absalon

---

[1] Cal. of Close Rolls, Edw. 2, 1307—13, s. 235.

[2] I brevet af 28 sept. 1309 kaldes de *Snarre* og *Bordi de Facstede*; 7 mai 1310 kaldes de *Snarre* og *Bordi de Falkestede*, og 13 mai 1310 kaldes de *Snarri de Thorenden* og *Bordy de Falstathen*. Dette sted er efter velvillig meddelelse fra prof. Rygh sandsynlig enten Folkestad i Volden, Søndmør, gaards-no. 106—7, eller Folkestad i Vilnes sogn, Askevold pgd., gaards-no. 77—78.

[3] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 209.

Pederssøn i sin „Norges Beskrivelse“, at „herr Øgmund Dans, baron“, „satte sig op mod kongen og miste derved sit liv“[1]. Af denne sene og meget usikre oplysning har Munch sluttet, at han var med paa hertug Eriks tog til Oslo vinteren 1308—9, og at han derfor nu i 1310 mistede livet[2]. Dette er dog altsammen meget tvivlsomt. Hr. Agmund kan for den sags skyld gjerne være bleven dræbt af en uven og ikke henrettet[3]. Men hvis Munch har ret i sin slutning, da er det ikke umuligt, at plyndringen af det engelske skib hænger sammen med Agmunds formodede opstand. Thi skulde han deltage i et krigstog, maatte han jo trænge penge og søge at skaffe sig dem paa alle maader. Ganske merkeligt er det ogsaa, at de norske kjøbmænd, som tydeligvis har henvendt sig direkte til den engelske konge, ikke har kunnet give nogen fyldestgjørende forklaring af hr. Agmunds opførsel[4].

---

1 Norske Magasin I s. 134.

2 IV, 2 s. 263 f. og s. 535 f.

3 Annalerne (prof. G. Storms udg.) no. VII, IX og X har for aar 1309: *Drepinn Ogmundr unge dannz.*

4 Vi har endnu en sag fra 1309. Edward 2 skriver nemlig 27 aug. til embedsmændene ved toldboden i Lynn, at „*Ralph le Paumer*“ fra Lynn havde meddelt ham, at da han for en tid siden sendte et af sine skibe til Norge, saa blev det der angrebet af „*Asselacus Stellessone*“ (d. e. Aslak Stillaugs- eller Styrlaugssøn) og andre norske røvere, som ved kysten af Norge lagde ind mod det og røvede baade skibet og dets varer til en værdi af 100 £. Nu hændte det, at den samme Aslak blev drevet ind til Lynn med sit skib. Han skulde da staa til ansvar for sit røveri. Men af frygt for straf rømte han hemmelig fra byen og lod tilbage sit skib, som nu havde ligget der i 5 aar og var blevet meget raaddent og daarligt. Derfor befaler nu kongen, at baillifferne i Lynn skal værdsætte skibet og overlade det til Ralph, imod at denne stiller sikkerhed for at ville svare for skibet, hvis Aslak skulde komme og gjøre krav paa det (Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 169). — I denne sag synes nord-

Alle disse klager, som hvert aar tiltog i antal, maatte naturligvis sætte ondt blod mellem landene. Og nordmændenes, ja selv kong Haakons opførsel synes ogsaa at blive mere og mere fiendtlig. Saaledes strandede der i 1309 et skib fra Grimsby i Kalfsund[1] (ved Bohuslenskysten lidt nord for Marstrand) paa tilbageveien fra Østersøen[2], hvor det havde lastet med korn. Skipperen sluttede nu overenskomst med sysselmanden i Marstrand, herr *Peterdire* og med hans fælle Erik Gunnarssøn (*Eyricus Gunnoressione*) om, at de skulde bringe varerne i land. Men disse tog tværtimod kornet og beholdt det. Ja de satte endog folkene i fængsel, hvor de havde siddet i halvandet aar, da vi første gang hører om sagen i et brev fra Edward 2 til kong Haakon. Ja ikke nok hermed, kong Haakon satte endog overbringeren af brevet, en vis „Godfred gjestgiver“ (*Geoffry le Taverner*) i fængsel. Og endnu i 1311 sad fangerne fast, baade søfolkene og budbringeren. I denne anledning skriver da Edward 2 paany til kong Haakon 5te mai 1311 og klager over, at

manden at have været den skyldige. Sagen selv og den forsigtighed og hensynsfuldhed, hvormed man gik frem, viser dog, at der — trods alt — maa have været temmelig rolige forhold og en regelmæssig handelsforbindelse mellem Norge og England. (Nordmanden kjendes ellers ikke). Navnet *Paumer* eller *Palmere* forekommer ofte. En „*Ralph le Palmere*“ var parliamentsmedlem for Bramber 1302 og „*Peter le Paumier*“ for Lynn 1298 (Parliamentary writs, I s. 770).

[1] Eieren var *William le Tollere,* en stor kjøbmand i Grimsby, parliamentsmedlem 1301 og 1306 (Parl. writs, I s. 867). Der nævnes flere af samme navn.

[2] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 325, Rymer II, 1 s. 110. Se ogsaa Munch IV, 2 s. 569 f. I brevet staar der *Estlang* (feil for *Estland*). Dette er paa engelsk betegnelse for landene ved Østersøen i det hele og ikke bare for landskabet Estland, som Munch bl. a. mener. Det betyder oversat eg. Østland.

Haakon foragter hans forestillinger[1]. Her er det altsaa ikke blot de kongelige embedsmænd, men ogsaa kongen selv, som har optraadt mod englænderne og sat fast ikke alene almindelige søfolk, men endog et kongeligt sendebud.

Munch mener[2], at Haakon nu aabent har erklæret sig for Robert Bruce og anseet englænderne for sine fiender. Men heri har Munch neppe ret. Thi vistnok kan vi netop ved denne tid spore et omslag i Haakons politik. Men havde der været virkelige fiendtligheder, maatte vi vel have hørt om det i England ogsaa. Desuden maa vi betænke, at denne *Geoffry le Taverner* ikke kan have været nogen almindelig gesant. (Et sligt brud paa folkeretten, som at fængsle en virkelig kongelig udsending, kunde umulig have gaaet saavidt upaatalt hen[3]). Det har visselig været en almindelig kjøbmand fra Grimsby[4], som skulde seile til Norge alligevel og saa tog kongens brev med paa veien, saa det kan godt være, at det var af alt andet end politiske grunde, han blev fængslet — om han da virkelig blev det.

Hvorom alting er, saa var der endnu, i et par aar ialfald, en fuldstændig regelmæssig forbindelse mellem Norge og England. Og netop i 1310 har vi en merkelig sag, som tydelig viser dette. Det er nemlig en stor og vidtløftig proces, som syv norske skippere førte for de engelske domstole, og som de vandt.

Der boede i begyndelsen af aarhundredet en tysk kjøbmand i Lynn. Han hed Tidemann og var fra Lipp-

---

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 345, Rymer II, 1 s. 133.

[2] IV, 2 s. 570.

[3] I brevet herom fra Edward til Haakon nævnes først og tydeligvis som det vigtigste William le Tolleres sag.

[4] *Taverner* tyder paa, at han var vertshusholder af profession. Han seilede kanske med vin og havde udsalg i Bergen.

stadt i Westphalen (*Tidemann de Lippa*)[1], men maa have faaet engelsk borgerret[2]. Han drev ikke saa liden handel paa udlandet, bl. a. paa Nederlandene. I 1303 udførte han saaledes fra Boston uld og huder did med ett skib og tøier med et andet[3]. Desforuden havde han skibe paa Norge. Og vi maa vel antage, at Norges- og Nederlandshandelen har staaet i forbindelse med hinanden, saaledes at de norske produkter, tørfisken især, gik til Nederlandene, og at tøierne fra Nederlandene og England gik til Norge, og at det var derpaa, fortjenesten beroede. Én gang paa sine Norgesreiser kom han imidlertid i kollision med de norske myndigheder. Hvordan det er gaaet til, kan vi nu ikke tydelig se, da vi kun kjender sagen fra Tidemanns egen énsidige fremstilling. Det maa have foregaaet i Edward 1's sidste aar, vel 1306 eller 7. Tidemann fortalte, at han kom seilende til Norge med tøier og andre varer. Men i Hesneshavn[4], ved indløbet til Grimstad, blev han saa angreben af Bjarne Pech og andre misdædere i den norske konges tjeneste[5], som med

---

[1] Se registeret til „Hanseakten aus England".

[2] I Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 279, kaldes han „merchant of the kings realm"; i originalen har der vel staaet: *mercator regni nostri.*

[3] „Hanseakten aus England", n. 372. Føreren af det ene skib kaldes *Willielmus de Gant* (d. e. fra Gent) og af det andet *Folcardus Frese* (d. e. fra Friesland). Dette synes at vise, at skibene var bestemte til Nederlandene.

[4] „The port of" *Hezenze* har originalen. Dette synes at maatte betyde Hesneshavn.

[5] *„of the power of the king of Norway"*. Det var altsaa en norsk sysselmand og hans folk. Hvem var nu Bjarne (*Bernard*) Pech? I den traktat, som i 1312 blev sluttet i Inverness mellem Norge og Skotland (D. N. II no. 114), tales der bl. a. om den uret, som skotterne har tilføiet de norske paa Orknøerne, deriblant ogsaa *„per capcionem nobilis viri domini Berneri Peff, dicti domini*

væbnet styrke røvede hans varer og tilføiede ham anden overlast, saa han tabte over 300 pund sterling. Over dette klagede han til Edward 1, som skrev til kong Haakon og krævede skadeserstatning. Men hverken hans eller Edward 2's breve hjalp noget. Og det var jo ganske rimeligt; thi hele Tidemanns historie var vist meget forvansket. Men det kunde ikke Edward 2 vide. Derfor befalede han den 26de aug. 1310 sheriffen over Norfolk og Suffolk[1], at han skulde beslaglægge for 300 £ af norske kjøbmænds varer og beholde dem, indtil Tidemann havde faaet fuldt vederlag.

Saa gaar der hele to aar, hvori vi ikke hører noget til Tidemann. I mellemtiden har man da lagt arrest paa nordmændenes varer og skibe. Men de norske kjøbmænd vilde ikke rolig finde sig i dette; de anlagde sag mod Tidemann de Lippa. 1 okt. 1312 blev Walter Payn og Roger Swetyne antagne som advokater i processen mod Tidemann Lippa af følgende nordmænd[2]: *Nicholas de Jordewy (Yordin), Iwer de Skerfhungre, Godemender de Hexe, Roger Grandebussh, Huspaker de Logbussh Corges Episcopi, John de Kyngescogge* og *Columbinus de Thopyn.* Paa norsk har vel navnene omtrent været: Nikolas Jordvin[3], Gudmund Heksin[4], Roar fører af „Store-

---

regis Norwagie senescalli in illis partibus. Denne hr. *Bjarne Peff* kjendes ellers ikke. Men skulde han ikke være den samme som *Bjarne Pech?* Navneligheden synes for stor til at kunne være tilfældig.

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 279.

[2] „ — — — s. 553.

[3] Prof. Rygh minder her om *Gjørva,* gaards-no. 63 i Geiranger, som ikke findes i gammel form, der maa have endt paa *-vin.*

[4] *Hexe* minder om gaarden *Hexin* i Guldalen, Aslak Bolts jordebog, s. 48. (S. Bugge).

bussen"[1], Uspak fører af „Langebussen" til biskop Torgils af Stavanger[2], Johan fører af kongens kogge, Ivar fra Skervanger[3] og Kolbein fra „*Þoptyn*" eller Tofte. De var altsaa norske skippere, som for dels paa egen regning og dels paa andres, for kongen og for biskopen i Stavanger. 17 dage senere (18 okt. 1312) ser vi Tidemann de Lippa indsætte Roger de Wadenho som sin stedfortræder i sagen mod den norske konges undersaatter[4]. Men de norske kjøbmænd var ikke ledige. De henvendte sig direkte til Edward 2 og søgte at overbevise ham om, at Tidemanns klage var grundløs; thi ellers vilde han sikkerlig have faaet skadeserstatning, sagde de. Sagen maa have været meget vanskelig og indviklet. Den engelske konge forordnede nu, at der onsdagen efter midfaste (1313) skulde møde for kanslerretten (*court of chancery*) en kommission bestaaende af 12 kjøbmænd fra Lynn, 12 fra London og 12 fra Yarmouth for at undersøge sagen[5].

[1] *Roger* er vel nærmest = Roar. Endelsen *-bussh* synes at maatte betyde *-busse* („handelsskib"), især da *cogge* tydelig er = kogge.

[2] Forklaret af prof. S. Bugge. *Corges* maa være feil for *Torges* = Torgils.

[3] Muligens gaarden *Skerfangr*, som laa under Selje kirke (se Bjǫrgynjar Kalfskinn, udg. s. 8 b, velvillig meddelt af prof. Rygh).

[4] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 554.

[5] Dette er et ganske interessant tilfælde og oplysende for engelske retsforhold i det hele. Edward 1 havde i 1303 (ifølge *carta mercatoria*) givet alle fremmede kjøbmænd det privilegium, at ved retslige undersøgelser skulde halvparten af de edsvorne tages af deres midte af folk, som talte deres eget sprog, en jury *de medietate linguae.* (Rymer Foedera, jfr. Lappenberg „Geschichte des hansischen Stahlhofes zu London", s. 20). Denne forret gjaldt da ogsaa, som vi ser, for nordmændenes vedkommende. Men nu er her indtraadt det tilfælde, at man ikke har troet at kunne finde et tilstrækkeligt antal norske edsvorne i London, Lynn og Yarmouth. Dette maa være grunden til, at kongen giver befaling til, at juryen — foruden af indfødte — skal bestaa af fremmede overhovedet.

Men da denne nu skulde fore, og begge parter skulde møde for retten, saa viste der sig hverken nogen Tidemann eller nogen advokat i hans sted. Derfor blev han dømt til at have tabt i sagen, og den engelske konge forordnede (3 april 1313), at de norske kjøbmænd skulde faa sit beslaglagte gods tilbage[1]. Og ikke nok hermed, i et brev fra samme dag (3 april) minder Edward 2 kong Haakon om, at *Geoffry Drewe* og andre kjøbmænd fra Lynn havde betalt 100 £ til nogle norske kjøbmænd i anledning af de besværligheder, de havde maattet udstaa paa grund af Tidemann de Lippa's sag, „saaledes som det fremgaar af kontrakten mellem dem og *Ingelram Lende de Thorenden* og andre norske *kjøbmænd*[2]." Denne *Geoffry Drewe* (eller *Galfrid Dreu*) drev bl. a. stor handel paa Norge, og i 1312, da det store udbrud mod englænderne i Bergen skeede, fik han blant mange andre beslaglagt varer for over 365 pund[3]. Mellem disse to begivenheder maa der vistnok være sammenhæng. Det er rimeligvis de truende forholde i Norge, som har drevet kjøbmændene i Lynn til paa alle maader at optræde saa venlig som muligt mod nordmændene[4].

Saaledes endte da denne vidløftige sag fuldstændig til fordel for nordmændene. Den havde varet i over seks aar, og i mere end ett aar havde norske kjøbmænd været i England og ført proces for de engelske domstole mod

---

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 527.
[2] „ — — — s. 577.
[3] Rymer II, 1 s. 400.
[4] Sidste gang, vi hører om Tidemann Lippa, er 17 juli 1313 (Cal. of Close Rolls, 1313—18, s. 2). I anledning af en anden sag erfarer vi, at Ivar fra Skervangers skib, der var lastet med planker, tran og fisk, værdsat til 40 £, var blevet holdt tilbage fremdeles og nu skulde sælges paa grund af et tab paa 48 mark sterling, som en mand fra London havde lidt i Norge.

en engelsk borger og ikke blot vundet i sagen, men endog faaet skadeserstatning af engelske kjøbmænd. Dette tyder paa, at der endnu fandtes ikke saa liden velstand og kraft hos den norske handelsstand. Og var man blevet ved at holde sig tilvens med englænderne, saa var der vist gaaet længere tid, end det gjorde, før hanseaterne havde faaet fortrængt nordmændene fra den selvstændige deltagelse i udenlandshandelen.

Men saa skeede det skjæbnesvangre omslag i Haakons holdning ligeoverfor England. Slægtskabet og beundringen for Robert Bruce førte til forbund og venskab med Skotland, Englands fiende og en stat af anden rang, som aldrig kunde vente at komme til at spille andet end en underordnet rolle paa de Britiske øer. Den vigtigste grund til denne feilagtige politik var vel et forfængeligt haab om muligens at vinde Suderøerne og Man tilbage for Norge. Dette havde endnu kunnet gaa, havde ikke kong Haakon samtidig begyndt tydelig at foretrække tyskerne fremfor englænderne. Lübeck og Stralsund faar sine privilegier fornyede i 1306 og 8, og i 1313 slutter Haakon en overenskomst med de vendiske stæder angaaende de klagepunkter, som svævede mellem dem og Norge[1]. Og samtidig viser de norske myndigheder en stor hensynsfuldhed mod tyskerne[2]. Mod englænderne derimod var de idel strenghed. Hvad var nu grunden til dette? Før, har vi seet, havde jo nordmændene stadig været Englands venner. Mod tyskerne derimod havde stemningen aldrig været god. Men man maa huske paa,

[1] Se Munch IV, 2 s. 578 ff.

[2] F. eks. i striden mellem biskopen og suterne og vintersidderne i Bergen. 1312 arresterede kongen nogle engelske kjøbmænd og deres gods paa grund af en sag, de havde med nogle kjøbmænd fra de vendiske stæder.

at Norge under Erik og Haakon Magnussøn var blevet et andet land. Den lange krig med Danmark havde floket de tre skandinaviske riger sammen i en knude, som det var umuligt at løse, medens samtidig Danmark paa det nøieste var forbundet med alle de mange nordtyske fyrster i Holsten, paa Rügen, i Mecklenburg etc. Deraf kom det, at Norge ogsaa blev draget med ind i den mellemeuropæiske politik. Norge forvandledes — om jeg saa maa sige — fra en insulærmagt til en kontinentalmagt. Et ydre tegn herpaa er Haakons ægteskabshistorie. Han havde først tænkt paa en engelsk eller fransk prinsesse; men enden blev, at han giftede sig med en liden nordtysk fyrstedatter. Og sammen med alt det andet fulgte naturlig, at der blev taget et stedse større og større hensyn til hanseaterne. Samtidig hermed kom englændernes overgreb og anmasselser i Norge. De vilde unddrage sig sine forpligtelser og tiltage sig rettigheder, som de ikke havde. Saa kom det da til rivninger og slagsmaal, og for hvert aar blev, som vi har seet, fiendskabet større. Endelig i 1312 brød uveiret løs. Det maa være skeet ud paa sommeren, ved den tid, da de fremmede kjøbmænd og fiskere begyndte at drage bort[1]. Det var en tilfældig begivenhed, som fremkaldte katastrofen. Englænderne havde netop i disse aar — vel for at konkurrere med hanseaterne — begyndt at søge til fiskerierne ved Bohuslenskysten[2]. De maa her paa en eller anden maade være komne i kollision med den kongelige sysselmand (der var vel ogsaa alskens røverpak mellem dem). Nok er det, sysselmanden, en ridder, blev dræbt af fiskerne sammen med ti andre for-

[1] Edward 2's første brev i anledning af sagen er dateret 12 okt. 1312, sandsynligvis straks efterat englænderne var komne tilbage.

[2] Først under Erik Magnussøn ser det ud til, at silden er kommen til disse kanter.

nemme mænd. Kong Haakon fortæller selv udførlig om, hvorledes mordet foregik, i et brev til Edward 2. Det maa have været i Konghelle eller snarest i Tønsberg[1], hvor fiskersmakkene laa med sin fangst for at faa silden i tønder, at ugjerningen skeede. Misdæderne bød sysselmanden og hans ti kammerater ombord paa sit skib Og medens de sad og spiste, overfaldt de dem med kogende vand og glødende aske, og nogle af sømændene styrtede frem og stak dem ihjel. Mordet vakte en umaadelig forbitrelse rundt om i Norge, især da sysselmanden — som kongen selv skrev — var af særdeles høi byrd. Mistanken faldt straks paa de tilstedeværende englændere, især folk fra Lynn og Berwick. Og baade i Viken og i Bergen forefaldt der nu uroligheder, drab og blodige slagsmaal. Baade „Bergens rimkrønike“ og „Bergens fundats“, som begge har benyttet gamle breve, fortæller temmelig udførlig om, hvordan det gik til i Bergen. Rimkrøniken siger[2]:

„Aatte dage derefter monne hende,
i bedre lag sig ei vilde vende,
at de engelske, som bode i Vaagsbotten gaard,
paa den plads, som grundvollen af muren staar,
kom udi trætte med kong Haakons svenne.
Af dennem blev XXX slagen saa væne.

---

[1] I Haakons brev (9 aug. 1317), hvori han fortæller om mordet, siger han, at det foregik i havnen *Widahel* (Rymer II, 1 s. 294), saa man skulde vel her snarest tænke paa en feillæsning for *Konghelle.* Nogle englændere klagede derimod over, at deres skibe var beslaglagte, fordi mordet var foregaaet, medens de laa i havnen udenfor Tønsberg. Den dræbte kaldes ogsaa sysselmand i Viken baade i brevet om denne beslaglæggelse (Rymer II, 1 s. 268) og i kong Haakons brev af 16 aug. 1313.

[2] Norske Magasin I s. 89. Begivenheden er feilagtig henført til 1301, istedetfor til 1312.

Derfor blev koning Haakon vred,
og for den skade, hannem var skeed,
drev han de engelske af Bergens by.
De maatte med unaade af landet fly.
Dog Edward, deres koning udi Engelland,
skrev for sine undersaatter som en mand,
til Haakon her i Bergen stad
og blidelig med venskab bad,
at hans kjøbmænd og undersaatte
deres gamle habitats beholde maatte.
Dertil kongen svarede saa blide:
Af den sag han ei vilde vide.
I Bergen haver ei de engelske havt nogen handel,
siden de saaledes frakom den vandel."

„Bergens fundats" fortæller begivenheden paa følgende maade: „Anno 1312 haver nogen af koning Haakons folk været udi Bergen og er kommen udi klammeri og trætte med de engelske, og er der bleven slagen af koning Haakons folk syv mand. Derfor er de engelske bleven undsagt og nogen af dennem slagen og myrdet. Derfor haver de for samme undsigelse og mord rømt af landet og siden ikke havt nogen habitats heller værelse her i landet"[1].

I disse to beretninger er der nu flere feil, saaledes f. eks. at englænderne aldrig siden skulde have drevet handel paa Bergen. Men naar vi sammenligner dette med de samtidige engelske kilder, faar vi dog et temmelig klart billede af sagens rette sammenhæng. Ved efterretningen om mordet paa sysselmanden er det kommet til uroligheder i Bergen. Rimeligvis har syssel-

[1] „Norske Magasin", I s. 529.

manden og fehirden i Bergen, sira Botolf[1], som var en myndig herre, optraadt med strenghed ligeoverfor englænderne og fordret retslig undersøgelse i anledning af forbrydelsen. Men saa har englænderne nægtet dette og sat sig til modværge. Det er kommet til haandgribeligheder, og enden er bleven, at nogle af kongens folk har mistet livet. Ialfald er det sikkert, at sira Botolf i Bergen arresterede de engelske kjøbmænd og beslaglagde deres gods. Endnu saa sent som 1319 har vi et brev fra Edward 2 til Haakon med klager fra 7 forskjellige kjøbmænd (mest fra Lynn), for hvem sira Botolf „for mere end seks aar siden“ (d. e. 1312) havde beslaglagt varer til en værdi af tilsammen 1434 pund sterling[2]. Og i løbet af 1313 skrev Edward 2 mange breve til Haakon med klager fra engelske kjøbmænd, som var blevne arresterede og havde faaet sine varer beslaglagt baade i Viken og i Bergen. Saaledes f. eks. en vis Richard Hopmann fra Lynn[3]. Han havde sendt et skib (paa sildefiske) til Viken med varer for 240 £. Det maa være kommet til Viken omtrent paa den tid, da mordet blev begaaet. Thi skibet selv blev beslaglagt og folkene ombord sat fast af de kongelige sysselmænd. Richard Hopmanns egentlige station i Norge maa forresten have været Bergen, som vel blev anløbet af alle englændere, om saa enkelte seilede videre paa sildefiske, især til Viken.

[1] Han kaldes i et brev fra Edward 2 til kong Haakon (fra 1319) *Bothulph Brix.* Men hvorfra han har faaet dette tilnavn, ved jeg ikke (Rymer II, 1 s. 400).

[2] Rymer II, 1 s. 400: 365 £ 9 sh. i tøier for *Galfrid Dreu* (som vi før har nævnt i Tidemann de Lippa's sag), 135 £ for *Adam le Clerc*, 174 £ for *Ivo de Massingham*, 300 £ for *Johannes de Deneby*, 200 £ for *Robert Hexham* og 260 £ for *William Gonshull* og *Simon de Lincoln.*

[3] Rymer II, 1 s. 206. Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 573. Brevet er dateret 28 marts 1313.

I Bergen var ialfald, hører vi, nogle af Richard Hopmanns folk blevne tilbage. Og dé blev nu ogsaa arresterede, og deres gods, som var værd 40 pund sterling, blev ligeledes taget i forvaring af myndighederne. Og endnu — i begyndelsen af 1313 — var ingen af folkene komne paa fri fod. Ogsaa nogle kjøbmænd fra Lynn og Kingston[1], som havde sendt 3 skibe til Viken for at fiske sild, var saa uheldige at komme did lige under mordet. Deres skibe laa, fortalte de, med rig last i Tønsberg (*Tonnesbergh*), netop medens sysselmanden blev dræbt. Og skjønt de havde faaet udtrykkeligt leide, blev alle skibene anholdte og mandskabet arresteret. Og de slap først fri efter at have stillet gidsler for, at de skulde komme igjen næste sommer og modtage dom i sagen; (desuden havde de maattet betale 40 £ i løsepenge for hvert skib). Og ikke nok hermed; ogsaa i Bergen havde disse kjøbmænd lidt tab[2]. Fehirden der, sira Botolf, havde nemlig lagt beslag paa 40 £, som de havde i forvaring hos nogle bergensiske kjøbmænd. Ogsaa mange andre englændere klagede over anholdelser og beslaglæggelser, saaledes en vis David Cotesbrok[3], som netop i 1312 var parliamentsmedlem for London[4]. Han havde

[1] Rymer II, 1 s. 208. Cal. of Close Rolls. Brevet er af 16 april 1313. Kjøbmændenes navne er *William* og *Simon de Waynflete*, sønner af *Laurence* og *Alan*, samt *Guy*, søn af *Matthew* (Familien sees at have boet i Lynn og Kingston; Parl. writs I s. 888 og Hanseakten aus England no. 222).

[2] De, som havde gods i Bergen, var *Simon de Wainflete*, søn af *Alan* og *Thomas de Wainflete*, som vel ogsaa var en broder. Thomas var en stor kjøbmand i Lynn. [Dette om Bergen findes ikke hos Rymer, men kun i Cal. of Close Rolls].

[3] Parl. writs II, 1 s. CCXVIII.

[4] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 523, og Cal. 1313—18, s. 2. (17 juli befaler Edward 2, at norske kjøbmænds varer skal beslaglægges i Lynn for at skaffe skadeserstatning til Richard).

sendt nogle af sine folk til Norge; men der havde de kongelige embedsmænd lagt beslag paa deres varer til en værdi af 48 £.

Ogsaa i England maa forbitrelsen have været meget stor, og rygtet forstørrede sandheden til det mangedobbelte. Saaledes skrev Edward 2, straks efter at han havde faaet høre om tildragelsen, til kong Haakon og førte klage over, at han havde fængslet over 400 englændere og beslaglagt deres varer, som var værd mere end 6000 £[1]. Og i begyndelsen af næste aar klagede han over, at de kongelige embedsmænd havde forulempet kjøbmændene fra Lynn og omegn og sat dem i haardt fængsel, saaat mange var døde af sult og daarlig behandling[2]. Hvad svarede nu Haakon paa disse beskyldninger? Udpaa høsten 1313 skrev han til Edward, at dennes undersaatter slet ikke havde siddet fangne, men tvertimod havt frihed til at opholde sig hos sine venner, hvor de vilde, og nu havde han givet dem tilladelse til at reise hjem allesammen paa seks nær[3]. Desuden klagede han over, at nordmændene havde lidt megen overlast især i Lynn og andetsteds i grevskabet Norfolk, samt over, at selve mayoren i Lynn havde vidnet falsk mod ham, den norske konge[4]. Men fremfor alt — kan man se — var han forbitret over mordet paa sysselmanden i Viken. Og saa stor var ophidselsen over denne ugjerning, at man endnu flere aar efter beslaglagde et skib fra Berwick, som af storm var drevet fra

[1] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 554 (12 okt. 1312).

[2] „ - — — — s. 577 (3 april 1313).

[3] Dette brev findes ei i de engelske diplomsamlinger, men er efter en norsk brevbog, som findes i Stockholm, aftrykt hos Suhm, XI s. 918 (se Munch IV, 2 s. 576). Brevet er dateret 16 aug. 1313. Haakons øvrige breve er nu tabte. Men af Edwards svar kan vi se deres indhold.

[4] I hvilken sag kan man ikke se.

Flandern og ind til en havn i Viken, fordi man troede, at det havde nogle af de medskyldige ombord[1 og 2]. Munch mener, at der nu blev aabent fiendskab mellem Norge og England. Det tror jeg dog ikke var tilfældet. Dertil trængte de to lande alligevel for meget til hinanden. Og især vilde det være ubehageligt for Edward 2 at faa Norge mod sig som Skotlands allierede. Vi ser da ogsaa, at den engelske konge selv gjorde, hvad han kunde, for at vise sig venskabelig ligeoverfor Norge. Han lod de norske kjøbmænd faa sin ret i Tidemann Lippa's sag og virkede endog til, at de fik skadeserstatning (som han selv minder om i et brev til Haakon[3]). Og da kong Haakon havde klaget over mayoren i Lynn og over forurettelser mod nordmændene, nedsatte han en kommission paa tre mand for at undersøge sagen[4]. Det var tydeligvis mellem de to folk selv mere end mellem regenterne i begge lande, at der var kommet fiendskab. Men ogsaa dét søgte man fra engelsk side at raade bod paa. I april 1316 skrev Edward 2 til kong Haakon, at han havde sendt tre kjøbmænd til Norge for at underhandle med Haakons udsendinge angaaende den skade, som nordmændene og englæn-

---

[1] Rymer II, 1 s. 286 (20 febr. 1316 Edwards klage) og II, 1 s. 294 (Haakons svar).

[2] Vi har endnu en sag fra 1313, nemlig en klage fra fire borgere i Norwich, som var arresterede paa grund af nogle hanseatiske kjøbmænds forlangende. De var først komne paa fri fod igjen, efterat de havde aflagt ed paa, at de skulde vende tilbage 15 august næste aar, og sit gods, som var værd 310 £, havde de ikke faaet igjen. (Rymer II, 1 s. 233). De tyske kjøbmænd kaldes „*mercatores de Estland*“, d. e. fra Østersølandene, vel snarest fra de vendiske stæder (det betyder *ikke* „fra Estland“).

[3] Cal. of Close Rolls, 1307—13, s. 377 (3 april 1313).

[4] Cal. of Patent Rolls, 1307—13, s. 601. Dette brev er ogsaa dateret den 3die april 1313.

derne gjensidig havde tilføiet hinanden, og dette havde han gjort, skrev han, uagtet Haakon egentlig først skulde have sendt sine gesanter til England[1]. Men disse underhandlinger førte vist ikke til noget. Thi Edward blev aar for aar mere optaget af krigen med Skotland, saa han fik ikke megen tid til at tænke paa Norge. Paa Haakons sidste brev angaaende skibet fra Berwick, som var anholdt i Viken, kunde han saaledes ikke svare andet, end at han havde sendt brevet til sit raad i London[2]. Selv var han nemlig netop nu paa veien mod Skotland. Og i Norge var forbitrelsen mod England fremdeles lige stor. Anholdelsen af skibe vedblev som før[3].

Var der saaledes end ikke krig mellem Norge og England, saa var dog uvenskabet og hadet i Norge stort og stort nok til at faa de sørgeligste følger for vort land. Thi nordmændene holdt nu for størstedelen op med at seile til Lynn og Boston. Og det varede mange aar, før englænderne igjen optog handelen paa Norge i hele dens gamle udstrækning. Imedens havde hanseaterne faaet tid til at sætte sig rigtig grundig fast i landet. Og da saa nordmændene endelig langt om længe fik øinene op for tyskernes færd, saa var det for sent. Da fik de lide for, at de havde valgt det største onde, hanseaterne, istedetfor det mindre, englænderne.

---

[1] Rymer II, 1 s. 288.

[2] Rymer II, 1 s. 300.

[3] Et skib fra Kingston, som tilhørte en Johannes de Bedeford, blev saaledes anholdt i Selø havn af ridderen *Ivar de Huseby*, fordi dets eier sammen med flere borgere fra Lynn for tre aar siden havde opbragt et skib med varer til 300 pund sterlings værdi, som tilhørte hr. Snare Aslakssøn (Cal. of Close Rolls, s. 326. Edwards klagebrev er fra 16 febr. 1316. Haakons svar findes hos Rymer II, 1 s. 293). Hr. Snare havde, kan vi se, ført klage over anholdelsen for de engelske domstole, endog for Kingsbench.

VII.

Magnus Erikssøn og Haakon Magnussøn.

Med Harald Haarfagres æt uddøde national kraft og selvstændighedsfølelse i Norge. Vort land blev baade politisk og økonomisk afhængigt af udlandet, i politisk henseende af nabolandene, Sverige og Danmark, i økonomisk henseende af hanseaterne. Men dette foregik ikke pludselig; det var ingen voldsom død; det var mere som en langsom indslumren, hvor lemmerne lidt efter lidt falder sammen og holder op at bevæge sig (for saa atter senere at vogne til nyt liv). Saa var det i politiken. Ingen kan nøiagtig sige, naar Norge i virkeligheden ophørte at være et selvstændigt rige. Og ligedan var det med handelen og skibsfarten, den anden ytring, hvorved et folk udadtil viser sig som levende. Og her er kanske overgangen foregaaet endnu mere umerkelig. Der har saaledes altid i de norske byer eksisteret en egen indfødt borgerstand, som levede af handel og haandverk. Og netop nu under Magnus Erikssøn ser det ud til, at bymændene — vel under fremmed indflydelse — har begyndt at organisere sig som en egen stand. Bybefolkningen fra Nidaros, Bergen, Oslo og Tunsberg var saaledes i 1344 udtrykkelig med og hyldede Haakon Magnussøn som Norges konge og satte sine segl under hyldingsbrevet[1]. Og langt inde i det 14de aarhundrede ser vi nordmænd drive handel paa udlandet, ikke blot geistlige som biskopen i Bergen[2] og abbeden af Lyse[3], men ogsaa borgere fra byerne,

[1] D. N. I no. 290. Se ogsaa Munch V, 1 s. 296.

[2] 1332 sender biskop Haakon et skib til England *„pro negociis curie nostre et nostris“* (D. N. IV no. 153).

[3] 1337 blev abbeden af Lyse og besætningen paa hans skib dræbt af røvere ved Englands kyst (Islandske annaler, udg. af prof. Storm).

virkelige kjøbmænd altsaa. Endnu saa sent som i 1361 udstedte Edward 3 leidebrev for de norske kjøbmænd, som besøgte England[1]. Og i Skotland hører vi ligeledes om nordmænd, som drev handel i 1340-aarene[2]. I det hele var vel Norges handel paa udlandet aldrig ganske ophørt. Islandshandelen, som ialfald ud hele det 14de aarhundrede var i nordmændenes egne hænder, gjorde vel ogsaa sit til at holde liv i den. Men den blev mindre aar for aar og tabte tilslut al betydning. Og i samme mon tiltog udlændingernes, det vil sige tyskernes, magt. Vi maa antage, at tyskerne har benyttet sig af uvenskabet med England til at sætte sig fuldstændig fast i Bergen, saa fast, at de før midten af aarhundredet havde faaet ordnet og indrettet sit kontor dér. Og fra „Kontoret" havde de Bergenshandelen i sin haand. Men det kan ikke have varet længe, før styrelsen i Norge fik øinene op for, hvad skade den havde gjort ved at understøtte hanseaterne mod englænderne. Tyskernes opførsel blev mere og mere anmassende for hvert aar, som gik. Og snart vaktes befolkningens gamle had mod dem. Det kom til kamp og blodsudgydelser mellem de indfødte og tyskerne. I 1332, fortæller de Islandske annaler, opbrændte tyskerne en del af Bergen. Og næste aar var der strid mellem de tyske haandverkere (suterne) og geistligheden i Bergen, hvorunder 2 klerker blev dræbte[3]. Og da Magnus 1342—43 førte krig med Hansestæderne, ser vi, at der

---

[1] Klevenfeldts optegnelser, velvillig meddelte af prof. L. Daae. 1343 udstedte Edward 3 ligeledes et beskjærmelsesbrev for de norske kjøbmænd (Cal. Rotulorum Patentium [London 1802], s. 143 b).

[2] 1341 betaler den skotske statskasse (grunden kan ikke sees) 24 s. 4 d. til en norsk kjøbmand (Rotuli Scaccarii Regum Scotorum, I s. 474).

[3] Se foruden annalerne ogsaa Munch „Unionstiden" I s. 259.

overalt i Norge raadede den heftigste forbitrelse over tyskerne[1] og deres opførsel. Det maatte da ligge nær, at man igjen søgte at nærme sig til England. Saa skeede ogsaa. Allerede 1325 skrev formynderregjeringen i Norge til kong Edward og bad om, at forbundet med England maatte blive fornyet. Edward 2 svarede meget velvillig herpaa og sagde, at dette var en meget ønskelig sag paa grund af den nytte, forbindelsen mellem Norge og England medførte for begge riger[2]. Men endnu blev det vist ikke til noget med tilnærmelsen[3]. Forholdene i England var altfor urolige. Stormændene gjorde opstand, og Frankrig begyndte krig, saa Edward fik ganske andre ting at tænke paa. Nogen tid senere — i begyndelsen af 30-aarene — ser det derimod ud til, at englænderne igjen i større mængde har begyndt at seile til Norge. Var det hadet mod tyskerne, som gjorde, at man i Norge nu paany nærmede sig til England og søgte at begunstige deres handel, eller var det de roligere tilstande i England selv, som bevirkede det? Dét faar jeg lade staa uafgjort. Nok er det, at vi nu igjen ser flere engelske kjøbmænd, og dét af de første og rigeste i landet, sende sine skibe til Norge. Især fra aarene 1332—33 har vi bevaret en hel mængde efterretninger herom. Blant disse kjøbmænd findes der folk som brødrene *Thomas* og *William de Melchebourn* fra Lynn. Disses rigdom og anseelse maa have været meget betydelig. 1344 forpagtede de sammen med

---

[1] Se Munch, „Unionstiden" I s. 279 ff.

[2] Rymer II, 1 s. 590. Klevenfeldt har for samme aar optegnet: *De pace inter Regem Norw. et Angl. stabilienda.*

[3] Mellem 1325 og 30 har jeg kun fundet én englænder, som drev handel paa Norge, nemlig Henry de Stantham, hvis skib „*Rykenbergh*", som kom fra Norge, blev plyndret 1327 af folk fra Sandwich og Winchelsea (*Cal. of Patent Rolls, Edward 3, 1327—30*, s. 92).

10 andre toldindtægterne i Englands havne for 50000 pund sterling aarlig, og lederen af dette foretagende var Thomas Melchebourn[1]. Men især drev de to brødre en betydelig handel (med uld) paa Nederlandene. Thomas var endog en tid lang mayor for det engelske vareoplag (af uld) i Brügge[2]. Og ved siden deraf drev de, som sagt, handel paa Norge, hvorhen vi ser, at de i 1332 og 33 udførte korn fra Lynn. Om vaaren sendte de sine skibe til Norge og om høsten til Nederlandene[3]. Det synes da rimeligt, at de har udført tørfisken fra Norge ikke blot til forbrug i England selv, men ogsaa eksporteret den videre til Nederlandene.

Og brødrene Melchebourn var vist ikke de eneste englændere, som var mellemmænd ved den norske tørfisks udbredelse rundt om i Europa. H. Prodhomme fra London og John de Wesenham drev saaledes begge fra England af handel baade paa Norge og paa Frankrig[4].

---

[1] „Hanseakten aus England", s. 86. anm. 1 og „Hansisches Ur kundenbuch", II Anhang 1, no. 82, 83 og 86.

[2] Cotton: „Abridgement of the Records in the Tower of London" (1657) s. 52.

[3] Cal. of Patent Rolls, Edward 3 (1330—34) s. 302 og 420, ang. Nederlandene se s. 339.

[4] *H. Prodhomme* faar april 1333 tilladelse til at udføre 300 quarteria korn til Gascogne og 500 quarteria til Norge (*Cal. of Patent Rolls, 1330—34,* s. 421. Af familien Prodhomme var én viscount i London 1321 [The French Cronicle of London, ed. Camden Society, s. 246], og én var parliamentsmedlem for Barnstaple 1328 [Parl. writs II s. 794]).

1333 20 marts faar John de Wesenham tilladelse til at udføre 1000 quarteria korn til Norge for istedet at kjøbe tørfisk og andre levnetsmidler (Cal. of Patent Rolls, 1330—34, s. 415). Han maa vistnok være identisk med den John de Wesenham, som 1367 var mayor i Calais og udførte korn fra Ipswich (se Rymers Foedera for 1367).

Uviljen mod englænderne var dog ikke ganske ophørt. Endnu kom det undertiden til sammenstød. 1340 skriver saaledes byen Lynns raad til „fehirderne, lagmændene og raadmændene“ i Bergen og klager over, at der er lagt arrest paa nogle af deres medborgeres gods og varer, skjønt de ikke har forseet sig. De anmoder dem derfor om at udvirke hos kongen, at handelen atter kan komme i rolig gang. Til gjengjæld lover de at beskytte de bergensiske kjøbmænd, hvis de skulde komme til Lynn[1].

Men hanseaterne havde allerede faaet for stor magt i Norge, til at der kunde komme nogen rigtig kraft i englændernes handel[2]. Fra sine kontorer i Bergen og i de engelske byer, især Boston og Lynn, dirigerede de

Ved siden heraf har vi i disse aar flere andre kjøbmænd, som drev handel paa Norge: John de Swerdeston og Hugo de Betele fra Lynn 1333 (Cal. of Patent Rolls, 1330—34 s. 372, 424 og 426). John de Massyngham og Robert Braunche fra Lynn ligeledes 1333 (s. 429 og 431) og John de Pellessone fra Boston 1333 og 34 (s. 431 og 544).

[1] D. N. VI n. 160. Brevet er stilet til: „*Uniuersis thesaur(ar)iis legiferis, et consulibus civitatis de Northbergen*“.

[2] Det er kun lidet, vi hører om englændernes handel paa Norge fra nu af og indtil Richard 2. 1336 befaler Edward 3 sine mænd at skaffe „*tria milia bordarum de Estland*“ og „*duo milia cheveronum* (d. e. furuplanker) *de Norwegia*“, som skal bringes til Berwick-upon-Tweed i anledning af toget mod Skotland (*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati*, I s. 467 a). 1349 blev, som bekjendt, den Sorte død bragt til Bergen med en engelsk kogge. — En vis *William Cotte* drev ogsaa (uvist naar) handel paa Norge. Magnus Erikssøn skriver nemlig i et udateret brev til „*serenissimo principi et consanguineo suo domino Edwardo* etc.“ og lover, at en Jakob, som har røvet William Cottes skib og varer, skal straffes, og at William skal faa skadeserstatning (6th Report of the Deputy Keeper of public Office, s. 110 no. 1491. Se ogsaa Korens fotografier).

handelen, saa vi tør vistnok antage, at det alt nu var hanseaterne, som drev den meste handel mellem England og Norge[1]. Men naar de norske myndigheder en sjelden gang reiste sig og søgte at knække hanseaternes overmagt, saa var englænderne stadig paafærde. Saaledes i 1368, da Hansestæderne paa grund af krigen med Norge havde befalet de tyske kjøbmænd at forlade de norske byer, ser vi, at englænderne benyttede sig af leiligheden og søgte at indtage hanseaternes plads[2]. Men de tyske kjøbmænd vendte snart tilbage og fordrev englænderne, hvorover disse senere førte klage[3]. Og især efter den endelige fredsslutning i Kallundborg (1376) var hanseaterne

[1] Eks. Edward 3 befaler 20 aug. 1351 baillifferne i grevskabet Lincoln at frigive bl. a. to kogger, som var komne fra Norge og tilhørte *Ludolf Buxehode* og *Reginald de Borowe* (Hanseakten aus England no. 147. Af no. 145 kan man se, at Reginald ogsaa var en tysker). Og 20 september samme aar befaler Edward, at man skal frigive de varer, som var beslaglagte for de hanseatiske kjøbmænd, der havde bragt tørfisk og andre detailvarer (*minuta mercimonia*) fra Norge til England („Hanseakten" no. 154). [De fleste af de engelske dokumenter, som vedrører netop denne tid, er desværre endnu ikke udgivne].

[2] Se Munch: „Unionstiden" I s. 804 f. Vi hører om dette af et brev fra de tyske kjøbmænd, efterat de havde forladt Bergen. De klager til Stæderne over, at „englændere, flamlændere og andre, som ikke lystrer Eders bud, seiler til Bergen og tilvender sig det gods og kjøbmandsskab, som Eders kjøbmænd pleiede at nære sig af". — At tyskerne 1368 ikke har drevet nogen handel paa Bergen, ser vi ogsaa af skibslisterne fra Lübeck for dette aar (Stieda i „Hansische Geschichtsblätter", V s. 77 ff.). Fra 10 mai til 1 okt. 1368 er der til Lübeck ankommet 10 skibe fra Bergen, medens der ikke er afgaaet noget skib til denne by.

[3] Klagen er fra 1375, da et hanseatisk gesantskab kom til London for at faa fornyet privilegierne fra Edward 1's tid. („*Hanserecesse*" 1ste række III no. 318 § 1).

overmægtige i Bergen[1]. En tidlang ser det nu ud, som om englænderne ikke har seilet paa Bergen, men at hanseaterne har drevet al handel mellem Norge og de engelske byer; 1375 skyldte saaledes kong Haakon 111 lødige mark til en tysk kjøbmand, som boede i Lynn[2]. — Hvor vigtig denne forbindelse mellem tyskerne i Bergen og i England allerede var bleven, ser vi ogsaa deraf, at hanseaterne i England forlangte, at deres landsmænd i Bergen til gjen-

[1] Var det i anledning af hanseaterne, at drotseten hr. Agmund Finssøn var i England, hvor han 1373 fik en forgyldt og emaljeret sølvbolle samt andre kostbarheder af Edward 3? (The ancient Kalendars and Inventaries of Exchequer, III s. 275. Hr. Agmund kaldes *Hermand de Fynston chivaler au Roy de Norwey.* Klevenfeldt opfører for 1384: *De salvo conductu pro Ogmundo Finnonis barone de Norwegia.* Hr. Agmund har sagtens ikke været mere end én gang i England; saa enten maa Klevenfeldt, hvad der vel er det rimeligste, eller ogsaa maa den engelske udgiver have taget feil). Agmund var i juli 1373 tilstede ved et raadsmøde i Bergen, hvor der bl. a. blev fattet beslutninger angaaende hanseaterne. Mulig er han derfra bleven sendt til England.

[2] Dipl. Norv. II no. 435. De fleste breve og aktstykker fra denne tid er endnu ikke udgivne. Men hvad vi har, synes altsammen at vise, at hanseaterne var næsten eneraadende over Norgeshandelen mellem 1370 og 90. 3 jan. 1380 befaler Richard 2 at løslade den preussiske skipper Johannes Hoppes skib „Mariknyght“ i Boston, forat han kan seile „*versus partes de Norwegia vel alias quasqumque partes de amicitia nostra*“ og laste sit skib med varer og igjen seile tilbage til England („*Hanseakten aus England*“, no. 225). Kort tid efter giver han skibet „*Le Christofre de Strollesounde*“ [d. e. Stralsund], som tilhørte nogle hanseatiske kjøbmænd, tilladelse til frit at seile til Norge („*Hanseakten*“ no. 226). 5te mai 1387 tillader han tre tyske kjøbmænd at udføre 1000 quarteria malt fra Lynn eller Boston til Bergen, og 10de dec. 1387 giver han to tyskere lov til hvert aar paa sine skibe at udføre varer til Bergen („*Hanseakten*“ no. 232).

gjæld, fordi de havde del i hanseaternes privilegier i England, ogsaa skulde være med at bære byrderne. I denne anledning blev der 17 febr. 1383 holdt en hansedag i London, hvortil tyskerne i de engelske havnestæder havde sendt befuldmægtigede. Tyskerne i Bergen var repræsenterede af oldermanden i Boston og to kjøbmænd af deres egen midte, Claes Stobelouwe og Albrecht Platere. Der blev nu besluttet, at fra næste paaske af skulde de tyske i Bergen, som handlede paa England, indsamle den sædvanlige afgift (*schoet*) med den samme strenghed og efter samme beløb, som de tyske i England, og indsende den til kontorets kasse i London, efter fradrag af 5 £, som pleiede at anvendes til gaver. Desuden skulde man ogsaa fradrage udgifterne for bergensernes reiser, naar der skulde holdes møder i London. Under dette forlig satte oldermændene i London, Hull og Yarmouth sit segl og ligesaa sir William Walworth, der flere gange havde været mayor i London[1], samt de før nævnte udsendinge fra Bergen.

Denne voksende betydning af tyskernes mellemhandel mellem Norge og England havde vistnok sin store andel i at fremkalde den nationale bevægelse, som nu i Edward 3's sidste aar og under Richard 2 reiste hovedet i England, og hvis løsen var: „England for englænderne“.

Man vilde ikke længer, at de fremmede skulde høste alt udbytte af Englands rigdom. Og især gik det ud over hanseaterne. Deres skibe blev beslaglagte og deres eiendom konfiskeret. I de tyske stæder gjorde man naturligvis gjengjæld mod englænderne og søgte at stænge dem ude fra Østersøen (især fra sildefiskerierne ved Falsterbo

[1] Lappenberg: „Geschichte des hansischen Stahlhofes zu London“, Urkunden no. XLI; jfr. s. 39.

og Skanør, hvilket nu var en let sag, da Hansestæderne paa denne tid havde de skaanske slotte i sin haand).

Disse stridigheder endte foreløbig ved forliget i Marienburg 1388[1]. Endnu synes de ikke at have havt nogen særlig indflydelse paa Norges handel.

Men snart begyndte uvenskabet paany med beslaglæggelser og overfald fra begge sider. Samtidig var der krig mellem Hansestæderne og dronning Margrete, som derved naturlig blev Englands allierede. Muligens havde der, lige siden Agmund Finssøn i 1373 besøgte England, bestaaet et forbund mellem dette land og Norge. Ialfald er det sikkert, at der under Margrete var en alliance mellem de nordiske riger og England (hvilket senere førte til ægteskab mellem Erik af Pommern og Philippa). I 1392, da det gjaldt at ruste sig mod Vitaliebrødrene, og ledingsvæsenet var forfaldt i Norden, maatte saaledes dronning Margrete sende sin kapellan Sven Stalfot som gesant over til England for at faa laant krigsskibe der. Og Richard 2 tillod virkelig hendes udsending at leie tre store krigsskibe, som laa i Lynns havn, og uhindret at føre dem hjem „paa grund af det venskabsforbund, som var mellem ham (d. e. Richard) og hans kjære søster, dronningen af Norge, Sverige og Danmark[2]. Og nu begyndte englænderne af al kraft at gjenoptage konkurrencen med tyskerne, ikke mindst i Norge. I begyndelsen af

[1] Se „Hanseakten" no. 201 ff. samt Keutgen: „Die Beziehungen der Hanse zu England im letzten Drittel des 14 Jahrh.", Giessen 1890, og Koppmann i „Hansische Geschichtsblätter", III s. 111 ff.

[2] Suhm „Historie af Danmark", XIV s. 574 f. Se ogsaa Munch, „Unionstiden" II s. 340. Sven Stalfot synes at have været længe i England; man har nemlig et brev, som han har udstedt 1395 i England (Korens fot.). Det er vel værd at lægge merke til, at Norge nævnes før Danmark og Sverige.

1390-aarene giver Richard 2 en paafaldende mængde englændere tilladelse til at udføre varer, især malt, til Norge[1]. Og ved fredskongressen i Haag (høsten 1407), hvor de nye stridigheder mellem englænderne og hanseaterne, især de preussiske stæder[2], blev bilagte, spiller Norge en meget betydelig rolle[3]. En stor del af de overfald og røverier, som begge parter gjensidig beskylder hinanden for, er foregaaet i norske havne og udenfor den norske kyst. Især dreier englændernes klager sig om store summer. Tilsammen er der i de 10 aar fra 1395 til 1405

---

[1] Se „*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati*", bind 2. 2 mai 1392 faar *Johannes Wace* fra Lynn lov til at udføre 600 quarteria malt til Norge, men intet andetstedshen (*et non alibi sub pena Duplicis valoris brasei*) [s. 116 a]. For at han kan faa denne tilladelse, maa to tørfiskhandlere i London gaa i borgen for ham. 2 april 1392 faar *Johannes Drewe* fra Lynn tilladelse til at udføre 50 quarteria malt til Norge (s. 115 b—116 a), og 3 april 1392 faar *Robertus Botkenham* lov til at sende 600 quarteria malt til Norge (s. 119 a). 1393 faar *Godfrid Loveday* fra Lynn tilladelse til at udføre 600 quarteria malt og byg til Norge (s. 122 b). 1394 faar *Huge de Weller* lov til at sende 1200 quarteria, og 1395 faar *Willielmus Lok* og *Johannes Kenynghale* lov til at udføre 80 quarteria malt til Bergen. 8 mai 1395 endelig meddeler dronning Margretes gesant i England, *Sueno Stalfot inclite domine regnorum Datie Swetie et Norwegie regine cappellanus,* til den engelske konges kansler, at *Johannes Wate* af Lynn sidst afvigte aar i Bergen og intet andetsteds har udlosset 70 quarteria malt for istedet at kjøbe tørfisk, hvilket øvrigheden i Bergen har bevidnet (Korens fotografier). [*Johannes Wate* er vel identisk med den før nævnte *Johannes Wace* fra Lynn, som ogsaa 1392 handlede paa Norge].

[2] Paa de preussiske stæder, især Danzig, drev England en meget udstrakt handel (Hirsch „Danzigs Handels- u. Gewerbegeschichte").

[3] Forhandlingerne i Haag er udgivne dels i „Hanseakten aus England", dels hos Hakluyt: „Principal Navigations" I s. 164—169.

plyndret af tyskerne 17 engelske skibe; værdien af tabet gaar for de 13 skibes vedkommende op til 5365 nobler og 474 pund sterling.

De fleste af englænderne blev naturligvis røvede paa veien til Bergen (udenfor Jæderen eller længere nord), men mange overfald foregik ogsaa, kan vi se, ved Bohuslenskysten, hvor englænderne fremdeles i ikke ringe antal maa have besøgt sildefiskerierne[1]. Hvor vigtig eng-

[1] De klager fra englænderne, som vedkommer Norge, er følgende: 1395 tog hanseaterne i Marstrand 4 engelske skibe, tab: tilsammen 1626 nobler. 1398 tog flere hanseatere i nærheden af Langesund (*Langsound*) et engelsk skib til en værdi af 280 nobler. Samme aar røvede de etsteds ved den norske kyst et skib fra Hull med varer for 300 £. 1399 blev et skib fra *Clay* i Norfolk samt fire andre engelske skibe, som var lastede med salt for 2030 nobler, røvede ved Marstrand. Samme aar blev ved Ekersund (*Ekensounde*, oldn. *Eikundarsund*) et skib med gods tilhørende flere kjøbmænd fra Lynn røvet for varer til en værdi af 445 nobler. 1401 tog nogle tyske kjøbmænd fra Bergen i havnen Hellesund (*Helisounde*) fra et hollandsk skib tran (*oleum*) og andre varer, som tilhørte en kjøbmand fra Lynn, for 1124 nobler. Samme aar røvede tyskerne ved Langesund et skib, som eiedes af en mand fra Yarmouth. 1404 røvede en del folk fra Danzig i Strømshoved ved Bohuslenskysten (*Stromeshoude*) fra et engelsk skib tøier, som tilhørte fem engelske kjøbmænd. 1405 plyndrede hanseaterne ved Selø (*Selow*(*e*)) to engelske skibe. Det ene, fra Yarmouth, havde varer ombord for 40 £. Det andet var fra Lynn og havde gods ombord, som tilhørte 7 kjøbmænd fra Lynn og var værd 137 £ 19 sh. 9 d. samt 20 nobler.

Hanseaterne klagede over følgende tab: 1401 plyndrede 6 navngivne engelskmænd i Hesneshavn ved Grimstad (*Hossenese*) en hamburgers skib for 400 nobler. 1404 tog englænderne ved Selø (*Seloe*) [sandsynligvis øen af dette navn ved Lindesnes] et tysk skib paa 16 læster med fisk og engelske tøier. Samme aar røvede og plyndrede de i nærheden af Bergen to andre skibe. Desuden tog (aaret er ikke angivet) nogle englændere fra Kramer i Norfolk og fra Scarborough fra de bergensiske

lændernes Norgeshandel var mod slutningen af aarhundredet, ser vi dog bedst af de klager, som de indgav til fredskongressen i Haag over tab, som de havde lidt ved Vitaliebrødrenes overfald paa Bergen 1393 (eller 94). Denne klage har sin store betydning for Norges historie i det hele taget og ikke mindst for handelens. Den kaster, tror jeg, et nyt lys over tilstandene i Norge. Klagen findes i to forskjellige versioner, som jeg begge skal søge at gjengive. Den ene er fra kjøbmændene i Lynn[1]. Omkring St. Georg (d. e. 22 april) 1394, siger de, kom der røvere og misdædere fra Wismar, Rostock og de andre Hansestæder til *Norbern* (d. e. Bergen) i Norge og bemægtigede sig de derboende kjøbmænd fra Lynn med deres gods og varer og brændte deres huse og boliger (houses and mansions) sammesteds. De huse, de opbrændte, angives til 21 i tallet og havde en værdi af 440 nobler. Desuden led *Edmund Belyetere* (d. e. klokkestøber), *Thomas Hunt*, *John Brandon* og andre kjøbmænd fra Lynn et tab af 1815 pund sterling.

Den anden klage lyder saaledes[2]: „20 april 1393 kom der flere misdædere og røvere fra Wismar og Rostock af Hansaens kompagni voldelig med en stor flaade til byen Northberne i Norge, tog denne by med storm, bemægtigede sig alle de engelske kjøbmænd der med samt deres gods, opbrændte deres huse og boliger og kastede dem selv i fængsel, saaledes som det fremgaar af de leidebreve, de fik, saa at de led et tab af 5400 nobler“. Det mer-

kjøbmænd et skib, som kom fra Flandern, og hvori lybekkere ogsaa havde en del gods. Og englændere fra Blakeney (*Blackna*) plyndrede i Karmsund et skib, som kom fra Deventer, for 200 lybekske mark.

[1] Hakluyt: „Principal Navigations“ I s. 169.

[2] „Hanseakten aus England“, s. 233.

keligste ved denne beretning er, at den viser os, at englænderne har havt sine faste boliger i Bergen. „Bergens Fundats“ fortæller, at allerede Olaf Kyrre gav englænderne „en plads udi Vaagsbotnen“, hvor de siden drev sit kjøbmandsskab og havde sine klædesudsalg[1]. Dette er naturligvis urigtigt. Men det ser ud til, at englænderne i lang tid virkelig har havt sine faste bopæle i Bergen, ialfald fra begyndelsen af det 14de aarhundrede[2]. Og de har vel, som baade Rimkrøniken og Fundatsen siger, boet i Vaagsbunden. Men 21 gaarde kan de umulig have eiet. Thi da havde de optaget hele Vaagsbunden, hvor bl. a. skomagerne ogsaa havde sin plads. De gamle norske gaarde var jo umaadelig store og vidløftige og bestod af en hel del forskjellige husebygninger. Rimeligvis er det i én eller et par slige gaarde, hvori englænderne har boet og havt sit stadige udsalg. — At der har været noget engelsk „kontor“ i Bergen i lighed med hanseaternes, er ikke rimeligt. Thi englænderne havde ikke hanseaternes faste organisation. De kunde have vareoplag og stapelpladse som i Antwerpen og Brügge. Men til at faa virkelige „kontorer“ kunde de ikke naa. Dertil krævedes der, at moderstaden var fri og uafhængig. Og de engelske stæder var ikke, saaledes som Tysklands og Italiens, republiker i det smaa. De var tværtimod nøie sammenknyttede med statslegemets øvrige dele. Men at englænderne havde sin faste plads, sit eget vareoplag i Bergen, var allerede meget. Det var det, som gjorde det muligt for dem saavidt længe at modstaa hanseaternes overmagt.

---

1 „Norske Magasin“ I s. 521 f.

2 Se f. eks. Rimkrøniken, som fortæller, at kong Haakon i 1301 (feil for 1312) fordrev „de engelske, som bode i Vaagsbotten gaard“.

Efter katastrofen i 1393 blev det for hvert aar mere og mere vanskeligt for englænderne at bestaa i konkurrencen med hanseaterne. Endnu en tid drev de dog, som vi har seet, en ganske livlig handel paa Norge. Ja det lader endog til, at de fremdeles har beholdt sine boliger i Bergen. I 1413 brændte der nemlig i Bergen en gaard, som de Islandske annaler[1] kalder „*Enskra manna garðr*". Og i 1427 eller 28, da tyskerne paa grund af striden med Erik af Pommern havde maattet forlade Bergen, søgte englænderne og hollænderne at trænge sig ind og indtage deres plads. Men saa kom Vitaliebrødrenes overfald 1428 og 29. Dét gjorde det for lange tider forbi med den indfødte norske handelsstand i Bergen og ikke mindre med englændernes handel der[2]. Hanseaterne var fra nu af herrer i Bergen.

De forsøg, som man siden fra norsk side (især høvedsmanden i Bergen, tyskernes bitre fiende, ridderen Olaf Nilssøn) gjorde for igjen at ophjælpe englændernes handel som en modvægt mod hanseaterne[3], nyttede kun lidet eller

---

[1] Udg. af prof. G. Storm s. 291. *Lǫgmanns annáll* har for 1413: „*Bæiar brune j Bjorguin tveim nottum fyrir allra heilagra messo. kom fyrst j Enskra manna gard elldurinn*". Gaarden har vist ligget i „Hollændergaden", som Absalon Pederssøn fortæller før hed „*Englændergaden*" („*Norske Magasin*" I s. 89).

[2] Se herom prof. Y. Nielsen „Bergen", s. 227 ff.

[3] D. N. VII no. 418. 1442 gav biskopen og kapelmagisteren i Bergen samt hr. Olaf Nilssøn paa ansøgning af nogle kjøbmænd fra London, Lynn og Boston englænderne fripas til at handle paa Bergen „*ubi stapula Norwegie consistit*". — Et udslag af den samme politik var det, at biskopen, kapelmagisteren, borgermesteren og hele kommunen i Bergen 1448 meddelte borgerne i London, Lynn og Boston, at den sikkerhed, som for nogle aar siden (d. e. 1442) var tilstaaet dem paa herredagen i Bergen, ikke var bleven svækket ved, at kong Christoffer havde paabudt, at engelske skibe skulde beslaglægges i Øresund (D. N. VII no. 437).

intet. Dog fandtes der endnu ved slutningen af det 15de aarhundrede i Lynn et „*Fellowship of Northberwe*“, som havde sit eget hus og et arkiv, hvori der fandtes mange gamle privilegiebreve[1], hvilket viser, at ikke al forbindelse med Bergen var ophørt endnu. Men, som sagt, hanseaterne var for mægtige, og engelskmændene indsaa vel selv det frugtesløse i at gjenoptage konkurrencen med hanseaterne. Det gjaldt derfor at søge andre pladse, hvor hanseaterne ikke kom, og hvor man dog kunde faa tørfisk. Den skreid, som solgtes i Bergen, kom jo dels fra Haalogaland og dels fra Island. Den norske styrelse, som altid havde søgt at koncentrere udlændingernes handel paa Bergen, havde især anvendt al sin omhu paa at holde de fremmede borte fra disse egne. Og hidtil var det lykkedes dem. For Haalogalands vedkommende var det naturligvis meget lettere. Men ogsaa med Island var forbindelsen lige indtil det 14de aarhundredes slutning bleven underholdt udelukkende af norske og delvis ogsaa islandske skibe. Dog maa der allerede under fristatstiden i det 12te aarhundrede være kommet ikke saa faa englændere til Island for at drive handel dér. Thi i „*Erfða-þáttr*“ i *Grágás*[2] findes der en bestemmelse om, at hvis en engelskmand dør paa Island, er man ikke pligtig til at udlevere arven efter ham, hvis ikke hans søn eller broder eller fader tidligere har været paa øen. — Senere hører vi imidlertid ikke noget om, at englænderne søgte til Island, før nu paa Erik af Pommerns tid. Men da var det ogsaa gaaet saaledes tilbage med Norges skibsfart, at man ikke længere var istand til at sende de 6

[1] *Korens fotografier.*

[2] *Grágás* (udg. af det Arnamagnæanske legat), *Staðarhólsbók* s. 75; (foruden englændere sættes kun det tilfælde, at norske, danske eller svenske kommer til øen).

aarlige skibe til Island, som retterbøderne tilsagde[1]. Det var saaledes i en heldig stund, englænderne kom til Island[2]. I 1412, fortæller de Islandske annaler, kom det første engelske skib til øen[3]. Det viste sig at være en fiskersmakke. Annalforfatteren maa tydeligvis have anseet englændernes komme for en meget vigtig begivenhed. Thi han fortæller derom med en sjelden udførlighed. Fem af de engelske fiskere kom bort fra sine kammerater og blev over paa Island om vinteren. (Var det for at forberede stemningen i landet?) Næste aar kom englænderne for alvor til Island. Først landede der et kjøbmandsskib. Kapteinen havde med sig et leidebrev fra den norske konge. Dette brev synes dog muligens at have været falskt. Ialfald var „de kloge og forstandige mænd" paa øen meget forsigtige i at kjøbe af ham. Og hirdstjoren Vigfus Ivarssøn tog ham endog i ed paa, at han skulde være huld og tro mod Island. Engelskmanden blev forresten ikke længe. Men snart efter ankrede der engelske fiskerskuder rundt om ved kysterne. Annalisten fortæller, at der kom ikke mindre end 30 „fiskedugger" til Island dén sommer. Desuden kom der 5 kjøbmandsskibe, som lagde ind ved Vestmannaøerne. De havde brev med sig fra den engelske konge om, at det skulde være tilladt for islændingerne at handle med hans mænd.

Som man ser, maa det være efter en forud lagt plan, at englænderne pludselig begyndte at seile til Island.

---

[1] Klage fra Islands almue til Erik af Pommern, 1419. D. N. II no. 651.

[2] Den tanke, at englænderne søgte til Island og Nordland, fordi hanseaterne blev overmægtige i Bergen, skylder jeg prof. L. Daae, som i en privat samtale med sin sædvanlige velvillie har meddelt mig denne sin mening.

[3] Udg. af prof. G. Storm s. 290.

De kunde ikke længer være i fred i Bergen for hanseaterne, og saa søgte de et andet virkefelt. At det var forholdene i Bergen, som gjorde det, ser vi ogsaa af Annalerne selv. I den engelske konges brev var der nemlig — efter hvad de fortæller — først og fremst tale om Bergen, og om at englænderne ikke længere vilde handle der[1].

Det varede ikke længe, før englænderne fik fast fod paa øen. Kong Erik forbød forgjæves al handel med udlændinge. Men Islands almue skrev selv 1419 til Erik af Pommern og bad ham tage dette forbud tilbage. Det var nemlig længe siden, der var kommet nogen skibe fra Norge. De havde derfor maattet kjøbslaa med fredelige fremmede. Men duggere og røvere havde de altid straffet.

Saa heldige som paa Island var englænderne ikke i Haalogaland og Finmarken, hvorhen de første gang kom i 1420. Befolkningen dér vilde ikke vide noget af dem, men klagede til Erik af Pommern og bad om hans hjælp. Og tilslut (i 1432) maatte Henrik 6, som før havde skrevet til kong Erik og klaget over indbyggerne i Haalogaland og Finmarken[2], slutte en traktat, hvori han lovede skadeserstatning for, hvad hans undersaatter havde forbrudt i disse egne og paa Island. Samtidig forbød han englænderne at handle paa Finmarken, Haalogaland og Island[3]. Dette nyttede, som sagt, kun for Nordlands og Finmarkens vedkommende. Erik søgte forgjæves at samle al handelen om Bergen, og det var til ingen nytte, at Henrik 6 tilholdt sine kjøbmænd at seile did[4]. Tyskernes „Kontor“

---

[1] *„var fyst talat vm Bjorgvinar kaup villdv enskir þar ecki til hluta“.*

[2] D. N. V no. 585, brev af 1428 (?).

[3] D. N. VI no. 444—446.

[4] Brev fra Henrik 6 til sheriffen af Devonshire 1432. Henrik skriver: „Paa grund af al den ulempe, som opstaar ved, at

var for mægtigt. Men der kom en tid, da hanseaternes magt blev brudt. Da kom turen igjen til England, og siden har det altid været paa England, at vor meste handel har gaaet, at vore skibe har seilet.

Tillæg.

Varerne i handelen mellem Norge og England.

A.

Vi har i det foregaaende nærmest seet paa handelen i sin almindelighed. Men for at faa et nogenlunde nøiagtigt begreb om denne er det ogsaa nødvendigt at betragte selve omsætningen, de varer, som nordmændene fornemmelig hentede i England, og omvendt englænderne i Norge. Tilnærmelsesvis at beregne omsætningens størrelse er naturligvis umuligt, da man fra middelalderen ganske mangler de nyere tiders statistiske materiale. De

---

udlændinge kommer til de mere afsidesliggende provinser i den norske konges rige, især til Finmarkens øer (*insulas de Fynmarch*), har kong Erik forordnet, at alle fremmede, englændere og andre, som kommer til Norge og dets provinser, bl. a. til de førnævnte øer — for at skaffe sig fisk og andre varer, skal lande ved hans stad *Northberne*, „*ubi dictus avunculus noster* (d. e. kong Erik) *stapulam suam pro concursu extraneorum et specialiter Anglorum erexit*“, samt at englænderne skal have de samme rettigheder der som hanseaterne (Rymer, udg. af 1740, IV, 3 s. 177 a).

1436 beklager Henrik 6 for Norges rigsraad den uret, hans undersaatter har tilføiet almuen paa Haalogaland. Han har, siger han, undersøgt sagen og sat de skyldige i fængsel, indtil de giver fuld skadeserstatning. Samtidig anbefaler han til raadets velvilje sine kjøbmænd og især dem, som handler paa Bergen (D. N. I no. 756).

oplysninger, man kan give, bliver derfor aldeles ufuldstændige. Men de turde kanske alligevel bidrage sit til at give et billede af vort lands handel i middelalderen.

Hvor vigtig forbindelsen med England var for Norden, kan man bl. a. se af den omstændighed, at det islandske alnemaal omkring 1200 blev forandret og afpasset efter den engelske *yard*[1]. Og ligedan med de penge, som var i omløb i Norge[2]. Allerede angelsaksiske mynter forekommer hyppig i de myntfund, som er gjorte her i landet. Ligeledes viser de ældste norske mynter tydelige spor af angelsaksisk paavirkning. Myntmestrene var vistnok — som i Danmark og Sverige — angelsaksere af fødsel. Ogsaa senere i middelalderen maa engelske penge have været overmaade meget i omløb i Norge. Vistnok var *sterlingen* meget søgt rundt om i Europa; den havde nemlig en forholdsvis stor lødighed og beholdt sin værdi uforandret ned gjennem tiden, medens pengene ellers, og ikke mindst i Norge, sank meget sterkt i værdi, især i det 14de aarhundrede[3]. Men engelske penge forekommer

[1] Den ældste islandske alen maalte 18⁵/₇ tomme. Det nyindførte længdemaal, *stika*, skulde være = 2 gamle alen, d. e. 37³/₇ tomme, hvilket nøiagtig svarer til den engelske *yard*, som Henrik I indførte i 1101 (*Diplomatarium Islandicum* I, no. 81).

[2] Jfr. Schive: „Norges mynter i middelalderen", s. XXIX ff.

[3] 1 pund sterling var i det 14de aarh. = 60 schilling lybeksk. 1 lybeksk mark à 16 schilling var indtil 1373 = ca. 10 Reichsmark eller 9 kroner. (Omkring 1400 sank den lybekske marks værdi omkr. én femtedel i værdi). 1 pund sterling var saaledes = omkr. 34 kroner. [Se Stieda „Revaler Zollbücher" s. XI—XII]. 1 engelsk nobel (en guldmynt) svarede 1352 til kr. 13.63 (Schive „Norges mynter i middelalderen", s. 117).

I Norge var forskjellen mellem gangbar mynt og rent eller „brændt" sølv omkr. 1300 = 1 : 3. Omkring 1350 var det sunket til 1 : 5, og senere gik det helt ned til 1 : 7. 1 mark lødigt sølv regnedes = 15 shilling engelsk. 1 mark gangbar

altfor hyppig i Norge paa denne tid, til at dette alene kan have været grunden. Naar man undersøger det norske Diplomatarium fra det 14de aarhundrede, vil man stadig støde paa engelske sterlinge. Næsten ligesaa ofte som norske penge nævnes de ved alle salgs- og kjøbekontrakter, ved testamenter, gavebreve og lignende. Ja endog i de kongelige forordninger om takster og varepriser angives betalingen flere gange i engelsk mynt[1].

Tyske penge nævnes derimod meget sjelden og synes først mod slutningen af det 14de aarhundrede at være komne i almindelig cirkulation. Derimod nævnes undertiden, men langtfra saa ofte som sterlingene, de franske *turnoser* (fra byen *Tours*), en overalt i middelalderen meget gangbar myntsort[2].

Der findes i oldnorsk en mængde ord, som tydelig er af engelsk oprindelse. Og mange af disse angaar handelen og vareomsætningen, — igjen et bevis for Englands store økonomiske betydning for Norge. Slige laanord er f. eks. *flúr* „hvedemel“ (= gammelengelsk *flour*) og *klæði* „klæde“ (gle. *clæþ*): de to vigtigste ting, kan vi gjerne sige, som Norge fik fra udlandet[3]. Især er det værd at lægge merke til verbet *manga* „kjøbe“, *mang* „smaahandel“ og *mangari* „skakrer, høker“, som er laant fra ags.

---

mynt skulde da 1350 (fra hvilken tid myntfoden her er regnet) være = 3 shilling (D. N. II no. 435). Fuldt paalidelig er dog ikke denne beregning, da myntforholdene i Norge i middelalderen var meget usikre (se ogsaa Schive s. 83 og s. 114).

[1] Eks. retterboden af 1384 (D. N. V no. 331).

[2] De kaldtes alm. *Gros Tournois* eller *Grossus Turonensis* og begyndte at præges 1266.

[3] Se Kluges afhandling i Paul's „Grundriss der germanischen Philologie“, I s. 785 ff.

mangere (nyeng. *monger*)[1], der igjen kommer af latinsk *mango*.

Hvad var det nu for varer, som vi især fik fra England i middelalderen? Først og fremst var det *hvede*. Nu i vore dage er det jo langt fra, at Norge kan brødføde sig selv. Men i middelalderen var det anderledes. Folk brugte ikke saa meget korn dengang som nu[2]. Fædrift var ubetinget hovednæringsveien; jagt og fiskeri spillede en langt større rolle end nu. Paa Island, ja endog paa Færøerne er endnu kornforbruget mange gange mindre end noget andet sted i Europa. Tørfisken maa træde i brødets sted. Slig var det vist ogsaa i Norge før i tiden. Den kornsort, som man almindelig dyrkede, var byg, eller som den slet og ret kaldtes *korn*[3]. Desuden havde man havre. Rug dyrkedes ogsaa. Men dét var mere herremandskost. Og mangesteds maatte man nøie sig med bare barkebrød[4].

Men alt eftersom kulturen steg, og forbindelsen med udlandet tiltog, voksede ogsaa kravene. Stormændene kunde ikke længer nøie sig med bare byg og havre. De begyndte ogsaa at bruge hvede. Allerede under vikinge-

---

[1] *Mangari* findes ogsaa i middelnedertysk [*manger, menger, monger*]. Men det maa være laant fra engelsk. Det findes nemlig allerede i Kormakssaga i et vers (strofe 6), som efter prof. S. Bugges mening er ægte. Og Kormak levede under Harald Graafeld, altsaa længe før Norge havde noget med Tyskland at gjøre.

[2] Byg nævnes endog som udførselsartikel 1319 (N. G. L., III s. 119).

[3] Se herom Fritzners ordbog (2. udg.).

[4] En pavebulle af 1326 tillod saaledes Prædikebrødrene i Norge — uanseet ordensreglerne —, naar de opholdt sig udenfor sine konventer, at spise kjød paa de dage, andre katholiker gjorde det. Grunden dertil var den daarlige kost, de fik, bl. a. barkebrød (*Norges Gamle Love*, III s. 119).

tiden fik hveden indpas i Norge. Thorolf Skallagrimssøn f. eks., hører vi, sendte sin tjener Thorgils Gjallande vest til England for at kjøbe hvede, honning, vin og klæde[1]. Thi det var fra England, man hovedsagelig fik hvede, ialfald i begyndelsen. Dette viser sig fremfor alt af ordet *flúr*. — Og hvede blev snart en af de vigtigste indførselsartikler i landet. Paa Sverres tid var der fuldt op af den i Bergen[2]. Sverre takkede selv engang englænderne, som bragte hvede, honning, mel og klæde til Bergen. Mod tyskerne derimod, som bare førte vin med sig, var han lidet venlig stemt[3]. I hele det 13de og langt ind i det 14de aarhundrede ser vi stadig, at englænderne bringer hvede til Norge, og at nordmændene henter hvede i England. Naar engelske skippere faar leidebrev for at seile til Norge, saa er det altid for — som det heder — at udføre hvede og kjøbe tørfisk istedet, saa vi kan vistnok trygt antage, at det især var hvede, vi fik fra England. Og at det fornemmelig var fra England, den kom, er ogsaa sandsynligt. Hansestæderne, især byerne ved Østersøen, drev aldrig nogen betydelig hvedeudførsel. (Fra de preussiske stæder kom der derimod en mængde rug). Og med nederlænderne, som ogsaa udførte meget hvede, stod Norge endnu ikke i nogen livlig handelsforbindelse. Men omkring 1350 forandres dette forhold. Fik man nu billigere korn andetstedsfra, eller hvad var grunden? Nok er det, at efter den tid hører vi ikke noget til hvedeudførsel fra England. De skippere, som i Edward 3's sidste tid og under Richard 2 fik leidebrev til Norge, seilede, saavidt man kan se, aldrig med korn, men oftest

---

[1] Egils saga (udg. af Finnur Jonsson) k. XVII.

[2] *Anonymus de profectione Danorum in terram sanctam* (Langebeks *Scriptores*, V s. 353).

[3] Sverres saga.

med malt og med klæde[1]. — Den hvede, englænderne bragte til Norge, kom vistnok oftest umalet, sjeldnere som mel (*farina* eller *flour*)[2]. Kornet blev, tænker jeg, mest malet hjemme paa gaarden (skjønt møllere alt 1282 nævnes som et laug i Bergen[3]).

Hvor meget hvede der gjennemsnitlig blev indført til Norge fra England om aaret, er det naturligvis umuligt endog tilnærmelsesvis at angive. Jeg skal kun minde om, at 1225 fik de norske kjøbmænd i England tilladelse til at udføre 1000 *quarteria* korn[4]. Englænderne selv udførte vel mindst ligesaa meget. — Og hundrede aar senere (1333) sendte fire engelske kjøbmænd tilsammen ikke mindre end 2660 quarteria korn til Norge.

Prisen paa hvede var i England omkring 5—4 shilling pr. quarterium i tiden 1250—1350[5]. Fint hvedemel (*flour*) var omtrent dobbelt saa dyrt; 1300 f. eks. kostede 1 quarterium 8 s. 9 d.[6]

Hvedepriserne i Norge er derimod meget usikre og vanskelige at beregne. Saa meget er ialfald sikkert, at hvede var mindst 3 gange saa dyr som almindeligt korn[7].

---

[1] Se især „*Hanseakten aus England*", klagerne ved fredskongressen i Haag, samt „*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati*", I og II.

[2] I aktstykkerne nævnes oftest *frumentum* eller *triticum*, næsten aldrig *farina*.

[3] N. G. L., III s. 15.

[4] Rot. litt. claus. II s. 60 a. 1 *quarterium* = 2000 pund (Stieda Revaler Zollbücher, s. CXVIII—CXIX).

[5] Rogers: „*History of agriculture and prices in England*", II s. 99 ff.

[6] *Archaeologia*, 1787 s. XXV (Wardrobe Account of the 28th year of Edward 1).

[7] „Norges gamle love", III s. 15. Retterboden af 1282 bestemmer: „*Mylnu menn* [*skolu taka*] *XV peninga undir pund korns en œrtugh fyrir hveite pund. Bakstur kona halfa œrtugh undir*

De Britiske øer har ogsaa havt en større og mere varig betydning for agerbruget i Norge. Var det i England, vore forfædre lærte at dyrke hvede? Det faar staa uafgjort hen. Ett er derimod sikkert, at nordmændene i Vesten fik øinene op for alle de forbedringer i landbruget, som folkene der med deres høiere kultur for lang tid siden havde lært sig. En hel del ord, som dels findes i vort gamle sprog, dels endnu er i brug ude paa landet, og som betegner gjenstande, der vedkommer kornavl og landbrug, er nemlig laante fra engelsk eller irsk: ord som oldnorsk *kylna*, *kjulna*, hus til at tørre korn i [nynorsk *kjone*, svensk *kölna*, dansk *kølle* = nyengelsk *kiln*, „ovn", af latinsk *culina*]; *sonn* „tørreovn" [i Indherred o. fl. st., færøisk *sodn*, af irsk *sornn* = „ovn", som igjen er af lat. *furnus*]; oldn. *þust* [én gang *sust*, nynorsk dial. *tust*] „tærskestav" (af irsk *suist*, „tærskestav", som igjen kommer af lat. *fustis*); oldn. *mylna*, *mjulna*, „mølle" (af ags. *myln*, som kommer af lat. *molina*), *næpa*, „næpe" (af ags. *næp*, som stammer fra lat. *napus*), *kál*, „kaal" (af ags. *cawl*, lat. *caulis*), *mustarðr*, „sennep" (bruges endnu paa Voss, af engelsk *mustard*), samt *pera*, „pære", og *korke*, en norsk farvemose (oprindelig et gaelisk ord)[1]. Som man ser, er det mange af vore vigtigste nytteplanter, vi har faaet fra England, og ligeledes flere af de vigtigste landbrugsredskaber, — et bevis blant de mange paa den gjennemgribende betydning, England i middelalderen havde paa hele vor udvikling, baade den aandelige og den materielle.

---

spon miols en fimtan peninga undir flur". (1 *pund* vil sige 1 skippund = omkr. 327½ pund. 1 *spann's* vægt er usikker, Schive s. VII). Hvordan bestemmelsen skal forstaaes, er forresten usikkert. 1302 gjaldt 1 pund mel = 1 mark i Norge (N. G. L. III, s. 43, 7 og note 22).

[1] Disse oplysninger skylder jeg prof. S. Bugge.

Det samme ser vi med hensyn til den vare, jeg nu skal gaa over til at behandle, nemlig tøierne. Ogsaa dér var det England, som for os spillede hovedrollen. I Danmark og Sverige derimod, hvor hovedstrømningerne kom fra syd, var det Tyskland og Nederlandene, hvorfra næsten alt klæde kom. En sammenstilling mellem de forskjellige klædessorter, som i det 14de aarhundrede nævnes i de tre lande, turde kanske være oplysende.

De billigste og almindeligste engelske tøier var i middelalderen *bluett*, *russet* og *blanket*, hvilket sidste var det aller-simpleste og -almindeligste[1]. *Burnet* (*burnettum*) var et brunt tøi, som ogsaa blev meget brugt (bl. a. i det 13de aarh. som gave til den norske konges udsendinge). I slutningen af det 14de aarhundrede var det især almindelige uldtæpper eller stykker af simpelt uldtøi (*panni lanei*, sands. noget tilsvarende til *blankets*) og et tøi, som valdes *wurstede* (d. e. fra byen Worstead nord for Norwich)[2], som englænderne førte til Norge[3].

Hvad vi kan finde i de engelske aktstykker, er dog lidet oplysende, naar vi skal undersøge, hvad der forekommer i Norge af engelske i sammenligning med andre fremmede tøier. Vi lærer da mere af det norske Diplomatarium. Man kan af det se, hvor langt hyppigere folk brugte tøier fra England end noget andet fremmed stof. Jeg skal her tabellarisk søge at vise forholdet, især i det 14de aarhundrede.

---

[1] Rogers „History of agriculture and prices in England", I s. 568—586.

[2] Skeat „Etymological dictionary of the English language"; se under *worsted*, som tøiet nu kaldes.

[3] „Hanseakten aus England", se under forhandlingerne paa kongressen i Haag.

A. Engelske tøier.

Engelsk tøi af dobbelt bredde (*twebreit eingilst*) forekommer i Haakon 6 Magnussøns retterbod[1] og ellers 1 gang[2].

Engelsk klæde forekommer 3 gange[3].

Engelsk bænkeklæde (*pallklæði*) forekommer 1 gang.

Engelsk lærred forekommer 2 gange[4].

Dǫmmudúkr (*dammudúkr, dannidúkr*) forekommer i tre retterbøder og ellers et par gange[5].

Skarlagen brugtes i Norge som dragt for stormænd lige fra de ældste tider. Det nævnes meget hyppig

---

[1] N. G. L. III s. 205 og 208 (uden tidsangivelse).

[2] 1371 i Oslo, 345 alen (D. N. VI no. 278).

[3] 1349, en chorsbroders testamente i Nidaros (D. N. II no. 468), 1394 — en gaard i Raade sælges for 12 alen engelsk klæde (D. N. II no. 451); 1424 i Valdres — en gaard sælges for to halve stykker engelsk klæde og 4 kjør (D. N. II no. 679).

[4] I to retterbøder om priser paa Island (ca. 1100 og 1200; Dipl. Isl. I s. 164 og 317). Engelsk lærred nævnes ikke i Norge. Derimod omtales der i de norske retterbøder ofte et grovt hampelærred *kamfas*. Ordet er oprindelig fransk og er afledet af lat. *canabis*. I Norge er det vistnok laant fra engelsk (*canevas*). Det forekommer ogsaa i middelnedertysk (*kanives*), (ikke i middelhøitysk), og er vistnok dér ligeledes laant fra engelsk.

[5] *Dǫmmudúkr* oversættes af Hertzberg (i glossaret til „Norges gamle Love“) med „et slags finere smalt engelsk tøi, „dametøi“. Ordet er ogsaa gaaet over til nedertysk, *dam(p)dôk: „smal engelisch wand geheten de damdok“* (se „Mittelniederdeutsches Wörterbuch“). Tøiet nævnes i retterbøderne af 1316, 1358 og 1385 samt i Haakon 6 Magnussøns af ubestemt tid (N. G. L. III s. 122, 126, 177, 205, 208, 219). Desuden 1325 (i Oslo) 26 alen og 1 kvarter (D. N. I no. 183); 1346 (i Vaale sogn) *24 stikkur* (D. N. X no. 52).

i Diplomatariet og synes efter det at have været mest anvendt til huer og kapper[1].

Engelske huer og skindkjorler af engelsk lammeskind nævnes i retterbøderne[2].

B. Nederlandske tøier.

I retterbøderne omtales *bredt klæde fra Brügge* (*breit bryggiest*), *klæde fra Gent* (*genst*), fra *Ypern* (*iperst*)

---

[1] At skarlagen mest kom til Norge fra England, synes navnet at vise. Oldn. *skarlat, skallat* er nemlig laant fra engelsk (gle. *scarlat*, nyengl. *scarlet*). Først i Haakon 6's udaterede retterbod (ca. 1370—80) forekommer *skarlakan*, som er laant fra nedertysk *scharlaken*.

Skarlagen var et af de prægtigste tøier, man kjendte i middelalderen. Det kunde være hvidt eller stribet; men mest anseet var dog den røde farve, som man fik af skjoldlusen (*kermes*). De berømteste farverier var i Nederlandene, især i Gent, samt i England; (A. Schultz „Das höfische Leben zur Zeit der Minnesänger,“ 2 udg., I s. 254). Det meste skarlagen, som udførtes fra England, kom fra London (Hirsch „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte“, s. 116). I det hele foregik der i det 14de aarhundrede en meget betydelig udførsel af skarlagen fra England. Alene i de tre maaneder fra 11 juni—15 sept. 1303 udskibedes der fra Boston af fremmede kjøbmænd ikke mindre end 101$^3/_4$ stykker skarlagen (hvert paa 42—44 preussiske alen). Og af dette kom der vist ikke saa lidet til Norge. At det ikke var de hanseatiske kjøbmænd, som førte skarlagen til Norge, synes rimeligt, naar vi hører, at skarlagen endnu omkring 1350 var baade dyrt og sjeldent i Nordtyskland. De store klædesgrosserere i Hansestæderne førte næsten ikke denne vare (se „*Johann Tölners Handlungsbuch*“, Rostock 1345—50, udg. af Koppmann).

I Norge var skarlagen ikke saa lidet brugt af stormændene. Det nævnes ofte i indbofortegnelser og testamenter (D. N. II no. 147, 165, 305. III no. 260. V no. 69).

[2] N. G. L. III s. 16 og 14.

og fra *Verviers*[1]. *Klæde fra Brügge* nævnes i det 14de aarhundrede 1 gang i Diplomatariet[2].

Klæde fra Gent nævnes 2 gange[3].

Klæde fra Ypern nævnes 1 gang[4].

Klæde fra Verviers (*werwest*, *wernest*) nævnes 3 gange[5].

Hætte fra Brügge nævnes 1 gang[6].

C. Franske tøier og beklædningsgjenstande.

Fransk hovedtøi (*franzeisfaldr*) nævnes én gang[7].

Støvler fra Reims (*rœimestøwlœ*) nævnes én gang[8].

Marmoreret tøi (*tissu marbré*) nævnes én gang[9].

---

[1] *Genst* klæde nævnes baade i retterboden af 1316 og i Haakon 6's udaterede, de øvrige kun i den sidste samt i den af 1384. *Klœde fra Verviers*; i retterboden staar *wermst*, som Hertzberg mener enten er skrivfeil for *varnings*, eller betyder *klœde fra Wermland*. Vistnok ferekommer *varnings* i den ene version af retterboden (N. G. L. III, se s. 205 og 208). Men varens høie pris synes at vise, at der her ikke kan være tale om simpelt vadmel. Jeg skulde hellere tro, at *wermst* er feil for *werw(e)st* (*m* istd.for *w*), et tøi, som nævnes flere gange og maa betyde klæde fra Verviers (i provinsen Lüttich). Det brugtes meget i udlandet (*pannus werwecensis*, se „Das älteste Hamburgische Handlungsbuch", ed. Laurent).

[2] 1340; D. N. III no. 94.

[3] D. N. V no. 95, I no. 250 (1333 og 1338).

[4] 1311.

[5] D. N. VI no. 278, IX no. 70 og 71 (1371 og 1384).

[6] D. N. III no. 202 (1381).

[7] D. N. IV no. 359 (1352).

[8] D. N. III no. 202 (1340, blant Magnus Erikssøns løsøre).

[9] D. N. III no. 160: (*kapruni af*) *marbri* maa være det franske *marbré*, som var et af de almindeligste uldtøier i Frankrig; de traade, som løb paa længden, havde en anden farve end de,

D. Tyske tøier.

Tyske duge og servietter omtales 1 gang.

Af andre tyske tøier nævnes en slags lærred, som man slog omkring klædespakkerne (*slagdúkr* = middelnedertysk „*schlagdok*“, tysk „*Schlagtuch*“), samt *langalakan* (tysk *lange laken*), lange tøier, som blev indførte af de tyske kjøbmænd (om de oprindelig var tilvirkede i Tyskland, kan man forresten ikke se[1]).

I Sverige brugte man udelukkende tyske og nederlandske tøier i det 14de aarhundrede[2]: *brabantskt* (fra Brabant), *bryggist* (fra Brügge), *dallermynniskt* (fra Dandermonde i Flandern), *dixmydiskt* (fra Dixmuyden i Flandern), *genst* (fra Gent), *hardewikst* (fra Hardewyk i Geldern), *kortrist* (fra Kortryk i Flandern), *lybst* (fra Lübeck), *markist* (fra Mark), *neflist* (fra Nivelles i Brabant), *popyrst* (fra Poperinghen i Flandern), *thornist* (fra Thorn i Preussen[3]), *utrechtskt* (fra Utrecht). *Irskt klæde*(?) nævnes én gang (1326). Første gang, engelsk klæde nævnes, er i 1452. Fra Danmark har vi fortegnelse over en hel del klædesstoffer i Erik Menveds „*constitutio*“ af 1304[4]. Der

---

som løb paa bredden (Viollet-le-Duc „*Dictionnaire du mobilier français*“, 3, s. 372).

Et tøi, som ofte nævnes i Norge, er *sæi* (*sæin* eller *sægin*). Det er det samme som fransk *saie*, der stammer fra lat. *saga* (alm. *sagum*, „ulden soldaterkappe“). Ordet findes ogsaa i tysk *sei* (diminutiv *seit*) og betegner et uldent stof, der ofte farvedes purpurrødt (se Schultz, „Höfisches Leben“ I s. 355). Om dette tøi kom til Norge fra Tyskland eller Frankrig, kan jeg ikke sige.

[1] N. G. L. III s. 205, 208 og 209 (Haakon 6's retterbod), samt Hertzbergs glossar.

[2] Hildebrand, „Sveriges medeltid“, I s. 706 f.

[3] Hildebrand mener, at *thornist* betyder *fra Thorn*. Skulde det ikke snarere være fra Tournai i Hennegau?

[4] Aarsberetninger fra det danske geheimearkiv, V no. 14.

nævnes følgende sorter: *gandauus* (fra Gent), *yparst* (fra Ypern), *nyuælst* (fra Nivelles), *æwærst* (fra Antwerpen), *thornist* (fra Tournai), *thuyk sæin* (= oldn. *sæen*, *sæi*), *orthingburgh* (fra Aardenburgh), *bryggist* (fra Brügge), *braband* (fra Brabant), *ængilst* (fra England) og *langlabeen* (= oldn. *langalakan?*).

Man vil straks lægge merke til forskjellen her mellem de tre nordiske lande. I Norge er det engelske tøier, som dominerer. Nederlandske forekommer kun ganske enkeltvis. Danmark og Sverige derimod blev forsynede med klæder fra Tyskland af, især med nederlandske stoffer. Og dog vil man lægge merke til en vis forskjel mellem Sverige og Danmark. Ved siden af de nederlandske tøier, især fra de verdensberømte væverier i Brügge og Gent, brugtes der i Sverige ogsaa tyske, fra Mark, fra Lübeck og fra Thorn(?). Vi har her i det smaa et billede af de forskjellige strømme, hvorigjennem Europa lededes op til Norden. Til Norge gik der to strømme, én fra vest fra de Britiske øer, og én fra syd, fra Tyskland; til Danmark kom strømmen fra syd, fra Tyskland baade vest og øst for Elben, fra de vendiske stæder og fra Nederlandene. Til Sverige kom ogsaa strømmen fra syd; men den havde dér en mere østlig retning; den gik fra Hansestæderne langs Østersøens kyst helt op til Riga og Reval og derfra over Visby. I Norge var den vestlige strøm længe den sterkeste. Det ser vi ogsaa her, hvor det gjælder klæderne. Fra England hentede Thorolf Skallagrimssøn og hele vikingetiden sine tøier. Ligedan var det paa Sverres tid[1]. Endnu var det vist mest fremmede tøier, fra Nederlandene og Frankrig, som nordmændene hentede i England. Thi først

---

[1] Se Sverres tale i Bergen, 1186.

omkring 1300 var det, at klædesindustrien begyndte at blomstre i England, især efterat Edward 3 havde indkaldt nederlandske vævere. Før den tid havde englænderne maattet sende sin uld ud af landet for at faa den forarbeidet tilbage. Men fra denne tid af tog klædesindustrien et vældigt opsving i England. Og meget blev udført, baade af indfødte og fremmede kjøbmænd. Ved siden af korn — ja kanske forud for det — var fremdeles klæde det vigtigste, som englænderne bragte til Norge. I 1312 f. eks., da kong Haakon lod beslaglægge alt det gods, engelskmændene havde i Bergen, var det næsten bare klæde og fisk, de havde. Og ligedan hundrede aar senere under striden mellem hanseaterne og englænderne — fremdeles er det klæde, som er hovedladningen i de engelske skibe. Men strømmen fra syd blev sterkere og sterkere, og i det 15de aarhundrede blev ogsaa de engelske tøier fortrængte af Nederlandenes og Tysklands produkter.

Jeg skal til slutning søge at sammenligne klædespriserne i Norge og i udlandet. Nogen sikre resultater er det dog umuligt at faa frem; dertil er det for faa oplysninger, vi har fra Norge. De vigtigste er to kongelige retterbøder om takster og priser, den ene fra Haakon 6's tid (1370—80), den anden fra hans søn Olafs (1384)[1]. Kong Haakon bestemmer, at udenlandske varer skal gjælde saaledes: *sticka* (d. e. alen) *vermzst* (d. e. fra Verviers) *halfmark einbreidh danniduker halfan annann oyri sticka silfar* (= mnd. *sidenvâr* „silkeagtig udseende tøi") *2 aura penninga sidan skarlakan langa lakan bretbryggiest genzst clæde iperst twebreit eingilst eftir þui gieldi meyræ huart um sik sem þet er bættra.* Kong Olafs retterbod forordner:

---

[1] N. G. L. III s. 205 og 218.

„skulu skræddarar taka firer — — twær stikkor damma-dwk lybeskan (d. e. 1 lybesk skilling) *firer ipersk ok bryggisk klædhe hweria stikko twa lybiska*".

Men spørgsmaalet er, hvordan disse takster skal forstaaes. Hvordan forholder de sig til de priser, som gjaldt mand og mand imellem? Derpaa kan der naturligvis ikke gives noget bestemt svar. Desuden har vel klæde været billigere i byerne end ude paa landet. Jeg skal kun anføre priserne fra et kjøb paa Hedemarken 1333[1]. Men om vi kan slutte noget deraf, ved jeg ikke. 1 *stikka* hvidt klæde kostede $1^1/_2$ øre. 16 alen blaat klæde kostede 7 mark (d. e. $3^1/_2$ øre for hver alen); *„11 alnær med mængdu klæde*" (ɔ: meleret tøi = *pannus mixtus*) kostede 3 mark 5 øre 1 ørtug (d. e. 2 øre 2 ørtuger per alen), 6 alen blaat klæde kostede 18 øre (eller 3 øre per alen). Billigst var altsaa det hvide klæde, som vel var hjemmevirket; saa kom det melerede og endelig de to blaa sorter.

At sammenligne disse priser med udlandets er, som sagt, næsten ugjørligt. Jeg skal derfor kun anføre nogle enkelte opgaver fra England[2]. Der var i England to sorter klæde, én god og én daarligere kvalitet, *secta generosorum* og *secta valettorum*. Første kvalitet kostede i tiden fra 1260 til 1400 mellem $3^1/_2$ og $4^1/_2$ pund sterling

---

[1] D. N. V n. 102. Naar man vil sammenligne priserne paa Hedemarken med de officielle takster, maa man huske paa, at de sidste — naar der ikke udtrykkelig staar mark „penge" — er beregnede efter forngild mark (= $^1/_8$ rent sølv, 1 mark penge er beregnet til en $^1/_6$ brændt, men var virkelig = $^1/_7$). Desuden maa man huske paa, at gangbar mynt 1333 ikke stod saa lavt i kurs som 40—50 aar senere.

[2] Se Rogers *„History of agriculture and prices in England*" I s. 593 o. fl. steder og II s. 536—42.

per stykke[1]. Anden kvalitet kostede i samme tidsrum mellem $1^1/_2$ og $2^1/_2$ pund. Priserne i det 14de aarhundrede var for de forskjellige sorter omtrent: for *bluett* 2 s. per alen (*ulna*), for grønt klæde 4 s., for rødt klæde 1 s. 7 d.,. for hvidt $^1/_2$—$1^1/_2$ s., for meleret 3—4 s., for sort klæde $1^1/_2$—3 s. Forskjellen mellem England og Norge synes saaledes ikke at have været saa betydelig endda. Det dyreste norske klæde kostede jo 1 mark $^1/_2$ øre per alen, hvilket svarer til vel 3 sh. engelsk[2]. Nu var vistnok en engelsk alen noget længere end en norsk. Men 3—4 sh. var ikke nogen uhørt pris i England.

Ligedan som med klæderne var det med alle de andre varer, hvis historie vi kan følge ned gjennem tiden. I den ældste tid kom vistnok al vin over England[3]. Men under Sverre begyndte tyskerne at seile til Norge. Især var det vin, de førte med sig, og dét i slig mængde, at den blev ligesaa billig som øl. Men saa var den vel heller ikke meget god. Ialfald er det sikkert, at styrelsen i Norge ikke var videre glad i al den vin, tyskerne førte til landet. Ja det ser heller ikke ud til, at man senerehen synderlig likte rhinskvin i Norge. Biskop Haakon i Bergen skriver f. eks. 1338 til Jon af Skaalholt og beklager, at han ikke kan sende ham noget vin, da der dette aar ikke er kommet saa meget som et kar rød, hvid eller sød vin hverken fra Flandern eller England,

---

[1] 1 stykke, *pannus*, maalte 24 yards. 1 yard var omtrent = 2 gamle norske alen.

[2] 1 mark brændt var = 15 shilling engelsk. Forskjellen mellem rent sølv og gangbar mynt var ved 1330-tiden omkring 5 gange (1 mark gangbar mynt = $^1/_5$ mark brændt).

[3] Eks. Thorgils Gjallandi, Thorolf Skallagrimssøns mand, og paa Sverres tid præsten Ingemund, som kom til Bergen med en ladning vin, honning og hvede (Biskupasǫgur I s. 433).

men kun sligt, som kom fra Tyskland, *vinum de Reno*, og som dog ikke er godt[1]. I et brev til biskop Salomon i Oslo klagede ogsaa biskop Haakon over den vin, som tyskerne tappede. Baade var den ublu dyr, og dertil var den daarlig. Mest smagte den som valle. Paa anden god vin ser vi af brevet, at der var mangel baade i Bergen og Oslo[2]. Men man kunde dog faa andet end daarlig rhinskvin. Baade fra Flandern og fra England blev der altsaa fremdeles indført vin til Norge; (den engelske vin var sikkerlig kommen fra Frankrig og ikke dyrket i England selv, skjønt man ogsaa dér drev vinavl i middelalderen). I det hele drak man ligesom i vore dage mange slags vine, baade hvide, røde og hede. Retterboden af 1306 fortæller os, hvad det var for sorter. Den siger: „Thedt er forne winsettning ij Bergin, Stoeff *Romennj* for 16: Engelske (penninge), thed beste, oc mindre om der er lettere kiöb paa, ein stoup *Asooie Bastartt* eller *spansk win* dett beste skall settiist for 12 Engelske, ok þui mindre at lettare sæe, Item ein stoup *Rinsk win* thed bæste for 10: Engelske, oc þui mindre at lettare see, Item ein stoup *Gaskonie Pöttow oc Gabinj*, dett bæste for 8: Engelske, oc þui mindre at lettare sæe“[3]. Med

[1] D. N. VII n. 135.
[2] D. N. IX n. 126 (1340).
[3] N. G. L. IV s. 361. Angaaende vinnavne se Hertzbergs glossar. *Romennj* (= mntysk romanêr, romenyer, wîn von Romenîe) er vin fra det Østromerske keiserrige. *Asoie* er en vinsort fra Auxoie i Burgund (gldansk *assøje*, mntysk *assoye*). Tillægget *bastart* viser, mener Hertzberg, at den var tilsat med kryderier og sød. Jeg skulde heller tro, at *Bastart* betegner en egen vinsort. I England fandtes der nemlig en vin, som kaldtes *Bastard*; er ikke det samme vin? (Se Rogers: „Hist. of agriculture and prices in England“, II s. 548—551 ang. engelske vine og deres pris). *Gabini* anser Hertzberg for en fransk vin,

andre ord: folk drak vin fra Grækenland, fra Burgund, fra Spanien, Rhinen, Gascogne og Poitou, ja endog simpel landvin fra Guben i Brandenburg.

I Sverige havde man omtrent de samme vinsorter: „*de Ruzella* (d. e. fra la Rochelle), fra Grækenland, Ungarn, Spanien, Poitou og fra Loires dalføre[1]. Baade i Sverige og i Norge var det vel tyskerne, som indførte hovedmassen. Men englænderne bragte ogsaa sin del til Norge, og det var den vin, folk likte bedst.

Bragte baade englændere og tyskere vin til Norge, saa var tyskerne alene om at indføre øl. Tysk øl var i middelalderen ligesaa anseet som nu i vore dage. Man havde mange. forskjellige sorter, ligefra det allersterkeste (som endnu lever igjen i „*Braunschweiger Mumme*“) og ned til det svageste potøl. Og paa ølbrygningen var det for en stor del, hanseaternes rigdom beroede. Thi det tyske øl førtes over hele Nord-Europa, ikke mindst til Norge, og fortrængte for en stor del det hjemlige øl. Med stor omhyggelighed vaagede tyskerne over, at de fremmede ikke skulde aflure dem kunsten at brygge godt øl. Dog synes det, som om de norske konger har søgt at ophjælpe ølbrygningen i byerne (f. eks. Tønsberg), uden at vi dog ved, om det førte til noget. Skulde det staa i forbindelse hermed, at englænderne mod slutningen af det 14de aarhundrede i temmelig stor maalestok begyndte

---

uden at han dog kan forklare navnet. Men nu fandtes der i Danzig en billig vinart *Gobynscher*, d. e. fra Guben i Brandenburg (hvor der endnu drives vinavl). Skulde ikke det være vor *Gabinj*? (Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte im Mittelalter“, s. 262).

[1] Hildebrand: „Sveriges medeltid“, s. 962. I Sverige kostede 1328 et fad vin „*de Ruzella*“ 12 mark, et fad rhinskvin 8 mark og et fad almindelig hvidvin 4 mark.

at udføre malt til Norge og det i ikke ringe udstrækning[1]? Dette varede dog vist ikke længe. Den hjemlige ølbrygning ophørte snart igjen i byerne og holdt sig kun paa landet, hvor man selv bryggede sit malt[2].

Ved siden af det, som jeg her har nævnt, var det en hel del andre varer, vi fik fra England i middelalderen: alskens luksusgjenstande og finere haandverksprodukter, til pryd for høvdingernes sale, saaledes som vi har hørt, at Magnus Barfod fik dem fra en kjøbmand i Lincoln. Og senere, da Haakon Haakonssøn skulde træffe anstalter for at modtage kardinal Wilhelm af Sabina, saa sendte han et skib vesterpaa til England for at faa, hvad han behøvede. Og slig var det vist mangfoldige gange ellers, med alskens silketøier og krydderier f. eks., som kom fra Arabien og Indien og det fjerne Østen over Italien til Nord-Europa, først til Nederlandene og derfra ad forskjellige veie til Norden. Ad hvilken vei — over Tyskland eller over England — er i hvert enkelt tilfælde umuligt at afgjøre. I begyndelsen ialfald fik man alt sligt over England; derom vidner ord som *alamandr* („mandel“, engelsk *almond*) og *gingibráð* („ingefærbrød“, engelsk *gingerbread*), der begge er laante fra engelsk.

Ligedan som med varerne var det med haandverkerne. Nidaros domkirke f. eks. er bygget efter engelsk mønster og sikkerlig ogsaa af engelske bygmestere og stenhuggere. Og saaledes var det vistnok ogsaa i mang-

---

[1] Se især Richard 2's tid (*Rotuli Scotiæ in Turri Londinensi asservati I—II*).

[2] Et halvt pund malt værdsattes 1354 i Smaalenene til en halv mark (D. N. IX n. 151). Malt indførtes forresten ogsaa fra Tyskland i beg. af det 14de aarh. (*Haakon 5's retterbod om udlændingers kjøb og varers salg, N. G. L. III s. 143*).

foldige andre tilfælde. Ett haandverk synes — uden at jeg kan paavise grunden — længere end noget andet at have været drevet af englændere, nemlig klokkestøbningen. Hvordan det var med de ældste kirkeklokker, ved jeg ikke. Men senere ca. 1195 hører vi f. eks. om en islænding, som kjøbte klokker i England[1]. Og Haakon 5 testamenterede til Olafskirken paa Avaldsnes „en stor klokke, som var støbt i England“[2].

Over hundrede aar senere finder vi endnu engelske klokkestøbere i Bergen. Blant dem, som led tab ved Vitaliebrødrenes overfald 1393, var der saaledes en *Thomas* „klokkestøber“ (*Belyetere*). Og 1443 sluttede erkebispen af Nidaros og biskopen af Bergen kontrakt med nogle engelske kjøbmænd om, at de skulde sende en duelig klokkestøber over til Bergen for at støbe én stor og to smaa klokker[3]. Men her som i alt andet har vel hanseaterne trængt englænderne ud af konkurrencen. Derfor er dog Englands betydning for Norge lige stor. England var for os bringeren af aandelig og materiel kultur, mest naturligvis i den tidligere del af middelalderen. Senere laa dets betydning især i, at det var en konkurrent, en modvægt mod hanseaterne.

---

[1] Hrafn Sveinbjørnssøns saga (i Sturlungasaga, ed. Vigfusson II s. 280).

[2] D. N. IV n. 128 (s. 122).

[3] D. N. VII n. 413.

B.

Norges frembringelser paa det engelske marked.

Norge har altid — i middelalderen vel forholdsvis mere end i vore dage — været et fattigt land, ett af dem, som naturen har udstyret karrigst i Europa. (Det var med fuld ret, at Haakon Magnussøn sagde, at udenlandsk pragt og fremmede sæder ikke passer „for dette fattige folk"). Men det var mest selve jorden, som var ufrugtbar og gold. I havet rundt kysterne laa Norges rigdom: med skreid, med sild og med alskens hvaler og seler. Dette har, tror jeg, havt den allerstørste betydning for vort land. Nordmændene blev ikke som danskerne og svenskerne et fortrinsvis agerdyrkende folk (endnu mindre i middelalderen, hvor landbruget stod saa lavt, end i vore dage). Alle disse mængder af skreid og sild var for store til, at de kunde fortæres i landet selv. Der maatte blive nok igjen til at udføres til udlandets havne og sælges dér. Og samtidig lokkede fisken hvert aar skarer af fremmede op til Norge, folk som i landet selv kjøbte vore frembringelser og førte dem ud til Europa. Saaledes blev det fattige Norge, som laa i en afkrog af verden, alligevel ikke udestængt fra det store Europa. Tvertimod — mere end baade Danmark og Sverige — stod vi stadig i den livligste forbindelse med udlandet, med Vesten og med Syden. Og deri var fisken skyld. Foruden den tørrede skreid og sild var der ogsaa en hel del andre varer, som man fornemmelig fik fra Norge — og over Norge fra Island — i middelalderen. For størstedelen var det de samme artikler, som vi endnu udfører: saasom tran og pelsverk etc. Tømmer, som nu spiller hovedrollen ved siden af tørfisk, fik først sin betydning

mod slutningen af middelalderen. Noget, som nu ikke spiller nogen rolle længer, var derimod jagtfalke.

En god oversigt over Norges udførsel i middelalderen faar vi i Tristramssaga (kap. 18). „Der kom“, fortæller sagaen, „en dag seilende et stort havskib til landet (d. e. Frankrige) og kastede anker under kastellet. Folkene var drevne didhen fra det fjerne Norden, norrøne kjøbmænd med mangehaande varer: graaverk, hvidskind, bæver, sort sobel, tandvare (d. e. hvalrostænder), bjørneskind, høge, graafalke og mange hvidfalke, voks, huder, bukkeskind, skreid, tjære, tran, svovel og alskens norrøne varer“[1]. Dobbelt interessant og oplysende er dette sted, naar vi hører, at det ikke findes i den franske original (som kun taler om falke fra Norge). Det er noget, som oversætteren har sat ind paa egen haand.

Længe før tørfisken havde begyndt at spille nogen rolle paa verdensmarkedet, havde man fra Norge faaet to ting i Europa, — nemlig jagtfalke og pelsverk.

Jagt med falke og høge er endnu en yndlingssport hos halvvilde folk — som i Afghanistan og Sudan. I Europa derimod er den ophørt for et par hundrede aar siden[2]. Men i middelalderen blev den regnet for tidens ædleste sport og dreves af fyrster og adel, af herrer og damer. For borgere og bønder var denne jagt forbudt under svære straffe. Som jagthunde i vore dage — ja endnu høiere — var falkene skattede i middelalderen. Og de ædleste falke kom fra Norden. Især var den

---

[1] Prof. G. Storm har velvillig gjort mig opmerksom paa dette sted.

[2] Den sidste mere bekjendte ynder af denne sport var markgrev Albrecht af Ansbach i begyndelsen af forrige aarhundrede.

islandske falk (*falco candidus*) anseet. Som ellers i Europa var ogsaa i Norge falkefangsten et kongeligt regale. Kronen eiede alle gaasehøge og falke, som værpede i fjeldene[1]. Kun som en særlig gunst fik erkebispen lov til at kjøbe „geirfalke, graafalke og gaasehøge"[2]. Men ellers var det — som sagt — kronen, der havde eneretten til al falkehandel. Ogsaa fra Island fik kongerne falke. Haakon Haakonssøn pleiede ofte at sende fuglefængere did[3].

Rundt om i Europa — ja endnu videre — var de nordiske falke kjendte og efterspurgte. Den handel, som blev drevet med dem, kan ikke have været liden. Helt ned til den „Babyloniske sultans lande" sendte Magnus Smek sine falke[4]. Og i Lübeck var der 1378 et handelshus, som opdrættede norske falke og solgte dem videre til Nürnberg, til Venedig og lige til Alexandria[5]. Til England synes der især at have gaaet en ikke liden udførsel af falke. I 1160-aarene har vi bl. a. ikke saa faa eksempler herpaa[6].

---

[1] N. G. L., *Frostathingsloven* XIII k. 5 og *Magnus Lagabøters nye landslov*, VII k. 52.

[2] N. G. L. II s. 471.

[3] Royal Letters of Henry 3, I s. 216—17 og s. 486 (breve fra kong Haakon 3).

[4] D. N. VII no. 202. Pave Clemens 3 tillod Magnus Smek — paa hans ansøgning — i tre aar at sende falke (til salg) „*ad terras per soldanum Babilonie*", naar derved ikke tillige forbudne ting tilførtes kristendommens fiender.

[5] C. W. Pauli „Lübeckische Zustände im Mittelalter," I s. 142.

[6] *Publications of the Pipe Roll Society*, bind VI s. 28 og 66. I aarene 1162—63 betalte saaledes den engelske konge 43 £ 5 s. 1 d. til dækkelse af udgifterne for et skib, som han havde sendt til Norge for at kjøbe høge og falke. Samme aar faar en navngiven person 40 mark for at kjøbe høge i Norge.

De nordiske falke og høge spillede dog en endnu større rolle som gaver end som handelsvare. Naar de norske konger skulde forsikre fremmede monarker om sit venskab, havde de ingen bedre maade at gjøre det paa end ved at sende dem høge og jagtfalke. Thi i Norge var jo disse fugle lette at faa fat paa og vel tillige billige af pris. Men i udlandet „satte man dem høiere end sølv og guld“, som Haakon Haakonssøn engang skrev til Henrik 3[1]. Dette var ikke saa overdrevent endda, naar vi hører om de priser, som blev givne for dem. De dresserede falke, som blev sendte fra Lübeck til Alexandria, kostede ikke mindre end 28 guldgylden stykket. En almindelig jagtfalk kostede 1294 i England 10 shilling[2]. Norske falke var vistnok mange gange dyrere. 1203 overlod f. eks. Johan uden land et større jordegods („*76 solidatas* og *2 denariatas*“ jord) til en vis Brian de Therefeld mod, at han aarlig skulde sende en norsk høg til den engelske konge[3].

Middelalderen trængte endnu mere *pelsverk* end vor tid. Kjoler, kaaber, kapper og overkast til de fornemme herrer og damer maatte altid være forede og kantede med pelsverk — helst med hermelin —, naar de skulde være rigtig fine. Desuden havde man i middelalderen hverken Amerika eller Sibirien, men kun Rusland og Norden til at forsyne markedet; saa man kan forstaa, at Norge i pelsverkshandelen har spillet en større rolle før

---

[1] *Royal letters of Henry 3*, I s. 486.

[2] Rogers I s. 642, 643.

[3] *Rotuli Chartarum* (1199—1216) s. 106 b.

i tiden end nu. Det kan heller ikke have været saa ganske lidet skind, som kom fra Norge. Alle herjetogene til Bjarmland foretoges væsentlig for skindets skyld. Og de norske konger og høvdinger fik fra Arilds tid hvert aar sin finneskat, som især bestod af bæver og sobel samt *askraki* (et uforklaret ord). Desuden fik man fra Norge hermelin, bæver, graaverk, selskind, oterskind og isbjørnskind[1]. Det meste norske skind gik vistnok til England. Det russiske blev af hanseaterne udført fra kontoret i Nowgorod og gik især til Mellem-Europa[2]. Et gammelt vers fra England, som regner op, hvorfra man fik de forskjellige varer, siger:

Aurum mittit Arabs; species et thura Sabæus.
Arma Scythes, oleum palmarum divite silva
Pingue solum Babylon, Nilus lapides pretiosos.
Seres purpureas vestes, Galli sua vina;
Norwegi, Rusci, varium, griseum, sabelinas[3].

Da Thore Hund flygtede over til England, til Knut den store, havde han med sig en rig skat af graaverk, bæver og sobel, udbyttet af hans sidste Bjarmelandsfærd[4]. Og i Chester maa der paa William Erobrerens tid have været drevet handel med nordisk pelsverk, især — som det synes — med hermelin[5].

---

[1] Allerede Ohtere taler om finneskatten (kong Alfreds Orosius). Se desuden Egils saga k. XIV, samt Tristramssaga k. 18 og retterboden af 1316 (N. G. L. III s. 119).

[2] Se Stieda „Revaler Zollbücher“, indledningen.

[3] *Liber Custumarum* I s. 9 (udg. af Riley i „*Munimenta Gildhallae Londoniensis*).

[4] „Olaf den helliges saga“ (i „*Heimskringla*“) k. 149.

[5] *Doomesday Book* I s. 262: *Civitas de Cestre — — — — Haec ciuitas reddebat de firma XLV libras et III timbres pellium martrinium* (d. e. hermelin, se Du Cange).

Senere ned gjennem tiden har vi heller ikke saa faa eksempler paa skindudførsel til England. Saaledes røvede hanseaterne omkring 1400 to engelske skibe, som kom fra Norge lastede bl. a. med graaverk (*werke* og *wilde werke*)[1].

Hvad prisen paa skind angaar, saa har vi fra Norge og Island kun faa opgaver, som kan tjene til sammenligning med udlandet. 6 ræveskind takseredes paa Island omkring 1200 til 1 øre[2]. Erik Magnussøns retterbod af 1282 fastsatte: „*Skinnarar er þeir gera timbr marskinna. take fyrir tua aura. tuer ærtughar fyrir timbr huitra skinna. æyri fyrir timbr graaskinna. ok fae sealfur allan kost till . . . . siau aura fyrir kappruns fooðr af huitum skinnum hinum bestu. en mork fyrir graskins hufu hina bestu*“[3]. (I de to sidste tilfælde synes de høiere priser at vise, at der her er tale om skindet, som sælges færdig forarbeidet, medens de andre takster kun angaar forarbeidelsen).

Fra udlandet og især fra England har vi paa denne tid ingen prisangivelser, som paa nogen maade lader sig sammenligne med disse faa og intetsigende norske oplysninger. Men vi tør sikkerlig antage, at prisen paa skind har været mange gange mindre i Norge end i udlandet. (1407 f. eks. kostede 100 ræveskind i Brügge 15 preussiske mark[4], d. e. ikke fuldt 2 kroner per stykke, altsaa fire gange mere end ræveskind paa Island, som 1200 værdsattes til 1 øre for 6, d. e. 1/2 krone per stykke).

[1] Hakluyt: „*Principal Navigations*“ I s. 167 og 168.
[2] *Grágás*, kjøbebalken k. 85.
[3] *N. G. L.* III s. 14, jfr. s. 220—221.
[4] Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte“, s. 260. *1 preussisk mark à 24 scot* var 1407 = Thaler 3 Silbergroschen, (Hirsch, s. 241).

Blant alle de mangfoldige fiske,[1] som findes i havet rundt Norges kyster, er skreiden eller torsken den vigtigste. Med en ellers ukjendt regelmæssighed kommer den hvert aar til bestemte tider ind imod land for at gyde sin rogn. Til dens fangst kræves der ikke andet end de allersimpleste redskaber, snor og krog. Derfor er ogsaa skreidfisket lettere at drive end noget andet fiske. Og saa langt vor historie rækker tilbage, hører vi ogsaa om, at folk har benyttet det. I alle dage har det største skreidfiskeri i Norge foregaaet i Lofoten. Did sendte alt paa Harald Haarfagres tid Thorolf Kveldulfssøn sine mænd for at fiske[2]. Fra alle landets kanter strømmede der folk sammen „til Vaagestævnet". Paa Olav den Helliges tid var fisket fuldt udviklet, og en stor flaade samledes hvert aar i Vaagen[3]. Snart opstod der vist ogsaa en handelsplads inde i Vaagen. Ialfald lod kong Eystein Sigurdssøn bygge en kirke og reise boder der, forat fattige folk kunde finde underhold og hjælp[4]. Ogsaa ellers langs Norges kyst er der sikkerlig fra gammel tid af drevet skreidfiske, især syd for Lofoten udenfor Haalogaland. (Er de ældgamle handelspladse ved Haalogalandskysten, Bjarkø og Torgar, komne op for fiskets skyld — eller kanske paa grund af handelen med Finnerne?). Ligeledes var der udenfor Søndmøre og Romsdalen fra gammel tid af flere fiskevær, f. eks. *Grip*, som omtales allerede før 1350[5]. Finmarksfisket var ogsaa kjendt

---

[1] Angaaende fiskeriernes historie se afdøde statsraad Ludvig Daaes afhandling i prof. Lieblein's „Norden", bind 3.
[2] Egils saga.
[3] Olaf den Helliges saga k. 132 (i *Heimskringla*), fortællingen om Asbjørn Selsbane.
[4] „*Heimskringla*": „Sigurd, Eystein og Olafs saga", k. 15.
[5] D. N. IX no. 108 (1338).

og søgt i middelalderen. Alt i det 14de aarhundrede er det vel begyndt at drives. Vi har før hørt, at englænderne begyndte at søge did omkring 1420. Ogsaa rundt Islands kyster foregik der lige fra den første bebyggelses tider et ikke ubetydeligt skreidfiske. Meget af fisken gik sikkerlig til Norge. (I det 14de aarhundrede maatte Islandsfarerne betale tiende og told af skreid, tran, svovel og vadmel)[1]. Nogen særdeles stor betydning for Norge har dog dette fiske aldrig havt. For Europas husholdning blev det først af vigtighed, siden englænderne i begyndelsen af det 15de aarhundrede begyndte at søge did.

Ligefra de ældste tider har man i Norden forstaaet at lade skreiden tørre i vinden og derved at gjøre den skikket til opbevaring og udførsel. Dét viser selve ordet torsk, som egentlig betyder „tørret fisk"[2].

Allerede Thorolf Kveldulfssøn, hører vi, sendte et skib over til England med skreid for istedet at tilforhandle sig hvede og klæde. Men først med Bergens grundlæggelse begynder tørfiskens store betydning for Norge og for Europa. Bergen blev det store oplagssted for Lofotens tørfisk, stapelpladsen, hvor der fandtes „en saadan masse tørfisk — eller som den kaldes skreid — at det overgaar alt maal og tal", som den ukjendte forfatter fortæller, der har skrevet om danskernes korstog til det Hellige land[3]. Og for hvert aar kom der en stadig

---

[1] D. N. II no. 235 (1340) og N. G. L. III s. 215 (1383).

[2] Torsk (oldn. *þorskr*, tysk *Dorsch*) er nemlig urbeslægtet med russisk *treskà* „stokfisk", som igjen hænger sammen med roden *ters-* „at tørre" („*Indogermanische Forschungen*", udg. af Brugmann og Streitberg, V s. 72).

[3] „*Anonymus de profectione Danorum in terram sanctam*" (i Langebek's „Scriptores", V).

voksende flaade af skibe fra alle Nord-Europas lande til Bergen for mod deres eget lands frembringelser at tilbytte sig tørfisk. Alt Sverre klagede over al den skreid, tyskerne tiltuskede sig mod vin og andet unyttigt kram — til landets ruin og fordærv[1]. Og den samme klage gjentager Haakon 5[2]. Selve denne unyttige frygt viser mere end noget andet, synes mig, hvor betydelig handelen var. Og hver gang engelske skippere fik leide for at seile til Norge, var det — som det næsten altid udtrykkelig staar tilføiet — for at kjøbe stokfisk. For tørfiskens skyld var det, at hanseaterne og englænderne blev konkurrenter i Norge, saa at englænderne tilslut maatte forlade Bergen og søge sig et nyt marked paa Island.

I det hele tror jeg, vi maa sige, at tørfisken spillede en større rolle i middelalderens husholdning end nu i vore dage. Mellem-Europa og England, hvorhen det meste gik, var jo dengang katholske lande, som trængte fisk til fastedagene. Desuden var samfærdselsmidlerne ubekvemme og veiene daarlige; saa fersk fisk kunde ikke blive daglig kost ligesom nu, især ikke om vinteren. Folk maatte nøie sig med sild og tørfisk, som kom paa hver mands bord — fra fyrsten og ned til den fattigste bonde. Hvilke mængder, som gik med om aaret, kan vi forstaa, naar Edward 1 ved en enkelt leilighed alene kunde bestille: 10 000 torsk og 20 000 stokfisk foruden 20 læster røgesild og 20 barrels stør[3]. Hvad som brugtes i det daglige i England, giver biskopen af Herefords regnskabsbøger (1289—90) os et godt begreb om. Vi ser, at det især var i vintermaanederne, man spiste tørfisk. Fra be-

[1] Se Sverres tale i Bergen, 1186.
[2] N. G. L. III s. 118.
[3] „Parliamentary writs and writs of military summons" II, s. 129.

gyndelsen af november til slutningen af mars kjøbte biskopen hver uge sine reglementerede 24 stykker tørfisk, — for 2 s. 6 d. Til julen blev der naturligvis gjort større indkjøb, — for hele 27 sh.[1] Og ligedan var det vist i de fleste huse. Rogers, som bedre end nogen kjender Englands næringsliv ned gjennem tiderne, siger ogsaa: „Den vigtigste fisk i vore forfædres husholdning var næst efter silden de forskjellige slags haard-, salt- eller stokfisk, som blev indkjøbt til huset om vinteren og vaaren“[2]. Og næsten al den tørfisk, Europa brugte, kom fra Norge. Derom vidner noksom ordet „*Bergevisch*“, som var det navn, tørfisken almindelig gik under i handelen[3].

Foruden som tørfisk bruger man jo nu i vore dage at tilberede torsken som klipfisk (det vil sige, man flækker og salter den og tørrer den siden). Denne tilberedelsesmaade kom først i brug i det 17de aarhundrede. Tøndesaltet torsk synes derimod at have været kjendt siden meget lang tid tilbage og at have været meget almindelig brugt. Den kaldes nemlig slet og ret „salt fisk“ i modsætning til salt sild, salt makrel, salt gjedde etc.[4] Hvorvidt nordmændene selv i middel-

---

[1] „Household Expenses of Richard de Swinfield, bishop of Hereford“, I (se s. 4, 17, 26, 28, 31, 35, 53, 54).

[2] „History of agriculture and prices in England“, I s. 616.

[3] Tørfisken kaldtes i England foruden med det almindelige latinske navn *piscis durus: stockfish, mulvells, morucae, ling, melyng, grelyng, codlyng.* Desuden skjelnede man overalt mellem de forskjellige størrelser af tørfisken (Rogers I s. 616). *Bergevisch* kommer først i brug mod slutningen af det 14de aarhundrede.

[4] Eks. „*The Babees Boke*“ — fra ca. 1450 (udg. af *Early English Text Society* 1868), s. 173:

Mustard is metest with alle maner salt herynge,

alderen har forstaaet at tøndesalte torsken, kan jeg dog ikke sige, da det kun er fra udlandet, vi hører om „saltet fisk" (eller torsk).

I England brugte man ogsaa meget en fisk, som kaldtes *hake* og ifølge indholdsfortegnelsen til „Hanseakten aus England" skal have været en sort „saltet stokfisk". Men dette er næppe rigtigt. Mätzner i sin „Altenglisches Wörterbuch" har vistnok ret, naar han oversætter *hake* med „strandgedde" (*merlucius vulgaris*). En anden sag er det, at den godt kan have været saltet.

Det vilde have havt sin store interesse, om vi fra middelalderen havde havt nogen nærmere underretning om skreidfisket ved Lofoten. Var det de indfødte Nordlandsfiskere, de som havde fisket skreiden, som selv bragte den til Bergen? Eller indfandt bergenserkjøbmændene sig ved Vaagestævnet og opkjøbte fisken der? Dette er spørgsmaal, som jeg ikke med fuld sikkerhed ved at besvare. Men saa meget er vel ialfald vist, at det var de norske kjøbmænd, som kjøbte tørfisken paa første haand, for saa siden igjen at sælge den til de fremmede. Noget andet, som vi ogsaa ved meget lidet om, er tørfiskens pris. Hvad kostede skreiden paa selve fangststedet, og hvor meget solgtes den for i Bergen? For Lofottorsken har jeg i det hele ikke fundet nogen prisopgave i Norge. Angaaende den islandske skreid kan jeg kun meddele følgende: omkring 1200 takseredes 100 (d. e. 120) tørfisk (*hundrat skarpra fiska*) til i det høieste 5 øre[1] (d. e. 12

Salt fysche, salt Congur, samoun, with sparlynge,
Salt ele, salt makerelle, & also withe merlynge.

„*Salt fysche*" synes her tydelig at maatte betyde „salt torsk". Jfr. ogsaa „Hanseakten aus England", no. 324 § 2.

[1] Diplomatarium Islandicum I no. 85. Tørfisken solgtes i Norge almindelig efter *læst, merkrlag* (d. e. 1 marks værdi) eller efter

shilling engelsk)[1]. En læst islandsk skreid synes omkring 1400 at have kostet mindst 7 £ 15 sh. i Bergen[2].

---

hundrede. 1 *læst* gammelnorsk vægt var = 12 skippund eller 2613 skaalpund (almindelig pundvægt). I England solgtes tørfisk i større partier i regelen efter hundrede (d. e. 120) og undertiden efter *quarterium.* (1 *quarterium* var omtrent = 2000 pund, se Stieda i indledningen til *„Revaler Zollbücher“*, s. CXVIII—CXIX). I Hansestæderne regnedes tørfisk efter *„hundrede“* (*centner*).

[1] Omkring 1200 var der vistnok endnu — praktisk talt — ingen forskjel mellem gangbar mynt og rent sølv. Og naar 1 mark svarede til 15 sh., saa bliver 5 øre omtrent = 12 sh. (Jfr. Schive s. XI: „Før det 13de aarhundrede var sølvet næppe under 14lødigt“).

[2] Denne beregning er dog ikke sikker. Sagens sammenhæng er følgende: 24 juli 1375 erkjender Margrete Viljamsdatter i Skapten, at hun skylder Thomas Buknam 1920 gode helgelandske skreid samt 6 pund engelsk, hvorfor han aarlig skal oppebære af hendes gaard Duvehus i Skapten 1 pund engelsk, ligesom hun derhos skal betale ham 1 £ aarlig, og hvis ikke dette sker, kan han tage gaarden i brug for den værdi, forstandige mænd sætter den til, indtil pengene er betalte; imidlertid skal dog Margrete vedligeholde gaarden. 3 aug. 1388 overlader Sigurd Unassøn Duvehus i Skapten til Thomas Buknam for den gjæld, hans frændkone Margrete Viljamsdatter stod i til Thomas. 6 feb. 1392 bevidner lagmanden og fogeden i Bergen, at Thomas Buknam har tilbudt Duvehus til salg til Bergens fehirde, men at denne ikke vilde kjøbe det paa grund af husenes brøstfældighed, hvorimod han paa kongedømmets vegne tillod Thomas at sælge gaarden til hvem han vilde. 2 mars 1392 sælges nu Duvehus for én læst islandsk skreid til Erik Rogvaldssøn. 1410 endelig erkjender denne sidstes søn, at hans fader havde aftalt salget af Duvehus med Munkelivs abbed for 7 pund engelsk og en gjenstand af sølv, som veiede 1 lødig mark (d. e. 15 sh. engelsk). Men nu da faderen er død, eftergiver han paa sine egne og sin broders vegne de 3 pund engelsk samt sølvet,

Fra udlandet derimod har vi en hel række opgaver over tørfiskens pris. I London skjelnede man — kan vi se — mellem fire sorter. Ifølge en retterbod fra Edward 1's tid skulde prima vare (*lengestokfisshe*) koste 1 penny for stykket, secunda vare (*mulvelstokfisshe*, ogsaa kaldet *mulvella*) 3 quadranter og den tredje sort 1 obol; af den sletteste vare fik man tre for én obol[1].

I Hereford, som laa inde i landet, fik man tørfisken fra de store markeder, især i Gloucester. Ofte maatte den endog bringes paa hesteryggen. Den blev derfor noget dyrere end i London. I begyndelsen af vinteren (1289—90) fik man 24 stokfisk for 2 s. 6 d. (d. e. $1^1/_4$ d. per stykke). Efter jul blev den lidt dyrere. Da kostede fisken mellem 2 og 3 d. stykket, og mod slutningen af mars var prisen endog steget til 4 d.[2] I det 14de aarhundrede steg prisen fremdeles betydelig, lige til 5 d. stykket (1370), naar man kjøbte i partier (for 120

mod at hans forældres navne indføres i klosterets aartidebog (D. N. XII no. 108, 118, 119, 122, 124 og 147). Vi ser heraf, at „Duvehus" 1392 blev solgt for én læst islandsk skreid (*eina lest flatningh medh gildan Islenzkan fisk*). Og nogle aar senere solgtes det igjen for 7 £ 15 sh. Husets værdi kan ikke være stegen, men maa snarere have sunket i disse aar. Følgelig blev én læst islandsk skreid omkring 1400 i Bergen vurderet til mindst 7 £ 15 sh. engelsk.

[1] Liber Custumarum I s. 119 (i „*Munimenta Gildhallæ Londoniensis*", udg. i *Rerum Britannicarum medii ævi scriptores*): „*lengestokfisshe meliorem pro 1 denario, mediocrem videlicet mulvelstokfisshe pro III quadrantibus, et minorem pro obolo, salvo croplenge, de quibus III meliores pro obolo*". Efter en anden opgave fra Edward 1's tid solgtes den bedste stokfisk for $1^1/_2$ d. stykket. *Liber Albus*, s. LXXIX (i Munimenta Gildhallae Londoniensis I).

[2] Household Expenses of Richard de Swinfield, biskop of Hereford I s. 4, 17, 26, 28, 31, 53, 54, 69. II s. XLVIII.

stykker — 50 s.)[1]. Paa priserne i England og i Tyskland synes der ikke at have været nogen betydelig forskjel; dog var vist fisken i Tyskland noget billigere — efter forholdene i Danzig og Hamburg at dømme[2].

Silden har ikke som torsken sine faste gydepladse, hvorhen den atter og atter vender tilbage ned gjennem tiderne. Den kan holde sig i aarrækker, ja i aarhundreder paa ett og samme sted, men saa pludselig forsvinder den for igjen at dukke op et andet sted. Saaledes var det med de rige fiskerier ved Falsterbod og Skanør, og saa var det ogsaa i Norge. Der har sikkerlig altid været drevet sildefiske her i landet, men paa forskjellige steder[3]. I de ældste tider søgte sildestimene især ind imod Nordland; men ogsaa paa Søndmørskanten drev man sildefiske. Thorolf Kveldulfssøn drev sildefiske og skreidfiske i Vaagen, og hans broder Skallagrim, som boede paa Vestlandet, fór ofte i sildefiske om vinteren. Paa Sverres tid blev der ogsaa drevet et betydeligt sildefiske i det sydlige Norge. Alt tidlig maa silden have spillet en stor rolle i vore forfædres husholdning, naar man kunde anse det for en landsulykke, at sildefisket mislykkedes, og naar kardinal Wilhelm af Sabina tillod, at folk fiskede sild paa helligdage, hvis stimen kom mod landet[4]. Endnu

---

[1] Rogers II s. 552—556.

[2] Henrik 4 betalte 1399 i Danzig ved forskjellige leiligheder: 11 mark 13 scot for 9 hundreder; 9 mark 9 scot for 3 hundreder, og desuden *„pro C stocks wynterfissh 26 s. 8 d., pro C stocks halfwaxen 18 s.“* (stocks ɔ: 1 hundrede), [*„Expeditions of Henry of Lancaster“* s. 42, 97, 31]. Se desuden: *„Das älteste Hamburgische Handlungsbuch“*, ed. Laurent s. 13 og s. 81, samt Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte“, s. 246—247.

[3] Ang. sildefiskets historie se Daae i „Norden“, 3die bind, s. 191 ff.

[4] Haakon Haakonssøns saga (udg. af Unger) k. 282.

ser vi dog ingen spor til, at der er udført noget sild fra Norge, eller at udlændinger har besøgt vore sildefiskerier. Dette begyndte først, da silden mod slutningen af det 13de aarhundrede viste sig ved Bohuslenskysten[1]. Baade kom silden her sikkerlig i meget større stim end før til landet, og Bohuslen laa jo desuden særlig bekvemt for de fremmede, især tyskerne. Dertil kom, at silden tidligere havde søgt til landet om vinteren og tidlig paa vaaren[2]. Fisket ved Bohuslen derimod maa have foregaaet mod slutningen af sommeren, — vel snarest i august og september —; og det var jo en ganske anderledes bekvem tid for de fremmede. Nok er det, lige fra første stund af ser vi baade tyskere, englændere og nederlændere komme hid for at fiske sild. 1288 skriver erkebispen af Bremen til hertug Haakon (som havde Østlandet under sig), og bad ham om ikke at afkræve bremerskuderne større afgift end før ved sildefiskerierne[3]. Fire aar senere fik bremerne igjen en lettelse i sildetolden[4].

Ogsaa de andre Hansestæder fik lignende begunstigelser. 1288 (ell. 89) blev de midlertidig fritagne for at betale landvarde ved sildefisket, indtil kong Erik havde betalt de penge, han skyldte dem. Og 1306 fik Lübeck atter det samme privilegium paa to aar.

[1] Ogsaa i Karmsund og i fjordene mellem Stavanger og Bergen var der — ifølge Peder Claussøn — fra gammel tid af et rigt sildefiske, som varede ved indtil 1560 (Peder Claussøn „Samlede Skrifter“, udg. af prof. G. Storm, s. 272).

[2] At sildefisket tidlig i middelalderen foregik om vaaren, har Daae paavist (s. 192). De engelske skibe, som 1312 blev beslaglagt i Viken ved begyndelsen af høsten, synes at vise, at fisket her foregik ved denne tid.

[3] D. N. V no. 14.

[4] D. N. V no. 19 og 20. Se ogsaa Munch IV, 2 s. 147 og 241.

Ogsaa nederlænderne var om sig i samme anledning. Den svenske hertug Erik tilstod 1314 visse friheder til indbyggerne af Kampen, som besøgte hans territorium[1] under sildefisket. Og i hele det 14de aarhundrede maa englænderne have drevet et temmelig betydeligt sildefiske i Viken. Vi har før, ianledning af mordet paa sysselmanden i Viken 1312, omtalt alle de engelske skibe, som dette aar blev arresterede i Viken, mindst seks stykker. Og mod slutningen af aarhundredet, under urolighederne da, var der heller ikke saa faa engelske skibe, som blev plyndrede af hanseaterne.

Hvor stort udbytte sildefisket har givet i den ældste tid, er naturligvis umuligt at bestemme. Men det kan ikke have været lidet, om det end ikke var saa stort som i det 16de aarhundrede, da Peder Claussøn taler om sildefisket paa „Viigssiden" og om de „mange Tusinde Skib aff Danmarck, Tyskland, Frijsland, Holland, Engeland, Skotland og Frankrige", som hvert aar seilede did for at kjøbe og udføre sild, „og finge alle overflødig nock"[2].

Den norske sild blev tørret ligesom skreiden og forhandlet i flettede kurve (*meisasild*). Den kunst at salte silden blev først opfundet i det 15de aarhundrede[3], og at røge silden kan man heller ikke have forstaaet i Norge. Retterbøderne taler nemlig om sildeindførsel

---

[1] Erik indehavde Nordre-Halland; men naar folk fra Kampen seilede did, siger det sig selv, at de ogsaa kom til det norske fiske ved Bohuslenskysten, Munch IV, 2 s. 626 f. Brevet er udstedt i Oslo (*Dipl. Svecanum*, No. 1979).

[2] Peder Claussøns samlede skrifter, s. 273.

[3] Af hollænderen W. Beukels (1416); se Daae i „Norden", III s. 200.

til Norge[1]. Man vilde vel sagtens ikke have indført sild, hvis det havde været samme sort som den, man kunde faa hjemme. Den udenlandske sild maa da have været røget eller, som man almindelig kaldte det, „rød sild“[2].

Hvad sildepriserne angaar, saa ved vi noget bedre besked paa dem end med hensyn til skreiden.

Den indenlandske sild blev solgt efter meis eller læst. Retterboden af 1302 siger, at „naar *meisasild* (d. e. en meis sild) gjælder 10 ørtuger, skal 4 sild sælges for 1 penning“[3]. Følgelig skulde der gaa 400 sild paa en meis. Men da man vel har faaet rabat i større partier, er det ikke urimeligt, at meisen har indeholdt en 5—600 sild, hvilket er det samme, som en engelsk tønde (*cade*) skal have rummet[4]. (Meis var dog vist ikke noget fuldstændig fast maal. I Tyskland og Danmark havde man baade smaa og store meiser). Den røgede sild var i alle tilfælde adskillig dyrere. Paa Haakon 6's tid (1370—80), da dog prisen var steget betydelig, takseredes en tønde (*tunna*) udenlandsk sild til 3 mark tønden[5] (1 meis kostede altsaa 7 gange saa lidet som

---

[1] N. G. L. III s. 123 og 125 (1316) og Haakon 6's retterbod s. 205 (og 208). S. 122: *Skolu vtlenszkir menn hafa uppskipat innan atta dagha hit seinasta. j bryggiu buð. malt. mioll. rugh. hveite. flur. sild.* S. 205 (og 208) nævnes sild blant „*utlenzskar varnenger*“.

[2] Røgesild kaldes paa tysk *buckink* (nht. *Bückling*), latin: *ruburnus, rustupa* eller alm. *allec rubrus* („rød sild“). I England omtales den første gang i slutn. af 13de aarh. (1289: „*Household expenses of Richard de Swinfield*“).

[3] N. G. L. III s. 43; (1302).

[4] Rogers I s. 610.

[5] N. G. L. III s. 205 (og 208). Taksten er i denne retterbod sat efter forngilde penge (= $^1/_8$ af det rene sølvs værdi).

1 tønde røgesild). En læst tysk sild kostede 1420 i Norge 50 preussiske mark[1] eller omkr. 405 kroner. En tønde, som var 12delen heraf, skulde da koste omkr. 34 kroner.

I England var prisen paa sild per tusind (d. e. 1200) mellem 1260 og 1300 omtr. 5—7 sh. 1350 var den steget indtil 13—14 sh., og omkring 1400 var den ca. 18 s.[2]. (Dette bliver noget dyrere end i Norge, hvor 1 meis (à 5—600 stykker?) 1302 værdsattes til 10 ørtuger, hvilket vilde svare til $4^1/_2$ à 5 sh. engelsk for 1200). Paa røgesild var prisen i England noget vekslende. 1289 kostede 300 stykker i Hereford 3 s. 6 d.[3]. Og 1329 solgtes 1 tusind for 8 s. 4 d.[4].

Til slutning — noget som jeg desværre ikke kan besvare —, men et spørgsmaal, som dog paatrænger sig En. Hvilken rolle spillede den norske sild i udlandet, og hvilken pris havde den i sammenligning med andre fremmede sildesorter? De skaanske sildefiskerier var visselig de rigeste i middelalderen. Men mon ikke de norske kom derefter som nummer to?

Ved siden af skreidfisket og sildefisket blev der rundt om langs kysterne, inde i fjordene, paa elvene og i indsjøerne drevet alskens fiske, men intet, som kunde maale

[1] Hirsch: „Danzigs Handels- u. Gewerbegeschichte", s. 246. (Prisen findes opført i Danzig).

[2] Rogers I s. 641.

[3] Household Expenses of Richard de Swinfield, s. 25, l. 7.

[4] Rogers II s. 555 II. I Hamburg kostede én tønde sild 1369: 3 schilling og 2 sch. og 32 d.; 1 læst kostede 17 mark. („Das älteste Hamburgische Handlungsbuch", ed. Laurent, s. 28 og 66). I Danzig var priserne per læst: 1395—15 m. 8 scot, 1399—8 m. 22 sc., „skaansk sild" 1400—6 m. og 1402—12 m.; „bornholmsk" 1400—4 m. 6 sc., 1403—6 m. 1 *cade* „røde sild", 1391—1 mark (Hirsch s. 247).

sig i betydning med fiskerierne i Lofoten og ved Bohuslen. Vigtigst synes kveite-fisket at have været[1]. Af kveiten eller helleflyndren brugte man at tørre de yderste og fedeste dele og desuden stykket indenfor (indtil midtpartiet). Slig tørret kveite (oldn. *rafr* "de fede dele", *reklingr* „sidestrimlerne") var et almindeligt næringsmiddel i gamle dage og omtales som saadant baade i den ældre Frostathingslov[2] og i Bjarkøretten[3]. Ogsaa paa Island brugtes den meget[4].

Der maa ogsaa være udført en del kveite alt tidlig i middelalderen, siden baade rav og rekling nævnes som udførselsartikel alt i retterboden af 1316. (Der skulde betales samme told af den som af skreid og lyse). Hvad prisen angaar, saa kan jeg nævne, at 1325 solgtes 6 stykker rav og 1 kværn for 1 mark i Oslo[5].

Men ogsaa anden fisk blev tidlig udført fra Norge. 1423 havde en skipper fra Danzig med sig fra Bergen en ladning med tørfisk, smaatorsk, makrel, lange, rekling og uer[6]. Dette var dog vist en undtagelse. Den fisk, som Europa fik fra Norge, var skreid og sild.

Foruden fisken rummede havet rundt Norges kyster ogsaa mange andre rigdomme. Lige fra de ældste tider har vore forfædre drevet hval- og selfangst[7].

---

[1] Ang. kveitefisket se Daae i „Norden" III s. 206 ff.

[2] Den ældre Frostathingslov (i N. G. L.) II 37.

[3] Bjarkøretten (i N. G. L.) 4.

[4] Sturlungasaga (udg. af Vigfusson) I 331.

[5] D. N. I no. 183.

[6] Hirsch, s. 154 anm. 418. Ladningen bestod af: *Hallfwassen* (middelstor tørfisk?), *Cropelinge* (liden tørfisk?), *Lothfische* (makrel), *Langen* (lange), *Lubben* („den forreste uformelige del af tørfisken"), *Tydlinge* (tørret smaatorsk; denne betydning har endnu *titling* i Nordland), *Rakelfische* (rekling) og *Ore* (uer).

[7] Allerede haalogalændingen Ottar fortæller om hvalfangst til Alfred den store.

Især var det omkring Island og henimod Grønland, at denne fangst blev drevet. Mange er de hval- og selarter, som „Kongespeilets“ forfatter fortæller fandtes i Islandshavet[1]. Nu er det næsten udelukkende for spækkets skyld, man driver hvalfangst. Men saa var ikke tilfældet i middelalderen. Vel var ogsaa da tranen, som man udvandt, det vigtigste. Men ved siden deraf synes hvalkjød at have spillet en ikke liden rolle som næringsmiddel. Især skal en hvalart, som kaldes *reyðr*, have været god og velsmagende[2]. Ja hvalkjød blev endog udført til udlandet[3]. Og i England f. eks. var saltet hval en almindelig spise; den blev serveret med eddike til[4]. Desuden lavede man reb af hvalfiskens skind, og bardehvalens barder brugtes til knivskafter og tavlbrikker. Men, som sagt, tranen (oldn. *lýsi*) var dog det vigtigste. Den meste tran blev vel udvundet i Norge selv; men meget kom ogsaa fra Island[5]. I de gamle retterbøder nævnes *lyse* flere gange som udførselsartikel[6]. Og ofte ser vi, at de fremmede skibe har havt tran i sin ladning. Deraf gik ikke saa lidet til England. Ivar Skervangers skib, som under Haakon 5's regjering blev beslaglagt i anledning af Tidemann Lippas sag, var saaledes lastet

---

1 „*Speculum regale*“ (udg. 1848) s. 28 ff. og s. 40 f.

2 „*Speculum regale*“, s. 32.

3 N. G. L. III s. 119 (retterbod af 1316).

4 „*The boke of keruynge*“ (i „*The Babees boke*“, (udg. „*Early English Text Society*“, 1868; s. 282 l. 8, se ogsaa s. 173) siger: *vynegre is good with salte porpas, turrentyne salte, threpole, & salt wale.*

5 Islandsfarerne skulde betale tiende og told af skreid, tran og svovel (1340 D. N. II n. 235, 1383 N. G. L. III s. 215).

6 N. G. L. III s. 119 (123 og 125). Se ogsaa Tristramssaga, k. 18.

med tran, tømmer og fisk[1]. Og omkring 1400 — under stridighederne mellem de engelske og tyske — var flere af de engelske skibe, som hanseaterne plyndrede ved kysten af Norge, ligeledes ladede med tran[2].

Prisen paa tran var i Norge i 14de aarh. 1/2 mark for en *ask* (d. e. 1/9 tønde) — eller omtrent 4 kroner i vore penge — 1 pund *lyse* takseredes til to ørtuger[3].

1 tønde tran værdsattes 1404 i Stralsund til omkring 24 kroner[4], og et fad kostede 1445 i Danzig ca. 30 kroner[5].

Af selhunden brugte man foruden spækket ogsaa skindet. Af hvalrossens hud lavede man reb (*svarðreip*), som skal have været meget sterke og fortrinlige[6]. Hvalrostænder var i middelalderen en stor kostbarhed. Naar man skulde hædre fremmede fyrster og stormænd, sendte man dem falke og hvalrostænder. Baade Haakon Haakonssøn og Magnus Lagabøter sendte saadanne gaver til den engelske konge[7]. Hvalrostænder nævnes ogsaa som udførselsartikel i retterboden af 1316. Prisen var omkring 1/2 mark stykket og vel 10 kroner per lispund[8].

---

[1] Cal. of Close Rolls (1313—18) s. 2.

[2] „Hanseakten aus England" n. 331 (se ogsaa n. 354, 355 og 16 a). Hakluyt „Principal Navigations" I s. 167.

[3] N. G. L. III s. 143. (Prisen regnet efter forngild mark = 1/8 rent sølv).

[4] Hanseakten aus England.

[5] Hirsch: „Danzigs Handels- und Gewerbegesch.", s. 141 og 143.

[6] „Kongespeilet" s. 42, D. N. II n. 255, IX n. 263.

[7] Royal letters of Henry 3, I s. 486. Rymer's Foedera (udg. 1820) I s. 533. Biskop Haakon i Bergen sendte ogsaa 1338 bl. a. 7 hvalrostænder til Ægidius Correnbitter, borger i Brügge (D. N. X no. 30).

[8] „Pavelige nuntiers regnskabs- og dagbøger", udg. af Munch, s. 21 og 25 (*1327 — dentes de roardo*).

Ved siden af fiskerierne er det nu i vore dage tømmerindustrien i alle dens forskjellige former, som indtager første plads i Norges udførsel[1]. Men saa var det ikke i middelalderen. De lande, som Norge dengang især handlede med, England og Hansestæderne, var ikke i nogen særlig grad fattige paa tømmer. En anden sag var det, da hollænderne ud i det 15de aarhundrede begyndte at seile til Norge. Nederlandene og især det nuværende Holland har altid været for størstedelen træbare. Dér fik da Norge et stort marked for sit tømmer.

Før derimod maa trælasthandelen have havt en forholdsvis liden betydning. Merkeligt er det ialfald, hvor liden rolle den spiller i de gamle love og retterbøder. Styrelsen har tydeligvis ikke bekymret sig noget om alle de umaadelige skovstrækninger, som opfyldte landet, har ikke anseet dem for en uudtømmelig nationalkapital, som det gjaldt at værne om. Der har dog altid — lige fra det 13de aarh. — været en om end ikke stor, saa temmelig fast tømmerudførsel fra Norge. Deraf gik ikke saa lidet til England, hvor der ikke voksede furutrær, men hvor skoven altid mest har bestaaet af eg. Men nu er baade gran og furu billigere og lettere at bearbeide end den haarde egeved. Derfor begyndte man i England tidlig at indføre gran og furu. Indførselen kom fornemmelig fra Østersølandene, især Riga, hvor trælasthandelen kom op længe før end i Norge[2]. En del kom dog ogsaa fra Norge.

---

[1] Angaaende trælasthandelens historie se især toldinspektør Vogts udtømmende afhandling i Norsk historisk tidsskrift, 2den række, bind 5. Hvad jeg her kan tilføie, er kun nogle faa enkeltheder angaaende England. Af Norges samlede udførsel i vore dage er $^{7}/_{10}$ fisk og tømmer.

[2] Se især Hirsch samt „Hanseakten aus England“ (registeret; *riggeholz*, d. e. tømmer fra Riga, omtales saaledes ofte).

Edward 1 brugte saaledes norske furuplanker til vægpaneling i sine slotte[1]. Og 1294 solgte en frisisk skipper i Ravenser i England furuplanker (*ferenraft*), som tilhørte hertug Haakon[2]. Fra det 14de aarhundrede har vi ogsaa en del eksempler paa, at norsk tømmer gik til England. Edward 3 gjorde saaledes 1336 en bestilling paa 2000 norske lægter (*cheverones*)[3]. Og 1401 plyndrede hanseaterne i Langesund et engelsk skib, som var lastet med mastetrær, spærrer og bord (*mast, sperres and boordes*)[4].

Udførselen til England kan dog ikke have været meget stor. Det var først flere hundrede aar senere, da England begyndte at mangle trævirke i sit eget land, at det maatte udfylde savnet ved tilførsel fra andre lande. Før hollændernes tid gik vistnok det meste tømmer til Hamburg og de træfattige egne ved Elbens munding, hvor man trængte det til diger, husebygninger og skibe[5]. Alt meget tidlig maa tyskerne have begyndt at hente tømmer i Norge. I Haakon Haakonssøns saga fortælles der saaledes, at Dagfinn Bonde efter julen 1224 kom til Sandefjord[6], hvor der laa fuldt af „Suðrmenn" (eller tyskere) med deres kogger[7]. At disse tyskere har været

---

[1] Se Vogt s. 86.

[2] Hanseakten aus England, no. 16 a.

[3] Rotuli Scotiæ I s. 467 a.

[4] Hakluyt I s. 168.

[5] Vogt s. 94.

[6] Ungers udg. har i *Sandasundi*; Fornms. har i *Sandafirði*, hvilket maa være det rigtige (trods Munch III s. 382 anm).

[7] Haakon Haakonssøns saga (udg. af Unger) k. 107. Fornmannasǫgur k. 109. Professor Rygh har velvillig gjort mig opmærksom paa dette sted. Trælastudførsel nævnes ogsaa i et privilegiebrev til hamburgerne 1296 (D. N. V n. 33).

fra Hamburg eller Bremen, synes rimeligt. Thi de Vendiske stæder kunde faa sit tømmer meget nærmere, fra Preussen og Livland. Og at det var for at hente tømmer, tyskerne laa i Sandefjord, er utvivlsomt. Thi hvad kan ellers have været grunden til, at der laa fuldt op af tyskere i Sandefjord, — og dét midt paa vinteren, paa en tid, da der hverken var fiske eller noget andet, som kunde lokke fremmede til landet? Naar der blev drevet trælastudførsel om vinteren fra Norge, saa viser dette ogsaa, at det ikke bare var fra de store elvemundinger, man udskibede tømmer, men at man allerede i middelalderen fragtede tømmeret paa slæder over sneen til de havnepladse, hvorfra man udskibede det. Og som en saadan udskibningsplads holdt Sandefjord sig længe. Omkring 1400 havde saaledes sognepræsten her Eirik Kolbjørnssøn en lang og vidløftig sag med sin menighed angaaende en tømmervei, som gik over præstegaardens jord ned til stranden, og hvor bønderne kjørte med sperrer og mastetrær (*meder sperrum ok skatuidu*)[1]. Fra samme tid har vi ogsaa et par andre, ganske interessante oplysninger, som viser, at der i Sandefjord — sagtens paa grund af trælasthandelen — maa have dannet sig et slags strandsted, hvorhen baade indenlandske og fremmede søgte. Blant de eiendomme, som Laurentiuskirken i Tønsberg aar 1399 besad, var der nemlig ogsaa 1 markebol i „*Hæidarims sokn*“, „hvoraf biskop Eystein havde betalt halvdelen for t o l d e n i S a n d e f j o r d“[2]. I „*Vala sokn*“ eiede den samme kirke 5 øres bol jord, „som sira Thorgeir betalte for t o l d e n i S a n -

[1] D. N. I no. 577. 593. 595. II no. 546—548. V no. 401. Sagen varede fra 1396 (ell. 95) og helt til 1404. Prof. Rygh har velvillig gjort mig opmerksom paa dette sted.

[2] „Røde bog“ s. 190.

defjord"[1]. Peterskirken i Tønsberg eiede ligeledes $^1/_2$ markebol paa Tjømø, „hvilket sira Steinar betalte istedetfor fire nobler af tolden i Sandefjord"[2]. Den samme kirke eiede i Slagens sogn 1 markebol, „som sira Halbjørn betalte for den told, han oppebar af Sandefjord"[3]. Vi ser altsaa, at der i Sandefjord alt dengang var en handelsplads. Den told, som geistligheden (d. e. St. Laurentii- og St. Peterskirken i Tønsberg samt biskopen i Oslo) oppebar, maa have været udførselstold, en afgift, som betaltes for det tømmer, som udskibedes. De to kirker i Tønsberg har sandsynligvis faaet toldindtægterne som et privilegium af kronen. Men hvormeget har nu disse indtægter beløbet sig til om aaret? Det kan man ikke se af „Røde bogs" oplysninger. Men ialfald maa stedet have været temmelig søgt, ogsaa af fremmede. 1402 (ell. 3) blev saaledes et hollandsk skib, hvori en kjøbmand fra York havde en del klæde, plyndret af en danziger „i havnen Sandefjord i Norge"[4]. Naar det

---

1 „Røde bog", 192.

2 „Røde bog", s. 195.

3 „Røde bog", s. 200. Dette sted er tilføiet med en senere haand. — Paa alle disse steder har prof. Rygh velvillig gjort mig opmerksom. *Sira Thorgeir* er rimeligvis den samme Thorgeir, som var provst ved Laurentiuskirken 1377—84. *Sira Steinar* nævnes som præst ved St. Peters kirke 1387—95. *Sira Halbjørn* var provst ved Laurentiuskirken 1398—1410.

4 „Hanseakten aus England", no. 323 § 6, (englændernes klager paa kongressen i Haag 1407): Item, quod Godekinus Bokantyn de Danczik *in quodam portu vocato Sandeforth in Northwegia* injuste cepit extra navem Gerardi Masman de Oldewater (d. e. Oudewater i Syd-Holland) nonnulla bona Ricardi Fasset de Eboraco, videlicet 120 pannos laneos integros, 20 pecias de wurstede, 30 coopertoria lectorum sive lecti, 120 ulnas Anglice mensure de panno lato griseo frisede, 2 cistas cum armaturis et vestibus et multis aliis bonis, ad valorem 1020 nobl.

hollandske skib siges at have været lastet med tøier, saa er vel grunden den, at det netop var kommet til havnen og skulde sælge sine varer mod tømmer, da det blev overfaldt.

Det meste tømmer blev dog vel, ligesom i vore dage, udskibet fra elvemundingerne. De furuplanker, som hertug Haakon udførte i 1294, maa saaledes være komne fra Skien. Dét viser den last brynesten, som skibet samtidig havde med sig. I begyndelsen af det 14de aarhundrede opstod der ligeledes — paa grund af tømmerhandelen — et lidet strandsted i Koperviken, der, hvor det nuværende Drammen ligger. Stedet omtales første gang 1340 — i anledning af et forløfte paa 100 sperrer og 6 tylfter fladved[1]. Og 50 aar senere (1388) bortforlenede dronning Margrete til én af sine mænd „*Koparvikona i Dramfn med skipatollenom ok konungs kaupum*“[2]. — Fra Vestlandet er der vistnok ogsaa, — som toldinspektør Vogt mener, — blevet udført en del tømmer i middelalderen. Sin store betydning fik dog trælasthandelen først i den nyere tid[3].

Blant andre skovprodukter, som Norge udførte, var ogsaa tjære, der allerede omtales som udførselsartikel i overenskomsten mellem kongen og erkebispen (1277)[4] og i retterboden af 1316 om udlændingers told[5]. Rogers mener, at den tjære, som indførtes til England i middelalderen, især kom fra Norge, hvor man fra arilds tid skulde have havt en egen primitiv maade at frem-

[1] D. N. V no. 137.
[2] D. N. I no. 511.
[3] Angaaende tømmerpriserne kan jeg ikke meddele noget fra denne tid.
[4] N. G. L. II s. 475.
[5] N. G. L. III s. 119; (se ogsaa Tristramssaga k. 18).

bringe den paa[1]. Efter de opbevarede breve og efterretninger fra denne tid at dømme synes dog den meste tjære (og beg ligesaa) at være kommen fra Østersølandene[2]. Men paa den anden side er det vel rimeligt, at den tjære, som udførtes fra Norge, gik til England og ikke til Hansestæderne, som kunde faa denne vare fra nærmere hold. Det er desuden værd at lægge merke til, at i England lærte man først mod slutningen af det 18de aarhundrede at tjærebrede skibe, noget som man altid har kunnet i Norge[3]. Er det kanske fra os, England har lært kunsten[4]?

En plante, som ligefra den tidlige middelalder har været gjenstand for en ikke ubetydelig udførsel, er *lecanora tartarea*[5], en mosart, som bruges til farvning (*lakmus*) og kun findes i Norge og langs Asiens nordkyst. Den nævnes allerede i retterboden af 1316[6] og førtes vistnok især til de Britiske øer. Derom vidner selve det navn, den nu bærer i vore dialekter og paa Færøerne (*korke*, *korkje*), som er et laanord fra gælisk (*cork*, *corkur*). [Paa oldnorsk kaldes den *litmosi*, „farvemose“]. Omkring 1400 ser vi ogsaa flere, baade en-

---

[1] I s. 146 og II s. 463.

[2] Se Hirsch s. 255 og "Hanseakten aus England“ (registeret under *tere*).

[3] Rogers II s. 423.

[4] Tjære solgtes i Norge efter tønde og ask, paa Island efter *vætt* (1 *vætt* ca. 1200 kostede 6 øre, D. I. I s. 318). I England var prisen paa 1 *gallon* tjære i det 14de aarh. opimod 1 shilling (Rogers II s. 423—429).

[5] Ang. denne mosart se især Schübeler „Norges Væxtrige“ I s. 215 f., hvor der staar flere vigtige oplysninger ang. handelen med den.

[6] N. G. L. III s. 119.

gelske og tyske skibe, hvis last bl. a. bestod af farvemose (*litmos*)[1]. Hvad prisen angaar, saa værdsattes 1404 i Stralsund 8 tønder til 16 „*marcas Sundenses*“ [2] eller ca. 69 kroner.

Fiskeri- og senere skov-produkterne er det vigtigste af, hvad Norge udførte i middelalderen. Ved siden deraf er der dog ogsaa en hel del andre gjenstande, som vistnok ikke spillede nogen rolle i nationalhusholdningen, men som dog fortjener at nævnes, saaledes brynestenshandelen. Fra ældgammel tid har man i Skien drevet handel med brynesten (*harðsteinn*) fra Eidsborg i Thelemarken. I slaget ved Norefjorden (1184) fortælles det, at heklungerne kastede med hardstene, som de havde ført med sig fra Skien[3]. Og halvandet hundrede aar senere, da Haakon 6 (1358) gav det første frihedsbrev for Skien, tillod han bl. a. ogsaa indbyggerne at handle med brynesten, saaledes som det fra gammel tid havde været skik og brug[4].

Brynesten blev ogsaa udført. 1294 havde skipperen Evitot, som kom til Ravenser med varer for hertug Haakon, med sig bl. a. en ladning brynesten (*lapis acutus*)[5], og det samme var tilfældet med et skib fra Yarmouth, som tyskerne omkring 1400 plyndrede i Langesund[6].

Der tilvirkedes i middelalderen ikke saa lidet jern i Norge, især i Valdres, det Throndhjemske og Østerda-

---

1 „Hanseakten aus England“ n. 370, 354 og 355.
2 1 „marca Sundensis“ ca. 1400 = $^1/_8$ mark preussisk. 1 mark preussisk var igjen = ca. 13 kroner (se Hirsch s. 241 f.).
3 Konungasǫgur (udg. af Unger) s. 96. Se ogsaa Munch V s. 673.
4 N. G. L. III s. 178.
5 „Hanseakten aus England“, n. 16 a.
6 Hakluyt I s. 168.

len[1]. Men jernet kan ikke have været noget førsterangs; det var vist bare myrmalm eller raude. Og hvad der tilvirkedes, kan ikke have været mere end til landets eget forbrug. Thi jern nævnes intetsteds blant udførselsartikler fra Norge. Rogers mener dog, at der kom en del jern til England fra Norge. 1281 solgtes der nemlig i London noget „*ferrum normannicum*", hvilket efter hans mening skal betyde „norsk jern"[2]. Dette er lidet rimeligt. Det har snarere været svensk jern, som hanseatiske kjøbmænd havde bragt med sig fra Sverige, hvor bergverksindustrien var forholdsvis meget høit udviklet. Svensk jern („*osemund*") var i middelalderen kjendt rundt om i Europa og spillede den største rolle paa markedet ved siden af jern fra Spanien[3].

Skind af faar og gjeder (med eller uden ulden paa) samt oksehuder nævnes ogsaa enkelte gange blant de ting, som Norge udførte i middelalderen[4]. Især paa Jæderen synes man — ligesom nu i vore dage — at have drevet en betydelig faare- og gjedeavl. Den pavelige tiendeindsamler modtog saaledes 1364 fra Stavanger stift 77 kalvehuder, 1079 gjedeskind og 1040 lam-

---

1 Munch V s. 353 f. N. G. L. III 14. D. N. VI n. 238. Man skjelnede mellem støbejern i klumper (*lurksjárn*) og smedejern (*teint járn*).

2 Rogers I s. 145 og II s. 457 III.

3 Hirsch s. 257. Rogers I s. 145. Jern regnedes i Norden efter *hundreder* (d. e. 120 tilvirkede jernklumper). 1 hundrede kostede i Norge vel 2 øre brændt og i Sverige det halve (Munch V s. 353 anm. 3).

4 „*Bukkaskinn*" nævnes mellem ladningen paa det norske skib i Tristramssaga (k. 18). Kohuder omtales i retterboden 1316, (af 10 stykker — *dikur* — skulde der erlægges 2 ørtuger i told, N. G. L. III s. 119.

meskind[1]. Meget lidet af denne udførsel kan dog være gaaet til England, hvor faareavl før i tiden var landets vigtigste næringsvei. Dog var der i ladningen paa det engelske skib, som tyskerne 1401 plyndrede ved Langesund, bl. a. ogsaa oksehuder og faareskind[2]. Men dette var vist en ren undtagelse.

Det meste, som udførtes her fra landet, baade af skind, af uld og vadmel, som var tilvirket af ulden, var ikke oprindelig kommet fra Norge selv, men fra Island, hvor veiret var for raat og temperaturen gjennemgaaende for lav til, at agerbrug kunde lykkes. Heller ikke for almindelig kvægdrift var landet skikket. Til faareavl derimod var det som skabt. Hvad denne kastede af sig, var mere end nok til landets eget forbrug. Der var meget igjen til udførsel. 1198 kom saaledes et islandsk skib ladet med uld til Rouen[3]. Det meste gik dog gjennem norske kjøbmænd, som hvert aar bragte levnetsmidler og andet til Island imod landets egne produkter, især *vadmel*[4]. Ogsaa i Norge virkede man vadmel paa næsten hver eneste gaard; men det var ikke mere, end hvad folk selv brugte. Paa Island spillede det en ganske anden rolle. Al betaling der foregik ikke i rede penge, men i vadmel. Man beregnede værdier efter „hundreder“ (d. e. 120 alen) vadmel eller efter

---

[1] D. N. IV n. 442.

[2] Hakluyt I s. 168.

[3] Diplomatarium Islandicum I s. 718 f.

[4] Vadmel nævnes i forordningerne om Islandsfarernes told 1340 og 1383. Pavetienden fra Skaalholt bestod 1337 kun i vadmel (D. N. VII n. 143). Og 1217 tog Sæmund i Odde fra de bergensiske kjøbmænd paa Island ikke mindre end 300 hundreder vadmel (D. I. I s. 613).

mark og øre vadmel[1]. Det meste vadmel, som udførtes fra Norge, maa saaledes være kommet fra Island. Hvor stor udførselen var, er det umuligt at bestemme. Men vadmel blev meget brugt baade i Tyskland og England; det sidste sted navnlig til kjolefor[2].

Man havde paa Island en hel del sorter vadmel: en bedre sort (*hafnarváð*) og en slettere (*sǫluváð, vǫruváð* eller *pakkavaðmál,* ogsaa kaldet *íslenzka*[3] eller „Islandsk"), som især var handelsvare. *Bragðarváð* var indvævet med mønstre eller figurer[4]. Hvad prisen angaar, saa takseredes paa Haakon Haakonssøns tid 6 alen til 1 øre[5], og 1312 værdsattes 15 hundreder til 30 gamle mark (eller 4 peninge per alen)[6]. Paa Island var prisen omtrent den samme[7]. I England kostede vadmel 1390 $4^1/_2$ d. per yard[8] (eller omkring 4 gange saa meget som i Norge 1312).

Det eneste sted i Norden, hvor man faar svovel

---

[1] Se Dipl. Islandicum; registeret anfører en utallig mængde eks. (I langt ringere grad var det samme tilfælde i Norge og Sverige).

[2] *Vaðmál* (af *váð* „klæde" og *mál* "maal") er et ægte nordisk ord. Hvor det forekommer i gammelengelsk eller nedertysk, betegner det ikke hjemlige, men indførte tøier (se: Skeat *„Etymological dictionary of the English language"* under *wadmal* og Schiller-Lübben's nedertyske ordbog under *wâtmâl*).

[3] Paul: „Grundriss der germanischen Philologie" II, 2 s. 236 (afhandl. af Kålund og Guðmundsson); samt D. N. VII n. 143. „Pakkevadmel" svarer vel til det tyske „Schlagtuch".

[4] Fritzners ordbog (2 udg.).

[5] N. G. L. II s. 175.

[6] D. N. I n. 134.

[7] D. I. I s. 164 f. og 316.

[8] Rogers II s. 542. Se ogsaa *„Livländisches Urkundenbuch"* s. 478. *„CCCC wâtmâl"* og 4 alen havde 1345 i Reval en værdi af 3 mark (= 36 sh. engelsk).

(*brennusteinn*), er Island. Det nævnes sammen med skreid, lyse og vadmel i retterbøderne om Islandsfarernes told (1340 og 1384). At der ogsaa blev udført svovel til udlandet, viser retterboden 1316 og ligesaa Tristramssaga. Men stor har vel udførselen aldrig været[1].

Det har før været nævnt, at kvægdriften i middelalderen spillede en større rolle i landets husholdning end agerbruget. Og merkeligt er det, at smør ligefra det 12te aarhundrede har hørt til de varer, som Norge udførte. Baade Sverre og Haakon 5 klager over, at tyskerne ikke vil udføre andet end smør og skreid[2]. Og baade til Tyskland og England kan vi af dokumenterne ellers se, der er gaaet smør. Biskop Haakon i Bergen betalte saaledes 1341 en gjæld til 2 tyske kjøbmænd med 174 løber smør. Og det engelske skib, som 1401 blev plyndret i Langesund, var bl. a. ogsaa ladet med smør.

Men alt dette var kun smaating. Fisken var det, som var Norges rigdom i middelalderen. Den var det, som kaldte fremmede fra alle verdens egne op til vore fjerne kyster; den var det, som bragte liv og rørelse i landet, som gjorde, at vi ikke i middelalderen laa bortglemte og ukjendte, fjernt fra Europas store strømninger.

Senere Tilføielser.

S. 3 L. 16 tilføies følgende:

Allerbedst kan vi dog i Irland se, hvordan krigeren og kjøbmanden var forenede i de gamle vikinger. Vore forfædre kom til Irland ikke blot som erobrere, men ogsaa, som det udtrykkelig siges, for at drive handel.

---

[1] 1 pund svovel kostede 1378 i London 10 d. (Rogers II s. 574 III) og et fad i Danzig i det 15de aarh. 10 mark (Hirsch, s. 259).

[2] Se Sverres tale i Bergen 1186 og retterboden 1316.

De nedsatte sig ved kysterne og gjorde Irlands byer Dublin, Waterford og Limerick til store handelscentrer. Ja hvad mere er, før nordmændenes tid kan der ikke have været nogen virkelig handel eller betydeligere omsætning i Irland. Irerne, som i meget andet var saa høit kultiverede, stod i denne henseende paa de vildes, paa tuskhandelens trin [1].

Side 7 L. 17 tilføies følgende:

Annales de Morgan (i Annales Monastici I, udg. i Rer. Brit. medii ævi script.) for 1124 fortæller: „Nordmændenes folk kom om høsten og var vinteren over i Bristol“ (*Gens Noricorum veniens in autumno hyemavit apud Bristollum*). Refererer dette sig til handelen, saaledes som Seyer (i „Memoirs of Bristol“ I s. 313) mener, eller til et krigstog?

Til Side 50 Anmærkn. 1:

Jeg har senere havt Anledning til at læse det her nævnte Brev i Original. Der staar: „*Theodoricus de Tunsberg*“ og „*quendam militem Oliuarium nomine fratrem meum qui propter quoddam homicidium sit de domino meo rege norwagie exilio deputatus*“.

Til Side 101 L. 9 fra neden („eller hvad var Grunden?“) tilføies følgende:

Rimeligvis var det paa grund af den Sorte Død, som virkede forstyrrende og hæmmende paa næringslivet, i England ikke mindre end i Norge.

[1] Jfr. „Book of Howth“, Cal. of State Papers Carew MSS., s. 34, hvor der fortælles om Turgesius's eller Thorgils's ankomst til Irland; se ogsaa s. 241.

ET BREV FRA STATSRAAD N. AALL OM KONVENTIONEN I MOSS M. M.

VED

DR. YNGVAR NIELSEN.

Konventionen i Moss den 14de August 1814, en af de betydningsfuldeste Begivenheder i Nordens Historie, har i de senere Aar været Gjenstand for mere omfattende Undersøgelser. I den af mig i 1894 mellem Videnskabsselskabets Skrifter udgivne Samling af Aktstykker vedkommende Konventionen i Moss har jeg søgt at faa samlet de endnu bevarede Fremstillinger af dennes Istandbringelse, der skyldtes de Mænd, som deltog i Afslutningen. Paa Side 105—110 i dette Værk findes saaledes trykt Generallieutenant Skiöldebrands samt Statsraaderne Aalls og Colletts Beretninger om, hvad derved var foregaaet. Uheldigvis ere disse nedskrevne mange Aar senere, og gjennem sine modstridende Meddelelser vise de sig i flere Henseender mindre paalidelige. Andre samtidige Beretninger om selve Konventionens Afslutning, og hvad der nærmest gik forud for den, have imidlertid ikke været at finde.

Derimod stødte jeg i August 1895 under mit Arbeide i de danske Archiver paa et Brev, som i nogen Grad kunde tjene til Udfyldning af denne beklagelige Lakune. Dette Brev er skrevet af den ene norske Underhandler fra Moss, Statsraad Niels Aall, til hans i

London værende Kollega, Statsraad Carsten Anker, kun et Par Maaneder efter Konventionen, den 24de Oktober 1814. Brevet giver en kort, men meget aabenhjertig Skildring af de Begivenheder, som vare foregaaede i Norge efter Brevskriverens Tilbagekomst fra den mislykkede Reise, han, sammen med Christie og Rosenkilde, som Rigsforsamlingens Deputerede havde foretaget til England, og indtil Brevets Affattelse. Dette findes mellem Carsten Ankers Breve og Koncepter i det danske Rigsarchiv, hvorhen det er kommet med Christian Frederiks Papirer.

I flere Henseender er Statsraad Aalls Brev et mærkeligt Aktstykke, — den mest uforbeholdne Fremstilling af Begivenhederne og Forholdene, som kan faaes. Det er alene at beklage, at den ikke er mere udførlig. Men allerede det, som nu meddeles, er af stor Interesse og gjør dette Brev til en vigtig historisk Kilde.

Statsraad Aall har i sin Skildring af de Vanskeligheder, som den norske Regjering om Høsten 1814 havde at overvinde, givet vægtige Bidrag til Forstaaelsen af den daværende politiske Stilling.

Fædrelandet staar i en meget stor Gjæld til Statsraad Aall og de tre af hans Kolleger, der med ham fra August til November 1814 dannede den norske Regjering, Statsraaderne Collett, Rosenkrantz og Sommerhielm. Om deres Virksomhed hidtil har været skudt mere tilbage og ikke tilvundet sig den fortjente Paaskjønnelse uden fra ganske enkelte Hold, saa vil det herefter blive en Opgave for Historieforskningen at paavise, hvilke Fortjenester disse Mænd have indlagt sig i de Maaneder, hvori de styrede Landet, dels i Christian Frederiks Navn, dels i Henhold til den dem af Storthinget overdragne Myndighed.

Hvad Aall fortæller om, at han, trods det uheldige

Udfald af Deputationen til England, ikke havde opgivet Haabet om at bevare Norge som et isoleret Rige, bekræfter kun, hvad der vides fra andre Kilder. Derimod har hans Redegjørelse for de Grunde, som bevægede ham og hans Meningsfæller til at slutte Konventionen, en større Interesse. Her foreligger en aaben Udtalelse om, at Hensigten væsentlig var at faa Pusterum og Betænkningstid. Gjennem Vaabenstilstanden haabede de at kunne opnaa Hvile og vinde Tid til nye Rustninger. Men da Konventionen var sluttet, og dermed var erholdt Adgang til at anstille nærmere Undersøgelser, viste det sig ikke tilraadeligt at gjenoptage Krigen.

„Nøiere Undersøgelse overbeviste den sindige Iagttager, at Spillet var udspilt, og Fornuften raadede at søge en fredelig Overenskomst“.

Udtalte af Statsraad Aall, ere disse Ord vel værd at bemærke. Han havde været en af Christian Frederiks ivrigste Støtter, en af dem, som i det Længste havde holdt ud i Troen paa, at dennes Throne kunde blive staaende. Haabet var, som nævnt, ingenlunde knækket ved hans Besøg i England. Men Undersøgelsen af Forholdene hjemme bibragte ham en anden Mening, og som sandhedskjærlig Mand har han da heller ikke taget i Betænkning at udtale denne sin Opfatning til en af sine mest sangvinske Meningsfæller.

Skildringen af det regjerende Statsraads Stilling er klar og tydelig, med de Maal, som det havde optrukket for sin Virksomhed. Brevskriveren viser sig at savne Sympathi for Foreningen. Han betragter den som en Nødvendighed, som den heldigste Udvei af de truende Farer. Men han tillægger ikke de ydre Hensyn en større Magt, end han desuagtet udtaler det som sin Anskuelse, at Storthinget handlede mindre klogt, da det den 20de

Oktober havde vedtaget Foreningen med Sverige uden „forud at have bestemt de Hovedbetingelser, paa hvilke den skulde grunde sig“. Hans Frygt for, at de svenske Kommissærer derigjennem skulde lade sig forlede til at fremsætte overdrevne „Prætensioner“, viste sig senere ugrundet. Alligevel er det værd at bemærke en Ytring som den anførte.

Man har saa ofte seet det anført, at Foreningen er bleven afsluttet uden Hensyn til Formerne. Maaske har det norske Statsraad i 1814 været fuldt opmærksomt paa denne Mangel, og ialfald en af dets Medlemmer har altsaa næret Ønske om, at de første Aftaler ogsaa havde strukket sig til Foreningens Betingelser. Det kunde have været en heldig Ting, om der den 20de Oktober havde været vedtaget bestemte Grundsætninger for den tilkommende Unions Væsen, — om det overordentlige Storthing derved havde valgt den samme Fremgangsmaade, som var anvendt under Rigsforsamlingen paa Eidsvold, da denne fastslog Grundsætningerne for den tilkommende Forfatning. Beklageligvis lades vi her uden nærmere Oplysning, om det har været paa Tale at opstille Betingelser som de, der omtales af Statsraad Aall. Det kunde saaledes være interessant at faa vide, hvorvidt Statsraadet i Almindelighed har havt den samme Tanke, — hvad ingenlunde er umuligt, og om det af Storthingets Underhandlere er fundet hensigtsmæssigt at lade deslige Paastande falde.

Aalls kortfattede Meddelelse kan give flere Antydninger om, hvad der i denne Henseende har været paa Tale. I Øieblikket kan politisk Klogskab have bestemt Underhandlerne til at afstaa fra et saadant Forlangende for ikke derigjennem at vække Diskussioner, som i Stedet

for at føre nærmere mod Maalet, vilde have gjort det vanskeligt at naa frem til et saadant.

Tilsidst omtales Guvernør Peter Ankers Tilbagekomst fra hans Mission til England, hvorom man dog endnu i Christiania kun havde Rygter at holde sig til.

Hvad her saaledes er refereret om Indholdet af Statsraad Aalls Brev, tør være tilstrækkeligt til at begrunde den allerede udtalte Mening om dets Værd som historisk Kildedokument. Det er det sidste Afsnit af de store Begivenheder i 1814, som det belyser, et Afsnit, der er fuldt saa vigtigt som noget af de forudgaaende.

Christiania 24 Okt. 1815.

Sætter De Dem — højtærede Velynder — tilfulde ind i min, og mine Collegers, Stilling i de seneste 2de Maaneder. Tænker De Dem den hundredøjede Hydra, der med aabent Gab belurede ethvert af vore Skridt; vil De lettelig finde en Undskyldning for en Taushed over hvilken De under andre Omstændigheder med Rette kunde beklage Dem. De forestille Dem en Vandring paa Randen af 2de Afgrunde, paa den ene Side Despotismens og paa den anden Anarkiets Boeliger, og De vil kunne gjøre Dem et temmeligt klart Begreb om vores Stilling i denne skrækkelige Periode, og De vil indsee hvor let, et Fejlskridt kunde styrtet os og Nationen i langvarig Elendighed. Hidindtil holdt vi saa nogenlunde Balansen, og øjne, om ikke det forønskede Maal, saa dog det, hvorved Fornuften byder os at standse. — Allerede førend jeg vendte tilbage fra den Mission, hvis slette Udfald dog ikke betog mig Haabet om Norges Selvstændighed, var Loddet kastet. Modløshed og Insubordination — fremvirkede af

store Strabadser, Mangel paa Provisioner, Fiendens Overlegenhed — havde lammet Armeens Kraft. Derimod var vore Modstanderes Dristighed betydeligen tiltaget. Christiania og det hele sydlige Norge truedes med Rov og Plyndring, dog Vaabenstilstanden blev tilbuden. Endnu var Nationen i Fyr og Flamme for Friheds Sag, og bered til ethvert Offer, dens Tarv maatte fordre. Man haabede derfor i Vaabenstilstanden at finde den højst fornødne Hvile og Tid til Indsamling af de savnede Hjelpemidler. Men nøjere Undersøgelse overbeviste den sindige Iagttager, at Spillet var udspilt, og Fornuften raadede at søge en fredelig Overeenskomst. Storthinget blev sammenkaldt; Kongen havde forpligtet sig til at fratræde Regjæringen. Hans Sundheds Tilstand gjorde det til en Nødvendighed — og Statsraadet maatte overtage Styrelsen paa en Tid, da frygtelige Storme saavel inden som udenfra krydsede hinanden. Statsraadet satte ud med det tredobbelte Formaal: — at overholde Vaabenstilstandens Betingelser nøjagtigen — bevare saa meget [som] muligt den indvortes Roe — og saavidt Landets Kræfter tillod, sætte Storthinget istand til med roeligt Overlæg at tage dets Beslutning. De 2de første Punkter bør vi nu ansee for opnaaede, med Undtagelse af nogle Drenge-Opløb her i Christiania, som galdt H:, og mere havde sin Grund i personlig Uvillie, end i Fædrelandets Sag[1]. — Hvorvidt vi have naaet den sidste, derom vente vi nu vor Dom. Det har imidlertid ikke manglet os paa de redeligste Bestræbelser, og aldrig var nogen grovere Løgn sat paa Papiret, end den Extrakt, De i Deres Brev af 16de f: M: meddeler mig af *The Times*.

[1] Herved sigtes til de i August 1814 stedfundne Opløb mod Statsraad Haxthausen. Udg. Anm.

Storthinget, som har været sat siden den 8de dennes, kom i Fredags til den Beslutning, hvoraf jeg herved sender Dem en Afskrivt. Der har været lange og alvorlige Debatter i denne Anledning, men Bekjendtskabet med Rigets Forfatning, Kongens uigjenkaldelige Forpligtelse at forlade Riget, Mangel paa militaire Anførere, slet Disciplin blandt Tropperne — hvoraf en Deel ere løbne over til de Svenske — have bestemt Repræsentanterne til en Foreening, som skal grunde sig paa Constitutionen fra Ejdsvold, og hvortil de herværende 6 Stykker svenske Commissairer havde erklæret sig bemyndigede. Saaledes kan man næsten ansee Foreeningen for afgiort, omendskjøndt Betingelserne endnu ikke ere fastsatte. Efter min Formeening burde man — naar Foreening ansaaes velgiørende — forud have bestemt de Hovedbetingelser, paa hvilke den skulde grunde sig, men Storthinget har nu besluttet anderledes, og Tiden vil vise, hvem af os der har havt Ret. Jeg befrygter, de Svenske nu giøre større Pretensioner, end de efter hiin Fremgangsmaade vilde have giort. Dog lader det, som de ere tilbøjelige til enhver Overeenskomst, som kun kan bevirke Foreeningen under een Konge. — I denne Uge vil Sagen være decideret, og da faaer De sikkerlig en officiel Communication derom.

Jeg beklager inderlig den Forlegenhed, De har været sat i for Remisse, og jeg har gjort alt mueligt for at tilvejebringe Dem den. Istædet for de protesterede £ 800, er der leveret Kongen gode Vexler, som Allerhøjstsamme selv paatog sig at besørge Dem tilstillede — Desuden er bleven Dem sendt fra 1ste Departement eengang £ 500 og en anden Gang £ 1000, og snart vil der atter blive Dem sendt £ 1000 til Afbetaling af det indkjøbte Korn; der strømmer nu saa mange Fordringer ind paa os for Korn, at Stats-Indtægterne langt fra ikke forslaae til

at fyldestgiøre dem. Statsraadet har derfore igiennem 1ste Departement ladet Dem bede, om mueligt at sælge saa meget af det tilbageværende Korn, at den resterende Sum dermed kunde afgiøres.

Vores gode ulykkelige Konge ligger endnu i Frederiksværn med en dansk Orlogsbrig for at gaae til Danmark. Hans Dæmon synes endnu ikke at være forsonet. Han lod Storthinget aabne ved Statsraadet, og tilkjendegav sin Villie at modtage en Deputation for at forkynde Folket hans Abdication. — En mere tragisk Scene kan vel ikke tænkes. Alles Øjne svømmede i Taarer; og Talen døde paa Læberne. Af indlagde offentlige Tidender vil De see hvad der ved denne Anledning skulde have været sagt, men det meste blev kun halvt udført. Derpaa fulgte en Afskeeds-Scene med Statsraadet, som ikke vel lader sig beskrive. Man glemte Kongen og føelte blot for den ædle ulykkelige Mand. Det var en Skilsmisse mellem Venner som havde besluttet at dele Livets Glæder og Byrder med hinanden, men som en ubøjelig Skjæbne rev fra hinanden. En giensidig Haandtrykning var da Følelsernes eeneste Tolk. Sproget opsagde os sin Tjeneste. Havde hiin Udgiver af *The Times* været Vidne hertil, Han vilde da vist ført et andet Sprog. Men nok herom. — Man søger, efter Rygter i Danmark at udbrede, at Statsraadet og flere af Kongens Fortroelige her, skulle have forladt Ham, men denne grove Usandhed vil Han sikkerligen selv gjendrive.

Der var igaar stort Galla hos de sig her opholdende svenske Commissairer; Storthingets 78 Medlemmer, Statsraadet og de øverste Embedsmænd vare der forsamlede; man drak paa Foreeningen, men de flestes Ansigter viste tydelig, at man endnu ikke gandske har vænt sig til denne Tanke.

Efter Rygtet skal Deres Broder Generalen være kommen ind paa Vestkysten. Naar han kommer hid, skal jeg søge en Conferentse med ham, og overlægge hvad der i Deres Anliggender kan foretages. Formodentlig bliver De tilbagekaldt, saasnart Foreeningen tilfulde er besluttet. Imidlertid beder jeg Dem Allerhøjstærede være overbevist om mine inderligste Bestræbelser for paa en hæderlig Maade at udvikle Dem af Deres ubehagelige Stilling.

Deres hengivne

A.

NOGLE BIDRAG TIL BAAHUSLENS HISTORIE I OVERGANGSTIDEN FRA DANSK-NORSK TIL SVENSK HERREDØMME.

AF

LUDVIG DAAE.

I.

For mindre end halvtredie hundrede Aar siden var den brede og mægtige Havbugt, der fra Syden af spalter den skandinaviske Halvø for tilsidst at ende i den forholdsviis smale Christianiafjord, endnu paa begge Sider omgiven af norske Kyster. Det gamle Navn paa denne Havbugt var, som bekjendt, Viken. Den senere Benævnelse, Skagerak, er som ogsaa enkelte andre Navne paa nordiske Farvande (Kattegat, Drogden) af hollandsk Oprindelse. Hollænderne havde ogsaa et andet Navn paa Havbugten, idet de kaldte den „Sack von Norwegen“ [1], hvorved den betegnedes som en *cul de sac*, i hvilken Seiladsen tilsidst lukkede sig ved Oslo; Fjorden, der fører op til Norges Hovedstad, kaldtes paa Hollandsk stundom *Zoon-water* [2] efter Ladestedet Soon. Herhjemme kaldte

---

[1] Peder Claussøn Friis's Samlede Skrifter, udg. af G. Storm, S. 248.

[2] Sammesteds S. 277.

man i senere Tider Havbugtens Østkyst Vigsiden og dens Vestkyst Agdesiden („Side“ var Datidens Udtryk for „Kyst“), Navne, af hvilke det første nu synes at være gaaet heelt, det andet halvt i Forglemmelse.

Tabet af Vigsiden (Baahuslen) er det betydeligste Landetab, som Norge nogensinde har lidt. I reel Betydning overgaar dette Landskab, der nu tæller omtrent 180,000 Indbyggere, langt Jemtland, Island, Færøerne, Hetland og Orknøerne tilsammen. Det var ikke noget Biland, som Norge mistede i 1658, men en heelt og fuldstændig norsk Provinds, der i enhver Henseende var en virkelig Deel af Riget og stedse havde havt den samme, aandelige og verdslige Udvikling, som det øvrige Land. Dets Overgang til svensk Nationalitet skede dog ret hurtigt og uden synderlig Vanskelighed, et glædeligt Vidnesbyrd om det nære Folkeslægtskab, og nu er der saavel i Sverige som her kun faa, der erindre det gamle Grændseskjel, om dette end i selve Landskabet ikke ganske kan gaa ud af Bevidstheden [1].

Men har end Baahuslen forlængst ophørt at være en Deel af Norge, er og bliver dog dets Fortid en Deel af Norges, tildeels Danmark-Norges Historie, og den kan kun forstaaes og fremstilles med det stadige Hensyn for Øie, at Landskabet først i en forholdsviis seen Tid er bleven et Stykke af Sverige.

Fra svensk Side har det ikke manglet paa Bidrag

---

[1] Ikke uden al Interesse er følgende Bemærkning i en Biographi af en bekjendt svensk Baahuslening: „Liksom invånarne i norska Bohuslän i allmänhet äro utmärkt fria från den vanliga svenska trögheten, så vardt Thorild det i all synnerhet, en den lifligaste ifrigaste man, full och öfverfull af lif“ (Klas Fåhræus: Thomas Thorild, en lefnadsteckning, Sthlm. 1888. S. 1). Thorild var født i Svarteborgs Sogn 1759.

til Baahuslens Historie. I forrige Aarhundrede udkom Provst Johan Ödmanns „Bohus Läns Beskrifning“ (1746), et trohjertigt og ingenlunde uvigtigt, om end i flere Henseender svagt Arbeide. Senere fik man Præsten A. E. Holmbergs: Bohusläns Historia och Beskrifning (I—III, Uddevalla 1842—1845), et ret livligt Dilettantarbeide, hvis Forfatter savnede historisk Lærdom og navnlig fornødent Kjendskab til den dansk-norske Literatur, medens han hengav sig til fantastiske, næsten Rudbeckske Hypotheser og søgte at gjenfinde Localiteter fra — „Ossians“ Sange i sin Hjembygd[1]. Skriftet oplevede et nyt Oplag (Örebro 1867), besørget og udvidet af Artisten G. Brusewitz, der imidlertid besad endnu ringere historisk Erudition end sin Forgjænger og ikke i mindste Maade havde bemøiet sig med at søge dansk-norske Hjelpemidler. Om Tilværelsen af Skrifter som Keysers norske Kirkehistorie og Langes norske Klosterhistorie, end sige om danske Verker, som Allens store Arbeide om Unionstiden, havde han ingen Anelse, og, idet han vil levere en Fortegnelse over Oslos Biskopper, henter han den fra — Messenius!! Ligesaa svagt er G. Brusewitz's selvstændige (illustrerede) Arbeide: Elfsyssel, der udkom i Göteborg 1864, og hvori Feilene og Misforstaaelserne ere ligefrem utallige.

Men i den følgende Tid har man faaet desto gedignere og værdifuldere Bidrag. I 1874 besluttede nemlig Länets *Hushållnings-Sällskap* efter Forslag af sin Ordfører Grev Ehrensvärd, Distriktets Landshøvding, at anvende en aarlig Sum til Udgivelsen af „*Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia*“. Dette Foretagende,

[1] Anmeldt, vistnok med altfor stor Velvilje, af Chr. Lange i Norsk Tidsskrift I S. 209—213.

som kunde ønskes efterlignet i det gamle Moderland, har havt stort Held med sig. Et Tidsskrift med den ovennævnte Titel blev sat igang, og i de Bind deraf, som ere udkomne, har man faaet ypperlige Actstykker og Afhandlinger, tildels fra meget betydelige svenske Videnskabsmænds Haand, og man kan ikke noksom anbefale Tidsskriftet til Historiens Venner i Norge og Danmark.

De her af mig meddelte Bidrag til Landskabets Historie ere temmelig aphoristiske og angaa, som det vil sees, nærmest nogle af Egnens norske og dansk-norske Adelsfamilier. Jeg vil neppe senere komme tilbage til disse allerede en Tid henlagte Studier og meddeler dem derfor, saaledes som de ere. Ganske uden Nytte ville de dog vel ikke findes, og navnlig tør jeg haabe, at de meddelte Oplysninger om Fru Margrete Huitfeldt og hendes Søn Iver Dyre ville give et ret interessant Tidsbillede.

II.

I Sotenæs (eller nu Tossene) Præstegjeld har man Herregaarden Aaby ved den efter denne Gaard opkaldte Fjord og omtrent midt imellem Svinesund og Götaelven. Det er en af Landskabets mærkeligste Sædegaarde, skjønt den kun forekommer i yderst faa Diplomer. I 1415 udstedte Fikke Grupendal et Brev herfra, uden at man dog deraf kan slutte, at han har besiddet den[1]. Siden vil man, skjønt uden Hjemmel, finde den bekjendte Ridder og Rigsraad Sven Galle (i Christiern I's og Hans's Tid) opført som dens Eier[2]. Sikrere er det, at den har tilhørt Familien Kane, thi i 1514 faldt den ved et Skifte mellem Søstrene Anna og Ottilia Ottesdøtre, der nu

[1] Dipl. Norv. V S. 358.

[2] Samll. til d. n. F. Hist. IV S. 116.

vides at være af Kaneætten, paa sidstnævntes Part[1]. Den mandige og kjække Hustru Ottilia havde været gift med den bekjendte tapre og dristige Kriger Nils Ravaldssøn, og dette Ægtepar boede paa Aaby i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede[2]. Ottilia, der maa have levet endnu 1531 og sandsynligviis tilbragte sin Alderdom paa Aaby, var barnløs, og nu gik Aaby over i Gallesslægten, idet Familieforholdet var følgende:

(Brødrene:)
Tarald og Nils Kane
Otto — Gaute
Anna. Ottilia — Christine g. m. Hr. Sven Galde.
Hr. Olaf. Hr. Gaute.

Arven efter Ottilia tilfaldt Hr. Gaute alene, da han havde overlevet sin Broder Olaf og saaledes var „et Knæ nærmere“ Arveladersken, end Broderens Børn. Hr. Gautes Arving til Aaby blev Sønnen Christopher, der ægtede Birgitta, en Datter af den danske Rigsraad Hr. Claus Bille, Slotsherre paa Baahuus, og vistnok kun ved dette indflydelsesrige Svogerskab opnaaede at blive forlenet med det store og indbringende Throndhjems Len. Han døde 1555, men Enken levede endnu 1613. To Døtre af dette Par bleve begravede som ugifte — et taabeligt Sagn fortalte, at de begge havde dandset sig ihjel — i Tossene gamle Kirke, og Indskriften er endnu

[1] Dipl. Norv. I S. 748. Hos Allen, De tre n. R. Hist. (I S. 264) har indsneget sig den Feil, at Hustru Ottilia skulde være en Søster af Fru Inger Ottesdatter paa Østraat, hvilket af flere Grunde var umuligt. At hun var en Kane, sees bl. A. af Storms Monum. Hist. Norv. S. LXI og Norges gl. Love IV S. 458.

[2] Allen, De tre n. R. H. I S. 649.

bevaret[1], hvorimod jeg ikke kjender Hjemmel for den Angivelse[2], at ogsaa Forældrene skulde hvile der. En tredie Datter af Christopher Galde, Lisbet, blev Arving til Aaby og var gift først med Eggert Ulfeldt til Kragerup († 1583), siden (1596) med Norges senere Statholder Jørgen Friis. Som Enke efter sin første Mand finde vi Fru Lisbet boende paa Aaby, da Biskop Jens Nilssøn visiterede i Egnen 1594; hun var da Gjest paa Præstegaarden med sine to voxne Selskabsjomfruer Karine og Anne Grubbe og synes at have været en livlig og virksom Dame[3]. Skifte efter hende og Manden, der begge døde 1616, holdtes 1620, og hun har ialfald ikke havt Børn i sidste Ægteskab. Arvingerne bleve da hendes Farbroderbørn, Christopher Tønnessøn Galde og Søsteren Else. Sidstnævnte tilskjødede 1617 Kronen alt sit Jordegods i Norge (Hovedgaarden Nygaard ved Frederiksstad) samt, hvad der maatte falde paa hendes Part efter Fru Lisbet[4]. Aaby kom ogsaa senere under Kronen, som i ethvert Fald eiede den 1633; dog var den nok først bleven Krongods ved Christopher Galdes Død som ugift 1631[5]. Gaarden og Godset var nu bortforpagtet for den dengang meget anseelige Sum af 580 Daler om Aaret, hvilket viser dets store Udstrækning[6]. I 1648 begyndte imidlertid et betydeligt Salg af Krongods som Følge af Kronens Finantsnød, og nu fik Gabriel og

---

[1] Holmberg 2. Udg. II S. 129.

[2] Danm. Adels Aarbog X S. 151.

[3] Jens Nilssøns Visitatsbøger S. 224—227.

[4] Norske Registr. IV S. 660.

[5] Sammesteds VI S. 480, 525. Søsteren fik af Kongen „bevilget“ hans Løsøre, saa at det synes, som om Christopher helt har opgivet sit Bo til Kongen.

[6] Sammesteds V S. 618.

Selius Marselius Skjøde paa Aaby m. M.[1]. Disse noksom bekjendte Speculanter solgte saa 1650 Aaby Gaard og Gods til en i Landskabet ansat Mand Johan Fircks eller Firichs, Oberst over det Bahusiske Regiment, som desuden ogsaa tilhandlede sig andet Gods i Lenet[2]. Efter Afstaaelsen til Sverige forflyttedes Fircks, der havde deltaget i Krigen og var steget til Generalmajor, til Norge og solgte da i 1661 nogle andre af sine Gaarde til den bekjendte svenske General Rutger v. Ascheberg[3], men derimod Aaby Gaard og Gods til Fru Margrete Huitfeldt til Sundsby. Om Gaardens senere Skjebne ville vi saaledes faa Besked, naar vi gaa over til denne Dames Historie. Nogen Tid efter opstod imidlertid Vanskeligheder, fordi de Svenske vilde gjøre gjeldende en Bestemmelse i den „danske" Lov om, at hvo, der sælger sit Jordegods og forlader Landet, skulde give Kronen en Sjettedel af det solgte Gods. Da nu, efterat Salget allerede havde fundet Sted, dette blev krævet, havde Fircks protesteret med „unyttige Ord" og villet bortforklare Bestemmelsen. Udfaldet kjendes ikke[4].

I Kville Præstegjeld møde vi midt i det femtende Aarhundrede den mærkelige, men altfor lidet bekjendte Hr. Erik Sæmundssøn, Hovedet for det svenske Parti i Norge under Christiern I's og Karl Knutssons Kamp om den norske Throne. Han, der vistnok var

---

[1] Sammesteds IX S. 195 fgg., hvor en (dog ufuldendt) Jordebog over den store Masse Strøgods findes.

[2] Fircks opføres 1655 blandt den Danske Adel og var gift med Anne v. d. Wisch. Suhms (ældre) Samll. II, 2 S. 163 og J. S. Munchs Saga I S. 150.

[3] Bidrag till kännedom om Göteb. och Bohusl. fornm. o. s. v II S. 238.

[4] Sammesteds II S. 133.

Søn af en Lagmand i Viken, Sæmund Thorgilssøn, har sandsynligvis boet paa Jored ved Joredfjorden i Kville, og hans Enke Astrid gav efter hans Død en Gaard for hans Sjel til Kville Kirke[1]. Han havde ikke Sønner, men gjennem sine to Døtre var han Morfader saavel til den siden saa fremtrædende Hr. Thure Jønssøn (tre Roser), som til den i Kong Hans's Tid omtalte svenskfødte Adelsmand Nils Ragvaldssøn, der ogsaa nedenfor vil blive nævnt. Jored med tilhørende er aabenbart falden paa Nils Ragvaldssøns og hans Sødskendes Part. Jored Gaard og Gods skjænkedes saa efter Nils's Nederlag paa Olsborg Juleaften 1504[2] af Kongen som forbrudt til Seierherren Otte Rud[3] og gik fra ham over i de danske Brahers Familie. I Slutningen af Kong Gustav I's Tid gjordes der Forsøg fra Nils Ravaldssøns svenske Søstersøn Nils Krumme til Ørboholm paa at gjenerhverve Godset, og for Samme gjordes en Forestilling fra den svenske Konge til Frederik II af 17 Dec. 1559[4]. Her anføres, at Vederparterne, Jørgen og Otto Brahe (*beati possidentes*), „forevendte at samme Gods skal være forvirket og forbrudt", og at Nils Ravaldssøn „begav sig ud af Norge og hid ind til Sverige for nogen Trættes Skyld, som var mellem ham og Hr. Henrik Krummedike" o. s. v. Otto Rud beskyldes i denne Skrivelse for at have tilrevet sig ogsaa andet Gods, Nils Ravaldssøns Broder Erik og deres Søstre tilhørende, ja endog i saadan Hensigt at have ladet gjøre nogle falske Signeter, ligesom ogsaa Hr. Claus Bilde skulde have „tilrappet" sig nogle Gaarde. Fore-

[1] Den røde Bog S. 383.
[2] Allen, de 3 n. R. Hist. I 351.
[3] Vedel-Simonsen, Efterr. om Ruderne, I 133—134.
[4] I Afskrift i Langebeks Dipl. Cfr. L. Daae, Christiern I's norske Historie S. 72.

stillingen har vistnok været forgjeves, og Braherne have beholdt Godset, der formodentlig er det samme, som Sophia Brahe eiede i det 17de Aarh., og som derpaa ved Kjøb overgik til den under Aaby Gaard ovenfor nærmere omtalte Oberst Johan Fircks. Denne solgte efter Lenets Afstaaelse disse Eiendomme til den svenske General Rutger v. Ascheberg[1]. I senere Tid nævnes imidlertid Jored aldrig som Sædegaard, og jeg finder det heller ikke nævnt blandt de Aschebergske Gaarde.

Paa Oroust, nu næst efter Gotland og Øland den største af Sveriges Øer, ligger det gamle Herresæde Morland eller Moland, vistnok Landskabets betydeligste Sædegaard. Gaarden har fra Dronning Margretes Tid været Hovedgaard for den bekjendte Ridder og Rigsraad Jon Reidarssøn Darre. Han har ikke efterladt Sønner, og ved Skiftet paa Morland[2] gik denne Gaard over til Jacob Augustin af en ved den Tid optrædende, men kort efter uddød eller forsvunden fremmed Slægt. Gaarden var saa, vistnok ved et ikke nærmere kjendt Salg, overgaaet til en Fru Lucie (Oxe fra Danmark), der havde været gift med en i Aarene 1450—1480 hyppig forekommende norsk Rigsraad Hr. Jon Bjørnssøn (Skaktavl), og var saa kommen til den i Christiern II's Historie hyppig forekommende og tilsidst i 1519 henrettede norske Rigsraad Hr. Knut Knutssøn (Baat). Dennes Eiendomme inddroges under Kronen, men Vincents Lunge udvirkede,

---

1 Bidrag til kännedom om Göteb. och Bohusl. fornminnen och hist. II S. 238 fg.

2 Dipl. Norv. II S. 527. Denne Familie Darre er forlængst uddød. En oprindelig søndenfjeldsk, senere i Thrøndelagen optrædende (borgerlig) Slægt, der nu nok ogsaa er uddød i Mandslinjen har, som det saa ofte gaar, indbildt sig at stamme fra de adelige Darrer.

at denne Confiscation hævedes, hvorpaa han selv kjøbte Morland med tilhørende Gods af Knut Knutssøns nærmeste Arving, den svenske Adelsmand Erik Johansson. Senere fremkaldte Morland uendelige, først ved Dom i 1580 afgjorte Stridigheder, der minde om dem, der en Menneskealder tidligere førtes om Fru Gørvel Fadersdatters norske Gods. Resultatet blev, at Vicents Lunges Arvinger forbleve i Besiddelse af Morland[1]. Gaarden var efter Hr. Vincents overgaaet til Datteren Blanzeflor Lunge, der havde ægtet en dansk Adelsmand Daniel Bildt, hvis Æt paa den Maade kom til Norge, og som den Dag i Dag besidder Morland. Dennes Søn Knut og Sønnesøn Daniel d. Y. boede begge her, og den sidste ægtede Dorothea Bjelke, Cantsler Jens B.'s Datter. Daniel d. Y. erhvervede jus patronatus til Morlands Præstegjeld og var den eneste Adelsmand i Lenet, der i den norske Tid opnaaede denne Ret. Han døde 1651, men Enken Dorothea levede lige til 1674 og ansaaes for at være den paa Jordegods i Lenet rigeste Adelsperson. Hun fandt som allerede aldrende Enke for godt at ægte en svensk Adelsmand, Gabriel Rosenskjöld til Strøm. Men Sønnen Knut, Jens Bjelkes Dattersøn og Henrik, Jörgen og Ove Bjelkes Søstersøn, blev under Christian V's og Carl XI's Krig sit oprindelige dansk-norske Fædreland tro og greb dansk-norsk Parti. Som Følge heraf erklæredes Morland forbrudt til den svenske Krone og blev af Carl XI overdraget til Generallieutenant Christer Mörner, der nu skrev sig Friherre til „Morlanda". Mörner skal dog aldrig være kommen i Besiddelse af Godset, hvis Bønder, efter hvad der siges, holdt fast paa sit gamle Herskab. Efter Freden fik Knuts Søn Daniel Godset tilbage. Han

[1] Norske Saml. 8vo II S. 1 fgg.

gik dog i dansk-norsk Tjeneste og forekommer som Officeer i begge Rigerne[1], men fandt det dog senere tjenligst for sig at søge Ansættelse i det Rige, hvor hans Eiendom laa, hvorfor man 1700 finder ham som svensk Officeer. Han er Stamfader for den herefter svenske Æt Bildt.

I Hjertums Sogn ligger Sædegaarden Strøm, der i det sextende og syttende Aarhundrede havde vexlende Eiere af Ætterne Bagge, Bildt, Dalpiil og Straale. Ved Tormod Straales Død kom den ved hans Enkes Anne Maaneskjolds tredie Giftermaal til Hans Dyre og derfra igjen til Bildterne[2].

Blomesholm i Skee Sogn, Vetle Hered, var af de yngste Sædegaarde og skal først 1620 have faaet Frihed som saadan. Dens Eier var da en holsteensk Adelsmand, Anders Blome (gift med Bodil Galde), der havde tilbyttet sig noget Gods her af Kronen[3]. Han solgte imidlertid Blomesholm allerede 1628 til Gerlof Nettelhorst, Cantsler Jens Bjelkes Svoger. Ved Overgangen til Sverige tilhørte Eiendommen hans Datter Anne Catharina og hendes Sødskende[4].

Paa det frugtbare Tjørn laa ogsaa de udentvivl mindre betydelige Sædegaarde Agervig og Olsnæs eller Odsnæs. Begge havde de i Lenets senere norske Tid tilhørt den danske Familie Maaneskjold, der indkom til Egnen med en Peder Knudssøn fra Halland; en af hans Sønner, der var beskyldt for at ville forraade Baahus Slot til de Svenske, var fra 1626 til sin Død 1629 Stats-

---

1 Danm. Adels Aarbog.

2 See Bidrag till kännedom om Göteb. och Bohusläns fornminnen &c. II S. 248 fgg.

3 Norske Registr. V S. 453.

4 Bidr. t. kännedom om Göteb. och Bohusl. fornm. och historia II S. 239.

fange paa Dragsholm i Sjelland. En Broder af ham blev allerede 1634 introduceret paa det svenske Riddarhus[1].

Mellem Øen Tjørn og Oroust ligger en mindre, men smuk og frugtbar Ø Mjørn, der er adskilt fra Tjørn ved et smalt Sund og henhører til den paa sidstnævnte Ø liggende Annexkirke Valles Sogn. Ved dette Sund ligger paa Mjørn Herregaarden Sundsby[2]. Den forekommer neppe i Norges ældre Historie og omtales ikke i hidtil bekjendte norske Diplomer. Først ved det sextende Aarhundredes Begyndelse finde vi den som Adelsgaard og da tilhørende en Familie Green[3]. Oluf Lauridsen Green til Sundsby har 1525 havt Gods i Halland og Norge. Hans Søn Laurids blev Lagmand i Viken og døde 1579 og havde flere Børn, af hvilke især vedkommer os Sønnen Anders og Datteren Gudrun.

Anders Green til Sundsby blev denne Families eneste historiske Repræsentant. Han drev det saavidt, som en norsk Adelsmand paa den Tid kunde vente at naa, nemlig at blive Norges Riges Cantsler. Han var født 1650, har aabenbart studeret, var i en lang Aarrække (1572—86) en af Secretærerne i det danske Cancelli og nød som saadan den Anseelse, at han 1585 var en af de Adelsmænd, der sendtes til Norge for at deltage i Herredagen. Allerede medens han var i Cancelliet, modtog han forskjellige mindre Forleninger og fik et Canonicat i Oslo. Efterat han havde forladt Cancellitjenesten, synes han i en Aarrække at have boet paa Sundsby, hvorfra han dog oftere i Befalingsmændenes

[1] Mere herom i Saml. til d. N. F. Hist. I S. 378 fgg.

[2] Dens Situation og (nuværende) Huse ere afbildede i Brusewitz's Elfsyssel S. 280.

[3] Nærmere om denne Æts ældre Led i Danm. Adels Aarbog XI S. 154 fgg.

Fraværelse kaldtes til Baahus for at sidde i Slotsloven. Senere deltog han i Arbeidet med Christian IV's norske Lovbog og blev, samme Aar, som denne udkom, Norges Cantsler, hvilken Stilling han indehavde til sin Død 1614. Han blev nu ogsaa forlenet med Onsø (ved Frederiksstad) og med Nonneklostret i Oslo, i hvilken By han vistnok ogsaa jevnlig har opholdt sig for sit Embedes Skyld, og hvor han eiede en Gaard og deltog i Skibsbyggeri og andre Speculationer. Han var gift med en sjellandsk Adelsdame, Fru Mette Grubbe, ved hvem han fik Gunderup i Sjelland, men som ikke fødte ham Børn. Derimod havde han en uægte Søn, Elias, hvem han før sin Død skjænkede en Gaard i Oslo. Fru Mette beholdt Sundsby til sin Død 1616[1].

Derfra gik denne Gaard over til Cantsleren Anders Greens Søster Gudrun. Hun var gift med Hartvig Huitfeldt.

Den oprindelig danske Adelsslægt Huitfeldt, der i Aarhundreder har havt en saa betydelig Plads i Norges Historie, optræder først her i Landet paa Reformationstiden og i den nærmest efter denne følgende Periode gjennem de fire mærkelige og noksom bekjendte Ottessønner Christopher, Peder, Claus og Paul. Af disse Brødre kom dog ingen til at tage bestandigt Ophold i Norge. Dette blev først Tilfældet med Claus's Søn Anders, der indgik Ægteskab med en Datter af Akershuus's bekjendte Lensherre Peder Hansen (Litle) og hans Hustru Ingeborg Nilsdatter (Gyldenløve), en af de saa meget fremtrædende Arvedøtre fra Østraat. Anders

---

[1] I T. A. Beckers Tidsskrift „Orion“ findes (II S. 352—374) en Afhandling om Anders Green. See forøvrigt Norske Rigsregistranter II—IV passim.

Huitfeldt tog Bolig paa Throndstad i Hurum, der siden tilhørte hans Efterkommere i mere end 200 Aar, og døde omkring 1620. Af hans Børn var der to Sønner Hartvig og Jacob.

Den første af disse tilgiftede sig den anselige Gaard Skjelbred paa Eker (mellem Drammen og Kongsberg) ved Ægteskab med Bente Jensdatter af Familien Skak, der i den gamle Unionsperiode havde spillet en vis Rolle i Norge. Hartvig havde studeret i Wittenberg, opnaaede et Par mindre norske Forleninger samt Stillingen som norsk Berghauptmand og var i sine senere Aar, om end neppe med skjellig Grund, anseet for at have Forkjærlighed for den catholske Religion. Af sit Ægteskab med Fru Bente havde han kun eet Barn, Datteren Margrete, den følgende Fremstillings Hovedperson, født paa Skjelbred[1] 5 Nov. 1608. Hun blev moderløs allerede som ung Pige, og Faderen ægtede saa Maren Skram (Fasti) fra Rammegaard i Jylland, med hvem han fik Sønnen Erik, der døde ung.

Jomfru Margrete havde imidlertid Mødrenefrænder, efter hvilke der faldt en større Arv. Hendes Mormoder havde nemlig været Fru Gudrun Green af Sundsby i Baahuslen, en Dame, om hvem Sagnet længe holdt sig paa Eker, vel især, fordi hendes Lig var blevet balsameret og længe betragtedes som en Curiositet[2]. Da den

---

[1] Naturligviis Gaarden af dette Navn paa Eker. I Baahuslen har der dannet sig det Sagn, at hun skulde være født paa en derværende Gaard af samme Navn, hvilket Holmberg og hans Fortsætter Brusewitz have taget for gode Varer (Holmberg, Bohusläns Hist. och Beskr. 2. Udg. III S. 52).

[2] I 1749 skriver Præsten paa Eker, Christian Grave, der havde Titel af „Professor antiquitatum ved Kbhvns Universitet“, i sin lille Rimkrønike „Prisca & Nova Egerana“ saaledes:

Greenske Æt, som vi vide, var uddød med Cantsler Anders Green 1614, arvede Fru Bente, hvis hun ellers da levede, og i ethvert Fald gjennem hende, Jomfru Margrete det store Sundsby Gods og blev saaledes en rig Pige. Hendes Brudgom blev Thomas Dyre.

Denne Mand (af de „jydske Dyrer") var en Søn af Ivar Clausen Dyre til Sø og Serup i Vendsyssel og født 1605 paa Hvidstedgaard. Af hans Familie, en meget gammel dansk Adelsæt, der dog ikke hørte til de mægtigere, i Rigsraadet repræsenterede Ætter, havde allerede tidligere enkelte Medlemmer fremtraadt i Norge. Man vil erindre den sledske og lidet tiltalende Fru Mette Iversdatter Dyre, der kom til Norge i et af det femtende Aarhundredes senere Decennier og her var gift med to norske Rigsraader efter hinanden, Anders von Bergen og Hr. Knut Alfssøn, som derpaa i Sverige ægtede Rigsforstanderen Hr. Svante Nilsson og tilsidst efter i Fiendskab med sine Stifbørn at have forladt Sverige omsider havnede som Priorinde i St. Agnetes Kloster i Roskilde. Hun var et Sødskendebarn af vor Thomas Dyres Oldefader. Endnu mere bekjendt er Vincents Lunge (egentlig Dyre), der spillede en saa fremtrædende og tilsidst saa ulykkelig Rolle i Norge under Frederik den første og i Grevefeidens Dage. Han var Fru Mettes Brodersøn og altsaa Thomas's Bedstefaders Tremenning[1].

Thomas Dyre sattes til Studeringer og optoges

„Hun gamle Guro Green, hvis Liig var *balsameret*,
I *Sacrestiet* laae for længe ufortæret,
Til sidst man hende tog med skrumpen Hud og Haar
Fra de Nysgierige og stak i sorten Jord."

[1] Dyre-Ættens Stamtavle findes i Danmarks Adels Aarbog for 1891.

sammen med en vistnok i sine unge Aar bortreven Broder Maurits i Sorø adelige Latinskole[1] og var derefter en af det i 1623 stiftede soranske Academis første Studerende. Herfra drog han til Leyden, hvor han indskreves 24de Sept. 1625 som juridisk Student[2] og forblev i henimod to Aar, i hvilken Tid han dog gjorde Udflugter til adskillige andre Steder. I Juli 1627 kom han hjem til Danmark, hvor der nu var Krig, og var i det følgende Aar ombord paa den Flaade, der da krydsede udenfor Hamburg. Da Krigen var endt 1629, fik han Plads i det kongelige Cancelli[3].

Hans Bryllup med Jomfru Margrete Huitfeldt fandt Sted i Viborg den 15de Marts 1630. Sandsynligviis har da Bekjendtskabet ogsaa været gjort i Jylland, hvorhen Margrete rimeligviis er kommen for en Tid at opholde sig paa Rammegaard, der jo var tilfaldet hendes Fader i hans andet Ægteskab med hendes Stifmoder Maren Skram.

Det unge Ægtepar drog, uvist i hvilket Aar, til Norge, hvor Hartvig Huitfeldts vigtigste Gaarde, Datterens vordende Arv, vare beliggende. I Høsten 1637 døde Hartvig Huitfeldt, og Fru Margrete fik naturligviis hans Eiendomme, idet dog hendes Fødegaard Skjelbred var udlagt Stifmoderen som Enkesæde for dennes Levetid; Maren Skram har dog neppe boet der, men vel holdt til paa sit Familiesæde Rammegaard. Af langt større Betydning var imidlertid Sundsby, og her blev Thomas Dyres og Fru Margretes Hjem for deres følgende Tid.

---

[1] F. R. Friis, Disciplene i Sorø Skole 1586—1623. Kbhvn. 1879. S. 8.

[2] Personalhist. Tidsskrift 1 R. II S. 116.

[3] Han ansattes her 24 Apr. 1629 og fik Afsked 20 Febr. 1634. Meddelelser fra Rentekammerarchivet, udg. af Joh. Grundtvig 1872. S. 163.

Naturligviis saa Thomas Dyre sig om efter en Forlening, hvorpaa han efter sin Tjeneste i Cancelliet kunde gjøre et vist Krav. I 1640 fik han ogsaa Løfte om en saadan, rigtignok en af de smaa, nemlig det ved Reformationen seculariserede Dragsmark Kloster; men det havde paa den anden Side den store Fordel, at det laa i Baahuslen og altsaa meget bekvemt for Herremanden paa Sundsby. Han fik det ogsaa omsider, men først efter i 8 Aar at have ventet paa den forrige Lensmands, Nils Hammers, Død[1]. I Mellemtiden havde han taget nogen Del i den Krig, som endte ved Freden i Brömsebro, uden at de nærmere Omstændigheder herved kjendes[2]; Forleningsbrevet med Dragsmark var ogsaa ledsaget af en Forpligtelse til fremdeles i paakommende Tilfælde at gjøre Krigstjeneste tilsøs. Foruden Lenet besad han ogsaa et Canonicat i Aarhuus. I 1648 var Thomas Dyre med den øvrige norske Adel tilstede i Christiania ved Frederik III's Kongehyldning og undertegnede med sine Standsfæller det af disse indleverede „Indlæg" angaaende Adelsprivilegierne[3]. I samme Aar mageskiftede han adskilligt Jordegods i Baahuslen med Kronen[4]. Hans og hans Frues Bestræbelser maatte naturlig gaa ud paa at samle Gods i denne Egn af Landet, hvorfor de ogsaa solgte Fru Margretes gamle Hjemsted, Skjelbred, der laa mere ubekvemt og afsides for dem, til Hannibal Sehested i Aaret 1648, en Sag, hvortil vi senere komme til at vende tilbage.

Thomas Dyre blev imidlertid ingen gammel Mand og synes i længere Tid at have været sygelig. I Som-

[1] Norske Rigsregistr. VII S. 682; IX S. 230.
[2] Sammesteds VIII S. 317.
[3] Sammesteds IX S. 130.
[4] Sammesteds IX S. 170.

meren 1651 var han endnu med Slotsherren paa Baahus (senere Norges Statholder), Ivar Krabbe, tilstede ved Landskabets Lagting paa Foss, men ved Hjemkomsten blev han sengeliggende. Egnens fornemste Personer af begge Kjøn besøgte ham ved Sygeleiet, paa hvilket han udaandede den 13de Septbr 1651. Han blev begravet med stor Høitidelighed i Kongelfs Kirke den 7de October, og Biskoppen i Christiania, Henning Stockfleth, holdt selv Ligtalen, der kort efter tryktes i samme Stad[1]. Denne Ligprædiken maa, selv om Hensyn tages til, at den er — en Ligprædiken og udgiven paa Familiens Bekostning, uden Tvivl ansees som et paalideligt Vidnesbyrd om, at Thomas Dyre har været en meget hæderlig og agtet Mand, ligesom den vidner om det bedste og kjærligste Forhold mellem ham og Fru Margrete.

I 1652 lod Fru Margrete en Fortegnelse optage over hele sit og sin afdøde Husbonds Obligationer og Løsøre, der heldigviis er bleven bevaret[2]). Man seer, at Ægtefolkene havde tilgode af forskjellige et Beløb af 10,650 Rdlr. I „Fruens Kammer" fandtes adskilligt Guld, men især dog Sølv, navnlig Kander og Kredentskar. I Fruerstuen fandtes mere Sølv „til dagligt Brug". Man seer, at der til Hverdags har været brugt 10 Sølvskeer; men da der i Fruens Kammer kun fandtes 8 saadanne, har dette rige Huus dog kun havt omtrent et Snees saadanne i det Hele. Fadeburet og Kjøkkenet havde Kobberkjedler o. s. v. og bl. A. ogsaa en Brændevinspande, endvidere meget Tintøi. Vadskerhuset og Bryggerset beskrives, ligesaa de mange Gjenstande, som

---

[1] Den er naturligviis, hvor ikke anden Hjemmel anføres, Hovedkilden til de her meddelte Personalier.

[2] Trykt i Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och hist. I S. 447—488.

Fadeburspigen og Fruens Reisepiger havde „udi Regnskab“. Videre omtales Inventariet i Sønnens Kammer, samt paa de to Avlsgaarde Munkeby og Ager, Thomas Dyres Gangklæder paa „det lille Fadebur“, hvoraf vi kunne faa god Forestilling om en Landadelsmands Garderobe; Sengklæder og Dækketøi opføres i Mængder. Af megen Interesse er det lille Bibliothek. Foruden Bibel og Andagtsbøger i Fruens Kammer opføres omtrent 80 Nummere, for en stor Deel latinske Klassikere og græske i latinske Oversættelser, men af danske Bøger kun faa, deriblandt flere Lægebøger (en haandskreven). Af Interesse er det, at baade Arild Huitfeldts Krønike og „den norske Chronica“ (sandsynligviis Peder Claussøns Snorre) opføres, ligesaa „gammel Cantslers“ (ɔ: Anders Greens) Bønnebog. Videre møde vi Thomas's Rustninger og Vaaben. Af Værelser nævnes foruden de allerede omtalte: Borgestuen, Sengkammeret, Iver Dyres Kammer, Salen, den gamle Fruerstue, Mellemkammeret, Skolen, „Herremands Kammer“, Drengens Kammer, Melkhuset, Kjelderen, Meelkammeret. Særdeles interessant er endelig Registraturen over det betydelige Gaardsarchiv. Det opføres under 98 Nummere, men de fleste af disse indbefatter hvert mange Pergaments- eller Papir-Documenter, lige indtil 25 i et Nummer, og Antallet af de her samlede Breve har vistnok udgjort mange hundrede, maaskee over tusinde. Selvfølgelig er de for den største Deel Hjemmelsdocumenter. Adskillige hidrøre fra det 15de Aarhundrede (1418, 1422 o. s. v.), men mellem Pakkerne tør mange have været meget ældre.

Af dette Ægteskab var der født tre Børn, en Datter Bente, som døde allerede i Fødselsaaret 1636, og to Sønner, Hartvig (f. 1638 og død 1646) samt Iver (f. 1644), der altsaa blev den eneste, som overlevede Faderen. Fru

Margrete var kun 43 Aar gammel og en Kone i meget gode Formuesomstændigheder. Det er ikke usandsynligt, at hun i hin Tid, da der ikke alene, som til alle Tider, er nok af dem, som tænke paa at vinde ydre Fordele ved Giftermaal, men da man ikke paa den Maade, som senere, nødig vil være saadant bekjendt, kan have fundet sine Beilere[1]. Men i ethvert Fald indgik hun ikke noget nyt Ægteskab. Derimod har hun aabenbart været en meget energisk og driftig Godseierfrue og bestræbt sig for at forøge de Eiendomme, hun allerede besad, for at efterlade saa meget som muligt til sin eneste Søn. Til det store Sundsby Gods, hendes Greenske Stamfædres Arv, føiede hun nemlig ved Kjøb et andet maaskee ligesaa stort, nemlig det ovenfor omtalte Aaby med underliggende Gaarde, som hun kjøbte af Johan Fircks nogen Tid efter Lenets Adskillelse fra Norge.

Hendes hele Jordegods i Baahuslen skal tilsidst foruden de to store Herregaarde have udgjort et Antal af 130 „hemman"[2]. Men der var dog en anden Dame, som overgik hende som Godsbesidderinde, nemlig Fru Dorothea Bjelke paa Morland, hvem vi ovenfor have omtalt.

Den eneste gjenlevende, ved Faderens Død syv Aar gamle Søn Iver, Arving til et saa betydeligt Jordegods, fik en omhyggelig Opdragelse i Hjemmet og sendtes derpaa, uden at Aaret angives, til Sorø Skole, hvor ogsaa Faderen i sin Tid havde været Discipel, ledsaget af

---

[1] Derimod indgik hendes Stifmoder Maren Skram i 1661 som gammel Enke nyt Giftermaal med en tyveaarig tydsk Adelsmand, Balthasar Gebhard v. Obelitz (Norsk hist. Tidsskr. 3 R. II S. 258).

[2] Hendes Jordebog er aftrykt i Bidr. till kännedom om Göteb. och Bohusl. fornminnen II, S. 73—88.

sin „forordnede Skolemester", Christen Eriksen Brun. Kun et halvt Aar forblev han dog her, da en Pestepidemi bragte Moderen til at kalde ham hjem[1]. Imidlertid indtraf Roskildefreden og Baahuslens Fraskillelse fra Danmark-Norge. Det er imidlertid bekjendt, at Baahusleningerne, ligesom ogsaa Skaaningerne ikke destomindre i de første Aar vedbleve at søge sin høiere Aandsdannelse i Danmark, og det er derfor ikke egentlig paafaldende, naar vi see, at Iver Dyre i Sommeren 1658 (i Mellemtiden mellem den første Fred og den nye Krig) paany drog til Sorø. Denne Gang var det dog ikke som Skolediscipel, men som Student eller Academist, at han kom derhen. Han begyndte sine Studier den 14de Juli 1658. Men snart tændtes atter Krigsluen, og det blev en meget vanskelig Stilling for den nye svenske Undersaat at være Student ved det danske Ridderacademi, medens hans gamle og nye Konge førte Krig. Selv synes han ikke at have følt nogen Drift til at vende Danmark Ryggen, men den svenske Rigsdrost Grev Per Brahe gav hans Moder „sit gode Betænkende og Raadføring" i den Sag, og Resultatet blev, at Moderen „beordrede" ham at drage hjem til Sundsby. Han forlod da for anden Gang Sorø den 1ste Februar 1659, forsynet med et særdeles godt Vidnesbyrd af Academiets Overhofmester, Jørgen Rosenkrands til Kjeldsgaard, og kom „med fri Leide gjennem Passerne" tilbage til Sundsby.

Efter at Freden var sluttet, skulde han, som unge Adelsmænds Skik var, tiltræde en Udenlandsreise. En

---

[1] I 1654 rasede som bekjendt Pesten i Kjøbenhavn og andre Steder i Sjelland, men ogsaa i 1655—1656 hjemsøgtes disse Egne af pestartede Epidemier. F. V. Mansa, Bidrag til Folkesygdommenes Historie i Danmark, Kbhvn. 1873 passim.

Hofmester antoges, en Dr. Hans Blichfeld, og den 6te Mai 1661 tiltraadte han i dennes Følge sin Reise[1]. Den gik over Christiania, og et Besøg har da sikkert været aflagt hos Moderens nærmeste Frænde, hendes „Broder" Tønne Huitfeldt paa Throndstad, hvor Krigsbegivenhederne, i hvilke Tønne havde taget en saa fremtrædende og ærefuld Deel, uden Tvivl have været Gjenstand for Samtale. I Christiania var det ikke vanskeligt at finde en Skibsleilighed til Holland, og paa den Maade naaede man efter endel Fatalia til Amsterdam. Iver Dyre gjestede nu en stor Deel hollandske og belgiske Byer og gjorde en kort Afstikker til England, hvor han besøgte saavel Oxford, som Cambridge, men ikke London. Derpaa studerede han hele femten Maaneder ved Academiet i Caen og kom saa den 15de Mai 1663 til Paris. Her opholdt sig ved den Tid den unge dansk-norske Thronfølger, Christian (V), der i 1662 var dragen ud i Verden med Christopher Parsberg som Mentor[2]. Den unge Baahuslening gjorde „daglig og med al Flittighed" sin Opvartning hos sin fordums Konges Søn, blev meget vel antagen hos ham og fik senere Adgang paa Steder, som maaskee ellers ikke vilde have staaet ham aabne. Dermod tales der ikke om nogen Opvartning hos den svenske Gesandt. Ja, da Prinds Christian kort efter forlod Paris og under strengt Incognito gjorde en Reise i

[1] Hvem var han? Sandsynligheden maa være for, at det har været en dansk Mand; i saa Tilfælde har han promoveret udenlands og vel som Dr. med. Rimeligviis er han da den Dr. med. Hans Ottesen Blichfeld, der i ethvert Fald 1666 havde Graden og døde 1684 som Provindsialmedicus i Viborg. Ingerslev, Danmarks Læger, I S. 535.

[2] See A. Tuxen, Christian den femtes Ungdom i "Museum" 1892, II S. 114 fgg.

Egnene ved Loire, fik Iver Dyre Tilladelse til at slutte sig til Prindsens Følge og ledsagede ham til Richelieu, hvor de skiltes ad. Det var Iver Dyres Plan at drage til Spanien, Italien og Tydskland, men han kom ikke længere end til den dengang saa stærkt besøgte Universitetsstad Montpellier. Her blev han syg den 25de Juni 1663, og Sygdommen blev snart saa betænkelig, at han ønskede at modtage Sacramentet for at berede sig til Døden. Efter nogen Betænkelighed lod han sig betjene af en calvinsk Præst og døde kort efter 14de August 1663 18 Aar 9 Maaneder og tre Dage gammel. De, der vare tilstede, da han udaandede, vare, foruden Hovmesteren og en Tjener, en Apotheker samt en Nils Madsen fra Frederiksstad i Norge, om hvis Stilling ikke nærmere Oplysning haves.

Ifølge Hr. Anders Hartvigsøns Ligprædiken over Iver Dyre (Göteborg 1665), som er Kilden til, hvad vi have anført om hans Udenlandsreise, bad den unge Mand under sin Sygdom, da han forudsaa sin snare Død, sin Hovmester "om at udkaste ham et Brev, som han vilde skrive til sin kjære Moder". Den første og vigtigste Post heri var: „at hans kjære Moder vilde skifte en Deel af sit Gods eller en Sum Penge, hvormange, hun selv bedst syntes, hvoraf Renterne kunde gives aarligen til nogle fattige Skolebørn og studerende Ungdom i Baahus Len efter hendes Død, hende og hannem til en evig Ihukommelse." Videre udbad han sig, at der maatte udbetales 300 Rdl. til Fattige og Huusarme i Anledning af et Løfte, han havde gjort „i Havsnød", altsaa vistnok paa Reisen fra Christiania til Holland; endvidere ønsker han, at ovennævnte Hovmester, Dr. Hans Blichfeld, skulde have 2000 Rdlr. som Discretion for hans paa Reisen beviiste store Flid og Troskab.

Ogsaa sin tidligere Lærer, „Hr.“ (altsaa nu Præst) Christen Eriksen Brun, ønskede han betænkt, uden at han dog her nævnte noget Beløb. Paa lignende Maade anbefalede han ogsaa Sognepræsten til Tjørn, Hr. Anders Hartvigsøn[1].

Efter Sønnens Død skulde den barnløse Enkes naturlige Arving være hendes allerede ovenfor nævnte Sødskendebarn Oberst Tønne Huitfeldt til Throndstad i Norge. Fru Margretes Godser vare alle hendes deels Odels-, deels Kjøbegods, og da hun selv var sin Søns Arving, kunde der fra Dyreættens Side ingen Fordringer gjøres. Mellem hende og hendes Fætter havde der bestaaet det kjærligste Forhold. Hun kaldte ham altid „Broder“, og han havde gjentagne Gange ved de Navne, han gav sine Børn, lagt for Dagen, hvor nær han meente sig at staa sin Cousine. Tønne, der først giftede sig 1663, altsaa i samme Aar, som Iver Dyre døde, opkaldte to Døtre efter Fru Margrete og lod sin ældste Søn (den siden ved Begivenheden i 1710 saa berømte Søhelt) døbe Iver (født 1665), aabenbart efter Margretes Søn. Disse Opkaldelser ere saameget mærkeligere, som de fandt Sted paa en Tid, da hans naturlige Udsigt til at blive hendes

---

[1] Denne Hr. Anders har allerede Berg (Samll. I S. 398) formodet at være en uægte Søn af Hartvig Huitfeldt og altsaa en Halvbroder af Fru Margrete. Skarstedt (Göteborg Stifts Herdaminne, S. 861) udtaler endog dette med Bestemthed. Tingen er ogsaa sandsynlig nok, dog var det vist sjeldent, at en Adelsmand opkaldte sin Slegfredsøn efter sin Fader, hvilket her maatte have været Tilfældet; uden Exempel er saadant dog ei, saaledes hed som bekjendt Rigshovmesteren Hr. Nils Henriksens (Gyldenløve) uægte Søn Henrik. I ethvert Fald har Hr. Anders staaet i godt Forhold til Herskabet paa Sundsby; ved Thomas Dyres Død viste det sig, at denne to Gange havde mod Forskrivning laant ham 50 Rdlr.

Hovedarving var forsvunden. Thi, som vi nu skulle se, fik hendes meste Jordegods en ganske anden og vistnok ganske uanet Anvendelse.

I Baahuslens Overgangstid fra at være et norsk Landskab til at blive „indförlifvadt med Sverige" var det en ganske naturlig Tanke hos den nye Øvrighed, at der maatte drages Omsorg for, at den Ungdom, der vilde studere, kom til at søge sin Uddannelse i svenske og ikke i danske og norske Skoler eller ved Kjøbenhavns Universitet. I Aaret 1662, da Stændermøde fra Landskabet var indkaldt til Oddevald (Uddevalla), gjorde de kgl. Commissarier ved Mødet, Rigsraaden Bengt Skytte og Harald Stake (den nye Guvernør i Lenet), et mærkeligt Forslag med Hensyn til Skolevæsenet. De mente, at Gouverneurens Residents burde forlægges fra Baahus Slot til Venersborg, der laa saa bekvemt til at være en „Formur" mod Norge. I den By burde ogsaa Superintendenten residere og et Gymnasium med god Trivialskole oprettes, „for at Ungdommen fra Baahuslen kunde drages bort fra danske og norske Steder til de svenske og fra Barnsben drages til svenske Sæder og svensk Lov, Omgang og Affection". I Jönköping burde oprettes et Universitet og Lunds Bispestol flyttes did. Herved kunde forhindres, at Ungdommen søgte til Kjøbenhavn eller andre Steder i Danmark og Norge, hvilket ellers ei stod til at afværge. Gjennem Superintendenterne i Carlstad og Göteborg, mellem hvem Baahuslen nu var delt, skulde det bekjendtgjøres, at „de der studerede i svenske eller norske Academier, Gymnasier og Skoler ingen Promotion maatte vente sig hos os"[1]. Ganske

[1] Bidrag till kännedom om Göteb. och Bohusl. fornm. II S. 435.

characteristisk for Forholdene bliver det, naar man erfarer, at Frederik III Aaret efter lod udgaa et Rescript (30te Octbr. 1663), hvori loves „Studenter fra de Dele af Norge, som ikke ere under Kongens Gebet, Adgang baade til at deponere og til Promotion lige med Høistsammes egne Undersaatter“ [1].

Saadanne vare Forholdene, da Fru Margrete blev barnløs. Hendes Søn havde udtalt Ønsket om, at hun skulde stifte et Legat for Studerende fra hans Fødeegn, Baahuslen, som vi have seet ganske overladt til Moderen at bestemme dettes Størrelse og, naar man seer hen til hans eget Liv, hans Studium i Sorø og hans Opvartninger hos den dansk-norske Thronfølger, sikkert ikke med den Tanke, at hele den Arv, han døde fra, skulde anvendes til at amalgamere Lenet med Sverige. Heller ikke er der nogen Grund til at tro, at han skulde have ønsket at gjøre sine norske Frænder arveløse. Han kan gjerne have tænkt sig Fundatsen saa, at de Midler, der maatte skjænkes i den antydede Retning, kunde blive benyttede ved hvilketsomhelst Universitet. Heller ikke havde Moderen levet saa længe under svensk Scepter, at hendes eget Hjerte skulde have vendt sig bort fra de Riger, for hvilke hendes Mand og hendes Slægt havde kjæmpet, og til Göteborg. Men, da Iver Dyres Ønske og Moderens Pietet imod hans sidste Vilje blev bekjendt, var her rigtignok en ypperlig Anledning til at søge en Stiftelse oprettet i den nye Regjerings Aand. De Svensker, som kunde have Indflydelse paa Enken, have vistnok saa meget ivrigere arbeidet paa at faa hele Godset i Baahuslen anvendt til Bedste for en svensk Skole, fordi ellers Tønne Huitfeldt eller hans Æt skulde være bleven

[1] Norske Rescripter, udg. af Wessel-Berg I S. 32.

Arvingen. Thi var det i og for sig ærgerligt, om Godserne skulde tilfalde en norsk Adelsmand, blev det det jo dobbelt, naar denne Adelsmand var Haldens tapre Forsvarer i sidste Krig!

Det ligger saaledes overordentlig nær at antage, at Fru Margrete har været Gjenstand for en stærk Pression, og dette bestyrkes, naar man læser, at en af de to svenske Mænd, der til Vitterlighed undertegnede hendes Testamente, var den bekjendte General Rutger v. Ascheberg.

Dette Testamente er udstedt paa Sundsby allerede 22de Januar 1664. Man seer, at der er blevet smedet, mens Jernet var varmt. Det er forfattet paa Dansk og gaar ud paa, at Fru Margrete „med fri Vilje og velberaad Hu og Sind“ samt „efter min salig Søns egen Begjæring“ for sig og sine Arvinger, fødte og ufødte, bortgiver og forærer sine Hovedgaarde Sundsby og Aaby med alt det Jordegods, som ligger til disse Sædegaarde, til H. K. Maj. „Akademi[1] eller Gymnasium udi Gottenborg og til den studerende Ungdom i Bahuslen“. Det formodes, at Donationen, der dog først skulde træde i Kraft ved Giverindens Død, vilde være tilstrækkelig til 30 Disciples fri Underholdning.

Legatets senere Skjebne har paa dette Sted mindre Interesse. Ved den strenge Reduction i Carl XI's Tid befandtes en Deel af Godset at kunne vindiceres Kronen, men Stiftelsen fik beholde det, dog saa, at dens Virksomhed nu udvidedes ogsaa til Studerende fra Halland. I lang Tid vare imidlertid Godserne bortforpagtede paa en saadan Maade, at de i Virkeligheden mere kom for-

[1] Muligheden af et Universitets Oprettelse i Göteborg synes altsaa at være forudsat.

nemme og begunstigede Forpagtere, end Gymnasiet tilgode. Herpaa gjordes først Ende ved Rigsdagens Indblanding i Aaret 1809 og 1810. Heldigviis er Godset ikke blevet solgt, og dets Indtægter have altsaa kunnet voxe, istedetfor, som i Norge gjerne har været Tilfældet, efterhaanden at formindskes[1]. Forøvrigt er i 1840 den Forandring gjort med Bondegodset, at dette er overgaaet til at blive Arvefæste, hvilket dog antages at have været en saavel for Gymnasiet, som for Bønderne selv lidet heldig Foranstaltning[2].

Vi maa her tænke paa en nærliggende Parallel. I det sextende Aarhundrede boede i Danmark en svenskfødt Enke, der besad store Eiendomme i alle tre nordiske Riger, fornemmelig dog i Norge, hvor hendes Jordegods ligefrem var colossalt. Ogsaa hun sad, ligesom siden Fru Margrete, ved en Søns Død igjen som barnløs Enke, og hendes, rigtignok meget fjerne Udarvinger vare at søge i Sverige. Frederik II og Christian IV havde ingen Lyst til at see Godserne i svenske Hænder og formaaede hende til at afstaa dem til Kronen, og den sidste Konge blev tilsidst ogsaa Universalarving til hendes store Formue. Denne Kvinde var, som bekjendt, Fru Gørvel Fadersdatter, hvis Liv jeg ved en tidligere Leilighed har forsøgt at skildre[3]. Nu gjentog sig noget lignende, om end i betydelig formindsket Maalestok med den norske Fru Margrete, hvem uforudseede Begivenheder havde gjort til svensk Undersaat. Her fik de Svenske saa at sige nogen Revanche for Fru Gørvel, hvis i Sverige liggende Eiendomme dog ikke vare komne i Christian IV's Besiddelse. I Testamentet til Gymnasiet omtales dog ikke,

---

[1] Holmberg, Bohuslens Hist. och Beskr. III S. 244 f.

[2] Hofberg, Genom Sveriges Bygder, S. 207.

[3] Norsk historisk Tidsskrift, 3 R. III.

hvad Fru Margrete besad udenfor sit Jordegods i Baahuslen, nemlig (foruden hendes Løsøre) hendes udestaaende Fordringer, navnlig for hendes til Hannibal Sehested solgte og til Kronen overgaaede Fødested Skjelbred paa Eker. Denne Fordring paa den dansk-norske Krone skjænkede hun 1667 sin Fætter Tønne Huitfeldt, men den blev ham til ingen Nytte, thi den dansk-norske Regjering viiste ved denne Leilighed en ligefrem Uretfærdighed. Tønne fik, trods sin retmæssige Fordring, hverken de skyldige 2300 Rdlr. eller Adgang til at indløse Godset. „En saadan Behandling af danske Adelsmænd," skriver Tønne Huitfeldts Biograph, „var imidlertid ingenlunde usædvanlig i den første Tid efter Souverænetetens Indførelse, naar de havde Fordringer paa Kronen enten for Udleg under Krigen eller af andre Grunde"[1].

Om Fru Margretes sidste Dage kjender jeg kun, at Tønne Huitfeldts efter hende opkaldte Datter, der var født 1669, kom til hende paa Sundsby, og at hun behandlede denne som sit Barn og kaldte hende sin Datter. I hvilket Aar den unge norske Jomfru Margrete er kommen til sin gamle Slægtning, vides ikke. I 1675 udbrød atter Feide mellem Nordens Riger, og Oberst Tønne Huitfeldt, nu Frederikstens Kommandant, deltog paany i Kampen og leverede de Svenske heldige Træfninger i 1676, men i det følgende Aar afgik han ved Døden paa den ham betroede Grændsefæstning[2]. Hans ovennævnte Datter, der var kommen til Sundsby, blev i en mærkelig tidlig Alder, nemlig kun 12 Aar gammel, paa Sundsby ægteviet til en i dansk-norsk Tjeneste indtraadt tydsk

---

[1] H. J. Huitfeldt-Kaas: Tønne Huitfeldt til Throndstad (Norsk hist. Tidsskrift 3 R. II S. 260).
Sammesteds S. 242—249.

Officeer (senere General og hvid Ridder) Hans Ernst v. Tritzschler til Thom i Smaalenene, og hendes Mand, der selv har antegnet Dagen i sin tydske Bibel[1], anfører udtrykkelig, at den gamle Frue havde testamenteret sin Fosterdatter sit Løsøre. Dette, hvis Beskaffenhed efter Mandens Død vi ovenfor have omtalt, har ikke været af lidet Værd. To Aar efter Brylluppet døde den unge Frue, kun 14 Aar og 9 Dage gammel (selvfølgelig barnløs), og samme Aar fulgte ogsaa Pleiemoderen, den gamle Fru Margrete, hende i Graven. Hun døde paa sit Sundsby den 16de November 1683, nogle Dage efterat hun var indtraadt i sit 76de Aar. Ligprædikenerne over hendes Mand og Søn bleve, som vi have seet, udgivne og have sin Betydning som historiske Kilder. Derimod skede dette ikke ved hendes egen Død. Man kunde synes, at Göteborgs Gymnasium her havde en Pietetspligt at opfylde. Men den forsømtes, ganske som Tilfældet var ved Fru Gørvels Død, hvem Christian IV burde have viist en saadan Ære. Hendes jordiske Levninger hvile i det „Dyreske Kapel" ved Valle Kirke paa Tjørn, hendes Sognekirke, sammen med sin Husbond og sine Børn. „Ligene ligge indsvøbte i Humle, hvorved de ere blevne ret vel bevarede. Kisterne ere dobbelte, de ydre af Egetræ, beklædte med Saffian og massive Metalbeslag af forsølvet Messing. Paa Plader staa de Afdødes Navne og Titler, og midt paa hver Kiste er anbragt den korsfæstede Frelsers Billede i Hautrelief. De

[1] Denne kom i min Embedstid til det norske Universitetsbibliothek; Antegnelserne ere et slaaende Exempel paa, med hvor stor Klodsethed og Ubehjelpelighed endog en høitstaaende og fornem Officeer har kunnet føre Pennen. Disse Familieoptegnelser ere trykte i Personalhistorisk Tidsskrift 2 R. III.

indre Kister ere af Furutræ. Fru Margrete er indsvøbt i sort Fløil, Hovedet bedækket med en hvid Dug og paa den ene Haands Lillefinger sidder en liden emaljeret Guldring"[1]. Den plebeiiske Aand er overalt sig selv lig. Da Valle Kirke skulde ombygges, ansøgte Communen om Tilladelse til at borttage dette Gravkapel under intetsigende Paaskud. Dette Communens Forlangende var saa meget mere lumpent og uforskammet, som Fru Margrete havde skjænket den aarlige Afgift af en fuld Gaard (Braaland) til Valle Kirke for sit Gravkapels Vedligeholdelse og Fredning, og den usømmelige Ansøgning blev naturligviis afslaaet ved kgl. Resolution af 13de Juni 1856[2].

Fru Margrete Huitfeldt har ved sit store Legat sikret sit Navn mod Forglemmelse. Om hendes Characteer og Personlighed vide vi ikke meget; kun synes det at være klart, at hun har været en driftig og dygtig Kvinde. I Baahuslen er hun, ligesom den ovenfor nævnte Fru Gørvel Fadersdatter er det i Skaane, bleven en

---

[1] I G. Brusewitz's „Elfsyssel" S. 260 anføres, at Thomas Dyre og Margrete foruden sine bekjendte Børn ogsaa havde en „gift Datter", som „ikke blev begravet her". Dette beror kun derpaa, at Margrete Tønnesdatter Huitfeldt af den gamle Frue kaldtes „Datter". Havde det været en virkelig Datter, vilde naturligviis Testamentet til Göteborgs Gymnasium været en Umulighed!

[2] Holmberg III S. 25—27. Valle Kirke har saaledes været heldigere, end flere Steder i Norge, f. Ex. Onsø, hvis adelige Gravkapel i 1822 udenvidere sløifedes (B. Moe, Tidsskrift f. d. n. Personalhist. S. 182), og Østraat, hvor Bjelkernes Grave skjændedes en Menneskealder senere. Paa første Sted var det „Autoriteterne", der optraadte paa saadan Maade, paa det andet den pureste Vandalisme (en Person med det ominøse Navn Gravrok).

stærkt fremtrædende Sagnfigur, men de Beretninger, som Almuen har havt at fortælle, ere, som sædvanligt, aldeles ugrundede og uden al historisk Betydning, atter ganske som Tilfældet er med Sagnene om Fru Gørvel. Det hedder, at hun listigt forstod at narre Bønder til at afstaa sine Gaarde. En Informator skal hun have ladet dræbe paa Grund af en Kjærlighedshistorie mellem denne og en af hendes Jomfruer. Stedet, hvor hun „lod ham halshugge“, har man endog villet paavise! En Præst skal hun have ladet hænge i et Kjelderrum paa Sundsby og ladet Hvælvet tilmure for at hindre Opdagelsen! Med sine Naboer paa Olsnæs af Familien Maaneskjold skal hun have levet i Fiendskab, og en af denne Slægt skal derfor have opbrændt Sundsby for at indebrænde Fruen, som dog lykkelig undkom. Siden skulde Forlig være kommet istand og Fru Margrete endog have begivet sig til Olsnæs for at fortælle, at hun vilde gjøre Maaneskjolds Børn til sine Arvinger, men disse troede hende ikke og slap sine Hunde løs, hvilke da med saadant Raseri anfaldt Fru Margrete, at hun neppe kom levende hjem til Sundsby. Dette til Prøve paa Mythedannelsen[1]. Saavel paa Sundsby som paa Aaby udbetales endnu hvert Aar en i Fru Margretes Testamente fastsat, men nu formedelst Pengenes sunkne Værd ganske ringe Sum til Omegnens Fattige.

IV.

Under Frederik IV's og Carl XII's Krig indsendte Biskop Bartholomæus Deichmann, hvis betydelige Indfly-

[1] Holmberg III S. 31—32. Til Sammenligning læse man, hvad der i Smaalenene fortælles om Fru Birte Kaas (gift med General Huitfeldt) paa Ellingaard i Smaalenene (Personalhist. Tidsskrift VI S. 238 f). Disse Fortællinger ere vistnok ikke saa graverende, men ligesaa dumme.

delse i den Tid er bekjendt nok, en Forestilling til Kongen, dateret „Bispegaarden for Christiania“ 16de Juni 1714, „om den store Nytte og fast uomgjængelige Fornødenhed, som udkræver Bahuslen med begge Vigernes Restitution til D. K. Maj. Rige Norge“[1]. Biskoppen anfører, at Norge vilde beskyttes ved Bahuslen mod svensk Invasion, og at Svensken vilde miste de Fordele, han har ved dette Landskab, „naar Øresund ved Krigstider er dennem usikker“. Lenet er frugtbarere, end det øvrige Norge, Kornmagasiner kunde derfor i Norge komme istand uden Tilførsel fra Danmark. Begge Rigers Armeer kunde lettere forenes i Krigstid. Lenet kunde skaffe to Regimenter Cavalleri og et Regiment Infanteri. Sømagten i Norge kunde mærkelig forbedres. Nu havde de Svenske sine bedste Søfolk fra Bahuslen. Göteborgs Betydning for Sverige kunde „saagodtsom annulleres“. „Frederikshalds og Frederiksstads *negocie* med Deler og Trælast blev dermed overmaade forbedret, som de tilforn have bekommet baade det meste og det bedste Tømmer fra Vigsiderne og selv siden ved deres egne Sage arbeidet“. Og om Sverige ikke uden yderste Nød vilde give Slip paa Vigen, turde det dog være, „at andre Potentater meget mindre for denne, end for nogen anden af Sveriges Provindser skulde sig til Sveriges Conservation interessere“. Senere hedder det: „Endelig, som der ved Flid og Eftersøgning er falden udi mine Hænder en skreven Bog in 4to, hvorudi en Biskop, som har været udi Agershus Stift, da Bahus Len med Vigerne endnu laa herunder, haver optegnet alle de hele, halve og øde Gaarde, som udi Stiftet, som og udi B. L. og Vigerne

---

[1] Forestillingen findes paa det st. kgl. Bibl. i Kbhavn. (Ny kgl. Saml. No. 1061. Fol.).

fandtes, og de Opsidderes Navne, som da dennem beboede, hvorom han ved sine idelige Reiser og Visitationer kunde have god og nøie Kundskab, altsammen med denne Biskops egen Haand skrevet, som han selv ved Bogens Titul har forsikret, saa vilde jeg og allerund. erfare, om D. K. M. skulde allernaadigst eragte saadan skreven Bog udi et eller andet Tilfælde at kunne blive til nogen Nytte, da min allerunderdanigste Skyldighed skal være at hensende den til hvad Sted, D. K. M. allernaadigst vil befale"[1]. Forestillingen ender saaledes: „Jeg er forsikret om, at mange tusinde Sjele udi samme forlorne Provindser og Land, som endnu ei have glemt D. K. M. Forfædres høilovlige Regimente og derimod sukke under den Foragt og de Byrder, som dem under Sveriges Regjering ere vordne paalagte, fører med mig lige Ønske".

Om der af Regjeringen just er taget noget Hensyn til Deichmanns Forestilling, er mig ubekjendt, men den har sandsynligviis været unødvendig. Foreløbig var der liden Anledning til at tænke paa Gjenerobringer, og i de følgende Aar saa det en Tid meget mere ud til, at hele Norge eller større Dele deraf skulde have gaaet samme Vei som Baahuslen. Carl XII's Fald forandrer atter Situationen. Danmark-Norge kunde atter gaa angrebsviis frem, og i 1719 erobrer Tordenskjold Marstrand. Det er bekjendt nok, at Frederik IV ved Fredsunderhandlingerne en Tid haabede paa at gjenerhverve nogle af de tabte Landskaber mod at udlevere Rügen, Forpommern og Wismar, og at det Landskab, man allersidst og allernødigst opgav Tanken om at reunere, netop var Baahuslen. England, i hvis Hænder Sagen egentlig laa, var

[1] En Copi af denne Fortegnelse er i den senere Tid indkommen til vort Universitetsbibliothek (Mscr. No. 808, 4to). Vedkommende Biskop er Anders Bentsen Dal († 1607).

ikke stemt herfor bl. A., som det antoges, af Hensyn til Göteborg, med hvilken Stad det allerede da førte en fordelagtig Handel, og Freden i Frederiksborg fastslog altsaa Grændseskjellet af 1660[1].

Endog langt ned i Aarhundredet kunde Haabet om Baahuslens Gjenvindelse af og til dukke op, selv efterat de danske Konger havde lært at indsee, at Skaane var tabt for evig. Ja, dengang det unge Hatteparti satte alle Midler i Bevægelse for at opnaa Revanche over Rusland, kunde en svensk Statsmand slaa paa, at Danmark, om det her vilde tage svensk Parti, kunde gjøre sig Haab om Lifland, der dog først skulde fravristes Rusland, eller — Baahuslen[2]. Som et sidste Vidnesbyrd i samme Retning kan endelig anføres, at da Guldberg i 1780 udarbeidede sin bekjendte Memoire om Danmarks Forhold til fremmede Magter, udtalte han den Betragtning, at „disse Provindser (ɔ: Skaane o. s. v.), der vilde koste en blodig Krig at erobre og de betydeligste Omkostninger og Krig paa Krig at beholde, neppe — det Bohusiske undtaget — fortjene vor Begjærlighed“. Aaret iforveien var der med den danske Almanak foretaget en Forandring, som, om end i sig selv temmelig ubetydelig, dog afgiver et Tidsmærke: de hidtil stadig i denne forekommende Meddelelser om Markeder i Skaane, Bleking, Halland og Baahuslen, i Lighed med det gamle Danmark og Norge, vare blevne strøgne[3].

Hvor strængt man i Carl XII's Dage straffede en-

---

[1] E. Holm, Studier til den st. nordiske Krigs Historie, (Dansk hist. Tidsskr. 5 R. III S. 272—277), Malmström, Sveriges polit. Historia 1718—72 I 2. Uppl. S. 205, 280 fgg.

[2] P. Vedel, Grev R. F. Lynar, i D. Hist. Tidsskr. 4 R. IV S. 564.

[3] F. Schiern, Historiske Studier II S. 157—158.

hver Ytring af Vedhængen ved det gamle Fædreland hos de afstaaede Landskabers Befolkning, kan sees af følgende Træk. En Lieutenant Sahlgaard var i 1717 falden i svensk Fangenskab. Det oplystes, at han var født paa Vigsiden, men tillige, at han som sexaarigt Barn var kommen til Norge med sin Fader og derpaa havde tilbragt Resten af sit Liv der. Efter al Billighed maatte han altsaa ansees som Nordmand og dansk-norsk Undersaat, men ikke desto mindre blev han som „født svensk Undersaat" dømt til Døden og virkelig ogsaa arkebuseret[1].

Sluttelig bemærkes, at jeg for adskillige Aar siden har skrevet en liden Afhandling, der slaar ind i det her behandlede Emne: „Jens Colstrup" i „Historiske Skildringer" (udg. af Selsk. f. Folkeoplysn. Fremme) II Christiania 1878. S. 108—128.

[1] C. P. Rothe, Tordenskjolds Levnet 2. Opl. II S. 311, cfr. 340.

SMAASTYKKER.

1.

Mere om Didrik Pining.

1. I nærværende Tidsskrift, 2 R. III, 233—245, hvortil Læseren henvises, har jeg i sin Tid (1881) samlet de spredte Træk, som jeg efterhaanden havde mærket mig, om denne i det femtende Aarhundrede oftere nævnte, ret interessante, men tillige gaadefulde Mand. Jeg burde have kjendt og medtaget nogle Notitser om ham, som findes i Kong Hans's Regnskabsbøger, meddelte i Danske Magazin 4 R. I, S. 73—74, 85, 88, samt 175, hvor han kaldes „Pinnow“; men til min Undskyldning kan anføres, at D. P.'s Navn ikke er anført i vedkommende Binds Register og derfor saa meget lettere kunde oversees. De citerede Steder behøve ikke her nærmere at omtales; de bidrage kun til yderligere at vise, i hvor stor Udstrækning Didrik Pining har været anvendt i Kongens Tjeneste. Man vil derhos finde Pining omtalt i adskillige Bind af de i de senere Aar udkomne „Hanserecesse“.

2. Jeg har i min lille Afhandling udtalt mig for, at D. P. har været en Nordmand, og det vil neppe bestrides, at de der anførte Grunde maatte synes at gjøre dette sandsynligt. Prof. G. Storm, der senere har omtalt Didrik Pining i sin Afhandling om Søfareren Johannes Scolvus (nærværende Tidsskrift 2 R. V), har (S. 394) sluttet sig til min Mening om hans Nationalitet. Senere har jeg imidlertid begyndt at tvivle paa denne Antagelses Rigtighed. Jeg har nemlig i et nylig udgivet tydsk Kildeskrift (Chronik des Johan Oldecop, hg. v. K. Euling, Bibl. des literarischen Vereins in Stuttgart CXC, Tübingen 1891, S. 97, 179) seet, at der omtrent 1522 levede en Borgemester i Hildesheim af Navnet *Dirick Pynnyngh*. Om Identitet kan ikke være

Tale, men Navnet er saa eiendommeligt, at det ligger meget nær at tænke paa Slægtskab mellem denne Mand og vor Didrik Pining, og da det vistnok vilde være omtrent utænkeligt, at en Nordmand skulde være bleven Borgemester i Hildesheim, maa det forekomme rimeligt, at den i den nordiske Historie forekommende D. P. har været Tydsker. For denne Mening taler ogsaa vor D. P.'s uadskillelige Forbindelse med den notoriske Tydsker Pothorst. Endvidere vil en Granskning af det norske Rigsraads Brev 1481 om Island (Dipl. Norv. V, S. 658) nærmest føre til den Mening, at D. P., tidligere Befalingsmand for denne Ø, men da fratraadt, neppe har været Nordmand; men paa den anden Side maatte det altid være paafaldende, at der kjendes Mænd af Navnet „Pinnung" i Norge allerede i det 14de Aarhundrede, og at D. P. deltager i Afgjørelsen af den store Arvesag, der forelaa efter Junker Hans Sigurdssøns Død. Men, efterat Oldecops Krønike er bleven udgivet, finder jeg dog Sandsynligheden at være større for, at han har været en Tydsker.

3. Hos Olaus Magnus (Hist. gentium Septentrionalium, ed. Romæ 1555, p. 70) findes, som i min Afhandling anført, en høist besynderlig Beretning om Didrik Pinings og hans Ven Pothorsts sidste Tid, da de som utlæge fra Danmark og Norge skulle have drevet Sørøveri i de nordligste Farvande. (Prof. G. Storm har paa ovenanførte Sted bragt denne Notits i Forbindelse med en anden, ligeledes fra Olaus Magnus stammende, men ikke fra hans eget Værk bekjendte Beretning om Søfareren Scolvus). Allerbesynderligst er den Tegning, som findes hos Olaus, der fremstiller en Klippe, „*Mons Hvitsark*", paa hvilken et uhyre stort *Compas* sees at være udgravet, og hvormed Hensigten skulde være at vise andre Sørøvere Vei, om de skulde komme til hine Egne. Som naturligt kunde synes, formoder Storm, at Olaus's Beretning maatte stamme fra et nu tabt *Søkort*, paa hvilket der kunde være anbragt en Notits om Pining og Pothorst. Beretningen om, at et Compas i stor Maalestok *virkelig fandtes* ved Hvitsark, skulde da være et Foster af Olaus Magnus's „livlige Phantasi".

Men nu findes der i et Kildeskrift af absolut Troværdighed en Beretning om et saadant i de hyperboræiske Farvande, om end paa et andet Sted, anbragt Compas i stor Maalestok, en Beretning, som, skjønt vedkommende Skrift

længe har været bekjendt, ikke hidtil har vakt nogen Opmærksomhed. Jeg sigter her til Sigvard Grubbes indholdsrige Selvbiographi, der i tro Oversættelse fra den latinske Original er meddelt af H. F. Rørdam i Danske Magazin 4 R. II, S. 393. Sigvard Grubbe fulgte Christian IV paa hans berømte Reise til Finmarken 1599 og skriver: „12. Mai. *Vi seilede om Nordcap, paa hvis Top et Compas er indhugget i Fjeldet*“. Det forekommer mig, at man, naar man betænker dette Sted, ikke kan være i Tvivl om, at Olaus Magnus's Beretning maa være at forstaa bogstaveligt. Og naar man betænker, at Didrik Pining ikke alene har været Høvding paa Island og beseilet de nordlige Farvande i Almindelighed, men at han tillige har været forlenet med *Vardøhuus*, taler al Sandsynlighed for, at det, som Sigvard Grubbe saa omtrent hundrede Aar efter Didrik Pinings Død, virkelig kan have været et Verk af denne. Mellem „Hvitsark“ og Nordcap (et Navn, der dog er yngre end Didrik Pinings Tid) kan der foreligge en Forvexling, hvis det ikke kan tænkes, at den, der fandt Fornøielse i at lade udhugge et Compas i Fjeldet paa et Sted, gjerne ogsaa kan have gjort det paa to.

4. I Dipl. Norv. VIII No. 566 omtales (14. Novbr. 1527) en Raadmand i Oslo *Bertel Pinsson*. Fadersnavnet er paafaldende, og saavel dette som Døbenavnet tyder paa en Udlænding eller Mand af udenlandsk Herkomst. Jeg har tænkt mig Pinsson = Piningssøn. Tiden passer særdeles vel for en mulig Søn af Didrik Pining.

L. Daae.

OM REINS-ÆTTENS SIDSTE, FYRSTELIGE MEDLEMMER.

NOGLE STUDIER AF
DR. LUDVIG DAAE.

Et Par norske Mile i Vest for Throndhjem ligger (i Rissen Sogn, nu Annex til Stadsbygden) den betydelige og navnkundige Gaard Rein. Den benævnes nu gjerne Reinskloster, fordi den fra det trettende Aarhundrede indtil Reformationen har været Sæde for et Nonnekloster, hvis inddragne Besiddelser af Kronen solgtes til Private 1660. Klostrets Stifter var Hertug Skule, for hvis Æ Rein i flere Slægtled havde været Hovedgaard.

Denne Æt, der har givet Norge en Konge, en Hertug og en Dronning, er det, som nedenfor skal omtales, dog saa, at de ældste Led, om hvilke jeg Intet har at sige udenfor det forlængst bekjendte, alene kortelig nævnes. Hvad derimod de sidste angaar, har jeg vistnok ikke, hvad der heller ikke lettelig kunde ventes, formaaet at fremdrage nye Kilder, men jeg har dog turdet mene, at en fornyet Granskning af de gamle ikke skulde være ganske uden Udbytte. Det er altsaa (foruden enkelte Diplomer) Sagaerne, til hvilke jeg maa holde mig. Disse ere ikke altid citerede efter Udgaver og Capitler, fordi den kyndige Læser, der selv ønsker at eftersee vedkommende Steder, vil finde dem uden Møie.

I.

Som bekjendt nedstammer Reins-Ætten fra en fornem Stamfader, Skule (I), der efter sin Beskytter, Kong Olaf Kyrre, benævntes Kongsfostre og blev gift med Gudrun, en Datterdatter af Sigurd Syr og Aasta[1]. De fleste Sagaer (Morkinskinna, den udførligere Saga om Haakon, Guttorm og Inge (hos Peder Claussøn) samt Fagrskinna) gjøre Skule til en Søn af den engelske Jarl Tostig Godwinessøn, medens Snorre, der stod hans Ætling af samme Navn nær, alene kalder den første Skule en ætstor Mand af England. Stundom tillægges der ham en Broder Ketil Krok paa Haalogaland, om hvem forøvrigt Intet vides[2]. Skule skal af Kong Olaf have faaet store Gaver i Jordegods, beliggende i Omegnen af Landets vigtigste Byer, uden at nærmere Beskeed herom vides. Sandsynligviis har Rein allerede været hans Hovedgaard. En Formodning af Munch[3], at han skulde have været Jarl, forekommer mig lidet sandsynlig; dette vilde sikkert ikke have været glemt i Ættens Stamtavle i Fagrskinna eller i de Oplysninger om den, der gives i Inges Saga hos Peder Claussøn.

Om Skules Søn Aasolv vides næsten Intet. Han har udentvivl været Lendermand, ligesom man seer, at han har været gift med en Kvinde af Arnmødlingernes Æt, Thora Skoftesdatter af Giske. Heller ikke Aasolvs Søn Guttorm træder egentlig meget frem i Historien. Man

---

[1] Hertil maa det sigte, naar der i Haakon Haakonssøns Saga fortælles, at Aamunde Remba, da Hertug Skule lod sig give Kongenavn, "opregnede hans Æt ligetil den hellige Olaf".

[2] Som et Exempel paa, hvilke Galskaber Folk kunne falde paa, hvor det gjelder deres egen Familie, kan anføres, at Biskop Krog i Throndhjem († 1731) mente at nedstamme fra denne Ketil Krok! Gjessings Jubellærere I. S. 371.

[3] N. F. Hist. II. S. 602 fgg.

seer, at han 1136, tilligemed en forøvrigt aldeles ubekjendt Broder Balle, befordrede Sigurd Munds Antagelse til Konge, og at han vistnok er blevet en meget gammel Mand og i tre Ægteskaber har faaet flere Børn. Ligesom Ætten ved hans Faders Giftermaal var bleven besvogret med Arnmødlingerne, saaledes kom den ved hans og en Søsters Giftermaal i dobbelt Svogerskab med den anden søndmørske Hovedæt, "Blindheimsmændene". Af Guttorms Ætlinge vedkommer os nærmest den eneste Søn, der kom til at spille nogen Rolle, Baard.

Det er bekjendt, at Erling Skakke og hans Søns Regimente ikke var yndet i Thrøndelagen. Reins-Ætten synes særlig at have været forbitret paa Erling, fordi han i 1164 havde ladet dræbe Frederik, Kong Guttorms Svigersøn. Baard Guttormssøn var derfor en af de Stormænd, der først sluttede sig til Kong Sverre. Senest i 1881 var han bleven en af dennes fornemste og tillige virksomste Tilhængere. I det Aar nævnes han nemlig paa Sverres Side som Deltager i Slaget ved Nordnes, og i den følgende Tid møder man jevnlig hans Navn i dennes Saga. En Søsterdatter af ham (og Stifdatter af den nysnævnte Frederik Køna) ved Navn Eldrid sees dog at have været en af Magnus Erlingssøns talrige Elskerinder[1].

Baard Guttormssøn angives i Fagrskinna første Gang at have været gift med Ulfhild, en Datter af „Biskop Paal", ved hvem ikke kan forstaaes nogen anden end den Paal, der efter at have været Eystein Haraldssøns Kapellan blev Biskop i Bergen, men fordreves fra denne Stilling af dennes Broder, Kong Inge, og først

[1] Munch forstod Beretningen om, at Eldrid havde et Barn med Magnus, derhen, at hun havde været hans "Dronning", hvilken overilede Antagelse nys er bragt ud af Historien igjen af G. Storm, see Norsk hist. Tidsskr. 3 R. II. S. 99—100.

senere atter kom i Besiddelse af Stiftet († 1194). Ogsaa gjennem sin Svigerfader og første Hustru er saaledes Baard bleven fjernet det Ingeske, siden Magnus Erlingssøns, Parti. Til dette Ægteskab maa rimeligviis, skjønt det intetsteds udtrykkelig siges[1], henføres Baards Datter Sigrid, hvis første Bryllup i Nidaros 1206 med Thorgrim af Ljaanes har faaet en saa sørgelig Navnkundighed, og som dernæst var gift med Jon paa Austraat og omsider blev den første Abbedisse i Rein.

Senere da Baard var bleven Enkemand, gjorde han Bekjendtskab med Sigurd Munds Datter Cecilia, der tidligere i Sverige havde født Folkvid Lagmand Sønnen Haakon "Galen", der siden spillede en saa betydelig Rolle i Norge. Efterat Sverre, hvem Cecilia strax erkjendte som sin Broder, havde befæstet sin Magt, forlod hun Folkvid og drog til Norge, hvor hun af Sverre fik Gelmin i Orkedalen til Bolig. Vi see af Sverres Saga, at Baard har kjendt hende og, som det synes, ogsaa interesserede sig for hende allerede 1181, og de bleve, som man veed, siden gifte, efterat nogle Vanskeligheder, som Erkebiskop Eystein lagde i Veien af Hensyn til hendes almindelig paastaaede, men af hende selv benegtede Ægteskab med Folkvid vare blevne overvundne. Da nu Eystein først 1183 kom hjem fra sit fleraarige Exil i England, kan Giftermaalet ikke have fundet Sted før den Tid, og Udtrykkene i Sagaen gjøre det sandsynligt, at det først fuldbyrdedes efter Sverres endelige Seir over Magnus 1184.

---

[1] I de udførlige Oplysninger om Baards Afkom i Inges Saga, der dog ikke kjender Ulfhild Paalsdatter, anføres Sigrid ikke som Barn af nogen af Baards to senere Hustruer.

II.

Sigurd Mund synes at have været en af de usædeligste norske Konger. Han har havt Elskerinder i de mest forskjellige Samfundsklasser, ligefra den letfærdige Kongedatter Christina, der, om Harald Gille tør antages for Magnus Barfods Søn, var hans Sødskendebarn (altsaa efter Datidens Love og Tænkemaade *incestus*) og ned til den fattige Tjenestepige, der blev Haakon Herdebreds Moder, og hvis Berøring med Kong Sigurd Sagaen har skildret paa den mest cynisk ligefremme Maade. Cecilia, om hvem her er Tale, synes at være Frugten af en Forbindelse mellem Sigurd og en Kvinde af god Æt. At hun virkelig var Kongedatter, var en utvivlsom og erkjendt Sag, og det heder i den udførligere Saga om Haakon, Guttorm og Inge, at "hun blev hæderlig opfostret i Thrøndelagen, som det sømmer sig for et Kongebarn", hvilket neppe var blevet Tilfældet, om hun havde været en ringe Kvindes Datter. Sammesteds heder det videre, at det var paa den nysnævnte Gaard Gelmin (Gjølme) i Orkedalen, at hun blev opfostret.

Kan man nu nøiere bestemme Cecilias Æt? Tidligere har dette ikke været forsøgt, men jeg mener dog at have fundet et Spor til hendes Herkomst. Dette søger jeg deri, at man ved 1226 finder Kong Haakons daværende Stallare, Gudleik af Ask omtalt som Junker Knuts, Haakon Galens Søns og altsaa Cecilias Sønnesøns Frænde. Men saavel Knuts Fader, som hans Farfader, ligesom ogsaa hans Moder, vare svenske, og Frændskabet maa altsaa søges længere oppe, paa hans Faders mødrene Side.[1] Nu kommer hertil det ved nøiere Betragtning

[1] I Kongefamilien kan det nemlig ikke søges, da Gudleik vistnok i saadant Tilfælde ogsaa var bleven betegnet i Lighed med saa mange andre som „Kongens Frænde".

paafaldende, som ligger deri, at Cecilias og Baard Guttormssøns Søn fik Navnet Inge. Det er ligefrem utænkeligt, at Cecilia skulde have opkaldt sin Farbroder Kong Inge Haraldssøn, der jo havde været hendes Faders bitre Fiende og tilsidst endog ladet ham dræbe. Heller ikke Baard paa Rein kunde have nogen Grund til at opkalde sin Søn efter denne ham ganske uvedkommende Konge, og i Norge var derhos Inge et omtrent aldrig eller i ethvert Fald yderst sjeldent forekommende Navn. Min Tanke er derfor den, at Navnet hidrører fra Lendermanden Ingemar af Ask († 1134) og altsaa er en Forkortelse af dennes Navn[1]. Cecilia, som hvis Frænde, som vi nylig saa, Stallaren Gudleik af Ask maa betragtes, har da ikke usandsynligt tilhørt den lidet bekjendte, men aabenbart anseelige Æt, hvis Hjemstavn Ask vistnok, som Storm[2] antager, kan have været den nu Familien Gram tilhørende Gaard paa Ringerike, men dog ligesaa gjerne kan have været en anden Gaard af samme Navn, f. Ex. Ask paa Askøen ved Bergen.

Inge synes at have været Baards og Cecilias eneste Barn, og Moderen angives i Peder Claussøns Gjengivelse af Haakons, Guttorms og Inges Saga udtrykkelig at være død kort efter sin Søns Fødsel. Derefter ægtede ifølge samme Kilde Baard "Ragnfrid" (Rangrid?), en Datter af Erling paa Kvidin i den øverste Deel af Valdres, en Mand, som ellers kaldes "Erling Bonde", men paa et Sted hos Peder

---

[1] Jeg har forelagt Prof. Sophus Bugge det Spørgsmaal, om Opkaldelsen Inge efter Ingemar kunde kaldes urimelig. Han var enig med mig i, at der ikke var nogen Grund til at finde en saadan Navneovergang paafaldende.

[2] Norsk hist. Tidsskr. 2 R. IV, S. 144.

Claussøn[1] "Lænshøfding", hvilket Rygh[2] ikke har kunnet gjengive anderledes end med "Lendermand"; om han virkelig har været Lendermand, kan dog være tvivlsomt[3]. I dette sit sidste Ægteskab skal Baard — fremdeles ifølge den Peder-Claussønske Saga — have havt fem Børn, Sigurd, Aasolv, Guttorm, Skule og Ingebjørg. Da nu Baard i den paalidelige Sverres Saga (cap. 120) angives at være død kort efter det 1194 stedfundne Slag i Florevaag, og han, som sagt, maa antages først omtrent 1184 at være bleven gift med Cecilia, har han da i kort Tid havt mange Børn med sin sidste Kone.

Af de her nævnte Børn med Ragnfrid af Kvidin nævnes i Fagrskinna kun tre Sønner og disse i en helt anden Orden end hos Peder Claussøn, nemlig: Skule, Guttorm og Sigurd. Aasolv kjendes overhoved kun fra Peder Claussøn, og om Sigurds senere Skjebne vides heller Intet. Guttorm Baardssøn nævnes derimod et Par Gange som et ganske ungt Menneske, sidste Gang (hos Peder Claussøn) ved Baglernes bekjendte Overfald paa Nidaros 1206, hvorefter han forsvinder af Historien.

Af Brødrene kom saaledes alene Skule til at spille nogen Rolle. Datteren Ingebjørg blev, som bekjendt, gift med Alf d. Æ. af Thornberg. Men det fortælles i Haakon Haakonssøns Saga, at en Søster af Skule Baardssøn, der ligeledes hed Ingebjørg, i 1221 ægtede Lendermanden Loden Gunnessøn. Dette har foranlediget nogen

---

[1] Norske Kongers Chronica S. 542.

[2] Norges Kongesagaer, overs. af Munch og Rygh. II. S. 216.

[3] Storm har ikke opført ham paa sin Fortegnelse over Lendermændene. At P. Claussøns "Lenshøvding" af ham selv er meent = Lendermand, synes dog at fremgaae deraf, at han (S. 541) siger om Baard Guttormssøn, at "han var en Lenshøvding, som hans Forældre havde været før hannem".

Vanskelighed, da Ingebjørg Baardsdatter ikke kan have været gift først med den ene, og derefter med den anden af disse to Mænd. Det er derfor vist rimeligt, at her maa være at tænke paa to Ingebjørger, af hvilke kun den ene har været en Datter af Ragnfrid og Baard, den anden, som saaledes bliver den egentlige Reinsæt uvedkommende, en Datter af Ragnfrid af et senere Ægteskab, altsaa Skules Halvsøster.[1]

III.

Den navnkundige Skule Baardssøn angives i Haakon Haakonssøns Saga ved sit Fald (24de Mai 1240) at have været 51 Aar gammel og maa altsaa have været født omtrent 1189, og heraf følger, at han vanskeligt, som hos Peder Claussøn angivet, kan have været Faderens yngste Søn, da der i saa Fald i den ikke meget lange Tid, hvori dennes Ægteskab med Ragnfrid kan have varet, ikke vilde blive Plads for alle de øvrige Børn. Den første Efterretning, der kjendes om Skule, er, at han tilligemed sin ovennævnte Broder Guttorm har været en Tid til Opfostring hos Morfaderen Erling paa Kvidin. Her vare de indtil Skules femtende Aar (1204). Biskop Nikolas af Oslo vilde, netop som Baglerpartiet igjen havde reist sig, lade dem gribe der, men Morfaderen fik i rette Tid Nys om denne Plan og sendte Drengene til Throndhjem til Halvbroderen Inge, som just kort i Forveien var sat paa Thronen af Birkebeinerne, og hos denne forbleve de siden. I 1206 var ogsaa Skule, ligesom Guttorm, i Livsfare ved Baglernes Overfald. I det følgende Aar finde vi ham i Bergen, hvor han befandt sig sammen med de fornemme Damer paa den af Baglerne beleirede Borg,

---

[1] Storm i Hist. Tidsskr. 2. R. IV. S. 175, 177.

hvor ogsaa hans senere Svigersøn, den lille Haakon Haakonssøn, var tilstede. Ved denne Tid har den unge Skule tjent sig op ved sin Broders Hird, hvortil han selv sigter, naar han (1233) irettesatte den lavættede Gunnar Kongsfrænde med de Ord: "Jeg havde lært at tjene Høvdinger, da du, Gunnar, gjorde ganske andet Arbeide." I 1210 var Skule, nu 21 Aar gammel, allerede Sysselmand i Sogn, og som saadan træder han først frem i den politiske Historie, idet det berettes om ham, at han overtraadte en Overenskomst mellem Birkebeinerne og Baglerne ved at bygge større Langskibe til et aftalt Møde, end det var tilladt, hvoraf Følgen blev, at dette Møde blev til Intet. I 1213 var han i Nidaros hos sin Broder Kongen og dræbte der mod dennes Vilje Drotseten Paal. I Kong Inges sidste Tid var han jevnlig om ham, blev 1217 Jarl og var ved Kongens kort efter paafulgte Død Norges mægtigste Mand. Hans senere Historie skal her ikke fortælles.

Da Skules ældste Datter Margrete allerede 1219 kunde forloves og 1225 giftes med Kong Haakon, hvem hun i 1227 fødte det første Barn, maa Faderen havde været gift i en ung Alder og vel neppe senere end omtrent 1210, da vi fandt ham som Sysselmand i Sogn. Hans Frue hed Ragnhild, men om hendes Herkomst vides besynderlig nok Intet.

P. A. Munch gjorde den raske Gjetning, at Ragnhild tilhørte Arnmødlingernes berømte Æt, og saa i hende den Ragnhild, der i Fagrskinna cap. 215 anføres som Datter af Nikolas Kuvung og Søster af Paal Flida. Ved første Øiekast kunde jo et Parti mellem to saa høibyrdige Ætter som den paa Giske og den paa Rein synes rimeligt nok, men Gjetningen er dog visselig urigtig. Allerede Prof. G. Storm har forkastet den, men naar jeg er

enig med ham i Resultatet, saa er det paa andre Præmisser. Storm[1] argumenterer nemlig for, at Nikolas Kuvung skulde være for gammel til at have en Datter, hvis Alder kunde passe for Skules Frue, men Nikolas døde i Følge de islandske Annalers Vidnesbyrd først 1217, og Ragnhild maa være gift saa tidlig, at hendes Fødsel ikke kan sættes længere ned i Tiden end til sidste Decennium af det tolvte Aarhundrede. Ragnhild af Giske behøver overhoved ikke, som Storm mener, at være "en Menneskealder ældre end Skule", skjønt hun meget gjerne kan have været det, da vi overhoved intet vide om hende udenfor det blotte Navn. Naar ogsaa jeg maa opgive i Ragnhild af Giske at see den senere Hertuginde, da holder jeg mig først til, at hun og Skule efter middelalderlige Forestillinger vare nær beslægtede, idet Ragnhild nedstammede i tredie og Skule i fjerde Led fra Skofte i Giske, og at den indtil Innocents III's Lateranconcilium gjeldende Ret forbød Ægteskab mellem Slægtninge lige indtil sjette Led. En Dispensation vilde i det mindste have været nødvendig. Skulde derhos Ragnhild af Giske have været Dronning Margretes Moder, vilde hendes Brodersøn Peter Paalssøn, der i 1247 ved Kong Haakons Kroning var den tredie i Anciennetet blandt de fremmødte Lendermænd, rimeligviis have spillet en mere fremskudt Rolle i Ceremoniellet, hvad han dog ikke gjorde. Det er heller ikke sandsynligt, at Slægtregistrene i Fagrskinna, der jo netop angaar de to Ætter af Giske og Rein, skulde have undladt at gjøre opmærksom paa denne nye og mærkelige Forbindelse mellem disse, ifald den virkelig havde existeret.

De andre Ætter, inden hvilke en saa fornem Mand som "Skule Kongsbroder" kunde tænkes at have søgt sin

---

[1] Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger 1875. S. 97.

Brud, vare ikke mange. Borgerkrigen havde kun i altfor høi Grad tyndet det norske Aristokratis Rækker. Blindheims-Ætten paa Søndmøre kan man neppe tænke paa, da den var i altfor nært Slægtskab med Skule. Et Øieblik var jeg tilbøielig til at tænke paa Baglerkongen Philippus's Frændskabskreds. Et Giftermaal for Skule Kongsbroder i dennes Æt vilde paa en ikke upassende Maade have modsvaret Philippus's egen Forbindelse med den fornemste Dame i Birkebeinernes Leir, Christina Sverresdatter. Virkelig seer man ogsaa, at Baglerne, da Kong Inge var død, foresloge en Deling af Norges Rige, ikke mellem Philip og den unge Haakon Haakonssøn, men mellem Philip og Skule, hvad der forøvrigt vilde staa i en vis Harmoni med den Thronfølgeorden, der var etableret under Magnus Erlingssøn, og som Biskop Nikolas, Philippus's Leder, vistnok holdt paa. Det er ogsaa paafaldende, hvilket Venskab der var mellem Skule og Philippus's Broder, Hr. Andres Simonssøn, der før sin Død lod skrive et varmt Brev til Jarlen og testamenterede ham nogle af sine bedste Klenodier. To af Skules Døtres, Margretes og Ingerids, Navne gjenfindes ogsaa i Biskop Nikolas's og Philips Familie. Men en saadan Gjetning savner dog virkelige Støttepunkter, ja Sagaen siger jo udtrykkelig, at man i 1217, da ogsaa Skule gjorde Tilnærmelser til Baglerkongen, herom bemærkede, at "han søgte Venskab der, hvor der altid havde været Fiendskab at vente". Saa vilde det ikke have hedt, om der havde været Svogerskab tilstede.

Det har under mine fortsatte Meditationer angaaende Fru Ragnhild ikke lykkedes mig at udfinde, hvem hendes Forældre med Rimelighed kunde tænkes at være. Men jeg mener dog at have fundet endel Indicier, af hvilke

man dog turde drage en interessant Slutning om hendes Herkomst.

Min Formodning er den, at Fru Ragnhild nedstammer fra en ældre Ragnhild, Erling Skakkes og Kongedatteren Fru Christinas Datter af dette Navn, efter hvem hun da maa være opkaldt. Denne Ragnhild Erlingsdatter var to Gange gift, først med Lendermanden Jon af Randaberg (lige i Nærheden af Stavanger), der faldt 1179 i Slaget paa Kalvskindet tilligemed sin Svigerfader Erling Jarl, anden Gang med Lendermanden Hallkel Jonssøn, der ligeledes faldt i Kamp mod Kong Sverre, nemlig i Florevaag 1194. Fru Ragnhild, Skule Jarls, kan imidlertid neppe have nedstammet fra sin Navnes og af mig formodede Bedstemoders andet Ægteskab, da hun da vilde være i for nært Slægtskab med sin Mand, idet saavel denne som Hallkel vare Efterkommere af Aasolv Skulessøn paa Rein. Derfor seer jeg hendes Stamfader i Jon af Randaberg, hvorfor ogsaa andre Grunde tale.

Vi skulle nu nærmere betragte Indicierne.

Ved et mærkeligt Brev uden Sted og Datum har Kong Haakon Haakonssøn bekræftet en Gave fra Magnus Erlingssøn til "St. Svithun" (ɔ: Stavanger Domkirke og Bispestol), hvorved hele Stavanger By skjænkedes til Stiftet.[1] Nu er det bekjendt nok, at Sverres Efterkommere altid bestemt benegtede, at Magnus Erlingssøn havde havt nogensomhelst lovlig Ret til Norges Throne. Haakon selv udtalte dette ligefrem under Forhandlingerne i Anledning af sin Kroning, da Geistligheden gjorde et

[1] Dipl. Norv. I. No. 51. Munch mener at kunne henføre Brevet til 1243 af den Grund, at Kongen da var i Stavanger, men det kan jo meget vel være udstedt paa et andet Sted, f. Ex. i Bergen.

uheldigt Forsøg paa at faa Magnus's Indrømmelser til Kirken fornyede, og hans Søn Magnus Lagabøter gjentog den samme Paastand i endnu sterkere Ord, idet han betegnede Magnus kun som "saakaldt" Konge.[1] Desto mere paafaldende maa da de Udtryk blive, i hvilke Haakon i det nysnævnte Stavanger vedkommende Diplom omtaler Magnus Erlingssøn. Her hedder det nemlig, at Haakon bekræfter Gaven *með þvi mote at slicr hofðingi gaf oc bref sitt oc insigli sette firir sem Magnus kongr var, frende min.* Disse Udtryk ere virkelig høist mærkelige, og de maa dog aabenbart være Kongens egne, thi ingen Klerk eller Concipist enten i Kongens eller Biskoppens Tjeneste vilde vove paa egen Haand at lægge Haakon saadanne Ord i Munden. Man mærker overhovedet let, at Brevets Tone er høist forskjellig fra den sædvanlige Cancellistil, f. Ex. naar Kongen giver Biskop Askel Prædikatet "min Ven". Af særegen Interesse er det ogsaa, at mod Sædvane nævnes i Brevet mellem Vidnerne paa denne Gave (og da naturligviis først mellem disse) — Dronning Margrete. Dette giver strax en Formodning om, at Dronningen ved denne Leilighed har spillet en Hovedrolle, og at Kongen for hendes Skyld har fornyet Magnus's Gave.

Men dette Brev er ikke det eneste, der viser, at Dronning Margrete har interesseret sig for og havt Berøringer med Stavanger Stift. Her maa hun have havt ikke smaa selvstændige Besiddelser. Dette fremgaar yderligere af et Brev af 1246, hvortil vi siden skulle vende tilbage[2], og sees navnlig klart under Forhandlingerne med Cardinal Vilhelm i 1247. Af denne tilstededes der hende

[1] Dipl. Norv. I. p. 53.
[2] Dipl. Norv. I. No. 36.

nemlig for egen og Sønners Levetid (men ikke for disses Efterkommere) Patronatsret til tre desværre ikke navngivne Kirker i Stavanger Stift;[1] jeg seer forøvrigt her den sandsynlige Grund til, at siden hele fire Kirker sammesteds bleve kongelige Capeller. Men, hvad der her kommer an paa, disse Besiddelser have, som jeg formoder, været nedarvede fra Hertuginde Ragnhilds her antagne Bedstefader, Jon af Randaberg, der i Tilfælde altsaa vilde være Dronningens Oldefader.

Kong Haakons og Dronning Margretes Børn fik Navnene Olaf, Haakon, Magnus og Christina. Olafs og Haakons Opkaldelse er ikke vanskelig at see; den første hedte aabenbart efter Landshelgenen, den anden efter Haakon Sverressøn. Magnus er sandsynligviis opkaldt efter Kong Sverre, der jo havde antaget dette Tilnavn, men Dronningen kan gjerne dermed have havt sine egne Tanker. Men nu Christina Haakonsdatter? Hun kan ikke lettelig have hedt efter Fru Christina, Haakon Galens Frue; thi hende har Kong Haakon neppe erindret med særlig kjærlige Følelser, heller ikke efter Christina Sverresdatter. Men antage vi hende opkaldt efter Fru Christina Sigurdsdatter, efter min Formodning Dronningens Stammoder, synes dette at have ikke liden Rimelighed for sig. Tingen er, at Haakon selv maatte gaa mange Generationer op i sit Slægtregister, inden han kunde finde en fyrstelig, altsaa til Opkaldelse egnet Stammoder. Hans Moder Inga var en Frille, hans ubekjendte Farmoder ligesaa, hans Oldemoder var Gunhild, Sigurd Munds paastaaede Frille, dennes Moder igjen Thora, Harald Gilles Frille, atter Harald var Søn af en (keltisk)

---

[1] Dipl. Norv. VIII. No. 6. Kgl. Capeller i Stiftet vare Avaldsnes, Sørbø, Eikundasund og Huseby paa Lister. Men hvilke tre af de fire Margrete har besiddet, kan ikke siges.

Frille, dennes paastaaede Fader Magnus Barfod Søn af Olaf Kyrres Frille! I Christina, Erling Skakkes Frue, kunde der imidlertid paa Dronning Margretes mødrene Side omsider opdrives en Kvinde, hvis Fødsel gjorde det muligt at benytte hendes Navn.

Et Indicium kan videre søges i en 1221 stedfunden Begivenhed. Skule Jarl færdedes i hint Aar i Viken sammen med Kong Haakon. Her var fire Aar i Forveien Sysselmanden Ragnvald Hallkelssøn (af Blindheims-Ætten) bleven dræbt af Bønderne i Follo. Denne Mand havde stedse tilhørt Baglernes Parti og altsaa i politisk Henseende maattet regnes til Jarlens Modstandere, uagtet de ganske vist vare noget i Slægt med hinanden. Dog foreslog nu Jarlen ivrigt at tage Hevn over Foldungerne for deres Færd. Kongen selv stillede sig kjøligt til den Sag; "han havde ingen Hevn at tage efter Ragnvald, thi hans Frænder have altid været Kongens Frænder imod", men han lagde heller ingen Hindringer i Veien. Jarlen og med ham den Dræbtes Farbroder, Gregorius Jonssøn af Blindheim, brændte da Bygden paa Follo. Nu er her at mærke, at hvis Skules Frue Ragnhild, som jeg mener, var et Barnebarn af Ragnhild Erlingsdatter, bliver hun en nær Frænke af Ragnvald paa Grund af sin Bedstemoders andet Ægteskab. Endvidere er det at mærke, at det var Jarlen, den (personlig) fjernere Beslægtede, der her siges at have taget Initiativet, ikke den nærmeste Agnat, Farbroderen Gregorius.

Endelig kommer hertil et interessant Punkt. Det er bekjendt, at Skule Jarl i 1228, Aaret efterat Valdemar Seir var kommen ud af sit Fangenskab, gjorde et Tog til Kjøbenhavn for at gjøre den danske Konge sin Opvartning, en Reise, han allerede nogle Aar i Forveien havde paatænkt, men maattet opgive paa Grund af den

ulykkelige Begivenhed paa Lyø 1223. Han kom tilbage vel tilfreds med Reisen, som han havde foretaget i Fællesskab bl. A. med sin nye Svigersøn, Junker Knut, og Gregorius Jonssøn. Det berettes endog, at Valdemar forlenede Jarlen med det halve Halland, en Forlening, som dog ikke omtales i danske Kilder[1] og maaskee tør være tvivlsom. I denne Beretning har P. A. Munch[2] fundet et stærkt Bevis for, at Jarlen ved den Tid arbeidede paa at skaffe sig ogsaa dansk Bistand til et paatænkt Oprør mod Kong Haakon. Jeg kan imidlertid ikke ret tro, at just dette Skridt af Skule bør udlægges paa den Maade eller af Samtiden har været opfattet saa. Thi for det første omtales ikke alene ikke noget Saadant i Sagaen, den eneste Kilde, og dernæst fortæller denne udtrykkelig, at Kong Haakon gav Skule sin kraftige Understøttelse til Danmarksreisen, idet han baade laante ham sine egne Skibe og dertil endog skjænkede ham Ledingen af tolv Skibreder til Reisepenge. Reisen kan altsaa paa den Tid ingenlunde have havt noget mistænkeligt Udseende. Og en ganske naturlig Forklaring vil den faa, om man med mig antager Fru Ragnhild for en Descendent af Christina Kongsdatter. Denne var nemlig, som bekjendt, et Sødskendebarn af Valdemars Fader, Kong Valdemar I, og det bliver da en Reise til sin Frues høie Frænde, som Jarlen foretager. Da nu Kong Haakon var Jarlens Svigersøn, har ogsaa

---

[1] Nys har den danske Historiker M. Mackeprang i Dansk hist. Tidsskrift 6. R. VI. S. 139—204 leveret en Afhandling om „de danske Fyrstelen". Her omtales Halland, der som bekjendt oftere gaves som Len, omstændeligt, uden at der er Tale om Skule som dansk Vasal. Derimod havde virkelig Knut Jarl en Forlening i Halland (dog kun nogle Gaarde). See Scr. R. D. VII. p. 536.

[2] N. F. Hist. B. III. S. 744—745.

han kunnet regne sig i Svogerskab med den danske Konge, hvilket han nok kan have sat Priis paa. At Valdemar har taget venlig imod sine norske Paarørende, kan saameget mindre være paafaldende, naar man erindrer, at han efter Erling Steinvegs Jernbyrd erkjendte endog denne flaue Eventyrer som sin Frænde. De politiske Hensyn maatte ubetinget tale mere for den dygtige Jarl, der indtog en saa sikker Stilling i Norge, end for den ubetydelige og tvivlsomme Erling.

Jeg mener saaledes at have gjort det ikke usandsynligt, at Fru Ragnhild har været en Descendent af Ragnhild Erlingsdatter i hendes første Ægteskab med Jon af Randaberg. Tidsregningen gjør det ikke antageligt, at hun kan have været en Sønnedatter, og det bliver derfor rimeligst at ansee hende for Datter af en tidlig gift Datter af de nævnte Ægtefolk. Kong Haakon og Dronning Margrete vilde, ifald jeg har Ret, være hinanden beslægtede i femte og sjette Led, regnet fra Magnus Barfod. Men siden Lateranconciliet 1215 mødte Ægteskaber mellem Beslægtede af saa fjern Grad, som bekjendt, ikke længer Hindringer fra den canoniske Rets Side.

IV.

Hvilken tillokkende Opgave maatte det ikke være at skrive Margrete Skulesdatters Biographi — ifald det blot var muligt? Jeg veed ialfald ingen norsk Kvinde, hvis Liv jeg heller vilde skildre, end vor sidste indfødte Dronnings, men Kildernes Forbeholdenhed forbyder det. Hvad man kjender om den sympathiske Dronning, indskrænker sig næsten ganske til en eneste Mands, Haakons Sagas og Sturlungasagas Forfatters, naar undtages et dramatisk gjengivet Øieblik af hendes Liv, yderst knappe Meddelelser, og skjønt allerede disse ere tilstrækkelige til at

vinde hende Læserens Velvilje, kan hun aldrig komme til at staa for os anderledes end i et Skyggerids.

Som ganske ung forlovedes og giftedes hun med Kong Haakon, der naturligviis havde kjendt hende fra hendes tidligste Aar, men alene af politiske Grunde og, som Sagaen udtrykkelig beretter, kun modstræbende fæstede hende som sin Brud; hun var jo ogsaa dengang et lidet Barn. Under Forlovelsestiden havde Haakon Frillen Kanga, der fødte ham to Børn, der siden færdedes ved Hoffet. Efter Ægteskabet kjendes vistnok intet Spor til Utroskab fra Haakons Side, men det er dog paafaldende, at, da han 1263 laa paa Dødsleiet i Kirkevaag, fandt hans fortroligste Venner Grund til at gjøre ham det Samvittighedsspørgsmaal, om Magnus var hans eneste gjenlevende Søn.

Om Kongeparrets Samliv efter Brylluppet faar man ikke meget at vide. Der kjendes dog fra den første Tid efter dette et lidet interessant Træk, der synes at tyde paa et gladere Hofliv, end man maaskee skulde forestille sig det i Ribbungefeidens Tid. I 1226 lod nemlig Kongen en „Broder Robert"[1] oversætte — aabenbart til Hoflecture — den romantiske Fortælling om Tristan og Isönd. Selv om det unge Par efterhaanden havde fattet gjensidig Hengivenhed, og Børnene kunne have dannet et stærkt Baand mellem dem, er det dog under alle Omstændigheder klart, at Margretes Stilling maa have været overordentlig vanskelig og have stillet svære Krav til hendes Sjelsstyrke og Standhaftighed. Thi de første fjorten Aar af hendes Ægteskab hengik under bestandige Rivninger mellem hendes Mand og hendes Fader, og hvert Øieblik saa det ud til, at en ny Borgerkrig mellem disse skulde

[1] Navnet er engelsk, og man kunde derfor tænke paa Lyse Kloster, der stod i stadig Forbindelse med sit engelske Moderland.

bryde ud. Med Faderen vedblev hun fremdeles ofte at være sammen, ja Kongen og Jarlen kunde endog stundom have fælles Husholdning. Fader og Datter ere dog maaskee blevne noget fjernede fra hinanden, da den første offentlig vedkjendte sig sin i Ægteskabsbrud fødte Søn Peter, vendte al sin Kjærlighed til denne og bestræbte sig for at skaffe ham alle mulige Fordele. Mellem Dronningen og hendes Moder synes stedse at have været et inderligt Forhold; man seer saaledes, at Hertuginde Ragnhild i 1238 fulgte sin Datter og var hos hende, da hun i Tønsberg fødte det sidste Barn, den senere Kong Magnus.[1]

Men Aaret derefter kom omsider det afgjørende Brud mellem Haakon og Skule. Da var det, at Margrete, dengang hendes Mand ved Nattetid bragte hende det Alvorsbudskab, at „der nu var to Konger i Norge", udbrød i de Ord: „Kun En kan være ret Konge, og det er I", hvorpaa Graaden kvalte hendes Stemme, og Haakon forlod hende med den Forsikring, at hun ikke skulde undgjelde for sin Faders Tiltag. Men denne gribende Scene maa Læseren eftersee i selve Sagaen. Den findes vistnok kun i eet af de bevarede Haandskrifter (Cod. Frisianus), men om dens Ægthed maa der ikke reises Tvivl, dertil bærer den i altfor høi Grad Sandhedens indre Kjendetegn. Den havde naturligviis været uden Vidner. Sturla Thordssøn maa have den enten fra Dronningen selv, der jo levede, da han skrev, eller, hvad der er rimeligere, fra Kong Magnus, til hvem igjen Moderen har fortalt den.

Der var nu Kamp paa Liv og Død, og enten Haakon eller Skule maatte nu gaa under. Ogsaa for Margretes smaa Børn maatte Striden mellem deres Fader og Morfader være skjæbnesvanger. Det gjaldt vel ikke disses

[1] Sturlunga Saga ed. by Gudbr. Vigfusson. Vol. I. pag. 356.

Liv, thi det maatte dog Morfaderen have skaanet, men det gjaldt i ethvert Tilfælde deres Velfærd, deres Stilling og deres Fremtid som Kongebørn. Haakon forlod sin Dronning, medførende den ældste gjenlevende Søn og efterladende hende selv med den spæde Magnus paa Borgen i Bergen under den ovennævnte Stallares, Gudleik af Ask's Varetægt. Man tænke sig nu den arme Dronnings Sjælslidelser! Vel er det sandsynligst, at hendes Ønsker maatte følge hendes Børns Fader, men hun har ogsaa følt sig som Datter, og dertil kom, at Moderen, Fru Ragnhild, trods sin Mands Utroskab — hun havde med Jomfru Rangrid et Tilflugtssted i Helgeseter Kloster — synes at have ønsket sin Mand, ikke sin Svigersøn og sine Børnebørn Seiren. Nogle Maaneder gik hen under afvexlende Krigslykke, men Hovedslaget faldt ud til Kongens Fordel, og i Mai 1240 vare baade Hertug Skule og hans Søn Peter ikke mere blandt de Levendes Tal. Under alt dette hører man ikke mere om Dronningen, førend da Budskabet om, hvad der var skeet ved Helgeseter Kloster, naaede Bergen. Da, heder det, „bleve alle meget betagne, men Dronningen mest“.

V.

Kampen i Aarene 1239—1240 er af Sturla Thordssøn i Kong Haakons Saga fortalt med dramatisk Liv og med stor og paaskjønnelsesværdig Udførlighed. Men desto knappere er denne udmærkede Historieskriver i sin Fremstilling af de Følger, som Skules Oprør drog efter sig, da han selv var falden. Her maa man efter min Overbeviisning tro, at Meget er forsætlig fortiet, fordi det paa en Tid, da rimeligviis endnu flere af de vedkommende Personer og i ethvert Fald mange af deres Frænder vare

i Live, vilde have været en kilden Sag at gaa nøiere ind derpaa. Hvad jeg tænker paa, er de Straffedomme, som uden al Tvivl maa have gaaet ud over de Mange, der grovelig havde compromitteret sig ved at tage Skules Parti og gjøre sig deelagtige i hans Stemplinger og Oprør, forsaavidt de da ikke, saaledes som f. Ex. Jon af Sudrheim, der, skjønt Haakons Frænde, dog havde taget Skules Parti, i rette Tid havde søgt Kongens Naade. Herpaa have tidligere Forskere ikke været tilstrækkelig opmærksomme.

Sagaen omtaler ganske vist nogle faa navngivne Varbelgers Drab. Muligviis ere heller ikke flere end disse faa blevne straffede paa Livet. Men det synes at maatte være klart, at desto flere ere blevne straffede paa sin Formue, med andre Ord ved Confiscation. Allerede den Kjendsgjerning er talende, at Kong Haakon gjorde det gjældende, at Snorre Sturlassøn i sin Egenskab af haandgangen Mand havde forbrudt sine Eiendomme paa det dengang uafhængige Island til Kronen, da han i 1239 mod Kongens Forbud havde forladt Norge og stemplet med Skule.[1] Det vilde dog have været besynderligt, om Kongen, naar han paastod, at en Islænding, der dog ikke havde ligefrem deltaget i Oprøret med væbnet Haand,

[1] Som bekjendt skal Skule, da Snorre forlod Norge, — naturligviis i al Hemmelighed — have givet denne Jarleværdighed; han kaldes derfor „følgsnarjarl“. Allerede Munch har rigtig bemærket, at dette maa oversættes med „hemmelig Jarl“. Ikke desto mindre har den vistnok lærde og fortjente, men stundom høist phantastiske Gudbrand Vigfusson fundet for godt at forklare Ordet af Folskn (Øen Storfosen ved Udløbet af Throndhjemsfjorden)!! Snorres Jarleværdighed minder lidt om de Grevepatenter o. s. v., udstedte af de Stuartske Prætendenter, som en og anden skotsk Jacobit omhyggelig gjemte paa i forrige Aarhundrede.

skulde have sin Eiendom forbrudt, samtidig skulde have skaanet norske Oprøreres Gods!

Ganske uden ethvert Vink har dog Sagaen ikke ladet os, thi idet Sturla under Aaret 1239 omtaler, at Ivar Lagmand i Throndhjem, der gav Skule Kongenavn, „fik lidet Gavn deraf", uden at han dog har Lagmanden mellem de Faa, hvis Drab han nævner, maa heraf bestemt sluttes, at denne er bleven straffet paa Formue. Og sikkert har dette været Tilfældet med mange Flere.

Men nu Skules eget Gods? Vore ældre Historikere have slaaet sig til Ro med, at dette simpelthen gik i Arv til Kongen i dennes Egenskab af Skules Svigersøn og altsaa „eneste Arving".[1] Herved glemmer man imidlertid, at hvis Hertugens Efterladenskab simpelthen skulde gaa i Arv, maatte jo ogsaa Dronningens Søster Rangrid være medberettiget. Dernæst opstaar (hvilket jeg dog henstiller til Retshistorikere af Fag nærmere at betragte) Spørgsmaalet om de Rettigheder, som her maatte tilkomme Hertugens Enke, Fru Ragnhild.

Hovedsagen bliver dog i mine Tanker den, at Hertugen var falden paa sine Gjerninger som Oprører. Kunde Nogen have gjort sig skyldig i „Landraad", da vistnok han, og kunde der nogensinde foreligge et „Ubodemaal", da sikkert her. Efter den strenge Ret har Skules Gods ligefrem været forbrudt under Kronen. Kongen tiltrængte ikke sin Dronnings Arveret for at komme i Besiddelse deraf. Det var Kronens lovlige Tilkommende, ligesaa vist, som senere i samme Aarhundrede det Gods, som forbrødes af Kongsfrænden Hr. Alf Erlingssøn Jarl, og i Begyndelsen af det følgende af en anden Kongsfrænde, Hr. Audun Hugleikssøn.

---

[1] Saaledes f. Ex. Lange, De norske Klostres Historie. 2. Udg. S. 316, anden Note.

Men, som sagt, Sagaen tier. Den eneste Flig, der kunde synes at løftes os, have vi i en liden Oplysning fra et Diplom, udstedt af Knut Jarl 1255. Af dette sees, at Skule havde givet en Gaardpart til Chorsbrødrene i Nidaros for sin anden Datters, Fru Ingerids, (Knut Jarls Hustrus) Sjel, men at denne Gave var fratagen Chorsbrødrene efter Jarlens Frafald.[1] Dette synes at antyde, at man er gaaet strengt frem ved Behandlingen af Skules Efterladenskab, og allermindst kan man tænke sig, at Skules Døtre, Dronningen og Rangrid, paa den Maade skulde have rokket deres Faders Disposition til Bedste for deres Søsters Sjel.[1]

Det synes i det Hele rimeligt, at Kong Haakon har gaaet frem efter Loven ligeoverfor Skules utvivlsomt til Kronen hjemfaldne Gods.

Men nu har man et Pavebrev angaaende Dronning Margretes Eiendomme. Da Forhandlingerne vare i Gang saavel om Haakons forestaaende Kroning som om hans paatænkte Korstog, udsteder nemlig Innocents IV en Bulle (Lyon, 6te Nov. 1246), hvori han tager under sit apostoliske Værn hans Dronnings Besiddelser. Samme

[1] Dipl. Norv. II. No. 10. Med dette Diplom kan sammenholdes Dipl. Norv. I. No. 60. Knut Jarl havde ved en ny Gave til Bedste for sin Frues Sjel holdt Chorsbrødrene skadesløse. Kong Magnus havde taget Knuts Gave til sig, men gav senere Chorsbrødrene et nyt Vederlag. Heraf skulde man slutte, at Kongen blev Jarlens Arving, idetmindste til hans norske Gods; en anden Sag kan det være med, hvad han sandsynligviis har eiet i Sverige. Knut havde vist ikke Børn med den som ganske ung bortkaldte Fru Ingerid og vides ikke senere at være bleven gift. Imidlertid maa han dog have havt en Datter Cecilia (aabenbart opkaldt efter hans Farmoder, Cecilia Sigurdsdatter), der siden havde Eiendomme i Sverige. See herom Svensk hist. Tidskr. VIII (1888) S. 368.

Dag udstedes et Pavebrev til Erkebispen samt til Biskopperne i Stavanger og Bergen, i hvis Stifter altsaa Eiendommene findes, om at sørge for Efterlevelsen af det første Brev.[1]

Men Brevenes Udtryksmaade er gaadefuld. I Brevet til Dronningen heder det, at paa hendes Bøn har Paven taget under sin Beskyttelse *omnia bona, quæ illustris rex Norvegiae, vir tuus, dotalicii nomine, prout spectabat ad ipsum, liberaliter tibi concessit.* Udgiverne af Diplomatariet (Lange og Unger) have i sin Tid i Indholdsangivelsen oversat *dotalicium* ved „Morgengaven“, men at dette neppe er nøiagtigt, bør blandt andet sluttes af et ældre Pavebrev af 1217, ved hvilket Honorius III stadfæstede den Gave, som Valdemar II af Danmark skjænkede sin anden Dronning, Berengaria af Portugal. Her tales der om en *donatio propter nuptias,*[2] og medens det er klart, at der i dette sidste Tilfælde virkelig er Tale om en Morgengave, maa *dotalicium* i Brevet af 1246 rimeligviis forklares anderledes. Det maa have været en extraordinær Gave af Kong Haakon til den Dronning, med hvem han havde været gift i saa mange Aar, og det saa meget mere, som der indflettes Ordene *liberaliter tibi concessit,* hvilke Udtryk maa synes at udelukke Tanken om en sædvansmæssig og pligtmæssig Gave.

I Norges ældre Historie spille Dronningerne ingen meget fremtrædende Rolle i deres blotte Egenskab af saadanne, om end enkelte af dem ved deres Personlighed eller som Kongemødre kunne antages eller sees at have havt Betydning og Indflydelse. Ofte var Landet deelt mellem

---

[1] Dipl. Norv. I. No. 35, 36.

[2] Hans Olrik, Konge og Præstestand i den danske Middelalder II. Kbh. 1895. S. 12.

flere Konger, hvilket maatte forringe ogsaa deres Hustruers Stilling, og endnu oftere nøiede Kongerne sig med Friller uden at indgaa Ægteskab. Ikke kjender jeg noget Spor til, at nogen norsk Dronning, som ellers i Europa sædvanligt, strax har faaet sig anviist særskilte Besiddelser eller Livgeding. De have sandsynligviis maattet nøie sig med en „*tilgjöf*“ i Lighed med andre Hustruer. Først da den danske Kongedatter Ingeborg, der da ogsaa var Norges første kronede Dronning, i 1261 ægtede Magnus Haakonssøn, finder man et andet, med europæisk Sædvane mere stemmende Forhold. Thi nu seer man, at Magnus Aaret efter Brylluppet (1262) „for øst til Borg for at see til de Len, som Kong Haakon havde givet Fru Ingeborg ved hendes Bryllup“; det er ikke uden Interesse at see, at Lenet, hun fik, var Borgesyssel, thi dette har ogsaa baade før og senere været bortforlenet til Kongehuset nærstaaende Personer. Men noget saadant omtales ikke, hverken hvor Talen er om Sverres Dronning Margrete eller Margrete Skulesdatter.

Vender vi saa tilbage til Pavebrevet, maa der endnu tænkes paa Ordene: *prout ad ipsum spectabat.* „*Prout*“ maa formeentlig oversættes „forsaavidt“. *Spectare ad aliquem* betyder „bero paa En, tilkomme En“. Heri synes altsaa at ligge en Reservation. Vi vide nemlig, at det ialfald i senere Tider antoges som gjeldende norsk Statsret, at Gaver kunde tilbagekaldes af senere Konger; man erindrer særlig det bekjendte Tilfælde, da Magnus Erikssøn tilbagekaldte en af Haakon Magnussøn til Hafthorssønnerne given Forlening.

Det sandsynlige Resultat forekommer mig i Hovedsagen at være dette: Kongen har inddraget Skules Gods med Loven i Haanden, men han har saa bagefter overladt det eller en Del deraf til sin Dronning og villet, at

hun skulde have det ikke som en Arv, men som frivillig ydet Gave, „*dotalicii nomine*“. Om og hvorvidt han ogsaa har betænkt hendes Søster Rangrid, maa staa derhen, men at saa har været Tilfældet, er vel det sandsynligste.

Vi have allerede ovenfor nævnt Dronningens Patronatsret til Kirker i Stavanger Stift. Alt, hvad jeg forøvrigt veed at sige om Margretes Eiendomme, indskrænker sig til, at hendes Søn, Kong Magnus, idet han, i sit indholdsrige og mærkelige Testamente ogsaa betænker Nonneseter Kloster i Bergen, omtaler, at Gaven til dette skal tages af hans Mødrenearv.[1] I levende Live har hun tilligemed sin Ægteherre skjænket Gaver (vistnok af Jordegods) til Allehelgens- og Catharinæ Hospitaler i Bergen[2] samt til Dragsmarks Kloster.

Men ikke alene den Fremgangsmaade, der rimeligviis blev fulgt med Hensyn til Skules Gods, er dunkel. Ogsaa om Kongens Forhold til hans Drab er Sagaen forbeholden. Man veed, at den Mand, som anførte det sidste Tog imod den til Throndhjem efter Nederlaget ved Oslo flygtede Hertug, var hans egen Frænde, men tillige bitre Uven Aasolv af Østraat. Denne tilligemed nogle flere navngivne Høvedsmænd sendtes af Kongen umiddelbart efter Skules Flugt nordover med femten Skuder. Sagaen lader os dog ikke ret vide, hvilke Instructioner Aasolv og hans Ledsagere have faaet. Flatøbogen[3] bruger den Vending, at de skulde drage nord til Throndhjem for at „erfare, hvilke Tidender der vare“, og i andre Redactioner findes ikke engang disse Ord. De Udsendte naaede til Throndhjem tidligere, end Skule havde ventet, og denne blev saa snart

[1] Ex bonis, quae nobis ex materna hereditate attinere dignoscentur. Dipl. Norv. IV. p. 5.
[2] Dipl. Norv. II. p. 13, 16.
[3] III. S. 157.

efter dræbt ved Helgeseter Kloster.[1] Erkebiskop Sigurd havde forsøgt at redde Hertugens Liv og foreslaaet, at han skulde faa Lov at drage til Kongen, og havde tilbudt Penge for at opnaa denne Indrømmelse, men dertil var af Birkebeinerne givet det Svar, at Erkebiskoppen da maatte sætte St. Olafs „*staðr*“, det vil altsaa sige Domkirken og alt, hvad der tilhørte denne og Erkestolen, i Pant. Til Skules Drab kom endvidere den slemme Ting, at dette var begaaet paa Klostrets Grund, og at man havde sat Ild paa dette; Begivenheden har en mærkelig Lighed med Hr. Olaf Nilssøns Drab i Bergen 1455 og Munkelivs Brand under fuldkommen lignende Omstændigheder. Den følgende Dag bad Aasolv og hans Fæller Erkebiskoppen om Absolution, og han gav den modstræbende og kun midlertidig, „at de kunde være sammen med andre Mænd, indtil de traf Kong Haakon og fik vide, hvad han vilde gjøre ved denne farlige Sag“ (*hverju hann vildi af sér skipta um þessi stórvirki.*[2] Hvad der skal forstaaes ved *þessi stórvirki*, siges ikke; man lades i Uvished, om der skal menes baade Klostrets Ødelæggelse og dets Profanation ved Drabene (hvad der nærmest var en Fornærmelse mod Kirken og Erkebiskoppen som Helgeseters Overherre) og Drabet i og for sig. Og hvad Kongen behagede *af sér at skipta*, — derom faar man siden ikke et Ord at høre! Men erfarer kun, at Aasolv

---

[1] Blandt dem, som dræbtes med ham, nævnes allerførst Sone Sik. Denne Mand forekommer ikke førend i denne Kongens og Hertugens Feide. Allerede Navnet gjør det sandsynligt, at han ikke har været en Nordmand, og da man i Svenskt Diplomatarium II p. 231 ved 1297 finder en *Suno dictus Sik*, ligger det nær at antage denne for en Frænde af Skules Ven, der saaledes rimeligviis har været en Svenske.

[2] Flatøbogen III. p. 162.

i et Brev underrettede Haakon om, hvad der var skeet, og man seer, at i det følgende Aar er det ikke Aasolv, men Jon Tviskaven, der optræder paa Kongens Vegne mod nogle faa navngivne Varbelger. Tausheden kan vistnok alene være forsætlig; det har været den efter Kong Magnus Haakonssøns Instructioner skrivende Sturla Thordssøns Hensigt her ikke at give nærmere Besked og navnlig ikke at udtale noget om, hvad Magnus's Fader har befalet eller villet med Hensyn til, om Skule, Magnus's Morfader, skulde dræbes eller hans Liv spares.

Men Et er paafaldende. Aasolv var Hovedmanden for Toget, og hans Medhøvdinger paa dette angives i Sagaen at have været: Ivar Peterssøn, Arne Blakk, Klemet af Holm, Olaf Kidlingsmule og Baard Groessøn. Naar undtages denne sidstnævnte, der leilighedsviis nævnes under Aar 1257 (hvor man erfarer, at han var fra Hardanger), omtales ingen af disse Personer senere af Sagaen, ikke engang den høibyrdige og mægtige Aasolv selv! De forsvinde af Historien, uagtet de Fleste af dem tidligere flere Gange er nævnte. Dette maa nødvendigviis fremkalde Forestillingen om, at de saa langtfra ikke have faaet nogen Belønning, at de snarere ere faldne i Unaade. Og det ligger nær at tro, at det har været Hensynet til Dronning Margretes naturlige Følelser og den Indflydelse, hun i Forbindelse med sine Frænder kan have øvet, som her har gjort sig gjældende.

Overhoved har den triste Begivenhed i Helgeseter uden al Tvivl kastet lange Skygger ned gjennem Resten af Haakons Tid. Det er endog ikke aldeles umuligt, at den i nogen Grad kan have paavirket Forholdet mellem ham og hans egne Børn, og overhoved synes Kløften mellem Skules Venner og hans Fiender at have været mærkbar længe efter 1240. Hvad jeg her støtter mig til,

er Sagaens Ytringer i Anledning af Magnus Haakonssøns Kroning i 1261. Her var der kjendelig mellem den gamle Konges Raadgivere to Partier, af hvilke det ene anbefalede, det andet fraraadede, at Sønnen allerede nu skulde „vies under Kronen“, og Haakon betror selv sin Søn, at de, der fraraadede det, vare de samme, som tidligere ikke havde arbeidet for et godt Forhold „mellem mig (Haakon) og Eders (Magnus's) fremfarne Frænder, hvilket Gud forlade dem.“ At der mellem disse Frænder (der vare Magnus's og ikke Haakons Frænder), først og fremst maa tænkes paa Skule, kan jo ikke være tvivlsomt. Skal man tænke paa nogen af Haakons daværende Raadgivere, ligger det jo nærmest at vende Blikket mod Skules gamle Uven Gaut Jonssøn, der forøvrigt var saa anseet, at han, uagtet intet Familieforhold mellem ham og Kongehuset kjendes, kom til at bære Sværdet ved denne Magnus's Kroning. Det er ellers i det Hele besynderligt, at Nogen har villet fraraade Kongen at lade sin Søn, der dog allerede bar Kongenavn og var den præsumtive Thronfølger, krone, og man skulde tro, at de selv maatte have indseet, at de herved maatte støde Magnus og udsætte sig for hans Ugunst i Fremtiden. Der maa imidlertid hos dem have raadet en Frygt for, at Magnus maaskee skulde benytte den større Anseelse og Magt, som Kroningen kunde bringe ham, i deres sandsynlige Modstanderes Interesse. Kongen forsikrer selv Magnus, at han havde været ham en god Søn og „tjent ham kjærligen.“ Det er vel nok, men hvortil en saadan Forsikring, naar der ikke mellem Fader og Søn havde været et saart Punkt, et *alta mente repostum*, hidrørende fra Morfaderens tragiske Historie, hvilken selvfølgelig Dronning Margrete aldrig har glemt.

Man finder i Tiden efter 1240 altid Margrete og Haakon sammen, thi hun omtales jevnlig som hans Ledsagerinde paa Reiserne rundt i Landet, hvor vistnok Bergen var den hyppigste Residents, dog saa, at Hoffet stundom opholdt sig ogsaa i Nidaros, Tønsberg og Oslo. Men skjønt Dronningen ved Faderens Fald kun var omtrent 30 Aar gammel, hører man ikke om, at hun efter den Tid har født Kongen Børn. At hun i 1247 ikke blev kronet tilligemed denne,[1] bør derimod ikke lægges Vegt paa. Heller ikke Kong Sverre havde ladet sin Dronning krone, uagtet hun dog var Erik den helliges Datter. Fra 1245 finder man i Sturlunga Saga et lidet, men ret interessant Træk om Margrete. Det islandske Brushoved, Thorgils Skarde, der tilhørte Sturlungernes Æt, kom da til Hoffet. Kongen, der kjendte hans ubesindige Færd, modtog ham ikke meget naadig, men den just tilstedeværende Dronning, „der var Sturlungernes Ven, som hendes Fader havde været“, lod Thorgils faa Plads paa en Skammel ved sine Fødder, og da Kongen gjorde ham Bebreidelser for hans Fremfusenhed, var Margrete strax tilrede med de venlige Ord: „Sligt hænder ofte unge Mænd“. Og nogen Tid efter, da der opkom en Ildebrand i Bergen og Thorgils ved den Leilighed opførte sig modigt og raskt, sendte Dronningen ham strax sex Alen Skarlagen til en ny Klædning.[2]

Margretes bedste Glæde har visselig været hendes

---

[1] Jeg er ingenlunde uopmærksom paa, at der i et Kildeskrift, Aron Hjørleifssøns Saga (see Biskupa Sögur I. p. 638) udtrykkelig siges, at Cardinal Vilhelm kom til Norge *þess erindis at kóróna Hákon konúng ok Margrétu drotningu,* men tør ikke ligeoverfor Sturla Thordssøns Taushed i Haakons egen Saga heraf slutte, at Margrete virkelig er bleven kronet.

[2] Sturlunga Saga, ed. by G. Vigfusson vol. II. p. 111—112.

tre gjenlevende Børn, der alle synes at have været meget haabefulde. Den ældste, Haakon, bar allerede forlængst Kongenavn og var aabenbart en meget lovende ung Mand, der bl. A. synes at have havt literære Interesser og endog af en berømt fremmed Historieskriver, der ved den Tid besøgte Norge, roses for sit smukke Ydre og elegante Væsen.[1] I 1251 havde Haakon Bryllup i Oslo med den svenske Jarledatter Richiza, der nu som yngre Dronning levede i daglig Berøring med sin Svigermoder, Dronning Margrete, og snart fødte Sønnen Sverre. Men længe varede det ikke, før store Sorger hjemsøgte Kongehuset. I 1257 døde den femogtyveaarige unge Kong Haakon, og samme Aar maatte Margrete see sin eneste Datter, Christina, drage til det fjerne Castilien. Fire Aar senere (1261) døde saa Junker Sverre, og i det følgende Aar fik man det Budskab, at Christina — efter et, som det synes, barnløst og neppe lykkeligt Ægteskab — havde fundet en tidlig Grav i Spanien. Nu var Kong Magnus Kongeparrets eneste Barn og Arving. Han var 1261 gift med den ovennævnte Ingeborg af Danmark.

1263 drog Kong Haakon ud paa det Vesterhavstog, hvorfra han ikke skulde vende tilbage. Naturligviis var Magnus, allerede forlængst endog en kronet Konge, Regent under Faderens Fraværelse, men af Sturlunga Saga[2] see vi, at der ved hans Side var indsat at særligt Raad, bestaaende af Dronning Margrete og (hendes Faders gamle Uven) den mægtige Lendermand Gaut Jonssøn af Mel.

Den 22de Marts 1264 fulgte Margrete sin Ægteherres jordiske Levninger til Graven i Bergens Christ-

---

[1] Matthæus Parisiensis (Chronica majora, ed. Luard, V. p. 651) kalder ham *adolescens speciosus.*

[2] Ed. Vigfusson vol. II. p. 269.

kirke, og allerede samme Aar gjør hun, ledsaget af sin Søn, en Reise til sin Faders Stiftelse, Nonneklostret paa Rein.[1] Man maa formode, at dette kun har været et kortere Besøg, og naar det tre Aar senere (1267) i en af de islandske Annaler heder: *Margrét Skúla dóttir dróttning fór til Reins,*[2] kan vel dette ikke forklares anderledes end ved at antage, at hun først nu har taget Bolig for stedse paa dette Sted, der ved hendes Æts Traditioner og hendes Ungdomsminder maa have været hende saa dyrebart. Siden hører vi intet andet om Dronning Margrete, end at hun døde 1270.[3] Man maa her, som saa ofte, meget beklage, at Magnus Haakonssøns Saga for den allerstørste Del er tabt. Dens Forfatter Sturla Thordssøn har neppe undladt at skjænke hende, hvem han jo selv i sin Æts Saga kalder „Sturlungernes Ven", en meget nærmere Omtale ved hendes Bortgang.

Reins Kloster besad endnu indtil ganske kort før sin Undergang blandt sine Klenodier en Guldkalk, som „en fremfaren Dronning af Norge" havde skjænket det. Erkebiskop Olaf tog denne Kalk til sig 1531.[4] At dette var en Gave fra Margrete, er vel neppe tvivlsomt.

Ogsaa en nærmere Omtale af Margretes yngste Søster Rangrid vilde her have været paa sin rette Plads. Jeg har imidlertid allerede før skrevet om hende og vil derfor alene henvise hertil.[5] Jeg vil alene tillægge, at hvis mine Conjecturer ere rigtige, tør man rimeligviis ogsaa antage endnu nogle flere bekjendte Personer for Efterkommere af Fru Rangrid og derigjennem af Reinsætten.

---

[1] Fragmentet af Magnus Haakonssøns Saga.
[2] Isl. Annaler, udg. af G. Storm p. 137.
[3] Sammesteds paa flere Steder.
[4] Dipl. Norv. X. No. 630.
[5] Norsk hist. Tidsskr. 3 R. III.

Det er nemlig høist sandsynligt, at den Ingeborg Munaansdatter, der tilligemed sin (formodentlig danske) Mand, Nicolas Plogpenning, længe havde tjent Hertuginde Ingeborg, Haakon V.s Datter, og som derfor af denne 1346 fik en Gaard i Bergen som Gave under visse Forbehold, har været en Datter af den Ridder, Hr. Munaan Baardssøn, som af mig i min nys citerede Afhandling er antagen for en Efterkommer af Munaan Biskopssøn og Fru Rangrid.[1] Rimeligviis er denne i Kongedatterens Tjeneste staaende og med hende formentlig langt ude beslægtede Ingeborg Munaansdatter opkaldt enten efter Hertuginden selv eller efter dennes Bedstemoder Dronning Ingeborg. Hertuginden kom tidlig bort fra Norge, og hendes personlige Bekjendtskabs- eller Venskabskreds der har neppe været stor. Naar man saa erfarer, at den senere Erkebiskop Paal Baardssøn ligeledes (1325) var i fortrinlig Grad yndet af Hertuginden,[2] ligesom ogsaa af hendes Søn, Kong Magnus Erikssøn, ligger det nær at formode, at han har været en Broder af Hr. Munaan Baardssøn og altsaa ligeledes maaske en Descendent af Fru Rangrid.

VI.

Kong Inge Baardssøn har, saavidt man kan forstaa, aldrig været gift. Han efterlod imidlertid en uægte Søn, Guttorm, der tildels blev opdragen sammen med den senere Konge Haakon Haakonssøn, hvem Inge holdt lige med sin egen Søn i Henseende til Klæder o. s. v. Guttorm, der beskrives som hastig af Sind i Modsætning

[1] Dipl. Norv. I. No. 300. Af D. N. II. No. 312 sees, at Gaarden igjen (før 1352) var hjemfalden til Hertuginden ved den barnløse „Fru“ Ingeborg Munaansdatters Død.

[2] Dipl. Norv. X. No. 19.

til den tidligt modne Haakon, angives i Faderens Saga at være født 1206 og altsaa at have været to Aar yngre end sin Pleiebroder og Frænde. Hans Udsigter til Thronen vare altid kun smaa. De fleste Birkebeiner ansaa med Føie Haakon for langt mere berettiget, hvorhos Kong Inge selv ved et Forlig med Halvbroderen Haakon Galen havde indrømmet dennes ægtefødte Søn Fortrinet; denne Overenskomst blev vistnok senere ikke respecteret, men det hjalp ikke Guttorm. Sin værste Rival havde Guttorm nemlig i sin ærgjerrige Farbroder, Skule, der skjønt ikke hørende til Kongehuset mente at være Halvbroderens Arving ogsaa til Norges Rige. Ved Inges Død blev da Guttorm i enhver Henseende skudt tilside; Skule tilegnede sig nemlig hele Inges private Efterladenskab, og da den unge Kong Haakon blev nødt til at indrømme en Deling af Riget, var det atter Skule, som gik af med Byttet.

Fra nu af er der i den eneste Kilde kun en eneste Gang Tale om Guttorm. Man seer nemlig, at han i 1223 gjorde sine formentlige Krav paa Riget gjeldende ved det store Møde i Bergen, men ikke fandt Støtte hos Nogen. Alt, hvad han opnaaede, var, at hans Navne (muligviis hans Slægtning?) Erkebiskop Guttorm ved Mødets Slutning henstillede til Kong Haakon at „være god mod sin Frænde Guttorm“. Hermed forsvinder Kongesønnen af Historien, thi det er vel lidet tænkeligt, at den Sysselmand “Guttorm Fjonk“, der 1226 dræbtes af Ribbungerne, har været identisk med Guttorm Ingessøn, skjønt han udtrykkelig i Sagaen kaldes „Kongens Frænde“. At Guttorm Kongssøn er død i en ung Alder, er vistnok rimeligst, da han vel ellers ikke kunde være bleven saa ganske ubemærket og navnlig neppe havde kunnet undgaa, i Lighed

med sit Sødskendebarn Junker Knut, at inddrages i Kampen mellem Haakon og Skule.

Trods Kildernes Taushed mener jeg dog at have fundet et Spor til Efterkommere af vor Guttorm endnu mod Aarhundredets Slutning.

I den senere Tid af Kong Magnus Haakonssøns Regjering og nedigjennem Sønnen Kong Eriks Tid forekommer en Hr. Guttorm som en ret fremskudt Personlighed. Han er 1277 Vicecantsler og i 1287 Baron. Før 1307 er han død og har neppe efterladt Afkom.

Hr. Guttorm fører det samme Vaaben som det, der føres af Baronen Hr. Jon Brynjulfssøn af Hvaal i Sogndal, der var Sønnesøn af Kong Sverres trofaste Tilhænger Jon Staal, senere Lendermand. Men Hr. Guttorm nævnes aldrig ved sit Fadersnavn, altid derimod metronymisk, almindeligviis Guttorm Gydassøn. Man maa derfor formode, at han, som i Regelen Tilfældet er med Personer, der nævnes efter sin Moder, har havt et fornemmere cognatisk, end agnatisk Udspring. Prof. G. Storm har i sin Fortegnelse over Norges Lendermænd[1] udtalt den Mening, at Guttorms Moder har tilhørt Hvaals-Ætten. Men man maatte da antage, at en Kvinde af denne Æt havde været gift med en Parvenu eller dog mindre fornem Mand, men saa kan ikke være Tilfældet med Guttorms Moder, da hun kaldes Frue, hvilket forudsætter, at ogsaa hendes Mand maa have været i høi Stilling. Og da indsees ikke, hvorfor hendes Søn under almindelige Omstændigheder skulde foretrække at kalde sig ved Moderens fremfor ved Faderens Navn.

Jeg tror at have fundet Løsningen af dette Spørgsmaal gjennem Granskning af et ogsaa i andre Retninger

---

[1] Norsk historisk Tidsskr. 2 R. IV. S. 181.

meget interessant Diplom af 25de Juni 1287[1], ved hvilket der tilsikres Marsk Stig og syv andre fredløse danske Riddere og Svende Beskyttelse i Norge. Mellem dem, der med Kong Erik og hans Broder Hertug Haakon besegle dette Brev, forekommer (som No. 6 af 7 Baroner og umiddelbart efter Hr. Jon Brynjulfssøn af Hvaal) vor Guttorm. Men han kalder sig her ikke Gydassøn, hvad han overhoved neppe har gjort, men derimod Gothormus Guritheson. Sigillet var allerede, førend Originalen brændte, beskadiget, men Arne Magnussøn kunde dog læse Ordene: *Sigillum . . . tormi filii . . . . s dome*, hvilke utvivlsomt kunne og maa restitueres og udfyldes saaledes: Sigillum Guttormi filii Gudridis (vel Gyridis) domine. Moderens Navn maa altsaa have været Gudrid eller Gyrid, og „Gyda“ have været en Art Forkortelse eller skjødesløs Afændring deraf.

Man maa altsaa af Hensyn til Vaabenet tro, at Hr. Guttorm paa fædrene Side har været nær beslægtet med, sandsynligviis endog samfædre Broder af Hr. Jon Brynjulfssøn, men at som sagt Guttorms Moder har været fornemmere end Faderen. Naar nu hertil kommer, at den i Peder Claussøns Oversættelse bevarede udførligere Saga om Haakon Sverressøn, Guttorm og Inge heldigviis angiver Navnet paa Guttorm Ingessøns Moder, og at hun hed netop Gyrid,[2] bliver der en til Vished grændsende Sandsynlighed for, at den yngre Gudrid eller Gyrid, Baronen Hr. Guttorms Moder, har været Kongesønnens Datter og

[1] Dipl. Norv. III. No. 24. Originalen brændte 1728, men heldigviis var den copieret og Sigillerne beskrevne af en Mand som Arne Magnussøn.

[2] Norske Kongers Chronica, Kbh. 1663 S. 581 (Norges Konge-Sagaer efter 1177. Overs. af Munch og Rygh. S. 243).

opkaldt efter sin Farmoder. Vi have da følgende Stamtavle:

Kong Inge († 1217), Frille Gyrid

Guttorm, død efter 1223.

Fru Gudrid (Gyrid, Gyda) rimeligviis g. m. Brynjulf af Hvaal.

Guttorm Gudridssøn (Gydassøn) Baron g. m. Jarthrud. (Ikke Børn).

Brynjulf Jonssøn af Hvaal, der saaledes maa antages for at være Hr. Guttorm Gydassøns Fader, maa have været gift flere Gange. Han efterlod ved sin Død en Enke, Fru Ragnhild, der ikke meget senere indgik nyt Ægteskab med en Islænding, Hr. Thorvard Thorarenssøn,[1] og derfor rimeligviis har været meget yngre end sin første Mand, der ved sin Død maa have været ret gammel. I et tidligere Ægteskab har han da været gift med Gudrid (Gyda), Hr. Guttorms Moder. Dette Ægteskab med en Kongefamilien saa nær staaende (eller, da hun var Inge Baardssøns Sønnedatter, rettere sagt Kongefamilien tilhørende) Dame har vistnok skaffet ham den ærefulde Plads, han indtog ved Haakon Haakonssøns Kroning 1247. Skjønt dengang i Anciennetet først No. 7 af 9 tilstedeværende Lendermænd, blev han nemlig No. 2 af de 4 blandt Lendermændene, der nød Æren af at indbære første Ret ved Kroningsgjestebudet; den første var Munaan Biskopssøn, i hvem jeg, som i en tidligere Afhandling paaviist,[2] tror at kunne see Ragnrid Skulesdatters Mand. Atter ved Kroningen 1261 see vi ifølge Sagaen Hr. Brynjulf fremdragen, og det i endnu høiere Grad, idet han nu er en af de to, der bære Sceptrene; den anden er Erling Alfssøn, der var Hertug Skules

[1] Dipl. Isl. I. S. 667.
[2] Norsk hist. Tidsskr. 3 R. III.

Søstersøn og altsaa den da kronede Konge, Magnus's Sødskendebarn; ved den forrige Kroning 1247 var dette Hædershverv overdraget Kong Haakons uægte Søn Sigurd og hans sandsynlige Svoger Munaan. Dette gjør det altsaa end mere paatageligt, at Hr. Brynjulf har været besvogret med Kongefamilien. Da Hr. Brynjulfs Søn Hr. Jon i Modsætning til Hr. Guttorm nævner sig efter sin Fader, har han maaskee været Søn af et forskjelligt Ægteskab, og i saa Fald maa rimeligviis Hr. Brynjulf antages at have været tre Gange gift.

Da Hr. Guttorm „Gydassøns“ sandsynlige Broder Hr. Jon døde (uvist hvilket Aar, men efter 1295), efterlod han ikke Livsarvinger, men arvedes af Søstre og Søsterbørn.[1] Hr. Guttorm Gydassøn selv har, som ovenfor udtalt, ogsaa rimeligviis været barnløs. Hans Enke, Fru Jarthrud, oprettede i 1307 sit Testamente, der er bevaret og findes i D. N. II No. 85. Af dette erfare vi, at Paal Erikssøn (Kong Haakon Magnussøns Merkesmand) er hendes Brodersøn, at hun har en Broder Hr. Asle, og at hun selv sandsynligviis har hørt hjemme i Valders, af hvis Kirker hun betænker nogle, og hvor hun siger sig at have trængende Frænder. Hun har Eiendomme paa Romerike, af hvis Kirker hun betænker Ullensakers, ved hvilken Hr. Guttorm maaskee er begraven, da Gaven til denne Kirke gives for hans Sjel.

Efter at det Ovenstaaende allerede var nedskrevet, er fremkommet endnu et Indicium, der bestyrker min, som jeg tror, temmelig sikre Antagelse, at Hr. Guttorm Gydassøn nedstammer fra Kong Inge. I den nye Udgave af Absalon Pederssøns Norges Beskrivelse, som Prof. G.

[1] Dipl. Norv. VI. No. 84.

Storm nylig har besørget, vil man nemlig[1] finde „Hr. Guttorm Gødesens“ Vaaben afbildet efter et Sigil, som Absalon har seet. Her seer man over Sverdet, Hvaals-Ættens Vaaben, anbragt — en Krone. Jeg veed ikke at forklare Anbringelsen af denne paa anden Maade end den angivne og derved vistnok til Evidents godtgjorte.

Efterskrift.

1. Med Hensyn til de to ovenfor (S. 220) benyttede Diplomer (D. N. II. No. 10 og I. No. 60) bør følgende bemærkes:

D. N. II. No. 10 foreligger — hvad Udgiverne ikke have været opmærksomme paa — i en dobbelt Skikkelse, først paa Norsk, saaledes som det er gjengivet i Diplomatariet, men dernæst ogsaa paa Latin, i hvilken Form det allerede i 1762 er offentliggjort af G. Schøning i hans Beskrivelse af Throndhjems Domkirke, Anhanget S. 30—31; Schøning tilføier: “*translatum ex Norveg.*“, men det er øiensynligt, at Oversættelsen er gammel og vel samtidig.[2] Den latinske Redaction har en Tilføielse, som ikke er uden al Betydning. Medens der i det norske Diplom kun siges, at den af Skule for Datteren Ingerids Sjel skjænkede Gaard *„gekk undan þeim bræðrum epter*

---

[1] Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, forfattede i Norge i det sextende Aarhundrede. Chra. 1895. S. 92.

[2] Hvor Schøning har fundet sit latinske Diplom, oplyser han ikke.

fráfall jarlsins", heder det i det latinske: *fratres per sententiam judicis post mortem dicti ducis amiserunt.* Omtalen af en saadan Dom i Anledning af Skules Dispositioner efter hans Død, en Dom, der alene kan tænkes hævdet paa Kongens Vegne, synes at bestyrke min Mening om Inddragningen af Skules Gods.

Hvad Dipl. I. No. 60 angaar, have Udgiverne — jeg indseer ikke, af hvilken Grund — henført det til 1265, dog med Tilføielse af et Spørgsmaalstegn. Men hvad der maa lægges Mærke til, er, at Magnus Haakonssøn her ikke kalder sig Konge, men alene „*Magnus sunr Hakonar konongs*". Heraf maa man slutte, at Diplomet ikke kan være yngre end 1257, da Magnus i dette Aar fik Kongenavn efter sin ældre Broder, den unge Haakons, Død. Magnus maa altsaa antages som ganske ungt Menneske (og i Knut Jarls levende Live) at have tilbyttet sig en Gaard i det Nordenfjeldske og maa derfor have havt Eiendomme der allerede dengang, maaskee efter Overdragelse af Moderen, Dronning Margrete.

2. Saavel i nærværende Afhandling, som tidligere,[1] har jeg af Sagaens Beskrivelse af Ceremoniellet ved Kroningerne 1247 og 1261 ment at kunne drage Slutninger om nogle ved disse særlig fremtrædende Lendermænds sandsynlige Slægtskab eller Svogerskab med Kongehuset. Navnlig har jeg ment at kunne antage et saadant om de fire Lendermænd, der 1247 indbare den første Ret ved Kroningsmaaltidet: Munaan Biskopssøn, Brynjulf Jonssøn, Gunnar Kongsfrænde, Sigurd Biskopssøn. Med Hensyn til den sidste havde jeg dog hidtil ingen

---

[1] Norsk hist. Tidsskrift 3 R. III. S. 413.

bestemt Formodning, skjønt det jo altid var mærkeligt, at han, den niende af Anciennetet mellem ni Lendermænd, dog var af de fire fremdragne.

Nu mener jeg dog at have fundet et Spor til, at Sigurd Biskopssøn har været gift med en Kvinde af Kongeblod, skjønt jeg ikke kan paavise hendes Navn.

Mellem de talrige Herrer, som vare samlede i Oslo 1319 i Anledning af Magnus Erikssøns Thronbestigelse, er der ogsaa en Hr. Sigurd Jonssøn. Han førte i sit Vaaben en Bispestav under en Bispehue og en Krone.[1] Tiden passer ganske for en Sønnesøn og Navne af Sigurd Biskopssøn, hvis Fader som bekjendt var Erkebiskop Peter af Husastad. Og Vaabenet betegner paa een Gang en Descendent af en Biskop og af et Medlem af Kongehuset.

3. Om Hr. Guttorm Gydassøn kan endnu anføres, at han tilligemed Bjarne (Erlingssøn) og Thore Biskopssøn opføres paa en Liste over fornemme Personer, for hvem og for hvis Familie Prædikebrødrene i hele Provinsen Dacia (ɔ: de tre nordiske Riger) skulde gjøre Forbøn. See Kirkehistoriske Samlinger (1 R.) I. S. 563.

Samtidig med Hr. Guttorm levede en Eystein Gydassøn, der tilligemed en Søn og dennes Hustru tages i Beskyttelse af Hertug Haakon 1293 i Oslo (D. N.

---

[1] Samll. til d. N. F. Spr. o. Hist. I. S. 167. Meddeleren (Munthe) mener, at Vedkommende skulde være en Søn af Erkebiskop Jon Raude, hvilket er alt andet end sandsynligt. Han mener nemlig, at Jon Sigurdssøn maatte være en Biskops Søn, hvilket jo ingenlunde er nødvendigt, da Vaabenet jo ligesaa vel passer paa en Biskops Descendent i et senere Led.

III. No. 33). I 1283 omtales han (ligeledes i Oslo) og hedder her Eystein Gudridarsun (D. N. II. No. 19, pag. 20); ogsaa her variere altsaa Navnene Gudrid og Gyda. Skjønt denne Eystein siges at have hørt til de bedre Samfundsklasser, er det dog vel tvivlsomt, om han kan antages for en Broder af Hr. Guttorm.

TOPOGRAFISKE OPLYSNINGER TIL KONGESAGAERNE.

AF

O. RYGH.

Sverres Saga Kap. 28, 29[1] (Fornm. s. VIII 76, 77). I den uheldige Kamp udenfor Hattehammeren ved Nidaros (1178) var Kong Sverre bleven saaret i Foden af en Mand, som hed Serkr á Rjóðum. Da Birkebeinerne efter dette Nederlag drog over Fjeldet til Oplandene, gjorde derfor nogle af dem en Afstikker til Møre og dræbte Serk.

---

[1] Af de i det følgende benyttede Forkortelser bemærkes: AB. = Aslak Bolts Jordebog. DN. = Diplomatarium Norvegicum (citeret efter Sider). RB. = Røde Bog. Naar Munthe citeres, menes hans Anmærkninger til Aalls Snorre. Af Munchs Skrifter citeres „Det norske Folks Historie“ med NFH., og „Historisk-geografisk Beskrivelse over Norge i Middelalderen“ med „Beskr.“ De behandlede Kongesagaer ere i Citater tildels betegnede SS. (Sverres Saga), HGIS. (Haakons, Guthorms og Inges Saga) og HHS. (Haakon Haakonsens Saga). — Jeg har forbigaaet adskillige topografiske Spørgsmaal i de behandlede Sagaer, som endnu ikke synes mig at have fundet en tilfredsstillende Løsning, dels fordi jeg savnede Oplysninger, som jeg haaber at kunne faa senere, dels fordi jeg endnu ikke selv var kommen til en bestemt Mening om Sagen. Jeg haaber senere at kunne levere nogle lignende Oplysninger til de ældre Kongesagaer.

Serk har altsaa hørt hjemme paa Møre, og som det maa sluttes, paa Nordmøre. At han blev dræbt i sit Hjem, siger ikke Sagaen, og det er jo heller ikke rimeligt, at han var kommen langt paa Hjemveien, før han blev indhentet af de hevnlystne Birkebeiner[1].

Serks Gaard Rjóðar behøver altsaa ikke at have ligget i den Nidaros nærmeste Del af Møre; vi have Frihed til at søge den hvorsomhelst i den søndenfor Trondhjemsfjorden liggende Del af det gamle Nordmørafylke.

Munthe[2] siger, at det er *Røen* i Stangvik Sogn. Munch antager derimod, at det har været Gaarden af samme Navn i Rindalen[3].

Mod begge disse Meninger taler afgjørende, at Navnet saavel i Stangvik som i Rindalen i Middelalderen skrives Ruð, ikke Rjóðr eller Rjóðrar (Rjóðar)[4].

Der gives imidlertid to andre Gaarde paa Nordmør, til hvilke Serk kan henføres: *Rød* i Halse Sogn og *Rød* i Øre Sogn. Den sidste af disse Gaarde er ganske vist den, vi søge.

For det første skrives den i AB.[5] a Riodom, stemmende med Formen i Sverres Saga, og desuden anføres i denne Jordebog, at Serker oc Sigrid a Riodom havde skjænket til Erkestolen i Nidaros hele Gaarden Sjaumælingar (nu *Sjømæling* i Øre Sogn). Paa Rød i Øre har altsaa boet en velstaaende Slægt, hvori det ingenlunde almindelige Mandsnavn Serk brugtes.

---

[1] Jfr. Munch NFH. d 92 not.

[2] III 23.

[3] NFH. d 92 n. — Der er to Gaarde af dette Navn i Rindalen, G.No. 15 og 60; formodentlig mener M. den sidste. Begge Gaarde skrives nu Rød, men Navnet udtales Røen.

[4] AB. 67. DN. V 702.

[5] S. 71.

Det kan ikke være den i Sverres Saga nævnte, i 1178 dræbte Serk selv, som har givet Sjømæling til Erkestolen; det maa have været en meget yngre Navne af ham af samme Slægt. Jordebogen (fra c. 1440) pleier ikke at nævne Givere med Navn, uden de have levet i forholdsvis nær Tid; desuden omtaler HHS.[1] ved 1220 og endnu 1239 en *Andres af Sjaumælingum*; denne Gaard maa altsaa antages dengang endnu at have været privat Eiendom.

Sverres Saga Kap. 32, 33 (Fornm. s. VIII 82—84). Paa Seilads sydover fra Nidaros Vaaren 1179, kort før Slaget paa Kalvskindet, møder Sverre nordenfor Stad Kong Magnus og Erling Jarl, der komme fra Bergen. Sverre maa, da Modpartiet har stor Overmagt, redde sig ved at søge ud tilhavs, og det lykkes, da en tæt Taage kommer ham til Hjælp. Paa sin videre Vei nordover erfare Magnus og Erling, at Sverre har seilet ind fra Havet søndenfor Edøen og videre nordover til *Knarrarskeid* (norðr at Knarrarskeiði). Derved lykkes det ham at komme først til Nidaros.

Saaledes staar der i det Haandskrift, som Udgaven i Fornm. s. følger. I de øvrige Haandskrifter ere Udtrykkene lidt afvigende, hvor der tales om Knarrarskeid. I Eirspennil[2] siges: „ind fra Havet forbi Smølen“, uden at Knarrarskeid nævnes. Skaalholtsbogen: „ind fra Havet ved Smølen, mellem denne og Edøen, og videre nordover til Knarskeid“. I Flatøbogen[3]: „ind forbi Edøen og videre sydover (norðan) til Knarrarskeid“.

---

[1] Fornm. s. IX 319. 473.
[2] Konunga sǫgur, udg. af Unger, S. 37.
[3] II 564.

Det samme *Knarrarskeid* forekommer ogsaa i HHS[1]. Kong Haakon drog i Febr. 1240 fra Bergen til Nidaros. Da han seilede nord over Knarrarskeid (norðr um Knarrarskeið[2]), fik han hvast Veir og Snefog og maatte derfor søge Havn ved Sandstad[3]. Paa dette Sted er der ingen væsentlige Afvigelser i Haandskrifterne.

Knarrarskeid kjendes ikke nu. Ved at sammenholde de to anførte Steder, hvor det nævnes, kan man neppe faa andet ud, end at det maa være et Stykke Farvand i Trondhjemsleden paa Strækningen mellem Edøen og Sandstad, søndenfor Hitteren. Til denne Opfatning forekommer ogsaa Betydningen af skeið mig at passe godt.

I ethvert Fald maa vistnok de tidligere Forsøg paa at stedfæste Navnet betragtes som mislykkede. Øen Hevnskjel, som Kraft[4] helst vil tænke paa, ligger ligeoverfor Sandstad, altsaa for langt ind; et med skeið sammensat Navn vilde vel heller ikke være noget passende Ønavn. Munthes Mening[5], at Knarrarskeid skulde være *Oterholmene* ved Nordvestsiden af Edøen, fortjener ingen Opmærksomhed; Stedet ligger for nær Edøen, og det svarer i Virkeligheden ilde til den Beskrivelse, Munthe giver af det. Munch[6] søger Knarrarskeid ved Gaarden Knarvik i Solemsundet, mellem Tusteren og Solskjel. Den Navnelighed, som har bragt Munch ind paa denne Tanke, beviser i sig selv intet, og han maa, for at kunne fastholde den, følge Flatøbogens Text i Sverres Saga,

---

[1] Kap. 212. (Fornm. s. IX 483).
[2] Kan dog ogsaa oversættes: nordover forbi Knarrarskeid.
[3] Langt øst paa Sydsiden af Hitteren.
[4] Beskr. V 748 not.
[5] III 26.
[6] NFH. d 97.

hvorefter Kongen seilede ind fra Havet forbi Edøen og videre „sydover“ til Knarrarskeid; det nævnte Knarvik ligger nemlig et godt Stykke søndenfor Edøen. Derved kommer man imidlertid til at tillægge Sverre en høist urimelig Rute. Naar han, som Tilfældet var, vilde komme til Nidaros snarest muligt, vilde det have været meget uklogt af ham, efter at han var kommen ind til Edøen, først at seile et Stykke i modsat Retning, mod Syd. Han spildte derved ikke blot Tid, men han udsatte sig ogsaa for at løbe lige i Armene paa sine Fiender, med hvem han vilde undgaa Kamp. Norðan i Flatøbogen er aabenbart Feil for norðr, som der staar i de andre Haandskrifter.

Sverres Saga Kap. 46 (Fornm. s. VIII 115). Ulfr af Laufnesi, en af Sverres mest betroede Mænd i de tidligere Aar, nævnes her for første Gang i Anledning af Slaget paa Ilevoldene. Han antages almindelig at have været fra *Løvsnes* i Flatanger Pgd. i Namdalen[1].

Dette kan ikke være rigtigt, forudsat at Sagaens Laufnes er den rette Form, og herom er der ingen Grund til at tvivle, naar Navnet gjentages i samme Form paa saa mange Steder. Af Laufnes kunde umulig blive *Lausnes*, som Navnet i Flatanger nu lyder i Bygdens Udtale[2].

---

[1] Saaledes allerede Kraft, Beskr. VI 208.

[2] Dette Navns gamle Form kjendes ikke, men kan formodes at have været Laufisnes, dannet af Laufir, som da kunde have betegnet enten det indelukkede Fjordbassin, ved hvilket Gaarden ligger, eller det strax indenfor liggende Ferskvand, snarest vel det første, da dette Bassin udad begrændses af *Løvøen* (udtalt *Lauvøia*).

Laufnes maa altsaa søges andensteds. Af de flere Gaarde i Landet, som virkelig hede *Lauvnes*, er det vel rimeligst at tænke paa L. i Værnes Sogn i Ørlandets Pgd., ikke langt søndenfor Agdenes; der er jo nemlig al Sandsynlighed for, at Ulv har været Trønder. Dette Lauvnes er en liden Gaard, men Ulv vides at have været af ringe Herkomst; han kaldes engang af en Modstander haanligt „Torpersønnen"[1].

Sverres Saga Kap. 51 (Fornm. s. VIII 128—132). Kong Sverre kom i Vaaren 1181 med en Flaade fra Bergen til Viken, hvor han for Øieblikket havde Overmagten, da Kong Magnus, der havde tilbragt Vinteren hos Valdemar I i Danmark, endnu ikke var kommen tilbage. Medens Sverre laa „í Spjǫrinni í Salteyjarsundi" langt øst i Viken (det sees af Sagaens Tidsangivelser at have været tidlig i Mai Maaned), fik man en Dag se en Mængde Skibe komme seilende østenfra[2]. Sverre kaldte da sine Folk til Raadslagning og spurgte dem, hvad der burde gjøres, — om Flugt eller Kamp med den store Overmagt, hvormed Kong Magnus nu nærmede sig, var raadeligst. Haavard Jarlssøn svarede: „Min Mening er snart sagt: lad os gjøre Skibene klare, ro ud af dette trange Hul (ór þessum þaularvági), reise Masterne og saa seile unna nordover. Det er ikke raadeligt at kjæmpe mod Overmagt her; thi miste vi vore Skibe, er Landsfolket heromkring værre at komme ud for end de værste Hedninger; ingen af os har Liv at vente, om han falder i Heklungernes eller Vikverjernes

---

[1] SS. Kap. 90. (Fornm. s. VIII 221).

[2] Vil, efter sædvanlig Talebrug i Norge i Middelalderen, paa dette Sted sige: søndenfra.

Hænder". Dette fandt alles Bifald. Birkebeinerne roede ud af Havnen, og de havde netop faaet Seilene op, da Magnus's Skibe kom ind paa dem nord igjennem Sundet. Der begyndte nu en skarp Forfølgelse, hvorunder begge Parter brugte baade Seil og Aarer; de kom hinanden saa nær, at Heklungernes Smaaskibe, der var forrest, kom i Skudfegtning med Storskibene agterst i Birkebeinernes Flaade. Tilsidst lod Sverre sine Skibe pludselig vige ind i et trangt Sund mellem Øerne. Heklungerne fulgte fremdeles den vanlige Led og mærkede ikke, at deres Fiender havde taget en anden Vei, før det var blevet for sent at fortsætte Jagten med noget Haab om Held. Sverre seilede da uforstyrret „Havleden" over Folden[1] og videre til Bergen.

Naar det gjelder at stedfæste, hvad Sagaen her fortæller, er det eneste, man har at holde sig til, Ordene: „í Spjǫrinni í Salteyjarsundi", og at dette Sted siges at være „langt øst i Viken", samt at Sverre først efter længe at være forfulgt og efter at have narret Heklungerne ved det omtalte Krigspuds naar Folden.

Der nævnes et Salteyjarsund paa disse Kanter senere i Sagaen[2]; dette antages almindelig, og vistnok med Ret, at være Sundet mellem Saltøen og Tjernøen i Tjernø Kapelsogn nordlig i Bohuslen, lidt søndenfor Strømstad.

Paa nærværende Sted har imidlertid Munthe[3] antaget, at et andet Salteyjarsund maa være ment. Han har nemlig taget det for givet, at der med det tilføiede

---

[1] Maa betyde, at han seilede tversover Kristianiafjordens Munding.

[2] Kap. 130. 132 (Fornm. s. VIII 304, 309; ved Aar 1196).

[3] III 40, jfr. Saml. til det norske Folks Sprog og Hist. I 277 not.

„í Spjǫrinni“ maa sigtes til Øen Spjǫr, nu *Spjær*[1] i Hvalergruppen, og Salteyjarsund skal da efter ham være *Skjelsbusundet*, som adskiller denne Ø fra Vesterøen[2].

Munch, som tidligere[3] havde fulgt Munthe, opgav senere[4] Identifikationen af Salteyjarsund med Skjelsbusundet, men antog fremdeles, at Sverres Flaade havde ligget ved Spjær, og at Forfølgelsen var begyndt derfra.

Mod denne Antagelse kan der dog reises meget vægtige Indvendinger.

For det første er der i Virkeligheden ikke Spor til Navnet Saltøsund ved Spjær. Der er intet Sund der i Nærheden, som kaldes saa nu, og overhovedet intet med *Salt-* begyndende Stedsnavn[5].

Fremdeles vil det, naar Heklungernes Jagt paa Birkebeinerne tænkes begyndt ved Spjær, ikke være muligt at finde noget „trangt Sund mellem Øer“, hvorigjennem Sverre kunde være veget tilside med Udsigt til at undgaa Kamp med Overmagten. Det eneste Sund, man kunde tænke paa, er Skjelsbusundet; men dette er jo lige ved Spjær, og Jagten sees af Sagaen at have varet en god Stund, før Sverre foretog denne Manøvre.

Endelig er det paafaldende her at finde Ønavnet Spjǫr med den bestemte Artikel: í Spjǫrinni. Usammensatte Ønavne anføres saa langt tilbage i Tiden altid

---

[1] Udtalt *Spjer* med lukt e.

[2] Munthe siger uden videre, at Salteyjarsund „er“ Skjelsbusundet. Han udtrykker sig overhovedet ofte, som om hans topografiske Gisninger var Kjendsgjerninger.

[3] Beskr. S. 190.

[4] NFH. d 121 f.

[5] Meddelt mig paa Forespørgsel af Sognepræst Davidsen paa Hvaler, til hvis velvillig givne Oplysninger jeg ogsaa i det følgende paa flere Steder støtter mig.

i ubestemt Form; ogsaa denne Ø skrives i Spjǫr paa flere andre Steder i Kilder fra Middelalderen[1].

Disse Grunde, hvortil nok flere kunde føies, om det behøvedes, ere saa stærke, at det synes nødvendigt at opgive Tanken om at søge det paa dette Sted i Sagaen omtalte Saltøsund ved Spjær. Derimod synes ingen Indvending af Betydning at kunne anføres mod at tænke paa det før nævnte Saltøsund i Tjernø Sogn. Efter Karterne at dømme er der paa Veien herfra til Kristianiafjorden nok flere Steder, hvor Sverre kunde være veget ud af Leden paa den i Sagaen beskrevne Maade.

Dette bliver altsaa vel det rette; men isaafald maa der stikke en Feil i Ordet Spjǫrinni, der jo, som anført, ogsaa ved sin sproglige Form vækker Mistanke. Jeg vover ingen Gisning om, hvorledes denne Feil er at rette. Mulig er det en Forvanskning af et Appellativord.

Sverres Saga Kap. 68, 69 (Fornm. s. VIII 172. 174). Her fortælles, at Sverre i Februar 1182, paa Tog søndenfra over Fjeldet, i Orkedalen paa en Gaard, som hed Grjótar, overraskede to Sysselmænd, som Kong Magnus netop havde indsat i Bygden, og dræbte dem og deres Følge.

Man finder i ældre Tid baade Grjótar og Grýting anførte som Gaardnavne i Orkedalen[2]. Saavidt jeg har

[1] HHS. Kap. 288 (Fornm. s. X 71) og RB. S. 513.

[2] Det første forekommer, foruden her, ogsaa i Olaf d. hell. Saga Kap. 38 (Heimskr.). Det sidste findes i Haakon d. godes Saga Kap. 18. 19; Olaf Tryggvesens Saga Kap. 74; DN. I 115. 710. III 7. V 255; AB. 114. De to førstnævnte Steder angaa den Kaar af Gryting, der optræder som en af Formændene for den gamle Tros Forsvarere i Haakon d. godes og Olaf Tryggvesens Tid.

forstaaet, antages det, at disse Navne i Virkeligheden betegne samme Gaard, og at dette er den nuværende Præstegaard i Orkedalen, hvis rette gamle Navn forøvrigt angives at have været Grjótar[1].

Dette er umuligt. Grjótar og Grýting findes begge som Gaardnavne paa adskillige Steder i Landet; men der er intet Exempel paa, at de begge have været brugte om samme Gaard. De ere jo ogsaa ganske forskjellige Navne, om de end ere dannede af samme sproglige Stamme (grjót, Sten).

Grýting er, som man af flere Steder i gamle Kilder kan se, det oprindelige Navn paa Præstegaarden. Præsten i Orkedalen kaldes oftere Præst á Grýtingi[2], og Sognet findes kaldet Grýtingar sókn[3].

Grjótar er nu forsvundet, men maa ogsaa have ligget langt nede i Bygden og sandsynlig i Nærheden af Præstegaarden. I 1520[4] findes i denne Del af Orkedalen opført Gaarde af Navn Østegord og Nedegord, Navne, som tyde paa, at Gaardene have været Parceller af en udstykket Storgaard[5]; denne har vel netop været det gamle Grjótar. Den ene af disse Gaarde, Østgaard, forekommer endnu i en Jordebog fra 1590 som en større Eiendom nær Præstegaarden. Det er vel rimeligt, at den senere er gaaet ind under denne. Erindringen om, at Præstegaarden indeholdt Dele af Grjótar, kunde da have givet Anledning til, at dens Navn i Matrikeludkastet

---

[1] Se navnlig Munthe I 94. III 54; Munch Beskr. 82.

[2] DN. I 710. V 255. AB. 114.

[3] DN. III 7. — Efter denne Genitivform maa vel Gaardnavnets Nominativform, som, saavidt jeg har bemærket, ikke forekommer i Middelalderen, være Grýting (fem.).

[4] Norske Regnskaber og Jordebøger II 159.

[5] Jfr. Thjemske Videnskabsselskabs Skrifter for 1891 S. 154.

af 1723 urigtigt opgives at være Grøtte, hvoraf igjen Munthes og Andres feilagtige Mening, at den har hedet Grjótar, vistnok har sit Udspring.

Sverres Saga Kap. 69 (Fornm. s. VIII 174). Som Orkdølernes Ordfører paa det Thing, Kong Magnus holder med dem 24 Febr. 1182, optræder en Bonde, som kaldes Hrói á Kjarrastǫðum.

Det er vist rigtigt, naar man har antaget, at den Gaard, hvorefter Manden nævnes, er *Kjærstad* i Meldalen; men Gaardnavnets rette Form bliver tvivlsom, da det skrives meget forskjelligt i Haandskrifterne. Det i Udgaven optagne Kjarrastaðir stammer fra Eirspennil; Hovedhaandskriftet (Cod. Arnam. 327. 4) har Kjarka-, Flatøbogen Bjarka-, Skaalholtsbogen Kraka-. Nu findes den nævnte Gaard i 16de Aarh. skrevet Kirkestad[1] og Kerckestaa[2]. Der bliver da Sandsynlighed for, at Kjarkastaðir er den rette Form; den finder jo ogsaa et Slags Støtte i Flatøbogens Navneform Bjarka-.

Kjarkastaðir kunde tænkes dannet af et Mandstilnavn Kjarki, af kjarkr (Mod, Freidighed).

Sverres Saga Kap. 76 (Fornm. s. VIII 185 ff.). Sverre drager i Sommeren 1183 med 20 lette Skuder sydover fra Nidaros, i den Agt at forsøge paa at overfalde Kong Magnus i Bergen. For at Planen skal kunne lykkes, gjelder det at opsnappe de Vagter, som Heklungerne formodes at have udsat paa forskjellige Steder i

---

[1] Norske Regnskaber og Jordebøger II 163. Olaf Engelbretsens Jordebog 56.

[2] Skattemandtal over Skibskatten i Trondhjems Len 1559, i Rigsarkivet.

Leden mellem Stad og Bergen. Saasnart Sverre var kommen forbi Stad, sendte han derfor nogle Skuder ind i *Ulvesund* (Ulfasund), medens han selv seiler den ydre Led til *Aaløsund* (Áleyjarsund[1]). I Ulvesund tage Birkebeinerne 2 Heklungeskuder, som laa der paa Vagt; af de fangne Heklunger erfare de, at der laa 3 andre Vagtskuder i *Aaløsund*[2]; paa *Haaøen* (á Háeynni) var der en Varde, og en anden paa Indsiden af *Askøen* (Fenring). Fra den sidste var der fri Udsigt baade ind til Byen og til Varden paa Haaøen. Med disse Oplysninger vendte de udsendte Skuder tilbage til Kongen. Denne sendte nu de to fra Heklungerne vundne Skuder forud, bemandede med hans egne Folk, for at tage Vagtskuderne i Aaløsund. Da disse Birkebeiner kom seilende sydover ud paa Fjorden fra *Drevøerne* (frá Drifeyjum), kjendte de paa Vagt liggende Heklunger Skuderne og mente, at det var Venner, som kom; det blev derfor Birkebeinerne en let Sag at tage dem ganske uforberedte og jage dem i Land. Da Kongen var kommen efter, og de nu seilede videre gjennem Sundene, sendte han atter nogle af de erobrede Heklungeskuder forud for at overrumple Vardevagten paa Haaøen. Ogsaa det lykkedes. Ved at holde sig ind under Skyggen af det østre Land slippe Birkebeinerne derefter i Nattens Mørke ubemærkede forbi Varden paa Askøen og komme ganske uventet til Bergen. Overfaldet lykkedes udmærket; Kong Magnus

[3] 1 Haandskrift har her Elfarsund.

[2] Det er urigtigt, naar det i Fornm. s. opgives, at Flatøbogen og Eirspennil her have Atleyjarsund; de have begge Áleyjarsund. Atleyjarsund findes kun i Skaalholtsbogen (ikke Áleyjar-). Det 4de Haandskrift har den ganske forskjellige Form Laugjarsund.

maa tage Flugten, og hans Flaade og andet rigt Bytte falder i Birkebeinernes Hænder.

Af de i denne Beretning nævnte Steder er det let at gjenfinde de tre: *Ulvesund* (sydlig i Selje Pgd. i Nordfjord, mellem Vaagsøen og Fastlandet), *Drevøerne* (i Vilnes Sogn i Søndfjord, nord for Sulengruppen, adskilte fra denne ved Laagøfjorden) og Fenring (*Askøen*, strax nordenfor Bergen). Derimod har det voldet Vanskelighed at faa Rede paa *Haaøen* og det to Gange nævnte *Aaløsund*; ved det sidste har man ogsaa Grund til at spørge baade om Navnets rette Form og, om der ikke i Virkeligheden menes forskjellige Sund paa de to Steder.

Munthe[1] antager Læsemaaden Atleyjarsund paa begge Steder for den rigtige[2]. Han formoder dermed ment det Sund, som nu kaldes *Granesund* i Askvold Sogn i Søndfjord; det kunde jo nok tænkes engang at have været kaldet Atleyjarsund, da det adskiller Atløen fra Fastlandet. *Haaøen* skal efter hans Opfatning være *Ytre Sulen*, hvor der findes et Fjeld af Navn *Haafjeldet*, som siges tidligere at have havt en Varde.

Ser man nærmere paa Stedforholdene, bliver det dog umuligt at tænke sig Granesund som det Sted, hvor den sydligste af Heklungernes Skude-Udposter laa. Disse Heklunger siges at faa Øie paa Birkebeinerne, idet disse komme seilende sydover ud paa Fjorden fra Drevøerne; men disse Øer ligge langt i SV. fra Granesund, meget nærmere Bergen i den Led, som begge Partier følge efter Sagaen. Det er ikke engang muligt fra Granesund at se ud paa Fjorden søndenfor Drevøerne.

---

[1] III 59 f.

[2] I Virkeligheden findes den, som før oplyst, kun paa det ene Sted, og der kun i et af Haandskrifterne.

Munch[1] undgaar denne Vanskelighed ved paa det sidste Sted istedetfor Áleyjarsund at optage et enkelt Haandskrifts Læsemaade Laugjarsund, der, som han med Føie bemærker, ogsaa maa kunne læses Langjarsund og kunde tænkes at være en Forvanskning af Langeyjarsund. Dette er, mener Munch, Sundet mellem Langøen og Oddekalven[2] nordenfor Ytre Sulen.

Heri har M. vistnok Ret[3]. Det nævnte Sund ved Langøen har Ankerplads og ligger bekvemt for Folk, som vilde holde Øie med Fiender, der ventedes at ville komme nordfra og tage den endnu almindelig brugte Led gjennem Ytre Steinsund, indenfor Ytre Sulen. Fra Høiden paa Oddekalven har man fri Udsigt nordud over Laagøfjorden henimod Drevøerne.

Hermed kan vel dette Punkt betragtes som klaret. Men endnu staar tilbage at finde *Haaøen*.

Dermed skal, ogsaa efter Munchs Mening, være sigtet til Ytre Sulen. Denne Ø findes dog ellers aldrig kaldet Haaøen (d. e. den høie Ø). At den har et Fjeld, som heder Haafjeldet, kan ikke anføres som Bevis for, at Øen har havt dette Navn, saameget mindre som de nærliggende større Øer, Steinsundøen og Indre Sulen, have endnu større Høider. Endvidere vilde Varder paa Ytre Sulen og paa Askøen ikke kunne korrespondere. Efter lokalkjendte Folks Skjøn vilde det fra Haafjeldet paa Ytre Sulen nok være muligt at se en Vardeild paa Askøen, men kun i det Tilfælde, at Ilden var paa Ydersiden af

---

[1] NFH. d 153.

[2] Saa heder denne Ø; Navnet har alm. feilagtigt været skrevet *Olderkalven*.

[3] I det følgende benyttes paa fl. St. Oplysninger fra Mænd, kjendte i Seillederne heromkring, som Sognepræst J. E. Sverdrup i Sulen har havt den Godhed at skaffe mig.

den sidste Ø, og selv da kun om Natten. Sagaen siger dog udtrykkelig, at Heklungerne havde sin Varde paa Indsiden af Askøen.

Haaøen maa altsaa søges andensteds, nærmere Askøen. Der findes nu virkelig et Sted af dette Navn, som passer udmærket til Sagaens Fremstilling. Dette er *Haaøen* i Hammer Sogn (Gaards-No. 1,8 i den nye Matrikel)[1]. Denne Haaø ligger i passende Afstand fra en Varde paa Indsiden af Askøen og saaledes, at Udsigten mellem begge Steder er fri. Den er ogsaa vel skikket til Vardestation for Iagttagelse af nordfra kommende Skibe, da man herfra allerede i nogen Afstand kan se de Fartøier, der komme fra denne Kant gjennem Radøsundet og Radøfjorden.

Det eneste, som fremdeles bliver usikkert, er, hvor man skal søge det først nævnte Áleyjarsund, hvor Sverre biede paa de Skuder, han havde sendt ind til Ulvesund. At her ikke kan være Tale om Atløsund (eller Granesund), følger af sig selv; dette ligger baade for langt ind og for langt syd. Det er muligt, at det samme Áleyjarsund ogsaa er nævnt etsteds i HHS[2], men Haandskrifterne afvige her stærkt, saa at Navnets rette Form bliver ganske usikker[3]; Sundet sees efter dette Sted at maatte ligge etsteds mellem Sognsjøen og Leirgulen (i Rugsund Sogn i Nordfjord). Noget *Aaløsund* har jeg ikke kunnet finde paa disse Kanter. Paa *Aale-*

---

[1] Ogsaa nævnt i HGIS. Kap. 13 i den kortere Bearbeidelse (Fornm. s. IX 29). Her har Munthe (III 156) bestemt Stedet rigtigt.

[2] Kap. 79, Fornm. s. IX 318.

[3] 2 Haandskrifter have Áleyjar-, de andre Allreyjar-, Alreyrar-, Aleyrar-.

sund paa Søndmør[1] kan naturligvis ikke tænkes; dette har sikkerlig i Middelalderen hedet Álasund, og Áleyjarsund maa desuden paa begge Steder, hvor det synes at være nævnt, nødvendigt være at søge et godt Stykke søndenfor Stad.

Sverres Saga Kap. 77 (Fornm. s. VIII 191 f.). Ved Birkebeinernes i den forrige Artikel omtalte natlige Overfald paa Bergen i Sommeren 1183 havde de Heklunger, som undkom, maattet flygte i saadan Hast, at de vare daarlig udrustede baade med Klæder og Vaaben. Da endel af Flygtningerne havde samlet sig om Kong Magnus oppe ved Nonnesæter (Lungegaarden), fandtes det derfor raadeligst ikke at gjøre noget Forsøg paa at tage Byen tilbage. Flugten fortsattes sydover til *Strindefjorden* (til Strindarfjarðar) og videre til Hardanger.

Den her omtalte Strindarfjǫrðr har været antaget[2] at være *Strandefjorden*, mellem Strandvik Kirke og Tysnesøens Nordkyst, udentvivl saaledes kaldet efter den Strandstrækning, som begrændser dette Fjordstykke i Øst, *Revnestranden* (i gammel Tid Refnustrǫnd)[3].

Denne Forklaring af Stedsnavnet er dog af flere Grunde ikke holdbar. Strind og Strǫnd ere forskjellige Ord, om end maaske sproglig beslægtede, og kunne ikke saaledes uden videre ombyttes med hinanden. Heller ikke falder det naturligt at faa et saa langt fra Bergen liggende Sted som Strandefjorden opgivet som det, hvorhen den flygtende Konge og hans Mænd først stevnede.

---

1 Vigfusson i Registret til hans Udgave af HHS.
2 Munthe II 61. Munch NFH. d 156.
3 DN. XII 153. 156 o. fl. St. i dette Bind.

Vanskeligheden løses ved at antage en liden, let tænkelig Skrivfeil indløbet i Navnet: der skal staa Steindarfjǫrðr, ikke Strindarfjǫrðr.

Steindarfjǫrðr kjendes ellers fra adskillige Steder i „Munkelivs Brevbog“[1]. Det optræder der som Bygdenavn, og følgende Gaarde i Bergens Omegn henføres til denne Bygd: Fyllingen, Totland, Riple og Henne i Birkeland Sogn; Bjørndal, Lyngbø og Haastein (nu Damsgaard) i Askøens Pgd. og Unneland i Langedalen sydligst i Haus Pgd. Heraf maa sluttes, at Steindarfjǫrðr som Bygdenavn har havt det samme Omfang som Skjold Skibrede, d. v. s. indbefattet Fane Pgd., Fastlandsdelen af Askøen, Aarstad Sogn og Langedalen.

Spørges der om, hvilken af Fjordene i denne Bygd det er, som har givet Bygden dette Navn, kan Svaret ikke være tvivlsomt. Steindarfjǫrðr maa være kaldet efter Gaarden Steind, nu *Stend* i Fane Sogn[2]. Den søgte Fjord er altsaa Fanefjorden, og det er den, som menes i Sagaen.

Sverres Saga Kap. 82. 88 (Fornm. s. VIII 203. 212). Umiddelbart før det navnkundige Slag i Norefjorden, eller som det ogsaa kaldes, Slaget ved Fimreite (15de Juni 1184), siges paa de nævnte Steder i Sagaen Kong Sverres Flaade at have ligget nær Fimreite ved en Strandstrækning, hvis Navn skrives dels Haugastrǫnd, dels Hugastrǫnd[3].

[1] DN. XII 48. 152. 153. 154. 156. 157. 159. 161. 227.

[2] Navnet udtales *Stænn* og skrives nu ofte urigtigt Sten; heder Stennd i Vincents Lunges utrykte Jordebog fra c. 1530. Gaardnavnet findes ogsaa, i Flertalsformen Steindar, nu *Steinde*, paa 2 Steder i Valdres, i Ulnes Sogn og i Øie Sogn (jfr. RB. 283).

[3] Hver af disse Former har 2 af Haandskrifterne for sig.

Kraft[1] siger om Stedet „paa den fordum saakaldte Huge- eller Haugestrand“ og Munthe[2]: „nu Haugestranden d. e. den østre og sydre Bred af Norefjorden, saa kaldet efter det derværende høie Fjeld Haugen“. Munch, som tidligere[3] ogsaa antog Haugastrǫnd for den rette Form, siger derimod i „det norske Folks Historie“[4] uden nærmere Forklaring „Hugastranden tæt ved Fimreite“.

Disse Forklaringer gjøre ikke Indtryk af at hvile paa nogen nøiere Undersøgelse af Spørgsmaalet. Noget Fjeld af Navnet Haugen er ikke anført her paa det bedste trykte Kart, som nu findes, Rektangelkartet Sogndal, men vel en Gaard Haug ved Stranden i Bugten østenfor Fimreite. Haugastrǫnd vilde forøvrigt ikke kunne forklares hverken af Fjeldnavnet Haugen eller af Gaardnavnet Haug; var Strandens Navn dannet af et af dem, maatte det have været Haugsstrǫnd eller Haugstrǫnd.

Jeg har af Mænd, der bo paa Stedet[5], velvillig faaet meddelt den værdifulde Oplysning, at en Strandstrækning her, fra den nævnte Gaard Haug østover til Hølen, i en Længde af omtr. 2 Kilometer, nu kaldes *Hagastrondi* og har været kaldet saaledes, saalænge Folk paa Stedet kunne mindes. Navnet menes, vist medrette, at skrive sig fra, at denne Strand har været brugt som Hage (Græsgang), hvortil den endnu for en Del bruges.

Efter dette kan der vel ikke være Tvivl om, at de i Sagahaandskrifterne forekommende Former Hauga-

---

[1] Beskr. IV 783.

[2] III 65.

[3] Beskr. 104.

[4] d 163, jfr. 167.

[5] DHrr. Elling N. Fimreite og Nils O. Fimreite, gjennem Provst J. Greve i Sogndal.

strǫnd og Hugastrǫnd ere Forvanskninger af Hagastrǫnd.

Sverres Saga Kap. 101 (Fornm. s. VIII 245). Simon Kaaressøns Fader, den senere Baglerkonge Filippus's Farfader, kaldes her Aulru-Kári eller Aulnu-Kári. Den sidste Form findes kun i et enkelt Haandskrift[1]; alle de andre have den første.

Man har antaget[2] Aulnu-Kári for den rette Form og derpaa grundet den Formodning, at Kaares Hjemsted har været Gaarden *Alne* i Vikebygd i Søndhordland.

Sagen har dog en formel Vanskelighed. Gaardnavnet *Alne* udtales nu paa Stedet *Alna*, hvilket efter Egnens Dialekt forudsætter som oprindelig Form et Flertalsnavn, Alnar eller Ǫlnur. Efter Aulnu-Kári skulde det derimod være et svagt Hunkjønsord i Ental, Alna. Var dette den oprindelige Form, maatte Navnet nu udtales *Alne*, eller hvis det var gaaet over til bestemt Form, *Alno*.

Hertil kommer, at Formen Aulru har bedst Hjemmel i Haandskrifterne. Nu kan der ogsaa paavises en Gaard, hvis Navn passer udmærket her under Forudsætning af, at denne Form er den rette. Det er Alra[3], nu *Orre*, en betydelig Gaard i Klep Pgd. paa Jæderen, hvor den ene af Bygdens Annexkirker staar.

Der er saaledes al Sandsynlighed for, at denne Slægt har hørt hjemme paa Jæderen.

---

[1] Det er Eirspennil, som har den, — ikke, som opgivet af Munch (d 198 not 1) Flatøbogen.

[2] Efter Munthe III 79.

[3] Den gamle Navneform er givet ved Alro sokn i DN. IV 663

Sverres Saga Kap. 114 (Fornm. s. VIII 274). Brísteinn her maa være Feil for Þrísteinn, se Hist. Tidsskr. 3 Række II S. 426.

Sverres Saga Kap. 130—132 (Fornm. s. VIII 304 ff.). Her fortælles om Sverres første Møde med Baglerne, nordlig i Bohuslen, i 1196, strax efter at Baglerpartiet var stiftet i Danmark. Baglerne, der kom fra Danmark, standsede í Salteyjarsundi. Sverre, som laa í Seimsfirði, kom snart i Berøring med dem, og der fortælles nu om en Række af mindre Sammenstød, og fortælles paa en saadan Maade, at de to fiendtlige Flaader nødvendigt maa forudsættes at have ligget ganske nær hinanden. Der nævnes derved intet Sted, hvis Navn nu kan identificeres, uden Hásteinn, som med Rimelighed kan antages at være en Forvanskning af Hafsteinn, nu *Hafsten,* Ø ved Indløbet til Seimsfjorden. Under Fortællingen siges udtrykkelig (Kap. 131), at Sverre fremdeles laa i Seimsfjorden. Kongen, hvis Styrke er langt underlegen, opgiver tilsidst Kampen og seiler, uden Hindring fra Baglernes Side, nordover for at begive sig til Bergen; han lader de af hans Folk, som vare faldne i Fegtningerne her, begrave i Kirken í Salteyjarsundi.

Her er aabenbart Forvirring i Sagaens Fremstilling. Der kan paa dette Sted ikke være Tale om noget andet Salteyjarsund end det ovenfor (S. 246 ff.) nævnte, mellem Saltön og Tjernön søndenfor Strømstad, og Seimsfjǫrðr er den nuværende Sannäsfjord i Tanum Sogn, ved hvis Bund der er en Gaard Säm[1]. Denne Fjords Munding ligger over en Mil, maalt i ret Linie, søndenfor Saltøsund. Da der ikke siges noget om, at Baglerne have

[1] Nævnt i RB. 387.

flyttet sig sydover, og Sverre fremdeles ligger i Seimsfjorden, blive de i Sagaen fortalte Fegtninger uforstaaelige, og det skjønnes ikke, hvorledes Sverre kunde komme til at begrave sine Døde ved Kirken i Saltøsund (paa Tjernön), naar Baglerne laa der med stor Overmagt.

Det værste Anstød vilde falde bort, om man kunde forudsætte, at Salteyjarsund paa det første Sted, hvor det nævnes her, ved en Uagtsomhed var kommet ind fra det sidste Sted, istedetfor Navnet paa et sydligere liggende Sund i Nærheden af Seimsfjorden. Det som Ankerplads bekjendte Hafstensund, lige ved denne Fjords Udløb, vilde passe. Jeg skulde næsten tro, at dette er Tilfældet; men selv om dette antages, faar man et Indtryk af, at Stedforholdene her have staaet noget uklart for Sagaens Forfatter.

Sverres Saga Kap. 139 (Fornm. s. VIII 326). Efter at have slaaet Baglerne i Oslo i Juli 1197 gjør Sverre et Tog til Bohuslen for at drage Folket der til Ansvar for den Hjælp, det havde ydet Baglerne. Blandt de Steder, Sagaen nævner paa hans Færd her nedover til Konghelle, er Svanshals, som Munch og Munthe[1] have forstaaet om *Svansund*, den trangeste Del af Løbet mellem den store Ø Ordost og Fastlandet østenfor, eller om en Del af dette Sund. Navnet tilhører dog vistnok Gaarden Hals i Långelanda Sogn paa Ordost[2]. Den maa være kaldet Svanshals, fordi den ligger nær Svansund.

Sverres Saga Kap. 142 (Fornm. s. VIII 333). Efter Julen 1197–1198 kommer en stærk Afdeling af

[1] Munthe III 105. Munch NFH. d 307.

[2] Ogsaa nævnt i RB. 316.

Bagler over Dovrefjeld til Opdal og dræber nogle Birkebeiner i Rennebu og Orkedalen; „de dræbte ogsaa Skjegge á Eggju inn í Skaun og drog saa videre til Byen“.

Udtrykket inn í Skaun bragte Munthe[1] til at tænke sig, at denne Skjegges Hjem var Gaarden Eggen i Skogn i Indherred, søndenfor Levanger.

Denne Slutning er formelt fuldt berettiget efter Sagaens Udtryk, som de foreligge i Udgaven i Fornm. s. I det Trondhjemske skjelnede man nemlig i Middelalderen mellem de to Bygder Skaun ved Levanger og i Orkdølafylke (det nuværende Børseskognen) paa den Maade, at man om den første sagde inn í Skaun[2], om den sidste út í Skaun[3].

Det vilde imidlertid klarlig have været høist taabeligt af disse Bagler at gjøre en Afstikker til Indherred for at dræbe en enkelt Mand, før de søgte ind til Nidaros. Deres Hensigt var nemlig først og fremst at faa fat paa Sverres Langskibe, som vare oplagte i Nidaros, og det var dem derfor om at gjøre at naa Byen snarest muligt.

Altsaa kan „inn í Skaun“ ikke være rigtigt. Saa staar der ogsaa kun i det Haandskrift, Udgaven lægger til Grund. I Eirspennil[4] staar blot á Eggju, uden dette Tillæg, og Flatøbogen[5] har á Eggjum í Skaun. Efter

---

[1] III 107.

[2] F. Ex. DN. III 165. AB. 23. 123.

[3] F. Ex. DN. II 18. 41. 227. Det tredie trondhjemske Skaun, det nuværende Kvam Sogn i Stod, som sjeldnere nævnes, findes et Par Gange i den seneste Del af Middelalderen kaldet *Øvre Skaun* (i et senere Tillæg i AB. 122 og i den trondhjemske Kapitelsbog fra 1550—1560 i AM. 332 fol.).

[4] Konunga sǫgur, udg. af Unger. S. 147.

[5] II 658 i Udgaven. — Hvad der staar i Skaalholtsbogen, er ikke oplyst.

disse Haandskrifters Text er altsaa intet til Hinder for at søge den af Baglerne dræbte Skjegges Hjem paa det Sted, man efter Baglernes Rute nærmest maa tænke paa, Gaarden Eggan i Børsen, liggende i den Del af denne Bygd, som tidligere hørte til Børseskognen[1].

Der har oprindelig aabenbart i Sagaen staaet, som i Flatøbogen, á Eggjum í, og det feilagtige inn er opstaaet af *m* i Eggjum ved skjødesløs Afskrivning.

Sverres Saga Kap. 143 (Fornm. s. VIII 334). Da Kong Sverre erfarede det i forrige Artikel omtalte Overfald, hvorved Baglerne havde faaet Nidaros i sin Magt, drog han skyndsomt fra Bergen til Nidaros med endel lette Skibe. Da han var kommen forbi Agdenes, traf han et Baglerskib ved det strax indenfor liggende *Selven*; det blev taget og Mandskabet dræbt eller jaget i Land. Da Birkebeinerne saa kom „inn um Hornbora", mødte de atter en Baglerskude, som havde samme Skjebne. Derefter roede de over Fjorden til *Rein*, hvor en fiendtlig Tyvesesse blev erobret, og Farten fortsattes langs østre Land, indtil man traf Baglernes Hovedflaade ved Þórsbjǫrg i Stadsbygden. Her kom det saa til den for Birkebeinerne uheldige Søfegtning, som benævnes efter dette Sted.

Det her nævnte Sted Hornbori er altsaa klarlig at søge lidt søndenfor Agdenes og paa samme (vestre) Side af Fjorden, eftersom det udtrykkelig siges, at Birkebeinerne roede over denne til Rein, efter at de havde taget Baglerskuden ved Hornbore.

Man har tidligere[2] uden Betænkning identificeret Hornbori med *Haarberg*, en Gaard i Rissen.

---

[1] Saaledes forstaar ogsaa Munch (NFH. d 310 not. 2) Sagaen.

[2] Munthe III 107. Munch Beskr. 87. NFH. d 311.

Denne Gaard passer ikke i Sagaens Fremstilling efter Beliggenheden. Den ligger paa Fjordens Østside og ret overfor Agdenes, ikke sydligere.

Desuden er det formelt umuligt at faa *Haarberg* til at være samme Navn som Hornbori. Gaarden skrives i Middelalderen Håruberg[1], og Navnet udtales nu med lang Vokal i 1ste Stavelse[2]. Selv om man ikke havde kjendt dets gamle Form, vilde det have været klart nok, at Hornbori ikke i Nutidens Udtale kunde være blevet til *Haarberg*[3].

Navnet Hornbori er i Virkeligheden bevaret netop paa det Sted, hvor man skulde vente at finde det efter Sagaen. Lidt søndenfor den større Bugt, som gaar ind til det i Sagaen nævnte Selven, er der en mindre, der kaldes *Hambaara*, hvilket Navn ogsaa en der inde liggende liden Gaard har[4].

Hambaara lader sig meget vel forklare af Hornbori efter kjendte Overgangslove.

Navnet Þórsbjǫrg, ved hvilket Sted Slaget staar, er ikke bevaret, men der er vel Rimelighed for, at man, som det almindelig menes, har en Erindring om Navnet i det nuværende *Torshaug*, sydvest for Stadsbygdens Kirke, omtrent midtveis mellem Præstelvens Udløb og Røberget. Det forekommer ogsaa i Harald Haarfagres Saga[5].

---

[1] DN. II 251 (1349).

[2] Nøiere Oplysning om Navnet er meddelt i det trondhjemske Videnskabsselskabs Skrifter for 1882 S. 43.

[3] Det hjælper ikke at gjøre Kunster med det sidste Navn for at faa det til at ligne Hornbori noget mere (man finder det hos Munthe og Munch paa forskjellige Steder skrevet *Horborg*, *Horbor*, *Horber*).

[4] Tildels urigtigt skr. *Hamnbaara*, formodentlig efter Udledning af „Havn“.

[5] Kap. 38 i Heimskringla. — Hvorfra Schøning har, hvad han

Da Birkebeinerne, efter at have opgivet Kampen, drage østover, jage de[1] et Baglerskibs Besætning i Land „fyrir innan Þinarós, á milli ok Þranga" d. e. indenfor Thinarosen, mellem denne og Trangan. Det sidste er Navnet paa en vel kjendt Gaard i Stadsbygden, ved Fjorden, 4—5 km. østenfor Kirken. Navnet Þinaróss kjendes derimod ikke nu, ligesaa lidet som Elvenavnet Þin eller Þiná, som maa ligge til Grund for det. Efter Stedforholdene kan det ikke være nogen anden Elv, som har baaret det, end den, der nu kaldes Præstelven, vestenfor Kirken, som allerede antaget af Munthe og Munch[2]. Mulig er der endnu levnet et Spor af Elvens gamle Navn Þin (dette er vel den sandsynligste Form) i Gaardnavnet *Fenstad* vestenfor Elvens Udløb; þ og f vexle jo undertiden i Begyndelsen af et Ord[3].

---

siger i Norges Riiges Historie II 206, at „Thorsborg er et gammelt Kastel paa et Forbjerg", ved jeg ikke. Nu kjendes intet andet med *Tors-* dannet Navn i Nærheden, end Torshaug (efter velvillig Meddelelse til mig fra Lærer P. Pukstad i Stadsbygden).

1 Sagaens Kap. 144 (S. 338 i Fornm. s.).

2 Munthe III 108. Munch NFH. d 312. — De udtrykke sig, ligesom ikke sjelden ellers, som om denne Formodning var en Kjendsgjerning; Munch siger endog ligefrem, at denne Elv nu kaldes Thinaaen.

3 Det var ved et Spørgsmaal af Hr. Pukstad, om ikke Gaarden Fenstads Navn stod i nogen Forbindelse med det oprindelige Elvenavn, at jeg blev ledet ind paa denne Tanke. Gaardnavnet skrives i AB. 63 Finnastadir og maatte, hvis denne Form var rigtig, antages at komme af Mandsnavnet Finni eller Kvindenavnet Finna. Den nuværende Udtale, som stemmer med Skriftformen *Fenstad*, taler dog imod en saadan Forklaring; disse Personsnavne have nemlig nu ellers som Led i Stedsnavne lukt *i*.

Sverres Saga Kap. 154 (Fornm. s. VIII 370). Blandt de Mænd, Baglerne fik med sig fra Haalogaland ved sit Tog did i Høsten 1198, nævnes Haldor í Hjǫrleifsvík og hans Sønner.

Efter Munthe skal denne Gaard være *Gjersvik* i Rødø Sogn[1]. Han kan ikke have Ret deri. Navnet skrives ved 1440[2] af Gieswikom, og i 16de Aarh., ligesom stadigt senere, skreves det ligeledes med G—. Dette gjør det allerede usandsynligt, at denne Gaard kan have hedet Hjǫrleifsvík. Dertil kommer endnu, at det sidste Navn ikke i Nutidens Udtale kunde blive til *Jærs-* eller *Jæss-*; det maatte blive *Jølls-* eller *Jælls-*, ligesom f. Ex. Gaardnavne, sammensatte med et af Mandsnavnene Herlaugr, Herleifr, Herleikr, nu regelmæssig lyde *Hels-*, *Helles-*, *Hellings-*.

Saavidt jeg har bemærket, findes der ikke nu noget Gaardnavn i Nordlands eller Tromsø Amt, som lydlig kunde svare til Hjǫrleifsvík. Formodentlig har altsaa Gaarden siden den Tid byttet Navn.

Sverres Saga Kap. 162 (Fornm. s. VIII 399). I Fortællingen om Bøndernes store Reisning mod Kong Sverre i Viken i Begyndelsen af Aaret 1200 omtales en af de Bondeflokke, der stevne mod Kongen i Oslo, som bestaaende af Skeynir, Eynir, Foldungar, Heggnir. De fleste af disse Navne forekomme ogsaa ellers og ere klare nok: Skeynir ere fra Skaun, det nuværende Rakkestad Pgd. i Smaalenene, Heggnir fra Nabobygden Heggin, nu Eidsberg Pgd., og Foldungar fra Follo. Eynir kjendes derimod ikke ellers.

---

[1] Munthe (III 119) skriver *Hjersvik* uden at gjøre opmærksom paa, at den sædvanlige Skrivemaade er *Gjers-* eller *Gjerts-*.

[2] AB. 91.

Munthe[1] forklarer det saaledes: „de, som boede ved Eyna[2], nu Øieren Sø, og vel nærmest Beboerne af Eid eller Askim Sogn op til bemeldte Vand".

Dette skal se ud som én Forklaring, men er i Virkeligheden, som det let indsees, to sproglig og reelt ganske forskjellige. Munch[3] følger den første af dem[4], idet han oversætter: Bønderne fra Omegnen af Øieren.

Denne Forklaring har to afgjørende Grunde mod sig. For det første finder man aldrig ellers Folk, som bo omkring en Indsø, betegnede med et Fællesnavn, dannet af denne Indsøs Navn. Og dernæst er det vel sproglig lidet rimeligt, at man af Øierens Navn skulde have dannet Eynir, hvad enten man som Indsønavnets gamle Form tænker sig Eyjavatn, den eneste, der nu haves Hjemmel for fra Middelalderen, eller Eyjir, hvilken Form vel maa have været brugt ved Siden, eftersom den ligger til Grund for den nuværende.

Derimod har maaske Munthe truffet det rette med sin anden Forklaring, hvorefter Eynir bliver Askimfolkene. Eið forekommer i Middelalderen ofte som Benævnelse paa det nuværende Askim Sogn[5].

Spørgsmaalet kommer til at bero paa, om Eynir er en sproglig mulig Dannelse af Eið; herom tør jeg ikke have nogen bestemt Mening.

---

1 III 128.

2 Denne umulige Form af Søens Navn har Munthe vel antaget efter Halfdan Svartes Saga Kap. 4.

3 NFH. d 364.

4 Den er ældre end Munthes Skrift; ialfald findes den i det geografiske Register i Fornm. s. XII.

5 DN. I 190. RB. 142. 159. 166. 167. 168. 256. 299. Halfdan Svartes Saga Kap. 4.

Sverres Saga Kap. 166 (Fornm. s. VIII 417). Paaskedag (9de April) 1200 kommer en Baglerflaade nordenfra til Bergen, uden at have nogen Anelse om, at Sverre var kommen did Dagen iforveien. Idet Baglerne ro ind paa Bergens Vaag, blive de ganske uventet angrebne af Birkebeinerne og maa tage Flugten, skarpt forfulgte af disse. Nogle af dem løbe i Land i *Gravdal*, andre, og blandt disse Anføreren Reidar Sendemand, i Gýgisvík, og atter andre endnu længere mod Syd.

Munthe[1] mener, at det sidstnævnte Sted maa være *Godvik* i Askø Sogn, et Stykke udenfor Gravdal, hvilket Munch[2] bifalder.

Godvik kan imidlertid jo umulig være samme Navn som Gýgisvík[3]. Det sidste maatte vel, om det havde været bevaret, nu havde lydt *Gjøsvik*; i ethvert Fald kunde s-Lyden ikke være bleven borte.

Gýgisvík er altsaa et tabt Navn; det kan have betegnet hvilkensomhelst af Bugterne nærmest udenfor Gravdal, med Undtagelse af *Skaalevik*, som nævnes med dette Navn faa Aar efter 1200[4].

Sverres Saga Kap. 169 (Fornm. s. VIII 423). Kong Sverre gjør i Sommeren 1200 et Tog til Viken for at straffe Bønderne, som havde været med i den store Opstand om Vinteren; han møder overalt meget fiendtlig Stemning. Under dette Tog, som han begynder søndenfra, ved Landsgrændsen, lægger han ind i Horneskilen i

---

[1] III 134.

[2] Beskr. 114. NFH. d 372.

[3] Dette vilde have været lige ubestrideligt, selv om Stedet havde hedet *Gøvik* eller *Gjøvik*, som Munthe og Munch skrive, istedetfor *Godvik*, som er dets virkelige Navn.

[4] Fornm. s. IX 19. 120.

Skjeberg og sender Bud til Omegnens Bønder, at de skulle komme og forlige sig med ham. „Nogle kom, andre ikke, og det var de fleste, overalt østenfor Elven omkring paa Agder (um Agðir)"; de forlod sig paa, at Baglerne vilde komme dem til Hjælp. Kongen gjorde da, efter at have ventet paa dem en Stund, Landgang „paa det nordre Land" (altsaa opover gjennem Skjeberg) og fandt alle Gaarde i Bygden øde. Ud paa Dagen vendte han om og lod sine Folk paa Tilbageveien brænde Bygden, delte i to Afdelinger, som tog hver sin Side af den. Blandt de brændte Gaarde nævnes en enkelt, Store Dal vestligst i Skjeberg. Dagen efter kom alle Bønderne og underkastede sig.

Saaledes lyder Texten i Udgaven i Fornm. s. I Flatøbogen[1] gives det ovenfor ved Anførselstegn udhævede Sted i væsentlig forskjellig Skikkelse: „nogle kom og indgik Forlig, andre ikke; alle østenfor Elven kom, men ingen ellers". Det tredie Haandskrift, om hvis Textform Oplysning haves, 'Eirspennil, forkorter Stedet saaledes, at der ikke bliver nogen Vanskelighed ved Forstaaelsen: „nogle kom, andre ikke, og det var de fleste". Skaalholtshaandskriftets Textform kjendes ikke.

Med „Elven" kan der alene menes Glommen; ingen anden Elv kunde i denne Sammenhæng nævnes saaledes uden nærmere Bestemmelse. Men da bliver det høist besynderligt, hvad Sagaen fortæller efter Texten i Fornm. s., at det var Folkene østenfor Elven, som ikke mødte. Sverre laa jo med sin Flaade østenfor Glommen, og de løb altsaa størst Fare ved at udeblive.

Flatøbogen fortæller lige det modsatte, at de østenfor Elven boende Bønder alle kom. Men heller ikke

[1] II 691.

denne Text giver en tilfredsstillende Mening. Havde Bønderne østenfor Elven forligt sig med Kongen, vilde han selvfølgelig ikke have brændt deres Gaarde, men det er jo netop østenfor Elven, han lader brænde. Kunde der være nogen Tvivl derom, saa maatte den falde bort, naar Store Dal sees at være blandt de brændte Gaarde.

Uforstaaeligt bliver endvidere det i Hovedhaandskriftet tillagte um Agðir. Paa det vel kjendte Landskab Agder i det nuværende Kristiansands Stift kan selvfølgelig ikke tænkes her. Munthe[1] retter det til Ábygðir, hvilket da skulde være et Bygdenavn, svarende til Folkenavnet Ábyggir, som man har i den oftere nævnte Ábyggja skipreiða; denne omfattede foruden Hvaler det nuværende Borge Pgd., eller Egnen nærmest øst for Glommen paa denne Kant.

Denne Rettelse kan ikke godkjendes. Navnet Ábygðir forekommer ikke ellers; om Folkene kaldtes Ábyggir, følger ingenlunde deraf, at Bygden kaldtes Ábygðir, helst da man jo havde et andet, vistnok ældgammelt Navn paa den samme Bygd, det paa mange Steder forekommende Ámorð. Dertil kommer, at man, om Navnet virkelig har været brugt, maatte vente at finde det i Entalsform, Ábygð, da det kun er en enkelt Bygd, Borge Sogn, som det her kan være Tale om.

Sandsynligvis er paa dette Sted i Sagaen tidlig indkommen en Feil, som ligger bag alle de nu kjendte Textformer. Det vilde kanske være for dristigt at gjette, at Ordene „allt fyrir austan ána um Agðir" i det Haandskrift, hvorpaa Texten i Fornm. s. beror, er et Indskud af en Afskriver, som ikke har havt noget Lokalkjendskab her og er kommen til at tænke paa den oftere

---

[1] III 136.

omtalte „Aa" (Sireaaen), som dannede Agders Vestgrændse[1], og at Flatøbogen her giver en skjødesløs Omarbeidelse af dette Indskud med Udeladelse af um Agðir, som let kunde skjønnes ikke at høre hjemme paa dette Sted. Sløifer man det formentlige Indskud, er der ingen Vanskelighed.

Sverres Saga Kap. 169 (Fornm. s. VIII 424). Strax efter de i forrige Artikel omtalte Begivenheder seiler Sverre over Kristianiafjorden (norðr yfir Foldina); da han laa í Hafsteinssundum, spurgte han, at Baglerne havde skaffet sig Skibe i Tønsberg. Da han kom til Grindholmasund (Vrængen mellem Nøtterø og Tjømø), roede han efter dem nordenom Tjømø (fyrir norðan Tjumu), til det begyndte at blive mørkt; han laa om Natten i Ravnsvaag (í Hrafnsvági) paa Udsiden af Tjømø[2], medens Baglerne laa lidt sydligere ved Stranden. I Dagningen roede Kongen ud med Skuder og lette Skibe for at lede efter dem, men de havde allerede før Dag seilet ud tilhavs. De mærkede dog snart under Forfølgelsen, at Birkebeinernes Skibe skjød bedre Fart, og at de ikke kunde løbe fra dem, og søgte derfor ind til Land. Paa Veien blev et af deres Skibe taget at Tunnuskǫgum. Syv andre Baglerskibe stevnede ind i Sandefjord til Hellisvík, hvor Kongen indhentede dem og drev Folkene i Land eller dræbte dem.

---

[1] Munch (NFH. d 375 not. 2) har været inde paa en saadan Tanke, men forudsætter blot um Agðir indskudt, hvorved han ikke fjerner de Vanskeligheder, som reise sig af fyrir austan ána (hvilke M. forøvrigt ikke synes at have bemærket).

[2] Maa vel betyde: paa den mod Hovedfjorden vendende Side af Øen, — altsaa paa Østsiden.

Det er klart, at der i denne Fortælling, formodentlig ved Forkortniug af den, maa være udfaldet et ikke ganske uvæsentligt Led: at Baglerne med sine Skibe forlade Tønsberg, da de erfare, at Sverres Flaade er i Nærheden, og at de allerede gjennem Tønsbergfjorden ere naaede udenfor Vrængen, da Kongen kommer ud af Sundet fra den anden Side. Forøvrigt er der flere Steder i Fortællingen, som kunne trænge til at bestemmes noget nøiere end hidtil skeet[1].

Det eneste Hafsteinssund, som kjendes paa disse Kanter, er det i Tanum Sogn i Bohuslen (omtalt ovfr. S. 259). Om dette kan dog ikke være Tale her, hvis Sagaens Fremstilling er i Orden; efter den maa Hafsteinssund nødvendigt søges paa Vestsiden af Kristianiafjorden, men østenfor Vrængen, altsaa vistnok ved Østsiden af Tjømø[2]. Hvilket af de her værende Sund der kan være ment, lader sig ikke gjette. Man fristes dog stærkt til at formode en Feil i Sagaens Text, som den nu foreligger, og tænke sig, at her oprindelig har været sagt, at Sverre tidligere paa denne Reise, før det i Begyndelsen af Kapitlet fortalte Tog ind i Skjebergkilen, og medens han laa i Hafstensund paa Bohuslenskysten, havde spurgt Baglernes Skibsrustninger i Tønsberg.

---

[1] Navnene ere tildels stærkt forvanskede i Haandskrifterne, men lade sig visselig med Sikkerhed rette, som ovenfor gjort i Gjengivelsen af Sagaens Fremstilling.

[2] Munch (NFH. d 376 not. 2) vil sætte Navnet i Forbindelse med det i RB. 55 nævnte Hásteinar i Sandeherred. Denne Gaard kjendes ikke nu, og man ved ikke, hvor i Sandeherred den har ligget. Imidlertid kan efter Sammenhængen i Fortællingen, som ovenfor udviklet, Stedet paa ingen Maade søges saa langt vest som i Sandeherred.

Ravnsvaag, hvor Kongen lægger ind for Natten, sees at maatte søges lidt østenfor Sydspidsen af Tjømø. Det tør være, at Navnet har Sammenhæng med *Ramsøen* inde i Ryssesundet mellem den sydligste Del af Tjømø og det østenfor liggende Vasserland[1].

At Tunnuskǫgum maa sigte til Gaarden *Skagen* i Sandeherred, liggende yderst paa den smale Halvø (den i Sagaen her nævnte Yxnøy), som ender med „Tønsberg Tønde“ (Tunna). Gaarden har sit Navn af Beliggenheden; skagi betyder jo en stærkt fremstikkende Odde. I den feilagtige Læsemaade Tunnuskógum stikker en Misforstaaelse, lignende den, der har bevirket, at Gaardnavnet (udtalt *Skaagænn*) i senere Tid har været skrevet *Skougen*, *Skogan* osv.

Hellisvík er, som allerede oplyst af Munthe, at søge ved Hellesøen i Sandefjorden, ved dennes Østside.

Sverres Saga Kap. 170 (Fornm. s. VIII 425). Limgarðssíða, se Hist. Tidsskr. 3 Række II S. 427.

Sverres Saga Kap. 178 (Fornm. s. VIII 439). Om det her nævnte Aldinhagi i Vik i Sogn se Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 424.

Haakons, Guthorms og Inges Saga Kap. 9 (Fornm. s. IX 20, jfr. 120). Det lykkes Baglerne under deres Konge Erling Steinvegg 22de April 1206 at overfalde Kong Inge og hans Mænd i Nidaros om Natten og at fælde mange Birkebeiner. Paa Veien havde de faret Bergen forbi, da de hørte, at Jarlen Haakon Galin, som

---

[1] Munthes Forslag (III 136) at søge dette Sted ved Ravnøen i Tønsbergfjorden, er med Føie tilbagevist som umuligt af Munch.

sad der, var beredt paa at modtage dem. Jarlen sendte flere Bud for at advare Kong Inge. Et af disse opsnappede Baglerne; da de en Kveld søgte Havn í Skútusundi, fik de af Bonden der vide, at han den Dag havde skydset Kong Inges Brevdragere til Vaagsøen (í Vágsey). De sætte da efter disse, indhente dem og bringe sin Konge Brevet.

Vágsey kan efter Baglernes Rute, som den gives i Sagaen, ikke være noget andet Sted end den bekjendte Vaagsø sydligst i Selje Pgd. i Nordfjord. Skútusund, hvorfra Bonden samme Dag havde skydset dem did, maa altsaa være at søge noget, men ikke meget sydligere.

Man har ment[1] at finde det i *Skatestrømmen* mellem Rugsundøen og Bremangerlandet. Det er dog lidet troligt, at Skútu- i Nutidens Udtale kunde være gaaet over til *Skate-*, og man maa finde det umuligt, naar man lægger Mærke til, at Skatestrømmen har sit Navn af en midt i den liggende Grund af Navn Skaten[2].

Sagaens Skútusund er altsaa endnu ikke fundet. Det maa være her i Nærheden, og mulig kjendes Navnet endnu, skjønt det ikke findes paa Karterne.

Haakons, Guthorms og Inges Saga Kap. 12 (Fornm. s. IX 28, jfr. 134). Da Baglerne efter det heldige Overfald paa Nidaros i 1206 drage sydover igjen med det rige Bytte, de havde gjort, møde de sydlig paa Nordmør Haakon Jarl, som ved Efterretningen om Overfaldet var

[1] Munthe III 152. Munch Beskr. 97. NFH. III 489. Baade Munthe og Munch lempe lidt paa det nuværende Navn for at faa det til at ligne Skútusund mere; de udtrykke sig, som om man nu ogsaa sagde *Skatesund.*

[2] Den norske Lods VI 124 og Kystkartbladet Lille Batalden—Bremanger.

brudt op fra Bergen. Da Jarlen kom seilende, laa Baglerne við Markarholminn; de roede igjen nordover, da de saa ham, og stevnede i Veien for ham indenfor *Langøsund* (ved Langøen, omtrent midt paa Averøens ydre Kyst). Jarlen lagde til í Sveggjaðarsundi (indenfor Øen Sveggen nær Averøens Nordspids). Da han fik Øie paa Baglernes Skibe, fandt han sig ikke stærk nok til at modtage en Kamp og greb derfor Flugten nordover til Hamrasund (nu Hammersund, Indenskjærsleden langs den søndre Del af Tusterens Udside). Birkebeinerne seilede derfra ud paa Fjorden til Edøen og fik saa stor Fordel af en opkommende vestlig Vind, at Baglerne opgav Forfølgelsen.

Den udførligere Form af Sagaen, som nu kun haves i Peder Claussøns Oversættelse, synes at have havt en noget afvigende Fremstilling, men den er saa stærkt afkortet i Oversættelsen, at den ikke giver nogen Veiledning.

Det eneste Stedsnavn her, som ikke før er sikkert bestemt, er Markarholmrinn. Den sees at ligge længere syd i Leden end Langøsund, men ikke særdeles langt fra dette.

Sandsynligvis er det *Marholmen*, som efter Kystkartet ligger nær Fastlandet omtrent ret i S. for Kvitholmens Fyr[1].

---

[1] Hvis dette er rigtigt, slaar Munchs Gisning (NFH. d. 498 not. 1) altsaa til: „sandsynligvis en af Smaaholmerne strax østenfor Stemshesten". Den af Munthe (III 155) foreslaaede *Mandsholme* udenfor Vevang i Kvernes Pgd. har sproglig ikke andet tilfælles med Markarholmr, end at begge Navne begynde med M, og den synes at ligge vel langt ind fra Leden til at passe her.

Forøvrigt er det vel tvivlsomt, om vi paa dette Sted have Sagaens oprindelige Fremstilling uforandret; det skjønnes ialfald ikke, hvorledes Baglerne under sit Forsøg paa at spærre Jarlen Veien kunne komme „indenfor“ Langøsund.

Overhovedet er denne Saga den blandt de senere Kongesagaer, hvis Text nu foreligger i mindst paalidelig Form. Man har derfor ikke ret sikker Bund at bygge paa, naar man i den træffer tvivlsomme topografiske Spørgsmaal, og vil vist i flere Tilfælde aldrig komme til noget tilfredsstillende Resultat i disse.

Haakons, Guthorms og Inges Saga Kap. 15 (Fornm. s. IX 37). Strax efter at Baglerne havde taget Filippus Simonsen til Konge tidlig paa Aaret 1207, sendte de 16 Skuder nordover fra Viken. Da disse kom til Seløerne lidt vestenfor Lindesnes, spurgte de, at Birkebeinernes Sysselmand Torgils var norðr á Veggjum[1] og der havde samlet endel Leding. De ville da forsøge at faa fat i ham og i Ledingen og aftale, da de ro videre næste Morgen, Hitterø (søndenfor Flekkefjord) som Mødested. Idet de samles der, ror en af deres Skibshøvdinger videre og støder udenfor Sogndalselvens Munding paa to Birkebeinerskuder; disse vare udsendte fra en større Skudehær, Fortrop for Birkebeinernes Hovedflaade, som var paa Vei nordfra og nu laa i Kvitingsøerne udenfor Stavanger. Det kommer derefter til adskillig Jagt frem og tilbage mellem de to Parter paa Kysten mellem Sogndalselven og Svaavik (i Egersund Sogn), hvor Birkebeinerne tilsidst nødes til at give Slip paa sine Skibe og flygte i Land.

[1] 1 Haandskrift har í Sókn norðr á Veggjum.

Det er her for det første usikkert, hvor á Veggjum er at søge. Efter Sammenhængen maa det ligge vestenfor Hitterø og østenfor Svaavik. Munthe mener at have fundet det. Det er, siger han[1], „formodentlig den med Haaland nu forenede Gaard *Viggen* i Sogndal". Gaarden, som M. sigter til, er Vigen, nu Gaards-No. 28 i Sogndal Herred. Denne Gaard er en ubetydelig Eiendom, der i Jordebøgerne saa sent som 1723 staar som Underbrug til den nærliggende større Gaard Haaland, men nu er selvstændigt Brug. Da den desuden ligger meget afsides, over en Mil op fra Søen øverst i et Dalføre, bliver det i høieste Grad usandsynligt, at en Sysselmand skulde have taget Standkvarter der. Dertil kommer, hvad der allerede i og for sig vilde være afgjørende, at *Vigen* (Vík) og Veggir ere to ganske forskjellige Navne[2].

Veggir er vistnok nu glemt; det ser snarest ud til at være et Bygdenavn og maa efter Sammenhængen søges i det nuværende Sogndal Herred.

Under Baglernes og Birkebeinernes Sammenstød ved denne Leilighed omtales et Sted Selvágar paa en saadan Maade, at det skjønnes at maatte være at finde etsteds mellem Sogndalselven og det bekjendte, noget vestligere paa Kysten liggende Fjeld *Haadyret*. Dette forbyder at henføre Selvágar til *Selvaag* paa Jæderen, ved Haaelvens Munding, som Munthe[3] vil. Det er aabenbart den lidt østenfor Haadyret liggende Havn, som nu kaldes *Vaagene*[4], Sagaen sigter til.

---

[1] III 159. Munch (NFH. d 511) har fulgt Munthe uden selv at undersøge Sagen.

[2] Munthe har søgt at bringe dem sammen ved at forvanske *Vigen* til *Viggen*.

[3] III 159. Dette Sted heder desuden forresten rigtigere *Seilvaag*.

[4] Den norske Lods III 100.

Haakons, Guthorms og Inges Saga Kap. 17 (Fornm. s. IX 48). Mod Slutningen af Aaret 1207 sende Baglerne fra Bergen nogle Skuder mod Syd for at holde Vagt i Leden. Disse Folk faa ved Moster vide, at Birkebeinerhøvdingen Peter Støyper er i Stavanger, og beslutte at forsøge paa at overfalde ham. De ro da ud í Herfili, hvor de fik Modvind, saa at de blev liggende der i 4 Nætter. Derefter roede de „over Fjorden“, ind til Vaðey indenfor Bokn, udenfor Utstein og saa syd i Fjarðbyrjusund og ind paa Vaagen i Stavanger, hvor de træffe Peter uforberedt, saa at han maa redde sig ved Flugten.

Saa fortælles i det Haandskrift, som her er udførligst, Skaalholtsbogen. Eirspennil er kortere og nævner hverken Vaðey eller Utstein; den har en afvigende Form af Sundets Navn, Fjǫrbyrjusund[1].

Her er baade Herfili, Vaðey og Fjarðbyrjusund (eller Fjǫrbyrjusund) vanskelige at bestemme.

Det i Sagaen nævnte *Moster* maa nødvendigt antages at være M. i Søndhordland, ikke Mosterøen i Rennesø Pgd., noget nordenfor Stavanger, som man har ment. Ved at antage det sidste kommer man til at tænke sig, at Baglerne, efter at have faaet Besked om Peters Ophold i Stavanger, ro et langt Stykke tilbage istedetfor strax at tilbagelægge den korte Strækning, de havde igjen til denne By, og overfalde ham.

Herfili ligger altsaa paa Strækningen mellem det søndhordlandske Moster og Bokn. Det kan ikke være

---

[1] I Peder Claussøns Oversættelse af den vidløftigere Bearbeidelse (Fornm. s. IX 172) er dette Afsnit endnu stærkere sammendraget og intet Sted nævnt uden Stavanger.

[2] Munthe III 164. Munch NFH. d 525 not. 1.

Øen *Høvring* i Avaldsnes Pgd.[1], noget nordenfor Bokn, da det ikke vil være sproglig muligt at bringe disse to Navne sammen. Høvrings gamle Navneform er ganske vist Hefring, et Navn, som ogsaa bæres af et i Kongesagaerne oftere nævnt Nes udenfor Nidaros, nu *Høvringen*[2]. Herfili maa derimod sproglig være samme Navn som Herfyli ved Hvaler østenfjelds[3], nu *Herføl*.

Vaðey siges at ligge „indenfor Bokn". Det kan ikke være samme Navn som *Vaagholmene* ved Sydenden af Lille Bokn[4], men Beliggenheden passer, forsaavidt disse Holmer jo ligge indenfor Store Bokn, og det kan vel nok tænkes, at de i Tidens Løb have skiftet Navn.

Med Fjarðbyrjusund har man[5] bragt i Forbindelse et Navn, der forekommer paa et tidligere Sted i den samme Saga (Kap. 5, Fornm. s. IX 11). Her fortælles, at Erling Steinvegg i Begyndelsen af Aaret 1205 fra Viken sendte 18 Skuder til Bergen. Da disse kom til Fjǫlbyrju[6], spurgte de, at Einar Kongsmaag laa med en Afdeling Birkebeiner i Stavanger og ikke vidste noget om dem. De stevnede da did, seilede forbi Jæderen og kom ved Middagstid til Stavanger, hvor de fangede og dræbte Einar.

Dette Fjǫlbyrja, eller Fjǫlbyrða, maa altsaa efter Sagaens Fremstilling ligge søndenfor Stavanger, og

---

[1] Saaledes Munthe (III 164) og Munch (Beskr. 124. NFH. d 525 not. 2). De forandre begge stiltiende Øens nuværende Navn til *Hørving*, hvorved det faar en noget større udvortes Lighed med *Herfili*.

[2] Navnet mulig dannet af hafr, en Buk.

[3] RB. 513.

[4] Munthe III 164.

[5] Munch Beskr. 125.

[6] I det i Fornm. s. IX 223 trykte Fragment staar i Fjǫlbyrdu. Peder Claussøn (Fornm. s. IX 106) har Fjeldbyrg.

det bliver umuligt at henlægge det til *Fjeldøen* søndenfor Utstein, nordenfor Stavanger; nogen virkelig sproglig Lighed er der heller ikke mellem de to Navne[1]. Ligesaalidet vil det lade sig gjøre at bringe dette Fjǫlbyrja sammen med Fjarðbyrjusund, der efter Sagaens Kap. 17 er nordenfor Stavanger.

Det vil paa Veien mellem Utstein og Stavanger være vanskeligt at finde noget Sund, som kunde passe ind i Fortællingen paa det sidste Sted. Det eneste, man kan tænke paa, er Byfjorden mellem Bru og Tungenes og videre indover[2]; men denne Fjord vides ellers ikke at have været benævnt „Sund" og passer, forholdsvis bred som den er, heller ikke synderlig til denne Benævnelse.

Resultatet af denne Undersøgelse bliver negativt. De tvivlsomme Steder i Sagaen kunne endnu ikke siges at være sikkert gjenfundne, og man faar en bestemt Mistanke om, at Vanskeligheden ved at finde dem først og fremst ligger i, at Sagaens Text foreligger os i forvansket Skikkelse.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 3 (Fornm. s. IX 233 f.). Om Birkebeinernes Færd med den spæde Kongesøn Haakon fra Lillehammer nordover til Trondhjem i Begyndelsen af Aaret 1206 fortælles her i det væsentlige følgende: „Efter Julen drog de med Kongesønnen og hans Moder fra Lillehammer og stevnede til Østerdalen. Paa denne Færd led de meget af Uveir, Frost og Snefald og maatte stundom ligge ude i Skove og Ubygder om Natten. En Kveld[3] blev det saa ondt Veir, at de

[1] Munthe III 164, jfr. I 65. Munch Beskr. 125. NFH. d 477. Den nævnte Øs rette Navn er *Fjøløen.*

[2] Munthe og Munch paa de anf. Steder.

[3] Der staar ikke i noget af Haandskrifterne „den første Kveld"

for vild. De lod da de to bedste Skiløbere i Flokken fare i Forveien med Barnet, med to Bønder til Veivisere. De naaede ikke frem til Bygden, men fandt nogle Udlader, hvor de slog Ild og redede et Leie for Barnet. Siden hentede Veiviserne de øvrige af Følget, og de blev i Laden om Natten, hvor daarligt Kvarter det end var. Det Sted, hvor de da vare, hed Nafardalr. De fik saa vanskeligt Føre, at de maatte stappe Sneen ned med Spydskafterne for at bryde sig Vei. I Østerdalen hjalp Bønderne dem, saa godt de kunde, overalt hvor de kom. — Baglernes Høvdinger, som sad i Tønsberg og havde faaet Nys om Kongesønnens Færd, sendte 8 Sveitehøvdinger til Oplandene for at lede efter ham. Da disse kom op til Hedemarken, var de Birkebeiner, som ledsagede Kongesønnen, naaede op i Østerdalen; Baglerne hørte, at mange Folk søgte til dem, og da det desuden var daarligt Veir og Føre, vendte de om. Paa Birkebeinernes Færd op gjennem Østerdalen strømmede der, uagtet det var saa vanskeligt at komme frem, fra mange Bygder, ogsaa fra Gudbrandsdalen, Folk til, som vilde være med at følge Kongesønnen. De kom ned af Fjeldet i en Bygd, som heder Aal, øverst i Gauldalen".

Efter denne Fremstilling kan der ikke være Tvivl om, at de Reisende have fulgt Østerdalens Hoveddalføre helt op, ialfald paa det nærmeste, og gaaet over Fjeldet ved Røros eller ikke langt vestligere; ellers kunde ikke Aalen blive den første Bygd, de naaede nordenfjelds.

Nafardalr skulde efter det Sted i Fortællingen, hvor det nævnes, synes at maatte søges temmelig nær ved Reisens Udgangspunkt, Lillehammer. Men Frem-

---

(efter Afreisen fra Lillehammer), som Munch har i sin Gjengivelse af Sagaens Fortælling i NFH. d 485.

stillingen gjør ikke Indtrykket af at være særlig vel ordnet og klar og heller ikke af at hvile paa noget nøiere Kjendskab til Stedforholdene. Man kan saaledes ikke afvise Muligheden af, at den Episode i Reisens Besværligheder, hvortil dette Stedsnavn er knyttet, i Virkeligheden kan høre hjemme længere henne i Reisen. Det bliver derved vanskeligt nok at bestemme Navnet.

Munthe[1] mente at have fundet det i *Nardalen* i Os Sogn i Tolgen, en Sidedal, som her kommer ned til Glommen fra Øst, og Munch sluttede sig først[2] til denne Mening. Efter Beliggenheden kan det vel til Nød være muligt at tænke paa dette Sted; man maatte da forudsætte, at de Reisende havde forvildet sig ind i Nardalen istedetfor at følge Glommen. Navneformen lægger dog afgjørende Hindringer i Veien. Nardalens Navn er dannet af dens Elvs Navn, der nu i Egnens Udtale lyder *Nøra,* med Mellemlyd af aa og ø og med Enstavelsesbetoning. Naar saa er, bliver det neppe muligt sproglig at bringe disse Navne sammen med det gamle Nafardalr, hvad enten man i dette Navns første Led ser Genitiven af et Elvenavn Nǫf, eller man tænker sig det at være Ordet nafarr (Naver, Bor), der jo oftere findes brugt som Stedsnavn (om Fjeldtoppe og om langt udskydende Tanger).

Senere[3] søgte Munch Stedet ved *Næversjøen,* der ligger oppe i Fjeldet en god Mil i NØ. for Lillehammer. Fra denne Sø gaar Elven *Nævra* ret mod Syd ned i

---

[1] III 205.

[2] Beskr. 139, 140. De to Stedsnavne i Nardalen, som M. her anfører, Nafarbúðvǫllr og Hvílvangr, ere, som mange andre gamle Navneformer i „Hist. geogr. Beskr.“, Frihaandsdannelser af M. selv, uden Hjemmel i gamle Kilder.

[3] NFH. d 485 f.

Nordre Mesna, og dens Dal kunde nok passe i Sagaens Fremstilling. Men ogsaa her melde sig sproglige Indvendinger. Elvens Navn lyder efter de paalideligste Opgaver i Stedets Udtale *Nævla*, med „tyk" l[1], hvilket synes at udelukke Muligheden af sproglig Forbindelse med Nafardalr.

Der gives et Stedsnavn, som sproglig ganske svarer til dette: *Næverdalen*, som det almindelig skrives, i Inset Anneks i Kvikne. I denne Gaard har allerede Kraft[2] villet finde Sagaens Nafardalr. Gaarden kaldes i Virkeligheden *Naavaardalen*, og den lille Elv, som her falder ud i Orkla, og hvorefter den har Navn, *Naava*, med Enstavelsesbetoning. Disse Nutidsformer svare efter Egnens Dialekt nøiagtigt til Nafardalr og Nǫf. Men Realitetsgrunde forbyde at tænke paa dette Sted. Vare de Reisende komne saa langt mod Vest, maatte de[3] have fortsat Reisen langs Orkla og kunde ikke være komne til det meget østligere liggende Aalen.

Man bliver altsaa vel nødsaget til foreløbigt at give Afkald paa at stedfæste det omstridte Navn.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 10 (Fornm. s. IX 247, jfr. S. 202 og 204). Da Indtrønderne paa Grund af Dyrtid længe vare udeblevne med Leding og andre Udredsler, holdt Kong Inge i 1213 Møde med dem paa *Raumathing*; det kom her til Kamp mellem Kongsmændene og Bønderne, og det endte uden Forlig. Aaret

---

[1] Velvillig meddelt af Overlærer K. Nilssen paa Lillehammer. Tidligere var mig opgivet *Nævra*, med kort Vokal, tydeligt r og Tostavelsesbetoning, en Form, som forresten heller ikke vilde stemme med Nafardalr.

[2] Beskr.[1] I 614.

[3] Som allerede bemærket af Munthe.

efter kom Kongen tilbage med stor Magt for at bringe Bønderne til Lydighed og mødte dem „inn við Vágsbrú", hvor Forlig blev sluttet. Sommeren 1214 blev paa Grund heraf kaldet „Vaagsbrusommeren".

Istedetfor *Raumathing* har Flatøbogen[1] *Runathing*. De islandske Annaler, som omtale Sagen i Korthed ved Aar 1213, kalde Thinget dels *Raumathing*[2], dels *Raunathing*[3]. Ogsaa Vágsbrúarþing nævnes i de samme Annaler[4] ved 1214.

Dette Thing, hvis Navns Form altsaa bliver noget usikker, forekommer ikke ellers. Munthe[5] gjettede, at det har været holdt paa *Rones* i Beitstaden. Denne Gaards Navn skrives 1336[6] Runes; hvis Formodningen var rigtig, maatte man holde sig til Læsemaaden *Runathing* og antage, at Gaardnavnets oprindelige Form havde været Runanes. Man kan dog neppe give Munthe Ret i, at Rones skulde være bekvemt liggende Thingplads for en videre Omegn, og *Runathing* er, som oplyst, en svagt hjemlet Læsemaade.

En anden Forklaring af Navnet, der er henkastet af Munch[7] som en løs Gjetning, synes heller ikke antagelig. Den gaar ud paa at læse *Raurnathing* eller *Rǫrnathing*, hvorefter Thinget skulde være holdt i Bygden *Røren* (Salberg Sogn, Inderøen). Men denne Bygds gamle Navn er Ryr, Ryrin[8], hvoraf ikke kunde dannes

[1] III 12 i Udgaven. Læsningen maa dog efter den af Udgiverne tilføiede Anmærkning ikke være fuldt sikker.
[2] S. 183 og 478 i Storms Udgave.
[3] S. 124.
[4] S. 124. 183.
[5] III 209.
[6] DN. V 96.
[7] NFH. d 553 not. 2.
[8] DN. II 226. 288.

et Indbyggernavn Raurnir eller Rǫrnir. Heller ikke er det just sædvanligt, at et Thing kaldes efter Distriktets Indbyggeres Navn; det pleier at være efter Stedet, hvor det holdes.

Thingets rette Sted er altsaa endnu ikke fundet[1].

Det andet i Sagaen her nævnte Sted, Vágsbrú, kan gjenfindes med større Sikkerhed. Navnet forekommer en Gang til i samme Saga[2], hvor det fortælles, at Hertug Skule i 1239 blev uens med Indtrønderne i Anledning af de svære Udredsler, som han da, kort før sin Reisning mod Kong Haakon, krævede af dem; han tvang dem til at falde tilføie ved at drage ind i Fjorden og lægge sig med stor Krigsmagt við Vágsbrú.

Vágsbrú sees altsaa at have været et nogenlunde centralt beliggende Sted i Indherred. Navnet maa betyde „Broen ved Vaagen" eller „Broen over Vaagen". Munch har vel Ret, naar han[3] henlægger Vágsbrú til Levanger. Her er en „Vaag", Eidsbotnen, der har Udløb til Fjorden gjennem Strømmen ved Levanger. Over denne Strøm har der neppe været Bro saa langt tilbage

---

[1] Var det rette Navn *Raunathing*, kunde man tænke paa Gaarden *Rognan* i Sparbuen, som vistnok i den Tid har hedet Raunar; men den ligger for afsides til at være rimelig Thingplads. *Runathing* kunde, som Munch har gjort opmærksom paa, være feillæst for *Rimathing*. Var denne Form den rigtige, kunde Thinget være benævnt efter Gaarden *Raamaa* (alm. urigtigt skr. *Rødmo*) ved Snaasevandets nedre Ende; dette Gaardnavns oprindelige Form maa nemlig være Rimi (se Thj. Videnskabsselsk. Skr. 1891 S. 221). Stedet ligger ikke ubeleiligt som Thingplads for en større Del af Nordre Indherred; men Formen *Runathing* er ovenfor paavist at være den i Kilderne svagest begrundede.

[2] Kap. 197 (Fornm. s. IX 459).

[3] NFH. d 558.

i Tiden, men vel lige i Nærheden over Levangerelven, i den ældgamle Færselsvei gjennem Indherred, og denne Bro kunde da efter sin Nærhed ved Vaagen være kaldet Vágsbrú. Mindre rimeligt er det at tænke paa *Strømmen* paa Inderøen, hvor „Vaagen“ maatte tænkes at være Borgenfjorden og Broen lagt over dennes Udløb ved Strømmen. Her har der vist ikke været Bro i ældre Tid; Gaardnavnet *Sundfær* ved Strømmen tyder ogsaa paa gammelt Sundsted[1].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 28 (Fornm. s. IX 267 f.). Den unge Kong Haakon og Skule Jarl drage ud paa Sommeren 1217, strax efter at de havde faaet Efterretning om Baglerkongen Filippus's Død, fra Bergen til Viken. Da de kom did, vare Baglerne alle østenfor Fjorden (Kristianiafjorden). Biskop Nikolas og nogle af Baglernes Høvdinger havde lagt sig „helt nord i *Svinesund*“.. Da Kongen og Jarlen kom seilende til Viken, roede Biskoppen dem imøde og traf dem[2] ved Rossanes (Nordspidsen af Nøtterø), hvor der blev sat Grid mellem begge Partier. Derefter kom Baglernes øvrige Høvdinger over Fjorden og lagde til ved *Gunnarsbø* (lige østenfor Tønsberg), hvorpaa Underhandlinger begyndte.

Istedetfor *Svinesund*, der kun synes at staa i 1 Haandskrift, har et andet Lúasund og et tredie Ifasund; i det fjerde nævnes Stedet ikke.

Om *Svinesund* synes her ikke at kunne være Tale efter Udtrykket „helt nord i Sv.“. Efter Forliget af

---

[1] Jfr. Thj. Videnskabsselskabs Skr. 1882 S. 4.

[2] Sagaens Udtryk tillader vel ogsaa at forstaa det saaledes, at det var ved Rossanes, Biskoppen først fik Kongen i Tale, hvilket ikke udelukker, at deres Skibe kunne have mødt hinanden tidligere.

1208 hørte nemlig den søndenfor Svinesund liggende Del af Viken til Birkebeinernes Landsdel; Stedet laa altsaa sydligst i Baglernes Del[1].

Det maa søges længere nord paa Østsiden af Fjorden, da Sagaen siger, at alle[2] Baglernes Høvdinger vare der, altsaa ogsaa de, der vare i Følge med Biskoppen. Helst skulde man vente at finde det et Stykke inde i Fjorden, eftersom det heder, at Biskoppen roede Birkebeinerne „imøde".

Munch[3] holder sig til Læsemaaden Lúasund og mener, at dette er „Sundet mellem Fojenland og Gaarden Luen paa Nøtterø". Den Gaard, hvortil M. sigter, maa være Lunden (Neslunden), der ligger ved det sydlige Udløb af Sundet mellem Føienlandet og Nøtterø. Navnet *Lunden* udtales vistnok nu, ved en let forklarlig Lydovergang, paa disse Kanter paa en saadan Maade, at det lyder omtrent som *Luen*, og man kan nok ogsaa finde det skrevet saaledes; men i Sagaens Tid var det ikke saa. Dengang var Nominativformen *Lundrinn*, hvoraf ikke denne Udtale kunde fremkomme, og et efter Gaarden benævnt Sund maatte da hede Lundarsund. Munchs Mening er allerede af denne Grund uholdbar.

Jeg har forgjæves søgt et andet Sted i Kristianiafjorden, hvis Navn med Rimelighed kunde forudsættes at svare til en af de i Sagaens Haandskrifter overleverede

---

[1] Af denne Grund bliver det ogsaa umuligt med Munthe (III 217, jfr. Munch Beskr. 190) at forstaa Lúasund om Lauersvelgen ved Hvaler, selv om der havde været nogen virkelig lydlig Lighed mellem de to Navne, hvilket ikke er Tilfældet.

[2] 1 Haandskrift udelader dette Ord, — hvad der forøvrigt ikke væsentlig forandrer Meningen i dette Punkt.

[3] d 588 not. 1.

Former, d. v. s. hvoraf en af disse kunde antages at være fremkommen ved Forvanskning.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 60 (Fornm. s. IX 296). Da Kongen og Jarlen med en stor Flaade i Slutningen af Septbr. 1220 drog fra Bergen til Viken for at møde Ribbungernes stærkt voxende Magt, maatte de efter at have seilet forbi Jæderen i haardt Veir ligge en halv Maaned veirfaste í Lykri. Da der blev Mangel paa Levnetsmidler og Folkene begyndte at knurre over det lange Ophold, blev det besluttet, at Kongen skulde vende tilbage til Bergen med Storskibene og Jarlen fortsætte Reisen til Viken med de smaa. Det nævnes, at Kongen paa Tilbageveien til Bergen mødte Biskop Henrik af Stavanger i Egersund.

Man har været i Forlegenhed med Stedsnavnet í Lykri, som af Sagaen sees at maatte søges østenfor Egersund, men sandsynligvis ikke ret langt østenfor. Man har gjettet, at det kunde være *Løgevig* i Sogndal Pgd.[1]. Dette Navn passer dog ilde til den i Sagaen givne Form, og der findes et Sted, hvis Navn lydlig ganske svarer til dette; det er hidtil blevet overseet, fordi det ikke har været navngivet paa Karterne. Det er *Løgre*, ogsaa skrevet *Lygre*, en liden smal Fjord, som skjærer sig ind i Landet strax østenfor det søndre Indløb til Egersund[2]. Da Fjorden er grund, er det vel sandsynligt, at den kongelige Flaade har ligget ved dens Indløb, i en endnu benyttet Havn, som nu kaldes *Skivoldvig*[3].

---

[1] Kraft Beskr. Munthe III 228. Munch Beskr. 125.

[2] Findes paa det 1896 udgivne Kystkartblad Nesvaag—Ogne. Jfr. Norges Land og Folk XI 216.

[3] Den norske Lods III 105.

Siden Navnet er et Fjordnavn og Fjordnavnene pleie at være Hankjønsord, maa Nominativformen forudsættes at have været Lykrir.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 67 (Fornm. s. IX 303). Kong Haakon og Skule Jarl havde aftalt, at de i Sommeren 1221 skulde angribe Ribbungerne i Viken hver fra sin Kant, Kongen tilsøs fra Bergen og Jarlen overland fra Nidaros. Kongen overrasker ved sin Ankomst Ribbungerne med Overmagt ude i Kristianiafjorden, da de kom over fra Østsiden for at angribe hans i Tønsberg liggende Sysselmænd. Netop som han under Forfølgelsen holdt paa at jage dem i Land fra deres Skibe paa Sydsiden af Jeløen, kommer Skule Jarl uden at vide noget om dette Sammenstød roende ud over Fjorden fra Oslo. En Bonde paa Jeløen raaber til ham fra Land og underretter ham om, at Birkebeinerne og Ribbungerne slaaes ude paa Fjorden. Jarlen lod da sine Folk ro, alt hvad de kunde; de kom forbi *Stallen* (fyrir Stallinn), just som Ribbungerne løb fra sine Skibe.

Det i Sagaen nævnte *Stallen* er sagt at være „Stolsberget (Stolen), den sydvestlige Pynt af Jeløen“[1]. Noget Sted af dette Navn findes imidlertid ikke der, men vel et Nes, kaldet *Stallsberget*, et Navn, hvis første Led aabenbart er det gamle Stallrinn[2]. Sandsynlig høres Navnet i Egnen ogsaa fremdeles i Formen *Stallen*.

[1] Munthe III 230; gjentaget af Munch Beskr. 190. NFH. d 628. Munch har dog sløifet „Stolsberget“ og nævner kun „Stolen“.

[2] „Stolen“ er vel opkommet paa den Maade, at Munthe i en ham foreliggende Meddelelse feilagtigt har læst *Stolsberget* istedetfor *Stalsberget* og saa videre deraf trøstig har lavet *Stolen* i Lighed med det gamle Stallrinn, — uden at tænke paa, at „Stol“ og „Stall“ ere grundforskjellige Navne.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 75 (Fornm. s. IX 314). Da Skule Jarl noget efter Kyndelmesse 1222 hørte, at Afdelinger af Ribbungernes Flok holdt til i den vestre Del af Oslosyssel, befalede han nogle af sine Høvdinger at opsøge dem. Jarlens Folk fandt dem við Svans[1] og drev dem paa Flugt.

Der er vist ingen Tvivl om, at hermed menes *Svang* (Svangstranden) i det dengang til Oslosyssel hørende Lier, som ogsaa almindelig antages; men man har overseet, at Navnets Form i Sagaen ikke kan være rigtig. Af Svans kunde ikke den nuværende Form *Svang* fremkomme[2], og Gaarden skrives ved 1400[3] i Svang. Sandsynligvis er i Sagaen Svans feilskrevet eller feillæst for Svang[4].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 105 (Fornm. s. IX 344). Ívarr af Skeðjuhofi, i de nærmest følgende Aar en af Kong Haakons mest brugte Krigshøvdinger, nævnes her for første Gang, men allerede som Sysselmand.

Det har været ment, at denne Mand har havt sit Navn efter Gaarden *Skjeau* i Høijord Sogn, Andebu Pgd. i Jarlsberg[5]. Det tør være muligt, at det virkelig forholder sig saa[6], men nogen Sikkerhed derfor har man

---

[1] Navnet staar i de andre Haandskrifter i samme Form som Nominativ (þar sem Suans heitir).

[2] Ikke engang, om man vilkaarlig forandrer Svans til Svangs, som Munch gjør (Beskr. 164).

[3] RB. 101.

[4] Vel Intetkjønsord. Et Hankjønsord Svangr vilde, som liggende fjernere fra Svans, være mindre sandsynligt.

[5] Munthe III 246.

[6] Gaarden nævnes ikke i Middelalderen, og man kjender derfor ikke med Vished Navnets gamle Form. De Diplomer, hvori Munthe mener at have fundet Gaarden nævnt, vedkomme alle *Skjøl* i Sande Sogn (DN. I 157. II 184. VI 63. VII 452. XI 131).

ikke, eftersom der gives to andre Gaarde i Landet, som med mindst lige saa god Grund kunde antages at være Ivars Hjemsted: *Skea* i Sørum Sogn paa Romerike[1] og *Ske* Præstegaard nordlig i Bohuslen[2]. Da intet af, hvad der vides om Ivar, giver nogen Veiledning til at udfinde, hvor han var fra, maa Spørgsmaalet blive staaende uafgjort.

Det samme gjelder ved adskillige andre i Kongesagaerne omtalte Mænd, som almindelig nævnes efter et Gaardnavn: de kunne ligesaa godt være fra andre Gaarde af samme Navn, som fra den, til hvilken de almindelig henføres. Det tjener imidlertid til lidet at gaa ind paa de enkelte Tilfælde, medmindre man bestemt kan udpege den rette Gaard.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 109 (Fornm. s. IX 350). Da Kong Haakon i Januar 1225 tiltraadte sit bekjendte Tog til Vermland, vendte Dagfinn Bonde, som nys var kommen til ham, tilbage til sin Post i Bergen, men standsedes udenfor Nesjar[3] af Havisen, som havde samlet sig i den ved denne Tid herskende usædvanlig strenge Kulde. Dagfinn nødtes derved til at ty ind til Land, men her streifede Ribbungerne omkring overalt. Til Held for ham laa imidlertid en Mængde Tydskere med sine Kogger inde i *Sandefjord.* De indbød Dagfinn til sig og lagde hans Skib imellem Koggerne. Paa samme Maade tog de senere Sysselmanden i Sogn, Isak af Bø, under

[1] Skrevet Skeidiof i RB. 560.

[2] Skrevet Skeidiof, Skedof paa mange Steder i RB.

[3] d. e. den af flere langt fremstikkende Halvøer bestaaende Kyst mellem Langesundsfjorden og Tønsbergfjorden; se Munch Beskr. 170 og Fritzners Ordbog (2den Udg.) II 814 b.

sin Beskyttelse, der ligeledes var paa Hjemveien fra et Besøg hos Kongen.

Munch har her[1] optaget Læsemaaden Sandasund fra et enkelt Haandskrift (Eirspennil) som „aabenbart rigtigere". Han sigter dermed tydeligvis til den bekjendte Udhavn Sandøsund i Kristianiafjorden, ved Østsiden af Tjømø.

Det bliver dog nok nødvendigt at holde sig til Læsemaaden *Sandefjord*, eftersom Sandøsund har Navn af den udenfor liggende Sandø og paa Sagaens Tid maa have hedet Sandeyjarsund.

Munchs Grund til at forkaste Sandefjord har formodentlig været den, at det vilde være mindre paafaldende at finde flere udenlandske Handelsskibe paa denne Aarstid samlede i Sandøsund end i det mere afsides, længere ind fra Leden liggende Sandefjord.

Det kunde dog jo godt tænkes, at Havisen havde drevet dem ind netop til det sidste Sted[2]. Desuden kunde der nok ogsaa være Mulighed for, at de havde Ærinde der, at de vare komne for at hente Trælast[3].

Det bliver visselig paafaldende at finde Udførsel drevet fra Sandefjord midtvinters i 13de Aarh. Men paafaldende er det i ethvert Fald at se et større Antal

---

[1] NFH. d 682.

[2] Jfr., hvad der siges om Isforholdene i denne Vinter længere nede i Sagaen (Kap. 124): „Der var da saa megen Is (i Havet) i Viken, at ingen kunde mindes sligt; om man gik op paa de høieste Fjelde, var ingen Aabning at se, men vel en Mængde indefrosne Skibe. Folk, som kom gaaende i Land fra Skibene, havde været indtil et Døgn om Veien og havde ikke seet nogen Aabning udenfor. Mange Skibe blev sporløst borte om Vaaren".

[3] Se herom nærmere Alexander Bugge, Handelen mellem England og Norge, ovenfor S. 139 ff.

udenlandske Skibe samlede paa denne Aarstid i en hvilkensomhelst norsk Havn og mange andre Skibe indesluttede i Isen udenfor. At Skibene vare der, er imidlertid sikkert; derfor har man Sagaens uforkastelige Vidnesbyrd.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 117 (Fornm. s. IX 360). Paa Hjemveien fra Vermlandstoget red Kongen ind paa Grændseskoven om Morgenen, kom ved Middagstid paa norsk Grund og tilbragte Natten paa Folkisberg i en Bygd, som kaldes Ánsmǫrk.

Munch[1] har paavist, at her maa menes Gaarden Folkenborg (i rigtig gammel Form vistnok Folkinsborg) i Rødenes Sogn, ikke Gaarden af samme Navn i Eidsberg (Kongens Fødested). Fuld Sikkerhed derfor faar man ved det tilføiede Bygdenavn Ánsmǫrk. Dette kan nemlig ikke være andet end en Forvanskning af Aursmǫrk, som er Rødenesbygdens gamle Navn; det forekommer som saadant i to Breve fra 14de Aarh.[2] Ogsaa i en Jordebog fra 1604 har jeg seet Rødenes benævnt Øuersmark, og endnu 1792[3] siges, at Sognet „fordum kaldtes Ørsmark". Dette Navns første Led, Aurr, er utvivlsomt Rødenessjøens gamle Navn. Af dette er dannet Yrja, oprindelig Navn paa den korte Afløbselv fra Rødenessjøen til Ømarksjøen[4], nu paa Strøget deromkring (*Ørje*).

Aursmǫrk har det sidste Led tilfælles med de to Bygder, som ligge i Flugt med Rødenes langs Rigs-

---

[1] NFH. d 689 not. 2.

[2] DN. IX 168. XIII 16.

[3] Bassøes Beskrivelse af Rakkestad Fogderi, Topogr. Journal XVII 80.

[4] Jfr. Yrjubakki i DN. VI 661.

grændsen mod Syd, Eyjamǫrk (Ømark) og Aramǫrk (Aremark). Tilsammen udgjøre disse, vel i Forening med de tilgrændsende Bygder paa svensk Side[1], det gamle Markir, ofte omtalt i Kongesagaerne, særlig som Tilholdssted for Oprørsflokke i Tronkrigenes Tid.

I samme Linie som disse Bygder nordover langs Grændsen har man en anden Række, hvori Navnene alle ende med —skógr: *Rømskogen, Setskogen, Eidskogen.*

Haakon Haakonsens Saga Kap. 127 (Fornm. s. IX 371). Medens Kongen tidlig om Vaaren 1225 opholdt sig i Tønsberg, blev Ribbungerne saa overmodige, at de vovede sig saa nær Byen som til en Mil derfra. Kongen sendte da en stærk Afdeling ud mod dem, som traf dem ved Gaarden Agnleysa i Osloherred og tilføiede dem et alvorligt Nederlag[2].

Munch[3] har ved Bestemmelsen af Stedet holdt sig til Læsemaaden Angleysa og lagt særlig Vægt paa, at det formentlig maatte søges ikke for langt fra Tønsberg. Han har derfor troet at gjenfinde det i Gaarden *Løse* eller *Løise*[4] i Skoger Sogn. Tillægget Ang- kunde Navnet, mener M., have faaet, fordi Skoger er Nabobygd til Sande, hvis gamle Navn var Angr, og kunde regnes

[1] Ogsaa blandt disse findes et Par Navne med samme Endeled: Nössemark og Töcksmark.

[2] Ialfald to Haandskrifter have Formen Agnleysa (Skaalholtsbogen med en Streg over g, der vel er at betragte som betydningsløs); i Flatøbogen staar Agnlausa, i Cod. Frisianus Angleysa.

[3] Beskr. 173. NFH. d 698. — Munthes Forsøg (III 257) paa at identificere Angleysa med *Lyse* i Sørkedalen kan som sproglig umuligt sættes ud af Betragtning.

[4] I den sidste Form udtales Navnet i Bygden, og saaledes skrives det derfor i den nye Matrikel.

dertil, forsaavidt som begge Bygder hørte til samme Skibrede. At Gaarden i Sagaen henføres til Osloherred, kunde bero paa en Misforstaaelse, opkommen derved, at Skoger i den katholske Tid hørte til Oslo Provsti.

Disse Grunde synes lidet overbevisende. Sagaerne bestemme ellers ikke Steders Beliggenhed efter den geistlige Inddeling, og selv om man vil medgive Muligheden af, at Skoger kan have været regnet til Angr, skjønnes der ikke nogen rimelig Grund til at betegne Gaarden Leysa med Tillæg af Bygdenavnet. Skulde dette tilføies, maatte det være for at adskille Gaarden fra andre Gaarde af samme Navn, liggende i andre Bygder; men dertil var i nærværende Tilfælde ingen Trang; Leysa har været et saa lidet brugt Navn, at Gaarden i Skoger, saavidt vides, nu er den eneste i hele Landet, som bærer det.

Der foreligger desuden i Sagaens Fremstilling ingen tvingende Nødvendighed for at søge Stedet saa nær Tønsberg. Under disse Omstændigheder har man visselig ikke Lov til at slaa en Streg over Sagaens bestemte Udsagn, at det laa i Osloherred, d. v. s. i det nuværende Aker. Agnleysa[1] maa altsaa antages at være et nu forsvundet Gaardnavn i denne Bygd.

Navnet slutter sig efter sin Dannelse og Betydning naturlig til en hel Række af norske Gaardnavne, hvis sidste Led er afledet af Adjektivet lauss (løs), og hvis Mening er, at der paa Stedet har været Mangel paa det, Navnets første Led betegner[2]. Om man blot holder sig

[1] Efter de ovenfor meddelte Oplysninger om Haandskrifternes Læsemaader maa dette antages at være den rette Form.

[2] Naar dette Slags Navne forekommer i middelalderske Kilder, har sidste Led forskjellige Former: —lausa, —leysa, —leysi — ofte saaledes, at der ved samme Gaard findes brugt for-

til Egnene omkring Kristianiafjorden, kan af saadanne Navne anføres *Husløs*, *Garløs* (af garðr, Gjerde) *Mjelløs* (af mjǫl, Mel), *Solløs*, *Rosløs* (af hross, Hest). Agnleysa maa vel være sammensat med agn n. (Madding til Fisk).

Haakon Haakonsens Saga Kap. 130 (Fornm. s. IX 374). Da Kongen i Septbr. 1225 var kommen til Viken fra Bergen med en stor Flaade, besluttede han at overfalde Ribbungerne i Oslo. Han sendte derfor om Natten Ivar af Skedjuhov fra Nesodden ind til Þrælaberg (ved Grønlien eller der i Nærheden) for at lægge et Baghold. Ivar gaar med sine Folk op til Elvinaregg[1]. Da Kongens Flaade om Morgenen saaes roende ind til Byen, tog Ribbungerne Flugten, men mødtes da af Ivar, som drev dem i Armene paa Kongen.

Elvinaregg (eller -eng) maa altsaa have ligget noget østenfor eller ovenfor Oslo, men Navnet er nu tabt. Munch[2] mener, at her kan have været en Gaard Elfvin, hvis Navn var dannet af elfr (Elv), med Hensyn til den her løbende Loelv. Derimod maa indvendes, at Benævnelsen elfr ikke kan antages at have været brugt om Loelven saa langt tilbage i Tiden, som et saadant Navns Dannelse maatte falde. I gammel Tid brugtes jo elfr kun om de store Hovedelve, medens de mindre kaldtes á[3]. Det tør være sandsynligere, at her foreligger en gammel Feil: Elfvinar- istedetfor Ulfvinar-, af Ulfvin[4], nu

---

skjellige Former i forskjellige Kilder. Saaledes findes ogsaa her Agnlausa ved Siden af Agnleysa.

[1] I Flatøbogen staar Elfvinareng.

[2] NFH. d 701 not. 2.

[3] Jfr. Fritzners Ordbog under elfr.

[4] Nævnt i denne Form i DN. II 97. 110. III 97.

Gaarden Ulven, hvor Østre Aker Kirke staar. Stedet passer efter sin Beliggenhed i Sagaens Fortælling.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 133 (Fornm. s. IX 378). Da Kongen i Høsten 1225, strax efter det nys omtalte heldige Overfald paa Ribbungerne i Oslo, derfra drog op i Landet for at fortsætte Kampen med dem, bragte han sin Flaade i Sikkerhed ved at lægge den ude ved Elgjarnes; ombord paa den var ogsaa Dronningen og Kongens Moder.

Elgjarnes, som ikke nævnes andensteds, troede Falsen[1] at gjenfinde i Øen *Ildjernet* ved Nesodden. Dette er siden blevet almindelig antaget, men det kan ikke være rigtigt.

At en Ø skulde være benævnt med et med -nes sammensat Navn, er lidet rimeligt, og der kan neppe paavises noget andet Exempel derpaa. Munthe[2] har følt, at Navnet er lidet passende af denne Grund, og søger at svække Indvendingen ved en Bemærkning om, at Øen „i Fortiden synes at have været sammenhængende med Fastlandet“. Skal der være Tale om en saa nær liggende Fortid som den, hvori Dannelsen af Navnet Elgjarnes maa falde, har denne Gisning neppe det ringeste at støtte sig til. Kystkartet angiver Dybder paa 4 og 5 Favne i Sundet mellem Ildjernet og Fastlandet og har Skibsløb paa begge Sider af de i dette Sund liggende Holmer.

Det er heller ikke rimeligt, at Elgjarnes lydlig kunde blive til *Ildjernet*; efter almindelige sproglige Overgangslove var det ikke muligt. Munch[3] vil forklare det af

---

[1] Norges Historie III 390.
[2] III 259.
[3] NFH. d 705 not.

„en af de falske Etymologiseringer, som have været saa hyppige i de senere Aarhundreder". Det er sandt nok, at mange saadanne Etymologier have været forsøgte, men de pleie kun at faa Indflydelse paa Navnenes Skriftform, ikke paa Almuens Udtale, og det er af flere Grunde lidet troligt, at selv meget overfladiske Etymologi-Fabrikanter kunde falde paa at omgjøre Elgjarnes til *Ildjernet*.

Jeg tror derfor at maatte anse det som sikkert, at disse to Navne ikke have noget med hinanden at gjøre. Mindre sikkert er det kanske, hvor Elgjarnes i Virkeligheden er at søge. Efter Sagaens Ord maa det have ligget ved Fjorden noget udenfor Oslo, men rimeligvis indenfor Drøbak. Jeg kjender intet Sted paa denne Strækning, hvis Navn kunde svare til det gamle, Elgjarnes, end *Elnes* udenfor Arnestad i Asker, hvor der er Havn. Man vil maaske indvende, at dette Gaardnavn nu udtales med -ll- (saa har jeg ialfald faaet opgivet), ikke med „tykt" l, som man skulde vente, naar Elgjarnes var den oprindelige Form. Men der foreligger ogsaa andre Stedsnavne, hvori gammelt *lg* foran et med Konsonant begyndende 2det Led er gaaet over til *ll*: *Heltorp* i Ingedal i Skjeberg (udt. Hælltørp) = Hælghæþorp RB. 510; *Elset* paa Byneset (udt. Ællseten) = Elgesætr AB. 59.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 141 (Fornm. s. IX 386). Efter at Kongen havde tilbragt Julen 1225—1226 i Tønsberg, drog han strax efter Jul (altsaa i Januar Maaned) til Bergen og efterlod 100 Mand som Besætning paa Berget i Tønsberg under Befaling af Gunnbjørn Jonsbroder. Kongen blev liggende 7 Nætter i Hvǫlum; her kom Gunnbjørn til ham og meldte, at Besætningen

paa Berget negtede at blive der. Kongen reiste da ind til Byen og talte Folkene tilrette, hvorefter han fortsatte Reisen til Bergen.

Í Hvǫlum er det naturligt at forstaa om den bekjendte Øgruppe *Hvaler* (gl. Form Hvalir, Dativ Hvǫlum). Den ligger vistnok noget tilside for den lige Vei fra Tønsberg vestover, men Modveir kan jo godt have gjort det raadeligt for Kongen at søge Havn der, eller ogsaa Havisen. Det sidste er kanske sandsynligst. Reisen foregik i Januar, og flere Træk i Sagafortællingen her antyde, at Kulden har været streng; der siges, at Kongen maatte gaa det østre Løb ud fra Tønsberg, fordi alle Sundene vare islagte, og der berettes om et Uheld, som indtraf ved Reisningen af Masten paa Kongeskibet ved Afreisen fra Tønsberg, fordi der var Is i Mastesporet.

Der er saaledes ingen Grund til at søge Sagaens Hvalir andensteds, som Munthe har gjort. Han mener, at det er *Valøerne* i Fjære Sogn ved Grimstad, strax østenfor de oftere i Kongesagaerne nævnte Hesnesøer[1].

Det vilde have været underligt nok, om Gunnbjørn havde reist efter Kongen, hvis denne allerede var kommen saa langt paa Veien til Bergen. Men der er desuden en afgjørende Hindring i Veien for at antage, at Valøernes gamle Navn kunde være Hvalir. I Nedenes udtales oprindeligt hv nemlig nu altid kv; hvis denne Form var den rette gamle, maatte altsaa Øerne nu hede *Kvaløerne*[2].

---

[1] III 262. Munch (NFH. d 714 not. 2) afviser ialfald ikke Muligheden heraf.

[2] Det kan mærkes, at der lidt i V. for Valøerne gives en Ø, som virkelig heder *Kvaløen*.

Valøerne ved Grimstad have vel sit Navn af vaðill, grundt Sted; efter Kystkartet findes der nemlig adskillige Grunde omkring og mellem disse Øer.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 147 (Fornm. s. IX 393). Da Kongen kom til Viken i Juli 1226 i Anledning af Sigurd Ribbungs Død, lagde han til ved Aarøerne (við Áreyjar), hvor han af Bonden der fik Underretning om det Nederlag, Ribbungerne under deres nye Konge, Knut, Haakon Galins Søn, nys havde lidt paa Aker ved Oslo.

Munch har[1] henlagt de her nævnte „Aarøer" til det bekjendte Aarøsund ved Nøtterø, ved det østre Udløb fra Vrængen. Dette lader sig ikke gjøre; thi de Aarøer, hvoraf Aarøsund har sit Navn, hed i Middelalderen Alreyjar[2]. Det Sted, hvortil Sagaen sigter, maa altsaa, som antaget af Munthe[3], være Aarø i Sandeherred, hvis gamle Navn virkelig er Árey[4], og som vistnok sammen med de omliggende Holmer kunde faa Flertalsnavnet Áreyjar. Stedet nævnes som Anløbssted ogsaa paa et tidligere Sted i Sagaen[5]. Kongen maa have seilet gjennem Tønsbergfjordens ydre Del, standset ved den her ved det vestre Land liggende Aarø og saa gjennem Vrængen taget Veien til Oslo.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 147 (Fornm. s. IX 394). Kongen opsøger (1226) Ribbungerne i Mjøsen med Skibe, som han har ladet drage op fra Oslo og fra

---

[1] NFH. d 719 (efter Falsen III 401).
[2] RB. 65. 206.
[3] III 265, jfr. III 233.
[4] RB. 55.
[5] Kap. 74, Fornm. s. IX 310.

Glommen. De flygte, og deres Hovedstyrke løber i Land i en Bygd, hvis Navn findes skrevet forskjelligt i Haandskrifterne: Hun, Him.

Der er vist ingen Tvivl om, at her, som almindelig antaget, menes Bygden omkring Gjøvik, benævnt efter den Gaard, paa hvis Grund dens Kirke stod, Hunn. Men man har rigtignok den stærkeste Grund til at betvivle, at denne Bygd nogensinde paa Stedet selv har været kaldet Hunn. Dette er Gaardens Navn, vistnok overført paa denne fra den her udfaldende, fra Einavandet kommende Elv. At Elvenavne bruges som Navn paa Bygder, har man derimod neppe sikkert Exempel paa; denne Bygd findes i norske Kilder fra det følgende Aarh. kaldet med et med Elvenavnet sammensat Navn, Hunnardalr[1].

Brugen af Hunn som Bygdenavn skyldes formodentlig en Misforstaaelse af den islandske Forfatter. Misforstaaelser af dette Slags findes ogsaa ellers, om end sjelden, i Kongesagaerne[2].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 148 (Fornm. s. IX 397). Ribbungerne havde mod Slutningen af Aaret 1226 faaet alle Skibe i Mjøsen og de andre store Søer paa Oplandene i sin Magt og havde derefter fuldstændigt Overmagten i denne Landsdel. Det sidste udtrykkes i det Haandskrift, som Udgaven i Fornm. s. følger, cod. Frisianus, saaledes: hǫfðu Ribbungar nú ǫll Upp-

---

[1] DN. II 303, jfr. II 612. VIII 798.

[2] I HGIS Kap. 15 (Fornm. s. IX 37) er Sókn brugt om Sogndalsbygden østenfor Egersund. I Haakons Saga Kap. 75 (Fornm. s. IX 313) staar strönd þá er Leina heitir, — Misforstaaelse af det sammensatte Navn Leinaströnd, dannet af Gaardnavnet Leinar.

lǫnd inn til Óss (Ribbungerne havde nu hele Oplandene ind til Os).

Munthe[1] og Munch[2] gav, idet de forudsatte denne Textforms Rigtighed, den Forklaring af det her nævnte gaadefulde „Os", at dermed skulde menes Laagens Os i Mjøsen, altsaa det nuværende Lillehammer[3]. Denne Forklarings Svagheder ere iøinefaldende. Det er høist besynderligt, naar man vil sige „hele Oplandene", at tilføie: „ind til Lillehammer", som dog paa ingen Maade kan siges at være nogen Ydergrændse for Oplandene. Ligesaa besynderligt er det, at Lillehammer skulde være kaldet „Os", et Navn paa Stedet, som aldrig ellers findes brugt, og som jo med lige Ret kunde bruges om mange andre Steder paa Oplandene[4].

Ved at sammenligne de andre Haandskrifters Text vil man nu ogsaa opdage, at dette „inn til Óss" slet ikke oprindelig har staaet i Sagaen og er kommet ind i cod. Frisianus ved en af de ikke faa grove Skjødesløsheder, som dens Afskriver har gjort sig skyldig i.

Her sees fra først af at have staaet omtrent følgende: „hǫfðu Ribbungar nú ǫll Upplǫnd. Hákon konungr sigldi um daginn inn til Oslóar". Afskriveren har oversprunget det meste af den sidste for Sammenhængen i Fortællingen temmelig nødvendige Sætning, men har i Hasten taget med 3 Stavelser af den „inn til Ós", som da kom til at slutte sig til den foregaaende

[1] III 267.

[2] NFH. d 726 not. 2.

[3] Denne Forklaring var allerede nævnt som en Mulighed i det topografiske Register i Fornm. s. XII.

[4] Det kan tilføies, at der efter Omstændighederne ikke er nogen Grund til at antage, at Oplandene ovenfor Lillehammer ikke skulde være i Ribbungernes Magt.

Sætning og give denne en i Virkeligheden meningsløs Afslutning[1].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 151 (Fornm. s. IX 401). Her fortælles, at Ribbungekongen Knut tidlig i Aaret 1227 lod Skibe drage fra Hellisfjorden op paa Marker og videre op i Glommen.

Det er vistnok med fuld Ret, man har antaget, at *Hellisfjorden* er et gammelt Navn paa Iddefjorden[2]. Men det er at mærke, at det ikke kan være rigtigt, naar Munch udleder dette Navn fra Gaarden *Helle* i Lommelanda Sogn paa den svenske Side af Fjorden og mener, at den i samme Saga ofte nævnte Véseti af Helli har været fra denne Gaard. Dens Navns gamle Form var nemlig efter „Røde Bog"[3] Hella, hvormed stemmer, at den paa nyere svenske Karter skrives Hälla. Havde Munch her Ret, maatte altsaa Navnene have lydt Hellufjǫrðr og Véseti af Hellu[4].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 156 (Fornm. s. IX 409). Det fortælles her, at Kongen paa Vei nordover fra Konghelle i Hornborusund (Hambergsund i Qville Sogn i Bohuslen, søndenfor Fjellbacka) modtager de Gisler, som Ribbungerne havde sendt ham, og samme Dag seilede til Usvíkseyjar.

---

[1] -lóar i Oslóar har maaske staaet i en ny Linie og er af den Grund ikke kommet med.

[2] Munthe III 268. Munch Beskr. 197. NFH. d 730 f.

[3] S. 520.

[4] Hellir er sandsynlig Iddefjordens ældste Navn, som jeg har forsøgt at paavise i en Afhandling om „Norske Fjordnavne" i „Sproglig-historiske Studier tilegnede Professor C. R. Unger", S. 49.

Det sidste Sted har man[1] gjenfundet i *Isviken* i Tanum Sogn, omtrent 2 Mil nordenfor Hambergsund. Beliggenheden passer godt, men hvis Formodningen er rigtig, er det klart, at Navnet, som det staar nu i Sagaen, ikke kan være rigtigt skrevet. Usvík er jo ogsaa et saa besynderligt Navn, at man allerede af denne Grund maa faa Mistanke til det.

Det nævnte *Isviken* maa oprindelig have hedet Eiðsvík. Efter Karterne er der nemlig indenfor Bunden af denne Bugt en Gaard, som skrives *Edsvik*, og som ogsaa virkelig ligger paa et Eid, mellem Sannäsfjorden og Havet.

Videre siger det sig selv, at her ikke fra først kan have staaet -víks-. Det maatte i rigtig oldnorsk Form lyde -vík- eller -víkr-[2].

Det bliver altsaa sandsynligt, at den i Haandskrifterne bevarede Navneform er en Forvanskning af Eiðsvíkeyjar eller Eiðsvíkreyjar.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 173 (Fornm. s. IX 427). Hernar nævnes her som en Havn, hvor et Skib søger ind, som var afseilet fra Bergen for at gaa til Orknøerne, men blev drevet tilbage ved Uveir.

Den samme Havn nævnes paa flere andre Steder: i Olaf d. hell. Saga (Kap. 145 i Heimskringla), i Orkneyinga saga (Flatøbogen II 455), i Landnaama (S. 25 not., jfr. Grønlands historiske Mindesmærker III 212), i Njaals Saga Kap. 2 og i flere Skaldedigte (se Munchs

---

[1] Munthe III 271. Munch Beskr. 197. NFH. d 734.

[2] Flatøbogen har Usvíkey; i Skaalholtsbogen skal efter Varianten i Fornm. s. staa -víkr- (Vigfussons Udgave, som lægger dette Haandskrift til Grund, har rigtignok -víks-, men det skyldes vel Uagtsomhed).

Saml. Afh. I 211 og Egilssons Lexicon poeticum under Ordet).

Hos Digterne er Ordet Entalsord, Hern, i Genitiv Hernar, — i Sagaerne derimod i Regelen Flertalsord (í Hernum, við Hernar).

Det har tildels urigtigt været antaget, at Stedet er det bekjendte *Herlø* nordenfor Bergen, ellers i Sagaerne kaldet Herðla[1]. Allerede den afvigende Navneform viser, at dette maa være en Feiltagelse; der kan ingen Tvivl være om, at det rette Sted er *Hennøen*, nu udtalt *Hædnøinæ*, i Bø Sogn i Manger, som forlængst paavist[2]. Denne Ø er den største i en Gruppe, der ligger ud mod Havet noget søndenfor Fedje; mellem den og Naboøen Staksøen er god Havn ogsaa for større Fartøier[3].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 181. 182 (Fornm. s. IX 439). Kongen lægger, efter hvad her berettes i Sagaen, paa Reise fra Bergen til Nidaros ind i en Havn, som kaldes Leirangrar; man ser, at Stedet maa søges mellem Solskjel paa Nordmør og Nidaros. Noget nøiere faar man dets Beliggenhed bestemt ved et Sted længere fremme i Sagaen[4]; her siges nemlig Erkebiskop Sigurd at komme í Leirangra, idet han seiler inn eptir Þrándheimi. Stedet har følgelig ligget indenfor Agdenes, hvor Þrándheimr begynder.

Den eneste, som har forsøgt at paavise, hvor Leirangrar har ligget, er Munch[5], som mener, at det „maaske

[1] Munthe I 287 (jfr. III 278). Munch Beskr. 114.

[2] Keyser, Norges Historie I 386. Munch NFH. b 686.

[3] Den norske Lods V 143.

[4] Kap. 203, Fornm. s. IX 468 not. 11.

[5] Beskr. 87. I NFH. d 897 siger han blot: „Leirangen strax indenfor Agdenes“.

er det samme som Leinavík", der, som man ser, af ham antages at være den gamle Navneform for det nuværende *Lensviken* i Rissen Sogn, paa Vestsiden af Trondhjemsfjorden ikke langt indenfor Agdenes.

Leinavík findes ikke i nogen gammel Kilde; det er en af Munch gjettet Form, og Sammenligningen med Navnets nuværende Form *Lensviken* viser klart nok, at han har gjettet feil. Man ved nu[1], at dette Navns oprindelige Form maa være Leirangrsvík, og at Gaardene Indergaarden, Melland og Ystland i Lensviken ere Parter af en oprindelig samlet Gaard, der har hedet Leirangr eller Leirangrar. I Realiteten har Munch altsaa dog Ret; den paa de to Steder i Haakons Saga nævnte Havn maa være Bugten ved Indergaarden i Lensviken, der endnu benyttes som saadan[2].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 202 (Fornm. s. IX 467). Af de Partier, som Hertug Skule udsender til forskjellige Kanter for at dræbe Kong Haakons Mænd, efter at han endelig havde brudt med denne i November 1239, kommer det ene blandt andre Steder til Ljoxnu og dræber der to Hirdmænd, som vare Brødre og kaldtes Ljoxnusveinar.

Det er ingen Tvivl om, til hvilket Sted her sigtes: det maa være de to Øer *Leksen* udenfor Trondhjemsfjordens Munding. Tvivlsom er kun Navnets Form. Det skrives vaklende i Haandskrifterne; man finder ved Siden af Ljoxnu ogsaa Lyxu og Losnu[3].

---

[1] Se Thj. Videnskabsselskabs Skr. 1882 S. 57 f. 1891 S. 244 f.

[2] Den norske Lods VII 255.

[3] Som man ser af Udgaverne af Flatøbogen og Eirspennil og af Vigfussons Udgave af Haakons Saga, angives Læsemaaderne tildels urigtigt i Noterne i Fornm. s.

Øernes Navn skrives i norske Diplomer fra 14de Aarh.[1] Lœxa; nu lyder det *Lækksa* (svagt bøiet Hunkjønsord).

Følgelig kan Formen Ljoxna, som man har opstillet efter dette Sagasted[2], ikke være rigtig. Det vil neppe være for dristigt at antage, at her oprindelig har staaet til Ljoxu, Ljoxnasveinar. Ved Misforstaaelse af Genitivendelsens *n* i det sidste Navn er da først Ljoxu paa det første Sted blevet til Ljoxnu, og saa ved ny Misforstaaelse Ljoxna- paa det sidste ligeledes til Ljoxnu-.

Ljoxa, Lœxa og Lexa maa have været forskjellige Former af det samme Navn[3].

Sandsynligvis har den i Sverres Saga Kap. 148 (Fornm. s. VIII 356) nævnte Eindride Ljoxa sit Tilnavn efter dette Sted.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 203 (Fornm. s. IX 470). Om den Afdeling af Skules Folk, som udsendes mod Kongsmændene paa Haalogaland, fortælles, at den hjemsøgte Bjørøen sydligst i Namdalen, Torget, Brønnø, Tilrem og Sandnes paa Søndre Helgeland, hvorefter den for út í Salpti og der dræbte to af Kongens Hirdmænd. Derefter drog Flokken til Arnøerne, nordlig i Gildeskaal Sogn, hvor Kongens Skutilsvend Asbjǫrn í Meðalbúi dræbtes, og saa gik det videre norðr í

[1] DN. II 198. 208.
[2] Munthe III 293. Munch Beskr. 85.
[3] Jfr. Fornm. s. I 36. II 41. Haakon d. godes Saga Kap. 19 og Olaf Tryggvesens Saga Kap. 74 i Heimskr. (hvor der forøvrigt er Tale om et andet Sted af samme Navn).

Salpti[1], hvor Hirdmanden Einar Præst, som ikke var hjemme, fik sin Gaard udplyndret.

Munthe[2] har medrette gjort opmærksom paa, at Salpti (Saltfjorden) paa første Sted maa være en Feil, da Skules Mænd først senere komme til de søndenfor denne Fjord liggende Arnøer. Men om man[3] har havt Ret i istedetfor det feilagtige Navn at indsætte Sanda (Sande i Trænen), og hvad der overhovedet skal sættes istedet, bliver meget usikkert. Sande ligger saa afsides, at det ikke synes meget rimeligt, at kongelige Hirdmænd skulde holde til der, og Navnet har heller ikke grafisk synderlig Lighed med Salpti.

Meðalbú, hvorfra den dræbte Skutilsvend Asbjørn var, har været forstaaet „Mellemgaarden" d. e. den mellemste Gaard i Arnøerne[4]. Dette er lidet rimeligt. Arnøerne have, saa langt tilbage som Forholdet kjendes, altid været delte i to Hovedbrug, det nordre og det søndre, som det er naturligt efter Stedforholdene. Det er meget sandsynligere, som allerede Kraft[5] tænkte sig, at her menes den eneste Gaard i Nordland, som sikkert vides at have hedet Meðalbú, det nuværende Melbu i Hadsel i Vesteraalen. Manden kunde jo godt, om han hørte hjemme der, tilfældig have opholdt sig paa Arnøerne, da Fienderne kom.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 231 (Fornm. s. IX 511). Da Birkebeinerne tidlig om Morgenen den 21de April 1240 angribe Hertug Skule i Oslo, finder Kongens

---

[1] eller Salpta.
[2] III 294.
[3] Munthe anf. St. Munch NFH. d 939.
[4] Munthe og Munch paa de anf. Steder. Munch Beskr. 64.
[5] Beskr.[1] VI 382.

egen Afdeling, som havde taget Veien over Ekeberg, Gjeitebroen, der laa paa samme Sted som den nuværende Bro ved Oslo Kirke, næsten afkastet. Der bliver derfor Spørgsmaal, om man ikke skulde tage Veien „op over Voldene og hen til den Bro, som ligger paa Veien fra Ryenbergene ret for Osyn (móti Ósyn)". Kongen forkastede dog dette Forslag, og det lykkedes at komme over paa de to Aaser, som vare igjen af Gjeitebroen.

Ósyn nævnes kun i to af de Haandskrifter, vi nu have af Sagaen[1]. Noget tilsvarende Navn kjendes ikke paa det Sted, hvor det efter Sammenhængen maa søges; der kan naturligvis ikke være Tale om det langt herfra liggende Óssin, nu Aasen ved Sandaker.

Det bliver altsaa sandsynligt, at Navnet er forskrevet. Maaske har her staaet Volyn. Dette var en gammel Gaard[2], som laa netop, hvor man skulde vente at finde Sagaens Ósyn, paa Vaalerengens nuværende Plads. Da *s* og *l* ikke sjelden forvexles i gamle Haandskrifter, er Feilen nok forklarlig.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 235. 238 (Fornm. s. IX 520. 526). Da Slaget i Oslo endte uheldigt for Hertug Skule, tog han Flugten op over Landet — som det kan skjønnes allerede tidlig paa Dagen (21de April 1240) — og red uden at standse op til Hov (til Hofs) til Aamunde Lagmand, hvor han spiste; endnu samme Dag naaede han op til forbi Eidsvold[3]. Kongen satte noget

[1] Se Vigfussons Udgave S. 217. I Varianterne i Fornm. s. er denne Afvigelse ikke bemærket.

[2] RB. 213.

[3] Navnet paa det Sted, hvor han standsede for Natten, er uhjelpelig forskrevet i Haandskrifterne (Molda, Molga, Mjolga) og kan ei nu bestemmes.

senere efter ham, men opgav Forfølgelsen efter at have redet omtrent en halv Rast.

Hof, hvor Lagmanden boede, kan hverken være *Hovin* i Ullensaker[1] eller *Haug* sammesteds[2]. Den første Gaard skrives i Middelalderen Hofvin[3], den anden Haugr[4]. Intet af Navnene ligner Hof saa meget, at der er nogen Rimelighed for Forvexling.

Af Gaarde, som virkelig have baaret Navnet Hof, kan der nu kun paavises to mellem Oslo og Eidsvold, nemlig *Hov* i Vestre Aker og Gaarden af samme Navn i Fet Sogn. Disse Gaarde ligge begge saa langt tilside for den korteste Vei mellem Oslo og Eidsvold, at der ingen Rimelighed er for, at Hertugen skulde have berørt nogen af dem, naar han havde saa stærk Opfordring til at skynde sig og i Virkeligheden skyndte sig saa meget, som han gjorde. Hov i Aker har desuden det imod sig, at det ligger i saa kort Afstand fra Oslo; man kan ikke tænke sig, at Skule skulde have givet sig Tid til at spise her, hvor han havde den seirende Fiende saa nær ind paa Livet.

Man skulde tro at have nogen Veiledning til at finde Lagmandens Bolig i et andet Sted i Sagaen[5], hvor det fortælles, at Kongen i 1225 paa Vei fra Oslo til Eidsvold med Krigsmagt mod Ribbungerne tilbragte den første Nat hos Gunnar paa Berg i Skedsmo og den anden hos Aamunde Lagmand (hvis Gaard ikke nævnes ved denne Leilighed), hvorefter han tidlig den tredie Dag naar op til Eidsvold. Efter dette maa Lagmanden dengang have

---

1 Munthe III 315.
2 Munch FNH. d 972.
3 DN. IV 210. 227. 533. RB. 425 o. fl. St.
4 RB. 291. 438.
5 Kap. 133 (Fornm. s. IX 378).

boet to magelige Dagsmarscher fra Oslo og ikke langt fra Eidsvold. Dette bliver imidlertid for langt fra Oslo til at passe i Sagaens Fortælling om Skules Færd i 1240. Lagmanden har formodentlig skiftet Bolig i Mellemtiden.

Det søgte Hof lader altsaa ikke til at være at finde. Det maa enten være en Gaard, som er forsvunden siden 13de Aarh., eller ogsaa maa her en væsentlig Feil være indløbet i Sagaen.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 238 (Fornm. s. IX 526). Hertug Skule drog Dagen efter Slaget i Oslo op over Mjøsen til Helgeøen; der blev han kun kort Tid, roede i Land og kom til Ullinshof, hvor han efter at have holdt Raad med sine Mænd besluttede at tage Veien nordover til Trondhjem.

Istedetfor Ullinshof har 1 Haandskrift Ullinsakr. Munthe[1], der antog dette for det rigtige, mente, at det maatte være feilskrevet for Ringisakr (Ringsaker). Munch[2] følger Læsemaaden Ullinshof, men har ikke kunnet finde Stedet. Det er Nes Præstegaard, paa Fastlandet ligeoverfor Helgeøen; denne Gaards oprindelige Navn er nemlig, som man ved af mange Diplomer[3], netop Ullinshof.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 252 (Fornm. s. X 13). Her fortælles, at Kong Haakon under Forberedelserne til Kroningsfesten i Bergen i 1247, da Hallerne i Kongsgaarden ikke syntes ham rummelige nok til Kro-

[1] III 317.
[2] NFH. d 972.
[3] DN. I 636. 672. II 745. III 652. 707. V 397. XII 212. — Munch Beskr. 144 har rigtigt Ullinshof som Navn paa Nes Præstegaard.

ningsgildet, bestemte sig til at holde dette i „et stort Hus, som han havde ladet bygge út undir Knǫrrum“, for at bruge det som Skibsnaust.

I ældre Udgaver findes trykt knǫrrum; man forudsatte, at Ordet her var Appellativ. Saaledes opfattes det ogsaa i Aalls Oversættelse[1]: „et stort Hus, som Kongen havde bestemt til Hus for sine Knerrer“.

Denne Oversættelse lader sig ikke forsvare sproglig, og Stedet lader sig overhovedet ikke oversætte, om man tager knǫrrum som Appellativ. Udtrykkets Form peger bestemt paa, at undir Knǫrrum er en Stedsbetegnelse og sigter til et Sted i det gamle Bergen. Det er derfor visselig med Føie, at de nyere Udgaver, Ungers i Konunga sǫgur og Vigfussons[2], have givet Ordet som Egennavn og betegnet det som saadant i Registrene[3].

Det Sted, som kaldtes undir Knǫrrum, sees at have ligget i Nærheden af Kongsgaarden og Kristkirken, og langt ude paa denne Kant, siden det heder út undir Kn.; at fastsætte dets Beliggenhed nærmere er maaske nu ikke muligt.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 286 (Fornm. s. X 66—68). Et Par af de Steder i Halland, som nævnes her i Anledning af Nordmændenes Herjetog i Landskabets Kystegne i Sommeren 1256, ere nu bestemte rig-

---

[1] III 325.

[2] Vigfussons Indfald (se de i Registret i Corpus poeticum boreale II S. 682 anf. Steder og Antydningen i Registret til Haakons Saga), at det samme Sted skulde være ment af Sigvat Skald paa to Steder i hans bevarede Digte, synes lidet heldigt, da jo Bergen ikke existerede i Sigvats Tid.

[3] Munchs Udtryk i NFH. e 28 „nede ved Landingsstedet“ beror maaske paa en lignende Opfattelse af Sagaens Ord.

tigere eller nøiagtigere, end det var muligt for Munch med de ham foreliggende Oplysninger.

Geitkjǫrr, hvor Nordmændene gjorde Landgang og efter en heldig Kamp med en af Landsfolket samlet Styrke plyndrede og brændte, har ligget, hvor senere den af Svenskerne i Syvaarskrigen ødelagte By Ny-Warberg laa, ved Gaarden Lindhof paa Himlaåns nordlige Bred, ½ Mil nordenfor Varberg By[1].

Byen Aranes, der blev brændt af Nordmændene paa Tilbagetoget, er ikke, som tidligere antaget, det nuværende Kongsbacka. Den har ligget et godt Stykke længere mod Syd, paa Sydsiden af den til det gamle Aas Kloster indgaaende Klosterfjord, hvor der endnu findes en Gaard Årnäs[2].

Haakon Haakonsens Saga Kap. 291 (Fornm. s. X 78). Da Kong Haakon i 1257 med en stor Flaade drog til Danmark, hændte det ved Bohuslens Kyst, at Erkebiskoppens Skib blev paaseilet af et andet Skib i Flaaden. Dette siges i et enkelt Haandskrift (Skaalholtsbogen) at være skeet, er þeir sigldu ór Vegginum[3]; de andre Haandskrifter nævne ikke Stedet.

Veggrinn er utvivlsomt at sammenstille med det Veggir, som omtales i Harald Graafelds Saga Kap. 9[4] i Anledning af Kong Tryggves Drab, og som utvivlsomt er Gaarden Wägga yderst paa Sotenes. I Haakons Saga

---

[1] P. v. Möller, Bidrag till Hallands historia S. 7 ff. Styffe, Skandinavien under Unionstiden (2den Udg.) S. 87 not. 2.

[2] v. Möller S. 13. Styffe S. 87 not. 7.

[3] I Varianten i Fornm. s. staar ór veginum, hvilket er meningsløst. I Vigfussons Udgave, som lægger dette Haandskrift til Grund, er (S. 293) trykt ór Vegginum uden Bemærkning.

[4] Heimskringla (Unger) S. 118.

har man Navnet i Ental, vistnok fordi her sigtes til den bratte Væg, hvormed Sotenes ender, og som har givet den indenfor liggende Gaard Wägga dens Navn. Det maa dog vel antages, at Veggrinn her ikke betegner Fjeldvæggen selv, men Ankerpladsen udenfor den; ellers vilde Brugen af Præpositionen ór blive uforklarlig.

Haakon Haakonsens Saga Kap. 311 (Fornm. s. X 111). Oddr af Sjolltum nævnes her som den ene af de tre Mænd, der i 1261 vendte tilbage fra Grønland med Budskabet om, at Landet havde underkastet sig Norges Konge.

Munthe mener[1], at Gaarden, hvorefter denne Mand nævnes, maa være *Skjold* i Birkeland Sogn ved Bergen, hvoraf den forhenværende Skjold Skibrede havde Navn. Munch[2] tiltræder denne Mening.

Her kan med Grund indvendes, at en Gaard, som i 13de Aarh. hed Sjoltar eller Sjoltir (eller mulig Sjaltar, Sjaltir), i Nutidens Udtale nødvendigt maatte have bevaret t-Lyden; men Navnet paa Gaarden i Birkeland S. udtales nu *Sjelle*[3].

Munthes Formodning kan derfor ikke være rigtig. Jeg tvivler ikke om, at Odds Gaard er det nuværende

---

[1] III 362.

[2] NFH. e 381, jfr. Beskr. 117.

[3] Maa svare til Skildi, Dativ af Skjöldr. Dette forekommer ogsaa i Ryfylke (i Middelalderen skr. á Skildi DN. V 259. IV 669. Mon. hist. Norv. LII), hvor det nu er blevet Sognenavn. Det er Appellativet skjöldr (et Skjold), anvendt som Stedsnavn. Gaarden ved Bergen har stadigt lige fra 16de Aarh., da den tilfældigvis først findes nævnt, været skrevet med Sk—, undtagen i den allersidste Tid, da man har begyndt at skrive *Sjold*, paa Grund af den falske Identifikation med Sagaens Sjoltum.

Søholt i Ørskog Sogn paa Søndmør. Dette Navn udtales nu *Sjaalt* eller *Sjølt*, med kort Vokal, og i Middelalderen findes skrevet Syelltir[1] og Siialter[2]. Det er vistnok oprindelig en i Udtalen sammendraget Sammensætning af sjór og holt (Sjóholtir?), som forudsat ved den nu sædvanlige Skriftform *Søholt*, der findes brugt allerede i Begyndelsen af 17de Aarh.

Det kan være tvivlsomt, om Nominativformen i den senere Middelalder har været Sjoltir eller Sjaltir (Sjoltar, Sjaltar). For det sidste tale de anførte Former fra denne Tid. O i Navnets andet Led er isaafald allerede i 14de Aarh. gaaet over til a; samme Overgang findes ogsaa allerede i RB.[3] ved *Bjøralt* (Bjórholtar) i Lunner Sogn paa Hadeland.

---

1 1347, DN. II 233.
2 AB. 81.
3 S. 298.

ST. SUNNIVA OG BISKOP SIGURD, HELLIG-OLAF OG BISKOP GRIMKEL.

NYE BIDRAG TIL SPØRGSMAALET OM FORBINDELSER OG SLÆGTSKAB MELLEM DEN ANGELSAKSISKE KIRKE OG DEN NORSKE.

VED

ANATHON AALL
DR. PHILOS.

I historien om Norges overgang til kristen tro er de tvende helgen-indførelser: Seljemændenes og Olaf Haraldssøns af indgribende betydning.

For Olafs vedkommende er dette klart påvisligt og allerede påvist. Men heller ikke i det andet mere tilbagetrædende fald, ved historien om det hellige Seljefund, bør der være tvil. Og Sunnivalegenden, som den almindelige betegnelse lyder efter det hellige sagns centralfigur, har så meget mere krav på interesse, som den er den første og vistnok forestillingsmæssig har foreberedt den for vort lands historie så følgesvangre kanonisation af martyrkongen i Trondhjem.

Da den norske kirke, omtrent en menneskealder efter missionskongens fald, under Olaf Kyrre fik sin første inddeling, blev helgensæderne de kirkelige centrer, og til bispestolen i St. Olafs Nidaros samt et bispesæde i Oslo, med den nyere helgen St. Halvard som patron, sluttede

sig et sådant 3die bispesæde på Selje, der gjennem et århundrede blev det kirkelige centrum for Gulathingslagen. Der har Norge seet en af sine allerførste kirker reise sig. Et Benediktinerkloster, sikkert ligeledes et af vore første, byggedes også op på øen, hvis grund i tidens løb skulde komme til at bære ikke mindre end 5 kirker[1], og som således på en måde bliver ligesom et Norges Iona.

Ældste version af Sunnivalegenden giver det latinske Acta sanctorum in Selio, trykt i Storms Monumenta historica Norvegiæ[2]. Hvad den fortæller, er følgende[3]:

På keiser Ottos tid levede kongedatteren Sunniva i Irland. Efter sin faders død er hun rigets retmæssige arving og som sådan eftertragtet af en hedensk fyrste, der giver sit beileri eftertryk ved herjende at drage over hendes land. Hun tager da sin tilflugt til havet. I 3 skibe sætter hun sammen med en skare mænd, kvinder og børn ud tilsøs nordover, betroende sig til vindens og strømmens luner. Driften går til Firdafylke i Norge. Her bliver imidlertid landstigningen forhindret af en skare væbnede mænd, som med mistro ser disse fremmede søge deres kyster. „De tog dem for røvere, og da de ikke kunde forstå dem, drev de dem langt fra land med bue og stenkast“. Flugten blev gjenoptaget; men en storm driver skibene, som hidtil havde holdt sammen, hver sin vei. En større del kommer med Sunniva under land på øen Selje; her søger de ly, idet frygten for de hedenske indfødte bringer dem til at tage tilhold i grotter

---

[1] Om dette kloster og kirkerne se Krefting: Selje Klosterlevninger, Kristiania 1868, spec. s. 14 fg.

[2] S. 147 ff.

[3] Gjengivelsen er noget forkortet. Hvor det kan have interesse, leverer jeg ligefrem oversættelse af textens ord.

og jordhuler. En anden del af følget drives op på Kinn og indretter sig på samme måde, søgende at friste livet ved fiskeri. Det er på den grusomme Håkon Ladejarls tid. De hellige skibbrudne tilbringer nu en længere tid, levende i streng armod og selvforsagelse. Andre fastboende var der ikke; men nogle bønder søgte beite for sit fæ på de kanter. Når nu eierne, som boede i de omliggende strøg, imellem ikke fandt alle sine får, så troede de strax, at de savnede stykker var ranet, og mistanken faldt på de hellige, „som var af et fremmed udseende, talte et uforståeligt sprog og havde en så forskjellig gudsdyrkelse. Men sikkert burde man ikke have troet, at Guds hellige, der for at bevare sin dyd og for ikke at besudle sig med nogen urigtig handling, havde forladt eiendom og fædreland, skulde have gjort noget ran, nu de var i fremmed land". Imidlertid måtte de hellige mænd for denne mistankes skyld lide meget ved forfølgelse fra de indfødte hedningers side. Tilslut får bønderne landets høvding, Håkon Jarl, til at hjemsøge øens hellige med våbenmagt. Disse er sig sin uskyld bevidst, og fra sit skjul under klipperne råber de til den almægtige om hjælp og forløsning. Et under følger: klipperne falder over dem, og således borttager Gud dem fra det ugjæstmilde sted og de hedenske vildes forfølgelser. Undrende sig over, hvad der vel kan være bleven af de fremmede, vender Håkon tilbage fra sin frugtesløse eftersøgning.

Nogen tid gaar nu hen. Den „høikristelige konge" Olaf Tryggvessøn bliver landets hersker, og det hedenske folk, som havde forfulgt de hellige fremmede til døden, bliver ved denne sin konge og hans ærverdige biskop Sigurd vendt bort fra hedenskabet og til antagelsen af kristendommen. Så hænder det, at et par kjøbmænd

foretager en reise i øens nærhed. Deres opmerksomhed bliver vakt ved en strålende lyssøile, som med sit skin synes hæve sig helt op mod himlen. De nærmer sig stranden, hvorfra dette syn kommer, og finder et menneskeligt kranium, af hvilket der staar en vidunderlig vellugt. De tager hovedet ærefrygtsfuldt med sig som en dyr skat. Deres reise bringer dem til Trondhjem, hvor de træffer kong Olaf. Vundne af ham for den kristne tro, døbes de af hans biskop og betror nu begge, hvad de har seet på Selje. „På kongens bud lægger de helgenhovedet frem, og den ærverdige biskop optager det fromt i hellige hænder og gjemmer det høitidsfuldt blandt hellige relikvier“.

Flere kommer nu til og bekræfter for kongen at have havt lignende syn. På biskopens opfordring drager kongen personlig ud til øen. Ved den vestlige kyst finder de, et bjerg er styrtet ned, og blotlagt mellem klipperne ligger ben af en sød duft. På foranledning af biskopen og med kongens bifald opføres der da en kirke, „hvor Gud ved de helliges fortjenester lader tegn og kraftige gjerninger ske indtil denne dag“. Medens de kristne omhyggelig opsamlede helgenbenene, saa fandt de den hellige Sunnivas legeme uskadt og lagde det under store æresbevisninger i skrin ved år 996. Biskop Paul af Bergen bragte det derpå år 1170 over til Bergen, hvor han nedsatte det i kathedralkirken.

Såvidt den gamle latinske legende. Den er benyttet af Odd Munk, hvis beretning er skrevet ved sidste årti af 12te årh.[1] Denne er igjen, med en enkelt afvigelse, optagen i den større Olaf Tryggvessøns saga[2].

---

[1] Olaf Tryggvessøns saga udg. af P. A. Munch 1853, c. 18 ff.

[2] Flateyjarbók I, s. 242 ff. (Fornmanna sögur I c. 106—108).

Hvad der i disse versioner måtte være af træk af nogen interesse, vil blive anmerket i den senere kritiske gjennemgåelse. Forinden en sådan optages, vil et gammelt problem blive undersøgt, nemlig forholdet mellem Sunnivalegenden og den tyske legende om Ursula og de 11 000 jomfruer.

Det vidt udbredte Ursulasagn gjennemløber en længere udvikling. Udigjennem det 9de årh. kan der i enkelte martyrologier påvises legendariske træk, der efter sin art må sættes i forbindelse med den senere legende om Ursula, hvis navn endnu ikke forekommer[1]. Henimod udløbet af nævnte tidsrum træder det karakteristiske træk frem, at de tidligere enkelte martyrer er blevne til 11 000. Til sluten af 11te eller — som jeg vil påvise — rigtigere til begyndelsen af 12te årh. må sagnet høre i den fuldt udviklede form, hvori det foreligger i den Cölnske Ursulalegende[2], nedtegnet hos Surius De prob. sanctorum vitis for 21de oktbr.[3]

Jeg meddeler legenden i noget forkortet form, oversat: Der levede i Britannien en gudfrygtig konge[4], der ingen mandlig arving fik, men kun havde en datter, Ursula. Den skjønne kongedatter bliver begjæret af en hedensk fyrste som brud for hans søn. Under et — forøvrig høist uklart og legendarisk — foregivende af at ville redde riget og æren, får hun med 11 000 jomfruer en frist af 3 år, hvilken tid tilbringes paa (11) skibe. Da det kritiske øieblik nærmer sig, blæser der op til en storm, som driver hende med følget til havs og til Tiles

¹ Til det følgende jevnf. Schade: Die Ursulasage. Hannover 1854.

² Schade s. 11 ff. 29. 37.

³ I Antwerpener-udg. af 1618 pag. 327 ff.

⁴ Betegnet som Deonotus, i religiøs sprogbrug = vort N. N.

fjerne havn, derpaa opad Rhinen til Germaniens moderstad Cöln, „hvor nu deres ben hviler i fred". En himmelsk drømmeåbenbaring bevæger Ursula med hendes jomfrufølge til at foretage en pilgrimsreise (over Basel) til Rom. Komne tilbage efter en lykkelig valfart overfaldes de udenfor Cölns porte af Hunerne, der beleirer staden. Fiendtlighederne vender sig også mod de tillidsfulde jomfruer. Kun bliver Ursula af hunerkongen tilbudt at blive dronning til „Europas beseirer". Hun giver standhaftig afslag. Det bliver hendes bane, men også Cölns redning. Der fremstår såmange rækker af væbnede mænd, som der havde været dræbte jomfruer. For denne undsætning må fienden slagen vige tilbage.

Cölnerne anerkjender, hvem de har at takke for sin frelse, og giver jomfruernes legemer en udsøgt hvileplads. Siden har ingen vovet inden kredsen af de jomfruelige gravsteder at begrave noget lig. — Dette skede år 238.

Nogen tid efter kommer en mand ved navn Clematius østerfra til Cöln. Han opfører en kirke til de hellige jomfruers ære.

En sammenligning mellem de 2 legender, vi her har forebragt, må bringe positivt resultat. Der er uligheder. Enkelte af disse skal i det senere give vink til udredningen af det indbyrdes forhold. Men lighederne springer på den anden side i øinene[1].

[1] Til de mere åbentliggende berøringspunkter, hvilke Daae opregner i Norges Helgener, Kr.ania 1879, s. 146, turde endnu føies et par træk: begge legender kjender en dobbelt landingsstation (i den norske effektueres kun den ene landing). Der er en analogi mellem Seljefolkets isolerede liv og gravsted i grotten samt den for jomfruerne reserverede gravplads, som Cölnerlegenden fremhæver. Fremdeles bemerke man den spe-

Rent uden betydning er — som også bemerket af Daae[1] — at Sunnivalegenden nævner Irland, Cölnerlegenden Britannien som helgenernes hjemstavn. Man kan nære tvil om, hvorvidt den middelalderske legendeforfatter har havt en korrekt forestilling om Irland som et fra det britiske rige forskjelligt begreb. Hvorom alting er, så henviser begge legender os til samme geografiske kreds og erindrer os om slægtskabet mellem overleveringerne.

Et nær samtidigt historisk bindemiddel mellem disse vilde man have, dersom et scholie, som vi finder i Adam af Bremens hamburgske kirkehistorie fra 1075, kunde betragtes som forfattet af magister Adam selv. Knyttet til beretningen om de hellige syvsovere, der skulde hvile i en hule hos skridfinnerne i det yderste norden, har scholiet (stillet som no. 141 i Adams verk) følgende meddelelse:

Andre fortæller, at af de 11 000 jomfruer er der kommet nogle derhen; besætning såvelsom skibe er så blevet begravet under faldet af et fjeld, og der foregår der nu mirakler. På stedet er der også opført en kirke af Olaf[2].

Til nogle af disse mange scholier i den hamburgske kirkehistorie er Adam selv påvislig forfatter, og at det foreliggende hidrører fra Adams hånd, bliver også med bestemthed hævdet af Daae[3]. Imidlertid har prof. G. Storm gjort mig opmerksom på, at denne antagelse neppe

cielle omtale af en kirkeopførelse ved en langveisfra kommende mand.

[1] l. c.

[2] Gesta Hamb. eccl. Pontificum ed. Lappenberg 1876: Dicunt alii ex undecim milibus virginibus illuc pervenisse aliquas, quarum cetus et naves monte obrutæ sunt ibique fieri miracula. Ubi et ecclesiam construxit Olaph.

[3] S. 148 fg.

er rigtig Ved nærmere eftersyn viser den sig heller ikke holdbar. Vi har meget mere i scholiet at se et indskud af en af Adams landsmænd, måske fra det 12te årh.[1]. Sammenhængen bliver da den, at den tyske scholiast har hørt et rygte om et helgenfølge, som var landet i Norge, etsteds i det fjerne, om at det her havde fundet døden ved en klippe, som var styrtet over det, fremdeles at det på stedet var bleven gjenstand for dyrkelse, samt at en kong Olaf havde bygget en kirke der. Denne Olaf blev naturligvis til Olaf den hellige og selve legenden sat i forbindelse med det da i Tyskland åbenbart vel kjendte sagn om de 11 000 jomfruer. Elementer af Selje-legenden viser sig altså at have fundet vei til Tyskland. Scholiets affattelsestid og knapheden i dets meddelelser forringer imidlertid væsentlig dets betydning.

Hvor er så legendernes urhjem? Hvilken er deres oprindelige skikkelse, og hvad har historisk ligget til grund for beretningerne eller foranlediget dem enkeltvis?

---

[1] Scholiet findes i et Leydenerhåndskrift (cod. 6), som ikke med vished kan sættes høiere op end til 12te årh. (cfr. Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, VI Band, s. 847 ff.). Indholdet selv peger umiskjendelig hen på en fra Adam forskjellig koncipist. Vi læser lige efter det ovenmeddelte: Olaph itaque rex iustissimus Nordmannos primus Christianitati attraxit. Dette kan ikke Adam føle sig tilskyndet til at meddele, efter at han (III, 16 og især II, 55 og 59) temmelig indgående har skildret Olafs virksomhed og død i kirkens tjeneste. Også de følgende bemerkninger om Magnus og Harald kan ikke være bemerkninger gjort af Adam selv. Hvad der står, er ligefrem korte uddrag af Adams historie.

Det indbyrdes forhold er af meget problematisk natur: intet fast datum afgjør på forhånd klart for nogen af de her omhandlede legender det tidspunkt, da den har trådt frem, eller den udstrækning, i hvilken det oprindelige sagn kan have været udbredt. Svaret har derfor også faldt forskjellig ud. De to hovedopfatninger er repræsenteret af prof. Dr. Sophus Bugge[1] og prof. Dr. Gustav Storm[2]. Det er til denne sidste forsker, at nærværende undersøgelse vil findes at slutte sig.

S. Bugge mener, at vi her har at gjøre med et nordtysk sagn, som i Olaf Haraldssøns tid er bragt over til Norge med tyske geistlige. Bugges opfatning af spørgsmålet kan sammenfattes i følgende 4 punkter:

1. En antydning af legendens tyske udspring finder Bugge i udtrykket: „I Otto den førstes dage", en tidsbestemmelse, der bliver påfaldende i en norsk beretning (om en irsk gjenstand).
2. Mangelen af konkrete træk i sagaen bringer Bugge til at forkaste et hvilketsomhelst historisk holdepunkt i Selje; valget af dette sted bør forklares derhen, at ophavsmanden til den norske sagndannelse fandt tilknytning i øens navn, som han (urigtig) tolkede som „den salige".
3. Olaf Haraldssøns navn, som den hamburgske krønike overleverer os, bør accepteres.
4. Bugge ser i Sunniva et tysk-frankisk kvindenavn og anfører analogier.

Herimod kan gjøres gjældende:

---

[1] Hos L. Daae: Norges Helgener, s. 152—158. Hertil slutter sig K. Maurer, sidst i: „Nogle Bemærkninger til Norges Kirkehistorie", N. Hist. Tidsskrift III. række, bd. 3, s. 4.

[2] Monumenta XLII ff.

Ad 1. Udtrykket „i keiser Ottos tid“ turde ved nærmere eftersyn være mindre påfaldende. Den første biskop i Selje, Bernhard, der antagelig er kommen til Norge ved år 1042[1], var sakser; man behøver ikke at knytte hans virksomhed for inderlig til helgenlegendens fremståen, selv om man sætter den omstændighed, at tiden blev betegnet på denne måde i legenden, i forbindelse med hans navn; for ham måtte betegnelsen være nærliggende; men heller ikke bortseet herfra kan navnet siges at ligge fjernt. Hvis man — som jeg mener at burde gjøre — accepterer den af den latinske legendeberetning (og sagaerne) givne tidsbestemmelse for tildragelsen som historisk, så må Otto den store erkjendes som det mest fremskudte kirkelige navn, denne periode af Nordens kristianiserings historie opviser. Det kan således have anbefalet sig for en hvilkensomhelst nordisk kirkelig forfatter. Ved keiser Ottos indflydelse var danekongen, Harald Blaatand, kristnet. Om samme navn kunde man erindres ved de tvende jarler eller prester — hvad de nu så var — Urguthriotr og Brimilskiarr, der under Erikssønnerne virkede som kristendommens forkjæmpere, udsendt fra Danmark eller Tyskland, i begge fald at betragte under synspunkt af en af keiser Otto beskyttet tysk mission[2]. Et lidet træk kan siges at tale til gunst for en forklaring som den her givne. Disse udsendinge er (alene) erindret efter populære øgenavne[3]. Man synes berettiget til deri at se et drastisk vidnesbyrd om, at folkefantasien har beskjæftiget sig med dem. Men da kan det heller ikke

[1] Munch: Det norske folks historie II, s. 186 ff.

[2] Smlgn. til dette spørgsmål Jørgensen: Den nordiske kirkes grundlæggelse. Kjøbenhavn 1874—76. 1ste del s. 253.

[3] Navnene betyder henholdsvis: En vrang tamp og En sky sælhund.

forundre så meget, om deres keiserlige herres navn sees at være gledet ind i en legende. Også Håkon selv var jo derhos gjennem affærer med det danske og tyske herskerhus trådt i berøring med kristendommen og bleven døbt enten ved tvang af Harald Gormssøn[1] eller, som Jomsvikingesagaen beretter, af keiser Otto[2].

Ad 2. Når Bugge betoner, at navnet Selje bevislig stundom er (urigtig) opfattet som dannet af ordet sæll, så vilde dette argument gjøre sig gjældende, hvis den norske legende lod nogetsomhelst karakteristisk træk af vilkårlighed eller usikkerhed med hensyn på fastsættelsen af stedet komme tilsyne. Men dette kan jo her ikke siges at være tilfælde. En fast tradition udpeger ikke ett, men tvende steder: Selje og Kinn. Kristenretterne nævner begge som de hellige mænds hvilesteder[3], og ikke anderledes forholder sagaen sig[4]. At Kinn er kommen med i legenden om Seljefolket, er også noget, der vil have sin forklaring. Og ikke forklarende, men forstyrrende er dette lokale pendant, hvis man søger udgangspunktet for det hjemlige sagn i en sådan from symbolik. Endelig kunde man — og det er min sidste indvending mod Bugge for dette punkts vedkommende — nære tvil om, hvorvidt den forestilling, der efter hypothesen skulde have motiveret denne lokalisation af legenden, holder stik. Sæll antoges hver afleden kristen at være; men

---

[1] Således Jørgensen I, 272 fg.

[2] Fornmanna sögur I, c. 70.

[3] Borgth.l. I. c. 14, þeirra heilagra messa, er hvíla í Kin ok í Selju. Ligeså Eidsth.l. I c. 9.

[4] Odd Munk c. 19. Slikt sama verða ok morg takn i anarre eyio er Kin heitir, ok þar ero ok margir þeirra helgir domar af sveit Seliu manna. Daae (s. 141) synes have opfattet dette anderledes.

Sunniva (og følget) dyrkedes ikke som sæl men som heilög, gammeltysk hailag, heilag, heilig, gammelfrisisk helech, helich, helch, hilch.

Ad 3. For antagelsen af, at den i legenden omhandlede hellige begivenhed har fundet sted under Olaf Haraldssøn, træder meddelelsen i Adams verk ind, idet scholiasten lader denne konge opføre en kirke der. Men scholiets beviskraft er allerede af den grund mindre, at dets forfatter røber megen usikkerhed m. h. p. sin gjenstand. Disse „alii", som beretteren har til hjemmelsmænd, har ikke formået at give ham nogen korrekt eller endog klar forestilling om lokaliteten[1]. Det indsees ikke, hvorfor på vor gjenstands område hans historie skulde være mere troverdig end hans geografi er sikker. En urigtig anskuelse på dette hold vilde såmeget mindre kunne overraske, som denne historie vel kjender Olaf Tryggvessøn som på et vis en kristen[2], men afgjort ikke har bragt det til at forestille sig ham som en kristendommens forkjæmper[3]. Endelig må det siges at være mindre let forklarligt, hvorledes sagaen skulde føre fundet af benene samt den hele grundlæggende akt tilbage til Olaf Tryggvessøn, hvis ikke en bestemt tradition her just fastholdt denne konge, da den norske sagnhistorie jo ellers viser en for den første af de to Olafer ugunstig tendens; der ophobes på den hellige martyr, hvad der historisk tilhørte Olaf Tryggvessøn. Efter dette anbefaler det sig at blive stående ved, hvad den latinske fremstilling af legenden og overensstemmende dermed de islandske sagaer

[1] Forfatteren har kombineret denne historiske gjenstand med det bekjendte ethnologiske kuriosum skridfinnerne (der menes lapperne i nordligste Norge).

[2] Se II. 34 i Adams verk.

[3] Man læse hans skildring af denne konge i II. 38.

overleverer. Helt naturligt er det med forfatteren af den større Olaf Tryggvessøns saga at lade kongen blive opmerksom på „Seljemændene“ under thingstevnet på det ligeoverfor Seljeøen liggende Dragseid, hvor kongen fik de nordlige fylker til at tage ved kristendommen.

Ad 4. De sproglige undersøgelser, Bugge som fagmand anstiller til eftervisning af navnets udspring, vil man sikkerlig ikke let kunne sætte sig udover; men uagtet kvindenavne udlydende på veifa eller vefa er frankisk, er sagen dermed ikke afgjort. Her er et tilfælde, hvor der må spørges, om ikke en analog navneudlyd eller en historisk navnevandring kunde give den forklaring, man kan ønske. Jeg sigter til den omstændighed, at helgenindens navn, der i Norge lød Sunniva, dog i det angelsaksiske sprog har en så nærliggende typus at henføres til, nemlig i navnelyden gyfu, varieret gyfa, yfa og iva. Således f. ex. navnet Godgyfu, Godgiva, Godiva[1] og navnet på Eadvigs dronning, senere også på Æthelreds og Knuts dronning: Ælfgyfu. I underskrifter i engelske diplomer tegner denne sidstnævnte dame sig afvexlende Ælfgyfu, Ælfgive[2], Ælfgyfa[3], Ælugiva[4], Ælgifa[5]. Hertil stemmer Alfifa, Alfiva, under hvilket navn hun som bekjendt optræder i Norge. Sammenlign hermed navneformen Sunniva (bogstaveret Sunnifva, Sunnifa)[6]. Bugge erkjender

---

[1] Således hed f. ex. den berømte jarl Leofrics hustru.

[2] Kemble Codex diplom. ævi Saxon. (IV) no. 730.

[3] Sammesteds no. 746, 751, 767, 775.

[4] Sammesteds no. 749.

[5] Sammesteds no. 735, no. 816.

[6] Prof. G. Storm, på hvis foranledning flere væsentlige punkter i nærværende afhandling er bleven optaget til fornyet kritisk behandling, har, efterat ovenstående var skrevet, gjort mig opmerksom på, at Ivar Aasen i sin navnebog (af 1878, s. 175) giver navnet Sunniva samme udledning som ovenfor. G. Storm

i Sunnefa navnets ældste form; i formen Sunnoveifa kan navnet også påpeges inden frankisk litteratur fra 6te århr.[1]. Større vægt har det imidlertid, når Storm efterviser både Sonneva og Sunieva i engelske kilder[2]. Altså navnet på Seljefølgets førerske inden det samme angelsaksiske folk, vi, efter hvad jeg finder sandsynligt, er henvist til ved helgenindstiftelsen selv!

Imod den hele opfatning nemlig, hvorefter sagnet skulde være direkte efterdannelse af det tyske Ursulasagn og betegne en af tyske missionærer besørget modifikation af hint, kan følgende indvendes:

Den norske, på latin affattede beretning frembyder ved siden af paralleler, også væsentlige eiendommeligheder, der røber, at den oprindelige legende har syslet med et ikke ganske ensartet materiale. Istedetfor den tysk-frankiske Ursula berettes der om en Sunniva. Momentet om de 11 000 jomfruer er i høi grad malerisk og måtte tiltale datidens religiøse fantasi. Det er ikke troligt, at koncipisten af den norske legende skulde have villet ombytte dette træk med „en skare mænd, kvinder og børn“, såfremt han havde at øse af samme kilde. Den naturlige antagelse er, at han for dette punkts vedkommende har ligefrem fulgt en legendarisk norsk tradition, som over-

---

har forøvrig selv — ser jeg nu — benyttet dette argument (Mon. XLIII).

[1] Daae, Norges Helgener, s. 152. Cfr. Maurer, Nogle Bem. (N. Hist. Tidsskr. III. række, b. 3, s. 4).

[2] Monumenta s. XLIII. Maurer indvender (Nogle Bemærkninger smst. s. 4), at begge de af Storm anførte exempler er fra en tid, da England er under normannisk indflydelse. At den kvinde fra Northumberland på William Erobrers tid, som Storm anfører, skulde bære et frankisk navn, er imidlertid mere end tvilsomt. Maurers betænkelighed vilde alene være berettiget, hvis i modsætning til, hvad ovenfor er udviklet, det angelsaksiske sprog savnede analogier.

leverede således. Denne norsk-latinske legende er, som det almindelig indsees, konciperet umiddelbart efter, at St. Sunnivas lig blev skrinlagt i Bergen (7de septbr. 1170); men en legendarisk beretning må have existeret og allerede været almindelig udbredt, før bispesædet i Selje blev oprettet, det vil sige under Olaf Kyrre, med hvem vi rykker op til ca. år 1070. Op til samme år fører os den kjendsgjerning, at Sunniva allerede optræder som kvindenavn i Norge. Magnus den godes datterdatter hed så[1]. Som det af den senere udvikling vil fremgå, ligger tidspunktet for legendedannelsen — hvis jeg ellers slutter rigtig — endnu betydelig længere tilbage. Men allerede det ovenfastsatte er afgjørende for spørgsmålet om den historiske forbindelse. Det tidspunkt, da Ursulalegenden i Cöln har fået en fast redaktion eller har antaget en så fuldstændig udviklet form, at forudsætningen for eller impulsen til en omplantning af heromhandlede art[2] kan antages at være forhånden, må — såvidt sees — ansættes senere end det, der gjælder for den norske legende.

Et træk, som S. Bugge i sin bevisførelse bl. a. fremhæver som led af de fremmede (specielt nordtyske) former af Ursulasagnet, og som også virkelig forekommer som en hyppig variant i disse, at nemlig følget drives op på udøer blandt fremmede, kjendes alene fra relationer,

[1] Daae, s. 159.

[2] Det vil erindres, at der her ikke spørges om enkelte beslægtede sagnmotiver (sådanne kunde jo ved den tid være i omløb, uvist på hvor mange steder). Der spørges om, hvorvidt et udviklet, specifisk tysk sagn, således som vi kjender det fra den af Surius overleverede Ursulalegende, skal antages ligefrem at have tjent som forbillede ved dannelsen af den norske legende.

samtlige af yngre datum end vort Sunnivasagn[1]. Her anbefaler det sig heller omvendt at se en eftervirkning af det norske sagn, en tradition, som har løbet parallel med eller suppleret, hvad vi finder hos scholiasten i Adams verk. Vi erindrer, hvorledes denne, uden at nå til nogen klar geografisk forestilling, havde et fjernt begreb om skibe, der drev op til Norge med sin hellige besætning, samt en katastrofe langt borte i sjøens blå. Har han midt i usikkerheden fastholdt det ganske merkelige genuine sagntræk om den nedstyrtende klippe, så kan andre have fixeret det legendariske moment, at scenen er en ø. Jeg slutter heller således end omvendt. Thi sagnet om det fromme, seilende jomfrufølge er som allerede antydet endnu i 11te århundrede ganske rudimentært, uden nogen bestemt lokalfarve, men samtidig også med åben plads til et enkelt fremtrædende motiv. Et sådant har ved et — som jeg mener — betydelig senere tidspunkt end vort givet impuls til en formelig legendeudbildning på det sted, sagnet jevnlig omsvævede. Dette motiv er en sterk patriotisk opinion i Cöln og det for udslaget følgevigtige år 1105.

Ved studiet navnlig af de af Schade meddelte oplysninger, til hvilken forfatter jeg her igjen henviser, er jeg kommen til følgende anskuelse angående den udvikling, Ursulalegenden har gjennemløbet.

Den legendariske romance er egnet til at vække vor opmerksomhed som sådan, fra det øieblik af da de enkelte martyrer inden vor sagncyklus er bleven til tusender (nøiagtigere 11 000). Dette er tilfælde fra 2den halvdel af 9de årh. af[2]. Ved midten af 9de årh. er be-

---

[1] Jeg henviser til Daae s. 147 fg.; cfr. Schade (s. 66) passim.

[2] Schade, s. 12 fg.

retningen om dette jomfrutog og den til erindring herom knyttede fest berørt i et martyrologium, nemlig hos Prümermunken Wandalbert ad 21 oktbr. Han omtaler i et vers[1] de tusender af jomfruer, som led martyrdøden ved Rhinens bredder ved Cöln[2]. Fortsatte vidnesbyrd og antydninger spores så i 10de og 11te årh., nu stundom under anførelse af navnet Ursula[3]; en formelig legende har imidlertid først dannet sig senere; i fortællende form finder vi den optegnet endnu kort og tør, ved et af årene mellem 1105—1111 hos Sigebert Gimblacensis til året 453[4], derpå mere afrundet, med „historisk" udstyr og nu først i legendarisk fuldstændighed i den oven meddelte beretning tagen fra Surius[5].

Denne legendes affattelse ansætter Schade til sluten af 11te eller førstningen af 12te årh. Jeg har ovenfor

---

[1] Verset er anført hos Schade s. 17.

[2] I de forskjellige sagnversioner iagttager man stadig, at Rhinen omtales specielt og helst på fremskudt måde. Foreligger der her en proces, således at denne flod har været første og oprindelig eneste geografiske forestilling, medens byen Cöln så siden er kommen til?

[3] Schade, s. 17 fg.

[4] Pertz Monum. VIII, 310.

[5] Den første legendeversion, der vistnok har Sigebert selv til forfatter, er endnu nøgtern. Den er snart efter fulgt af den her meddelte svulstigere, som dog ikke indfører noget nyt historisk element. Karakteristisk er, at i det ældste håndskrift af Sigeberts arbeide ingen sådan legende endnu har taget plads. Den omstændighed, at stedet findes i et håndskrift af 12te årh. før den reviderede text, beviser ikke, at legenden er bleven udformet før 1105. Revisionen tager først sin begyndelse ved dette år og er afsluttet år 1111. Cfr. Pertz Monum. VIII, 273. Smlgn. også Schade, s. 27 ff., der dog har en afvigende opfatning af spørgsmålet.

som terminus a quo for legendens udarbeidelse opstillet år 1105. Min grund er følgende:

Ved året 1105 er, ifølge beretning af samme forfatter, fra hvem vi har første sammenhængende, om end temmelig fattige (cölnske) fremstilling af Ursulalegenden, Cöln gjenstand for beleiring[1]. Medens man, for bedre at modstå beleiringen, i november måned 1105[2] er beskjæftiget med at udbedre murene, træffer man under grunden af disse på flere menneskeben. Fænomenet, som ikke i og for sig er så overraskende i en bys historie, finder sted i en tid af exaltation og inspirerer sælsomme fortolkninger og konstruktioner. Man udholdt en beleiring for troskab mod sin keiser, og det fædrelandske sind lønnes af forsynet med seier over fienderne, hvem man tappert slår tilbage. Den ærverdige tradition, der havde omsvævet byen, nemlig om den hellige jomfru og hendes følge, får ved de fundne ben fornyet liv. Cölnerkrøniken fortæller om fordeling af helgenlevningerne til kirker i byen og omkreds. Samtidig har man at tænke sig, at den sagndannende fantasi har bemægtiget sig emnet og inspireret af øieblikkets høie fædrelandske begeistring komponeret et hvilende ærverdigt, men usikkert sagn efter analogier til situationen.

Eiendommeligt er allerede forholdet med den i vor legendesammenhæng så lidet begrundede pilgrimsreise, umiddelbart knyttet til fiendtligheder ved tilbagekomsten. Det minder en om Henrik IV's berømte reiser til Rom

[1] Pertz. Monum. VIII, 371 ad annum 1106: Coloniensibus fidem imperatori servantibus, at eorum archiepiscopo filium imperatoris contra patrem suum animante, Colonia obsessa oppugnatur, nec tamen expugnatur.

[2] Sammenhængen findes nøiagtig angivet i Acta sanctorum ed. Bolander ad 21 oktbr., s. 238.

og Italien samt de fiendtligheder, som ventede ham i hans rige, bl. a. fra hans sønners side. Til overveielser af sådan art indbyder den omstændighed, at Cölns beleiring just var iverksat af keiserens oprørske søn (den senere keiser Henrik V)[1]. Dog hvad fremforalt fortjener påagtning, det er de ytringer for truet og triumferende fædrelandsfølelse, der er hele legendens grundtone. Her virker reflexen i umiskjendelig tydelighed.

Til Cöln, Germaniens metropol, kommer den fromme skare, til samme by vender den tilbage; fiendtligheder udenfra hjemsøger den og byen. Det er sterke historiske midler, der opereres med: ingen mindre end hunerne (år 238!) retter storm mod byen. Europas overvinder vil forføre hende, som skal blive Cölns redder. Det lykkes ikke, og med et uhørt under griber Gud selv ind og frelser byen. „Pris derfor o Cöln Herren Gud, thi styrket har han dine portes bomme og gjort dine grænser til fred og givet dine børn et velsignet pant!“ Med disse ord slutter beretningen.

Således synes man ikke behøve at lede længe efter det historiske øieblik, der har skabt legenden i Cöln, og klart i dagen ligger det, hvad der i den har været bæreren af illusionen og har kunnet udruste den med fornøden popularitet. Det er lokale interesser, patriotiske følelser; en historisk situation bringer disse til at kulminere, og frem i lyset træder den fuldbårne legende.

---

[1] Situationen er den, at Paschalis II har fornyet exkommunikationen over Henrik IV og dermed givet tegnet til nye fiendtligheder; i høsten år 1105 tager kongen sin tilflugt til Cöln, hvor han sammen med indbyggerne af den befæstede by udholder en 3 ugers beleiring. Snart efter indtræffer keiserens dødsfald 1106.

For den norske legende ser man sig forgjæves om efter enhver sådan raison d'être. Der lader sig neppe øine andre forudsætninger for dens fremståen, end hvad vore egne kilder tilbyder eller anbefaler af midler til naturlig forklaring. Der må have været nogen, som har kjendt sagnet om en for tro og ære flygtende kristen kongedatter, seilende med følge. Dette har været den ene forudsætning. Denne mere eller mindre vage legendariske forestilling er så bleven produktiv og lokaliseret ved noget andet, der er trådt til. Dette andet har efter den sandsynligste antagelse været intet uden et overraskende fund af nogle ben på et sted og under omstændigheder, hvortil forestillingen (eller erindringen?) om besøg af sælsomme fremmede naturlig har kunnet knytte sig.

Vi går over til en analyse af den norske legendeberetning:

Sagnindholdet er i de foreliggende relationer af legenden i Norge temmelig konstant. Man lægger merke til, at Odd Munk ikke nævner keiser Otto, samt at han betegner Sunnivafølget som bestående af „venner og tjenestemænd, karler og koner“. En Albanus (utvilsomt Englands protomartyr, til hvem karakteristisk nok en kirke på Selje var viet) indføres som en broder af Sunniva i den ene beretning, for derefter med rigtig kritisk følelse at opgives igjen i den anden af de islandske sagaer (henholdsvis Odd Munks og den større Olaf Tr.'s saga). Også de første finderes navne vil de islandske sagaer vide at berette om. De nævner tvende storbønder, der er kjendt fra Olaf Tryggvessøns saga[1], som mænd, der var kongens fader tro. På hvis konto, Sunnivalegendens eller Olafssagaens, lånet her kommer, er ikke godt at afgjøre. Jeg

---

[1] Odd Munch c. 1.

skulde være tilbøielig til, med Sophus Bugge mod Munch og Storm, at bestemme mig for første alternativ[1]. Det er imidlertid et spørgsmål uden vigtighed. Når der spørges om legendens tilblivelse, har disse findere neppe nogen videre betydning. De skikkelser, der gjør sig gjældende ved grundlæggelsen af denne helgendyrkelse, er den norske konge og hans biskop. En forestilling herom aføler man fremstillingen selv. Der indtræder i skildringen en vending, idet den indfører den „høikristelige konge“ og hans ærverdige biskop Sigurd. Med disse 2 mænds komme til Norge er grundlaget for sagndannelsen allerede givet, efter legendeberetterens opfatning. Endnu hedninger bringer finderne ærefrygtsfuldt nogle menneskeben frem for kongen og hans biskop. Denne sidste overtager sagens videre udvikling[2]. Han optager fundet som en hellig relikvie. Biskopen bevæger kongen til selv at aflægge øen et besøg og får ham til at opføre en kirke der. Såmeget omtrent kan vel blive det udbytte, en kritisk læsning af legenden giver. Med hensyn til tiden for Sunnivalegendens affattelse, så er allerede nævnt, at en legendarisk beretning, der ikke kan tænkes at have

---

[1] Der kan være grund, hvorfor deres navne er blevet erindret i Olafs historie. Men hvilken plads i Sunnivalegendens grundlæggelseshistorie skulde vel de ulærde mænd have erobret sig? Den interesse, der skulde knytte sig til deres navne, har visselig blegnet lige snart, som de faktiske omstændigheder, de skulde stå som hjemmelsmænd for, er udvisket af det legendariske sagnbillede.

[2] Legendens ord har her naturligvis interesse, ikke som bevisende (dertil står de begivenhederne for fjernt), men som harmonisk relief for data, man vil kunne blive stående ved som ikke usandsynlige.

fjernet sig væsentlig fra den ovenmeddelte[1], må tænkes at have været i omløb ved oprettelsen af biskopssædet i Selje (ca. år 1070), ja før. I virkeligheden er der intet, som taler imod, at den tid, legenden overleverer os, nemlig Olaf Tryggvessøns dage, er det historiske datum for Sunnivasagnet. Kvintessensen af fortællingen er naturligvis helgenmotiverne; på hvad der har begrundet forestillingen om en helgenforeteelse, må undersøgelsen med særlig interesse tage sigte. I at fremstille dette for almuen ligger en opgave, som kun kan overtages af en kyndig person. Ved siden af den ydre tildragelse, den være nu en virkelighed eller et fantasiverk, forudsætter enhver legende en (eller en flerhed) som — hvad man kunde kalde — „sagnbygningens konstruktør". Som sådan vil — mener jeg — biskop Sigurd kunne ansees og dermed for den egentlige stifter af den hele, i kristendomsindførelsens historie i Norge sikkert følgevigtige Sunnivadyrkelse. Ganske uden støtte for en sådån antagelse synes legendeindholdet selv ikke at skulle lade os.

Ligesom andre må foreliggende legende have skyldt visse mirakuløse fænomener sin tilblivelse. Det er da til disse, vi bliver vist hen i sidste instans.

De mirakuløse træk, der er konstitutiv for den legende, vi nu kjender, er synet af en strålende lyssøile,

---

[1] Hvis scholiet hos Adam af Bremen er ældre end år 1170, hvad der vel måtte være tilfælde, dersom Lappenbergs bestemmelse af Leydenerhåndskriftets ælde er nøiagtig, så har vi i det, som det meddeler, et bevis for, at forfatteren af den lat. legende har komponeret ud af et forhåndenværende sagn. Scholiasten ved at berette om et følge af fromme, der landede på et ubesøgt sted ved en nordlig kyst, om en klippe, som var styrtet ned, og om en kirkebygning udført af den norske missionskonge, ved hvilken helligdom undre fandt sted. Disse træk kan kun forklares som momenter af en allerede verserende legende.

der med sit skin synes hæve sig helt op mod himlen, dernæst den vidunderlige duft af helgenben, samt endelig, at den hellige martyrinde Sunnivas legeme blev fundet ufortæret og uskadt.

Af disse træk hører det sidste afgjort med i den romerske kirkes almindelige legendariske kreds, hvis mest kurante emner, foruden dette, er helbredelse for visse sygdomme, navnlig blindhed, paralyse og feber, ved berøring med helgeners grave eller relikvier. Også om den vellugt, der skulde udbrede sig fra helgenlegemerne, hører vi ikke sjelden[1].

Mere eiendommeligt er det træk, der fortæller om en lyssøile, som nåede helt op til himlen med sit skin[2].

Der spørges, om det vil give noget vink at eftersøge et sted, hvor man finder alle disse træk igjen. Jeg tror det.

Den biskop, om hvis tilstedeværelse ved leiligheden der berettes, var fra England. Hans navn Sigurd er

---

[1] Jeg anfører nogle exempler fra Surius: ad 9de febr. s. 96 i en beretning vedk. år 670, fremdeles ad 6te jan. s. 85, ad 1ste mai s. 10 osv.

[2] Ukjendt inden den almindelige gammelkirkelige legendekreds er trækket ikke. Til sammenligning kan allerede anføres et sted i det apokryfe Petri evangelium. I Zahns udg. 9de afsnit, om de 3, der trådte ud af Herrens grav (Jesus og 2 engle): „De 2 af dem ragede med hovedet op indtil himlen, den 3die endog over himlene". Med forestillingen om en lysende søile i almindelighed, jfr. Acta sanct. ad 10de jan., s. 635, om en globus igneus in aere suspensus over et tempel, der skjuler et helgenlig. Seet bort fra den kreds, hvor dette træk, som det vil påpeges, just var et yndlingsmotiv, har jeg imidlertid kun ganske enkeltvis fundet trækket fuldstændig igjen, nemlig Acta sanctorum ad 19de septbr., s. 31, i legenden om St. Johannes, biskop i Spoleto ved 6te årh.: non numquam quasi columna ignis corusco fulgore usque coelum erecta mirabiliter visa est.

nordisk (ligesom navnet på den anden angelsaksiske biskop: Grimkel, som vi senere, under Olafslegenden, skal dvæle ved), og det ligger nær at tænke os ham fremgået fra en bestemt engelsk landsdel, der har været så mange nordmænds fosterjord. Her havde endnu kun et par årtier tilbage i tiden en nordisk mand (Oskytel) været erkebiskop, en anden (Thorkytel) samtidig været abbed, medens en tredie af nordisk æt (Oswald) just var død som erkebiskop over provinsen, et par år før Sigurd forlod England.

Denne landsdel er Nordhumberland[1].

Dets jord skjulte i sig en berømt kongelig martyr, Oswald. Grunden i Nordhumberland var overhovedet, som en senere forfatter med vemod drager sig til minde, dengang frugtbar på helgeners hellige legemer[2]. Her forevigede Beda i det 8de årh. bl. a. angelsaksiske martyrer i sin historie. Sigurd var en meget dygtig kirkens mand[3] og har vel neppe kunnet være ubekjendt med, hvad den berømte nordhumbrer havde skrevet. Hos Beda finder vi imidlertid de tvende eiendommeligere træk igjen fuldstændig på samme måde. Om den hellige Ædilberga

---

[1] En historisk betydningsfuld og rig vexelforbindelse har bevislig rådet mellem Norge og denne Englands nordligste provins, lige fra Guthorm ved år 880 som hersker slog sig ned i landet med sine nordmænd, indtil den dag, da de northumbriske skarer tilhest og tilfods endrægtig og med stor glæde (swiðe fægengende) drager de nordiske høvdinger imøde for at understøtte det sidste nordiske forsøg på at tage landet i besiddelse (beretning for år 1069 af Anglo-Saxon Chronicle).

[2] William af Malmesbury († 1142) Gesta pontificum Angl. I § 15: Sanctorum sacra corpora, quorum illa humus olim ferax fuerat.

[3] var kalladr Sigurdr riki; hann var bæde vitr ok godgiarnn ok klerkr mikill. Større Olaf Tryggvessøns Saga, Flatøb. I s. 244.

fortæller denne engelske historieskriver, at da man gjorde en åbning til hendes gravsted, strømmede der den herligste vellugt ud derfra, som af en balsamgrube[1]. Er dette træk, som det sees, kjendt, så er det andet et eiendommeligt yndlingsmotiv inden den ved Beda og overhoved angelsakserne betegnede legendariske produktivitet. Beda fortæller: Over legemerne til de tvende martyrer af navnet Hewald plantede der sig en mægtig lysstråle, som ragede helt op til himlen med sit skin, synlig også for hedningerne[2].

[1] Hist. eccles. gentis Angl. III, 8. Tantæ fragrantiæ suavitas ab imis ebullivit, ut cunctis, qui adstabant fratribus ac sororibus quasi opobalsami cellaria esse viderentur aperta. Cfr. samme forf.: Sanctri Patricii vita II mod sluten. Englevagten forlader Patricius' lig; men forinden dimiserunt odorem suavissimum quasi mellis et fragrantiam myrrhæ dulcedinis et quasi saporem vini iuxta corpus in terra. Beda er i sin fremhæven af duften ved helgenrelikvier og -grave fulgt af den senere angels. legende. Et exempel vil senere blive anført. Forestillingen tilhører imidlertid hele den katholske kirke, og at vi gjenfinder det i England, får kun interesse, fordi det her i vor legende optræder sammen med et andet af udpræget angelsaksisk forekomst.

[2] Hist. eccles. V, 10. Radius lucis permaximus atque ad coelum usque altus omni nocte supra locum fulgebat illum ubicumque ea (sc. sanctorum corpora) pervenisse contingeret, et hoc etiam paganis . . . . intuentibus. Jevnfør hermed vor legendes: in littore maris quasi columnam claræ lucis usque ad coelum porrectam fulgere. Også A. Taranger gjør opmerksom på dette sted (Den angelsaksiske kirkes indflydelse på den norske, Kristiania 1890, s. 155 fg.). Til ovenrefererede sted slutter sig, hvad Beda meddeler om Oswald (ovencit. skrift III, 11), medens hans afsjælede legeme hvilede på en åben vogn ude i det frie: tota nocte columna lucis a carro illo ad coelum usque conspicua stabat. Jfr. også det IV, 7 fortalte. Forestillingen er idethele populær inden engelske legendarier. Et exempel herpå

At Sigurd selv skulde have opstillet disse samme mirakuløse themata, kan jo naturligvis ikke påståes, skjønt heller ikke omvendt siges at være udelukket. Hvad der bør erindres er 1) at der må forudsættes en vis kontinuitet i det traditionelle legendestof; helt forskjellige kan de mirakuløse momenter ved den første udførelse og den endelige nedtegnelse af legenden ikke have været[1], 2) at disse momenter her er få og af meget simpel konstruktion og 3) at de derfor i betragtning af Seljesagnets fuldstændige mangel af støttepunkt i ydre levende, historiske helgentræk synes alle så temmelig uundværlige. Disse overveielser bringer mig til at fastholde, at væsentlig samme legendariske motiver har været fremstillet sam-

---

hos Surius ad 16 novbr. s. 371, i en beretning fra henved år 1200 om erkeb. af Canterbury, Eadmund, i nærheden af hvem et lys strålende hæver sig helt op mod himlen. Om den merciske kongeætling St. Wistan, † år 849, meddeler den engelske kronikør fra 15de årh. Joh. Capgravius Acta sanct. ad 1ste juni s. 86, at over det sted, hvor han var bleven myrdet, stod en columna lucis usque ad coelum porrecta omnibus incolis loci illius apparens; cfr. om St. Eadmund den anonyme autor: Miracula S. Eadm. trykt hos Martene: Ampl. collectio, Paris 1739 tom. VI, s. 824. Den hyppige optræden inden engelske kilder af et ellers ikke ret hyppigt fænomen, som derhos gjennemgående varieres anderledes, berettiger til heri at se et træk af angelsaksisk farve. Men da har det interesse at konstatere, at også det andet motiv, duften om martyrliget, har hyppig og markeret forekomst sammesteds.

[1] Når Odd Munk (c. 20) og siden den større Olaf Tryggvessøns saga (Flatøb. I 246) også ved at tale om en bæk, der sprang frem med helsebod for syge, så foreligger der her et af de mere typiske træk i den fortsatte legendeudsmykning, her lige opportunt som ved Hellig-Olafs gravsted. Det indbyder ikke til videre reflexioner. Det skal ikke, som de øvrige træk, begrunde helgenerklæringen, men betegner en sekundær bekræftelse af dennes legitimitet.

tidig med helgendyrkelsens grundlæggelse ved angelsaksisk formidling[1]. Nu har vi den overlevering, at den angelsaksiske repræsentant ved leiligheden var Sigurd. Der bliver da ikke grund til at fravige dette navn[2].

Vi bliver altså stående ved denne angelsaksiske biskop som ophavsmanden til den legende, der har dannet sig om St. Sunniva og de hellige mænd paa Selje. Hvorfra har han fået impulsen til at udforme den norske legende? Hvilket stof har biskopen føiet over? Med andre ord, hvad bliver historisk seet sammenhængen ved det hele?

Det synes være mulig at forestille sig denne på en dobbelt måde.

Man kunde være noget uvis om, hvorvidt her ikke virkelig et følge af havarerede udlændinge, og helst som overleveringen opgiver: irer, kan have betegnet den historiske kjerne, ud af hvilken legenden kan have udviklet sig. Der er i og for sig intet urimeligt i beretningen om, at fremmede irske mænd på et par skibe er drevet op på den norske kyst. Af de 2 i legenden omtalte steder er Kinn en ø, der ligger ud mod det åbne hav, og hvis høie, vilde bjerg giver landkjending i mange mils afstand. Tilfældet vilde forudsætte, at man, uden at have

---

[1] Indrømmes må det, at muligheden af, at disse momenter ved et senere tidspunkt er indarbeidet i den kirkelige legende, ikke hermed afgjørende er ophævet. Der bliver her kun tale om, hvad man kan finde sandsynligt.

[2] Hvorledes den angelsaksiske biskop kan komme til at overtage, hvad der jo efter sagens gang skulde være berettet til ham, er et problem for historiens psychologi. Faktum er indlysende. At overlevere den kirkelige enthusiasme et udarbeidet emne, var noget, der alene kunde tilfalde en kyndig geistlig.

nået den gode havn på øens østside[1], var strandet, og at skib og mandskab har lidt undergang og død; at de omkomne erindredes, vilde da skyldes den skjæbne, som eventuelt måtte tænkes at være bleven et andet fartøi fra samme hjemstavn til del. Dette fartøi skulde altså være landet på Selje, som ligger beleilig lige i skibsleden[2] noget nordenfor. I legendens følgende meddelelser havde vi da at erkjende efterklangen af historien om de skibbrudnes kummerlige lod i fattige, fremmede og fiendske omgivelser, indtil omsider døden (ved et ras?) overrumplede dem. — Tilfældet vilde ikke være enestående. Med føie kan erindres om, hvorledes irske mænd udgjorde den oprindelige befolkning på Orknøerne, hvor sagaen har bevaret minder om Peter (pikter) og Paper (irske prester)[3]. Samme folk stødte vore forfædre på, da de kom op til Island, hvor efterladte bøger, bjælder og stokke røbede deres herkomst[4]. Endelig lader navnet Papø, Papperø, blandt Hvaløerne[5] formode, at de irske ikke har været useet ved norsk kyst. Levende spor har de ikke formået at efterlade. Overalt erfarer man, at de ei kunde fordrages med de hedenske nordmænd. Forsåvidt vilde det altså være overensstemmende med en vel bevidnet historisk foreteelse, om vi i Sunnivalegenden fandt en reminiscens fra, at irske fremmede var landet på en norsk udø og der snart bukket under.

---

[1] Smlgn. Kraft: Topografisk-statistisk beskrivelse af Norge 1830, IV, s. 871.

[2] Større Olaf Tryggvessøns saga (Flatøb. I, s. 244), om øen Selje: hun liggr vid þjoðleið.

[3] Smlgn. G. Storm: Kritiske Bidrag til Vikingetidens Historie. Kristiania 1887, s. 169. 171.

[4] Íslendingabóc (ed. Finnur Jónsson), indledn. s. 4.

[5] Cfr. „Den røde Bog", s. 513.

Der er i legenden et par træk, som kunde synes at anbefale en forklaring i denne retning, nemlig 1: forsvaret mod beskyldning for tyveri af får — et træk, hvori kunde tænkes at skjule sig et minde blandt almuen — samt 2: den gjentagne betoning af det fremmede og for de norske indfødte uforståelige tungemål. Men med hensyn på det sidste, giver det en fuldt ud sandsynlig forklaring, om vi opfatter ytringerne som skildrende bihang, hvorved legendeforfatteren har villet accentuere de fromme fremmedes uhjælpelige forladthed, og hvad angår talen om ranet af får, så kommer i betragtning, at Selje ved sin beliggenhed måtte være udsat for plyndring af hvilke reisende som helst, der passerede øen. En helt naturlig og tilfredsstillende forklaring er da den, at klage fra de skadelidte bønders side har ladet sig høre samtidig med helgenrygterne, som kom til at bringe øen i alles munde, og at onde tunger har sat det legendariske fremmedbesøg og tyveriet i forbindelse med hinanden. Den odiøse forestilling har på legendeforfatterens tid endnu været aktuel nok til, at han har gået polemisk ind på den.

Det må erkjendes, at den hele antagelse af et historisk besøg af irer, der skulde have slået sig tilro på en liden udø, lader for mange spørgsmål ubesvaret og forlanger for meget virkelighed bag legendens ord til, at man ikke skulde se sig om efter en simplere og mere nærliggende forklaring.

En sådan har professor O. Rygh fundet i antagelsen af, at vi her kun har at gjøre med almindelige hulefund. Norge har flere huler — samtlige vendende ud mod den veirhårde havkyst — hvilke i en mere fjerntliggende tid må have afgivet tilhold for mennesker (antagelig gjennemgående havarerede fiskere o. l.), måske også enkeltvis

i vikingetiden har tjent som varig menneskebolig. De indeholder levninger: ofte ben, for en stor del måltidsrester, men også menneskeben[1]. Tænker vi os nu, at nordfjordinger har fortalt biskopen om sådant fund i hulen på Selje, at biskopen har søgt disse ben og i dem fundet et velkomment middel til at sætte fromme forestillinger i omløb blandt folket, at han så har ladet anstille efterspørgsel om flere lignende fund, og at man har gjort ham opmerksom på benhulen i Kinn, der er betydelig og må tænkes at have været rig på levninger[2]: Rygh har da visselig ret, når han mener, at mere end disse benfund „behøvedes ikke for at sætte den legendedannende fantasi i bevægelse under omstændigheder som de daværende, da en ny helgen måtte være meget velkommen“[3]. Det kan anmerkes, at i Olaf Tryggvessøn var i tilfælde just en mand tilstede, i hvis nærhed lignende overtroiske forestillinger kunde have let for at fremstå og florere[4]. Hvorom alting er, benfundet på Selje (og Kinn) har villig afgivet den sagnstok, om hvilken en

---

[1] Smlgn. Loranges meddelelser om huleundersøgelser på Søndmøre i: Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring, årsberetning for 1878, s. 344 ff.

[2] Hulen, som vi kjender fra Reusch's undersøgelser i sommeren 1879 (se ovencit. forenings årsberetning for 1880, s. 193) går 32 meter ind og åbner sig vid. Resterne af en mur vidner om, hvorledes de, der har havt tilhold i hulen, har søgt forskansning. Endnu findes forskjellige dyreben i hulens sandgulv.

[3] I et brev til nærværende forfatter, af $^{24}/_{11}$ 96.

[4] Mag. Adams vidnesbyrd om denne konge personlig, nemlig m. h. p. hans („Olaf Kråkebens“) overtro, savner ikke bekræftelse. Karakterfænomenet turde tilsidst ikke være så helt uforklarligt hos denne lidet disciplinerede vikingenatur. Jevnf. J. E. Sars: Udsigt over den norske Historie, Kristiania 1873, I s. 229 fg.

legende kunde danne sig. At denne så er bleven til Sunniva-legenden, det har man den omstændighed at takke for, at komponisten af det legendariske stof har havt in mente et inden kristenheden sikkert temmelig udbredt sagn om en forfulgt jomfruelig fyrstedatter, som med sit følge drev af fra sit hjemland og led døden blandt hedninger[1]. Een legende over dette thema har formet sig ud i Cöln, een i Norge. Af lige træk inden de 2 udformninger er der så meget, at vi må erkjende en fælles kjærne; i udviklet form som selvstændige legender betegner de to forskjellige sagncentrer. En påvirkning af det nordtyske sagn, således som det i Cöln blev til Ursulalegenden, erkjendes ikke[2]. Legenden i Norge er, dersom de oven anstillede

---

[1] Til denne cyklus af sagn har G. Storm (Mon. XLIV) visselig med grund villet henføre det skotske sagn om den irske helgeninde Edana (Moduenna), der flygtede for en beilers forfølgelse over havet til Skotland (Skene, Celtic Scotland, Edinburg 1877, II, 37 fg. Smlgn. Acta ss. for 6te juli s. 297 ff. om Moduenna, alias Darerca).

[2] Med større ret synes man at kunne tænke på en indvirkning af Seljeberetningen på udformningen af Ursulalegenden i Cöln med senere versioner af det urgamle sagn. Meget nærliggende er det at antage Hamburg som mellemled. I den hamburgske kirkehistorie finder — som vi har seet — en notis vedrørende den norske legende plads. Ad lignende vei, eller om man vil, over samme by, til hvis kirkeprovins jo også Norge gjennem hele det her gjældende tidsrum hørte, kan andre have båret rygtet i fyldigere form videre frem. Mellem Cöln og Hamburg er der en overordentlig indholdsrig historisk forbindelse, der lader antage en levende indbyrdes udvexling. Der er en gammel strid mellem Bremens søsterstad Hamburg og Cöln om Bremen med tilhørende præbender, om grænserne for erkesæderne etc. Gjennem længere tid søgte Cöln med held at gjøre Bremen til et lydstift under sig. Herom og om rivalisationen mellem erkebiskopen i Cöln og den berømte erkebiskop

undersøgelser holder stik, komponeret af angelsakseren Sigurd, hirdbiskop hos Olaf Tryggvessøn.

II.

Klarere end for Seljelegendens vedkommende stiller forholdet sig med hensyn på spørgsmålet om de udenlandske impulser ved Olaf Haraldssøns ophøielse til helgen. Hvem der her har spillet hovedrollen, har længe været indseet. Derimod savnes der en nærmere eftervisning af, på hvilken måde og i hvilken væsentlig grad angelsaksisk indflydelse her har gjort sig gjældende. I virkeligheden kan den angelsaksiske kirke siges at have navnlig tvende betydeligere mindesmerker i den norske kirkes historie. Det ene betegnes ved den kirkelige lovgivning: skabelse af en norsk kirkeret; det andet er fremstillingen af en national helgen: Olafs kanonisation. Begge dele knytter sig til et og samme angelsaksiske navn, til Grimkel, Hel-

---

Adalbert i Hamburg indeholder Adams verk mange meddelelser (I, 51. II, 5. III, 33. III, 58).

Der er træk, om hvilke det kan siges, at det ikke er så indlysende, at de må have hørt hjemme i det tyske sagn om de seilende jomfruer, som deres plads er sikker i den norske version; de kunde formodes herfra at have banet sig videre vei. Sådanne fælles træk har leilighedsvis været antydet i nærværende undersøgelse (cfr. s. 321, s. 329 og s. 331 anm. 2). De paralleler, som her kommer i betragtning, er imidlertid for lidet markeret, til at jeg her vil andet end nævne hypothesen som en vag mulighed. Og jeg bliver derfor stående ved at antage tvende af hinanden væsentlig uberørte legendeudformninger, hvis indbyrdes ligheder er at føre tilbage til den fælles sagnkjerne, som har været at finde i Tyskland såvelsom i England, uden udvikling i enkeltheder, men dog allerede med visse faste træk.

lig-Olafs hirdbiskop; han bliver derfor inden vor historie en personlighed vigtig nok, til at de spor, han kan have efterladt, kan interessere. Hilken fremtrædende plads der tilkommer ham, i hvad der angår Olafs helgenophøielse og den dyrkelse, for hvilken martyrkongen snart bliver gjenstand, kan jeg måske håbe ved nærværende fremstilling at kaste nyt lys over.

Ved Stiklestad havde det blodige sammenstød fundet sted, og kong Olaf var fældet. Historien betragter det ikke som et slag leveret mellem asadyrkere og kristne eller som „en seier for Thor over Kristus". Sådan var ikke leirene fordelt eller konflikten tilspidset. Trønderne havde reist sig til kamp mod en forhadt konge, som ikke havde formået at begeistre dem for sin tro, endnu mindre for sit dynasti; de mødte ham i slag, befriede sig for altid for ham og jog fienderne didhen, de var kommen fra. Nu drog man hjem og indrettede sig på en ny statsskik.

Tilbage på valpladsen lå kongens lig; de, der skulde kunne tage sig af det, var mod- og rådløse efter nederlaget. Det stemmer derfor vel med forholdene, når det overleveres, at den faldne konges legeme henlå, uden at nogen flere vidste noget videre til det. Imidlertid er der efter sagaen dog en bonde, Thorgils, og hans søn Grim, som finder liget og tager sig af det, skjuler det for senere fiendtlig eftersøgning samt er så heldig, om end ikke uden vanskeligheder, at bringe det bort og begrave det useet i sandmælen ved Nidaros[1].

[1] Saga Ólafs konungs ens helga, ed. Munch og Unger, Kristiania 1853, cap. 236 ff. Med hensyn til den følgende fremstilling af tildragelsen ved Olafs kanonisation samt de jærtegn, der knytter sig til helgenliget, se anhanget: Om kilderne til vor kundskab om Olaf den hellige.

Imellem Olafs fald og hvad der senere foretages med liget, hengår der den rumme tid af omtrent et år. Ydre forhold fremtræder i overleveringen som de bestemmende; men tilfældet stemmer også med almindelig kirkelig praktik ved beslægtede anledninger, og har man fra kirkelig side iagttaget en afventende holdning, så kan der nok have været en tanke også dermed. Gemytterne kan imidlertid forberedes, og de eventuelle undere accentueres ved at knyttes til et lig, der allerede længst skulde været i opløsningstilstand[1].

Hvorom alting er, et omslag forbereder sig. Støttet ved et forsonligere blik på den norskfødte faldne konge og hans regjering, støttet fremdeles vistnok også ved forestillinger, der allerede med Seljesagaen havde fået indpas i det folkelige gemyt, kredsede rygtet med sære ord om den faldne troens forkjæmper[2]. Det næste er, at rygterne støbes om til helgenbeviser. Dertil udfordres en kirkelig autoritet. En sådan kræver sagen. En sådan overleverer sagaen. Man søger — berettes der — biskop Grimkel op. Denne var et stykke fra skuepladsen, ligesom han ikke havde været tilstede ved Olafs fald. Hans konge havde beordret ham til Oplandene; der havde han siden opholdt sig, medens dansken Sigurd havde overtaget bispestolen i det trondhjemske i hans sted. Sendebudene finder i Grimkel en interesseret tilhører, villig til at give følge, og vi forstår, at de underfulde jærtegn indtager en fremtrædende plads i de forhandlinger, der pleies[3].

---

[1] Cfr. Lingard, The history and antiquities of the Anglo-Saxon church s. 57 med henvisninger. Lingard søger en anden forklaring for det kirkepolitiske fænomen.

[2] Saga Ólafs konungs ens helga c. 243: Eptir um sumarit giordiz mikil røþa um helgi Olafs konungs osv.

[3] Cfr. bemerkningen i Snorres Olafssaga c. 244. Han spurþi

Nu følger et eiendommeligt skuespil:

Grimkel sender — fortæller sagaen — bud til Stiklestad og stævner Thorgils og Grim til sig. Af dem får han oplysninger med hensyn til liget; i gjengjæld kan vi tænke os, at han hjælper disse berettere og andre vedkommende til forskjellige mirakuløse antagelser i datidens kirkelige smag. Sammen med Einar Tambarskjælve, der havde kaldt ham til skuepladsen, udvirker biskopen dernæst af kong Svein, at Olafs kiste graves op, og nu bliver inden denne om kongeliget beskjæftigede gruppe ordet om undere ved martyrens lig og kiste så sterkt, at det kommer til officielt ligskue med konge, kongemoder, høvdinger og folk[1] som vidner og biskop Grimkel som leder. Herunder finder martyrlegemets hellighed den mest underfulde bekræftelse, og resultatet er, at det er „biskopens erklæring og kongens samtykke og det samlede folks dom, at Olaf konge var sandeligen hellig"[2].

Dette er, hvad der tildrog sig sommeren år 1031. Er helgendeklarationen et verk af den angelsaksiske biskop, så finder vi på en slående måde den angelsaksiske kirke igjen i de midler, hvorved denne erklæring opnåes.

Helgenerklæringen er motiveret ved martyræren, men i opinionen baseret på de til kongeliget knyttede underfulde tildragelser (jærtegnene). Når vi nu prøver disses angelsaksiske karakter for derpå at sætte dem i forbindelse med Grimkels navn, så vil dette sidste ikke med sikkerhed kunne ske for alle punkters vedkommende. Også andre, for den større del vistnok angelsaksiske, missionsprester kan have havt befatning med sagen, som

---

vendiliga eptir um tacn þau er sögþ voro fra Olafi konungi. Spurþiz honom vel til þess.

[1] Sammesteds.

[2] Ovenciterede saga, anførte cap.

den udviklede sig. En spirende tro på Olafs hellighed er noget, sagaen vistnok med rette lader Grimkel forefinde blandt folket; men denne tro forudsætter igjen extraordinære forestillinger som allerede forhånden. Det ligger imidlertid nær at give Grimkel temmelig indgribende betydning og udstrakt andel i disse forestillingers udvikling og endelige form. Han udpeges af sagaen som den ledende mand, og han har betingelserne, der udkræves. For et punkts vedkommende — det vigtigste i det hele legendariske udstyr — kan det bringes til evidens, at verket må være denne engelsk-norske kirkehøvdings.

Blandt de mirakuløse træk møder vi for det første nogle af ubestemt farve, og som er gjængs ved lignende leiligheder.

Vi hører, at Olafs ansigt var friskt og ufortæret, med røde kinder og af udseende som på et sovende menneske. Således har helgenlig stadig seet ud, om man vil tro legenderne. Tvende gange bliver Olafs kiste blotlagt: tvende gange viser det sig, at den har hævet sig opad mod lyset og dagen. Også om vi heri skulde have et oprindeligt legendemoment, så betegner dette dog ikke noget eiendommeligt. Jævnlig hører vi om helgenlegemer, som flytter sig fra sted til andet uden menneskelig bistand. Det samme gjælder om de underfulde helbredelser, som her ufortøvet finder sted. Temmelig irrelevant er fremdeles meddelelsen om den vellugt, der strømmer fra liget[1]. Derimod lægger vi merke til lysåbenbarelserne over det sted, hvor helgenlegemet hviler; vi gjenkjender heri, fra det under afsnittet om Sunnivalegenden anførte, et yndlingsmoment i den angelsaksiske legendekreds. Trækket forekommer hos Einar Skulessøn i det digt, han fremsagde år 1152 på kong Eysteins opfordring i den

[1] Snorres Olafs saga c. 244: var þar dyrligr ilmr.

kristkirke, Trondhjem besad siden Olaf Kyrre[1]. Det er at gjenfinde i de følgende beretninger. Snorres Olafssaga beretter om et sådant lys, som svævede over det sted, hvor kongens lig lå[2], og Styrmes (den såkaldte legendariske) saga har samme træk[3]. Endelig ved Fostbrœðra saga[4] at fortælle, at lyset bliver iagttaget allerede på valpladsen af tvende hårdt sårede (Thorfin skald og hans broder), som ligger derude. Trækket går imidlertid ikke eftervislig høiere op i tiden, end at det alene kan gjøre krav på den sekundære interesse af at være et moment i den senere sagnfase. Men til det ovenanførte slutter sig tvende legendariske episoder af fremtrædende eiendommelighed. Grimkel rykker — således beretter Snorre og overensstemmende med ham Styrme — et hår op (hvorunder vi får høre, at der fulgte blod med); han lægger det i ild, som han vier; også røgelse lægger han i ilden; „men da brændt var al røgelse, da tog biskopen op håret af ilden, og var da håret ubrændt. Lod biskopen det vise for kongen og de andre høvdinger“. Jeg finder i legendariske beretninger vel steder, der fortæller om ild, som herjer og fortærer alt andet inden sin rækkevidde, men viser sig at skåne en kirke, et helligt kar, en kostelig olje[5]

---

[1] Fornmanna s. V, s. 355, v. 20: ljós brann líki vísa, log skíðs yfir síðan.

[2] Cap. 238.

[3] Ólafs saga hins helga, ed. Keyser og Unger, Kristiania 1849, cap. 100.

[4] Cap. 49. Styrme frode har kjendt denne saga, som derfor må være ældre end 1230.

[5] Surius ad 1 jan. s. 32 om den hellige Martins olje; en vis analogi foreligger i, hvad Acta ss. ad 13 jan. s. 795 beretter om ilden, der skånede dækket på St. Hilarius' grav. Smlgn. om abbeden Leo i Acta ss. ad 12 juli, s. 461.

o. l., så at disse ikke bliver tilintetgjort, skjønt ilden herjer og ødelægger andet. Men sidestykke til, hvad der berettes her, hvor underet er sat i intim forbindelse med et helligt kadaver, har jeg kun fundet i engelske legender. Beda fortæller, hvorledes jord, hentet fra det sted, hvor martyrkongen Oswalds blod var flydt og siden opbevaret som relikvie, blev uberørt af en ild, som fortærede alt andet[1]. Dette kommer vor episode et trin nærmere. Men vi har i Nordhumberland en anden foreteelse, af hvilken dette mirakuløse træk i det trondhjemske drama — såvidt jeg ser — ligefrem bør ansees for en efterdannelse. Omkring år 1000 blev den berømte St. Cuthberts lig taget op og overført til nyt hvilested; ved den leilighed fortælles der om en presbyter Ælfred, at han var i besiddelse af et hår af helgenens lig, og at han pleiede at fylde et røgelseskar med glødende kul og lægge håret deri; sålænge det end lå der, så kunde det dog aldrig fortæres[2].

---

[1] Hist. eccl. III, 10, smlgn. III, 17 om kirken, hvori St. Ædan hvilede, fremdeles St. Vedasti vita IX.

[2] Acta ss. ad 20 marts, s. 133. Solebat namque impleto prunis ardentibus thuribulo capillum ipsum imponere; qui inibi diutius nequaquam consumi poterat. Lignende gjentager sig efter Joh. Capgravius (Acta ss. ad 20 aug., s. 64) år 1065 med den nordhumbriske (martyr-) konge Oswins lig. Man tager det op og tanta odoris fragrantia egressa est, ut etc. Derpå bliver forsøgsvis kongens hår lagt på en ild. Man tænder paa; men håret kan tages uberørt og ubrændt op igjen efter en times forløb. Her turde en reminiscens fra Olafslegenden have virket tilbage igjen til forestillingens gamle hjem. Det er Tosti Godwinssøn jarls hustru (Judith), som sætter dette i scene. Godwins familie har, som jeg i det følgende vil påvise, havt nært forhold til den norske helgen og vist ham speciel kultus. Det er grunden, hvorfor man kan ledes til i denne tildragelse at

Dette karakteristiske træk, som fremstiller sig blot en menneskealder før den her undersøgte begivenhed og i den engelske landsdel, fra hvilken vi har grund til at antage biskop Grimkel er kommen, står i nær forbindelse med en anden eiendommelig overlevering, som nu strax skal undersøges. Jeg erindrer forinden endnu blot om, at ifølge sagaen er det dette træk, som gjør udslaget, idet erklæringen af Olaf som helgen fremstilles som dets resultant.

Den forsamlede mængde konstaterer, at hår og negle er voxet på liget. Trækkets oprindelighed er sikret. Thorarin Loftunga anfører det i sit kvad til kong Svein[1]. På samme måde Sigvat skald[2]. Vi har uden al tvil at henregne denne dristige ide med dens konsekvenser til en af de illusioner, ved hvilke i virkeligheden helgenverdigheden under hint følgevigtige stevne blev definitivt slået fast. Sagaen beretter:

Kisten er bragt hen og folket står omkring; tilstede er også kongemoderen Alfiva samt Svein konge. Grimkel blotter liget (ansigt og hænder), og nu gives der

se en imitation af den i sagaen overleverede episode i Trondhjem. — Ganske udelukket, at dette angelsaksiske træk skulde kunne være gledet ind i Olafslegenden senere, kan man ikke sige, at det er. Men jeg finder, sandsynligheden taler for, at dette træk, som er nøie knyttet til et andet af utvilsom ægthed, refererer sig til et virkelig „fromt“ experiment, der da altså igjen kan antages at have givet anledning til den sidst anførte, så ganske lignende nordhumbriske scene med kong Oswins hår.

[1] Snorres Olafssaga c. 245.

[2] Sammesteds. Skaldekvadene henviser os til tiden mellem 1030—40. Supplerende mine bemerkninger i afhandlingen om kilderne til Olafs historie, i anhanget, anmerker jeg, at vi i disse digte, Snorre her som ellers ved leilighed benytter for sin fremstilling, jo har den bedste kilde, historien kan ønske sig.

det vidnesbyrd af mænd, som havde seet kong Olaf, da han faldt, at siden havde hans hår og negle voxet. Alfiva vil forklare dette ved, at liget har ligget i sand. Da trådte Grimkel hen til liget, og for at lade anstille prøven „tog biskopen en sax og skar af kongens hår". Siden sørges der for, at de forestillinger, hvormed den angelsaksiske biskop legitimerer helgenerklæringen, holdes vedlige. Sagaen fortæller, hvorledes biskopen, til hvis varetægt kong Olafs helligdom er betroet, for fremtiden regelmæssig skar hans hår og negle, „fordi begge voxede, som var han endnu levende mand hernede i dette hjem"[1]. Siden gik denne forretning over til kongerne; hår og negle blev skåret af Magnus og Harald Hårdråde, indtil denne sidste konge, lige før sit skjæbnesvangre Englandstog i 1066, låste skrinet til, kastede nøglen ud i Nidelven og dermed gjorde ende på denne opbyggelige foranstaltning[2].

Til hele dette led af Olafslegenden og Olafsdyrkelsen foreligger der et sidestykke, der efter min mening har gjort tjeneste ved leiligheden som forbillede.

Når en angelsaksisk geistlig således stod ved en martyrkonges kiste, omgiven af det folk, hvis offer denne er bleven, er der navnlig en helgen, hvis skikkelse efter nærliggende antagelse måtte foresvæve ham. Det er den engelske konge Eadmund, også erindret i Norge som den hellige Jatmund. Aar 870 havde denne konge fundet døden i sit land for fiender af den samme nordiske folkestamme, og en national følelse havde tilkjendt ham samme helgenrang, som nu det norske folk var forberedt på at

---

[1] Snorres Olafssaga c. 245.

[2] Sammesteds c. 270. Heimskringla, Harald Hårdrådes saga c. 83.

tildele sin kongelige martyr. Et par menneskealdre før den scene, som i de dage udspilledes i Trondhjem, havde abbeden Abbo[1] i et St. Eadmunds martyrium, skrevet ved år 970 og dediceret til erkebiskop Dunstan af Canterbury, fortalt følgende: En ærverdig kvinde (Oswinu? i den latinske text Oswen) havde for skik, enten ifølge guddommelig åbenbarelse, eller dreven dertil af egne fromme følelser, årlig at besøge martyrkongens grav, åbne den og skjære ligets hår og negle. Hun lader det afskårne opbevare og viser det en udsøgt ærefrygt[2].

---

[1] I nogen tid i Canterbury under Dunstan, død som abbed i Fleury 1004.

[2] Memorials of St. Edmund's Abbey, ed. Arnold I, s. 20. Surius for 20 novbr. s. 440 ff. 443. Oswen vocabulo dicta, quæ paulo ante hæc nostra moderna tempora, apud ejus sacrosanctum tumulum jejuniis et orationibus vacans, multa transegit annorum curricula. Cui venerabili fæminæ aut divina revelatione aut nimia devotione mos inolevit, ut patefacto beati martyris sepulcro, quotannis in Dominica coena, ejus attondendo præcideret capillos et ungves. Quæ omnia diligenter colligens et in capsella recondens non neglexit, quamdiu vixit, excolere mira affectione, posita super altare ejusdem ecclesiæ, ubi adhuc reservantur debita veneratione. Smlgn. William af Malmesbury Gesta reg. Angl. II § 213. Ihvorvel ikke absolut uden sidestykke hører denne overmåde dristige legendariske forestilling og aktion væsentlig den angelsaksiske kirkelige fantasi til. Om St. Wistan fortæller Joh. Capgravius i en legende, jeg tidligere har havt anledning til at berøre, at der på drabsstedet årlig skyder hår frem pány af grunden, just lig de friske hår, der blev rykket af den kongelige yngling ved hans drab; Acta ss. ad 1 juni, s. 86. Hvad man inden det almindelige legendestof finder, er, at helgenhår er en yndet relikviegjenstand (cfr. meddelelserne i Acta ss. ad 13 jan. s. 844). Men på oven meddelte tilfælde har jeg ellers kun fundet et eneste exempel, nemlig i legenden om de 1480 martyrer, som dør i Palæstina under den persiske konge Chosroe år 614; her heder det om

Olafs erklæring for helgen har som forudsætninger knytlingeveældets upopularitet og misfornøielsen hos høvdingerne[1], navnlig Einar Tambarskjælve[2]. Men helt at forklare det omslag, som nu indtræder, formår disse omstændigheder endnu ikke. Skuffede forhåbninger giver ligesålidt en Hellig-Olaf som nationale længsler uden videre en Jeanne d'Arc. For redningen og opreisningen vil dybere kilder søges. Der hvilede i den nye tro muligheder for at bringe et folk i mægtig begeistret bevægelse. En af disse muligheder har Grimkel grebet, idet han gav de religiøse underforestillinger en gjenstand lige national som rig og pathetisk. Ved at drive igjennem Olafs helgenophøielse har han sat kronen på sit og sin fyrstelige herres verk.

---

martyrdrengen Stefans hår: facto crine per singulos annos cæsaries capitis tondetur usque in hodiernum diem; men at forestillingen er almindelig katholsk bevidsthed fremmed, det beviser Bollandistens notebemerkning til stedet (Acta ss. ad 22 juni s. 193): „At hårvexten også på døde er seet at være voxet, er noget, vi læser og hører om; men ikke dette, at når håret engang er afskåret, det da atter skulde være voxet ud igjen".

[1] I begrundelsen af den nationalhistoriske tildragelse afviger historikerne noget fra hinanden. Mod Taranger: Den angelsaksiske kirkes indflydelse på den norske, Kristiania 1891, s. 169 fg., og delvis Sars Udsigt 2. udg. I, s. 293 forfegter Maurer (senest i Nogle Bemærkn., anf. st. s. 7), at Olaf Haraldssøns ophøielse til helgen var produkt af politisk beregning. Snorre har utvilsomt truffet det rigtige, når han lader omslaget være bevirket dels ved uviljen mod de danske, dels ved magtbegjærlige høvdingers misfornøielse, dels endelig ved opdukkende rygter om den faldne konges hellighed. Smlgn. G. Storm i Snorre Sturlassøns Historieskrivning, Kjøbenhavn 1873, s. 169.

[2] Snorres Olafssaga cap. 241. Om den misfornøiede og skuffede Einar: Han „varþ fyrstr til þess rikismanna at hallda up helgi Olafs konungs".

De undere, der knyttede sig til martyrkongens lig, har været mere virksom i propagandaen for kristendommen end alle de blodige forholdsregler, hvormed samme konge i levende live søgte at pånøde sine undersåtter den nye tro.

Der går ikke lang tid hen, så finder vi Hellig-Olafs navn viden om lande.

I en, som det synes, meget gammel version af den angelsaksiske krønike[1] for år 1030, findes Olafs død anmerket med den tilføielse: og var han siden erkjendt hellig[2]. Adam af Bremen beretter, en menneskealder efter begivenheden, hvorledes man strømmer hen til Olafs martyrgrav fra fjerne egne[3]; på et andet sted har samme forfatter som kredse, hvor Olafs martyrfest erindres, angivet alle folkeslag ved det nordlige hav: nordmænd, svenske, gøter, daner og slaver; han kunde have føiet flere til[5] og navnlig anmerket englænderne. I engelske byer finder vi Olafskirker, i London endog flere[6].

Dette sidste interesserer og kan suppleres ved yderligere oplysninger. Der er af norske historikere allerede gjort opmerksom på, at Anglo-Saxon Chronicle for år 1055

---

[1] Håndskrift C, der slutter ved år 1066.

[2] wæs syððan hálig.

[3] Gesta Hamb. eccl. pont. IV, 32.

[4] Sammesteds II, 59.

[5] Således finder vi f. ex. den kongelige helgens navn ihvertfald noget senere, i Constantinopel: Acta s. Olavi III. Storm: Monumenta s. 135. Munch: D. n. F. Hist. II, s. 87. Daae: N. H., s. 58 fg.

[6] Worsaae: Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland. Kjøbenhavn 1851, s. 40. Den gamle saga ved allerede at berette om et under ved Olafskirken i London; G. Storm: Otte Brudstykker, s. 13. Brudstykket nævner Lund; der menes åbenbart London.

beretter, at Syward Jarl, som døde det år, blev begravet i en kirke, han selv havde ladet opføre og indvie i Guds og Olafs navn[1].

Hermed kan jevnføres et angelsaksisk diplom, der går ud på, at hertuginden Gyda skjænker til den hellige konge og martyr Olafs kirke sit arvegods ved Scireford til både for sin sjæl og for sin husbonds (den da afdøde) hertug Godwins. Da Gydas søn Tosti undertegner gavebrevet som dux, hvilken titel han først kan benytte efter 1055, ved hvilken tid han får Siwards jarledømme, saa er dokumentets alder dermed at ansætte til mellem årene 1055—66. Der er i historien forbindelse mellem de tvende huse i Nordhumberland og i Wessex og de 2 mænd, Siward og Godwin. Derom nærmere i det følgende. Scireford, som stedet her lyder, er vel det samme, som nu heder Sherford[3] i Devon, Wessex's grænselandskab mod Sussex.

Dokumentet er underskrevet af Leofricus episcopus Exoniensis d. e. Exeter i Devonshire. Denne mand, der er biskop[4] fra 1046—1072, har havt i eie et officium til Olafsdagen. Håndskriftet, hvor det står, har han —

---

[1] Det i nordhumbriske anliggender så vel underrettede håndskr. D: on þam mynstre, þe he sylf let timbrian & halgian, on Godes & Olafes naman. De øvrige versioner giver ikke denne specielle oplysning; og at dette jarl Siwards forhold er følt som noget særeget, turde man måske se en antydning af deri, at en version istedetfor Olaf har indført „alle Guds hellige“.

[2] Kemble: Cod. Dipl. IV, no. 926.

[3] På samme måde som Scireburn i Dorset er bleven til Sherborne.

[4] Først i Crediton, derpå fra 1050 tillige i Exeter; Leofric underskriver år 1046 et gavebrev under titelen episcopus. Kemble: Cod. Dipl. IV. no. 784. Cfr. data i Anglo-Saxon Chronicle.

naturligvis efter at have gjort brug af det selv — ved sin død ladet overgaa til Exeterkirken, sammen med andre bøger. Således er det bleven bevaret indtil vore dage[1]. Forfatteren af dette officium er visselig, som også Storm[2] udtaler som sin overbevisnig, biskop Grimkel[3]. At forfatte et sådant var jo just en opgave, hvis udførelse ikke kunde lade vente på sig, og hvortil ingen var kaldet som han. At det er forfattet i Trondhjem, har G. Storm eftervist. Dele af det findes endnu bevaret i Breviarium Nidrosiense m. fl. st. Ved siden af dette verk har universitetsstipendiat Taranger gjort opmerksom på en anden kortere messe[4], hentet fra samme udgave af Leofric's missale[5], henhørende til den såkaldte „Red Book of Derby". Bogen, der skriver sig fra år 1061, synes stamme fra Winchester i Wessex, ovennævnte Godwins jarledømme; her i Winchesters gamle kathedral er det, jarlen lod sig begrave[6].

Hvorledes er Grimkels Olafsofficium kommen over, og hvor skulde vi have impulsen til denne Olafskultus, som vi inden en bestemt angelsaksisk kreds allerede finder så overraskende udviklet?

---

[1] Trykt med anmerkninger af G. Storm i Norsk theol. Tidsskr. 3. Række, III. s. 153 ff.

[2] Ovenanførte publikation s. 160.

[3] Maurer finder denne antagelse høist problematisk (Nogle Bemærkn., anf. st. s. 7), men lader det uoplyst, hvorledes han selv forklarer sig sammenhængen med det trondhjemske officium, der bevislig har været forhånden omkring den tid, der her spørges om.

[4] Også denne messe har G. Storm trykt, s. 161.

[5] S. 274, jfr. Taranger s. 184 og Storm l. c.

[6] Anglo-Saxon Chron. E. for 1053.

Vi har seet tvende af det daværende Englands betydeligste mænds navne knyttet til denne kultus ved kirkebygning og gavebrev.

Sammen ser vi disse mænd bl. a. optræde ved en leilighed i året 1043. De overfalder da, ifølge den angelsaksiske krønike, i kongens navn Emma, kongemoderen, og plyndrer hende for arv og eiendom[1]. Et andet håndskrift af samme krønike (C) beretter, at biskopen af Elmham i East-Anglien, Stigand, blev afsat, fordi han var mistænkt af kongen for at pleie råd med hans moder, og fordi det var Stigands vilje, hun mentes at følge. At det er de samme mænd, der har exekveret straffen over den normannisk fødte enkedronning, som også har inspireret kongen mistanken mod Stigand, hvis normanniske sindelag i den følgende historie ikke skulde fornegte sig, er en slutning, der navnlig ved hele Godwins offentlige ferd og holdning er lagt såre nær[2]. Så har vi visselig også at antage, at samme Godwin, kongens almægtige rådgiver, har havt sin finger med ved indsættelsen af den nye biskop, den afsattes stedfortræder[3].

Af hvem den suspekte biskop Stigands plads provisorisk bliver indtaget, oplyser Anglo-Saxon Chronicle intet om; men hans navn er Grimkel, der ifølge ovennævnte

---

[1] Anglo-Sax. Chr., håndskrift D for år 1043.

[2] Mistanken er snart opgiven. Stigand bliver tagen til nåde og indsat i sit embede igjen 1044; og det stemmer vel med hele den her givne fremstilling, når vi antager, at Stigand har ydet gjengjæld, da han senere sonede den fra landflygtigheden hjemkomne jarl Godwin med kongen. Se Bartholom. de Cotton Monachi Norwicensis, ed. Luard (såkaldet Rolls edition), s. 42.

[3] Anglo-Sax. Chr. C (samme håndskrift, der beretter, at Stigand senere fik sit bispedømme tilbage) beretter for år 1044, hvorledes erkebiskopen af Canterbury blev valgt be ðæs cinges leafe & ræde & Godwines eorles.

krønike er biskop i Sussex mellem årene 1038—47 (måske 46), da han dør.

Dette er det faktum, som har ligget til grund for de forvirrede meddelelser, de angelsaksiske kilder giver for dette punkts vedkommende.

Den angelsaksiske krønike beretter i almindelige, svævende ord, at kongen tog styre over alt, hvad der havde tilhørt biskop Stigand. Til stiftets biskopelige betjening er da, efter hvad jeg udleder, Grimkel bleven udseet. De engelske kronister kjender ikke motiverne til biskopsskiftet og har ingen bestemte årsangivelser, men lader Grimkel på uretmæssig måde skaffe sig to bispedømmer, Sussex og East-Anglien, for siden at tabe både det ene og det andet. Vi finder Grimkels og Stigands forhold berettet hos Roger af Wendover[1], dernæst (udførligere) hos Bartholomæus de Cotton[2] samt William af Malmesbury[3], endelig hos Florence af Worcester[4]. De 2 sidste har været de tvende førstes kilder; navnlig har de Cotton fulgt Malmesbury så slavisk, at endog en skrivefeil (Essex for East-Anglia) er gledet ind og har bragt forvirring i texten. Florence af Worcester, der interesserer som den ældste beretter (han dør år 1118), har her åbenbart en kilde, afvigende fra de nu foreliggende håndskrifter af den angelsaksiske krønike, noget man specielt for Edward Confessors tid har anledning til oftere at konstatere hos forfatteren. Samme kilde er det, som fremtræder hos Malmesbury og de 2 øvrige fortællere, for det væsentligste af, hvad de beretter. Jeg følger Malmesbury, der har en detail, som ikke findes hos Flo-

---

[1] Coxes udgave I, 476, ad annum 1038.

[2] Luards udg. s. 388.

[3] Gesta pontif. II, § 74 og 96 i Hamiltons udg., s. 150 og 205.

[4] For årene 1038 og 1047, Thorpes udg. I, s. 193 og 200.

rence af Worcester. Han fortæller: Stigand bliver valgt til biskop i East-Anglien (hvis sæde er Elmham), men han bliver fordreven, og ved guld opnår Grimkel valget. Således kommer denne biskop til at bestyre en dobbelt diøcese (duas parochias), nemlig East-Anglien og Sussex. Men nogen tid efter bliver Grimkel fjernet og hans stol i Sussex indtaget af den tidligere fordrevne Stigand, ogsaa sædet i East-Anglien kommer i Stigands magt (der angives ikke når); han overdrager det til sin broder Ægelmar.

Det eneste positivt sikre bliver her, at Stigand er kommen til sin ret igjen i East-Anglien. Iøvrig hersker der her misforståelse og uklarhed. Sagens sammenhæng udfindes dels ved hjælp af den angelsaksiske krønike, dels giver forfatteren selv nøglen under afsnittet om biskoperne i Selsey (senere Chichester) i Sussex. Her står nemlig[1] først efter Grimkel opført en vis Heca, hvad der stemmer med Anglo-Saxon Chronicle[2], derpå[3] Stigand, med tilføielse: ikke han, som siden (?) var biskop i Winchester og erkebiskop af Canterbury. (Man kunde have ønsket, at forf. havde fastholdt dette!). Der må altså skjælnes mellem denne Stigand, der ifølge A. S. Chronicle er død 1087, og den tidligere prælat af samme navn, der først var biskop i Elmham (East-Anglien), derpå blev fordreven, kom igjen i besiddelse af sit sæde, blev biskop af Winchester 1047 og endelig erkebiskop af Canterbury, fra

[1] Ovencit. skrift II, § 96 i Hamiltons udg. s. 205.

[2] Denne kong Edwards tidligere hirdprest har været biskop mellem årene 1047—57.

[3] Ifølge Florence af Worcester skal her endnu indgå i rækken en biskop Ægelric.

hvilken stilling han blev afsat 1070, for snart efter at dø[1].

Ovenanstillede undersøgelser giver følgende sammenhæng: Malmesburys (og Florence af Worcesters) hjemmelsmand har tre sikre overleveringer. 1): Grimkel, Sussex's biskop, har tillige nogen tid været biskop i East-Anglien. 2): Han har måttet fravige dette bispesæde til fordel for biskop Stigand, hvem embedet foreløbig var bleven frataget. 3): En biskop af navnet Stigand har beklædt Selsey stol. Idet forskjellen mellem de tvende af navnet Stigand, en tidligere og en senere, ikke har været fastholdt, er forfatteren bleven forledet til falske kombinationer. Muligt, at det er Stigand selv, som har fået overdraget broderen Ægelmar[2] bispedømmet i Elmham, hvilket denne sidste faktisk nogen tid har beklædt. Det har ihvertfald intet med nærværende sag at gjøre, da det først kan være skeet efter år 1047, ved hvilket år Stigand ombytter sædet i Elmham med det i Winchester.

Vi har ganske simpelt at antage, at Grimkel er udseet til at administrere bispedømmet i East-Anglien, indtil mistanken mod den tidligere indehaver af embedet er overvundet. Grimkel har da fratrådt igjen, medens hans fiender har bagtalt og nedsat den hos regjeringen vel seede mand.

---

[1] Acta ss. ad 5 jan. s. 301 paullo post crepuit.

[2] Jeg finder ang. denne mand, at et brev af 1055 (Cod. Dipl. ed. Kemble no. 801) er undertegnet Ægelmerus [episcopus]. Fremdeles henvender kong Edward sig i en række af breve til en biskop Ægelmar sammen med folket i East-Anglien (Norfolk & Suffolk), Cod. Dipl. IV., no. 873 ff. I Bollanderverket Acta ss. ad 19 jan. s. 240 oplyses, at han tilsidst blev afsat som broderen Stigand.

Det oven udviklede har vist, hvorledes Grimkel i et enkelt, helt ærefuldt forhold synes at måtte være trådt i nær berøring med de 2 mænd, Siward Jarl og navnlig Godwin[1], hvis navne optræder i så interessant forbindelse med Olafs helgenkultus. Også Leofric, som ved den tid var kongens hirdbiskop, kunde jo efter nærliggende antagelse være trådt i nær rapport med Grimkel under disse omstændigheder. Antagelsen bestyrkes ved, hvad vi ser af navneunderskrifterne i (de kongelige) gavebreve fra den tid. Leofric undertegner som presbyter et diplom af 1043, hvor også Grimkel underskriver som biskop[2]. I et gavebrev af 1046[3] optræder Grimkel og Leofric atter sammen, dennegang begge som biskoper. Men hvad der navnlig må fortjene at blive påagtet, er den betydelige række af tilfælde, hvori Godwin sammen med en eller flere sønner samt derhos Siward Jarl står sammen med Grimkel som underskrivere af gavebreve[4].

Det kan altså konstateres, at de personer, det her dreier sig om, har været i berøring med en biskop Grimkel; hos de betydningsfuldeste af dem er der endog al sandsynlighed for, at det indbyrdes kjendskab har været temmelig nært. Her står på den ene side just nødvendigheden af en formidling eller en mellemmand, på den anden side historien, der introducerer en person, just af det navn, der vilde give bedste forklaring af alle, endelig

[1] Godwin var jarl af Wessex; han rådede også over Kent og vistnok også i sin velmagtstid over det af disse stater omsluttede Sussex, hvor Grimkel var biskop.

[2] Cod. Dipl. IV no. 767.

[3] No. 784.

[4] Således Cod. Dipl. no. 768 fra mellem år 1038—44, fremdeles det forøvrig tvilsomme dokument af år 1038—39, no. 761, videre no. 763, 774, 775, 776, 778, 780, 781, endelig et fra 1046, no. 784, det sidste.

ved siden af alt dette den fuldstændigste rimelighed i, at den norske biskop efter endt mission i sin tid trækker sig i ro tilbage, medens kong Magnus overtager at „skjære Hellig-Olafs hår og negle“. Jeg antager derfor med Munch[1], at denne Grimkel[2], der er biskop i Sussex mellem årene 1038—47, ingen anden er end Olafs hirdbiskop i Norge[3].

Mod den hele hypothese står Tarangers henvisning til et gavebrev af 1026, hvor vi finder blandt underskrifterne Grimcytel, biskop af Sussex[4]. I henhold til dette gavebrev, som Taranger for første gang bringer ind i undersøgelsen, mener han, at „enhver tanke om hans (d. e. Sussexer biskopens) identitet med (vor) Grimkel udelukkes“[5].

Taranger tager feil.

Brevet er en falsifikation.

Allerede på forhånd bliver dette brev lidt kritisk mistænkelig, da dets år 1026 jo giver en så ganske anden tid for Grimkels biskopsstilling i Sussex end den af den hele følgende tradition fulgte overlevering i Anglo-Saxon Chronicle, der indrammer hans virksomhed som sådan mellem årene 1038—47, heri støttet af de øvrige diplomer, som først ved en betydelig senere periode har biskopens underskrift, nemlig måske allerede fra 1838 (39)—

[1] Det n. Folks Hist. II, s. 126, anm. 2.

[2] Navnet varieres efter angelsaksisk vis temmelig forskjellig: Grimcytel, Grimgillus, Grimkel osv.

[3] I Norge forsvinder han, efter den oven skildrede begivenhed, fuldstændig af historien, indtil han ifølge Theodoricus Monachus, c. 27, optræder som tilstedeværende ved Magnus og Harald Hårdrådes rigsdeling år 1046. Jeg mener i tilfælde at burde ofre dette opgivende som feilagtig.

[4] Cod. Dipl. no. 742.

[5] Den angels. kirkes indfl. osv., s. 172 anm.

omkring årene 1042—46. En undersøgelse af underskrifterne i vort diplom, no. 742 i samlingen, bringer det til evidens, at vi her har et falsum, hvor støtte er søgt i en navneliste, som imidlertid er bleven forvirret nok[1].

---

[1] Blandt underskriverne figurerer også Godwin. I de overordentlig mange gavebreve, i hvilke hans underskrift forekommer, tegner han sig altid ellers dux (således allerede i et diplom af 1018, no. 728) eller comes. Her står þegen. Denne betegnelse, af verbet þegnian = tjene, kan neppe i og for sig kaldes urigtig, idet ordet ved brug har fået betydning af en fribåren kongens mand; mest adækvat vil i fleste fald den latinske titel minister gjengive ordet. Grimm sætter (Deutsche Rechtsalterthümer 1828, s. 280) thegnen en grad under äðelingen eller earlen (jarlen); men nogen fast rangstige lader sig vanskelig fastholde, og således synes ordet nok at kunne betegne det samme som kongens steallare, hans chamberlain. Imidlertid har Godwin selv betegnet sig på anden måde, og det ligger nær i ordet at se det udtryk, der har budt sig for en senere, som skulde smelte Godwins stilling som hersker over en landsdel (Wessex) sammen med hans historiske stilling som rigskansler i een betegnelse. Efter Godwin følger navne i en orden, som minder om den rækkefølge, vi i en mængde diplomer fra en senere tid finder temmelig konstant. Denne rækkefølge er: Siuuardus dux (den ovennævnte berømte jarl i Nordhumberland), Leofric, den mægtige jarl over Mercia, dernæst temmelig hyppig 2 eller 3 Godwinssønner: Swegen, Harald, Tosti (undertiden også deres frænde Beorn); de følger altid nær på hinanden, som her Swegen og Tosti; men de træder (på grund af alder og stilling) først frem efter 1042, 1043, og først fra den tid er der nogen af dem, som underskriver sig og kan underskrive sig som dux, en titel, der her er en anakronisme. Endnu i 1032 (dipl. no. 746) optræder Godwins søn Harald (cfr. underskriften i det iøvrig suspekte diplom no. 748 Ego Haraldus filius Godwini comitis interfui) under den simple titel af minister (cfr. fremdeles no. 749, for år 1033). Hvad særlig Tosti angår, der her pranger med jarletitelen (dux), så er han ikke jarl før efter den Siwards død

Dette argument mod identiteten af den norske og den angelsaksiske biskop er derfor ikke gyldigt.

Noget angående en virksomhed af Grimkel for Hellig-Olaf inden eget stift har jeg ikke kommet over. Yderligere undersøgelse turde her måske bringe nyt frem. Det indbyder til reflexioner, når vi ser kongen, Edward Confessor, i et stort gavebrev til kirken henvende sig til Grimkel og bestemme gaven som en skjænk til (den norske martyrkonges prototyp i England) St. Edmund [1]. Har kongen følt sig bevæget til at søge en modvægt mod dyrkelsen af en udenlandsk helgenkonge ved at stille op som modstykke denne det angelsaksiske kongehus's hellige beskytter og repræsentant?

(i 1055), med hvem han her er opført sammen. I alle ægte diplomer forholder underskrifterne sig i overensstemmelse hermed. Tostis titel er nobilis eller minister, endnu ved en tid, da hans broder Harald og hans frænde Beorn figurerer med betegnelsen dux (således dipl. no. 787, 792, 793). Først i 1055 dukker ganske rigtig titelen af dux frem også for Tostis vedkommende (således no. 801, 808 m. fl.). Vi finder flere afgjørende bevis for brevets uægthed: Wlstanus = Wulfstan underskriver sig som biskop af York; men det kan han ikke gjøre i 1026, da han er død 1023, efter hvad A. S. Chronicle oplyser. Og Æluuinus, der ligeledes paraderer i dokumentet som biskop af Winchester, tiltræder dette embede, ifølge samme kilde, først 1032. Det forundrer, at diplomsamlerne har kunnet lade dette dokument passere uden ved den sædv. * at antyde dets tvilsomme karakter eller (her) dets uægthed.

[1] Cod. Dipl. no. 832. Skrivelsen begynder så: Eadward kyng grét Grimketel bisscop and Æ . . . and Æ . . . and alle míne þegnes on Súðfolc fréndlíke. Den eiendom han skjænker, har tilhørt hans moder, dronning Alfiva. Man lægger merke til stedsbetegnelsen Thinghove i dokumentet. Kongen sees forøvrig at have gjort lignende gaver under lignende adresser ved flere leiligheder (dipl. no. 874 ff.).

Hvad der vides er, at en Grimkel virkede i England i nær ti år som biskop i Sussex; i nogen tid knyttede han også dertil East-Angliens bispesæde og havde altså tvende bispedømmer at bestyre. Dette er en udmerkelse, som i tilfælde kun vilde bekræfte hans ærefulde navn i Norge og den dom, sagaen har om ham[1]. Forholdet har ved den tid ikke nogetsomhelst overraskende ved sig[2]. Malmesburys m. fl.s ord om bestikkelse eller kjøb fortjener neppe mere tiltro, end de øvrige angivelser om stiftsforholdene røber den vel underrettede. Det hele er troligvis en infami, sat i omløb af Stigand, som har været Grimkel fiendsk, og som selv i historien er så slemt kjendt for at drive forretning med høie geistlige bestillinger.

På en tid, da kun et mindretal af den høiere geistlighed i England var kyndig i læse- og skrivekunsten[3], kunde en mand som forfatteren af den norske kristenret være velkommen nok inden dens midte. Under alle omstændigheder vilde en sådan vexling af virkekreds ikke kunne synes mindre naturlig for Grimkels vedkommende, end når vi erfarer det samme om hans embedsbroder Rudolf. Denne havde først været missionsprest i Norge, derpå i fulde 18 år i Island, for så tilsidst at blive ansat

---

[1] Udførligere Olafssaga i Fornm. sögur c. 63, om Grimkel og Sigurd. De var begge meget vis og lærd, trofast og pålidelig, urædde mænd, rask og uforfærdet ved alle prøver, målsnild og af mildt sind, retfærdig i alle sine kirkelige domme.

[2] Leofric, kongens hirdprest, var, som vi har seet, biskop i Devonshire og Cornwall; hans forgjænger, den veltalende Lyfing, havde dertil føiet et 3die bispedømme, nemlig Worcester.

[3] Malmesbury (ovencit. skrift) I § 23, i anførte udg. s. 36: homo illiteratus, sicut plerique et pene omnes tunc temporis Angliæ episcopi, cfr. Gesta regum II, § 123 og III, § 245.

af kong Edward som abbed i Abingdon, ved år 1050[1]. Om Grimkel er død i besiddelse af sin bispestol, — hvad der turde være det rimeligste, — eller om der skulde ligge noget til grund for den overlevering, at han måtte forlade sit bispesæde også i Sussex[2], er noget, man ikke rigtig kan komme til sikkerhed om. Den angelsaksiske krønike (håndskrift C) fortæller, at hans lig blev hensat i Canterbury kristkirke, d. e. i kirkeprovinsens kathedral. Skulde vi ikke efter det oven udviklede med al sandsynlighed kunne antage, at det er skaberen af vor kristenret, begrunderen af Norges nationalhelligdom, denne Grimkel, hvis støv er bleven vist den udsøgte ære at bisættes i Englands første kirke?

De to undersøgelser, her har været anstillet, har givet begge som resultat en ny bekræftelse af den rolle, den angelsaksiske kirke og dens mænd har øvet på den norske. Vi har seet en angelsaksisk geistlig af nogle mystiske benfund på (Kinn og) Selje tage anledning til at overføre en populær legende af et romantisk indhold på norsk grund, dernæst har vi seet en indfødt konge,

---

[1] Anglo-Saxon Chronicle for år 1050 og 1048.

[2] Skulde det ikke være tænkeligt, at samme Grimkel af en eller anden grund har forladt Selsey, har på sine gamle dage ved år 1046, fra hvilket år vi endnu har en underskrift af ham i et engelsk diplom, draget over til Norge, for så der, efter hvad Theodorik beretter, endnu samme år at underskrive overenskomsten mellem Hellig-Olafs søn og broder, at han snart derpå (1047) er død og som lig atter bragt over til England, hvor han bliver begravet — ikke i Selsey, hvad der vækker opmerksomhed, — men i metropolitankirken, i Canterbury.

som lider døden under sin kamp for tro og trone, af en angelsaksisk biskop smykkes med martyrkronen. Således bliver vi erindret om den historiske gjæld, i hvilken den norske kirke står til den angelsaksiske, når der spørges om de grundlæggende forbindelser og udviklingsmaterialet. Det anførte er imidlertid blot tvende — om end tvende særlig fremtrædende — træk blandt flere. Så meget af så eiendommelig natur gjør sig her gjældende, at denne specifisk angelsaksiske indflydelse må tages i betragtning, når man vil søge historisk lys over selve den norske kirkes væsen og grundforhold. Sees sammenlignelsesvis hen til romerkirken i Mellem- og Syd-Europa, så fremtræder der eiendommeligheder nok i de tvende nabokirker på begge sider Nordsøen (den angelsaksiske og den yngre, norske), til at disse kirker kan være gjenstand for studium som egen kirkehistorisk gruppe. Og når Jørgensen[1] påstår, at der vanskelig lader sig påvise nogen modsætning mellem den engelske kirke og den tysk-frankiske ved den tid, da missionen udgik til Norge, så forekommer det mig i modsætning til Taranger, at den danske kirkehistoriker heri har uret, forudsat at han ved modsætning ikke forstår ligefrem u f o r s o n l i g forskjelligartethed. Der er afvigelser, og enkelte af disse er så væsentlige, at billedet på ikke uvigtige punkter bliver uoverensstemmende. Det apostoliske sæde har overalt været på en måde udgangspunktet og i flere eller færre henseender den kirkelige autoritet. Men Roms forhold til den afrikanske, frankisk-sydgermanske kirke viser sig ikke ensartet med dets forhold til den angelsaksisk-norske. En historisk sammenligning kan man gjøre med Athens forhold til Rom og til Alexandrien, jeg mener: den græske filosofis forhold

[1] Den nordiske kirkes grundl. I, s. 328.

til den filosofi, som fandt dyrkelse ved Tiberen, og den, der udfoldede sig ved Nilens munding. I Rom er forholdet mere rent modtagende; den græske filosofi kom som et nyt fænomen, der fandt indgang som sådant, der vel blev endel afpasset efter der rådende ånd og forholde, men forblev uden nogen væsentlig tilgift til indhold og væsentlig inden engang optrukne grundlineamenter. Anderledes i Alexandrien, hvor en rig orientalsk kontingent kommer til og assimilerer sig med det græske åndsliv, for tilsammen at give et nyt kulturbillede. Således bliver faciten forskjellig, uagtet man ingen forestilling nærede om, at det græske element skulde være mindre gjennemtrængende på det ene end på det andet sted.

Den kirke, der grundlagdes i Mellem- og Syd-Europa ud fra Rom som religiøs centralstation, var eller vilde være strengt opført efter ett mønster; kirkeidealet er indtil i enkeltheder allerede strax forhånden, eller man noterer i almindelighed ved selve anlægget sådanne forholdsregler, der kan bringe dette ideal til at trænge igjennem. Der mangler endnu i førstningen meget i håndhævelsen af Roms suprematі, i ren kirkelig synodalforfatning og gjennemført diøcesaninddeling, der er brist i cølibatlovens gjennemførelse, der spores tidt ikke meget til kanonisk forholdsmåde ved biskopers og presters valg, og særskilt geistlig jurisdiktion er noget, der kun tilkjæmpes skridtvis. Men fraregnet visse lokale eller temporære indrømmelser til gammel (germanisk) sæd og til mægtige fyrsters fordringer, fremstiller de berørte uregelmæssigheder sig som sådanne undtagelser, der temmelig snart behandles disciplinarisk og bliver gjenstand for konsekvent kirkepolitik.

For de tvende kirker mod norden, som her interesserer os, er stillingen den, at de ovenberørte afvigelser

fra det romerske kirkeideal stundom i temmelig uforstyrret spontaneitet udvikler sig til en sådan grad, at de er fremtrædende træk i det kirkelige fysionomi og giver ret til at tale om en i visse henseender eiendommelig katholsk kirketype[1]. At undersøge dette, og når det vil bekræfte sig, give en fremstilling deraf, vil efter min opfatning være en af den norske kirkehistories nærmeste opgaver. Studiet af spørgsmålet er i høi grad lettet ved A. Tarangers grundige undersøgelser[2], hvis historisk-kritiske udbytte ingen senere forskning på dette område vil kunne undvære. Der er imidlertid nyt at føie til det i Tarangers fortjenstfulde verk leverede, og her og der vil vel billedet kunne tegnes noget anderledes.

Det ligger ikke indenfor nærværende afhandlings ramme at give en fremstilling af, hvad der har fremkaldt den oven udtalte opfatning af problemstillingen. Jeg vil i denne sammenhæng blandt flere kun fremdrage ett punkt, der synes mig meget betegnende for den norsk-angelsaksiske kirke, hvorhos jeg ikke vil tilbageholde et par nye iagttagelser vedrørende et enkelt af Taranger m. fl. omhandlet interessant punkt, hvor angelsaksisk og norsk kirke synes at have en fælles eiendommelighed.

Den angelsaksiske og den norske kirke bærer med rette det skjønne navn af en folkekirke. Det er allerede

---

[1] Maurer minder (Nogle Bemærkninger, anf. st., s. 13) om den kjendsgjerning, at „de kirkelige Tilstande i det kristne Vest- og Mellemeuropa hvile paa et fælles Grundlag“. Ligeoverfor dette kan man erindre om, at på et fælles grundlag kan uensartede elementer aflagre sig, og disse kan tilslut blive af betydning for, hvorledes den grund, der fra først af var den samme, i det enkelte kommer til at se ud.

[2] Det i nærv. afh. hyppig citerede verk: Den angelsaksiske kirkes indflydelse på den norske. Kristiania 1891.

med rette fremhævet, hvorledes modersmålet i England og Norge fik en i den øvrige romerske kirke uhørt anvendelse og foreligger behandlet i en hel liden religiøs literatur[1]. Et andet punkt, der fortjener påagtning, er kirkens og presteskabets forhold til folkets feste og dets hjemlige liv.

Allerede conciliet i Laodicea af år 364[2] bestemmer, at prester og klerker ikke må overvære skuespil, som måtte komme til opførelse ved brylluper eller ved gjæstebud, men forinden det kom såvidt, reise sig og forlade huset. Iblandt de for romerkirken gjældende disciplinærbestemmelser, som abbed Regino fra Prüm († 915) sammenstillede efter udtog fra ældre concilier og pavelige dekreter, læser vi et ligefremt forbud for enhver kirkens tjener mod at indfinde sig ved brylluper[3]. Det kirkelige forbud sees gjentaget og skjærpet ved flere leiligheder, således bl. a. i et capitular af Ludvig II[4]. Ved forbudet i Conc. Agathon. mod samme forhold finder vi tankegangen udført: prester, diakoner og subdiakoner, og overhovedet sådanne, hvem det ei er tilladt at indgå ægteskab, skal også undgå de gjæstebud, som finder sted ved andres brylluper, og ikke tage del i sådanne sammenkomster, hvor elskovssange og uanstændige legemsbevægelser sees udført ved festkor og under danseoptrin[5]. Det hele væsen er af

---

[1] Cfr. Taranger s. 87, 107 fg., 344 fg.

[2] Dionysius Exiguus. Codex Canonum Ecclesiæ universæ (Migne patrol. Tom. 67). Conc. i Laodicea, § 54.

[3] Wasserschleben, Reginonis libri duo de synodalibus causis 1846, I, § 62: Ut nullus clericus ad nuptias pergat.

[4] Capitular af 850, § 23. Ouod non oportet sacerdotes aut clericos quibuscunque spectaculis in coenis aut in nuptiis interesse. Pertz, Monum. I, s. 396 fg.

[5] Wasserschleben, I, § 323. Bestemmelsen er af år 506.

kirken stemplet som en uverdighed, et indignum[1], for den prestelige stand.

I afgjort modsætning dertil står forholdet i England og Norge. Allerede de første kirkelige instruxer fra St. Petri stol lød ganske anderledes moderate. Den pavelige grundlægger af den angelsaksiske kirke, Gregor den store, opfordrer, i sit bekjendte brev til Mellitos ved år 600, geistligheden til selv at yde bistand ved ordningen af de folkelige feste og benytte disse populære sammenkomster i den kirkelige politiks tjeneste[2]. Dette betegner jo en helt anden betragtningsmåde end den, der dikterede kleresiet en sky tilbageholdenhed ligeoverfor lystigheder af enhver art. Det fremgår iøvrig også af instruxen, at paven er sig nødvendigheden af en sådan tilnærmelse til den folkelige betragtning i England bevidst. Det friere forhold, der således undtagelsesvis i England endog syntes kunne glæde sig ved allerhøieste sanktion, holder sig og bliver et fremtrædende træk inden det kirkelige liv. Hvorledes det i det enkelte har artet sig, og navnlig hvorledes presterne har været instrueret med hensyn paa deltagelse i bryllupsgilder o. l., derom savnes positive overleveringer[3]. Men noget turde vel sluttes af den kjendsgjerning, at de

---

[1] Regino hos Wasserschleben, II. Conc. Arvernense primum 6.

[2] Man skal bevæge folket til ved festlige anledninger at samle sig i løvtækkede telte omkring de kirker, der har indtaget de tidligere hedenske templers plads. Der skal de holde gilder, og taknemmeligheden over at faa beholde de traditionelle ydre feste skal bevæge dem til også at åbne sit hjerte for den indre nådelykke osv. Beda, Hist. eccles. gent. Angl. I, 30.

[3] Dog hører vi etsteds i de angelsaksiske kirkelove, at messepresten skal indfinde sig ved brudens overlevering til brudgommen (hvor?) og med Guds velsignelse knytte forbindelsen til alles lykke og vel. Schmid, Gesetze der Angelsachsen. Leipzig 1858. Anhang VI, 8, s. 392.

angelsaksiske kirkelove ikke fremviser noget lignende forbud af det for den øvrige romerske kirke gjældende, og at geistligheden har gjort kun altfor vidtgående brug af en friere stilling, fremgår med al tydelighed af en række af fænomener.

Herhen hører visse restriktioner og formaninger, tildels af temmelig overraskende art, ligeoverfor angelsaksiske geistlige.

Ikke sjeldent læser man i kirkelige disciplinærsamlinger advarsler mod ved jordferd at synge vilde sange (carmina diabolica), at lade det komme til kåde optrin og danse[1] o. l. I kirkelige bestemmelser, emaneret under kong Eadgar (959—75), foreholdes det presterne: Tillad ikke nogen slags usans med lig![2] Men i de forordninger, som haves fra den bekjendte abbed Ælfric (omkring år 1000), er det fundet nødvendigt at rette en lignende advarsel til presterne. De skal ikke glæde sig over død mand og ikke ukaldet stimle om liget; de skal forbyde folkets hedenske sange og lystigheder og ikke æde og drikke, hvor liget står, for ikke at blive efterlignere af det hedenskab, som der øves[3].

Fremdeles må her nævnes de overordentlig indtrængende formaninger og hyppige straffebestemmelser til forebyggelse af drukkenskab inden presteskabet, idet denne nationale last jo navnlig florerer ved selskabeligt samvær. Ganske betegnende er ogsaa den moderation, som man her fandt nødvendig, og som bl. a. kommer tilsyne i de formildende omstændigheder, der kjendes; sådanne er

[1] Således allerede ved Conc. i Chalcedon af år 451, ifølge Regino hos Wasserschleben I, § 398. Uskikken føres her tilbage til hedenskabet: »quæ pagani diabolo docente adinvenerunt«.

[2] Ancient laws and institutes of England, ed. Thorpe 1840, s. 401. Eadgars Canons § 65.

[3] Canons of Ælfric § 35. Thorpe s. 448.

f. ex. selv hos den fra Rom udsendte erkebiskop Theodor i 7de årh., når presten er beruset ved jul, påske eller en helgenfest, „fordi han da var så glad" (pro gaudio)[1]. Vi ser visse biskopers ædruelighed priset på en måde, der ikke skulde lade en antage nøgternhed for nogen synderlig almindelig dyd blandt deres embedsbrødre, og under omstændigheder, der kontrasterer temmelig sterkt med den fra Rom foreskrevne tilbageholdenhed fra gilder og lystigheder. Således roser William af Malmesbury biskop Alfwold, fordi han midt under de yppigste gilder, som dengang var almindelig skik, vidste at iagttage det fuldstændigste mådehold[2]. Hvor samme forfatter priser lignende egenskab hos Worcesters biskop, Wulfstan, kommer han til at levere et ganske eiendommeligt billede af, hvad bispegården var for et selskabeligt centrum. I spise og drik, fortæller Malmesbury[3], var han afholdende, omendskjønt man efter engelsk skik i hans gård sad og drak time efter time, når frokosten var nydt. Iblandt de mennesker, som holdt til der således, tog han selv plads og sang uafladelig salmer, idet han dog, når turen kom til ham, lod, som om han drak. De andre tømte de skummende fade; selv holdt han et ganske lidet bæger i hånden og søgte at bevæge dem til glad munterhed, herunder mere følgende sit lands skik, end hvad hans eget sind tilskyndede ham til. Det måtte have været et eget syn for St. Petri efterfølger, om han havde været vidne til, hvorledes den ærværdige angelsaksiske prælat opmuntrede de glade gjæster til muntert svir, alt medens han selv høstede ros for de fif, hvormed han undgik rusen!

---

[1] De ægte Theodorske pønitensialer hos Haddan & Stubbs, s. 176 ff., I, 4.

[2] Gesta Pontificum II § 2.

[3] Samme verk IV § 139.

De misbrug, som geistlighedens friere stilling kunde foranledige, kommer navnlig i kong Eadgars tid sterkt tilsyne, idet kongen, støttet på sin store rådgiver Dunstan, uafladelig reagerer derimod. Ofte finder vi udskeielserne skildret med meget mørke farver[1]. Et interessant aktstykke er her Eadgars opråb til det engelske presteskab, hvor kongen i en henvendelse til Dunstan, ret giver sin harme over tilstandene udløb[2]: „Og så deres forsømmelse af deres hellige gjerning, at de neppe verdiges at bivåne vigilierne, at de synes at komme til den hellige og høitidelige messe, som var det til leg og latter, snarere end for at synge salmer! . . . Hvordan fortaber de sig så ikke siden i svælgeri og svir, strækkende sig på sit vellystige leie, så at det allerede er kommen så vidt, at klerkernes huse kan antages for bordeller for letferdige kvinder og for samlingssted for skuespillere! Der er der spil og dans og sang, der drages natten ud under skrig og skamløs skjænsel!“

Naturligvis har vi til forklaring af disse vel noget overdrevent skildrede udskeielser at tage i betragtning det almindelige religiøse og kirkelige forfald, som vikingetogene medførte for det angelsaksiske folk, men en utvilsom faktor er også en traditionel ubundethed, som bragte presteskabet til at stige og falde med det folk, fra hvis midte det aldrig rigtig var trådt ud.

I Norge møder vi paralleler på hvert punkt. Den folkelige art træder her tildels endnu friere frem og gjør

---

[1] Exempelvis kan anføres Eadgars erklæring om det liv, han har fundet blandt kannikerne, i et dokument hos Kemble, Cod. Dipl. III no. 610: ebrietatem siquidem et homicidia sectantes, conjuges suas turpiter nimia et inusitata libidine amplectantes etc.

[2] Oratio Eadgari ad Clerum Angliæ. Håndskrift i British Mus. Cleopatra E[1] s. 81.

det ret klart, hvilken ånd det er, der her kommer til udslag. En af de allerførste forholdsregler, der er truffen til kristendommens indførelse i Norge, tilhører dette område. Håkon den gode begynder sine kristianiseringsbestræbelser med at forordne julefesten holdt ved den kristne juletid istedetfor paa høkenat[1]. Fuldt ud er skridtet taget af Olaf Tryggvessøn. Af Aagrip erfarer vi om denne konge, at han undertrykkede blot og blotfester og søgte at stille folket tilfreds ved istedet at anordne høitidsdrikkelag, jule- og påske-øl og gilder ved Jonsmesse og Mikkelsmesse[2]. Her har vi utvilsomt allerede institueret de for det folkelige kirkeliv i Norge saa karakteristiske ølgerder, således som vi kjender dem fra forordningen i Gulathingsloven. Til det såkaldte samburder øl skulde hver bonde have et mæle øl og husfruen et andet. 3 bønder skulde komme sammen til fest, det måtte da være, at nogen boede rent afsides på ø eller borte i fjeld. Det øl skulde være gjort senest før allehelgensmesse. Fremdeles er en bestemt ølgerd foreskrevet i hvert hjem, at holde hin hellige nat (julenatten)[3]. En 3die festforordning finder vi i Frostathingsloven. Den bestemmer ølgerd ved Jonsok[4]. Overtrædelser heraf blev der ikke seet gjennem fingre med. De straffedes med bøder optil 3 mark til biskopen, og i tilfælde af opsætsighed endog med landsforvisning[5].

Dette giver den fuldstændigste kirkehistoriske analogi til Gregors politik. Den kristelige festskik er af gammel hedensk oprindelse. Det er de gamle sommer-,

[1] Heimskringla. Håkon d. godes s. c. 15.
[2] Ágrip af Noregs konunga sögum (Dahlerup ed. 1880) c. 16.
[3] Ældre Gulath.l. c. 6 & 7.
[4] Frostath.l. II, 21.
[5] ...hl. c. 7: þa scal hann fara or landeign konongs várs.

høst- og vinterblot, som går igjen[1]. Man havde tidligere drukket til Odins, Njørds, Freys og Freyjas ære, for seier, godt år, landsfred og frugtbarhed[2]. Man drak nu til Kristi og Marias ære, eller man tømte Guds, Den Helligånds og St. Olafs skål[3] af samme motiver[4]. I disse fester tager alle del, bonden og hans familie, kongen og hans mænd; også presterne har vi sikkert at forestille os på denne måde feire kristelige feste.

På dette punkt fjerner det norske kirkeliv sig på det mest afgjorte fra det, romerkirken havde opstillet som mønster. Vi læser i Norges gamle kirkelove en forordning som denne: Nu skal man prest byde og hans kone til arveøl og en mand med dem; sidde skal han i høisæde og hans kone hos ham ved siden; men er der 3 arveøl samtidig i hans sogn, da skal han komme alle 3 steder og vie mad og øl og selv være ved det øl, som helst han vil[5]. Således stod folket i forhold til sin prest (og biskop); man kjøbte den kirkelige tjeneste af ham, gav ham veitsler og indbød ham til sine festligheder. Presten tog sig en hustru ud af folkets midte og levede nu dets eget liv; en vis familiaritet særkjender forholdet; bønderne tager sin prest i forsvar mod overgreb fra over-

---

[1] Ganske som man i England finder langt inde i den kristne tidsalder de gamle januar- og midtsommerblus, mailegene osv. Se Elton: Origins of English history. London 1882, s. 256.

[2] Heimskringla: Håkon den godes s. c. 16. Ynglinga saga c. 8. Smlgn. Maurer: Die Bekehrung des norwegischen Stammes. München 1856. II, s. 232 fg.

[3] Omtales som gammel skik endnu i 17de årh. Daae: Norges Helgener, s. 80.

[4] Cfr. de anførte steder af Gulath.l.

[5] Ældre Eidsivathings kristenret I, 49. Smlgn. Ældre Gth.l. 23 sluten.

ordnedes side[1] og tilsikrer ham en god behandling under udøvelsen af kaldspligterne[2]. Vi har billedet af en kirke, stillet under folkets tilsyn og præget af folkets bevidsthed om sæd og skik, om ret og pligt.

Blandt de kirkelige forpligtelser, folket ifølge kristenretterne overtager, er også vedligeholdelse af kirkebygningerne. Forholdet falder her forskjelligt, eftersom det dreier sig om fylkes-, hereds- eller privatkirker, de såkaldte høgendeskirker. Disse kirker havde forskjellig ret og område. Det stemmer med, hvad man møder andetsteds. De havde også forskjellig rang og ære. Det sidste fremtræder i eiendommelig udvikling inden den engelske og den norske kirke.

I Æthelreds love IX, 5 står følgende[3]:

Ikke har alle kirker i lige grad og måde verdslig rang, uagtet de har samme guddommelige indvielse. Brud på kirkefred i et hoved-mynster bøde man i bødemålssager med kongens mund, det er med 5 pund efter engelsk ret, og i et mellem-mynster med 120 sh., det er med kongens wite, fremdeles i et mindre (mynster) med 60 sh. og i en feldkirke med 30 sh. Altid skal med retferd dom falde efter dåd, og udmåling efter rang.

I den indskudte indrømmelsessætning, „uagtet de har samme guddommelige indvielse", røber sig bevidstheden om den verdslige tankegang, bestemmelsen er fremgået af. Det viser sig også, at forholdet er dannet i analogi med den i det borgerlige samfundsliv gjældende skala af retsbeskyttelse, idet boden går ned med halv-

[1] Se navnlig den energiske erklæring i Gulathingsloven c. 15.

[2] Man læse exempelvis de detaillerede forskrifter i Eidsth.l. I, 47, om hvorledes i tilfælde af sognebud folkehjælp skal opdrives, hest skaffes og fodres osv.

[3] Thorpe: Ancient laws etc. s. 146.

delen ved hvert trin nedover[1]. Forøvrigt er bestemmelsen her ikke enestående inden angelsaksiske kirkelove. Æthelred henspiller på forholdet også i en anden lovgruppe[2]. Også i den nordhumbriske prestelov finder vi fænomenet[3]. Knut optager for dette punkts vedkommende som så ofte ligefrem Æthelreds bestemmelser; hans lov har en tilføielse af et par led, som giver vink angående den betragtning, der lå til grund for målestokken. De to sidste kirkeklasser: den mindre mynster og feldkirken, hvis „grid" er værdsat til henholdsvis 60 og 30 sh., har som rangskriterium det: om der tilligger kirken nogen kirkegård eller ikke[4]. Noget modificeret fremtræder rangsprincipet i William Erobrerens lov[5], der fastsætter en høieste bod af 100 souz for brud på kirkegriden i kathedraler, abbedi- og kollegiatkirker[6], derpå opstiller en bod af 20 souz for sådan forbrydelse i et sogns hovedkirke, og 10 souz, når det gjælder et kapel.

Den typiske betragtning foreligger i Æthelreds lovsted. Efter dette er den fornemste kirke den gamle moderkirke, diøcesens kathedral; næst den er så kommen kirker af ærverdig ælde, udstyret med mere eller mindre fuldstændigt kapitel; under disse står de almindelige sognekirker, indenfor hvilke man så har fundet plads for en ny inddeling, alt eftersom dåb og begravelse kunde finde sted der eller ikke[7].

---

[1] Smlgn. ang. dette punkt Taranger, s. 257 ff.

[2] Thorpe, s. 141, Æthelreds love VII. 3: om at kirken kunde give grid (fredsbeskyttelse), alt efter som dens rang monne være.

[3] No. 19. Thorpe, s. 417.

[4] Knuts love no. 3. Thorpe, s. 154.

[5] W. Er. love I. 1. Thorpe, s. 201.

[6] si ceo fust u euesque, u abeie, u iglise de religiun.

[7] Noget lignende forklaring hos Lingard: The history and antiquities of the Anglo-Saxon church, s. 160 fg.

I merkelig samklang hermed står schemaet for kirkelig retsbeskyttelse i Norge. Vi har utvilsomt en direkte overførelse af den engelske betragtning.

I Frostathingsloven II, paragraf 10, der har til overskrift: Om kirkegrid, ganske som Æthelreds lov, finder vi bestemmelserne indtil i enkeltheder igjen. Øverst står kathedralen (Krist-kirken eller Maria-kirken)[1] med kirkegård. Drab her skal medføre fredløshed eller, i bødemålssag, høieste bod, 40 mark sølv til kongen, for samme udåd i fylkeskirke fastsættes 15 mark, og når det gjælder en høgendeskirke halv otte mark[2]. Denne rangsinddeling af kirkerne er ikke uden antydninger også ellers i Norge[3]. Træffende har Taranger til jevnføring hendraget bestemmelser i den norske lov, som fastsætter,

---

[1] Denne specielle betegnelse er utvilsomt indkommen i loven fra erkebiskop Eysteins „Guldfjæder". Således med Maurer Taranger, s. 310.

[2] Norges gamle Love I, s. 134.

[3] Smlgn. en passus i det iøvrigt som bekjendt problematiske dokument angaaende Magnus Erlingssøns skjænkelse af Norges krone til St. Olaf: Preterea sicut episcopalis ecclesia et precipue hec metropolitana ceteras dignitate precellit, ita decens est, ut qui in ea vel in eius cimiterio vel ictu vel sanguinis effusione alteri iniuriando deliquerit, majori plectatur pena. Med hensyn til overensstemmelsen mellem Æthelreds bestemmelse og lovstedet i Frostl. henviser jeg til Tarangers analyse s. 304 ff. samt s. 258 fg., hvor også en enkelt afvigelse omtales. — Taranger antager, at vort lovsted, fraregnet den i næstforegående anmerkning omtalte del, har tilhørt Olaf den helliges kristenret. Maurer, der i sine Nogle Bemærkninger, s. 45 ff. reiser vægtige indvendinger herimod, er tilbøielig til (s. 47) at lade det hidrøre i sin helhed fra erkebiskop Eystein og dermed give det en betydelig yngre alder. At her er på den ene eller anden måde en angelsaksisk indflydelse, erkjender Maurer uforbeholdent (s. 33).

hvormeget følge og underhold en biskop skal have ved kirkeindvielse, alt eftersom det gjælder en fylkeskirke eller en hereds- eller høgendeskirke[1].

Det almindelige princip, ud fra hvilket denne rangsforskjel skulde have udviklet sig, kan man vistnok søge i analogi med sognedannelsens udvikling, efter hvilken de gamle kirker var centrum for sit distrikt, selv efter at dette havde fået flere gravkirker på sin grund. Således opfatter også, om jeg ikke feiler, Taranger forholdet. Og denne opfatning, der søger forklaringen i en blandt kirkefolket levende agtelse for det gamle, savner, som det strax skal sees, ikke ganske bekræftelse andetstedsfra.

Det hele fænomen er jo til en vis grad eiendommeligt for England og Norge. Ikke destomindre hviler det på en almenkirkelig betragtning. Wilda[2] har ligesom Taranger ikke fundet noget tilsvarende i det øvrige Europa. En analogi foreligger imidlertid utvilsomt i det pavebrev, Taranger[3] anfører i denne forbindelse, og som angiver den fredhelligede omkreds om en hovedkirke til 60 skridt, men om et kapel eller mindre kirke til 30 skridt. Hos Ansegisus finder jeg principet inden den frankiske kirke åbent udtalt. Det heder nemlig i hans kapitularsamling: Biskoperne skal have tilsyn med den ære, presterne gjør gjældende ligeoverfor de ældre kirker, samt et andet sted: Kirker (eller helgener), som nylig er stiftede og uden kirkelig anseelse, de skal, om ikke biskopen giver sit samtykke dertil, ikke være gjenstand for nogen ære[4].

---

[1] Borgarth. kristenr. I, 10. Eidsth. kristenr. I, 40.

[2] Strafrecht der Germanen. Halle 1842.

[3] S. 260 efter Hefele Conciliengeschichte IV, 760.

[4] Pertz, Monumenta: Legum Tom. I, s. 288. Ansegisus, Liber I, 142. Ut episcopi prævideant quem honorem presbyteri pro

Herimod kan man ikke uden grund erindre om, at dette endnu ikke giver nogen bestemt skala med noget tilsvarende af det fuldstændige system af rangsforskjelle. Dette vil måske ikke kunne findes i fastlandskirken.

Man har imidlertid ikke ret, når man lader oprindelsen være angelsaksisk. Den er at tilskrive et folk, der ligeledes tilhørte det storbritanniske ørige, men en kirke, der er ældre end den angelsaksiske, og af hvilken den angelsaksiske har tilegnet sig sikkert flere af sine eiendommeligheder. Jeg mener den keltiske kirke. Blandt love emanerede i det 10de årh... i Wales under Howel den gode finder vi bl. a. følgende bestemmelse: Den, der øver nogen udåd i nogen moderkirke, lad ham bøde til den 14 pund derfor ...... (Dersom nogen udåd bliver øvet på en kirkegård .... 7 pund). Den, der øver nogen udåd i en anden kirke, lad ham betale 7 pund[1]. Der kan ikke tviles om, at vi her har samme eiendommelige foreteelse i et tidligere, måske i det tidligste stadium af dens historiske fremtræden[2].

---

ecclesiis senioribus tribuant. 2det sted: Capitularium Appendix I, § 10. De ecclesiis seu sanctis noviter inventis sine auctoritate, nisi episcopo probante minime venerentur. Med sidste bestemmelse vil der åbenbart indskjærpes noget mere end den simple kjendsgjerning, at et privatkapel ikke var nogen helligdom, før det fik indvielse.

[1] Haddan & Stubbs, Councils & Eccl. Documents, Vol. I, s. 241 fg., Howel den godes love, VI. Efter den engelske oversættelse.

[2] Under undersøgelsen af de norske kirkelige forholde og tilstande nøier vi os ialmindelighed, når vi formår at føre visse eiendommeligheder tilbage til den angelsaksiske kirke, hvis datter den norske jo er; undertiden maa man imidlertid spørge sig selv, om ikke forskningen burde gaa endnu et skridt længere bagover, og om det ikke er den gammelbritiske, keltiske kirke, som i flere henseender har givet den angelsaksiske såvelsom den norske deres udprægning. (At erindres fortjener

Anhang.

Om kilderne for vor kundskab om Olaf den hellige.

For hvad der er overleveret om Olaf Haraldssøn, hans martyrium og følgende helgenfortjenester, har man en dobbelt art af kilder: en, der udelukkende meddeler stof, som er komponeret i fromt øiemed, samt en, der efter sin gjenstand og interesse nærmere kan betegnes som historisk. Det er en grundet mening, Keyser og Unger i deres udgave af Ólafs saga hins helga (den såkaldte legendariske saga, 1849) udtaler, når de (s. 122, anm. til cap. 103) erklærer, at en legende indeholdende jærtegn ved Hellig-Olaf må tænkes forfattet allerede ved midten af 11te årh., da denne helgens dyrkelse var gudstjenstlig bestemt allerede under Magnus den gode. I løbet af 11te og 12te årh. er denne jærtegnsamling bleven

da, at specielt Nordhumberland, som i flere henseender er det kirkelige mellemled mellem angelsaksisk og norsk, er væsentlig kristianiseret ved keltisk mission). Et punkt, hvor eventuelt denne keltiske ånd kunde gjøre sig gjældende, anmerker jeg allerede her. Cølibatet er inden det gamle norske presteskab neppe engang regel, og giftermål inden det angelsaksiske neppe blot en undtagelse. Den romerske kirke har som bekjendt her et område, hvor den har reageret sterkest. Men blandt de afvigelser fra kanonisk skik, som i England navnlig en Dunstans med skoles reformbestræbelser kom til at blotlægge, fremtræder ingen så ubetvingelig, som hvad vi hører fra den keltiske kirke: I året 961 blev presterne pålagt ikke at gifte sig uden pavens tilladelse; dette fremkaldte sådanne optøier i Teilaws diøcese, at det blev anseet for bedst at tillade presterne ægteskab (Brut y Tywysog. hos Haddan & Stubbs's ovenciterede verk I, 285 fg., efter den engelske oversættelse).

forøget med nye mirakuløse bidrag. En sådan samling besidder vi i den latinske Olafslegende (trykt i Storms Monum. s. 127 ff.). Legenden må være forfattet strax ved begyndelsen af 12te årh.'s 2den halvdel (Storm: fortale XXXIV) af en geistlig ved Trondhjems domkirke. En norsk oversættelse, som vi kjender fra „En gammel norsk Homiliebog" (ed. Unger, Kristiania 1864), må have foreligget før år 1200. Ved den tid dukker denne legende op på Island, hvor den får en historie. Parallel med disse jærntegnmeddelelser synes løbe en norsk kirkelig beretning om Olaf. Som dele af denne er f. ex. at betragte cap. 72—74, 33—39 i den såkaldte legendariske saga, afsnit, som ikke tilhører den ældste, nu brudstykkevis kjendte norske version af Olafs historie. Storm antyder (i fortalen XXIX) muligheden af, at disse meddelelser har udgjort nu tabte bestanddele af Historia Norvegiæ, hvis affattelse Storm i fortalen Monum. XXIII bestemmer til ca. år 1180. At denne kirkelige beretning skulde have rådet over skriftlige kilder, der i tid skulde gå omtrent så høit op som jærtegnbøgerne sandsynligvis har gjort, kan ikke påståes. Det må erkjendes, at en produktiv interesse i her antydede retning ikke med nødvendighed er knyttet til den oven påviste trang til fromme optegnelser af mirakuløs art. Påpeges kan skriftlige optegnelser om Olaf først fra noget over midten af 12te årh. Af Hellig-Olafs saga kan der skjælnes mellem 3 bearbeidelser. Der er for det første en saga udarbeidet på Island, af Storm betegnet som „den ældste saga". Af den besidder vi nu nogle brudstykker efter håndskrifter, dels fundne i det norske rigsarkiv (trykt først som tillæg i Keysers og Ungers udgave af Ólafs saga hins helga, dernæst i Storms skrift Snorre Sturlassøns

Historieskrivning, Kbh. 1873), dels hentet fra den Arnamagnæanske samling. Samtlige disse fragmenter foreligger nu sammenstillet og offentliggjort af Gustav Storm i: Otte Brudstykker af den ældste Saga om Olav den hellige, Kristiania 1893. Denne beretning om Olaf må være bleven til mellem årene 1152—1200; men gode grunde lader sig anføre for, at sagaens affattelsesår ligger nærmere midten end sluten af 12te årh. Storm bliver i sin påvisning af den sandsynlige affattelsestid stående ved årene 1155—80 (indledende del af ovencit. skrift s. 22). Forfatteren er fra Island, og der er det, som tyder hen på, at han har været en fornem mand og tilhørt sekulargeistligheden. Det er efter al sandsynlighed denne saga, Theod. Munk sigter til ved en ytring i sit verk cap. 20, (i Storms Monum. s. 43 fg.). Han udtaler her, at han finder det overflødigt at gå ind på, „hvorledes Olafs helgenfortjenester blev bekræftet af Gud ved underfulde helbredelser, og hvorledes hans lig af biskop Grimkel efter ett år og 5 dage blev optaget og hensat i kirken i Trondhjem“. Andre havde nemlig allerede berettet herom. Theodoriks ord er et vidnesbyrd fra år 1177—80, mellem hvilke år han må have skrevet sit verk (cfr. Storm Monum. VIII). Direkte kjender vi denne ældste Olafssaga kun brudstykkevis. Men påstanden om identitet med den beretning, hvortil Theod. Munk hentyder, kan støtte sig på, hvad vi finder i det nyfundne 7de af de 8 sagafragmenter, som Storm har offentliggjort. Her gjenfindes nogle ord, som svarer til de sidste linjer af cap. 100 i den såkaldte legendariske saga, og som indeholder en bemerkning, der ingen mening har uden i sammenhæng med det hele afsnit, hvilket beretter om skrinlægningen. Vi merker os udtrykkelig, at denne episode i

Trondhjem har udgjort en bestanddel af denne saga, som ikke er fjernet fra den skildrede tildragelse ved længere mellemrum end en 4 menneskealdre. Af den måde, hvorpå overhoved visse indskud er gjort i den legendariske saga, kan, som Storm bemerker (i indledende del af sit skrift Otte Brudstykker, s. 12 fg., cfr. s. 16) sluttes, at det, som går forud for og lige bagefter disse indskud, hører til grundstokken for denne ældste saga. Om dennes omfang er vi på denne måde istand til for flere afsnits vedkommende at gjøre os et begreb. Den såkaldte legendariske saga er nemlig fuldstændig forhånden, rigtignok i en noget bearbeidet skikkelse. Forfatteren af denne beretning, der betegner den anden version af Olafssagaen, er den islandske prest Styrme frode, der dør 1245; sin saga har han forfattet sandsynligvis ved år 1230 (cfr. et af Storm, Otte Brudstykker, indledn. s. 25 anført betegnende indicium). Han verk foreligger for os i et håndskrift, tidligst fra ca. 1250, hvilket i formen fremtræder som en norsk bearbeidelse af Styrmes skrift. Han har benyttet Aagrip, hvis affattelse er at hensætte til ca. år 1190 (Storm Snorre Sturl. H., s. 28), desuden som oven antydet en norsk beretning om Olaf den hellige (Hist. Norv.?); endelig er foruden eventuelle mundtlige meddelelser, den til norsk oversatte latinske legende om St. Olaf (cfr. Ungers Homiliebog) indarbeidet. Sidste verk er også, om end under kritik benyttet i den tredie og for vor fremstilling righoldigste kilde, Snorres Olafssaga, som vi kjender dels som del af Heimskringla, dels som den særskilte Saga Ólafs konungs ens helga (ed. Munch & Unger, Kristiania 1853), den såkaldte historiske saga. (Det er efter denne, jeg citerer). Snorre har gjort meget sterkt lån fra „den ældste saga“, medens

noget kjendskab til „den legendariske saga“, forfattet af hans huskapellan Styrme, ikke kan påståes. Imidlertid har de to sagafremstillere foruden „den ældste saga“ og den latinsk-norske Olafslegende havt andre kilder. Og det er just i det herunder hørende sagaindhold, at vi har at søge det, som i vor sammenhæng særlig er af interesse. Snorre har flere træk, som ikke findes i den „legendariske saga“; åbenbart gjælder her i endnu rigere mål end ved den „legendariske“ beretning, at forfatteren har lånt fra „den ældste saga“ (Storm: Otte Brudst., s. 16). Men i det enkelte at afgjøre hvor meget, er i betragtning af, hvor korte og få dele vi besidder af denne ældste saga, ikke let at afgjøre. Snorre kan under alle omstændigheder have god hjemmel for, hvad han meddeler. Ved personlig anstillede undersøgelser under besøg i Norge har han søgt at gjøre sine historiske kundskaber muligst sikker og rig (Storm: Snorre Sturl.'s Historieskr., s. 83 og s. 171), og i hans eget hjemland fandtes der om den store norske konge beretninger overleveret af øienvidner. I prologen til sin reviderede Olafssaga, hvis affattelse vel kan ansættes til henimod år 1230 (Munch og Ungers udg., indl. s. XXVII), udtaler Snorre selv om Olaf den hellige (anførte udg. s. 3): Islandske mænd, som så eller hørte disse tidender, bar hid til landet disse frasagn. Og har man siden lært af dem. Det kildeforhold, man gjennem denne udtalelse får erfaring om, kan man sikkert med grund give anvendelse, såvel for meddelelser, hvori Snorre eventuelt skulde være eneberetter, som også for den „ældste Olafssaga“, som han så flittig har benyttet, og som vi nu kjender brudstykkevis. Sikkerheden bliver naturligvis trods alt i betragtning af den betydelige tidsafstand kun relativ. Hvor det

dreier sig om details og stemninger, kan disse kun gjøre krav på opmerksomhed, hvor de viser sig naturlig at læne sig til mere visse data, eller hvor man i dem kunde finde en gjenklang af en opinion, som man ikke vil frakjende en vis historisk gehalt.

SMAASTYKKER.

2.

„Axel Fredericksøns Rim“.

Paa et Papirblad, der ligger løst i en Lovkodeks i Kjøbenhavns Universitetsbibliothek (Norges gl. Love IV, 551) har Borgermester i Bergen Mikkel Jenssøn skrevet følgende Rim, der, som Overskriften viser, antages forfattet af Lagmanden Axel Fredrikssøn Fridag:

Werre skal mader
maadelige glader,
raadig oc røuster
wiinfaster oc trouster,
oc holde siig saa udi ald midell maade
oc ald høigferdighedt skulle wi forlade
Hvad heller werden ganger ta atter eller fram,
tha haffuer tu hæder oc ingenn Skam:

Hvis dette Rim virkelig var forfattet af Axel Fridag, da vilde det unægtelig være af nogen Interesse som et sprogligt Mindesmærke fra anden Halvdel af det 16de Aarhundrede. Det viser sig imidlertid, at Rimet ikke er af norsk, men svensk Oprindelse. Oprindelig findes det nedtegnet i et Haandskrift af Olaus Petris Krønike fra Midten af det 16de Aarhundrede og er derfra trykt i Klemmings Svenska Medeltids Dikter och Rim, Stockholm 1881, Side 518.

Paa Svensk lyder Rimet saa:

Ware skall madher
motteligha gladher
Rodher och Röster
weenfaster och tröster

Alla onda höghferd förlåta
Hålla sigh j medell måte
Hwad werlden gåår meera ååter eller fram,
Tå haffuer Madher inghen skam
j husett lustugher och gladher
på gatun tuchtuger och blydher
j markenne manligh och dygdeligh
j kyrkionne sachtmodigh och gudeligh.

Rimet maa være kommet til Norge før Syvaarskrigens Tid (1563—1570), da den ved Reformationen indledede aandelige Forbindelse og Vekselvirkning mellem Sverige og de to andre nordiske Riger füldstændig ophørte.

Dr. A. Chr. Bang.

3.

Kyrmesse.

Forhenværende Sogneprest til Hole paa Ringerike H. Rynning har været saa venlig at oplyse mig om, at et af „Kyrmesse" dannet Ord: „Skjørmessering" fremdeles er i Brug paa Ringerike. Ordet, der betyder usædvanlig Støi, Spektakel o. s. v., benyttes, oplyser han, navnlig af ældre Folk i Forbindelser som: „Nei, haa er de for Skjørmessering di holler her da!" Om de med „Kyrmessen" forbundne Udskeielser, der ligger til Grund for det nylavede Ord Skjørmessering (= Kyrmessering), tillader jeg mig at henvise til mit Skrift: Den norske Kirkes Historie i Reformations-Aarhundredet, Side 372.

Dr. A. Chr. Bang.

4.

Bergenfarernes gilde i Amsterdam.

Blant de mange ting af interesse for Nordens historie, som findes i arkivet i Amsterdam, er der ogsaa en fortegnelse over, hvad Bergenfarernes gilde eiede i aaret 1570.

Mod slutningen af det 14de eller i begyndelsen af det 15de aarhundrede begyndte sandsynligvis Amsterdam at drive handel paa Bergen. 1438 omtales for første gang Bergenfarernes gilde[1], og 1440 klager Bergens menige almue over, at Tyskerne sønderslog Hollændernes boder paa Stranden[2]. Denne rivalisering mellem Hanseaterne og Hollænderne fortsattes ned gjennem hele det 15de og 16de aarhundrede, og Amsterdams arkiv indeholder mange vidnesbyrd derom. I al denne tid hører vi dog lidet om Bergenfarernes gilde. Næsten alt, hvad vi ved, er samlet af den utrættelige historieskriver Wagenaar, Hollands Suhm[3]. 1503 nævnes for første gang det hus, som gildet eiede[4]. Gildets statuter er fra 1539 og trykte i „Handvesten van Amsterdam“[5]. Af dem ser vi, at gildet var indviet til St. Anna, og at det i „Nieuwe Kerk“ underholdt et alter for denne helgeninde. I 1576 blev det videre bestemt, at alle, som i Amsterdam solgte fisk fra Bergen eller Island, skulde tilhøre Bergenfarernes gilde. Efter den tid kaldtes gildet ogsaa „het Stokvisch-koopers Gilde“. Bergenfarernes gilde bestyredes af 4 „Overluiden“, hvoraf de to skulde være i Bergen og de to i Amsterdam. Det holdt sine møder i et hus paa vestsiden af Amstel lige udenfor bygrænsen. Huset, der siden blev et herberge, kaldtes endnu paa Wagenaar's tid (ɔ: i sidste halvdel af forrige aarhundrede) „het Bergenvaerders Kamer“. Dette er, hvad Wagenaar ved at fortælle om Bergenfarernes gilde. I Amsterdams arkiv findes der endnu en meddelelse om gildet, i et papirhefte i kvart med overskriften:

Het Register van den incomsten ende belastingen van alle godeshuysen ende gilden binnen Amsterdam met haer ornamenten

A⁰ XV^{C}t seuentich.

---

[1] Hanserecesse Abth. II. B. II No. 264, s. 210.
[2] Norske Magasin I, s. 51.
[3] J. Wagenaar: „Amsterdam“ II, s. 458 ff.
[4] Wagenaar efter f. 308 i Lucien-boek, som skal findes i byens veisenhus. Jeg har selv ikke kunnet faa fat paa den.
[5] S. 1888.

Jeg skal her meddele, hvad heftet indeholder angaaende Bergenfarernes gilde:

f[3]

Die Bergenuarders

Den Incomst

Item een stucke lants tot meer huysen gelt nutertijt jaerlich — — — — — t'negentich g (ɔ: gulden)
Gevraegt hoe vele gildebroeders dat sy starck syn, ende wat sy toe Jaersang haelen
Sy seggen dat sy starck syn omtrent XXI gildebroeders ende hebben te Jaersang gegaert X stuuers
Ende geuen noch tot Incomst — — — XXX stuuers
Ende vorts die meester worden geuen — — vyf gul.

Die belasting

Item onse lant is jaerlick belast mit — — XX gul̃
It noch onse pastoer jaerlick — — XX g.
It noch an Waskersen en taersen jaerlick — —XXV g XVI st.
It noch an smercaersen jaerlick — — III g.
It noch an die stalmeester — — III g.
It noch an onse knecht jaerlick en neuwe bonet met — — IX g.
It noch an lopende costen die hier te lang te verhalen syn dat wy by onse boek bewysen sullen — LXXVI g. XI st.

Syluer toecomende het gilde

It het belt van synt Anne wecht — XIII p (ɔ: pund) IIII onsen
It noch en paesbort wecht — IIII marck I onse
It noch twee pullen wegen — XXV lot
It noch het silfuer an die bonet van die knecht
It noch en kelck met en coperen voet niet gewegen met en beckegen op die kelck
It noch een brodt bos van — XLIIII lot I vurendellot

Ornamenten

It een Rode fluwelen cristoffel met een fijne goude bort met toebehoert van alst ende stoelen etc.
It een Rode tamastenalst met syn toebehoert
It een oude tanaylen half versetten alst met syn toebehoert
It en swart fluwelen antependium met een gouden boort / met synt annen belt ende twee visken daer an gemaeckt

It noch een out swart fluwelen antependium
It noch acht dwalen / twee gardinen van blaeu werschen
It noch twee gardinen van rodt say / noch twee gardinen voor ecce homo noch en gardin voor synte mauris /
It noch en swart fluwelen doot pel / met en rot sayen vaen
noch en standart van root say als wy vergaert syn
noch twee corporael sacken van roet fluwel ende die een mit sylueren cnopen / noch twee oude corporael sacken
noch twee Ihesus beltgis mit haer toebehoert
noch IIII tynnen pullen / met losuer bortgis /
noch en blaeu cleet / noch en schel met twee paerborden

Coperwerk

It vyf spiegelen opt altaer / noch twee pypen voor synte mauris ende ecce homo / noch en coperen candelaer opt altaer / noch en candelaer voer dat heylige sacrament
In die heyliger stede / noch een pip voor synt oloff in die heyliger stede noch en coperen wywater vat / met noch twee calaergis noch en missael

A. Bugge.

5.

Om Amund Sigurdssøn Bolt i Sverige.

I den i dette Tidsskrift mellem Prof. Daae og mig førte Diskussion (3die Række, 2det Bind) udtalte jeg Tvivl om Ægtheden af Beretningen om, at Amund Sigurdssøn (Bolt) skulde være brændt i 1436 (ɔ: 1437) paa Hr. Olaf Nilssøns Foranstaltning og søgte at vise, at Amund Sigurdssøn levede mange Aar senere. Derimod fandt jeg — efter Oplysninger fra svenske Historikere — at maatte hævde, at den omtrent samtidige Amund Bolt i Sverige hørte til en anden, fra Norge stammende Slægt (Ros), som var Efterkommere af Hr. Jon Hafthoressøn. Nylig er der imidlertid fra Sverige fremdraget Breve, som giver afgjørende Oplysninger om disse Forhold. Under et Ophold i Stockholm har Hr. Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas taget Afskrift af et Brev, udstedt af den svenske Amund Bolt 19de August 1450 i Elfsborg; dette Brev er forseglet med hans Segl, som bevisligt har samme Vaaben (Boltevaabnet) og Omskrift (S'Amundus Siwardi), som findes

i det norske Rigsarkiv ved Amund Sigurdssøns Breve (anf. St. S. 122). Dermed er det givet, at den svenske Amund Bolt er den samme som den norske Amund Sigurdssøn. Et andet Brev, udstedt i Vadstena 14 Dec. 1445 af Hr. Ulf Pederssøn (Ros), er beseglet af hans „Brødre“ Jon Pederssøn og Amund Bolt samt Søsteren Margrete Pedersdatter; ogsaa her forsegler Amund Bolt med det samme Segl. Amund Bolt var altsaa Halvbroder af Hr. Ulf, Jon og Margrete. Amunds Moder har altsaa efter Hr. Sigurds Død (1411—12) ægtet Peder Ulfssøn; derefter berigtiges min Antagelse efter „Registret paa Akershus“, at Peder var gift med en Slægtning af Hr. Amund Bolt eller hans Hustru. Desværre faar vi heller ikke af de svenske Brevskaber nogen Meddelelse om hendes Navn eller Herkomst, saa jeg endnu ikke kan oplyse Slægtskabet med Amunds norske Arvinger.

Resultatet af dette er, at Amund Sigurdssøn efter sikre Vidnesbyrd ikke blev brændt i 1437, men adskillige Aar efter (1445) dukker op hos sine Halvsøskende i Sverige og tilbringer sit senere Liv i Sverige i gode økonomiske Vilkaar.

Amund Sigurdssøns svenske Slægtsforbindelser har forresten Betydning for det norske Oprørs Historie. Det er jo nemlig nu aabenbart, at hans Stefader Peder Ulfssøn, som i 1435 og følgende Aar hørte til det svenske Uafhængigheds-parti, har været Mellemleddet mellem de svenske og de norske Oprørere.

Gustav Storm.

DE ÆLDRE NORSKE KONGERS KRONINGSSTAD.

AF
GUSTAV STORM.

Hvis man efter den sædvanlige Fremstilling ordner en Liste over Stedet for de norske Kongers Kroning, vil denne faa en underlig vexlende og tilfældig Karakter. Den vil nemlig se saaledes ud:

1164 Bergen (Magnus)
1194 Bergen (Sverre)
1247 Bergen (Haakon)
1261 Bergen (Magnus)
1280 Bergen (Erik)
1299 Nidaros (Haakon)
1442 Oslo (Kristofer)
1449 Nidaros (Karl)
1450 Nidaros (Kristian I)
1483 Nidaros (Hans)
1514 Oslo (Kristian II).

Man kan forstaa, at Bergen første Gang i 1164 er valgt, fordi Bergen var Rigets folkerigeste By, og maaske ogsaa anføre tilfældige Tidsomstændigheder. Og man kan forstaa, at Sverre med Hensigt valgte samme Kroningsstad, og at hans Efterkommere fulgte hans Exempel. Men underligt bliver det i alle Tilfælde, om den af hans

Efterfølgere, som ellers ansees for mest konsekvent at have gjennemført Sverreættens monarchiske Principer, skulde have ladet sig krone i Trondhjem. Ligesaa besynderligt er det, at Haakons Efterkommere gjennem hans Datter skulde ganske have undladt Kroningen i Norge, uagtet ialfald Magnus Erikssøn blev kronet i Sverige i 1336. Endelig ser det ogsaa besynderligt ud, at da Kristofer af Baiern blev kronet i hvert af Rigerne, valgte han i Norge at krones i Oslo, som efter den sædvanlige Opfatning aldrig havde været Kroningsstad.

Der synes saaledes at være Grund til at undersøge, om der ikke skulde være noget urigtigt i den historiske Overlevering, og ved nærmere Undersøgelse er jeg kommet efter, at Listen maa omgjøres paa to Punkter.

Jeg skal for det første vise, at Kristofer ikke er den første norske Konge, som lod sig krone i Oslo. Allerede Munch har været inde paa den Tanke, at Magnus Erikssøn har ladet sig krone i Oslo i August eller September 1337, og har fremført gode Grunde herfor[1]; han har imidlertid overseet, at der findes en udtrykkelig Oplysning herom i en islandsk Annalsamling. I det Brudstykke af islandske Annaler fra 14de Aarhundrede, som er fundet i Skálholt og efter, hvad jeg har paavist, skrevet paa Mǫdruvellir, staar nemlig ved Aar 1337: „Kong Magnus kronet i sit 19de Regjeringsaar og 21de Aldersaar.“ Denne Kroning kan nemlig ikke være hans svenske Kroning, thi denne foregik i Stockholm i 1336 (21. Juli), da han var i sit 18de Regjeringsaar (i Sverige) og 19de eller 20de Aldersaar. Tidsregningen for Magnus's Regjeringsaar er sikker nok, thi den regnes fra 8. Juli 1319 i Sverige og 24. Aug. s. A. i Norge; Mag-

[1] Unionsperioden I, 205—7.

nus's 19de Aar begynder altsaa 24. Aug. 1337. Hans Aldersaar er ikke saa ganske sikkert; han blev født efter Munchs Antagelse i April 1316, men da den samtidige svenske Rimkrønike siger, at han ved Hyldningen 8. Juli 1319 endnu var i sit „3die Aar", maa han være født efter 8. Juli 1316. Ved hans Fødsel blev der slaaet 25 Riddere i Norge, og da 3 af disse nybagte Riddere kom hjem til Island endnu i 1316[1], er det givet, at Magnus maa være født senest i September. Men isaafald kan Magnus meget vel have været i sit 21de Aldersaar i Slutningen af August eller Begyndelsen af September 1337. Netop ved den Tid holdt han et Høvdingemøde i Oslo, og da er han altsaa bleven kronet.

Om Haakon Magnusssøn d. yngre er bleven kronet, ved vi ikke; men da alle hans Forgjængere er kronet, ser jeg ikke i de manglende Efterretninger nogen Grund til at tvile paa hans Kroning, som jeg da antager foregaaet i Oslo. Derimod er neppe hans Søn Olav kronet, idet Traditionen i Norge var (efter Sverres Tid), at Kroningen foregik i myndig Alder. Om Erik af Pommern ved vi, at han blev kronet for alle Riger paa én Gang i Kalmar; men Hensynet her var jo at skabe en nordisk Enhedsstat, og da denne blev brudt ved, at Kristofer krones i alle Riger, er det for hans Vedkommende korrekt, at man i Norge søger tilbage til Traditionen fra 14de Aarhundrede.

Men som jeg nu skal vise, gaar denne Tradition endnu længere tilbage, til Haakon Magnussøn den ældre. Om Haakons Kroning er hidtil kun benyttet to Efterretninger, som strider mod hinanden; den ene beretter, at han blev kronet Allehelgensdag (1. Nov. 1299) — men

[1] Se de islandske Annaler S. 393—94.

da var han i Oslo —; den anden siger, at han blev kronet i Nidaros, men uden at nævne Dagen. Keyser, som saa Modsigelsen mellem de to Kilder, valgte at foretage en meget stærk Rettelse af Dateringen, idet han antog *allraheilagramessu* for en Skrivfeil for *á Laurentiusmessu* (10. August); Keyser vidste nemlig, at 10. August var Kong Haakons Hyldningsdag (hvorfra han regner sine Regjeringsaar), og antog, at Haakon da var i Trondhjem og blev hyldet og kronet samme Dag. Keyser følges af Munch og alle Nyere, idet man ikke har lagt Mærke til, at ogsaa en anden Kilde, hvis Værd nedenfor skal paavises, uafhængigt oplyser, at Haakon blev kronet i Oslo.

De islandske Annaler beretter Eriks Død og Haakons Regjeringstiltrædelse paa to forskjellige Maader. De ældre Annaler har ingen Datering, men nævner i omtrent ligelydende Ordelag, at i 1299 „døde Erik, og hans Broder Haakon tog Kongedømmet og blev kronet sammen med sin Dronning Eufemia". De senere, mere fyldige Annaler (Lagmandsannalerne, Gottskalks og Flatøannalerne) leverer derimod Dateringer, idet de lader Erik dø 10de eller 13de Juli og Haakon blive kronet 1ste November[1]. Da den første Datering har god Hjemmel, tør man ikke afvise den anden, som er den eneste bevarede om Dagen for Kroningen.

Den anden Efterretning om Kroningen stammer fra Laurentius Saga. Denne Saga er forfattet ved Midten

---

[1] Der er nogen Afvigelse i Haandskrifterne (se min Udgave) E og A har vj. id. Julij (10. Juli), medens kun P har det rette iij. id. Jul. (13. Juli), og i E er Sætningen *ok var koronadr* faldt ud, saa at 1ste Nov. henføres til Hyldningen istedenfor til Kroningen; men det viser sig ved Sammenligning med de andre Haandskrifter at være Skrivfeil.

af 14de Aarhundrede, sandsynligvis af Presten Einar Havlidessøn; hans Kilder har været dels islandske Annaler, dels Biskop Laurentius's egne Fortællinger om sit Liv, og disse to Kilder har Forfatteren bundet sammen med ringe Kyndighed og stor Frihed. I Laurentius's Fortælling var der store Huller, vistnok Fortielser, og disse Huller har Forf. søgt at fylde ved Hjelp af Annalerne, men derved er Tidsregningen ofte blevet aldeles urigtig og Begivenhedernes Sammenhæng forskjøvet, for ikke at tale om, at Forf. har forvansket baade Laurentius's og Erkebiskop Jorunds Historie. Forf. ved saaledes ikke, naar Erkebiskop Jorunds Reise til Paris foregik (1301), men henfører den til Kong Eriks Tid; han ved ikke om, at Erkebiskop Jorund i 1299 var i Oslo, heller ikke om, at han i Aarene 1304—7 opholdt sig udenfor sit Stift, men lader ham og Laurentius i alle disse Aar leve i Nidaros o. s. v. Denne Saga fortæller nu ved Aar 1299, at „da døde Kong Eirik Magnussøn 10de Juli, og der blev givet hans Broder Haakon Kongenavn, og han blev kronet i Trondhjem af Erkebiskop Jorund med Kongevigsel. Did kom da de fremste Mænd i Norge og fra mange andre Lande. Der kunde man se den største Mængde i Nordlandene, og man kunde gaa ude fra Ørerne og frem til Kristkirken paa Dunklæde, Pell og Baldakin. Kong Haakon holdt da et stort Gjestebud og gav mange Privilegier og Rettebøder til den hellige Kirke, og da forligte Kong Haakon Erkebiskopen med Korsbrødrene, om det end blev holdt i kort Tid.“ De første Ord (her spærrede) er skrevne lige ud af Lagmandsannalerne (eller disses Original) og har derfor samme Dateringsfeil for Kong Eriks Død (10de for 13de Juli). Men derefter har Forf. udeladt Dateringen af Kong Haakons Kroning og i Stedet berettet,

at Kroningen foregik i Trondhjem. Laurentius er ene om denne Stedsangivelse, som ganske strider mod Dateringen.

Den tredie, hidtil ubenyttede Kilde, er den korte Kongehistorie, som i en bearbeidet Skikkelse er kjendt fra Biskop Jens Nilssøns Optegnelser, skrevne 1598[1]; denne er nemlig en Bearbeidelse af en ældre Kongerække, skrevet ca. 1575 af Lagmanden og Lovoversætteren Hans Jakobsen Lo. Om Kongerne Erik og Haakon har han følgende Meddelelser, som ordret gjenfindes hos Biskop Jens Nilssøn:

Erikr epter Magnus sin fader. Han var kronader i Biorguin, árum epter Christi burd 1281.

Haakon epter sin broder Erik, han var kronadr i Oslo anno 1299.

Hans Jakobsen har for Sagatiden gjort Uddrag af den Bergenske Sagaoversættelse (Mattis Størssøn), som han har havt Adgang til i Haandskrift; for den senere Tid følger han Diplomer, hvoraf han sees at have gjort Uddrag, og hvis Datering han omhyggelig gjengiver (herom henvises til Tillægget). Hans Efterretning om Eriks Kroning i Bergen er jo rigtig (Aarstallet er urigtig beregnet), og man faar derfor Tillid til hans Opgave om Haakons Kroningsstad, der passer udmærket til den bevarede Datering.

For at bringe yderligere Sikkerhed maa vi undersøge, hvad der vides om Kong Haakon og Erkebiskopen i Løbet af 1299. Som den første Begivenhed i 1299 beretter Annalerne, at „Hertug Haakon fik Eufemia, Datterdatter af Vizlaf af Rügen“, og den Lybeckske Krønike

---

[1] Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og Reiseoptegnelser, udg. af Y. Nielsen, S. 571—75.

oplyser hertil, at Hertug Haakon blev Konge kort efter Brylluppet. Det vides ligeledes fra et tysk Brev, at Eufemia blev hentet til Norge ved et Gesandtskab til Stralsund, ført paa Skibe tilhørende baade Kong Erik og Hertug Haakon. Det siger sig selv, at Hertugens Brud blev ført til Norge i den for en saa lang Seilads bedste Aarstid, altsaa vel tidligt paa Sommeren eller Midsommer, mellem Mai og Juli. Brylluppet har, skjønt det ikke udtrykkelig siges, staaet i Oslo, Hertugens Residens. Endvidere sees det, at Hertugen ikke var tilstede ved sin Broders Dødsleie i Bergen (13. Juli), og han har vistnok i Oslo faaet Underretning herom eller ialfald om hans Sygdom.

For den nye Konges Virksomhed og Opholdssteder i den første Tid kan opstilles følgende Liste efter bevarede Brevskaber:

	10. August.	Hylding (hvor?).
	23. —	Bergen. Privilegium for Bremen (D. N. V no. 35).
	24. —	Bergen. Priv. for Bergen. Norges gl. Love III 41.
	28. —	Bergen. Værnebrev for Nidaros Kapitel. D. N. II no. 52.
	3. Sept.	Hvitingsø. Værnebrev for Stavanger Kapitel. D. N. II no. 53.
	16. Okt.	Oslo. Forbud mod Mangareskab. Norges gl. Love III 42.
	24. Nov.	Oslo. Gavebrev til Mariakirke i Oslo. D. N. II no. 55.
1300.	10. Febr.	Lo (Orkedalen). Værnebrev for Nidaros Kapitel. D. N. II no. 57.
—	12. Febr.	Faaberg. Værnebrev for Munkeliv. D. N. XII no. 23.

1300. 1. Juni. Oslo. Værnebrev for Stavangers Kapitel. D. N. I no. 91.
— 9. Juni. Budasker. Privilegium for Mariakirke. Suhms Saml. II, 3 175.
— 22. Juni. Øykerøy. Privilegium for Mariakirke. D. N. I no. 92.

Den nye Konge har saaledes i Slutningen af August været i Bergen, er i Begyndelsen af September paa Vei fra Bergen til Østlandet og er kommet til Oslo før Midten af Oktober og opholder sig her hele November. I 1ste Halvdel af Februar synes han at bevæge sig sydover langs Hovedveien fra Trondhjem, saa det kan antages, at han har tilbragt Julen i Trondhjem (skjønt dette ikke er sikkert); men ialfald er han tidligt paa Sommeren (1300) atter i Oslo for at drage paa Ledingstog til Danmark.

Hvor Haakon har været mellem Broderens Død (13. Juli) og 23. August eller med andre Ord, hvor Hyldingen er foregaaet 10. August, kan ikke sees af bevarede Breve. I Oslo kan den ikke være skeet, thi her regjerede han allerede før som Hertug. Man har paa Grund af Combinationen med Kroningen i Trondhjem formodet en Skyndreise til Trondhjem, men langt naturligere er det dog at antage, at Haakon har ilet til Bergen, hvor Erik nylig var død, omgivet af sin Hird og sine Venner, og hvor han netop var begravet. Hyldingen forudsætter desuden Hirdens Nærvær. Der synes ogsaa i de bevarede Breve at være Omstændigheder, som henviser til Bergen og fra Trondhjem. Laurentius Saga (som forbinder Hylding og Kroning) siger, at Kongen ved Kroningen gav Privilegier og Retterbøder til den hellige Kirke; de, man her maa tænke paa, er da efter Sammenhængen Nidaros Kirke og Kapitel. Men man kan bevise, at

Kongen ikke ved det formodede Ophold i Nidaros omkr. 10. August har stadfæstet Nidaros Kapitels Privilegier, thi Kapitlet har sendt sine Mænd til Bergen og har der faaet Kongens Stadfæstelse paa Privilegierne. Overhovedet kjendes intet Privilegium givet ved Kroningen undtagen til Mariakirken i Oslo, og dette synes dog at vise, at Kroningen er foregaaet i Oslo, ikke i Nidaros.

Ogsaa om Erkebiskop Jorund og de andre Biskoper tyder alle Tegn paa, at de neppe paa anden Tid i Aaret 1299 end omkring 1. November er truffet sammen med Kongen, og da i Oslo. Dommen i Sagen mellem Erkebiskop Jorund og Nidaros Domkapitel faldt 10. Juni 1299, og da var han ikke tilstede i Nidaros; det er aabenbart, at han ventede en fældende Dom, og at han derfor var fraværende baade da og i den nærmest følgende Tid, for at hindre Iværksættelsen. Sandsynligst er det altsaa, at han ogsaa ved Midten af August var borte fra Trondhjem, medens vi derimod med Sikkerhed ved, at han i November var i Oslo (D. N. VI no. 46). Heller ikke om nogen anden norsk Biskop findes der Vidnesbyrd om, at de i August 1299 var i Trondhjem: Biskop Narve (Bergen) var i Juli i Bergen, Biskop Arne (Stavanger) var 3. Sept. i Stavanger, og Biskop Thorstein (Hamar) var i Juni i Oslo — det viser de bevarede Breve —, og saa finder vi dem alle samlede om Erkebiskopen i Oslo i November s. A. Dette synes saaledes at være den eneste Tid paa Aaret, da en Kroning kunde foregaa.

Sagaen siger udtrykkelig, at en Mængde geistlige og verdslige Stormænd var tilstede ved Kroningen. Dette passer paa Forsamlingen i Oslo i November 1299, og man maa derfor antage, at Sagaforfatteren urigtigt har henlagt denne Begivenhed til Trondhjem, medens den

iøvrigt er rigtigt fortalt. Naar Kroningen er foregaaet i Oslo, bliver det forstaaeligt, at Veien „fra Ørerne til Kristkirken“ var belagt med kostbare Tæpper, thi paa Ørerne i Oslo var Kongsgaarden, og fra den er naturligvis Kroningstoget udgaaet mod Domkirken.

Resultatet af dette er altsaa, at Kong Haakon er kronet ikke i Trondhjem 10. August, men i Oslo 1. Nov. 1299. Dette er ogsaa fuldt forstaaeligt, efter hvad vi ved om Kong Haakon baade før og senere. Allerede som Hertug havde han havt Oslo til Residens og havde her paa Akershus bygget sit faste Slot, ligesom han havde sin Kapelgeistlighed i Mariakirken. Som Konge gjorde han Oslo til Rigets Residens, der lader han sig krone, der samler han Regjeringsmyndigheden om Kansleren ved Mariakirken, og der grundlægger han det kongelige Familiegravsted.

Denne Undersøgelse vil vise, at de tilsyneladende Uregelmæssigheder ved Kroningernes Sted opløser sig, og der kommer frem den naturlige Udvikling, at Kongernes Residensstad tillige er Kroningsstad. Istedenfor den S. 387 opstillede Liste kommer Listen i den virkelige Historie til at se saadan ud:

Bergen	1164.	1194.	1247.	1261.	1280.
Oslo	1299.	1337.	c.1360?	1442.	1514.
Nidaros	1449.	1450.	1483.		

For Kroningen har der visselig aldrig været givet nogen Lovregel, ligesom denne Ceremoni ikke krævedes for, at en Konge skulde være offentlig anerkjendt; dog

forudsættes Kroningen i Landsloven som sædvanlig og nævnes efter Hyldingen og Edsaflæggelsen[1]. For Hyldingen var derimod Ørethinget selvskrevet, indtil dette blev forandret i Magnus Lagabøters Lovgivning. I Hirdskraaen gives kun almindelige Regler om Hyldingsceremonierne, men Stedet betegnes ikke, idet der kun siges, „naar de fornemste Mænd er komne sammen". Meningen er aabenbart, at Stedet skulde bero enten paa, hvor Kongen døde, eller hvor det var bekvemmest for de geistlige og verdslige Høvdinger at samle sig.

Som vi har seet, er saaledes Haakon Magnussøn sandsynligvis bleven hyldet i Bergen, hvor hans Forgjænger døde; Magnus Erikssøn blev hyldet paa Haugathing ved Tønsberg (24. Aug. 1319) og hans Søn Haakon sandsynligvis i Oslo i 1355. Om dennes Søn Olav vides det, at han blev hyldet i Trondhjem 29. Juli 1381, uden at Grunden kan angives for den extraordinære Ceremoni. Derimod har det med hans Efterfølger Eriks Hyldning i Trondhjem sin særegne Sammenhæng. Hirdskraaen bestemte, at naar Kongeætten var uddød, skulde Hirden, Hirdstyrere, Biskoper og Repræsentanter for Almuen, altsaa alle „Stænder", samle sig til Rigsmøde i Nidaros og der foretage Valget. Hverken Margrete (1388) eller Erik (1389) blev valgt paa den foreskrevne Maade, men det er da for at bøde paa Valgets Uregelmæssighed, at man har sendt den valgte unge Konge til Nidaros og der ladet ham hylde („paa Ørething", som det siges i Gottskalks Annaler). Jeg nævner dette her, fordi det synes mig aabenbart, at disse to Hyldinger har skabt den Tradition om Hylding i Trondhjem, som spiller saa stor Rolle i Kongerne Karl's og Kristian I's Valghistorie. Det er

---

[1] Norges gl. Love II, S. 29 (Sluten af Kap. 8).

muligt, at den Hyldingstribune („grádur“) paa Kristkirkens Kirkegaard, som omtales i de følgende Aarhundreder, er indrettet til disse Leiligheder. Herfor citeres i Almindelighed et Indskud i Flatøbogen, skrevet ca. 1387; men det bør dog erindres, at den der optagne Saga om Magnus den gode og Harald Haardraade først er skrevet i Slutningen af 15de (ikke 14de) Aarhundrede, saa at disse Grádur ikke behøver at være ældre end 1449.

I Aaret 1449 foregik der som bekjendt i Norge to stridende Kongevalg. 3. Juni 1449 valgte Rigsraadets Flertal i Oslo den danske Kong Kristian til Konge, og Valget stadfæstedes i Marstrand 2. Juli; da baade Landsloven og Hirdskraa fastsatte, at ved Kongestammens Uddøen Valg og Hyldning skulde foregaa i Nidaros paa et almindeligt Rigsmøde, har Rigsraadet aabenbart betragtet Valgene i Oslo og Marstrand for foreløbige, og Dagen efter Valget udstedte derfor Rigsraadet (eller dets Flertal) Breve til Almenheden om et Rigsmøde i Nidaros til Sommeren 1450, og Almuen anmodedes om at vælge sine Repræsentanter paa vanlig Vis. I dette Brev (D. N. III no. 806) er der ikke Tale om nogen Kroning[1] i Nidaros, men kun om Hyldning og Kongeed efter Forgjængernes Vis („hans Naade vil komme til Trondhjem . . . og der da efter Norges Lov fuldbyrde med hans Ed og alle andre Stykker, som værdige Konger i Norge før ham gjort have“).

Imidlertid virkede ogsaa det andet Parti, som ønskede den svenske Kong Karl til norsk Konge. Under Indflydelse af to Sendebud fra Kong Karl, Erkebiskop Aslaks Svoger Johan Molteke og hans fjærnere Besvogrede

---

[1] Saa har Daae opfattet Ordene (Christian den førstes norske Historie. S. 29).

Herman Molteke, erklærede Almuen paa Frostathing sig villig til at vælge Kong Karl, om han kom til Trondhjem og „der tog den Værdighed og Ære, som en retvis Konge bør at have i Norge“; hermed sigtes til Landslovens Ord, at Valget af Konge, naar Kongeslægten er uddød, skal foregaa i Nidaros. Da saa Kong Karl kom om Høsten til Norge, og der paa Hamar foretoges et Valg af „Biskop, Prælater, Riddere og Svende og menige Almue paa Hedemarken og Romerike“, paaberaabes, hvad „St. Olavs Lov og vor hellige Lovbog siger om Konges Kosning“. Naar Valg sker, uagtet den paaberaabte Lov henviser Valget til Nidaros, er det aabenbart Vælgernes Mening ogsaa her at betegne sit Valg som foreløbigt; de reserverer udtrykkelig, at „den Ære og Værdighed, som en god og retvis Konge bør yde Gud og St. Olav og den hellige Nidaros Kirke og Riget efter Norges Lov, skal være uskadt“. Der er derfor ogsaa ifølge Karls senere Haandfæstning i Nidaros foretaget et Kongevalg og en Kongehyldning i Nidaros 20. Nov. s. A., og Deltagerne her betegnes som „Erkebiskop, Biskoper, Riddere og Svende, Rigets Raad i Norge, haandgangne Mænd, Kjøbstadsmænd og Almue“, altsaa temmelig nær svarende til Lovreglerne for Rigsmødet. Derfor henvises i det samtidig udstedte Valgmanifest udtrykkelig til dette Valgs Lovlighed fremfor Kristians Valg.

I begge Dokumenter er der forøvrigt kommet et nyt Moment til: Kroningen, som foregik i Nidaros Domkirke. I Haandfæstningen siger Kong Karl, at han blev „samtykt, valgt og kronet til Rigsstyrelsen“ under Rigsmødet, og i Almuens Manifest siges, at „vi have nu i Guds Navn med Erkebiskopen, Biskoper, Riddere og Svende valgt, samtykket og ladet krone“ Kong Karl „til vor naadige Herre og Konge over alt Norges Rige paa det Sted,

hvor en retvis Konge bør vælges og krones, som er i Trondhjem".

Dette er aabenbart en unøiagtig Gjengivelse af Landsloven, som befaler, at Kongevalg skal foregaa i Nidaros, og derpaa ganske kort omtaler Kroningen uden at nævne noget Sted. Men i den historiske Situation i 1449 laa der bydende Momenter nok til at lade Kroning foretage i Forbindelse med Valget: Karl havde som svensk Konge ladet sig krone Dagen efter Valget, og det maatte da for hans norske Tilhængere frembyde sig som en Nødvendighed for at opretholde Rigernes lige Ret ogsaa strax at foretage en Kroning i Norge. Da baade Haandfæstningen (som er skrevet paa norsk) og Valgmanifestet aabenbart er blevet til under Erkebiskop Aslaks Indflydelse[1], synes det fornemmelig at være ham, som har villet give Valget og Kong Karl den kirkelige Vielse, og derved faldt det jo af sig selv, at Kroningen er foregaaet i Trondhjem. Erkebiskop Aslak har jo ogsaa benyttet Leiligheden til at fornye Kirkens Krav paa tidligere erhvervede Rettigheder, særlig Tunsberg-Compositionen, idet han lader Kong Karl love, at „Kirken og Kirkens Formænd og alt Klerkeriet skal nyde og frit bruge alle de Privilegier, som gode Konger her i Norge har givet, og ei skal vi eller vore Mænd blande sig i deres Domme eller trænge nogen Klerk ind i nogen Kirkens Indtægt eller bevare os med dem yderligere, end de gamle Compositiones forklare, som er gjort mellem Kongedømmet og Kirken i Norge".

---

[1] Det kan nemlig bevises, at Kong Kristians Haandfæstning af 2. Juli 1449 (hvoraf naturligvis Erkebiskopen havde et Exemplar) er lagt til Grund for Redaktionen af Karls Haandfæstning, men med talrige Forbedringer til Norges, de indfødte Høvdingers og den norske Kirkes Fordel.

Det er bekjendt, hvilken brat Ende det tog med Kong Karls Kongedømme i Norge efter hans mislykkede Forsøg paa at erobre Akershus og efter Erkebiskop Aslaks kort paafølgende Død; paa Forligsmødet i Halmstad har de svenske Herrer frivilligt eller ufrivilligt opgivet Kong Karls Rettigheder til Norge, og denne selv har nødtvunget maattet finde sig heri. Kong Kristian, som holdt paa at udruste en Hær for at erobre Norge, kunde nu nøie sig med at foretage, som han havde lovet, et Hyldningstog til Norge Sommeren 1450. Rigsmødet, som var indkaldt til St. Hanstid, er ogsaa kommet istand, men i Slutningen af Juli. Det maatte nu falde af sig selv, at Hyldningen blev forbundet med en Kroning, baade for at udslette Indtrykket af Kong Karls Kroning, og fordi Kristian selv imidlertid var bleven kronet i Danmark. At Kroningen er foregaaet paa selve Olavsdagen (29. Juli), følger af sig selv, naar dertil var Anledning, og herom er ikke alene de fleste gamle Kilder enige, men det siges udtrykkelig i et samme Aar fra Kong Kristians Kancelli udgaaet Brev[1]. I det om Kroningen udstedte Brev, dat. 1. Aug. 1450, fremstilles forøvrigt Sagens Gang ganske urigtigt. Det siges, at Kongen er valgt i Oslo og hyldet i Marstrand, og at Erkebiskopen her med Raadets Samtykke satte ham en bestemt Termin til at modtage Rigets Krone i Nidaros, hvor efter Sædvane Rigets Stænder skulde komme sammen til Kroningen; der paaberaabes endog „det norske Riges fædrene Love og Ret, opretholdte fra gammel Tid og stadfæstede af det apostoliske Sæde, som lød saaledes: Erkebiskopen i Nidaros skal ikke krone nogen til Konge

[1] Jeg kan derfor ikke godkjende de af Keyser, Nicolaysen og Daae anførte Modgrunde.

uden den, som er valgt og ham præsenteret af Rigets Raad og Stænder og i deres Nærværelse.“ Det vil sees af det foregaaende, at der i 1449 kun var Tale om Hylding, ikke om Kroning, ligesom den norske Lov kun knytter Hyldingen til Rigsmødet, ikke Kroning; og overhovedet er den citerede Lov, der forudsætter et fuldt udviklet Valgrige, ganske opdigtet.

Selvfølgelig har det været Kong Kristians Hovedhensigt ved at vælge Trondhjem til Kroningsstad at udslette Mindet om den forrige Kroning; derfor har han valgt St. Olavs Dag til Kroningsdag og ladet sig krone i „St. Olafs Kirke“, Domkirken. At han overhovedet havde St. Olavs mystiske Glans for Øie, ses ogsaa deraf, at han opkaldte sin kort efter fødte Søn med Helgenens Navn. Han behøvede ikke for Øieblikket at frygte for derved at styrke noget af de kirkelige Magtkrav, thi Erkestolen var jo ledig, og Kongen fik desuden den nyvalgte Erkebiskop (Olav Trondssøn) skudt ganske tilside. Hvem der har kronet Kongen i Trondhjem, vides ikke; maaske var det, som Daae formodede, Bedrageren Marcellus af Skaalholt, siden han i Kroningsmanifestet optræder som No. 1 foran flere ældre Biskoper.

Trondhjem var ved disse gjentagne Kroninger paa Vei til at blive fast Kroningsstad, ialfald naar Konger valgtes. Kong Hans valgtes som bekjendt i Halmstad til Konge i Danmark og Norge og udstedte sammen med det danske og det norske Rigsraad en fælles Haandfæstning 1. Febr. 1483; i denne lovede han, at han ikke skulde kræve nogen Afgift eller Rente, som var falden i Norge fra Kong Kristians Død og indtil han selv blev kronet. Dette Løfte gjorde ham det til en absolut Nødvendighed at blive kronet i Norge saa snart som muligt. Og Kroningen foregik ogsaa allerede den 20de

Juli s. A. Men hvorfor er den foregaaet i Trondhjem? Da Erkebiskopen i Februar befandt sig i Halmstad, kunde han paa Hjemveien have lagt Veien over Oslo og krone Kongen der, hvor denne ogsaa kom allerede i Juni s. A. Men det skede ikke, og altsaa maa Erkebiskopen have aftvunget Kongen et Løfte om at komme til Trondhjem for at krones. Hensigten er her ganske tydelig at skabe en Tradition for Trondhjem som Kroningsstad og vel tillige at gjøre Kongedømmet afhængigt af „St. Olaf“ og hans Kirke, d. v. s. Erkebiskopen. Man mindes herved uvilkaarligt, at Erkebiskop Gaute, som havde erhvervet tilbage den tabte Myntret for Nidaros og virkelig slaar Mynt, lader sine Mynter bære Omskriften „Sanctus Olaus Rex“ og føre den norske Løve.

Kroningen i 1483 blev den sidste i Trondhjem indtil 1818. Det fortælles i Samtiden, at den unge Kristian II, medens han var Regent i Norge for sin Fader, to Gange forsøgte at faa Erkebiskop Gaute til at krone ham i Faderens levende Live, første Gang i Trondhjem (1507), anden Gang i Bergen (1509), men at Erkebiskopen begge Gange modsatte sig hans Ønske. Da Kristian siden som erkjendt Konge skulde krones i Norge, lod han Erkebiskop Erik kalde til Oslo, og Erkebiskopen adlød. Derved blev Traditionen atter brudt, og Haabet om Kirkens politiske Magt over Kongedømmet maatte ogsaa snart opgives.

Kroningerne i Trondhjem i 15de Aarhundrede synes at have udviklet en Theori om Trondhjem som Norges Kroningsstad. Absalon Pedersen fortæller i sit Skrift Om Norriges Rige (1567), at i Trondhjem „haver altid Kongerne i Norges Rige været kronede indtil paa denne Dag“, og at „det Sted, paa hvilket Kongerne blev kronede“, fandtes paa Domkirkens Kirkegaard. I

et Kongebrev af 22. April 1591 gives der Lensherren Ludvig Munk Ordre „at hjælpe og forbedre Kongernes Kroningsstole paa Kirkegaarden“ i Trondhjem[1]. Ogsaa Peder Claussøn (1613) kjender Traditionen om „Kongens Stol, som er opmuret paa Domkirkegaarden“, men han ved dog, at Kongerne sad paa denne Stol, „naar de lod sig hylde eller krone“, og endnu afbildes den som Ruin i 1661 af Maschius, og den omtales og diskuteres ogsaa i Schønings Beskrivelse af Domkirken. Det er vel ikke mindst Schøning, som har holdt i Live og videre udviklet Theorien om Trondhjem som Kroningsstad, hvilket som bekjendt med Grundloven af 17. Mai 1814 blev optaget i Norges offentlige Ret.

Tillæg.

Hans Jakobsen Lo's Kongerække meddeles her efter Forfatterens Renskrift i det Deichmanske Haandskrift 11 octavo[2]; dog har jeg ikke fundet det nødvendigt at medtage Kongerne 38—44, hvor Texten ganske stemmer med Jens Nilssøns Afskrift.

Ein stutt tilviisan vm alla þa einwaldzkonnunga, som verit hafa i Norrege til þessa dags.

1. Haraldr hárfagre, var fyrstr einualdz k̄gr i Norege oc kom han til rikisstiornar nær 860 árum eptir Christi burd.
2. Eirekr Blodǫxe var k̄g eptyr sinum fauður.
3. Hakon adalstein eptir erickr sinn broð.

---

[1] N. Rigsregistranter III 171.

[2] Jfr. Norges gl. Love IV S. 763. Det beror paa en Forvexling, naar Y. Nielsen i Fortalen til Biskop Jens Nilssøns Visitatsbog (S. CXXIII) siger, at denne Kongerække forekommer i mange Lovhaandskrifter fra 16de Aarhundrede.

4. Harald' gráfeld' epthir Hakon sin faud'brod'.
5. Hakon jarl, arum ept gudz burd 930.
6. Olafr Tryggua son.
7. Erikr sunar Hakonar jarls.
8. Suein Jarl, Hakonar brod'.
9. Hakon Jarll met Sueine sinum faud'brod'.
X. S. Olafr hann var vegin anno 1028.
XI. Suein ꝁg Knudson af Danmarck anno 1030.
XII. Magnus ꝁgr hinn gode, sonr S. Olafs anno 1040.
XIII. Haralder hardrader, S. Olafs brod', anno 1050.
XIIII. Magnus Haraldzson met sinum fad'.
15. Olaf kyrri, Magnus brod' anno 1063.
16. Magnus berfǫter ept sinn fad' Olaf aar 1089.
17. Hakon son Magnussar Haraldzsonar rikte tillika met ꝁg Magnus Berfǫt.
18. Øystein Magnussar berfodz son anno 1100.
19. Sigurd' Jorsalafara rikte tillika met sinum brodur Øystein.
20. Magnus blinde epther Sigurd sinn fad' anno 1127.
21. Harald' gilde epther sin brod'son Magnus anno 1130.
22. Inge krokbak epther sin fa'd' Harald.
23. Sigurd' ept' sinn brod' Inga.
24. Øystein epther sin broder Sigurd.
25. Hakon hærdubreidr, ꝁgs Sigurdz son, ept' sin fadur brodur.
26. Magnus Ellingson, ꝁgs Sigurdar Jorsalafara dottur-son, felt 1178.
27. Suerrir.
28. Hakon Suerris son anno 1203.
29. Guttorm, Suerris brod'.
30. Hakon Hakonarson, sem dǫyddi anno 1262.
XXXI. Magnus ept' sin fadur Hakon, han dǫydi anno 1280.
32. Erikr epter Magnus sin fad', han var kronad' i Biorguin, árum ept' Christi burd 1281.
33. Hakon epther sinn brod' Erik, han var kronad' i Oslo anno 1299.
34. Magnus smek, epter Hakon sin mod'fad' 1321.
35. Hakon ept' sin fad' Magnus.
36. Olafr med sinne mod' Margreta bleff ꝁg 1374.
37. Erikr af Pommeren.

Ved det første Øiekast kunde det synes, som om Skriveren har fulgt en oldnorsk Original, og det kan være, at den første Linje om Harald Haarfagre er laant fra den Kongeliste, som kaldes *Konungaætt* og fandtes i det Skienske Haandskrift C 16 (i Stockholm). Men ellers er det tydeligt, at Forf. har udskrevet sin Liste efter et Haandskrift af Mattis Størssøns Sagaoversættelse med alle dennes vigtigste Aarstal (1028, 1063, 1089, 1127, 1203 og 1262) og forsøgt at fremstille denne i det gamle Sprog[1]; nederst paa Siden (efter Fredrik den 2den) har han dog ogsaa fra samme laant følgende Notits ordret:

Koning Magnus berfǫtz ordzqvidar, Till fregdar skall mand ƙga haffa, ennd eigi till langliffis.

Saaledes gjengives dette i de norske Haandskrifter, men i Jens Mortensens Udgave er det oversat paa (uheldigt) Dansk (Udgaven fol. 84—85).

Derimod har han for Tiden efter 1262 aabenbart arbeidet efter Diplomer, som han rimeligvis som Lagmand har havt Adgang til i Arkivet paa Akershus, hvor dengang „Herredagene“ holdtes. Et Uddrag af disse Diplomer har han selv meddelt i samme Haandskrift, og dette Uddrag lyder saaledes:

Magnus met gudtz miscun Noregs, Suia oc Gota ƙgr, hann hafdi modurfaðir er het Hakonar ƙgr, sem ech hefr landzuist hans sua vattande er vtgefit var xj áre rikis hans.

1391 a adru áre rickis Erichis konungs. konning Erich bleff konning anno 1389.

Haagen ƙg, sonn Magnus ƙgs bleff konning anno 1299.

1402 a 14 áre rickis Erichis.

Anno 1407 a 18 áre rikis Eriks kgs.

Et ƙg Erichs Suergis ƙgs bref ludande at faudur hans var Magnus ƙgr at nafni, vndir datum 1357.

Et ƙg Erichs breff 1396 a 7 áre rikis hans, ƙg Hakon var drotning Margretis hosbonde [hon haff]de son ein er het Erickr.

Et bref som drotning Margrete oc biscop Øystein hafde beseglet tilhobe vnder datum 1401.

---

[1] Paa samme Maade har han ved flere af de Rettebøder, som han kjendte i Afskrift fra 16de Aarh., forsøgt at omsætte dem i ældre Sprog.

Kg Hakon var kg Magnusis modurfaudir.

Hakon hertog, son Magnus kgs hins kronada vnder datum 1209 (!) a xj áre rikis hs hertogdǫmis.

Anno 1330 a 12 áre rikis Magnus Norgis Suergis Skana oc Gotta kgs.

Anno 1402 a 13 áre rikis Erikis kgs.

Kg Hakons fundatz bref vnder datum 1371 á 16 áre rikis hs.

Alle disse Diplomer synes nu at være tabte; ialfald er det Tilfælde med det først nævnte Landsvistbrev og det nederst nævnte Fundatsbrev fra 1371. Han har ikke i sin Kongeliste forstaaet at benytte dem fuldtud; derimod har Biskop Jens Nilssøn fra dem faaet Aarstallet 1389 for Erik af Pommern.

Hans Lo's „Stutt tilvisan“ er helt afskrevet hos Jens Nilssøn (Visitatsbøgerne S. 371—75), som dog har øget dennes Indhold ved Tilføielser dels fra „Konungaætt“, dels fra den trykte Udgave af Mattis Størssøns Oversættelse, dels ogsaa for en enkelt Notits (direkte eller indirekte) fra et nu tabt Haandskrift af Tjodrik Munk[1]. Dette nævner jeg her, fordi det bestyrker Rigtigheden af, hvad jeg tidligere i dette Tidsskrift har hævdet om Biskop Jens Nilssøns Arbeidsmaade som Historiker.

---

[1] Denne er nemlig den eneste Forfatter, som fortæller, at Olav den hellige døde „1029 4 cal. Augusti feria 4“.

OM SKRIFTET „BERGENS FUNDATS“ OG DETS FORFATTER.

AF

GUSTAV STORM.

Ved Udgivelsen af „Bergens Fundats“ (i Norske Magasin I, 519—63) oplyser Antikvar Nicolaysen, at han har kjendt 22 Haandskrifter (hvoraf 11 kun Afskrifter fra ældre) og lagt til Grund to Haandskrifter fra omkr. 1600; han oplyser tillige, at Skriftet maa være forfattet før 1585, da det citeres af Forf. af „Den norske So“, og at den i et enkelt Haandskrift ender med en Liste fra 1581. Denne 1581 sluttede Liste findes ogsaa i andre Haandskrifter; den har ogsaa havt Plads i det Haandskrift fra ca. 1590, som Nils Krag († 1601) eiede, thi den findes igjen i den Afskrift af denne, som Stephanius tog, og som nu bevares i Upsala[1]; her angives endog Bogen selv at være forfattet i 1581, hvilket saaledes er den senest mulige Forfattelsestid.

Om Forfatteren oplyser de fleste og ældste Haandskrifter intet. De to Haandskrifter, som Nicolaysen har lagt til Grund for sin Udgave (det ene fra ca. 1601, det andet fra 1595), paastaar, at Christofer Walkendorf er Forfatteren, men dette er med Rette afvist af Nicolaysen,

---

[1] „Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, udg. ved G. Storm“, Fortalen S. 8.

thi Forfatteren maa være Nordmand og Bergenser. Et tredie nu tabt Haandskrift, som P. Resen eiede, kaldtes „Morten Madsens Bog om Bergens Fundats og Herlighed o. s. v., skrevet 1596“, og deri har man villet lægge den Mening, at en ganske ukjendt Morten Madsen (Kapellan i Manger) skulde være Forfatteren, medens Udtrykket kun bør forstaaes om Bogens Skriver eller forrige Eier. Nicolaysen mente imidlertid at være sikker paa at kjende Forfatteren: „Naar man gjennemgaar Edvardsens Bog, bliver det ikke tvilsomt, hvem Forfatteren var. Overalt hvor han nemlig, ifølge de i Randen tilføiede Kildeangivelser, fortæller noget efter „Herluf Lauritssøns Optegnelser“, findes det ogsaa i nærværende, ikke derimod i noget andet bekjendt Skrift.“ Det er rigtigt, at Edv. Edvardsen i sit Skrift fra 1674 har citeret „Bergens Fundats“ under Herluf Lauritssøns eller Larsens Navn, og fra Edvardsen er dette Forfatternavn gaaet videre til Holberg, Nyerup og andre Litteraturhistorikere eller Forfattere om Bergen. Men Edv. Edvardsen har aldrig udgivet Herluf Lauritssøn som Forfatter af „Bergens Fundats“; han nævner denne Bog blandt sine Kilder som „Herluf Larisens Manuskript, skrefuen 1592“ og kjender altsaa Herluf Larisen kun som en forhenværende Eier af en Afskrift, skrevet i 1592, saaledes adskillige Aar efterat Bogen kan være forfattet.

Denne „Forfatter“ bør derfor efter min Mening udgaa af Litteraturhistorien som indkommen der ved en Misforstaaelse. Nicolaysen har selv hævdet, at Forf. af „Bergens Fundats“ var en indfødt Bergenser, og om Navnet Herlof sagt, at det „er saa sjeldent i Bergen, at det ikke træffes mere end én Gang iblandt de 9205 Personer, som ifølge den i Byens Arkiv værende Borgerbog have taget Borgerskab imellem 1568 og 1751“, nem-

lig netop Herlof Lauritssøn. Men i Stedet for at slutte, at da maatte denne Mand med det aabenbart danske Navn (Herloff = norsk Herlog eller Herlaug) være indvandret fra Danmark, formodede Nicolaysen af Respekt for (som han troede) Edv. Edvardsen, at Herlof var „udentvil født i Bergen". Herloff Lauritssøn, der døde omtr. 1630 som Borger i Bergen, omtaler imidlertid i sit Testament[1] ikke i mindste Maade sin formodede Bergenske Oprindelse, men fortæller, at han i sin Ungdom gik i Herlufsholms latinske Skole, og da han agtede sig andensteds for at studere videre, vilde hans velstaaende Brødre ikke understøtte ham; derfor maatte han give sig fra sin Bog og til Hoftjeneste o. s. v. Følgen var, at han i sit Testament ikke under sin Slægt Arven, men giver denne til Nykirken i Bergen og dens Fattige. Alt tyder saaledes paa, at hans Slægt er i Danmark, medens han testamenterer sit Gods til de Fattige i Bergen. Herluf Lauritssøn træffes første Gang i Norge i Hoftjeneste, d. v. s. som Tjener eller Skriver hos den danske Adelsmand Henning Sparre, Lensherre over Lysekloster Gods, og møder for ham i en Retssag paa Bergens Raadhus 22. Aug. 1592. Efter Henning Sparres Død i Begyndelsen af 1594 kom Herluf til under Ledigheden at fungere som Foged over Lysekloster (et Brev af ham som saadan 14. Marts 1594 citeres); rimeligvis har han faaet Afsked af Eftermanden (Gabriel Skinkel, som tiltraadte 1595) og er saa flyttet til Bergen, hvor han tog Borgerskab 1598 og omtrent paa samme Tid giftede sig med en norsk Kvinde. Om denne Mand, som først i 1598 blev fast knyttet til Bergen, tyder alt paa, at han er en Sjælænding, og der kjendes ikke andre litterære Bedrifter

---

[1] Norske Stiftelser I 57.

af ham, end at han har eiet (og maaske skrevet sit Navn i) det Exemplar af „Bergens Fundats“, som Edv. Edvardsen benyttede.

Skal man søge at udfinde den virkelige Forfatter, maa man først gaa til de ældste Haandskrifter for at bestemme hans Levetid. Som ovenfor nævnt, henpeger af hidtil i Litteraturen nævnte Haandskrifter ét eller to paa Forfattelsestiden 1581. Imidlertid kan dette ikke være det rette, thi vi har et (omend ufuldendt) Haandskrift fra 1568. Det Arnamagnæanske Haandskrift 333 fol., som jeg har beskrevet i Norges gl. Love IV 528—31 (Peder Jonssøn Klerk's Bog), er skrevet i Bergen af flere Mænd, som havde Adgang til offentlige Brevskaber. En af dem har i Aarene 1568 og 1569 afskrevet efter Originalerne og delvis oversat oldnorske Breve vedkommende Bergen, og foruden disse har han ogsaa i 1568 indskrevet „Bergens Fundats“; her leveres hele første Bog af denne, og af Citater sees, at det ogsaa var Meningen at indføre Fortsættelsen, men Afskriften er pludselig afbrudt i 2den Bogs første Kapitel med Ordene „kloster, bønder och“ (svarende til N. Magasin I 536[20]), og derefter er 5 Sider ladt blanke til Fortsættelsen, som ikke er udført. At dette er en Afskrift, sees af, at paa flere Steder Rum er sat aabent til Udfyldning af Ord, som Afskriveren ikke forstod. Det er hermed givet, at Skriftet „Bergens Fundats“ er ældre end 1568. Undersøger man derefter Skriftet selv efter indre Kriterier, bliver man strax opmærksom paa, at Skriftets Hovedhelt er Christofer Walkendorf og dennes Virksomhed mod de tyske Haandværkere. Skriftet slutter med Haandværkernes Udvandring til Tyskland Sommeren 1559 og de tyske Kjøbmænds Løfte om ikke at holde Haandværkere paa Bryggen (22 Juli 1559), og der findes i de ægte Stykker ikke et eneste

Udtryk, som peger ud over dette Tidspunkt. Alt synes saaledes at tyde paa, at Skriftet er forfattet i samme Aar eller alfald, medens Walkendorf endnu var i Bergen, som han forlod Vaaren 1560. Det ligger nærmest at gjætte paa, at Forfatteren er en i Walkendorfs Tjeneste ansat Mand, snarest en Slotsskriver eller Retsskriver i Bergen. Forsaavidt kan det stamme fra en god Tradition, naar Haandskriftet fra 1601 siger, at Bogen er forfattet af Chr. Walkendorf „med andre Lovgiveres Hjælp“ (aliorum legislatorum adiutorio)[1].

Om Kilderne til dette Skrift mente Nicolaysen, at Skriftet for den ældre Tids Vedkommende mestendels er en Omskrivning paa Prosa af den „Bergenske Rimkrønike“, men at Forf. fra omkr. 1440 har benyttet dels Diplomer, dels mundtlige Sagn, dels Christofer Walkendorfs Optegnelser om sin Styrelse. Nicolaysen hævdede ogsaa for „Bergens Rimkrønike“, at denne har benyttet baade oldnorske og latinske Diplomer, mundtlige Sagn og skriftlige Optegnelser, og isaafald vilde man faa det Særsyn, at det ene Skrift helt var udarbeidet (paa Vers) efter samme Sort Kilder, som det andet Skrifts senere Del, medens dettes første Del kun var en Omskrivning paa Prosa af Digtet. Min Mening er, at Forf. af „Fundatsen“ er den originale Forfatter, som helt igjennem har arbeidet efter skriftlige Kilder (Kongesagaer og andre Optegnelser, deriblandt Diplomer), medens Rimkrøniken kun er en Omskrivning paa Vers af sin Forgjængers Arbeide, og hvor han leverer selvstændige Tillæg, der digter han.

---

[1] Se Citatet i Norske Magasin I 516 Note; det her tilføiede „Anno Christi 1557“ hører ikke med til Citatet, det er skrevet senere.

Jeg tror, dette vil blive tydeligt, om man fremdrager enkelte Træk. Man tage f. Ex. Fortællingen om Milder-Alf i Bergens Fundats (N. Mag. I, 528, rettet efter Haandskrifter):

„Albertus Crantzius, en Hamburger historiographus, skriver at der skulde have været paa den tid en tyrannisk Konge over Norge, som skulde have hedt Oluff, hvilken som skulde have berøvet de Tyske af Bergen imod privilegier og al rettighed. Saa haver samme Albertus ikke forstaaet historien ret, thi der haver paa den tid ikke været nogen konge i Norge som hed Oluff, men kong Erik og hans broder hertug Hagen havde kriget med den konning Erik, som blev slagen i Finderup, og hans sønner; var samme de vendiske Stæder mere tilbøiet at holde med den danske konge, end de gjorde med kong Erik i Norge. Nu havde kong Erik aff Norge og hans broder, hertug Hagen, en krigsmand imod de Danske, som altid holdt søen, som hed Alff Ellingsen milde, han gav de samme Tyske af Stæderne, som holdt med de danske konninger, ingen plads, hvor han dennem overkom, enten tilsøes eller tillands, men dennem altid plustrede og røvede, hvad heller de seilede til Bergen eller andensteds. og denne er den Oluff, han omtaler, og er det skeet Anno 1284. Denne samme Alf Ellingsen er siden kommen i konning Eriks unaade for hans uafladelige røveri og den sorte kunst, han brugte, og konningen haver taget alt hans jordegods og lagt under Apostelkirke i Bergen.“

I Bergens Rimkrønike lyder det tilsvarende Stykke saaledes:

Item mere til tid fordrive
de Tyske monne saa skrive
at der paa denne tid var en konning i Norriges land,

hed Oluff, en megtig grummer mand,
at han skulde have drevet de Tyske ud
imod privilegier og denne statut,
hvilket man saa ret forstaar,
naar man til Norriges kongers krønicker gaar,
finder man ingen konning, som Oluff hed,
eller konningsøn, jeg fuld vel ved,
paa denne tid i Norrige at være
eller den kongelige spir bære,
uden en krigsmand, kaldes milde her Oluff
som kunde den svarte kunst hel og halv,
han monne konning Eriks høvedsmand være
han monne de Tyske traktere og lære,
besynderlige de, som til Bergen segle,
for de Vendiske med Danekonning holdt,
hvilken Oluff kom siden i konningens ugunst.

Den tyske Kilde, som begge henviser til, er Albert Crantzius, som ogsaa „Fundatsen" citerer, medens Rimkrøniken kun nævner „de tyske". Det vil let sees, at Fundatsen kjender den Kilde, den citerer, medens Rimkrøniken ikke ved mere, end hvad der staar i „Fundatsen", og enda kun ufuldstændigt gjengiver dette. Følgelig kan „Fundatsen" ikke have laant fra Rimkrøniken, men denne har omsat paa Vers en Del af det, som staar om denne Sag i „Fundatsen".

En gjennemført Sammenligning mellem „Fundatsen" og Rimkrøniken viser nu, at Rimkrønikens Redaktion A overalt laaner fra „Fundatsen" og ikke kan være dens Kilde, men en Aflægger. Vistnok har A selvstændige Tilføielser (f. Ex. at Kong Eystein gjorde „Bernhard" til Biskop i Bergen, at Kardinal Nikolaus kom til Norge „attende" eller „ottende" Aar efter Harald Gilles Død, at Magnus Erlingssøn blev kronet 10. Aug. 1170 o. fl.), men disse er alle uhistoriske og opdigtede. Da „Fundatsen"

er forfattet i 1559 eller 1560, kan det altsaa være ganske rigtigt, naar Rimkrøniken i den af Nicolaysen som A betegnede Redaktion angives at være forfattet 1560; Haandskriftet er skrevet i 1585 eller kort efter, men det er en meget forvansket Afskrift, og fra omtrent samme Tid findes en anden Afskrift, som er bleven til i Danmark. Den anden Redaktion, som Nicolaysen kaldte B, findes i et Haandskrift fra 1594, men den kan godt være meget ældre; ogsaa den har en Række Tilføielser, og nogle af disse stammer maaske fra gamle Kilder (f. Ex. at Graamunkeklostret blev indviet af Biskop Narve 1. Mai 1301), men de fleste er rigtignok ogsaa her Tildigtninger[1]. Men den Maade, hvorpaa Nicolaysen har udgivet Rimkrøniken eller rettere de to Rimkrøniker, gjør det vanskeligt at udrede dette i Enkeltheder. Af Interesse er det, at Forfatteren af Rimkrøniken B har studeret et gammelt Haandskrift af „Norges Kongesagaer", sandsynligvis „Kringla", som dengang endnu fandtes i Bergen. Naar de to Rimkrøniker stammer fra Prosaværker, vil de komme til at indtage en anden Rolle i Litteraturen, end man hidtil har givet dem. Forfatteren eller Forfatterne er ikke Historikere, der skriver paa Vers, som saa mange tyske og svenske Forfattere fra den senere Middelalder, men Rimsmede, som omsætter sin Læsning paa Rim. Man behøver ikke længer at søge nordtyske Forbilleder, idet der for Omskrivning paa Vers af Prosaværker ogsaa findes Forbilleder i dansk Litteratur.

Hvis „Bergens Fundats" er uafhængig af og ældre end Rimkrønikerne, vil den voxe i historisk Interesse. Man vil da skjønne, at „Bergens Fundats" er det virkelige Grundlag for alle Fremstillinger af Bergens Historie,

---

[1] Et Exempel herpaa skal leveres nedenfor i en særegen Artikel.

ligefra Edv. Edvardsen (1674), ja man kan gjerne tilføie Wolfs Norrigia illustrata (1651). De Kilder, som Nicolaysen opstillede for „Rimkrøniken“, maa nu (forsaavidt de er rigtige) ligge til Grund for „Bergens Fundats“. Det er saaledes dennes Forfatter, som for første Gang i udstrakt Maalestok har benyttet Kongesagaerne til at fortælle Bergens politiske Historie, og saavidt jeg kan se, har ogsaa han benyttet et Haandskrift af Snorres Kongesagaer[1]. Forf. har videre benyttet de islandske Annaler, en Samling af norske Love og Rettebøder samt desuden én eller flere Brevsamlinger fra offentlige Myndigheder i Bergen (sandsynligvis Breve fra Bergenhus' og den forrige Apostelkirkes Arkiv og Walkendorfs Optegnelser), og navnlig for den senere Del har han bygget sin Fremstilling over dem. Da mange af dem senere er tabte, fortjener „Bergens Fundats“ at studeres nøiagtigere. Jeg skal nævne to Diplomer, fordi den Text, som Nicolaysen om dem leverede, ikke er heldig. Et af disse fortalte, at „Haakon Konge, Søn af Haakon Konge, og Skule Jarl, Kong Inges Broder“ har tilladt Munkene i Halsne Kloster at maatte „ligesom de andre Kanniker i Bergen“ sende sin Landskyld, „norrøn Varning“ (d. e. norsk Vare), til Island, „sig til Forbedring med Kjøbmandskab“. Dette Brev er aabenbart udstedt, medens Skule Jarl var Kong Haakons Formynder (1217—19), og viser, at Klostret allerede da var i fuld Virksomhed og drev Handel paa Island; Udtrykkene viser ogsaa, at Halsne Kloster virkelig har været en Kannikestiftelse (som Lange formodede), og styrker Troværdigheden af den tidligere Beretning i samme Skrift, at Halsne Kloster er stiftet af Erling

[1] Derimod troede Nicolaysen uden Grund, at Forf. skulde have benyttet Biskop Arnes Saga.

Skakke ved Magnus Erlingssøns Kroning (1164). Et andet Diplomuddrag giver en værdifuld Oplysning om, hvorledes Kong Magnus Lagabøter styrkede den Missionsvirksomhed i Finmarken, som Haakon Haakonssøn havde begyndt ved Anlægget af Tromsø Kirke, idet han gjennem Erkebiskopen skaffede Tilførsel til Kolonisterne paa Finmarkens Kyster; det staar nemlig, at Kong Magnus den fjerde Anno 1262 lovede Erkebiskopen at udføre aarlig til Island 30 Læster „norrøn Varning“ af sin Landskyld i Hedemarken, mod at denne forsørgede med „norrøn Varning“ dem, som boede i Finmarken. At et saadant Brev kunde bevares i Bergen, forklarer jeg af de store Interesser, som Erkebiskopen havde at varetage i Bergen ved sin nordlandske og finmarkske Handelsvirksomhed.

Dette Skrift og dets Indhold maa vistnok ofte modtages med Mistro paa Grund af Forfatterens udprægede Partiskhed og Tyskehad; men det fortjener dog at kjendes bedre end hidtil, og det vil af de nævnte Exempler sees, hvor nødvendigt det er at faa en ny og afsluttende Udgave af Skriftet; det vilde ligge nær for den nystiftede Bergenske „Historiske Forening“ at stille sig denne Opgave.

VITALIEBRØDRENES PLYNDRETOG TIL BERGEN I 1393.

AF

GUSTAV STORM.

Medens de ældre historiske Fremstillinger kun kjender ét Herjetog af de tyske Fribyttere fra Rostock og Wismar til Bergen i 1390-Aarene, hævder nyere norske Historikere i Regelen, at de kom to Gange: første Gang i 1393 (eller 1392), anden Gang i 1395. Saaledes Nicolaysen (Norske Magasin I, S. 34 Note), Munch (Unionsperioden II, S. 353), Y. Nielsen (Bergen S. 225, dog med Tvivl), L. Daae (Historiske Skildringer, 1873, S. 22—24), O. A. Øverland (Ill. Norges Hist. III, 911. 914) o. fl.; af andre Landes Historikere kan nævnes: Erslev (Dronning Margrete, S. 205) og Koppmann (Hanserecesse von 1256—1430 IV, Vorrede S. XVII). Jeg har længe ment at kunne hævde, at der i Kilderne i Virkeligheden kun er Tale om ét Overfald, og har for flere Aar siden paa en Forelæsning fremstillet Forholdet saaledes, at det af Detmar under 1392 nævnte Overfald hos Korner (og Reimar Kock) henføres til 1395, medens Rufus, som benytter begge Forgjængere, kjender baade et Overfald i 1392 (efter Detmar) og et i 1395 (efter Korner). I den nye Udgave af Korners Chronica novella (ved J. Schwalm)

viser nu dette sig fuldstændig at kunne bevises, og da denne Udgave idethele tjener til at belyse, hvorledes en historisk Optegnelse under Bearbeidelsen kan forvirres, skal jeg her fremstille i Sammenhæng Beretningens forskjellige Udviklingsfaser.

1. Detmar og Korner. Detmars lybekske Krønike, som ifølge Schwalm har stanset med 1386, har i det ældste Haandskrift en Fortsættelse, skrevet med samme Haand som Resten, til og med 1395. Her fortælles ved 1392 Udbruddet af Striden mellem „Vitaliebrødrene“ og de nordiske Riger, hvilket endog stansede de tyske Stæders Deltagelse i de skaanske Fiskerier, og saa fortsættes kortelig: „I samme Aar vandt Vitaliebrødrene Bergen i Norge, og de herjede mange andre Landskaber i Danmark.“ Herman Korner, som har benyttet Detmar-Fortsættelsen eller en med den parallel Kilde, har i den første Bearbeidelse af sin Chronica novella fra Aar 1416 den samme Fremstilling af Oprindelsen til Vitaliebrødrenes Forbund og ved samme Aar den samme Beretning om Bergen, kun lidt ordrigere: „Vitalianerne eller de førnævnte Sørøvere tog og plyndrede Byen Bergen i Norge, idet de førte umaadelige Skatte derfra.“ Men allerede i sin 2den Udgave ved Aar 1420 har han med sin sædvanlige Vilkaarlighed flyttet Beretningen til 1395; den gjengives her med de samme Ord, og desuden tilføies: „de vilde gjerne have sparet Kjøbmændene (ɔ: de tyske), hvis de havde forholdt sig neutrale uden at hjælpe den ene eller anden Part; men da de vilde hjælpe de Bergenske Borgere, beseirede og plyndrede de ogsaa dem.“ I den 3die Redaktion fra Aar 1423 gjentager Korner nu den 2den Redaktion næsten ordret (kun med ganske svage stilistiske Ændringer); dog tilføier han her udtrykkelig, at Toget til Bergen gik

forud for Kong Albrechts Befrielse (Høst 1395), og Slutningen afrunder han med det ganske overflødige: „og de førte Godset til de før nævnte Byer (Rostock og Wismar) og solgte eller ødede det der.“ Den 4de Udgave fra 1435 gjentager kun den samme ordrige Beretning, og derfra er denne gaaet over til de plattyske Krøniker („Rufus“, som stanser ved 1430, og Reimar Kock fra 16de Aarhundrede) samt til den latinske Bearbeidelse hos Albert Krantz.

Det er bleven paavist af Korners tyske Udgiver, at Efterretningerne hos Korner idetheletaget stammer fra den ældre lybekske Krønike (Detmar og hans Kilder), men Korners Eiendommelighed bestaar i den frie, ofte letsindige Bearbeidelse af det samme Stof; i de forskjellige Udgaver af hans Krønike vil man i Regelen finde mange Rettelser, Afvigelser og Tilsætninger, men disse skaffer egentlig aldrig nyt Materiale. Hvor man skal søge at fastsætte Korners Kilder, maa man derfor overalt holde sig til hans ældste, mindst ændrede Udkast. Det viser sig da, at i dette Tilfælde har Korner først henført Overfaldet paa Bergen til Aar 1392; men allerede i 2det Udkast har han fundet paa — efter sin Vis — at ændre Aarstallet og stille Overfaldet i Bergen nærmere Tiden for Kong Albrechts Befrielse. Den Tilføielse, han her gjør, om at Vitalianerne ogsaa plyndrede Tyskerne i Bergen, og i 3die Udgave om, at de solgte og fortærede Byttet i Rostock og Wismar, har han aabenbart ikke laant fra nogen ny Kilde, thi det kunde han jo ræsonnere sig til af den almindelige Karakteristik, han tidligere — efter Detmar ved 1392 — havde givet af Vitalianernes sædvanlige Adfærd.

Det er da tydeligt, at Korners Beretning fra 1395 falder ganske sammen med Detmarkrønikens fra 1392

og kun er en uægte Aflægger af denne. Toget i 1395 maa altsaa udgaa af Historien som en Forfalskning.

2. Aarstallet 1392 for Overfaldet i Bergen (i Detmarkrønikens Notits og den dermed stemmende i den ældste Korner) er ikke rigtigt, thi vi have flere samtidige islandske Annaler og engelske Optegnelser, som viser, at Overfaldet skede Vaaren 1393. De Annalredaktioner, som her kommer i Betragtning, er Gottskalks Annaler og Flatøannalerne. Gottskalks Annaler blev optegnede i Vestfjordene og stansede oprindelig med Aar 1394; Forfatteren er saaledes samtidig, og han sees at have optegnet Begivenheden saaledes, som den fortaltes af Folkene paa det bergenske Skib „Lavransbollen“, som landede i Tálknafjord 12. Juni 1393 og altsaa maa være reist fra Bergen i Mai 1393. Den lyder saaledes: „Tyskere kom efter Paaske til Bergen med 18 Storskibe fra Rostock og Wismar, Kong Albrechts Frænder. De gik op indenfor Nordnes Dagen før Jon Holebiskops Dag [ɔ: 22. April]. Der blev det største Mandfald, og mødtes Almuen ved Minoriterklostret. Der blev Jon Darre fangen, dødelig saaret, men de rante alle Kirker omkring i Byen og tog alt, som var Penge værd, og brændte Byen i Bergen. Biskopen og Lagmanden i Bergen blev tvungne til at sværge Eder; de satte Tyskere over Kongsgaarden i Bergen og seilede bort inden 8 Dage.“ Flatøannalerne er skrevne af den nordlandske Prest Magnus Torhallsson (maaske paa Vididalstunga) og for Aarene 1388—94 samtidige. Dette sees særligt ved Aar 1393, hvor det, efterat 4 norske Skibes Ankomst fra Norge i det foregaaende er nævnt, siges: Fra Norge spurgtes den store Tidende, at Tyskerne kom ind til Bergen om Vaaren i Paaskeugen med . . . Skibe og krævede hele Norge for Kong Albrecht; men han var i Fængsel i

Danmark hos Dronningen tilligemed sin Søn Erik. De for med Hærjinger og gik op Torsdagen efter, men Bymændene rykkede mod dem og kjæmpede. Der faldt mange Mænd paa begge Sider, men dog flere af Tyskerne. Bymændene fik Useier. Tyskerne havde 900 Skytter. Anføreren hed Enis, en tysk Herre i Slægt med Albrecht; og den anden hed Mækinborg, ligeledes i Slægt med Albrecht. Han faldt i Kampen og blev begravet ved Minoriterklostret, og Enis gjorde ham en meget sømmelig Jordefærd, men alle de andre Faldne lod han ro ud paa Vaagen og sænke ned der. Jon Darre anførte Bymændene (thi han var Fehirde) og kjæmpede meget kraftigt, men blev fangen af Tyskerne. — — — Tyskerne gjorde det største Hærværk, baade i Ran og Manddrab, og krænkede baade Kirke- og Kvinderet. De plyndrede saa stærkt, at hvad de ikke tog med sig, sænkede de i Søen, tog bort Skibe og Ankere, som de kunde faa fat paa, undtagen Ankeret „Laugbein", som Kong Olav havde eiet; det fik de ikke rokket fra sin Plads. Hr. Enis lod sværge Landet til Albrecht, „om han var ret Konge"; disse Mænd svor (Navnene er udladte). — Den vigtigste Afvigelse her er Dateringen for Indfaldet, som, da Paaskeugen i 1393 er fra 6te til 13de April, sættes til Thorsdag den 17de April, medens Gottskalks Annaler angiver 22. April, hvilket, som senere skal vises, er det rigtige Datum. At Annalernes Aarstal 1393 maa foretrækkes for 1392, fremgaar med Sikkerhed af forskjellige Diplomer. Man ser saaledes, at i Vaaren 1392 var endnu Haakon Jonssøn Hirdstjore og Fehirde i Bergen (Brev af 6. Febr., D. N. XII no. 123), men han døde i dette Aar, og Jon Darre, som i Slutn. af Marts var tilstede i Oslo ved et Raadsmøde (D. N. VI no. 338), optræder som Høvedsmand i Bergen 29. Sept. 1392 (D. N. V no. 352). Derimod finder vi i Forhandlingerne mellem Dronning Margrete

og Stæderne i 1395 oplyst, at Jon Darre havde før Mødet i Helsingborg (Aug. 1394) givet Forskrivning for sine Løsepenge, som skulde betales til Paaske 1396. Han er altsaa tydeligvis i nogen Tid før Sommeren 1394 bleven fanget af Tyskerne, hvilket passer fortrinligt til Annalernes Opgift fra April 1393.

Om selve Kampen stemmer de to Annaler godt overens eller supplerer hverandre. Den ene angiver Skibenes Tal til 18, den anden Skytternes til 900, altsaa i Gjennemsnit 50 pr. Skib. Dette sidste Tal er vistnok overdrevet, thi efter Lübekernes Forslag til Udrustning mod Sørøverne i 1394 skulde paa hvert Skib med 100 Mands Besætning være „20 gode Skytter med fuldt Vaaben og stærke Armbørster". Gottskalks Annaler oplyser, at Tyskerne landede „indenfor Nordnes", altsaa paa Strandsiden henimod Vaagsbunden, og at Kampen med Bymændene stod i Vaagsbunden ved Minoriterklostret (nuv. Domkirke), ligesom Flatøbogen oplyser, at den ene af Tyskernes Høvdinger blev begravet ved denne Kirke. Det sees altsaa, at Bryggesiden, hvor de „tyske Kjøbmænd" holdt til, ikke blev angrebet, og der nævnes derfor intet om deres Deltagelse i Kampen. Det er tydeligt, at disse har holdt sig udenfor Striden og derfor er blevne skaanede af Vitaliebrødrene. I de følgende Aars Hanseakter findes heller intet om, at Vitalianerne har plyndret Kjøbmændene i Bergen, kun om deres Overfald paa tyske Skibe i Søen. Dette strider ganske vist mod de før nævnte Tillæg i Korners 2den, 3die og 4de Udgave, men om disses Upaalidelighed er før talt. Vi har ogsaa andensteds fra direkte Oplysninger om Handelen paa Bergen i 1393 og 1394, som viser, at denne ikke er helt afbrudt. Af en Sammenstilling af Notitserne i de islandske Annaler for 1393 og 1394 frem-

gaar det, at der Sommeren 1393 kom fra Bergen fire Skibe til Island, et til Tálknafjord (i Vestfjordene), et til Hvalfjord, to til Eyrarbakke; de hed Lavransbollen, Smjǫrskipit, Lysabussan og Brotaskipit. Om det første af disse er ovenfor oplyst, at det landede 12te Juni, saa at det maa være afgaaet fra Bergen i Løbet af Mai. I 1394 kom „Heinreksskipit“ og „Postolasuden„ til Hvalfjord. Af disse Skibe udgik „Lysabussan“ aabenbart fra Lyse Klosters Gaard i Bergen, Smørskibet tilhørte Familien Smør, enten Jon Halvardssøn (hvis han endnu levede) eller hans Søn Svale, „Brotaskipit“ udgik vel fra den Gaard, som i 1443 nævnes „Brothusatomten“, Heinreksskipit vel fra Henriksgaard (som ialfald ved ca. 1380 tilhørte Bergens Biskop), og „Postolasuden“ tilhørte Apostelkirken (altsaa det kongelige Kapel). Om flere af disse Gaarde er det jo sikkert nok, at de laa paa Bryggesiden, og naar de lige efter Overfaldet er istand til at udruste og sende Skibe til Island, tør vel det kunne forklares af, at i disse Gaarde opbevaredes de tyske Kjøbmænds Gods, og at de derfor er sparte af de tyske Sørøvere.

Medens det kun er ad indirekte Vei, vi kan slutte os til, hvorledes Sørøverne behandlede sine tyske Landsmænd, findes der meget fuldstændigere Oplysninger om, hvorledes det gik de engelske Kjøbmænd i Bergen ved Overfaldet der; nogle af disse Oplysninger er forlængst kjendte, andre er først fremkomne i nyere Tid. I en Klage fra 1412[1] hedder det, at omtrent i Kong Rikard d. 2dens 14de Aar de engelske Kjøbmænd, som da boede og drev Handel i Bergen, blev anfaldt af Mænd af Hanseforbundet, som kom i udrustede Skibe og plyndrede

[1] Rymeri Foedera IV p. 7 (ældre Udg. VIII, 723).

og slog dem, tog deres Huse og Boliger (til 3000 Marks Værdi), brændte deres Papirer (til 1000 Marks Værdi) og gjorde dem anden Skade, saa at de for at sikre sit Liv maatte forlade Byen, indtil den danske Konge paa deres Klage sendte sine Mænd til Bergen for at skaffe dem Ret og Fred, hvilket ogsaa kostede 1000 Mark. I en anden Klage fra Kjøbmænd i Lynn fra Aar 1406 hedder det, at ved St. Georgs Tid i Aar 1394 kom endel Misdædere og Røvere fra Wismar og Rostock og andre Hansestæder med en Mængde Skibe til Byen Norbern i Norge og tog Byen med voldsom Haand og fangede de nævnte Kjøbmænd med deres Gods, brændte deres Huse og tvang dem selv til at betale store Løsepenge; de brændte Kjøbmændenes 21 Huse til en Værdi af 440 Noble og tog fra Edmund Bel-yetere, Thomas Hunt, John Brandon og andre Gods til en Værdi af 5400 Nobler[1]. Og i en ældre Klage fra 1404 udtales: „Item Dagen før St. Georg i Kong Rikard d. 2dens 16de Aar kom endel Misdædere og Røvere fra Wismar og Rostock af Hanseforbundet voldelig med en stor Flaade til Byen Northberne i Norge og vandt med stormende Haand denne By og tog der alle derværende engelske Kjøbmænd og deres Gods, brændte deres Huse og Boliger og tvang dem til at løse sig med store Løsepenge, saaledes som det fremgaar af de Leidebreve, de fik, saa Klagerne led et Tab af 5400 Nobler“[2]. De tre Klager har forskjelligt Aarstal, men handler aabenbart om den samme Begivenhed. Rikards 14de Aar (Juni 1390—91) er nu en aabenbar Feil, og da Klagen fra 1406 kun foreligger i engelsk Oversættelse, men den fra 1404 er aftrykt efter Originalen,

[1] Hakluyt Principal Navigations I 169.
[2] Hanseacten aus England, S. 233.

kan man trygt foretrække den sidstes Aarstal 1393, som jo ogsaa stemmer med de islandske Beretninger og de norske Dokumenter. Dertil kommer, at begge disse Klager har det rette Datum, den ene ved St. Georgs Tid (altsaa omkring 23. April), den anden nøiagtigere Dagen før St. Georg (d. e. 22. April), hvilket ganske falder sammen med Opgiften i Gottskalks Annaler. Dette Datum staar altsaa fast, og det første kan jo ogsaa være rigtigt, da Vitaliebrødrene holdt Bergen besat i 8 Dage (fra 22de til 30te April). Man undrer sig ved første Øiekast ved, at Englænderne skulde have eiet 21 Huse i Bergen; men naar man ser, at disse Huse tilsammen kun havde en Værdi af 440 Nobler (altsaa neppe 150 Pund), vil man forstaa, at her kun angives alle Husene i én „Gaard“ eller de Dele af en „Gaard“, som tilhørte Englænderne[1]. Dette er da den samme „Engelskmændenes Gaard“, hvori der opkom Brand 30te Okt. 1414[2], men som senere ikke nævnes; den har aabenbart ligget i Vaagsbunden, maaske i den senere „Hollændergade“.

---

3. De Redaktioner af de islandske Annaler, som omtalte Overfaldet i Bergen, kjendtes ikke i Bergen i

---

[1] Jfr. Nicolaysens Forklaring om Gaardene i Bergen i dette Tidsskrift 3die Række I, navnlig S. 420 ff. En lignende Forklaring af dette Sted er givet af Alex. Bugge 3die Række IV, S. 92.

[2] Dette er det rigtige Aarstal, idet i Lagmandsannalerne (Udg. S. 291) Delingen mellem 1413 og 1414 i den bevarede Afskrift er udfaldt. Begivenhederne i 1414 begynder med „Komu 5 skip“ (L. 18), hvad der burde være antegnet i min Udgave.

16de Aarhundrede; de Annal-Haandskrifter, som var bevarede der, stansede tidligere i 14de Aarhundrede. De Bergenske Historikere i 16de Aarhundrede har, saavidt sees, ikke havt nogen hjemlig Optegnelse at støtte sig til. De maatte derfor gaa til den trykte Litteratur, og den bød dem kun Korners Beretning fra 1395, og selv den kun i den Bearbeidelse, som Albert Krantz havde leveret (Norvegia VII, Cap. 8). Krantz nævner intet Aarstal, men sætter Toget henimod den Tid, da Kong Albrecht skulde gives løs. Den ene Bergenske Historiker, som benyttede Krantz, er Mag. Absalon Pedersen, som i sin Bog „Om Norrigis Rige“ (1567) indskyder en kort Omtale af Toget: „der de saa, at deres Røveri vilde faa en Ende, idet Kongen skulde befries af hans Fængsel, drog de ligervis som Kjøbmænd til Norge og kom til Bergen; de begyndte der at røve og brænde og skjænde baade Kloster og Kirker og alt, som der var, og sparte intet undtagen Folket.“ Dette er jo en noget fri Oversættelse og Udvidelse af Krantz, som ikke taler om Kirker og Klostre og desuden netop lader Tyskerne dræbe Folkene; men at dog Absalon kun leverer et unøiagtigt Uddrag af Krantz, viser sig af det derpaa umiddelbart følgende: „men et af disse Skibe fik Dronning Margrete fat, derpaa var 80 Personer, dem lod hun alle afkoppe“; thi denne Beretning, hvis Kilde man tidligere ikke har paavist, er Oversættelse af, hvad der findes paa den følgende Side hos Krantz: „Vna de grandioribus navibus quæ 80 vexit armatos, in Daniam coacta, ab Regina capi iubetur; quos reperit de recenti præda respersos, omnes iussit feriri gladio.“ Her har altsaa den brave Magister Absalon kun flygtigt gjennemlæst Texten og ikke opdaget, at der var Tale om Hertug Barnim af Wolgast's Røve-

rier i Danmark (1398)[1], men ladet dette hans Skib tilhøre Vitaliebrødrene.

Mag. Absalons Norges Beskrivelse er blandt de Kilder, som Huitfeldt benyttede; han har da givet et kort Uddrag om disse Begivenheder, som han (vistnok ganske paa Slump) har henført til 1393: „Der de Fetaliebrødre formerckede, at Kong Albret og hans Søn skulle løs komme, befryctede de at deris Røffueri skulle fange Ende, thi gaff de dem vdi Vestersøen. Samme Aar brende oc røffuede de Bergenby vdi Norge, dog fick Dronningen et deris Skibe, vaar 80 Mand paa, de bleff alle rettet oc affliffuet.“

Da man ikke kjendte Huitfeldts Kilde, har nordiske Historikere i Regelen antaget dette for en ægte Beretning om Overfaldet i Bergen, og endog P. A. Munch har optaget den, idet han kombinerer det med Efterretningen om, at Dronning Margrete Vaaren 1393 havde leiet Skibe af den engelske Konge, og antager, at de, som førte disse engelske Skibe, har fanget et Vitalianerskib, som var paa Hjemveien fra Bergen; men Huitfeldt har ingen anden Hjemmel end Mag. Absalon.

Ogsaa en anden bergensk Forfatter har benyttet Albert Krantz's Fortælling om Vitalianerne; det er Forf. af „Bergens Fundats“ (c. 1560). Beretningen her er lige saa unøiagtig som hos Mag. Absalon og endnu mere overdreven og fuld af Tyskehad. Det eiendommelige er, at den lader Vitalianerne komme til Bergen med kun „4 Orlogsskibe“. Som det vil sees ovenfor, var Skibenes Antal efter den samtidige Beretning hos Gottskalk meget større (18), og jeg kan derfor ikke tænke mig dette at være en ægte Overlevering; det maa være paavirket af

---

[1] Jfr. Detmar ved Aar 1398.

Tanken om det 16de Aarhundredes store Krigsskibe, at Forfatteren har sat dette Tal ind. P. A. Munch og flere nyere har ganske med Urette fulgt denne sene Forfatter, uagtet man havde en bedre Opgift fra samtidig Kilde.

Beretningen i „Fundatsen“ blev udskrevet i den Del af „Bergens Rimkrønike“, som findes i Haandskrift fra 1594; ogsaa her kan man derfor læse om de „4 Orlogsskibe“. Men Rimkrøniken har ogsaa et eiendommeligt Tillæg, hvis Værd her maa undersøges. Der staar nemlig:

Paa den tidt var Bergen befallet en mandt
Her Otte Remmer, saa hedt han
hand var ikke i Bergen, der denne schade skeede
men hand forsamblede folck effter de skiffe at lede.
Der hand ei skibene kunde naa,
saa satte hand seigel høit paa raa,
och monne strax til Bergen fare,
och slo deri de tyske kiøbmendt i skare
som de, der kommer blandt faar mod bondens villie,
hvilket skeede 1397 aar,
efter Guds søn Iesu fødder vaar.

Rimsmeden er ikke bleven var, at hans Kilde (Fundatsen) kun taler om Wismarerne; han lader Angriberne være „Stæderne“ (de vendiske Stæder), og Hevnen kommer derfor med Rette over de „tyske Kjøbmænd“. Denne Beretning er nu aabenbart Digt, thi hvis Befalingsmanden i Bergen skulde have ihjelslaaet de tyske Kjøbmænd i Bergen til Straf for Vitaliebrødrenes Overfald, vilde vi nok have hørt derom ved Hansedagene i 1393 —95 eller ved Forhandlingerne med Dronning Margrete. Besynderligt nok har P. A. Munch og efter ham Y. Nielsen fulgt Rimkrøniken; P. A. Munch forudsatte dog, at Traditionen maatte være unøiagtig, thi han vidste, at

Otte Rømer dengang (1393) var Høvedsmand i Nidaros (ikke Bergen). Han ændrer altsaa Beretningen til, at Otte Rømer kommer fra Trondhjem med Ledingstropper og vinder Bergen fra Vitaliebrødrenes i Bergen efterladte Besætning. Men Rimkrøniken angiver netop, at Otte Rømer var Befalingsmand i Bergen, og at hvad han gjorde var at ihjelslaa de tyske Kjøbmænd i Bergen, ikke den tyske Besætning, hvis Tilværelse Rimkrøniken ikke kjender. Sagen er nok den, at Rimkrøniken i patriotisk Iver har digtet en Begivenhed, som syntes ham en passende Straf for Tyskernes Overfald, og intet andet. Aarstallet 1397 (som naturligvis er urigtigt) og Navnet Otte Rømer viser os imidlertid, hvorfra Digteren har hentet Elementer til sit Digt; i 1397 var nemlig Otte Rømer virkelig Befalingsmand i Bergen. Det oplyses i den Liste over Lensherrer i Bergen, som findes hos Absalon Pedersen (1567), i Peder Jonssøn Klerks Bog (skrevet mellem 1560 og 1568) og i flere andre, lidt senere Bergenske Haandskrifter, bl. a. i den samme Bog, hvori vi finder Rimkrøniken. Dennes Forfatter havde altsaa let Adgang til at optage baade Aarstallet og Navnet, og det er visselig det eneste i Beretningen, som har historisk Værd.

SMAASTYKKER.

6.

Naar og af hvem er Peder Klaussøns portræt malet?

Det portræt af den høitfortjente forfatter og prest Peder Klaussøn (Friis), som hænger i Valle kirke i Søndre Undals prestegjæld, og hvoraf universitetets oldsamling eier en kopi, maa antages at være almenheden vel bekjendt gjennem gjengivelser først i Aalls oversættelse af Snorre og senere i flere historiske og literaturhistoriske verker. Alle er enige om, at det vidner om usedvanlig dygtighed hos kunstneren, og da det forestiller en saa navnkundig mand, er det ikke underligt, at forskjellige historikere har prøvet at udfinde dets ophavsmand og bestemme dets tid. Professor L. Dietrichson[1] og Rigsarkivar C. F. Bricka[2] har ofret dette emne indgaaende undersøgelser, og professor G. Storm har udtalt sin opfatning i sin udgave af Peder Klaussøns skrifter.

Udgangspunktet for undersøgelserne er en indskrift i den ældre, nu nedtagne Valle kirke, hvori Peder Klaussøn i juli 1608 opregner, hvad han har bekostet paa kirken, og deriblandt omtaler, at han i 1608 „haver ladet gjøre den tavle paa alteret og den ved fonten med denne; er de formalet af Peter Reimers, men koret og vaabenhuset malede Lydke Diriksen.“

Prof. Dietrichson har søgt at godtgjøre, at den nævnte Lydke Diriksen ogsaa har malet Peder Klaussøns portræt,

[1] L. Dietrichson: Hvem har malet det bekjendte Portrait af Peder Claussøn i Undals Kirke? (Letterstedtske Tidskrift 1889 s. 568—573).

[2] C. F. Bricka: Om Ophavsmanden til Hr. Peder Klavsons Portræt i Valle Kirke. (D. hist. Tidsskr. 6 R. II s. 462—468).

idet han tror i ham at gjenfinde en i datiden ret bekjendt kunstner. Umuligheden af denne hypothese er paavist af Bricka.

Prof. Storm udtaler sig saaledes: „Hr. Peder ser paa portrætet ud til at være omkring 60 aar; jeg gjætter derfor neppe feil i, at det er malet 1608 og af den samme kunstner, der udførte „tavlerne“ i kirken“ — altsaa Peter Reimers.

Rigsarkivar Bricka helder ogsaa til den samme opfatning, dog mere reserveret. Han antager, at portrætet, „hvis det virkelig hidrører fra 1608“, formentlig er udført af P. Reimers; men om det skriver sig fra 1608, „er dog neppe hævet over enhver tvivl“. Han finder det heller ikke saa afgjort, at ansigtet netop tyder paa den alder, som Peder Klaussøn havde i det aar[1].

At alle 3 forfattere lægger hovedvegten paa aaret 1608, har selvfølgelig ingen anden grund, end at de tænker sig Peter Reimers som en omreisende kunstner, der under et besøg i Undal har malet altertavlen og det ved døbefonten anbragte billede, og det ligger da nær at antage, at hr. Peder har benyttet anledningen til at lade ham male sit portræt; det kunde jo være uvist, naar der atter kom en kunstmaler til Undal. Storm lægger endog til som en formodning, at portrætet rimeligvis er bekostet af menigheden.

Men hvorfor skal disse 3 malerier, „tavlerne“ og portrætet, endelig være udførte i Søndre Undal? Det forholder sig dog sikkert saa, at altertavler og andre transportable billeder i landskirkerne, forsaavidt som de paa nogen maade kunde henregnes til kunstfrembringelser, i regelen ikke blev udførte paa stedet, men bestiltes fra en eller anden by, hvor der fandtes en udøver af malerkunsten, eller fra udlandet. Hr. Peder kunde lade vaabenhuset og korets vægge male af en haandverksmester (og andet har Lydke Diriksen vist ikke været), men virkelige malerier har han neppe skaffet sin kirke paa den maade, og det behøvedes heller ikke.

Det maa erindres, at Peder Klaussøn af og til kom til Stavanger, som var hans stiftsstad, og af hvis domkapitel han var medlem. Han var der saaledes i mai 1608, da han

---

[1] Ph. Weilbach: Nyt Kunstnerlexikon II, 607 har en artikel om Peter Reimers, der dog kun indeholder, hvad der findes hos Bricka.

forærede biskopen sin lovoversættelse[1]. Han havde altsaa under dette ophold den allerbedste anledning til at bestille de to „tavler“, der i juli var færdige til anbringelse i kirken, hos Peter Reimers, som vi altsaa tænker os bosat i Stavanger. Der bliver da ingen grund til at antage ogsaa portrætet for malet netop i 1608. Det kan ligesaagodt være malet under et tidligere eller senere besøg i Stavanger — af Peter Reimers eller en anden. Jeg vilde helst gjætte paa en senere leilighed; thi ansigtstrækkene synes mig snarere at tyde paa en olding henved de 70 end paa en mand lidt over 60. Dog derom kan der jo være delte meninger. Men der er ogsaa en anden omstændighed, som bringer mig til at tænke paa et senere tidspunkt.

Paa begge sider af portrætets hoved findes en indskrift, saalydende:[2]

Venstre side:	Høire side:
Peter Claussøn fød i Eger-Ø sund Anno .1545. den .1. April: Blef Sogneprest i Vndal oc Prouist Ao: 1566. Døde Anno:	ORA ET LABORA Anno Christi .1614 Anno ætatis .69. Compl:

Dette forstaaes almindelig saaledes, at indskriften paa venstre side er paaført af kunstneren 1608, medens den til høire giver underretning om hans død (den 15. oktober 1614) og altsaa er en senere tilføielse, udført i Undal og af en anden haand end den, der har malet den venstre indskrift. Dette forhold fremstilles omtrent som selvsagt, men synes mig umuligt at bevise. Det forekommer mig meget sandsynligere, at dersom man havde villet tilføie dødsaaret, saa var det skeet der, hvor der paa venstre side var levnet plads dertil. Ogsaa dødsdagen var da vistnok anført, i lighed med fødselsdagen; man kjendte den jo godt, og der var ingen grund til at erstatte den med det ubestemte: „efter det fyldte 69 aar“. At den ledige plads ikke er bleven udfyldt med dødsaar og dødsdag, er ikke paafaldende; det er tilfældet med saamange gamle portræter.

[1] P. Klaussøns Skrifter, udg. af G. Storm, indledn. s. 40.
[2] Meddelt efter G. Storm i hans indledning til P. Klaussøns skrifter, s. 45.

Jeg finder det derimod ganske naturligt, at indskriften tilhøire, ligesom den anden, er forfattet af hr. Peder selv, er paaført af den, der har malet portrætet, og betegner det aar, da dette udførtes, og hans alder paa den tid. Det er jo noksom bekjendt, at det 17. aarhundredes portræter ofte har denne paaskrift om „anno ætatis“, hvorved menes aaret, da vedkommende lod sig male. Indskriften paa Peder Dass's bekjendte portræt kan bl. a. anføres til sammenligning:

Venstre Side:	Høire side:
Ministerii: XI.	Ætatis XXXVII.

Begge indskrifter betegner det aar, da billedet maltes. Det vilde være ret paafaldende, om denne sedvanlige oplysning skulde mangle, naar det gjælder Peder Klaussøn, som endog i tilskriften i en bog, han foræerer bort, undertegner sig: „Peder Claussøn, anno ætatis 63“[1].

Dersom de to indskrifter skulde være paaførte af forskjellige hænder og til forskjellig tid, maatte man vente en væsentlig og tydelig forskjel i skrifttrækkene. Paa min forespørgsel har hr. provst Kjerulf i Søndre Undal derom udtalt: „Bogstavet A er skrevet noget anderledes; nogen paatagelig forskjel forøvrigt er ikke at finde.“ At der, naar talen er om malede bogstaver, ved en enkelt kan fremkomme nogen ulighed, kan neppe tillægges nogen nævneværdig betydning; saadan ulighed kan finde sted i selvsamme linje. Den tidligste forfatter, som omtaler denne indskrift, lagmand P. Holm, er vistnok af alle, der har skrevet derom, den eneste, som selv har seet den; han har forstaaet den paa samme maade som her er fremholdt[2].

Jeg opfatter altsaa „anno ætatis 69 compl(eto)“ saaledes, at Peder Klaussøn (født 1ste april 1545) havde fyldt sit 69de aar, da han i 1614 lod sig male. Dette passer fortræffelig sammen med, at hr. Peder besøgte Stavanger for sidste gang i juni 1614, og jeg skulde anse det for høist rimeligt, at billedet just da er udført. Det kan saaledes ikke have hængt mange maaneder i Valle kirke, inden hr. Peder døde.

---

[1] Storms indledn. til P. Klaussøns Skrifter s. 40.

[2] „Hans Skilderie, som hænger ved Opgangen af Prædikestolen, hvilket er tegnet 1614 i hans Alders 69de Aar.“ (Topogr. Journal XII 24).

Jeg gaar altsaa ud fra, at der saavel i 1608 som i 1614 i Stavanger har været en mand, der kunde male altertavler og gode portræter, og at ialfald ved den første leilighed har denne mand været Peter Reimers. Om denne kunstner foreligger hidtil forøvrigt kun den oplysning, at han har prydet felterne paa prædikestolen i Kinserviks kirke med billeder, forestillende frelseren og de kristelige dyder. En indskrift angiver dem at være malte af Petrus Reimers Neustadt. Da indskriften nævner Anders Mikelssøn Kolding som samtidig biskop over Bergens stift, maa dette arbeide være udført i aarene mellem 1608 og 1615[1]. Peter Reimers var efter dette sandsynligvis født i Tyskland eller ialfald af tysk slegt, fra en af de flere byer af navnet Neustadt. Dette arbeide til Kinservik kirke kan nærmest sidestilles med hans „tavler“ i Valle kirke. Men den samme mand forstod sig ogsaa paa at male portræter og har visselig malet Peder Klaussøn.

I en retssag fra 1619 har jeg truffet som lagrettesmand „Peiter Kontrafeyer“ (d. e. portrætmaler), borger og indvaaner i Stavanger. Der kan ikke være tvivl om, at dette er manden; ei heller om, at vi har en søn af ham i den Henricus Petri Reimerius, som i 1634 blev student fra Stavanger skole, ved hvilken han senere blev rektor; han døde som stiftsprovst og sogneprest ved domkirken i Stavanger; hans efterslegt holdt sig længe i embedsstillinger paa disse kanter[2].

Peter Reimers findes altsaa i virksomhed fra 1608 til 1619, og han var bosat i Stavanger. Hvis han ikke er mesteren for portrætet af 1614, maa man altsaa antage, at den lille by samtidig har huset to kunstmalere, hvilket er saare lidet rimeligt; man maa snarere undres over, at der har været levebrød for én. At Peder Klaussøn i de senere

---

[1] B. E. Bendixen i Aarsberetn. fra foren. til fortidsminders bev 1880 s. 73. I Aarsberetn. 1889 s. 22 angiver Bendixen som indskriftens aar 1609, hvilket stemmer med en opgave i Budstikken VII 393.

[2] Navnet Reimers, der egentlig betyder Reimer's søn, blev snart til Reimer, i lighed med mange andre patronymika, der gik over til familienavne. Denne familie har neppe været beslegtet med den samtidige (og endnu existerende) bergenske familie Reimers (i ældre tider ogsaa kaldet Reimer).

aar af sit liv skulde have besøgt nogen anden by end Stavanger, er der ikke spor til.

Der er fra Peter Reimers's tid flere dygtig udførte presteportræter i kirker omkring Stavanger. De er uden signatur, men tør vistnok skrive sig fra samme kunstner.

Mit resultat er altsaa dette: Peder Klaussøns portræt er malet i juni 1614 i Stavanger af „Kontrafeyeren“ Peter Reimers.

A. E. Erichsen.

REGISTER.

REGISTER.

Aaby Herregaard i Tossene Prestegjeld, Baahuslen, 162—165. 167. 178. 185. 190.
Aalen i Guldalen, 280. 282.
Aall, Niels, Statsraad, 150—154. 158.
Aaløsund, se Áleyjarsund.
Aamunde Remba, 199. 308. 309.
Aardenburgh i Nederlandene, 109.
Aarhus, 175.
Årnäs, Gaard ved Klosterfjord, Halland, 312.
Aarstad Sogn ved Bergen, 256.
Aarø i Sandeherred, 299.
Aarøerne, se Áreyjar.
Aarøsund ved Nøtterø, 299.
Aas Kloster i Halland, 312.
Aasen, Gaard i Vestre Aker, 308.
Aasolv af Austraat, 223—225. — Baardssøn, 204. — Skulessøn paa Rein, 199. 209.
Aasta, Gudbrand Kulas Datter, 199.
Abbo, Abbed i Fleury, 355.
Absalon Pederssøn, se Beyer.
Ábyggja skipreiða, 269.
Adalbert, Erkebiskop af Hamburg, 346.
Adam af Bremen, 321. 322. 326. 330. 336. 344. 346. 357. — Kannik i Stavanger, 45.
Afghanistan, 118.
Agdenes, 245. 262. 263. 304. 305.
Agdesiden, 160.
Agðir, 268—270.
Ager paa Tjörn, Avlsgaard til Sundsby, 177.
Agervig, Sædegaard paa Tjörn, 169.
Agmund den Unge Dans (Krøkedans), 62—64. — Finnssøn, Drotsete, 86. 88.
Agnleysa, Gaard i Osloherred, 293. 294.
Aker ved Oslo, Kamp paa, 299. — Østre, Kirken i, 296.
Akershus, 396. 406. 411. 416. — Len, 171.
Albanus, St. Sunnivas Broder, 334.
Albrecht, Markgreve af Ansbach, 118. — af Mecklenburg, Konge af Sverige, 430—432. 437. 438.
Aldinhagi i Vik, Sogn, 272.
Alexander III, Konge af Skotland, 45. 53.

Alexandria, 119. 120. 370. 371.
Áleyjarsund, 251—255.
Alf Erlingssøn den ældre, af Thornberg, 204. — Erlingssøn Jarl, 49—51. 149. 219. 423. 424.
Alfifa, se Ælfgyfu.
Alfred, se Ælfred.
Alfwold, se Ælfwold.
Alne, Gaard i Vikebygd, Søndhordland, 258.
Alra, Gaard i Klep P.gjeld, 258.
Alreyjar, 299.
Alro sókn, 258.
Ámorð, 269.
Amstel, 393.
Amsterdam, 180. 392. 393. — Bergenfarernes Gilde i, 392—394. — „Het Bergenvaerders Kamer“ i, 393. — Nieuwe Kerk i, 393.
Anders Hartvigssøn, Sogneprest til Tjörn, 181. 182.
Andres Arnessøn, norsk Kjøbmand, 42. — af Bergen, Erkediakon, 29—32. — Prior af Lyse, 32. — Simonssøn, 208. — af Sjaumælingum, 242.
Angelsachserne, 4. 339.
Angr (Sande), 293. 294.
Anker, Carsten, Statsraad, 151. — Peter, Guvernør, 154.
St. Anna, 393.
Ansegisus, Abbed af Fontenelle, 383.
Ánsmörk (?), 292.
Antwerpen, 92. 109.
Arabien, 115.
Aramörk, 293.
Aranes i Halland, 312.
Aremark i Smaalenene, 293.
Áreyjar, 299.
Arne, Biskop i Stavanger, 405. — Blakk, 225. — i Grasgarði. 61. — Magnussøn. 233.
Arnmødlinge-Ætten, 199. 200. 206. 207.
Arnøerne i Gildeskaal Sogn, 306. 307.
Asbjørn í Meðalbúi, 306. 307. — Selsbane, 123.
v. Ascheberg, Rutger, Greve, svensk General, 165, 167, 185.
Asgaut (Osgoð), norsk Gesandt i England, 29. 30.
Asgeir (Askerus), norsk Gesandt i England, 29. 30.
Asien, 143.
Ask, Gaard paa Askøen ved Bergen, 203. — Gaard i Norderhov, 203.
Askatin, Biskop af Bergen, Kansler, 46.
Askel, Biskop i Stavanger, 210.
Askerus, se Asgeir.
Askim Sogn, 266.
Askøen P.gjeld ved Bergen, 256. — Ø ved Bergen, 251—254.
Aslak, se „Asselacus“.
Asle . . . . . Hr., 235.
„Asselacus Stellessone“, 64.
Astrid . . . . . Fru, Erik Sæmundssøns Hustru, 166.
Athen, 370.
Atleyjarsund, 251. 252. 254.
Atløen i Søndfjord, 252.
Audun Hugleikssøn Hestakorn af Hegranes, 51. 56. 219.
Augustin, Jacob, 167.
Aulru- (Aulnu-) Kári, 258.
Aurr (Rødenessjøen), 292.
Aursmörk, 292.
Austraat, 171, 189.

Auxoie i Burgund, 113.
Avaldsnes, St. Olafs Kirke paa, 116. 211.
Awarson & Serwat, Bankierhus i London, 53.
Awarson, William de, 53. 54.

Baahus Slot, 169. 171. 183.
Baahuslen (Bohuslen), 55. 72. 90. 131. 132. 135. 160. 161. 175. 178. 179. 181. 183—185. 187. 189. 191—193. 259. 260. 312.
Baard (Bordi) „de Facstede", norsk Skipper, 62. 63. — Groessøn, 225. — Guttormssøn af Rein, 200. 201. 203—205.
Baat, Knut Knutssøn, Rigsraad, 167. 168.
Den „Babyloniske Sultan", 119.
Bagge, Familie, 169.
Baglerne, 12. 20. 204—206. 208. 212. 259—262. 265. 267. 268. 270—277. 280. 285. 286.
Barache, Arnold de, 52. — William, 52.
Barnim VI, Hertug af Wolgast, 437.
Barnstaple, 83.
Basel, 320.
Basse, Nordmand, 14.
Beatrice, Hertuginde af Bretagne, 33. 34.
Beda, 338. 339. 352.
Bedeford, Johannes de, 79.
Benedictus, norsk Gesandt i England, 32.
Benyngton, Johannes de, 47.
Beorn, „dux", 366. 367.
Berdolf Skeldr, 61.
Berengaria, dansk Dronning, 221.
Bergen (cfr. Björgvin), 3. 8—13. 19. 21. 22. 24. 34. 36. 41—43. 51. 52. 56. 57. 61. 63. 66. 70. 71. 73—76. 80. 81. 84—87. 89—97. 101. 102. 109. 110. 112. 113. 116. 124. 125. 127—129. 131. 135. 148. 200. 205. 209. 217. 221. 224. 227. 230. 231. 242. 243. 245. 246. 250—252. 255. 259. 262. 267. 272. 274. 277. 278. 285. 287. 288. 290. 295. 297. 298. 303. 304. 310. 311. 318. 329. 393. 397. 402—407. 413. 419—440. — Allehelgens Hospital i, 223. — Apostelkirken i, 423. 426. 434. — Brothusatomten i, 434. — Catharina Hospital i, 223. — Domkirken i, 433. — Duvehus, Gaard i, 128. 129. — Engelskmændenes Gaard i, 93. 436. — Hanseaternes Kontor i, 81. 92. 96. — Henriksgaarden i, 434. — Hollændergaden i, 93. 436. — Kongsgaarden i, 311. 431. — Kristkirken i, 228. 311. — Lyse Klosters Gaard i, 434. — Minoriterklostret i, 425. 431—433. — Munkeliv Kloster i, 128. 224. 403. — Nonneseter Kloster i, 223. 255. — Nordnes i, 431. 433. — Nykirken i, 420. — „Stranden" i, 393. 433. — Tydskebryggen i, 421. 433. 434. — Vaagsbunden i, 73. 92. 433. 436.
Bergenhus, 426.
„Bergens Fundats", 8. 73. 74. 92. 418. 419. 421—426. 438. 439.
„Bergens Rimkrønike", 8. 73. 92. 422—426. 439. 440.
Bergens Vaag, 34. 267. 432.

von Bergen, Anders, Rigsraad, 173.
Bernard Pech, se Bjarne Pech.
„Bernerus Peff", 67. 68.
Bernhard den sachsiske, Biskop, 324. 424.
Berno, se Bjørn.
Berwick-on-Tweed, 51. 52. 73. 77. 79. 84.
Betele, Hugo de, Kjøbmand i Lynn, 84.
Beukels, Willem, 132.
Beyer, Absalon Pederssøn, 63. 235. 236. 413. 437. 438. 440.
Bildt, Dansk Æt, 168. 169. — Svensk Æt, 169.
Bildt, Daniel Knutssøn til Abildgaard og Næs, 168. — Daniel Knutssøn, til Abildgaard og Morland, 168. — Daniel Knutssøn til Morland, 168. — Knut Danielssøn, til Abildgaard og Morland, 168. — Knut Danielssøn til Morland, 168.
Bille, Birgitta, Fru, 163. — Claus, Rigsraad, Slotsherre paa Baahus, 163. 166.
Birkebeinerne, 20. 205. 206. 208. 224. 231. 240. 241. 246. 247. 251. 252. 255. 262. 264. 267. 270. 272. 274—276. 278—280. 286. 288. 307.
Bjarkø, 123.
Bjarkøretten, 135.
Bjarmeland, 121.
Bjarne Erlingssøn af Bjarkø og Giske, 49, 238. — Pech, 67.
Bjelke, Familie, 189.
Bjelke, Dorothea, paa Morland, 168. 178. — Jens Aagessøn, Kansler, 168. 169.
Bjórholtar, 314.
Bjøralt, Gaard i Lunner Sogn, Hadeland, 314.
Björgvin (cfr. Bergen), 93. 96. 402. 415.
Bjørn (Berno), norsk Kjøbmand, 36.
Bjørndal, Gaard i Askøens Prestegjeld, 256.
Bjørøen i Namdalen, 306.
Blakeney, 91.
Blekinge, 193.
Blichfeld, Hans, Dr., 180, 181.
Blindheims-Ætten, 200, 208.
Blome, Anders, til Blomesholm, 169.
Blomesholm, Sædegaard i Skee Sogn, Baahuslen, 169.
Bokantyn, Godekinus, de Danczik, 141.
Bokn-Fjord, 277. 278.
Bolt, Amund Sigurdssøn, 395. 396. — Aslak, Erkebiskop af Nidaros, 408. 410. 411. — Sigurd Berdorssøn, 396.
Bolton i England, 47.
Bolton, Johannes de, 47.
Bordi, se Baard.
Borg (Sarpsborg), 222.
Borge Prestegjeld i Smaalenene, 269.
Borgenfjorden (Inderøen) 285.
Borgesyssel, 222.
Borowe, Reginald de, 85.
Boston i England, 47. 54. 55. 57. 62. 63. 66. 79. 84. 86. 87. 93. 106.
Botkenham, Robertus, 89.
Botolf (Botulph Brix), Sysselmand i Bergen, 75. 76.

Braaland, Gaard i Valle Sogn, Tjörn, 189.
Brabant, 108. 109.
Brahe, Dansk Familie, 166.
Brahe, Jørgen, til Tostrup, 166.
— Otto, til Knudstrup, 166.
— Per, Greve, svensk Rigsdrost, 179. — Sophia, 167.
Bramber i Sussex, 65.
Brandon, John, Kjøbmand i Lynn, 91. 435.
Braunche, Robert, Kjøbmand i Lynn. 84.
Breakspeare, Nicolaus, Kardinal, 2. 424.
Bremangerlandet i Nordfjord, 273.
Bremen 48. 131. 140. 345. 403.
Bretagne, 33. 34.
Brian de Therefeld, 120.
Brimilskiarr, 324.
Brísteinn (þrísteinn), 259.
Bristol, 7. 149.
Britannien, 319. 321.
Briterne, 4.
Den Britiske Kanal, 55.
De Britiske Øer, 1. 2. 28. 71. 103. 109. 143.
„Brotaskipit“, 434.
Brügge, 83. 92. 106—109. 122. 137.
Brun, Christen Eriksen, 179. 182.
— Roger, 48.
Brusewitz, Gustaf Henrik, Museumsintendant, 161.
Brynjulf Jonssøn af Kvaal, 234. 235. 237.
Brömsebro, Fred i, 175.
Brønnø i Søndre Helgeland, 306.
Budasker i Baahuslen, 404.
Buknam, Thomas, 128.
Burgund, 114.
Burnham i Norfolk, 51.
Buxehode, Ludolf, 85.
Byfjorden ved Tungenes, 279.
Børseskognen, 261. 262.

Caen, Akademi i, 180.
Cahors, 53.
Calais, 83.
Cambridge, 180.
Canterbury, 355. 360. 369.
Castilien, 23. 228.
Cecilia, Knut Jarls Datter, 220.
— Sigurd Munds Datter, 201—204. 220.
Cerwat, se Serwat.
Chalcedon, Koncil i, 375.
Charles, engelsk Kjøbmand, 35.
Chaumpeneys, Rogerus, 47. — Willielmus, 47.
Chester, 121.
Chichester i Sussex, 362.
Chosroe II, Konge i Persien, 355.
Christian IV, Konge af Danmark og Norge, 186. 188. 197.
— V, Konge af Danmark og Norge, 168. 180. — Frederik, Konge af Norge, 151. 152.
Christian IV's norske Lov, 171.
Christiania, 154. 155. 175. 180. 181. 191. — Vaalerengen i, 308.
Christianiafjorden, 51. 159. 246. 248. 270. 271. 285. 286. 288. 295.
Christie, Wilh. Frimann Koren, Sorenskriver (senere Sitftamtmand), 151.
Christiern I, Unionskonge, 162. 165. 397. 407. 408. 410—412.
— II, Unionskonge, 167. 397. 413.
Christina, Haakon Haakonssøns Datter, 211. 228. — Nikolas

Blakes Datter, 211. — Sigurd Jorsalafares Datter, 202. 209. 211—13. — Sverresdatter, 208. 211.
„Le Christofre de Strollesounde", Skib. 86.
Christopher af Bayern, Unionskonge, 93. 397—399.
Claus Stofwosvein, 61.
Clay i Norfolk, 90.
Clematius, 320.
Clemens III, Pave, 119.
le Clerc, Adam, 75.
Collett, Jonas, Statsraad, 150. 151.
Columbariis, Peter de, 52.
Columbinus de Thopyn, 68.
Conrad, norsk Gesandt i England, 23, 29.
Corges (Thorgils) Episcopus, 68.
Cornwall, 368.
Correnbitter, Ægidius, 137.
Cotesbrok, David, 76.
Cotte, William, engelsk Kjøbmand, 84.
Crediton i Devonshire, 358.
„Cumfort", Skib, 54.
St. Cuthbert, 352.

Dacia, Kirkeprovins, 238.
Dagfinn Bonde, 139. 290.
Dal, Store, Gaard i Skjeberg, 268. 269.
Dallin, Anders Bentsen, Biskop i Oslo, 192.
Dalpiil, Familie, 169.
Damsgaard ved Bergen, 256.
Dandermonde i Flandern, 108.
Danmark, 1—3. 36. 42. 52. 72. 80. 88. 98. 104. 108. 109. 117. 132. 133. 157. 160. 174. 179. 183. 186. 191—193. 196. 245. 259. 312. 324. 404. 411. 412. 420. 425. 429. 432. 437. 438.
Danske i England, 5. — i Norge, 11.
Danskerne, 124.
Danzig, 89. 90. 114. 130. 134. 135. 137. 141. 148.
Darre, Adelig Slægt, 167. — Borgerlig Slægt, 167.
Darre, Jon Reidarssøn, Rigsraad, 167. 431—433.
Dass, Peder, Sogneprest til Alstahaug, 444.
Deichman, Bartholomæus, Biskop, 190. 192.
Deneby, Johannes de, 75.
Detmar, lybsk Krønikeskriver, 428—431. 438.
Deventer, 91.
Devonshire, 96. 368.
Dixmuyden i Flandern, 108.
Dovrefjeld, 261.
Dragseid paa Statland, 327.
Dragsholm Slot paa Sjælland, 170.
Dragsmark Kloster i Baahuslen, 175. 223.
Drammen, 142.
Dreu, Galfrid, Kjøbmand i Lynn, 70. 75.
Drevøerne i Vilnes Sogn, Søndfjord, 251—253.
Drewe, Geoffry (se Dreu, Galfrid). — Johannes, 89.
Drifeyjar, 251.
Drogden, 159.
Dublin, 149.
Dunstan, Erkebiskop af Canterbury, 355. 377. 385.
Duvehus i Skapten i Bergen, 128. 129.
Dyre, Familien, 173.

Dyre, Bente Thomasdatter, 177. — Hans, 169. — Hartvig Thomassøn, 177. — Ivar Claussøn, til Sø og Sørup, 173. — Iver Thomessøn til Sundsby og Aabygaard, 162. 177—182. 184. — Maurits, 174. — Mette Iversdatter, Fru, 173. — Thomas, til Sundsby, 173—177. 182. 189.
Det Dyreske Kapel ved Valle Kirke paa Tjörn, 188.

Eadgar, Konge af England, 375. 377.
Eadmund, Erkebiskop af Canterbury, 340. — den hellige, Konge af East-Anglia, 354. 355. 367.
Eadwig, Konge af England, 327.
East-Anglia, 360—363. 368.
St. Edana, 345.
Eddadigtene, 1.
Edmund Belyetere, Kjøbmand i Lynn, 91. 435.
St. Edmunds Abbedi, Suffolk, 16.
Edsvik, Gaard i Tanum Sogn, Baahuslen, 303.
Edvardsen, Edvard, se Eiben.
Edward I, Konge af England, 48. 49. 51. 52. 54. 57. 59. 67—69. 85. 125. 129. 139. — II, Konge af England, 57—60. 62—66. 68—70. 72—79. 82. — III, Konge af England, 81. 83—87. 101. 110. 139. — Confessor, Konge af England, 361—363. 367. 369.
Edøen, Nordmøre, 242—244. 274.
Egersund, 90. 287. — P.gjeld, 443.
Eggan, Gaard i Børsen, 262.
Eggen, Gaard i Skogn, Indherred, 261.
á Eggjum í Skaun, 261. 262.
Ehrensvärd, Albert Carl August Lars, Greve, 161.
Eiben, Edvard Edvardsen, Konrektor, 419—421, 426.
Eið (Askim Sogn) 266.
Eidsborg i Thelemarken, 144.
Eidsbotnen ved Levanger, 284.
Eidskogen, Solør, 293.
Eidsvold, 308—310. — Rigsforsamlingen paa, 152. 153.
Eikundasund, Lafranzkirkja i, 211.
Einar Havlidessøn, Prest 401. — Kongsmaag, 278. — Prest, Hirdmand, 307. — Skulessøn, 350. — Thambeskjelve, 349. 356.
Eindride Ljoxa, 306.
Ekeberg ved Christiania, 308.
Eker i Buskerud, 172.
Elben, 109. 139.
Elbing, 54.
Eldrid Bjarnesdatter, 200.
Elgeseter (Elgesætr) Kloster, 217. 224. 225. 297.
Elgjarnes, 296. 297.
Elias Anderssøn (Green), 171.
Elmham i East-Anglia, 360. 362. 363.
Elnes, Gaard i Asker, 297.
Elset paa Byneset, 297.
Elven (Glommen), 268. 269.
Elvinaregg (-eng) (?), 295.
Emma, se Ælfgyfu.
England, 2—7. 9—34. 36—59. 65—67. 70. 71. 74. 77—83. 85—89. 97—104. 106. 109—113. 115. 116. 119—122. 124—128. 130. 132—134. 136. 138. 139. 142. 143. 145—149. 151. 152. 154. 180. 192. 199. 201. 328.

334. 337—339. 346. 360. 367—369. 373. 374. 379. 383. 385.
„Englandsfarernes“ Laug i Bergen, 42. 51. 52.
Englænderne, 4. 13. 21. 36. 44. 46. 48. 55—57. 66. 71. 79. 81. 85—90. 93. 94. 96. 102. 110. 114. 116. 125. 141. — i Bergen, 434—436. — paa Island, 94—96. — i Norge, 2. 7. 8—11. 13. 45. 56. 59. 60. 72—75. 78. 82. 84. 85. 92. 93. 96. 97. 101. 104. 110. 114. 116. 124. 125. 131. 132.
Enis, Fører for Vitalianerne, 432.
Erik (Eirik), Albrecht af Mecklenburgs Søn, 432. — Glipping, Konge af Danmark, 423. — Gunnarssøn, 65. — Haakonssøn Jarl, 415. — Haraldssøn, Blodøx, Konge af Norge, 414. — den hellige, Konge af Sverige, 227. — Johansson, se Ulf. — Kolbjørnssøn, Sogneprest i Sandefjord, 140. — Magnusson, svensk Hertug, 64. 132. — (XII) Magnusson, Konge af Sverige, 416. — Magnussøn, Konge af Norge. 42. 49. 50. 52—56. 59. 72. 122. 131. 232. 233. 397. 400—404. 415. 423. 424. — Menved, Konge af Danmark, 108. — af Pommern, Unionskonge, 88. 93 —97. 399. 407. 415—417. — Ragvaldssøn, 166. — Rogvaldssøn, 128. — Sæmundssøn, Rigsraad, 165.
Erling Alfssøn af Thornberg, 234. — „Bonde“ paa Kvidin, 203. 205. — norsk Kjøbmand, 36. — Ormssøn Skakke, Jarl, 200. 209. 242. 426. — Steinvæg, 214. 272. 278.
Ernisius, „celerarius“ i Lyse Kloster, 39.
Estland, 65.
„Estland“ (Østersølandene), 65. 78. 84.
Eufemia, norsk Dronning, 400. 402. 403.
Europa, 3. 6. 22. 40. 83. 98. 100. 109. 117—119. 124. 126. 135. 145. 148. 222. 320. 333. 383.
Evitot de Frisia, 55. 144.
Exeter i Devonshire, 358. 359.
Eyjamörk, 293.
Eyjavatn (Øieren), 266.
Eynir, 265. 266.
Eyrarbakke paa Island, 434.
Eyricus Gunnoressione, 65.
Eystein, Biskop i Oslo, 140. 416. Erkebiskop af Nidaros, 16. 201. 382. — Gydassøn (Gudriðarsun), 238. 239. — Haraldssøn, Konge af Norge, 200. 351. 415. — Magnussøn, Konge af Norge, 415. 424. — Sigurdssøn, Konge af Norge, 123.

Faaberg i Gudbrandsdalen, 403.
Fagrskinna, 199. 207.
Fakenham, Nicholas de, 62. 63. — Richard de, 62. 63.
Falsterbo, 87. 130.
Fane Prestegjeld, 256.
Fanefjorden, 256.
Fasset, Ricardus, de Eboraco, 141.
Fedje, Lindaas P.gjeld, 304.
Fenring (Askøen), 251. 252.
Fenstad, Gaard i Stadsbygden, 264.
Fimreite, Slag ved, 256.

Finderup ved Viborg, 423.
Finmarken, 96. 97. 123. 197. 427.
Finn, norsk Kjøbmand, 36.
Finnastaðir, Gaard i Stadsbygden, 264.
Finnerne, 123.
Fircks (Firichs), Johan, Generalmajor, 165. 167. 178.
Firdafylke, 316.
Fjarðbyrjusund, 277—279.
Fjeldøen, nær Stavanger, 279.
Fjölbyrja, 278. 279.
Fjøløen ved Stavanger, 279.
Fjörbyrjusund, 277.
Flamlænderne, 85.
Flandern, 55. 78. 91. 112. 113.
Florents, 37.
Florevaag, Slag i, 204. 209.
Folcardus Frese, 67.
Folden (Christianiafjorden), 246. 270.
Foldungar, 265.
Folkenborg, Gaard i Rødenes Sogn, 292.
Folkestad, Gaardsnavn, 63.
Folkisberg, 292.
Folkvid Lagmand, 201.
Follo, 212. 265.
Folskn (Storfosen), 218.
Forpommern, 192.
Foss i Baahuslen, 176.
Fountains, Kloster ved York, 2.
Frankrig, 17. 40. 51. 55. 56. 82. 83. 107—109. 113. 118. 132.
Frederik I, Konge af Danmark og Norge, 173. — II, Konge af Danmark og Norge, 166. 186. 416. — III, Konge af Danmark og Norge, 175. 184. — IV, Konge af Danmark og Norge, 190. 192. — Køna, 200.
Frederiksborg, Fred i, 193.
Frederikshald, 191.
Fredriksstad, 181. 191.
Frederikssten, 187.
Frederiksværn, 157.
Fresenede, William, 54.
Frey, Gud, 379.
Freya, Gudinde, 379.
Fridag, Axel Fredrikssøn, Lagmand, 391.
Friis, Jørgen, Statholder i Norge, 164. — Peder Claussøn, Sogneprest til Undal, 131. 132. 177. 199. 414. 441—446.
Frisland, 25. 36. 54. 67. 132.
Frostathing, 409.
Frostathingslov, 378. 382. — Den ældre, 135.
Fyllingen, Gaard i Birkeland Sogn ved Bergen, 256.
Færøerne, 42. 100. 143. 160.
Føienlandet ved Nøtterø, 286.

Galde (Galle), Familie, 163.
Galde, Bodil, 169. — Christopher Gautessøn, 163. 164. — Christopher Tønnessøn, 164. — Else Tønnesdatter, 164. — Gaute, 163. — Lisbet, 164. — Olaf, 163.
Galle, Sven, Rigsraad, 162. 163.
Galfridus, norsk Kjøbmand, 36.
Garðar (Rusland), 42.
Gascogne, 83. 114.
Gaut Jonssøn af Mel. 226. 228.
Gaute, Erkebiskop af Nidaros, 413. — „Presbiter“, 36.
Gautland, 42.
Geitkjörr i Halland, 312.
Gelmin (Gjølme), Gaard i Orkedalen, 201. 202.

Gent, 67. 106—109.
Germania, 320. 333.
„af Gieswik om", i Rødø Sogn, 265.
Giske, 206.
Gjersvik, Gaard i Rødø Sogn, 265.
Gjørva, Gaardnavn i Geiranger, 68.
Gjøvik, 300.
Glommen, 268. 269. 281. 300. 302.
Gloucester, 129.
Godemender (Gudmund) de Hexe, 68.
Godvik i Askø Sogn, 267.
Godwin, Jarl af Wessex, 358—360. 364. 366.
Goeclin, engelsk Sømand, 62.
Gonshull, William, 75.
Gothormus Guritheson, se Guttorm Gydassøn.
Gotland, 3. 42.
Gottskalkr Jónsson, islandsk Annalist, 431. 438.
Granesund i Askvold Sogn, Søndfjord, 252. 254.
Gravdal ved Bergen, 267.
Grave, Christian, Sogneprest til Eker, 172.
Gravrok, 189.
Green, Familien, 170. 173. — Green, Anders Lauridssøn, til Sundsby, Kansler, 170. 171. 173. 177. — Elias Anderssøn, 171. — Gudrun Lauridsdatter, Fru, 170—173. — Laurids Olufssøn, Lagmand i Viken, 170. — Oluf Lauridssøn til Sundsby, 170.
Gregor den store, Pave, 374. 378.
Gregorius Jonssøn af Blindheim, 212. 213.
Greifswald, 60.
Grevefeiden, 173.
Grey, Reginald, 54.
Grim den gode, 347. 349.
Grimkel, Hirdbiskop hos Olaf den hellige, 338. 346. 348—351. 353. 354. 356. 359. 365. 367—369. 387. — (Grimcytel), Biskop i Sussex, 360—365. 367—369.
Grimsby, 7. 12. 14. 65. 66.
Grimstad, 67. 90.
Grindholmasund, 270.
Grip, Fiskevær paa Nordmøre, 123.
Grjótar, Gaard i Orkedalen, 248. 249.
Grubbe, Anne, 164. — Karine, 164. — Mette, Fru, 171. — Sigvard, 197.
Grupendal, Fikke, 162.
Gryting, Gaard i Orkedalen, 248.
Grýtingar sókn, 249.
Grækenland, 114.
Grønland, 4. 42. 136. 313.
Grønlien ved Oslo, 295.
Guben i Brandenburg, 114.
Gudbrandsdalen, 280.
Gudleik af Ask, Stallare, 202. 203. 217.
Gudrun Nevsteinsdatter, 199.
Gulathingslag, 316.
Gulathingsloven, 378.
Guld-Aasa, 6.
Guldberg, Ove Høegh, Geheimeraad, 193.
„Guldfjæder", Lovbog, 382.
Gunderup paa Sjælland, 171.
Gunnar paa Berg. 309. — Kongsfrænde, 206. 237.
Gunnarsbø ved Tønsberg, 285.
Gunnbjørn Jonsbroder, 297. 298.
Gunnhild, Kong Sverres Moder, 211.
Gustaf I Vasa, 166.

la Gutere, Thomas de, 47.
Guthorm, Konge af East-Anglia, 338.
Guttorm Aasolvssøn, 199. 200. — Baardssøn, 204. 205. — Erkebiskop af Nidaros, 231. — Fjonk, 231. — Gydassøn (Guritheson), 232—236. 238. 239. — Ingessøn, 230—233. — Sigurdssøn, Konge af Norge, 415.
Gyda, Godwin Jarls Hustru, 358.
Gýgisvík, 267.
Gyldenløve, Henrik Nilssøn, 182. — Ingeborg Nilsdatter, 171. — Nils Henrikssøn, Rigshovmester, 182.
Gyrid (Gyda, Gudrid) Guttormsdatter (?), 233. 234. — Inge Baardssøns Frille, 233. 234.
Götaelven, 162.
Göteborg, 183. 184. 191. 193. — Gymnasium i, 185. 188. 189.

Haadyret, Fjeld i Sogndals P.gjeld, 276.
Haaelven paa Jæderen, 276.
Haafjeldet paa Ytre Sulen, 252. 253.
Haag, Fredskongres i, 89. 91. 102. 104. 141.
Haakon Eirikssøn Jarl, 415. — Erlingssøn, Biskop af Bergen, 80. 112. 113. 137. 148. — Galen, Jarl, 201. 202. 231. 272. 273. — den gode, Konge af Norge, 248. 378. 414. — Haakonssøn, Konge af Norge, 1. 12. 13. 18. 22—28. 30—35. 37—39. 41—45. 47. 59. 115. 119. 120. 137. 139. 147. 202. 206—222. 224—228. 230—232. 234. 243. 279. 284. 285. 287—290. 292. 293. 295—299. 301. 302. 304. 305. 310. 312. 397. 415. 426. 427. — Haakonssøn den yngre, 211, 228. 237. — Jonssøn, Fehirde i Bergen, 432. — (II) Magnussøn, Konge af Norge, 415. — (V) Magnussøn, Konge af Norge, 50. 53—60. 62. 65. 66. 68. 70—75. 77—80. 92. 110. 115—117. 119. 125. 131. 136. 139. 142. 144. 148. 222. 233. 235. 238. 397—404. 406. 407. 415—417. 423. — (VI) Magnussøn, Konge af Norge, 86. 105—108. 110. 133. 144. 399. 407. 415—417. — Ormssøn, Ridder, 61. — Sigurdssøn Jarl, 317. 325. 415. — Sigurdssøn Herdebred, Konge af Norge, 202. 415. — Sverressøn, Konge af Norge, 211. 415.
Haaland, Gaard i Sogndal Herred, 276.
Haalogaland, 94. 96. 97. 123. 199. 265. 306.
Haarberg, Gaard i Rissen Sogn, 262. 263.
Haastein, Gaard i Askøens Prestegjeld, 256.
Haavard Jarlssøn, 245.
Haaøen i Hammer Sogn, 251—254.
Háey, 251.
Hafsteinn (Hafsten), Ø i Baahuslen, 259.
í Hafsteinssundum, 270. 271.
Hafstensund i Baahuslen, 260. 271.
Hafthoressønnerne, 222.
Hagastrondi i Sogndal, 257.

„Hakon Ormessone“, 61.
Halden (cfr. Frederikshald), 185.
Halgo, se Helge.
Halland, 132. 169. 170. 185. 193. 213. 311.
Hallbjørn, Provst ved Laurentiuskirken i Tønsberg, 141.
Halldor í Hjörleifsvík, 265.
Hallkel Jonssøn, Lendermand, 209.
St. Hallvard, 315.
Halmstad, 411—413.
Hals, Gaard i Långelanda Sogn paa Oroust, 260.
Halsne Kloster, 426.
Haløre Marked, 3.
Hamar, 405. 409.
Hambergsund i Qville Sogn, Baahuslen, 302. 303.
Hambaara, Bugt og Gaard i Ørlandets P.gjeld, 263.
Hamburg, 55. 130. 134. 139. 140. 174. 345.
Hammer, Nils, Lensmand paa Dragsmark Kloster, 175.
Hamrasund (Hammersund ved Tusteren), 274.
Hans, Unionskonge, 162. 166. 195. 397. 412. — Sigurdssøn, Junker, 196.
Hanseaterne, 2. 9. 13. 36. 37. 48. 55. 56. 71. 72. 79—81. 84—86. 89. 90. 92—97. 106. 110. 114. 116. 121. 122. 125. 132. 137. 139. 393. — i England, 86. 87.
Hansestæderne, 9. 40. 43. 54. 81. 85. 88. 91. 101. 106. 109. 128. 131. 138. 143. 433—435.
Harald Eirikssøn Graafeld, norsk Konge, 100. 415. — Gille, Konge af Norge, 202. 211. 415. 424. — Godwinsson, 366. 367. — Gormssøn Blaatand, Konge af Danmark, 324. 325. Haarfagre, Konge af Norge, 1. 3. 80. 123. 414. 416. — Sigurdssøn Haardraade, Konge af Norge, 322. 354. 365. 408. 415.
Hardanger, 225. 255.
Hardewyk i Geldern, 108.
Háruberg, Gaard i Rissen Sogn, 263.
Hásteinar, Gaard i Sandeherred, 271.
Hásteinn (Hafsteinn), Ø i Baahuslen, 259.
Hattehammeren, Kamp ved, 240.
Haug, Gaard nær Fimreite, 257. — Gaard i Ullensaker, 309.
Haugaströnd (?), 256. 257.
Haugathing ved Tunsberg, 407.
Haugno, se Høgne.
Haward Motk, 61.
Haxthausen, Frederik Gottschalk, Statsraad, 119.
Heca, Biskop i Selsey, 362.
Hedeby, 3.
Hedemarken, 111. 280. 409. 427.
Hefring, 278.
Heggin (Eidsberg P.gjeld), 265.
Heggnir, 265.
Heiðareims sókn, 140.
Heimskringla, 8.
„Heinreksskipit“, 434.
Heklungerne, 144. 245—247. 250—252. 254. 255.
Helge (Halgo), norsk Kjøbmand, 36.
Helgeseter, se Elgeseter.
Helgeøen i Mjøsen, 310.
Helle, Gaard i Lommelanda Sogn, Baahuslen, 302.

Hellesund, 90.
Hellesøen i Sandefjorden, 272.
Det Hellige Land, 10, 124.
Hellir (Iddefjorden), 302.
Hellisfjorden, 302.
Hellisvík, 270. 272.
Helsingborg, 433.
Heltorp, Gaard i Ingedal Sogn, 297.
Henne, Gaard i Birkeland Sogn ved Bergen, 256.
Hennøen i Bø Sogn, Manger, 304.
Henrik, Biskop af Stavanger, 287. — IV, tydsk Keiser, 332, 333. — V, tydsk Keiser, 333. — I, Konge af England, 7. 12. 98. — II, Konge af England, 7. 11. 12. 15. 16. — III, Konge af England, 5. 12. 16—18. 23 —27. 31—34. 38. 45. 46. 119. 120. — IV, Konge af England, 130. — VI, Konge af England, 96. 97.
Herðla, 304.
Hereford, 125. 129. 134.
Hereward, William, Kjøbmand i Lynn, 35. 36. 39.
Herfili, 277. 278.
Herfyli (Herføl) ved Hvaler, 278.
Herluf Lauritssøn (Larisen), 419. 420.
Herlufsholm Skole, 420.
Herlø nordenfor Bergen, 304.
Hernar, 303. 304.
Hesneshavn ved Grimstad, 67. 90.
Hesnesøerne ved Grimstad, 298.
Hevnskjel, Ø i Hevne, 243.
Hewald, to Martyrer, 339.
Hexham, Robert, 75.
Hexin, Gaardnavn i Guldalen, 68.
St. Hilarius, 351.
Hildesheim, 195. 196.
Him (?), 300.
Hitteren, 243.
Hitterø ved Flekkefjord, 275. 276.
Hjaltland, 28. 42. 160.
Hjertum Sogn i Baahuslen, 169.
Hof (?), 308. 309.
Hofvin, Gaard i Ullensaker, 309.
Holberg, Ludvig, 419.
Holland, 132. 138. 180. 181.
Hollænderne, 138. 139. 159. — i Bergen, 93. 393.
Holm, Peder, Amtmand, 444.
Holmberg, Axel Emanuel, Prest, 161.
Holsten, 72.
Honorius III, Pave, 221.
Hopmann, Richard, 75. 76.
Hoppe, Johannes, preussisk Skipper, 86.
Hornbori, 262. 263.
Hornborusund i Baahuslen, 302.
Horneskilen i Skjeberg, 267.
Hov, Gaard i Vestre Aker, 309. — Gaard i Fet Sogn, 309. 310.
Hovedøens Kloster, 36. 39.
Hovin, Gaard i Ullensaker, 309.
Howel den gode, Konge i Wales, 384.
Hrafnsvágr, 270, 272.
Hrói á Kjarrastöðum, 250.
Hugaströnd (?), 256, 257.
Huitfeldt, Familien, 171.
Huitfeldt, Anders Claussøn, til Throndstad, 171. — Arild, 177. 438. — Christopher Ottessøn, 171. — Claus Ottessøn, 171. — Erik, 172. — Hartvig, 171. — Hartvig, til Skjelbred, Berghauptmand, 172. 174. 182. — Henrik Jørgen, Generallieute-

nant, 190. — Iver, Kommandør, 182. — Jacob, 172. — Margrete, Fru, til Sundsby, 162. 165. 172—176. 178. 182. 184—190. — Margrete Tønnesdatter, Fru, 187. 189. — Paul Ottessøn, 171. — Peder Ottessøn, 171. — Tønne, til Throndstad, 180. 182. 184. 187.
Hull, 37—39. 87. 90.
Hun (?), 300.
Hunn, 300.
Hunnardalr, 300.
Hunnerne, 320. 333.
Hunt, Thomas, Kjøbmand i Lynn, 91. 435.
Hurgoð, Nordmand, 14.
Huseby Kapel paa Lister, 211.
Huspaker (Úspakr) de Logbussh, 68. 69.
Hvaals-Ætten, 232. 236.
Hvaler, Smaalenene, 269. 298.
Hvalfjord paa Island, 434.
Hvidstedgaard i Børglum Herred, Jylland, 173.
Hvitingsøerne, 275. 403. — Forlig paa, 19. 20.
„Hvitsark", 196.
í Hvölum, 297. 298.
Hælghæþorp, 297.
Høgne (Haugno), norsk Kjøbmand, 36.
Høvring, Ø i Avaldsnes P.gjeld, 278.
Høvringen, Nes ved Throndhjem, 278.

Iddefjorden, 302.
Ifasund (?), 285.
Ildjernet ved Nesodden, 296. 297.
Ilevoldene, Slag paa, 16. 244.
Indergaarden i Lensviken, 305.
Indherred, 103. 261. 284. 285.
Indien, 115.
Indthrønderne, 282. 284.
Inga fra Varteig, 211.
Inge Baardssøn, Konge af Norge, 17—21. 24. 203. 205. 206. 208. 230. 231. 234. 235. 272. 273. 282. 426. — Haraldssøn, Konge af Norge, 200. 201. 203. 415.
Ingebjørg (Ingeborg), Baardsdatter, 204. 205. — Haakon (V) Magnussøns Datter, 230. — Magnus Lagabøters Dronning, 222. 228. 230. — Munaansdatter, 230.
Ingelram Lende de Thorenden, norsk Kjøbmand, 60. 70.
Ingemar Sveinssøn af Ask, 203.
Ingemund Thorgeirssøn, Prest, 12. 112.
Ingerid Skulesdatter, 208. 220. 236.
Innocents III, Pave, 207. — IV, Pave, 220.
Inverness, 67.
Ipswich, 83.
Irerne, 44. 149. 341—343.
Irland. 7. 33. 44. 148. 149. 316. 321.
Irske Kanal, 7.
Isabella, Keiser Frederik II's Gemalinde, 23. — Bruce, Erik Magnussøns Dronning. 58.
Isak af Bø, 290.
Island, 4. 5. 23. 30. 32. 36. 42. 81. 94—96. 100. 105. 117. 119. 122. 124. 125. 135. 136. 143. 146—148. 160. 196. 197. 218. 342. 368. 386. 387. 393. 399. 426. 427. 434.
Islændingerne, 95.

Isviken i Tanum Sogn, Baahuslen, 303.
Italien, 92. 115. 181. 333.
Ivar Boddc, Hirdprest, 20. 29. — de Huseby, 79. — Lagmand i Throndhjem, 219. — Peterssøn, 225. — af Skeðjuhofi, 289. 290. 295.
Iwer de Skerfhungre, 68. 70. 136.

Jakob . . . . ., 84.
Jarthrud, Fru, Guttorm Gydassøns Enke, 234. 235.
Jeløen ved Moss, 288.
Jemteland, 160.
Jens Mortenssøn, Prest i Slangerup, 416. — Nilssøn, Biskop i Oslo, 164. 402. 414. 417.
Joefne, se Jovene.
Johan uden Land, Konge af England, 16. 17. 19--21. 24. 26. 29. 30. 120.
Johanna, skotsk (Alexander II's) Dronning, 23.
Johannes, Biskop i Spoleto, 337. — Hertug Skules Kapellan, 25. 29.
John, engelsk Sømand, 62. — — Baliol, Konge af Skotland, 57. — de Kyngescogge, 68. — fra Great Yarmouth, engelsk Kjøbmand, 52.
Jon Brynjulfssøn af Hvaal, 232. 233. 235. — Hafthoressøn, 394. — Halldorssøn, Biskop af Skaalholt, 112. — Raude, Erkebiskop af Nidaros, 238. — Sigurdssøn paa Austraat, 201. — Staal, 232. — af Sudreim, 218. — — Thorbergssøn af Randaberg, 209. 211. 214. — Tviskaven, 225.
Jored. Gaard i Kville P.gjeld, Baahuslen, 166. 167.
le Jovene (Joefne), John, 52. — Michael, 52. — Thomas, 52.
Judith, Tosti Jarls Hustru, 352.
Jylland, 3. 174.
Jæderen, 3. 12. 90. 145. 258. 278. 287.
Jönköping, 183.
Jørund, Erkebiskop af Nidaros, 401. 405.

Kaar af Gryting, 248.
Kaas, Birgitte Christine, Fru, 190.
Kale Kolssøn, Ørknøjarl, 6—8.
Kalfsund i Baahuslen, 65.
Kallundborg, Fred i, 85.
Kalmar, 399.
Kalvskindet, Slag paa, 209. 242.
Kampen i Holland, 132.
Kane, Familien, 162. 163.
Kane, Anna Ottesdatter, 162. 163. — Christine, Fru, 163. — Gaute, 163. — Nils, 163. — Ottilia Ottesdatter, 162, 163. — Otto, 163. — Tarald, 163.
Kanga den unge, 215.
Karl XI, Konge af Sverige, 168. 185. — XII, Konge af Sverige, 190. 192. 193. — Knutsson (Bonde), Konge af Sverige, 165. 397. 407—411.
Karlstad, 183.
Karmsund, 91. 131.
Karmøen, 12.
Katillus, se Ketil.
Kattegat, 159.
Kent, 364.
Kenynghale, Johannes, 89.
Ketil (Katillus), norsk Kjøbmand, 36. — Krok, 199.

King's Lynn, se Lynn.
Kingston, 76. 79.
Kinn, 317, 325. 341. 344. 369.
Kinservik Kirke, 445.
Kirkevaag (Orknøerne), 215.
Kjarkastaðir, Gaard i Meldalen, 250.
Kjarrastaðir (?), 250.
Kjærstad, Gaard i Meldalen, 250.
Kjøbenhavn, 179. 183. 212.
Kjøbenhavns Universitet, 183.
Klemet af Holm, 225.
Klosterfjord i Halland, 312.
Knarrarskeið, 242—244.
Knarvik, Gaard paa Tusteren, 243. 244.
Knut Alfssøn, se af Tre Roser. — Haakonssøn Jarl, 202. 213. 220. 232. 237. 299. 302. — den mægtige, Konge af Danmark, 121. 327. 381.
undir Knörrum, 311.
Kock, Reimar, 428. 430.
Köln, 36. 320. 329—333. 345.
Kolbein „de Thopyn", 68. 69.
Kolding, Anders Mikkelssøn, Biskop i Bergen, 445.
Kongelfs Kirke, 176.
Kongespeilet, 1. 6. 37. 39—41. 136.
Konghelle, 8. 73. 260. 302.
Kongsbacka i Halland, 312.
Konstantinopel, 357.
Kopervik (Drammen), 152.
Kormak Ogmundssøn, Skald, 100.
Korner, Hermann, lybsk Krønikeskriver, 428—431. 433. 437.
Kortryk i Flandern, 108.
Krabbe, Ivar, Statholder i Norge, 176.
Krag, Nils, kgl. Historiograf, 418.
Kramer i Norfolk, 90.
Krantz, Albert, Historiker, 423. 424. 430. 437. 438.
„Kringla", 425.
Kristenret, Olaf den helliges, 382.
Krog, Peder, Biskop i Throndhjem, 199.
Krumme, Nils, til Ørboholm, 136.
Krummedike, Henrik, 166.
Kuvlungerne, 12.
Kvaløen i Fjære Sogn, 298.
Kvam Sogn i Stod, 261.
Kvidin, Gaard i Valders, 203.
Kville Kirke i Baahuslen, 166. — P.gjeld i Baahuslen, 165.
Kvitingsøerne, se Hvitingsøerne.
Kynn, se Lynn.
„Kyrmesse", 392.

Laagøfjorden ved Sulenøerne, 252. 253.
Lamberd, John, Kjøbmand i Lynn, 13.
Lamlash, Ø i Skotland, 44.
„Langbein", Anker, 432.
Langedalen i Haus P.gjeld, 256.
Langesund, 90. 139. 144. 146. 148.
Langesundsfjorden, 290.
Langeyjarsund (?), 253.
Langøen ved Averøen, Nordmøre, 274.
Langøen ved Ytre Sulen, 253.
Langøsund, Nordmøre, 274. 275.
Laodicea, Koncil i, 373.
Lapperne, 326.
La Rochelle, 114.
Lauersvelgen ved Hvaler, 286.
Laufnes, 244. 245.
Laugjarsund (?), 253.
Laurentius, norsk Gesandt i England, 33. — Kalvssøn, Biskop i Hole, 401. 402.

Lauvnes, Gaard i Værnes Sogn, Ørlandets P.gjeld, 245.
„Lavransbollen", Skib, 431. 434.
Leicester, 15.
Leinar, 300.
Leinaströnd, 300.
Leirangrar, 304.
Leirangrsvík (Lensviken), 305.
Leirgulen i Rugsund Sogn, Nordfjord, 254.
Leksen, Øer ved Throndhjemsfjorden, 305.
Lensviken i Rissen Sogn, 305.
Leofric, Biskop i Exeter, 358. 364. 368. — Jarl af Mercia, 327.
Levanger, 261. 284.
Levangerelven, 285.
Leyden, 174.
Lillehammer, 279. 280. 301.
Limerick, 149.
Limgarðsíða, 272.
Lincoln, 7. 115.
Lincoln, Simon de, 75.
Lincolnshire, 7. 85.
Lindesnes, 90. 275.
Lindhof, Gaard ved Himlaån, Halland, 312.
Lippstadt i Westphalen, 66.
Litle, Peder Hanssøn, til Foss, 171.
Livland, 140. 193.
Ljoxna (?), 305. 306.
Ljoxnusveinar, 305.
Lo i Orkedalen, 403.
Lo, Hans Jakobssøn, Lagmand, 402. 414. 417.
Loch-Cé, Annaler fra, 45.
Loden Gunnessøn, 204.
Loelven i Oslo, 295.
Lofoten, 123. 124. 127. 135.
Loire, 114. 181.
Lok, Willielmus, 89.
London, 5. 6. 18. 30. 53. 55. 69. 70. 76. 79. 83. 85. 87. 89. 93. 106. 129. 145. 148. 151. 357. — Olafskirker i, 357.
Loveday, Godfrid, 89.
Lúasund (?), 285. 286.
Ludvig II, Keiser, 373. — IX den hellige, Konge af Frankrig, 22. 33. 34.
Lübeck, 43. 48. 71. 85. 108. 109. 119. 120. 131.
Lübeckerne, 91. 433.
Lüttich, 107.
Lunden, Gaard paa Nøtterø, 286.
Lunds Bispestol, 183.
Lunge, Blanzeflor, 168. — Vincents, 167. 168. 173.
Lydke Diriksen, 441. 442.
Lyfing, Biskop i Devonshire, 368.
Lygre, Fjord nær Egersund, 287.
Lykrir, 287. 288.
Lyngbø, Gaard i Askøens P.gd., 256.
Lynn (King's Lynn, Kynn), 5. 11. 13. 21. 31—39. 42. 47. 55. 60. 62—66. 69. 70. 73. 75—79. 82—84. 86. 88—91. 93. 94. 435.
Lyon, 220.
„Lysabussan", Skib, 434.
Lyse, Gaard i Sørkedalen, 293.
Lysekloster, 2. 16. 24. 25. 27. 28. 32. 39. 80. 215. 420.
Lyø ved Fyen, 213.
Løgevig i Sogndal P.gjeld, 287.
Løgre, Fjord nær Egersund, 287.
Løise, Gaard i Skoger Sogn, 293. 294.
Løvsnes, Gaard i Flatanger Prestegjeld, Namdalen, 244.

Løvøen i Flatanger P.gjeld, Namdalen. 244.
Lœxa (Leksen), 306.

Maaneskjold, Familie, 169. 190.
Maaneskjold, Anne, Fru, 169. — Peder Knudssøn, 169.
Magnus Erikssøn, Konge af Norge og Sverige, 80. 81. 84. 107. 119. 222. 230. 238. 398. 399. 407. 415—417. — Erlingssøn, Konge af Norge, 200. 201. 208—210. 242. 245. 246. 248. 250. 251. 255. 382. 397. 415. 424. 427. — Haakonssøn Lagabøter, 33. 34. 41. 42. 45. 46. 48. 59. 137. 210. 211. 215—217. 220. 222. 223. 225. 226. 228. 232. 234. 237. 397. 407. 415. 427. — Haraldssøn, Konge af Norge, 415. — den hellige, Jarl af Orknøerne, 5. — Olafssøn Barfod, Konge af Norge, 7. 8. 115. 212. 214. 415. — Olafssøn den gode, Konge af Norge, 322. 354. 365. 385. 408. 415. — Sigurdssøn Blinde, Konge af Norge, 415. — Thorhallssøn, Prest paa Island, 431.
Magnus, Olaus, svensk Historiker, 196. 197.
Makarias de Sendehors, 32.
Malmesbury, 47.
Man, 58. 71.
Mandsholmen i Kvernes P.gjeld, 274.
Marcellus, Biskop af Skaalholt, 412.
Margrete, Alexander III's Datter, Eirik Magnussøns Dronning, 53. — Eriksdatter, Kong Sverres Dronning, 222. — Skulesdatter, Haakon Haakonssøns Dronning, 206. 207. 210—212. 214—216. 220. 222. 223. 225—229. 237. — Valdemarsdatter, Dronning, 88. 89. 142. 167. 407. 415. 416. 432. 437—439. — Viljamsdatter i Skapten, 128.
Marholmen i Hustad Sogn, Romsdalen, 274.
Marienburg, Forlig i. 88.
„Mariknyght", Skib, 86.
Mark, Grevskab, 108. 109.
Markarholmrinn, 274.
Markir, 293. 302.
Marselius, Gabriel, 164. — Selius, 165.
Marshall, William, Jarl, 26.
Marstrand, 65. 90. 192. 408. 411.
Masman, Gererdus, de Aldewater, 141.
Massingham, Ivo de, 75. — John de, Kjøbmand i Lynn, 84.
Matthæus Parisiensis, 43.
Mattis Størssøn, Lagmand, 402. 416. 417.
Mecklenburg, 72.
Meðalbú, 306. 307.
Melbu, Gaard i Hadsel, Vesteraalen, 307.
Melchebourn, Thomas de, Kjøbmand i Lynn, 82. 83. — William de, Kjøbmand i Lynn, 82. 83.
Meldalen, 250.
Melland i Lensviken, 305.
Mesna, Nordre, 282.
Mikkel Jenssøn, Borgermester i Bergen, 391.
Mjolga, 308.
Mjörn, Ø i Baahuslen, 170.

Mjøsen, 299—301. 310.
St. Moduenna, 345.
Molda (?), 308.
Molenton, Thomas de, 39.
Molga (?), 308.
Molteke, Hermann, 409. — Johan, 408.
Montpellier, 181.
Morkinskinna, 199.
Morland (Moland), Herresæde paa Oroust, 167. 168. — P.gd. i Baahuslen, 168.
Morten Madsen, Kapellan i Manger, 419.
Moss, Konventionen i, 150—152.
Moster, i Søndhordland, 277.
Mosterøen i Rennesø P.gjeld, 277.
Munaan Baardssøn, 230. — Biskopssøn, 230. 234. 235. 237.
Munk, Ludvig, Lensherre i Throndhjem, 414.
Munkeby, Avlsgaard sil Sundsby paa Mjörn, 177.
„Mækinborg“, Fører for Vitalianerne, 432.
Möðruvellir paa Island, 398.
Møre, 240. 241.
Mörner, Christer, til Morlanda, Friherre, Generallieutenant, 168.

Naava, Elv i Kvikne, 282.
Nafardalr, 280—282.
Nardalen i Os Sogn, Tolgen, 281.
Narve, Biskop i Bergen, 405. 425.
„Nedegord“, Gaard i Orkedalen, 249.
Nedenes, 298
Nederlandene, 2. 42. 67. 83. 104. 106. 109. 110. 115. 138.
Nederlænderne, 101. 131. 132.
Nes Prestegaard, Hedemarken, 310.
Nesjar, 290.
Neslunden, Gaard paa Nøtterø, 286.
Nesodden ved Christiania, 295.
Nettelhorst, Anne Catherina, 169. — Gerlof, 169.
Neustadt, tydsk By, 445.
Nicolas, „servant of Scalderothe“, 61. — de Jordewy (Yordin), 68.
Nicolaus fra Hjaltland, Erkedegn, 28. — fra „Teseberia“, Kannik, 39.
Nidaros (cfr. Throndhjem), 2. 8. 15. 16. 37—43. 60. 80. 105. 116. 201. 204. 206. 220. 227. 240—244. 250. 261. 262. 272. 273. 278. 288. 304. 315. 347. 397. 400. 401. 404—411. 413. 440. — Domkirken, Kristkirken i, se Throndhjems Domkirke. — Olaf den Helliges Klemenskirke i, 387. — Olaf Kyrres Kristkirke i, 351. — Ørerne ved, 401.
Nidaros Erkebispedømme, 2. 241. — Kapitel 403—405.
Nidelven, 354.
Nikolas Arnessøn, Biskop af Oslo, 19—21, 205. 208. 285. — Kuvung Paalssøn, 207. — Plogpenning, 230.
Nilen, 371.
Nils Madsen, 181. — Ragvaldssøn paa Aaby (Sotenes), 163. 166.
Nivelles i Brabant, 108. 109.
Njørd, Gud, 379.
Nordfjord, 252.
Nordkap, 197.

Nordland, 95. 96. 127. 130. 135. 265.
Nordmændene, 4. 46. 47. 51. 55. 56. 65. 71. 78—81. 103. 117. 126. 311. 312. 322. — i England, 5—7. 9. 11. 12. 23. 32. 36. 41. 47. 51. 68—70. 77—79. 81. 102. 109. 149. — i Irland, 148. 149.
Nordmøre, 241. 273. 304.
Nordnes, Slag ved, 200.
Nordsøen, 4. 11.
Norefjord, Slag i, 144. 256. 257.
Norfolk, 31. 36. 59. 68. 77.
Norge, 1—3. 5—9. 11—15. 17—29. 31—36. 38. 40—52. 54—67. 70—73. 75. 77—91. 93. 94. 96—106. 108—110. 112—127. 130—149. 151. 152. 154. 155. 160. 164—166. 168. 170—174. 178. 183. 184. 186. 189. 191—194. 196. 201. 203. 206. 208. 214. 216. 218. 221. 227. 228. 230—233. 236. 245. 313. 315. 316. 322—324. 326. 327. 329. 330. 334—336. 338. 345. 354. 365. 368—370. 373. 374. 377—379. 382. 383. 389. 392. 398. 399. 401. 403. 408—414. 420. 423. 424. 431. 435. 437.
Nor(th)bern(e) (ɔ: Bergen), 91. 94. 97. 435.
Northumberland, 12. 328. 338. 352. 358. 385.
Norwich, 78.
Nowgorod, 121.
Nürnberg, 119.
Nyerup, Rasmus, Professor, 419.
Nygaard, Gaard ved Frederiksstad, 164.
Ny-Warberg i Halland, 312.
Næverdalen. Gaard i Kvikne. 282.
Næversjøen ved Lillehammer. 281.
Nævra. Elv i Gudbrandsdalen, 281. 282.
Nøra, Elv i Tolgen, 281.
Nössemark Sogn, Dalsland, 293.
Nøtterø, 51. 270. 285. 286.

v. **Obelitz,** Balthazar Gebhard, 178.
Odardus, Mag., 20.
Odd **Munk,** 318. 334. 340. — af Sjolltum, 313.
Oddekalven ved Yttre Sulen, 253.
Oddevald (Uddevalla), 183.
Odin, Gud, 379.
Ogmund, se Agmund.
Olaf Engelbrektssøn, Erkebiskop af Nidaros, 229. — Haakonssøn, Konge af Norge og Danmark, 110. 399. 407. 415. 432 (?). — Kong Haakon Haakonssøns Søn, 211. — Haraldssøn den hellige, Konge af Norge, 123. 199. 315. 321—323. 326. 346—348. 354. 385. 415. 417. — Haraldssøn Kyrre, Konge af Norge, 3. 8. 92. 199. 212. 315. 329. 351. 415. — Kidlingsmule, 225. — Nilssøn til Tolga, Befalingsmand i Bergen, 93. 234. 395. — Throndssøn, Erkebiskop af Nidaros, 412. — Tryggvessøn, Konge af Norge, 248. 317. 318. 326. 335. 336. 344. 346. 378. 415.
St. Olaf, 5. 315. 340. 346—350. 353. 354. 356—359. 364. 365. 367. 369. 379. 382. 385—389. 412. 413.
Olafskirker i England. 357.
Olaus Petri, 391.

Oldecop, Johan, 195. 196.
Olivarius, se Alf Erlingssøn.
Olsborg Slot i Baahuslen, 166.
Olsnæs (Odsnæs), Sædegaard paa Tjörn, 169, 190.
Omerus, se Orm.
Omund, Syworth Frost's Broder, 61. — „Daunz", se Agmund Dans. — Portr, 61.
Onsø Len, 171. — Kirke, 189.
Opdal, 261.
Oplandene, 240. 280. 300. 301. 348.
Ordericus Vitalis, 7. 8.
Orkdølafylke, 261.
Orkdølerne, 250.
Orkedalen, 248. 249. 261.
Orkla, 282.
Orknøerne, 7. 28. 37. 42. 44. 45. 67. 160. 303. 342.
Orm (Omerus), norsk Kjøbmand, 36.
„Orne Ingresgarth", 61.
Oroust, 167. 260.
Orre, Gaard i Klep P.gjeld, 258.
Osgoð, se Asgaut.
Oskytel, Erkebiskop af York, 338.
Oslo, 8. 11. 20. 41. 51. 55. 64. 80. 105. 113. 135. 141. 159. 161. 170. 171. 197. 223. 227. 228. 238. 239. 260. 265. 288. 295—297. 299. 301. 302. 307—310. 315. 397—408. 411. 413. 415. 432. — Gjeitebroen i, 308. — Hallvardskirken i, 406. — Kirke i, 308. — Kongsgaarden i, 406. — Mariakirken i, 403—406. — Nonneklostret i, 171. — Ørerne i, 406. — Slag i, 307. 308. 310.
Osloherred, 293. 294.
Oslosyssel, 289.
Óss (?), 301.
Óssin (Aasen i vestre Aker), 308.
Oswald, Erkebiskop af York, 338. — Konge af Bernicia, 338. 339. 352.
Oswen, 355.
Oswin, Konge i Deira, 325. 353.
Ósyn (?), 308.
Oterholmene ved Edøen, 243.
Ottar (Ohtere), 121. 135. — Balle Aasolvssøn, 200.
Otto I, den store, tydsk Keiser, 316. 324. 325.
Oudewater i Syd-Holland, 141.
Oxe, Lucie, 167.
Oxford, 180.

Paal Baardssøn, Erkebiskop af Nidaros, 230. — Biskop af Bergen, 200. 318. — Drotsete, 206. — Eirikssøn, Merkesmand, 235. — Flida, 206.
le Palmere, Ralph, 65.
Palæstina, 355.
Papø (Papperø) i Hvaler, 342.
Paris, 180. 401.
Parsberg, Christopher, 180.
Paschalis II, Pave, 333.
St. Patricius, 339.
le Paumer, Ralph, Kjøbmand i Lynn, 64.
le Paumier, Peter, 65.
Payn, Walter, 68.
Peder Claussøn, se Friis. — Jonssøn Klerk, 421. 440. — Ulfssøn, se Ros.
Peiter Kontrafeyer, se Reimers, Peter.
Pellessone, John de, Kjøbmand i Boston, 84.
Perth, 58.

Peter, Søn af Galfrid, engelsk Kjøbmand, 35. — af Hjaltland, Erkediakon, 46. — af Husastad, Erkebiskop af Nidaros, 238. — Paalssøn i Giske, 207. — Skulessøn, 216. 217. — Støyper, 277. — de Thruntem (Drunthem), 60.
Peterdire, Hr., 65.
Philip IV, den Smukke, Konge af Frankrig, 57.
Philippa, Erik af Pommerns Dronning, 88.
Philippus Simonssøn, Baglerkonge, 19—21. 208. 258. 275. 286.
„Pigen fra Norge", 49. 50. 53.
Pining (cfr. Pynnyngh), Didrik, 195—197.
Pinsson, Bertel, Raadmand i Oslo, 197.
Platere, Albrecht, hanseatisk Kjøbmand, 87.
Poitou, 36. 114.
Poperinghen i Flandern, 108.
„Port of Hezenze", 67.
„Postolasuden", Skib, 434.
Pothorst, 196.
Prestelven i Stadsbygden, 263, 264.
Preussen, 140.
De Preussiske Hansestæder, 89. 101.
Prodhomme, H., Kjøbmand i London, 83.
Prædikebrødrene, 100. 238.
Pynnyngh, Dirick, Borgermester i Hildesheim, 195.

Raade Sogn, 105.
Raamaa, Gaard ved Snaasevandet, 284.
Roma, Radbertus de, Kjøbmand i Lynn, 35.
Raderus, norsk Gesandt i England, 32.
Radøfjorden, Nordhordland, 254.
Radøsundet, Nordhordland, 254.
Ragnfrid (Rangrid) Erlingsdatter, af Kvidin, 203—205. 212. 214.
Ragnhild, Erling Skakkes Datter. 209. — paa Hvaal, 234. — Nikolas Kuvungs Datter, 206. 207. — Hertug Skules Hustru, 206—209. 211—214. 216. 217. 219.
Ragnrid (Rangrid) Skulesdatter, 217. 219. 220. 223. 229. 230. 234.
Ragnvald Hallkelssøn, Sysselmand, 212.
Rammegaard i Jylland, 172. 174.
Ramsøen i Ryssesundet, 272.
Raumathing, 282. 283.
Ravenser i Yorkshire, 55. 139. 144.
Ravnøen i Tønsbergfjorden, 272.
Regino fra Prüm, Abbed, 373. 375.
Reidar Sendemand, 267.
Reimers, Familie, 445.
Reimers, Henricus Petri, Stiftsprovst i Stavanger, 445. — Peter, Maler, 441—443. 445. 446.
Reims, 107.
Rein (Reinskloster), Gaard i Rissen Sogn, 198. 199. 201. 229. 263.
Reins-Ætten, 199. 200. 206. 207. 229.
Rennebu, 261.
Resen, Peter, Professor, 419.
Reval, 109. 147.

Revnestranden, Strandvik Sogn, Nordhordland, 255.
Rhinen, 114. 320. 331.
Ribbalder, 16. 17.
Ribbungerne, 25. 215. 231. 287—290. 293. 295. 296. 299—302. 309.
Richard I, Løvehjerte, Konge af England, 16. — II, Konge af England, 84. 86—89. 101. 115. 434. 435. — de Alemannia, 54. — Cisterciensermunk, 28. — — de Swinfield, Biskop af Hereford, 126. 129. 133. 134.
Richelieu, fransk By. 181.
Richiza, Birger Jarls Datter, 228.
Riga, 109. 138.
Rindalen Sogn, Nordmøre, 241.
Ringerike, 392.
Ringsaker, Hedemarken, 310.
Riple, Gaard i Birkeland Sogn ved Bergen, 256.
Rissen Sogn, 198.
Rjóðar, Gaard paa Nordmøre, 241.
Roar Kongsfrænde, 18. 19. 26.
Robert, „Broder", 215. — Bruce, Konge af Skotland, 57. 58. 66. 71. — Loncol, 61.
Robertus, filius Sunnolfi, fra Lynn, 11.
Roger (Roar) Grandebush, 68.
Rognan, Gaard i Sparbuen, 284.
Roherus, se Roar Kongsfrænde.
Rom, 320. 332. 370. 371. 376.
„Romenîe". 113.
Romerike, 235. 409.
Romsdal, 123.
Rones, Gaard i Beitstaden, 283.
Ros, Slægt, 395.
Ros, Jon Pederssøn, 396. — Margrete Pedersdatter, 396. — Peder Ulfssøn, til Ervalla, Rigsraad, 396. — Ulf Pederssøn, 396.
Rosenkilde, Peter Valentin, Kjøbmand, Eidsvoldsmand, 151.
Rosenkrands, Jørgen, til Kjeldsgaard, 179.
Rosenkrantz, Marcus Gjøe, Statsraad, 151.
Rosenskjöld, Gabriel, til Strøm, 168.
Roskilde, St. Agnetes Kloster i, 173. — Fred i, 179.
Rossanes paa Nøtterø, 285.
Rostock, 60. 91. 428. 430. 431. 435.
Rouen, 146.
Ruð, Gaard i Rindalen, 241. — Gaard i Stangvik 241.
Rud, Otte, 166.
Rudolf af Habsburg, tydsk Keiser, 48. — Abbed i Abingdon, 368.
Rügen, 72. 192.
Rufus, lybsk Krønikeskriver, 428. 430.
Rugsundøen i Nordfjord, 273.
Runes (Rones), Gaard i Beitstaden, 283.
Rusland, 42. 120. 193.
Ryenbergene ved Christiania, 308.
„Rykenbergh", Skib, 82.
Ryrin (Røren) i Inderøen, 283.
Ryssesundet ved Tjømø, 272.
Røberget i Stadsbygden, 263.
Rød, Gaard i Halse Sogn, 241. — Gaard i Øre Sogn, 241.
Rødenesbygden, 292.
Røen (Rød), Gaard i Rindalen, 241. — Gaard i Stangvik Sogn, 241.
Rømer, Ingerd Ottesdatter, Fru,

163. — Otte, Befalingsmand i Bergen, 439. 440.
Rømskogen, Smaalenene, 293.
Røren i Inderøen, 283.
Røros, 280.

„Sack von Norwegen“, 159.
Sahlgaard, Lieutenant, 194.
St. Andrews, 58.
Salomon Thoraldessøn, Biskop af Oslo, 113.
í Salpti (?), 307.
Salteyjarsund, 245—248. 259. 260.
Saltfjorden, 307.
Saltøen i Baahuslen, 246. 259.
Saltøsund i Tjernö Sogn, Baahuslen, 246. 248. 259. 260.
Samland, 42.
Sande i Jarlsberg, 293. — i Trænen, 307.
Sandefjord, 139—141. 270. 290. 291.
Sandeherred, 271.
Sandnes i Søndre Helgeland, 306.
Sandstad paa Hitteren, 243.
Sandwich, 52. 82.
Sandøsund i Chr.aniafjorden, 291.
Sannäsfjord i Tanum Sogn, Baahuslen, 259. 303.
Sarpsborg, 3. 8.
Scarborough, 26. 57. 90.
Scireford, 358.
Scolvus, Johannes, 195. 196.
Sehested, Hannibal, Statholder, 175. 187.
Seimsfjörðr, 259. 260.
Selje. 79. 90. 315. 316. 318. 323 —325. 327. 329. 334. 336. 342 —344. 369.
Seljemændene. 315. 320. 325. 327. 328. 334. 341.
Selsey i Sussex, 362. 369.
Selvaag paa Jæderen, 276.
Selvágar, 276.
Selven, Gaard i Ørland P.gjeld, 262. 263.
Selø, se Selje.
Seløerne ved Lindesnes, 275.
Serkr á Rjóðum, 240—242. — á Rjóðum, 241. 242.
Serwat, William, 53. 54.
Setskogen, Romerike, 293.
Sherford i Devonshire, 358.
Sigebert, Gimblacensis, 331.
Sigrid Baardsdatter, 201. — á Rjóðum, 241.
Sigurd Baardssøn, 204. — Biskopssøn, 237. 238. — Eindridssøn, Erkebiskop af Nidaros, 224. 304. — Kong Haakon Haakonssøns Søn, 235. — Haraldssøn Mund, Konge af Norge, 200. 202. 211. 415. — Olaf den Helliges Hirdbiskop, 348. 368. — rike, Hirdbiskop hos Olaf Tryggvessøn, 317, 335 —338. 340. 341. 346. — Jonssøn, Hr., 238. — Magnussøn Jorsalfare, Konge af Norge, 415. — Ribbung, 25. 299. — Sudrøing, 44. — Syr, 199. — Unassøn, 128.
Sigvat Thordssøn Skald, 311, 353.
Simon Kaaressøn, 258.
Sireaaen, 270.
Siward, Jarl af Northumberland, 358. 364. 366.
Sjaumælingar, Gaard i Øre Sogn, 241.
Sjoltar (-ir), 313. 314.
Sjælland, 3. 179.

Sjømæling, Gaard i Øre Sogn, 241. 242.
Skaalevik i Askø Sogn, 267.
Skaalholt, 146. 398.
Skaane, 55. 189. 193.
Skagen, Gaard i Sandeherred, 272.
Skagerak, 159.
Skak, Bente Jensdatter, 172. 173.
Skaktavl, Jon Bjørnssøn, Rigsraad, 167.
Skaldaruð (Skalla-), Gaardnavn, 61.
Skallagrim, 130.
Skanør, 88. 130.
Skaten, Skatestrømmen, i Nordfjord, 273.
Skaun (inn í, ut í), 261. — (Rakkestad i Smaalenene), 265. — Øvre (Kvam i Stod), 261.
Ske Sogn i Baahuslen, 169. — Prestegaard i Baahuslen, 290.
Skea, Gaard i Sørum Sogn (Romerike), 290.
Skeðjuhof, 289.
Skeidiof, 290.
Skerfangr, 68.
Skeynir, 265.
Skien, 142. 144.
Skienssyssel, 50.
á Skildi, i Ryfylke, 313.
Skinkel, Gabriel, Lensherre over Lysekloster, 420.
Skiringssal, 3.
Skivoldvig, nær Egersund, 287.
Skjeau, Gaard i Andebu P.gjeld, 289.
Skjeberg P.gjeld, 268.
Skjebergkilen, 271.
Skjegge á Eggju, 261. 262.
Skjelbred, Gaard paa Eker, 172. 174. 175. 187.
Skjelsbusundet (Hvaler), 247.
Skjold, Gaard i Birkeland Sogn ved Bergen, 313. — Skibrede, 256. 313.
Skjøl, Gaard i Sande Sogn, 289.
„Skjørmessering“, 392.
Skofte Ogmundssøn paa Giske, 207.
Skoger Sogn, Jarlsberg, 293. 291.
Skotland, 7. 33—36. 44. 46. 49. 51. 53. 54. 56—59. 67. 71. 78. 79. 81. 84. 132.
Skotterne, 58.
Skram, Maren, Fru, 172. 174. 178.
„Skridfinnerne“, 321. 326.
Skule Baardssøn, Hertug, 17—19. 24—27. 29. 42. 198. 199. 204—208. 212. 213. 216—220. 222—226. 231. 232. 234. 236. 237. 284. 285. 287—289. 305—310. 426. — Kongsfostre, 199.
Skútusund, 273.
Skytte, Bengt, Rigsraad, 183.
Skällebred, Gaard i Grinneröd Sogn, Baahuslen, 172.
Sköldebrand, Anders Frederic, Generallieutenant, 150.
Slagens Sogn, Jarlsberg, 141.
Slesvig (By), 3.
Slotsbjerget ved Tønsberg, 16.
Smaalenene, 115. 190.
„Smjörskipit“, 434.
Smølen, 242.
Smør, Familie, 434.
Smør, Jon Hallvardssøn, 434. — Svale Jonssøn, 434.
Snare Aslakssøn, Hr., 38. 79. — „de Facstede“, norsk Skipper, 62. 63.
Snarri de Thornden, norsk Kjøbmand, 60.

Snorre Sturlessøn, 177. 199. 218. 388. 389. 426.
„So, Den norske“, 418.
Sogn, 206.
Sogndal Herred, Stavanger Amt, 276.
Sogndalselven, 275. 276.
Sognsjøen, 254.
Sókn (Sogndalsbygden ved Egersund), 300.
Solskjel, Nordmøre, 243. 304.
Sommerhielm, Mathias Otto Leth, Statsraad, 151.
Son, 159.
Sone Sik, 224.
Den Sorte Død, 84. 149.
Sorø Akademi, 174. 179. 184. — Skole, 174. 178.
Sotenes i Baahuslen, 162. 312. 313.
Southwark, 5.
Spanien, 114. 145. 181. 228.
Sparre, Gørvel Fadersdatter, Fru, 168. 186. 188—190. — Henning, Lensherre over Lyseklo-ster, 420.
Spjör (Spjær i Hvaler), 247. 248.
í Spjörrinni í Salteyjarsundi, 245—248.
Stad, 242. 251. 255.
Stake, Harald, Generallieutenant, 183.
Staksøen i Manger P.gjeld, 304.
Stallrinn, 288.
Stallsberget paa Jeløen, 288.
Stangvik Sogn, Nordmøre, 241.
Stantham, Henry de, engelsk Kjøbmand, 82.
Stavanger, 131. 209. 210. 221. 277—279. 405. 442—446. — Domkirke, Stift, 145. 209—211. 223. 445. — Kapitel, 403. 404.
Stege Conrad von, 54.
Steinar Thorgilssøn, Prest ved Peterskirken i Tunsberg, 141.
Steind, Gaard i Fane Sogn, 256.
Steindarfjörðr, 256.
Steinde, Gaard i Ulnes Sogn, Valders, 256. — Gaard i Øie Sogn, Valders, 256.
Steinsund, Ytre, ved Ytre Sulen, 253.
Steinsundøen, Ytre Sogn 253.
Stemshesten i Romsdalen, 274.
Stend, Gaard i Fane Sogn, 256.
Stephanius, Stephan, kgl. Historiograf, 418.
Stephanus Martyr († 614), 356.
Stig Anderssøn, Marsk, 233.
Stigand, Biskop af Elmham, Erkebiskop af Canterbury, 360—363. 368. — Biskop i Selsey, 362. 363.
Stiklestad, Slag ved, 347.
Stobelouwe, Clas, hanseatisk Kjøbmand, 87.
Stockfleth, Henning, Biskop i Christiania, 176.
Stockholm, 398.
Straale, Familie, 169.
Straale, Tormod, til Strøm, 169.
Stralsund, 71. 86. 137. 144. 403.
Strandefjorden ved Tysnesøen, 255.
Strandvik Kirke, Nordhordland, 255.
Strindarfjörðr (?), 255.
Strøm, Sædegaard i Hjertum Sogn, Baahuslen, 169.
Strømmen paa Inderøen, 285.
Strømshoved i Baahuslen, 90.
Strömstad, 246.
Sture, Svante Nilsson, Rigsforstander, 173.

Sturla Thordssøn, 216. 217. 219. 225. 227. 229.
Sturlungerne, 227. 229.
Styrme Frode, 388. 389.
Sudan, 118.
Suðrvirki, 5.
Sudrøerne, 1. 7. 44. 58. 71.
Suffolk, 36. 68.
Sulen, Indre, 253. -- Ytre, 252. 253.
Sundfær, Gaard i Inderøen, 285.
Sundsby, Herregaard paa Mjörn i Baahuslen, 170. 171. 173—175. 178. 179. 182. 185. 187. 188. 190.
Sunniva, Haakon Ivarssøns Datter, 329.
St. Sunniva, 316. 318. 323. 326—329. 334. 336. 337. 341.
Sunnivalegenden, 315—319. 321. 322. 330. 334—336. 340—342. 345.
Suno Sik, 224.
Sussex, 358. 361. 362. 364. 368. 369.
Svaavik i Egersund Sogn, 275. 276.
Svang (Svangstranden) i Lier, 289.
Svans, 289.
Svanshals i Baahuslen, 260.
Svansund i Baahuslen, 260.
Svarteborgs Sogn i Baahuslen, 160.
Sveggen, Ø paa Nordmøre, 274.
Sveggjaðarsund, 274.
Svein (Sven) Haakonssøn Jarl, 415. — Knutssøn, Konge af Norge, 349. 353. 415. — Stalfot, 88. 89.
Sverige, 1. 80. 88. 98. 104. 108. 109. 114. 117. 145. 147. 153. 160. 165. 166. 169. 173. 183. 184. 186. 191. 192. 201. 220. 392. 395. 396. 398. 416.
Sverre, Haakon Haakonssøn den yngres Søn, 228. — Sigurdssøn, Konge af Norge, 2. 9. 11. 16—18. 31. 101. 109. 112. 125. 130. 148. 200. 201. 209. 211. 222. 227. 232. 240. 242. 244—248. 250. 251. 254. 256. 259—262. 265. 267. 268. 270. 271. 397. 399. 415.
Svinesund, 162. 285 (?). 286.
Svithjod, 42.
St. Svithun, 209.
Swegen Godwinsson, 366.
Swerdeston, John de, Kjøbmand i Lynn. 84.
Swetyne, Roger, 68.
Syvaarskrig, Den nordiske, 392.
Syworth Frost, 61.
Säm, Gaard i Tanum Sogn, Baahuslen, 259.
Sæmund Jonssøn i Odde, 146. — — Thorgilssøn, Lagmand i Viken, 166.
Søholt, Gaard i Ørskog Sogn, Søndmøre, 314.
Søndfjord, 252.
Søndmøre, 123. 130. 208.
Sørbø, Peterskirken paa, 211.

Tálknafjord paa Island, 431. 434.
le Taverner, Geoffry, 65. 66.
Teilaws Diøcese, 385.
Theodor, Erkebiskop af Canterbury, 376.
Theodricus monachus, 387. 417.
Þinaróss, 264.
Thinghove, 367.
Thomas Belyetere, 116.

Thora, Guthorm Graabardes Datter, 211. — Skoftesdatter af Giske, 199.
Thorarin Loftunga, 353.
Thord (Guld-Aasas), 6.
Thore Haakonssøn (Biskopssøn), 49. 50. 61. 149. 238. — Hund, 121.
Thorfinn Skald, 351.
Thorgaut (Hurgoð), 14.
Thorgeir, Provst ved Laurentiuskirken i Tunsberg, 140. 141.
Thorgils, Biskop af Stavanger, 68. 69. — (Turgesius), norsk Konge i Dublin, 149. — Fudend, 275. — Gjallande, 101. 112. — Haalmessøn, 347. 349. — Skarde, 227.
Thorgrim af Ljaanes, 201.
Thorild, Thomas, 160.
Thorkytel, Abbed i Bedford, 338.
Thorlak, norsk Gesandt i England, 33. 37. — Thorhallssøn den hellige, Biskop af Skaalholt, 5.
Thorn i Preussen, 108. 109.
Thornden, Peter de, Kjøbmand i Lynn, 60. 61.
Thorolv Kveldulvssøn, 3. 123. 124. 130. — Skallagrimssøn, 101. 109. 112.
þórsbjörg, i Stadsbygden, 262. 263.
Thorshaug i Stadsbygden, 263. 264.
Thorstein Olafssøn, Biskop i Hamar, 405.
Thorvard Thorarinssøn, 234.
þrándheimr, 304.
þrangi, 264.
þrísteinn (Brísteinn), 259.
Throndhjem, 60. 61. 198. 205. 223. 279. 310. 315. 318. 353. 355. 359. 387. 388. 398. 400—402. 404—410. 412—414. 440.
Throndhjems Domkirke, 19. 115. 386. 401. 408. 409. 412—414. — Len, 163.
Throndhjemsfjorden, 305.
Throndstad, Gaard i Hurum, 172. 180.
þrælaberg ved Oslo, 295.
Thrøndelagen, 167. 200. 202.
Thrønderne, 347.
Tiberen, 371.
Tidemann fra Lippstadt (de Lippa), 66—70. 75. 78. 136.
„Tile", 319.
Tilrem i Søndre Helgeland, 306.
Tjernøen i Bohuslen, 246. 259. 260.
Tjømø, Tjuma, 51. 141. 270—272. 291.
Tjörn, Ø i Baahuslen, 169.
le Tollere, William, 65. 66.
Tordenskjold, Peder, Admiral, 192.
Torgar, 123.
Torget i Søndre Helgeland, 306.
Tornham i Norfolk, 51.
Tossene Kirke i Baahuslen, 163. — Pr.gjeld, 162.
Tostig Godwinessøn, Jarl, 199. 358. 366. 367.
Totland, Gaard i Birkeland Sogn ved Bergen, 256.
Tournai, i Hennegau, 108. 109.
Tours, 99.
Trangan, Gaard i Stadsbygden, 264.
af Tre Roser, Knut Alfssøn, 173. — Thure Jönssön, 166.

Tristan og Isønd, Sagaen om, 215.
v. Tritzschler, Hans Ernst, til Thom, General, 188.
Tromsø Amt, 265. — Kirke, 427.
Tryggve Olafssøn, Konge, 312.
at Tunnuskögum, 270. 272.
Tunsberg, 3. 8. 11. 16. 41. 50. 51. 73. 76. 80. 114. 140. 141. 216. 227. 270. 271. 280. 288. 293. 294. 297. 298. 407. — Laurentiuskirken i, 140. 141. — Peterskirken i, 141.
Turgesius, se Thorgils.
Tusteren, Ø paa Nordmøre, 243. 274.
Tydskerne, 57. 59. 71. 79. 81. 82. 85. 88. 90. 96. 101. 113. 114. 423. 424. 431—433. 437. 440. — i Bergen, 430. 433. 434. 439. 440. — i Norge, 9. 10. 43. 48. 54—56. 81. 82. 87. 93. 112. 114. 125. 131. 139. 140. 144. 146. 148. 290. 393.
Tydskland, 2. 3. 21. 40. 42. 55. 92. 100. 104. 108—110. 113. 115. 130. 132. 133. 147. 148. 181. 322. 324. 346. 421. 445.
Tyne, 14.
Tysnesøen, Søndhordland, 255.
Töcksmark Sogn i Vermland, 293.
Tønsberg Tønde, 272.
Tønsbergfjorden, 271. 290. 299.

Uddard, se Odardus.
Uddevalla, 183.
Ulf af Laufnes, 244. 245.
Ulf, Erik Johansson, 168.
Ulfasund, 251.
Ulfeldt, Eggert, til Kragerup, 164.
Ulfhild Paalsdatter, 200. 201.
Ullensaker Kirke, 235.
Ullinshof (Nes Prestegaard, Hedemarken), 310.
Ulven, Gaard i Østre Aker, 296.
Ulvesund i Selje P.gjeld, 251. 252. 254.
Undal, Søndre, 442. 443.
Ungarn, 114.
Unneland, Gaard i Langedalen, Haus P.gjeld, 256.
Upsala, 418.
Urguthriotr, 324.
St. Ursula, Ursulalegenden, 319. 320. 328—332. 345.
Úspakr „de Logbussh", 68. 69.
Usvíkseyjar, 302.
Utrecht, 108.
Utstein ved Stavanger, 277. 279.

Vaagan i Lofoten, 123. 127. 130.
Vaagene, Havn i Sogndals P.gjeld, 276.
Vaagholmene ved Lille Bokn, 278.
Vaagsbrusommeren, 283.
Vaagsøen i Nordfjord, 252. 273.
Vaale, Jarlsberg, 105.
Vaðey, 277. 278.
Vadstena, 396.
Vágsbrú, 283—285.
Vágsbrúarþing, 283.
Vágsey, 273.
Vála sókn, i Borgesyssel, 140.
Valdemar I, Konge af Danmark, 213. 245. — II Seir, Konge af Danmark, 212—214. 221.
Valders. 105. 144. 235.
Valle Kirke, Søndre Undal, 441. 444. 445. — Kirke paa Tjörn, 188. 189. — Sogn i Baahuslen, 170.
Valøerne i Fjære Sogn, 298. 299.

Varbelgerne, 218. 225.
Varberg i Halland, 312.
Vardøhus, 197.
Vasserland, 272.
á Veggjum, 275. 276.
Veggrinn (Veggir), i Baahuslen, 312. 313.
De Vendiske Stæder, 71. 78. 109. 140. 423. 424. 439.
Venedig, 37. 119.
Venersborg, 183.
Vermland, 107. 290.
Verviers, 107. 110.
Véseti af Helli, 302.
„Vestersøen", 438.
Vesterøen (Hvaler), 247.
Vestfjordene paa Island, 431.
Vestmannaøerne, 95.
Viborg, 174. 180.
Vididalstunga paa Island, 431.
Vidkunn Erlingssøn, 49.
Vigen, Gaard i Sogndal (Jæderen og Dal.), 276.
Vigfus Ivarssøn, Hirdstjore, 95.
Vigsiden i Baahuslen, 132. 160. 191. 194.
Viken, 19. 21. 51. 73. 75—79. 131. 132. 159. 166. 170. 212. 245. 246. 265. 267. 275. 278. 285—288. 291. 295. 299.
Vikverjerne, 245.
Vilhelm fra Lyse, Munk, 39. — af Sabina, Kardinal, 38. 115. 130. 210. 227.
Vilhjalm af Torge, Hr., 61.
Visby, 109.
Vitalianerne, Vitaliebrødrene, 88. 91. 93. 116. 429. 430. 433. 436. 438—440.
Vizlaf II, Hertug af Rügen, 402.
Volyn, 308.
Voss, 103.
Vrængen, 270. 271, 299.

Wace (Wate), Johannes, 89.
Wadenho, Roger de, 69.
Wales, 384.
Walkendorf, Christofer, Lensherre paa Bergenhus, 418. 421. 422. 426. — Erik, Erkebiskop af Nidaros, 413.
Walsingham, Edmund de, engelsk Kjøbmand, 35.
Walworth, Sir William, 87.
Wandalbert, Munk i Prüm, 331.
Waterford, 149.
„Welifare de Lenn", Skib, 62.
Waynflete, Alan de, 76. — Guy, 76. — Laurence, 76. — Matthew, 76. — Simon, 76. — — Thomas, 76. — William, 76.
Weller, Huge de, 89.
Wesenham, John de, engelsk Kjøbmand, 83.
Wessex, 358. 366.
„Widahel", Havn i Norge, 73.
William I Erobreren, Konge af England, 4. 121. 328. 381. — — af Malmesbury, 7. 376.
Willielmus de Gant, 67. — de Lenn, 47. — Norrensis, 20. — „de Torwh", 61.
Winchelsea, 82.
Winchester i Wessex, 22. 46. 359. 362. 363.
v. d. Wisch, Anne, 165.
Wismar, 91. 192. 428. 430. 431. 435. 439.
St. Wistan, 340. 355.
Wittenberg, 172.
Wodecoe, R. de, 26.
Wolff, Jens Lauridssøn, 426.

Worcester, 368.
Worstead, 104.
Wulfstan, Biskop af Worcester, 376. — Erkebiskop af York, 367.
„Wykenger", 51.
Wägga, Gaard paa Sotenes, Baahuslen, 312. 313.

Yarmouth, 32. 36. 48. 69. 87. 90. 144.
York, 141.
Ypern, 106. 107. 109.
Yrja, Elv i Rødenes, 292.
Yrjubakki, 292.
Ystland i Lensviken, 305.
„Yvo", norsk Gesandt i England, 48. — le Noreis, norsk Gesandt i England, 20. 29.
Yxnøy, 272.

„Zoon-water", 159.

St. Ædan, 352.
St. Ædilberga, 338.
Ægelmar, Biskop af Elmham, 362. 363.
Ægelric, Biskop i Selsey, 362.
Ælfgyfu, Kong Eadwigs Dronning, 327. — (Alfifa), Emma, Knut den stores Dronning, 327. 353. 354. 360. 367.
Ælfred, Presbyter, 352. — den store, Konge af England, 4. 135.
Ælfric, Abbed, 375.
Ælfwin, Biskop af Winchester, 367.
Ælfwold, Biskop af Sherborne, 376.
Æthelred II, Konge af England, 327. 380—382.

Ödman, Johan, Provst, 161.
Øgmund, se Agmund.
Øieren, 266.
Ømark i Smaalenene, 293.
Ømarksjøen, 292.
Øresund, 93. 191.
Ørething, 407.
Ørje i Smaalenene, 292.
„Østegord", Gaard i Orkedalen, 249.
Østerdalen, 144. 279. 280.
Østersøen, Østersølandene, 52. 65. 87. 101. 109. 139. 143.
Østraat, se Austraat.
Det Østromerske Rige, 113.
Øykerøy i Baahuslen, 404.

Trykfeil og Rettelser:

Side 113, L. 12 f. n. VII n. 135, læs VII n. 155.
„ 119, L. 11 f. n. Haakon 3, læs Haakon Haakonssøn.
„ 154, L. 12 f. o. 1815, læs 1814.
„ 200, L. 2 f. o. Balle, læs Ottar Balle.
„ 200, L. 14 f. o. Frederik, Kong, læs Fredrik Køna,
„ 200, L. 17 f. o. 1881, læs 1181.
„ 218, L. 9 f. n. følgsnarjarl, læs fólgsnarjarl.
„ 238, L. 3 f. n. Jon Sigurdssøn, læs Sigurd Jonssøn.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING.

Foreningens Vedtægter

(efter Beslutning i Generalforsamling den 22de December 1869).

§ 1. Den norske historiske Forenings Formaal er gjennem Udgivelse og Understøttelse af Skrifter at fremme historisk Studium og Kundskab nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Literatur.

§ 2. Foreningen udgiver et Tidsskrift for historisk Videnskabelighed, hvori optages ikke blot egentlige historiske Fremstillinger, men ogsaa Arbeider henhørende til den nordiske Sprog- og Oldtidsvidenskab samt ethnographiske, topographiske eller statistiske Skildringer af Landet og Folket. Ved Siden heraf kan særskilt udgives større historiske Arbeider. Forsaavidt Foreningens Midler tillader det, virker den ogsaa ved Udgivelse af ældre Skrifter, der have literær og historisk Interesse.

§ 3. Ordentligt Medlem af Foreningen er Enhver, som anmelder sig for Bestyrelsen og erlægger til Foreningens Kasse et Bidrag af 1 Spdlr. aarlig eller 15 Spdlr. een Gang for alle. Bestyrelsen kan indbyde overordentlige eller Æresmedlemmer, som ikke erlægge Kontingent. Medlemmerne erholde alle af Foreningen udgivne Skrifter.

§ 4. Foreningens Anliggender varetages af en Bestyrelse af 5 Medlemmer, som i Tilfælde af Vakance

supplere sig selv indtil næste Generalforsamling. Aarlig udtræde vexelvis de to eller tre ældste Bestyrelsesmedlemmer; forsaavidt flere Medlemmer have fungeret i lige lang Tid, afgjør Lodtrækning, hvem der skal udtræde. Bestyrelsen samles paa Formandens Indbydelse saa ofte, som et af dens Medlemmer forlanger det.

§ 5. En af Bestyrelsen antaget Kasserer aflægger aarligt Regnskab, som, efter at være revideret af dertil valgte Revisorer, fremlægges for den næste ordentlige Generalforsamling.

§ 6. I Begyndelsen af Aaret holdes i Christiania efter offentlig Indbydelse fra Bestyrelsen en Generalforsamling. I denne vælges Medlemmer af Bestyrelsen og to Revisorer, afgives Beretning om Foreningens Virksomhed og Fremgang, fremlægges det foregaaende Aars Regnskab og forhandles forøvrigt alle de Gjenstande, Foreningen vedkommende, som af Bestyrelsen eller noget andet af Foreningens Medlemmer maatte bringes under Diskussion. Bestyrelsen kan ogsaa sammenkalde overordentlige Generalforsamlinger, naar den finder Saadant hensigtsmæssigt.

§ 7. Forandringer i disse Vedtægter kunne alene ske i Foreningens ordentlige Generalforsamling. Forslag til saadanne Forandringer maa fremsættes saa betimelig, at de af Bestyrelsen kunne kundgjøres 1 Maaned forinden Mødet. For at give Beslutninger, som forandre Vedtægterne, Gyldighed, maa mindst 20 Medlemmer være tilstede.

§ 8. Foreningen træder i Virksomhed fra 1ste Januar 1870.

Medlemmer 1897.*

Hs. Maj. Kong Oscar II.

Æresmedlemmer:

Professor Dr. Konrad Maurer. Sanitetsmajor J. Vogt.

---

*Åkerhielm, L., Friherre, fhv. Statsraad, Stockholm.

Aalholm, J., Skibsfører, Arendal.

Aall, N., Godseier, Ulefos.

*Aall, T. I., Bureauchef, Kristiania.

Aanesen, H.G.A. Or.sagf., Skien.

*Aarhus Kathedralskoles Bibliothek.

*Aarnes, Olaf, Boghandlerfuldmægtig, Kristiania.

*Aars, J., Skolebestyrer, Kristiania

Aas, Johs., Apotheker, Bodø.

*Adeler, C. S. T., Baron, Allingegaard ved Silkeborg.

*Akademiska Föreningen, Lund.

*Alin, Oscar, Professor, Upsala.

Alsted, Kjøbenhavn.

Amble, O., Foged, Kristiania.

Amtsskolen i Jarlsberg og Larviks Amt.

Andersen, J. R., Høiesteretsassessor, Kristiania.

Andersen, L., Kjøbm., Moss.

Andersen, N. A., Grosserer, Drammen.

*Andersen, S. Chr., Generalkonsul, Kristiania.

Andvord, Rich., Stadshauptmand, Kristiania.

Angell, Kn., Statsadvokat, Bergen.

Anker, Chr., Grosserer, Fredrikshald.

*Annerstedt, C., Universitetsbibliothekar, Upsala.

* De med * betegnede ere tillige Medlemmer af enten den Danske eller den Svenske historiske Forening eller af begge og erlægge som saadanne kun halv Kontingent.

Arbeiderakademiets Bibliothek, Kristiania.
Arbo, C., Major, Brigadelæge, Kristiania.
Arctander, S., Borgermester, Bergen.
Arendals Skoles Bibliothek, Arendal.
Arenfeldt, C. D. A., Stamhusbesidder, Gimle ved Kristiansand.
Arentzen, A., Bankdirektør, Kristiania.
Aschehoug, N. D., Sorenskriver, Horten.
Aschehoug, T. H., Dr., Professor, Kristiania.
Aschehoug, W. H., Toldkasserer, Kristiania.
*Athenæum, Læseselskab i Kjøbenhavn.
*Athenæum, Læseselskab i Kristiania.

*Bachke, A. S., Geschworner, Ringve ved Trondhjem.
*Backer, Z., Overretssagfører, Larvik.
Bade, L., Cand.jur., Kristiania.
*Bang, A. Chr., Dr. theol., Biskop, Kristiania.
Bang, C., Professor, Kristiania.
Barstad, H. J., Kaptein, Kristiania.
Barstad, H. S., Skovplanter, Ørsten.
*Barth, A., Fuldmægtig, Kjøbenhavn.
Bassøe, Kr., Adjunkt, Aalesund.
Beer, J. H., kgl. Fuldmægtig, Kristiania.
*Beer, M., Sorenskriver, Kristiania.
*Belsheim, J., fhv. Sogneprest, Kristiania.
Bendixen, B. E., Skolebestyrer, Bergen.
Berg, Anders, Bogholder, Moss.
Berg, H. B., Statsadvokat, Elverum.
Berg, M. Ø., Toldkasserer, Fredriksstad.
Berg, S., Apothekbestyrer, Fuglebjerg, Danmark.
*Berge, C. R., Boghandler, Kristiansand.
*Bergens Kommunebibliothek.
*Bergens Museums Bibliothek.
*Bergh, Joh., Assessor, Trondhjem.
*Bergh, Johs., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
*Bergh, Karl, Sorenskriver, Bergen.
*Berghman, G., Dr. med., Stockholm.
*Bergholm, Lektor, St. Michel, Borgå, Sverige.
*Bergström, Axel, Landshøvding, Örebro.
Berner, M. H., Kvæstor, Kristiania.
*Bibliothek, Det Classenske, Nykøbing paa Falster.
*Bibliothek, Det Deichmanske, Kristiania.
Bibliothek, Det store Kgl., Kjøbenhavn.
Bibliothek, Det Kgl., Stockholm.

*Bing, J., Universitets-Stipendiat, Ljan.
Bing, L. A., Postmester, Harstad, Nordland.
Birch-Reichenwald, P., Borgermester, Kristiania.
Bjørnson, P., Bureauchef, Kristiania.
Bjørnstad, A. Th., Sogneprest, Lindaas.
Bjørnvall, A., Kaptein, Kristiania.
*Blangstrup, J. C., Kaptein, Kjøbenhavn.
Blehr, O., Statsminister, Kristiania.
Blix, E., Dr., Professor, Kristiania.
*Bloch, V., Rektor, Kjøbenhavn.
*Blom, Andr., Adjunkt, Kristiania.
Blom, Chr., Cand. mag., Skien.
Blom, J., Sorenskriver, Sande, Jarlsberg.
Blom, P., Sogneprest, Gjøvik.
Boeck, C. P., Professor, Kristiania.
Boeck, H., Politilæge, Kristiania.
*Boeck, Th., Kgl. Fuldmægtig, Kristiania.
Bolstad, J. N., Sogneprest, Stryn.
Bonnevie, N., Amtmand, Kristiania.
Borgen, F., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Brandrud, A., Prof., Kristiania
Bredal, P. E., Sorenskriver Ringsaker.
*Bricka, C. F., Rigsarkivar, Kjøbenhavn.
Broch, S., Generalauditør, Kristiania.
Bruhjell, E. O., resid. Kapellan, Stavang, Kinn.
Brun, Joh., Apotheker, Trondhjem.
*Bruun, Chr., Dr., Justitsraad, Overbibliothekar, Kjøbenhavn.
Bruun, Julius, Stiftsprovst, Kristiania.
Bugge, K. L., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Bugge, N. M., Byfoged, Fredriksstad.
Bugge, S., Dr., Professor, Kristiania.
Bugge, U., Læge, Ullensaker.
Bull, Edv., Dr. med., Kristiania.
Burchardt, C. J. B., Kaptein i Marinen, Kristiania.
Bødtker, Fr., Adjunkt, Kristiansund.

Cappelen, H., Ingeniør, Gimsø Kloster, Skien.
Cappelen, J. W., Boghandler, Kristiania.
Centralarkivet for Trondhjems og Tromsø Stifter, Trondhjem.
Christensen, Thv., Toldinspektør, Arendal.
*Christensen, W., Dr. phil., Kjøbenhavn.
*Christiansen, C., Frk., Kjøbenhavn.
Christie, E., Borgermester, Kristiania.

Haffner, J. F. W., Oberst, Kristiania.

*Haffner & Hille, Boghandlere, Kristiania.

*Hagemann, A., Forstassistent, Alten.

Hagemann, T., Bureauchef, Kristiania.

Hagen, A. T., Kaptein, Trondhjem.

Hagen, Oluf S., Kjøbmand, Trondhjem.

Hall, I., Apotheker, Kabelvaag.

*Halvorsen, J. B., Underbibliothekar, Kristiania.

Hamar Folkeskolebibliothek, Hamar.

Hamar off. Skoles Bibliothek, Hamar.

Hamar Stiftsseminarium, Hamar.

Hamar Stiftsseminarium, Hamar.

Hamburg Stadtbibliothek, Hamburg.

Hammer, Cand. mag., Larvik.

*Hammar, A. N., Sogneprest, Allerum, Sverige.

*Hammer, K. V., Redaktionssekretær, Kristiania.

Hammer, P. N., Sorenskriver, Arendal.

Hansen, A. M., Sogneprest, Kristiania.

Hansen, Aug., Kjøbmand, Kristiania.

Hansen, Brødrene, Kristiania.

Hansen, C. M., Høiesteretsadvokat, Kristiania.

*Hansen, C. N., Cand. phil. Odense, Danmark.

Hansen, H. V., Bankkasserer, Kristiania.

Hansen, K. A., Generalmajor, Kristiania.

*Hansen, N. S., Overretssagfører, Ibbestad.

Hansson, M. S., Direktør, Kristiania.

*Hauan, J., Lensmand, Hammerfest.

Hauff, T. B., Kjøbmand, Kristianssund.

Hauge, J., Telegrafbestyrer, Trondhjem.

Haugesunds Middelskoles Bibliothek.

Hedbergs Boghandel, Malmö.

*Heffermehl, A. V., Sogneprest, Ringsaker.

Heffermehl, J. K. S., Sorenskriver, Kongsberg.

Heftye, Joh. Th., Godseier, Østraat, Ørlandet.

Heftye, T., Ingeniørkaptein, Sarabraaten pr. Bryn St.

Heggtveit, H. G., Klokker, Kristiania.

*Heide, A., Bankdirektør, Kjøbenhavn.

*Heise, A., Dr., Overlærer, Roskilde.

*Helland, Georg, Cand. phil., Bergen.

Helliesen, H. L., Toldskriver, Kristiania.

*Henie, C., Sygehuslæge, Hamar.

Henrichsen, C., Rektor, Bergen.

Henriksen, J. M., Kjøbmand, Tromsø.
Henriksen, O. E., Bankchef, Bergen.
*Herbst, C. F., Justitsraad, Kjøbenhavn.
Herlofsen, H. A., Kjøbmand, Kristiansund.
*Herlufsholms Skoles Bibliothek, Danmark.
Hertzberg, Ebbe, Professor, Kristiania.
Hesselberg, Frantz, Kristiania.
*Heymann, Fr., Brygger, Kjøbenhavn.
*Hildebrand, E, Dr., Stockholm.
*Hildebrand, H., Rigsantikvar, Stockholm.
Hille, A. M., Biskop, Hamar.
*Hiorth, H. J., Grosserer, Kjøbenhavn.
*Hiortdahl, Th., Professor, Kristiania.
*Historiska Föreningen i Lund.
*Historiska Föreningen i Upsala.
*Hoff-Rosenkrone, G., Stamhusbesidder, Rosendal pr. Bergen.
Hofforvaltning, Hs. Maj. Kongens, Kristiania.
Hofgaard, S. W., Skolebestyrer, Kristiania.
Holck, K., Cand. mag., Lysaker.
*Holck, O. E., Skoledirektør, Hamar.
Holm, Caspar, Politimester, Tromsø.
*Holm, E., Dr., Professor, Kjøbenhavn.
Holm, W. S., Eidsberg St.
Holmboe, Johs., Distriktslæge, Tromsø.
*Holst, E. Blich, Skien.
Holst, E., Dr., Overlærer, Kristiania.
*Holta, H., Brugseier, Skien.
Holta, O., Brugseier, Skien.
*Hornemann, G., Provindsarkivar, Kjøbenhavn.
*Horsens lærde Skoles Bibliothek, Horsens.
*Huitfeldt-Kaas, H. J., Rigsarkivar, Kristiania.
Hval, A., Fængselsprest, Trondhjem.
Hygen, B., Bureauchef, Kristiania.
*Høiesterets Justitskontor, Kjøbenhavn.
*Hølaas, A., Foged, Sætersdalen.

Ihlen, Chr., Kommandørkaptein, Kristiania.
Ihlen, J., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Ingstad, C., Bureauchef, Kammerherre, Kristiania.
*Institut, Genealogisk, Kjøbenhavn.

*Jacobi lägre Läroverk, Stockholm.
Jacobsen, Fr., Grosserer, Fredriksstad.

Jacobsen, Michal, Ekern, Melbo.
*Jantzen, A. T., Sognepræst, Gjentofte.
Jarmann, J. P. A, Postmester, Ekersund.
*Jernell, Adjunkt, Lund.
Johnsen, Chr., Consul, Christiansund.
Jynge, A., Overlærer, Hamar.
*Jørgensen, Fru, Kjøbenhavn.
*Jørgensen, S., Lærer, Kistrup ved Faaberg.

*Kålund, Kr., Dr., Bibliothekar, Kjøbenhavn.
Keyser, C., Skolebestyrer, Kristiania.
Kielland, J., Provst, Haugesund.
Kierulf, C., Foged, Kristiania.
Kildal, B., fhv. Statsraad, Kristiania.
Kiær, A., Grosserer, Fredriksstad.
Kiær, A. N., Direktør for det statistiske Centralbureau, Kristiania.
Kiær, Fritz, Advokat, Kristiania.
Kjeldsberg, R., Kjøbmand, Trondhjem.
Kjelsen, Th., Overretssagfører, Kristiania.
Kjelstrup, W. K., Sogneprest, Bud.
*Kjær, A., Underbibliothekar, Kristiania.
Klæboe, P., Cand. phil., Kristiania.
Klæbu Seminariums Bibliothek.
Knap, C. R., Rektor, Lillehammer.
Knudtzon, C. A., Ritmester, Trondhjem.
*Knudtzon, N. H., Grosserer, Kristiania.
*Koch, L., Provst, Glostrup, Danmark.
Kolbenstvedt, N. L., Lensmand, Sand, Ryfylke.
Kongsbergs Middelskoles Bibliothek, Kongsberg.
*Koren, Kr., Stiftsarkivar, Trondhjem.
Krag, H., Veidirektør, Kristiania.
*Krarup, F., fhv. Registrator ved Geheime-Arkivet, Kjøbenhavn.
Krigsskolens Bibliothek, Kristiania.
*Kringelbach, C., Arkivar, Kjøbenhavn.
Kristiania Borger- og Realskoles Bibliothek.
Kristiania Handelsgymnasiums Bibliothek.
*Kristiania Kathedralskoles Bibliothek.
Kristiansen, Oscar, Cand. mag., Kristiania.
*Kristiansands Stiftsseminariums Bibliothek.
*Kristiansunds N. off. Skoles Bibliothek.
Krogh, J. C., Expeditionssekretær, Kristiania.

Lammers, Thorvald, Kristiania.

Lambrechts, M., Høiesterets-Justitiarius, Kristiania.
Lange, stud. phil., Kristiania.
Lange, Albert J., Konservator, Bøn St.
*Lassen, W., fhv. Bureauchef, Kristiania.
*Lautrup, C. L. A., Overrets-assessor, Viborg.
Lehmann, H., Statssekretær, Kristiania.
Lehmkuhl, J., Kjøbmand, Bergen.
Lekve, O. T., Udskiftningsformand, Trondhjem.
Lie, Carl, Justitiarius, Kristiania.
Lieblein, J., Professor, Kristiania.
Lind, Andr. R., Grosserer, Kristiania.
*Lind, H. D., Sogneprest, Rynkeby, Danmark.
Lind, J. S., Adjunkt, Kristiansund.
*Lind, Th., Boghandler, Kjøbenhavn.
*Linder, N., Dr., Lektor, Stockholm.
Long, A. A., Apotheker, Moss.
Lorck, F., Konsul, Trondhjem.
*Lous, K., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Lütken, Thor, Advokat, Kristiania.
Lützow, A., Cand. med., Hamar.
*Lund, A. D., Forstmester, Skoge pr. Namsos.
*Lund, C., Cand. mag., Kjøbenhavn.
*Lund, Chr., Cand. jur., Kristiania.
Lund, O., Overretssagfører, Hammerfest.
*Lund, Tr., Professor, Dr. phil., Kjøbenhavn.
*Lundgren, Fr., Grosserer, Trondhjem.
Lyng, O., Premierløitnant i Marinen, Kristiansand.
*Læseforening, Den kvindelige, Kjøbenhavn.
Løvenskiold, C., fhv. Statsraad, Vækkerø, pr. Kristiania.
*Løvenskiold, C. L., Hs. Excellence, Overhofmarskalk, Kjøbenhavn.
Løvenskiold, Leopold, Godseier, Skien.
Løvland, J., Statsraad, Kristiania.
*Løvvig, Chr., Lensmand, Førde, Søndhordland.

*Mackeprang, M., Cand. mag., Kjøbenhavn.
Madsen, Olaf, Overretssagfører, Kristiania.
Magnussen, Boghandler, Hamar.
Malling, M. V., Kriminaldommer, Bergen.
*Malmström, C. G., fhv. Rigsarkivar, Stockholm.
*Mansa, C., Godseier, Danmark.
Mariboe, W. A., fhv. Stiftsoverretsassessor, Kristiania.
*Marinebiblioteket, Horten.
*Marinekommandoens Bibliothek, Kristiania.

*Martens, I. W. St., Cand., Bergen.
Maschmann, A., Apotheker, Kristiania.
Mathiesen, Haakon, Kristiania.
Mathiesen, Henr., Literat, Kristiania.
*Mathiesen, Louise, Frk., Kristiania.
Mejdell, N., Bergmester, Kristiania.
Mejdell, Th., fhv. Forstmester, Ringerike.
Mellbye, Chr., Cand. mag., Kristiania.
*Mellbye, Joh. E., Gaardbruger, Grefsheim pr. Hamar.
*Melsted, Cand. mag., Kjøbenhavn.
*Metropolitanskolens Bibliothek, Kjøbenhavn.
Meyer, J. H. H., Overretssagfører, Tønsberg.
*Meyer, Thv., Godseier, Kristiania.
Meyer, Wollert D., Cand. mag., Bergen.
Michelet, C., Amtmand, Tønsberg.
Michelet, G., Oberst, Nes ved Tønsberg.
Michelsen, J. A., Konsul, Bergen.
Moe, I. Moltke, Professor, Kristiania.
Moe, O., Bankkasserer, Furulund pr. Hamar.
Moe, Th., Kjøbmand, Trondhjem.
Mohn, H., Professor, Kristiania.
Mohr, A., Dr., Sekretær, Kammerherre, Kristiania.
Molde off. Skoles Bibliothek, Molde.
*Mollerup, W., Museumsdirektør, Kjøbenhavn.
*Montan, E. V., Dr., Professor, Stockholm.
Morgenstierne, Professor, Kristiania.
Moss, E., Politimester, Tromsø.
*Moss Middelskoles Bibliothek.
Motzfeldt, E., Høiesteretsassessor, Kristiania.
Moursund, Andr. R., Sagfører Tromsø.
Müller, W., Distriktslæge, Hønefos.
*Munk, S., Adjunkt, Stavanger.
Munk, S., Læge, Porsgrund.
*Munthe, H., Ingeniøroberstløitnant, Kristiania.
Møller, H., Konsul, Porsgrund.
Møller, T. L. C., Cand. theol., Gjøvik.

Nannestad, Chr., fhv. Sogneprest, Namsos.
*Neergaard, G. V., Cand. jur., Kjøbenhavn.
Nicolaysen, J., Dr. med., Professor, Kristiania.
Nicolaysen, N., Antikvar, Kristiania.

*Nicoll, Joh., Cand.jur., Kristiania.
Nielsen, H., Overretssagfører, Kjøbenhavn.
Nielsen, N., Grosserer, Kristiania.
*Nielsen, Yngvar, Dr., Professor, Kristiania.
Nielssøn, Thorleif O., Gaardbruger, Dverberg.
Nilsen, Ingar, Høiesteretsadvokat, Kristiania.
*Nilsen, Karl K., Overlærer, Lillehammer.
*Nisson, Redaktør, Kristiania.
*Noreen, Professor, Upsala.
*Nutzhorn, H., Cand. theol., Askov.
*Nykøbing Kathedralskoles Bibliothek, Falster.
*Nyström, J. F., Docent, Upsala.
Nøgterhedskafeen i Fredriksstad.

St. Olafs Klub, Drammen.
Olafsen, E., Fuldmægtig, Kristiania.
Olafsen, O., Sogneprest, Lofthus.
*Olbers, M., Kamrer, Göteborg.
*Olrik, A., Dr. phil., Kjøbenhavn.
*Olrik, H. T., Professor, Kjøbenhavn.
*Olsen, Fr., Bibliothekamanuensis, Kristiania.
Olsen, H. A. H., Sorenskriver, Voss.
Olsen, Karl, Expeditionschef, Kristiania.
Omsted, A., Godseier, Grue.
Onsum, O., Verkseier, Kristiania.
Ottesen, P. V., Høiesteretsassessor, Kristiania.
*Otto, Alf, Kontorchef, Kristiania.
*Oxholm, Kammerherre, Godseier, Rosenfelt ved Vordingborg.

*Pallin, J. R., Rektor, Stockholm.
*Pappenheim, M., Dr. jur., Breslau.
Parelius, Gram, Konsul, Kristiansund, N.
Parelius, H., Distriktslæge, Molde.
Parelius, R. B., Grosserer, Kristiansund N.
Parmann, G. Kr. J., Boghandler, Kristiania.
*Paus, Chr., Proprietær, Narverød pr. Tønsberg.
*Pedersen, Tord, Cand. mag. Drammen.
*Petersen, Lærer, Allinge paa, Bornholm.
Petersen, A. G., Boghandler, Kristiania.
Petersen, Alfred, Grosserer, Cand. jur., Porsgrund.
Petersen, C. Th., Kommandør, Stabæk.
*Petersen, H. G., Overpostmester, Kjøbenhavn.
Petersen, K., Adjunkt, Hamar.

Petersen, R., Fængselsdirektør, Kristiania.
Petersen, Siegw., Bibliothekamanuensis, Kristiania.
Petersen, Theodor, Stud. phil., Trondhjem.
Pfefferkorn, F. C., Apotheker, Kristiansund N.
Piene, J. C., Fabrikeier, Trondhjem.
Piro, A., Sorenskriver, Hamar.
*Posse, A. Fr.son, Greve, Stockholm.
Polyteknisk Forening, Bergen.
Poulsen, Vilh., Sogneprest, Seljord.
*Prebensen, A., Amtmand, Vadsø.

Qvam, A., Statsraad, Kristiania.
Qvigstad, J., Seminariebestyrer, Tromsø.
Qvisling, J. L., Provst, Drammen.

Raabe, H., Overlærer, Kristiania.
Ramm, J., Advokat, Kristiania.
Rasch, J. G., Kaptein, Overlæge, Fredrikshald.
Ree, A. H., Gaardbruger, Stor-Re, Stange.
*Reykjaviks lærde Skoles Bibliothek, Island.
*Ribe Kathedralskoles Bibliothek, Ribe.
*Rigsarkivets Bibliothek, Kristiania.
*Rigsarkivets Bibliothek, Kjøbenhavn.
Riis, B., Kjøbmand, Drammen.
*Riksarkivets Bibliothek, Stockholm.
*Ring, L., Korpslæge, Kristiania.
*Rist, P. F., Oberstløitnant, Helsingør.
Rivertz, J. A, Statsadvokat, Tromsø.
Rode, H., Overretssagfører, Røros.
Rogneby, Adolf, Gaardbruger, Ø. Toten.
Roll, A., Distriktslæge, Namsos.
Roll, Ferd., Høiesteretsassessor, Kristiania.
Roll, Oluf, Havnedirektør, Kristiania.
*Rosendal, H., Folkehøiskoleforstander, Vinding ved Veile.
*Rosenørn, M. H., Geheimekonferentsraad, Kammerherre, Kjøbenhavn.
Roti, P. J., Seminarielærer, Stord.
Rumohr, Claus, Frønningen.
Rye, N. M., Stiftamtmand, Kristiania.
Rygh, E., fhv. Statsraad, Kristiania.
Rygh, K., Overlærer, Trondhjem.
*Rygh, O., Professor, Kristiania.
Rynning, H. P., Sogneprest, Hole.
Ræder, A., Dr., Skolebestyrer, Kristiania.
Ræder, J., Generalmajor, Fredrikshald.

*Rørdam, H. F., Dr., Lyngby ved Kjøbenhavn.

*Sagen, L. C., Adjunkt, Kristiansand S.

Salomonsen, C., Overretssagfører, Kristiania.

Sandberg, H. B., Overretssagfører, Hamar.

Sandberg, O., Cand., Storhamar pr. Hamar.

*Sars, J. E., Dr., Professor, Kristiania.

*Scavenius, L., Kammerherreinde, Gjørslev, Danmark.

Schaaning, Chr., Overretssagfører, Trondhjem.

*Scheel, A. V., Høiesteretsassessor, Kristiania.

Schirmer, H. M., Arkitekt, Kristiania.

Schiøtt, Th., Grosserer, Skien.

Schjelderup, Cand. jur., Grosserer, Kristiania.

Schjelderup, W. M., Overretssagfører, Bergen.

*Schjøth, H., Overlærer, Kristiania.

Schmidt, O. M., Politifuldmægtig, Bergen.

*Schmidt, V., Dr., Professor, Kjøbenhavn.

Schneider, J. A., Adjunkt, Skien.

Schou, Chr., Fabrikeier, Kristiania.

*Schousboe, V. C., Biskop, Kjøbenhavn.

Schroeter, J. Fr., Observator, Kristiania.

*Schrøder, H., Theaterchef, Kristiania.

Schwabe-Hansen, Overretssagfører, Kristiania.

Schwartz, J. J., Grosserer, Drammen.

*Schweigaard, C. H., Advokat, Kristiania.

Schønberg, E., Dr. med., Professor, Kristiania.

*Schøning, S. J., Telegrafbestyrer, Larvik.

*Secher, V. A., Dr. jur., Herredsfoged, Kjøbenhavn.

Segelcke, L., Oberst, Generaldirektør, Kristiania.

Selmer, F. H., Overretssagfører, Kristiansund.

*Selmer, Jørgen, Byfoged, Hammerfest.

Sibbern, G. C., fhv. Minister, Værnekloster, Rygge.

*Silfverstolpe, C., Kammerherre, Stockholm.

*Simonsen, O., Cand. mag., Veile.

*Skaar, J. N., Biskop, Trondhjem.

*Skiens offentl. Bibliothek, Skien.

*Skiens off. Skoles Bibliothek, Skien.

*Skjoldborg, J. G., Amtmand, Lillehammer.

*Smålands Nations Bibliothek, Lund.

*Smålands Nations Bibliothek, Upsala.

Smith, H., Kriminaldommer, Aker.

Smith, H. C., Overretssagfører, Kristiania.

Sollied, H. O., Forvalter, Rotvolds Asyl, Trondhjem.
Sollied, O. G., Distriktslæge, Lyngen.
Sommerfeldt, H. S., Foged, Gjøvik.
*Sorø Akademis Bibliothek.
Spørck, A., Kapt., Trondhjem.
*Stabell, H., Redaktør, Fredrikstad.
*Stage, C., Boghandler, Kjøbenhavn.
*Stang, E., Lagmand, Kristiania.
Stang, K., Redaktør, Arendal.
Stang, N. A., Grosserer, Fredrikshald.
*Stavanger Kommunebibliothek, Stavanger.
Stavanger off. Skoles Bibliothek, Stavanger.
Steen, Carl, Kjøbmand, Hamar.
Steen, C. J., Lensmand, Lurø.
*Steen. F., Sorenskriver, Førde.
Steen, J., Sorenskriver, Tvedestrand.
*Steenstrup, Joh.s, Dr., Professor, Kjøbenhavn.
Stenersen, L. B., Dr., Professor, Kristiania.
Stenersen, Wilhelm, Proprietær, Ø. Aker.
*Stockholms högre Lärarinne-Seminariums Bibliothek.
*Stockholms Norra Latinläroverks Bibliothek.
Stoltz, Gerh., Stud. phil., Kristiania.
*Storm, Gustav, Dr., Professor, Kristiania.
Storm, O., Lodsoldermand, Horten.
*Storthingets Bibliothek, Kristiania.
Strand, M. K., Solumsmoen.
Strøm, B., Stiftamtmand, Tromsø.
Strøm, C. A., Lensmand, Trondenes.
Strøm, H. M., Sorenskriver, Stavanger.
*Strøm, Th., Overlærer, Jægerspris ved Kjøbenhavn.
Strømme, P., Provst, Elverum.
Stub, H. J. B., Provst, Strandebarm.
*Studenterforeningens Bibliothek, Kjøbenhavn.
*Studentersamfundets Bibliothek, Kristiania.
*Studentkårens Bibliothek, Upsala.
*Styffe, C. G., Overbibliothekar, Stockholm.
*Sunde, E., Statsraad, Kristiania.
Svegaard, P., Boghandler, Sorø.
Svensen, Cand. theol., Kristiania.
Svendsen, P., Apotheker, Tromsø.
Sverdrup, J., Sagfører, Frolands Verk.
Sætren, G., Kanaldirektør, Kristiania.
*Södermanlands och Nerikes Nation, Upsala.
*Söderwall, K. F., Adjunkt, Upsala.

Sølsnæs, A., Kirkesanger, Vistdal, Nesset.
Sønnichsen, S. P., Sogneprest, Tjølling.
*Søraas, M. S., Skolebestyrer, Nordstrand.
*Sørensen, A., Cand. mag., Hobro.
*Sørensen, C. Th., Kaptein, Kjøbenhavn.
Sørenssen, A., fhv. Statsraad, Rygge.

*Taranger, A., Universitets-Stipendiat, Kristiania.
*Taube, B., Baron, Amanuensis, Stockholm.
Tharum, J., Kjøbmand, Trondhjem.
*Thaulow, Fr., Læge, Skjærdalen, Vikersund.
*Theisen, K., Skoledirektør, Kjøbenhavn.
*Thiele, J., Cand. jur., Kjøbenhavn.
*Thiset, A., Arkivar, Kjøbenhavn.
*Thomle, Arkivfuldmægtig, Kristiania.
Thomle, Helene, Frk., Kristiania.
Thoresen, J. H., Høiesteretsassessor, Kristiania.
Thorkildsen, Cand., Porsgrund.
*Thrap, D., Sogneprest, Kristiania.
*Thrige, S. B., Professor, Kjøbenhavn.
Trondhjems Kathedralskoles Bibliothek, Trondhjem.
Tillisch, C. F., Sorenskriver, Larvik.
Torgersen, Halvor, Kjøbmand, Kristiania.
Treschow, F., Jernverkseier, Kammerherre, Larvik.
*Trier, Ludvig, Cand. phil., Kjøbenhavn.
*Trolle-Bonde, Carl, Greve, Trolleholm, Sverige.
*Tromsø kommunale Bibliothek, Tromsø.
*Tromsø Stiftsseminariums Bibliothek, Tromsø.
Tvethe, M. B., Overretssagfører, Kristiania.
Twietmeyer, A., Boghandler, Leipzig.

Ugland, Bankkasserer, Arendal.
Ullmann, A., Overlærer, Kristiansand S.
Unger, C., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
*Universitetsbibliotheket, Kjøbenhavn.
*Universitetsbibliotheket, Kristiania.
*Universitetsbibliotheket, Lund.
*Universitetsbibliotheket, Upsala.
*Urbye, C. A., Sorenskriver, Haugsund, Eker.

*Wad, C., Cand. polit., Kjøbenhavn.
*Wedberg, J. P., Justitsraad, Stockholm.

Wedel-Jarlsberg, H., Godseier, Bogstad.
*Weibull, M., Dr., Professor, Lund.
Weisse, Fr., Cand. mag., Kristiania.
*Vemmetofte Klosters Bibliothek, Danmark.
Wennevold, Henrik, Stud. phil., Kristiania.
*Westling, G. O. F., Rektor, Sundswall.
*Westrum, A., Lærer, Levanger.
*Vexiö högre Elementarläroverk.
*Viborg Kathedralskoles Bibliothek, Danmark.
*Videnskabernes Selskab, Det Kgl. Norske, Trondhjem.
Wiederberg, Oberst, Kristiania.
Wiese, Eivind, Grosserer, New Brighton, Cheshire, England.
Wiese, Gerhard, Ø. Lunner, Hadeland.
Wiese, S., Konsul, Fredriksstad.
Wiese, Th., Konsul, Kristiania.
*Wieselgren, H., Bibliothekar, Stockholm.
*Willer, M., Varemægler, Kjøbenhavn.
*Vinding Læseforening, pr. Veile.
Vinsnes, S., Sogneprest, Faaberg.
*Vinther, J. N., Lærer, Birkerød, Danmark.
*Winther, Th., Overlærer, Drammen.
*Winterhjelm, K., Redaktør, Stockholm.
*Vitterhets Historie & Antiqvitets-Akademien, Stockholm.
Vogt, A., Overretssagfører, Kristansand S.
Vogt, Fr., Læge, Tvedestrand.
*Vogt, L. J., Toldinspektør, Fredrikshald.
Voss, V., Rektor, Aalesund.
Woxen, Fr., Expeditionschef, Kristiania.
*Væringsaasen, Helge, Gaardbruger, Elverum.

Østbye, N., Cand. mag., Kristiania.
*Østgaard, H. R., Cand. jur., Lensmand, Lom.
Øverland, O. H., Lensmand, Stavanger.

